

ELA COSMA

**PRESA SĂSEASCĂ ȘI REVOLUȚIA
ÎN TRANSILVANIA LA 1848/1849**

**SÄCHSISCHE PRESSE UND REVOLUTION
IN SIEBENBÜRGEN 1848/1849**

Presa Universitară Clujeană

Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg

Ela Cosma

•

**PRESA SĂSEASCĂ ȘI REVOLUȚIA
ÎN TRANSILVANIA LA 1848/1849**

**SÄCHSISCHE PRESSE UND REVOLUTION
IN SIEBENBÜRGEN 1848/1849**

*Părinților mei, Anton și Ana,
cu toată dragostea!*

*Meinen Eltern, Anton und Ana,
in Liebe!*

ELA COSMA

**PRESA SĂSEASCĂ ȘI REVOLUȚIA
ÎN TRANSILVANIA LA 1848/1849**

**SÄCHSISCHE PRESSE UND REVOLUTION
IN SIEBENBÜRGEN 1848/1849**

Traducerea textelor de Ela Cosma
Übersetzung von Ela Cosma

Presa Universitară Clujeană

**Arbeitskreis für Siebenbürgische
Landeskunde Heidelberg**

2002

***Părinților mei, Anton și Ana,
cu toată dragostea!***

***Meinen Eltern, Anton und Ana,
in Liebe!***

ELA COSMA

**PRESA SĂSEASCĂ ȘI REVOLUȚIA
ÎN TRANSILVANIA LA 1848/1849**

**SÄCHSISCHE PRESSE UND REVOLUTION
IN SIEBENBÜRGEN 1848/1849**

**Traducerea textelor de Ela Cosma
Übersetzung von Ela Cosma**

Presa Universitară Clujeană

**Arbeitskreis für Siebenbürgische
Landeskunde Heidelberg**

2002

Tipărit cu sprijinul landului Renania de Nord-Westfalia.
Gedruckt mit Unterstützung des Landes Nordrhein-Westfalen.

© 2002 Ela Cosma. Toate drepturile rezervate. Alle Rechte vorbehalten.

Imaginea de pe copertă reproduce litografia în culori *Târg în Transilvania (Sibiu)*, Neuhauser/Lanzedelly, 1819

Umschlagabbildung: *Jahrmarkt in Siebenbürgen (Hermannstadt)*, Neuhauser/Lanzedelly, Farb-Litographie 1819

Die Deutsche Bibliothek – CIP Einheitsaufnahme

Cosma, Ela

Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849 = Sächsische Presse und Revolution in Siebenbürgen 1848/1849 / Ela Cosma. [Aus dem Rumän. übertr. von der Autorin]. Presa Universitară Clujeană; Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg. – Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană; Gundelsheim/Neckar: Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 2002

ISBN 3-929848-26-0

ISBN 973-610-086-3

Universitatea "Babeș-Bolyai"

Presa Universitară Clujeană

Director: Horia Cosma

Str. Republicii, nr. 24

3400 Cluj-Napoca

ROMÂNIA

Tel.: +40 264 405352

Fax: +40 264 191906

E-mail:

presa_universitara@email.ro

Arbeitskreis für Siebenbürgische
Landeskunde e.V. Heidelberg

Schloss Horneck

74831 Gundelsheim/Neckar

DEUTSCHLAND

Tel.: +49 6269 42100

Fax: +49 6269 421010

E-mail:

info@siebenbuergeninstitut.de

ISBN 973-610-086-3

ISBN 3-929848-26-0

<i>Cuvânt înainte</i> (Harald Roth)	11
I. Înainte de 1848	13
Presa germană și cenzura în Imperiul habsburgic.....	15
Jurnalul presei săsești din Transilvania (Ziare, redacții, tiraje).....	28
II. Anii revoluției	43
Cronica presei sibiene	
("Siebenbürger Bote"; "Transsilvania"; "Siebenbürgischer Volksfreund"; "Unterhaltungen aus der Gegenwart" ș.a.).....	45
Cronica presei brașovene	
(Johann Gött și "Siebenbürger Wochenblatt"; "Satellit"; "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" ș.a.)	69
III. Politică și ideologie în presa săsească	97
Pentru uniune sau împotriva uniunii?.....	99
Asaltul Răsăritului și imaginea rușilor	121
Liberalism versus conservatorism.....	139
Presa ca izvor documentar. Anexe	339
1. Programul uniuniștilor sași	
(<i>Programul politic</i> al lui Joseph Marlin, 27 aprilie 1848)	347
2. Programul antiuniuniștilor sași	
(Theodor Fabini, <i>Nu uniunii!</i> , 18 mai 1848)	358
3. Necazuri cu cenzura	
(Benigni von Mildeberg către prezidiul Comandamentului militar general, 20 iunie 1848)	363
4. Despre relația personală a lui Metternich cu Rusia	
(3 iulie 1848)	366
5. Poziția Universității naționale săsești	
(26 iunie - 2 iulie 1848).....	382

6. Reforme ale națiunii săsești (<i>Ce dorim și pretindem?</i> , 16 octombrie 1848)	398
7. O mărturie de credință a editorului Johann Gött (29 martie 1849)	406
8. Prima etatizare a averii Universității naționale săsești (Decretul lui Csány, 9 aprilie 1849).....	410
9. O cruciadă împotriva rușilor "păgâni" (Raportul consiliului ungar de miniștri către Kossuth, 31 mai 1849)	414
10. Înștiințare (Franz von Dorsner, 23 iulie 1849)	418
11. Dispoziție (Franz von Dorsner, 25 iulie 1849)	421
12. Personalul forurilor oficiale transilvane și al Universității naționale săsești (ianuarie 1849)	423

<i>Vorbemerkung</i> (Harald Roth).....	9
I. Der Vormärz	165
Deutsche Presse und Zensur in der Habsburgermonarchie.....	167
Journalrevue der sächsischen Presse Siebenbürgens (Zeitungen, Redaktionen, Auflagen)	180
II. Revolution im Überblick	197
Chronik der Hermannstädter Presse ("Siebenbürger Bote"; "Transsilvania"; "Siebenbürgischer Volksfreund"; "Unterhaltungen aus der Gegenwart" u.a.)	199
Chronik der Kronstädter Presse (Johann Gött und das "Siebenbürger Wochenblatt"; "Satellit"; "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" u.a.).....	226
III. Politik und Ideologie in der sächsischen Presse	259
Für die Union oder gegen die Union?	261
Der Drang von Osten und das Russenbild.....	286
Liberalismus und Konservatismus. Ein Wettstreit	309
Die Presse als Quelle. Anhang	339
1. Das Programm der sächsischen Unionisten (Joseph Marlins <i>Politisches Programm</i> , 27. April 1848).....	341
2. Das Programm der sächsischen Unionsgegner (Theodor Fabini, <i>Keine Union!</i> , 18. Mai 1848)	354
3. Plagen mit der Zensur (Benigni von Mildenberg an das Hermannstädter General- kommando-Präsidium, 20. Juni 1848)	362
4. Zum Privatverhältnis Metternichs zu Rußland (3. Juli 1848).....	365

5. Der Standpunkt der Sächsischen Universität (26. Juni - 2. Juli 1848)	368
6. Reformen der sächsischen Nation (<i>Was wünschen und verlangen wir?</i> , 16. Oktober 1848)	394
7. Ein Glaubensbekenntnis des Verlegers Johann Gött (29. März 1849).....	403
8. Die erste Verstaatlichung des Vermögens der Nations- universität (Csányis Dekret, 9. April 1849).....	409
9. Ein Kreuzzug gegen die "haidnischen" Russen (Referat des ungarischen Ministeriums an Kossuth, 31. Mai 1849)	411
10. Bekanntmachung (Franz von Dorsner, 23. Juli 1849).....	418
11. Verordnung (Franz von Dorsner, 25. Juli 18449).....	420
12. Der Personalstand der siebenbürgischen Landstellen und der sächsischen Nationsuniversität (Januar 1849)	423

Die Revolution von 1848/49 ist für die Landesgeschichte Siebenbürgens ein außergewöhnlicher historischer Wendepunkt. Bis zu jenem Zeitpunkt bestand gewiß noch die Option der Schaffung einer "Schweizer Lösung" im äußersten Südosten Mitteleuropas, also eines Gemeinwesens, in dem es um die Gesamtheit des Landes und seiner Interessen ging. Jedenfalls wäre im Vormärz bei wesentlichen Teilen der Eliten noch eine theoretische Grundlage dafür vorhanden gewesen. Neben einigen Errungenschaften wie der nominellen Aufhebung der Leibeigenschaft oder der Abschaffung mancher überholter Privilegien ist mit dem einschneidenden Ereignis der Revolution vor allem ein Prozeß langfristig festgelegt worden: die zunehmende Entfremdung der Völkerschaften Siebenbürgens. Gegenseitige Abgrenzung und Brückierung, Abneigung und Haß für die jeweils andere Gruppe waren noch nie so groß wie 1848/49 und sollten auch später nur schwer, wenn überhaupt, abgebaut werden können. Auch die ansatzweise Annäherung zwischen Rumänen und Sachsen, die sich aus der gemeinsamen Gegnerschaft zur ungarischen Revolution ergab, bot nur schwaches politisches Fundament.

In der vorliegenden Studie wird die Wahrnehmung des Revolutionsgeschehens aus dem Blickwinkel einer bestimmten Gruppe, der Sachsen, im Spiegel ihres damals einen enormen Aufschwung verzeichnende Massenmediums Presse akribisch analysiert und nachvollzogen. Dabei werden das Verhältnis zwischen den Völkerschaften, zu Staat und Herrscherhaus, zu den auswärtigen Beteiligten, Fragen der Standort- und Identitätsbestimmung genauso behandelt wie das allgemeine mitteleuropäische Revolutionsgeschehen und die Pressegeschichte. Die kritische, aus dem Gesamtgeschehen heraus erfolgende Beleuchtung der damaligen sächsischen Wahrnehmung - die ihrerseits nicht einheitlich war, weil sich einzelne Städte durchaus konträr verhielten - weitet den Blick über die in der Historiographie

Siebenbürgens sonst meist übliche Innenansicht einer einzelnen "Nation" und weist auch auf die Herausbildung beziehungsweise Rolle von Eigen- und Fremdbildern im historischen Geschehen hin. Hierzu trägt auch die Publikation in zwei der Landessprachen bei, womit hoffentlich ein Beitrag zur intensivierten Diskussion über die gemeinsame Geschichte geleistet wird. Ich wünsche dem vorliegenden Buch im Sinne des nur wenige Jahre vor jener Revolution noch gesamtsiebenbürgisch konzipierten "Vereins für siebenbürgische Landeskunde" eine breite Leserschaft.

Gundelsheim, im Juni 2002

Harald Roth

Revoluția de la 1848/1849 a însemnat un punct fundamental de turnură în istoria Transilvaniei. Până la acel moment mai circula încă opțiunea creării unei "soluții elvețiene" în extremul sud-est european, adică a unei structuri comune, fondate pe integritatea țării și a intereselor sale. În tot cazul, în perioada prepașoptistă au existat premise teoretice în favoarea acestei soluții, cel puțin în sânul unei însemnate părți a elitelor. Alături de câteva izbânzi, precum desființarea nominală a iobăgiei și abolirea unor privilegii anacronice, fenomenul radical al revoluției a generat mai cu seamă un proces de lungă durată: înstrăinarea treptată a popoarelor Transilvaniei. Delimitarea și bruscarea, aversiunea și ura față de celelalte grupări nu atinseseră niciodată cotele din anii 1848/1849, care ulterior n-au putut fi depășite nici ușor, nici pe deplin. Chiar tendințele de apropiere dintre români și sași, ivite din opoziția comună față de revoluția ungară, n-au constituit decât un labil fundament politic.

Studiul de față descrie și analizează cu acribie percepția desfășurării revoluției din punctul de vedere al unei anumite grupări, cea a sașilor, în oglinda presei lor - care, la vremea aceea, consemna un avânt uriaș. Sunt tratate relațiile dintre populațiile transilvane, cele cu statul și Casa domnitoare, cele vizavi de participanții externi; sunt dezbătute de asemenea aspecte ale definirii poziției și identității proprii, ale derulării procesului revoluționar în general în Europa Centrală, ale istoriei presei. Din ansamblul evenimentelor a rezultat o abordare critică a percepției săsești - care, nici ea, la rândul ei, nu a fost unitară, datorită comportamentului divergent al unor orașe în parte -, abordare ce lărgeste perspectiva dincolo de concepția cel mai adesea internă promovată de diferitele "națiuni" și trimite la formarea, respectiv la rolul imaginii de sine și a imaginii celorlalți implicați în acțiunea politică. La aceasta contribuie și publicarea bilingvă, în două din limbile locului, ceea ce sperăm că va duce la intensificarea dezbaterii

istoriei comune. Îi doresc acestei cărți un cerc larg de cititori, în sensul pantransilvan definit de "Asociația pentru cultură transilvană" ("Verein für siebenbürgische Landeskunde"), concepută cu puțini ani înainte de aceeași revoluție.

Gundelsheim, iunie 2002

Harald Roth

I. ÎNAINTE DE 1848

Primele ziare germane din Imperiul habsburgic au fost "Newe Zeytungen", foi volante conținând relații despre războaiele împotriva turcilor. S-au păstrat câteva exemplare în limba germană cu privire la bătălia de la Mohács (1526). Ele provin în majoritate de la tiparnița itinerantă a lui Johannes Manliu (Manel, Männel). Unul din cele mai vechi exemplare este "Newe Zeytung din Ungaria" de Eduard Pöckhl (1587), tipărit la Monyorókérek. Între 1675 și 1703 Martin Szentiványi a tipărit broșuri în latină.¹

Viena: Primul și cel mai longeviv ziar din Imperiu a fost oficiosul "Wiener Zeitung" (1780-1940, 1947-...). Primul număr, având titlul de "Wienerisches Diarium", a văzut lumina tiparului la 8 august 1703, fiind editat de Johann Baptist Schönwetter. În 1721 privilegiul imperial acordat ziarului a fost transferat asupra lui Johann Peter van Ghelen. Inedit est faptul că acesta depuse o plângere împotriva vienezilor, care citeau ziarul în cafenea în loc să îl cumpere. La vremea aceea foaia apărea de două ori pe săptămână, iar din 1788 de trei ori săptămânal. Titlul de "Wiener Zeitung" a fost adoptat în 1780. În 1810 o parte a ziarului a devenit "Foaie oficială" și organ oficial al guvernului. Formatul s-a mărit în 1812. Din 1 octombrie 1813 "Wiener Zeitung" se transformă în cotidian. Ziarul supraviețuiește revoluției de la 1848/1849 (cu o scurtă întrerupere înainte de 3 noiembrie 1848). Oficiosul atinse în 1855 un tiraj de 4.533 exemplare.²

De-a lungul secolului al XVIII-lea Viena deținu monopolul produselor de presă. Doar "Preßburger Zeitung" din Bratislava putea ține piept presiunii exercitate de ziarele vieneze. Viena deveni "atotsătămăitoare pe tărâm spiritual și științific, singura intermediară spirituală a Occidentului".³ Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea

¹ Michael Kroner, *Introducere* în vol.: *Die Zeit in der Zeitung*, Cluj 1977, p. 9-11; Heinrich Réz, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, Verlag für Hochschulkunde, München 1935, p. 5.

² Kurt Paupié, *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte 1848-1859*, vol. I, Viena 1960, p. 119.

³ H. Réz, op. cit., p. 10.

ziarele își preluau știrile aproape exclusiv din Viena, ceea ce explică efemera lor existență.

Cu timpul se dezvoltară și în orașele de provincie întreprinderi de editare a ziarelor.

*Budapesta*⁴: Prima tipografie din Buda, întemeiată în 1724, îi aparține germanului Johann Sebastian Landerer. Aici se edită "Mercurius" (1731-1739), cu două numere săptămânal. Următorul ziar german apăru abia patru decenii mai târziu la Pesta (1781); poate fi vorba de o continuare a lui "Mercurius".

"Pester Intelligenzblatt in Frag- und Anzeichen" (Foaia inteligenței din Pesta în întrebări și semne) apăru între 1781-1785, vădind o calitate superioară față de "Mercurius".

În anii '80 ai secolului al XVIII-lea fură editate primele reviste științifice la Buda și Pesta. Orașul nu reprezenta încă un centru literar, chiar forurile administrative își avură sediul la Bratislava până în 1785. "Monatliche Früchte einer gelehrten Gesellschaft in Ungarn" (Roade lunare ale unei societăți de învățați din Hungaria), tipărite la Pesta (1784) de către Jakob Joseph Winterl, nu depășiră primul număr, deoarece încă nu existau condițiile propice întemeierii unei academii de științe. Și revista lui Martin Georg Kovachich, "Merkur von Ungarn", cunoscute doar o scurtă existență (Pesta, 1786-1787).

Despre "Ofner Stadtzeitung" (Ziarul orașenesc din Buda), cunoscut și sub numele de "Städtische Ofner Zeitung", nu se cunoaște mare lucru, în afara anilor de apariție 1786-1788.

"Ungarische Staats- und Gelehrtennachrichten" (Informații ungurești despre stat și învățați) apărură un timp ceva mai lung, din 3 ianuarie 1787 până în 28 iunie 1794. Această foaie prelua știrile externe mai ales din "Wiener Zeitung". Dacă oficiosul vienez nu sosea, se menționa, ca de pildă în numărul 87 (din 7 noiembrie 1787): "Poșta de la Bratislava și Viena nu ne-a parvenit încă în această lună."⁵ Ziarul făcea referiri și la alte gazete germane, precum "Berliner Monatschrift", "Mainzer Monatschrift", "Hamburger Correspondent", "Lemberger Zeitung", "Gräzer Zeitung", "Erlanger Zeitung", "Preßburger Zeitung", "Bayreuther Zeitung", "Prager Zeitung", "Brünner Zeitung" ș.a. În suplimentul numărului 1788 se anunța apariția ziarului sibian "Kriegsbote", din care în timpul campaniei antiturcești fură copios preluate știri de război, întrucât datorită poziției sale favorabile

⁴ Despre presa din Buda și Pesta H. Réz, op.cit., p. 6, 8, 12, 16-19, 29-31.

⁵ Ibidem, p. 17.

“Kriegsbote” avea corespondențe demne de încredere. Ziarul maghiar a fost continuat probabil de “Ofner Zeitung”, care apăru până în 1800.

Hieronimus Moll edită la Pesta în anul 1788 “Ofner und Pester Frag- und Kundschaftsblatt oder Sammlung von nützlichen Dingen und Nachrichten” (Foaia de întrebări și anunțuri din Buda și Pesta sau culegere de lucruri și informații utile). Întovărășindu-se cu Matthias Trattner, el scoase în același an încă un ziar la Pesta, “Der neue Kurir aus Ungarn von Kriegs- und Staatsachen” (cu titlu ușor modificat în 1791: “Neuer Kurir aus Ungarn von Kriegs- und Staats- und Gelehrten-Sachen”, Noul curier din Ungaria despre chestiuni de război, de stat și ale învățaților).

Din 2 ianuarie până la 17 aprilie 1800 Jakob Schickmanyer edită 31 de numere ale ziarului “Ofner und Pester Zeitung”. Ulterior aceeași foaie apăru ca și “Vereinigte Ofner und Pester Zeitung”, al cărei redactor-șef rămase J. Schickmanyer până la moarte (1810). Permișiunea de editare fu acordată de Franz I. fiicei editorului, Josepha Schickmanyer, iar începând cu numărul 1 din 1837 lui Josef Janisch. Astfel “Vereinigte Ofner und Pester Zeitung” apăru până în 1845, fiind una din cele mai răspândite gazete în limba germană din Ungaria. Din 1811 apăru vreme de 35 de ani și suplimentul său, “Gemeinnützige Blätter” (Foi de interes obștesc). În 1837 i se asocie încă un supliment, “Intelligenzblatt”, ce își continuă apariția până în 1845. “Odată cu acest ziar a dispărut un reprezentant longeviv și extrem de răspândit al presei germane din Ungaria, care, cu excepția lui ‘Preßburger Zeitung’, nu a avut egal până în 1854 (înființarea lui ‘Pester Lloyd’). Uneori ziarul a intervenit hotărât în favoarea intereselor germanilor, dar niciodată nu s-a manifestat jignitor la adresa maghiarilor, mărginindu-se doar să sublinieze cu fermitate propriul punct de vedere.”⁶

Revista literară a contelui Karl Festetics, “Pannonia” (10 aprilie 1819 - 28 decembrie 1822), a inaugurat perioada maximei înfloriri a revistelor. Au colaborat aici cunoscuți scriitori austrieci (J.L. Deinhardtstein, F. Gräffer, F.X. Schlechta), precum și cei mai buni scriitori ai germanilor din Ungaria (R.G. Romy, J. Melzer, J. Cslapovics ș.a.). După deschiderea oferită de “Pannonia”, revista “Iris” (2 iulie 1825 - 26 decembrie 1828), condusă de Karl Stielly, beneficia de colaborarea unui număr și mai mare de scriitori austrieci: H. Adami, R. Baldamus, E. Bauernfeld, A. Grün, L.O. Hennem, F. Castelli ș.a. “Spiegel” (Oglinda), rivala revistei “Iris”, își urmă neîntrerupt existența din 1828 până la 31 decembrie 1852, fiind singura revistă de beletristică

⁶ Ibidem, p. 22.

din Budapesta ce reuși să depășească anul 1849. Conducerea revistei, formată din Franz Wiesen, Samuel Rosenthal și Sigmund Saphir, incluse în structura revistei, în afară de conținutul preponderent literar, și numeroase cronică dramatice și de modă. Această revistă evreiască contribui din plin la răspândirea în Ungaria a tendințelor literare promovate de mișcarea "Tinerei Germanii", asigurându-și, în același timp, colaboratori valoroși precum H. Heine, W. Alexis, Fouqué, F. Gerstäcker, F. v.d. Hagen, A. Meißner, A.C. Wiesner ș.a.

Presa evreiască de limbă germană din Ungaria este demnă de atenție. Primul cotidian editat de evrei fu "Pesther Tageblatt" (1 ianuarie 1839 - 29 martie 1845), unde redactorul-șef Siegmund Saphir angajă un număr mare de scriitori evrei din Austria și Boemia (Leopold Kompert, Adolf Neustadt, Moritz Mahler, Isidor Heller ș.a.). A. Neustadt conducea și redacțiile lui "Preßburger Zeitung" și "Pannonia" (1841-1848), împreună cu suplimentul literar al acesteia din urmă. O anumită valoare literară avea și cotidianul "Der Ungar" (Ungurul), editat de Hermann Klein din 1 ianuarie 1842 până la 27 septembrie 1848.

Din 1828 apăru la Budapesta "Allgemeine Handlungszeitung" (Ziarul general de acțiune), editat sub diverse titluri până în 1848.

*Bratislava*⁷: Din inițiativa primarului din Bratislava Karl Gottlieb Windisch (1725-1793), la 1 iulie 1764 apăru la tipografia lui Johann Michael Landerer primul număr al "Preßburger Zeitung" (Ziarul din Bratislava). Evoluția timp de 150 de ani a acestui ziar popular, la început cu apariție bisăptămânală, apoi cotidiană, se încheie în 1929. A fost singurul ziar care, în secolul al XVIII-lea, s-a putut opune presiunii exercitate de presa vieneză.

În toamna anului 1781 tot Windisch scoase la Anton Löwe o revistă științifică, "Ungrisches Magazin" (Magazin unguresc), o continuare a lui "Anzeigen", sistată cu cinci ani înainte. "Magazinul" (1781-1787) promova toate domeniile științei, îndeosebi însă istoria și geografia. A fost "cea mai importantă revistă germană din Ungaria" la finele aceluia secol.⁸ După suprimarea apariției sale, Windisch încercă editarea unui "Neues Ungrisches Magazin" (Nou magazin unguresc), 1791-1793.

În 1780 apăru tot la Bratislava "Kundschaftsblatt" (Foaie de informare), cunoscută doar după nume. În 1784 se atestă, într-un singur caiet, "Staatsanzeigen von den k.k. Staaten" (Indicii despre statele c.c.).

⁷ Despre presa din Bratislava H. Réz, op. cit., p. 9, 10, 11, 15.

⁸ Ibidem, p. 13.

Cașovia: După o scurtă încercare în 1818, în anii '30 ai secolului al XIX-lea în Cașovia văzură lumina tiparului "Der Bote von und für Ungarn" (Curierul pentru și despre Ungaria) și "Das Kaschauer Kundschaftsblatt" (Foaia de informare din Cașovia).⁹

Győr: Între 1844-1846 aici fu editată revista beletristică "Das Vaterland" (Patria).¹⁰

*Timișoara*¹¹: Foaia timișoreană "Intelligenzblatt" apăru ca săptămânal din 1771, la tipografia lui Matthäus Josef Heimerl. Nu s-a păstrat nici un singur număr. Cenzura ziarului fu încredințată directorului gimnaziului iezuit din localitate. Prin înființarea acestui săptămânal, germanii colonizați în Banat în secolul al XVIII-lea preluară întâietatea editorială față de mai vechii coloniști germani din Transilvania (1784) și Zips (1863). În 1784 apăru al doilea săptămânal, "Temeswarer Zeitung" (Ziarul de Timișoara), avându-l ca editor pe Johann Thomas Trattner. Proprietarul de tipografie Josef Einsenführer scoase la 1787 al treilea săptămânal, "Temeswarer Merkur". Încercărilor neîncununate de succes din anii 1805, 1809, 1828 le urmă "Temeswarer Wochenblatt" (Săptămânalul timișorean), 1831-1839, care deveni curând un ziar extrem de puternic. În 1828 exista în Timișoara și o "Banater Zeitschrift für Landwirtschaft, Handel, Künste und Gewerbe" (Revista bănățeană de agricultură, comerț, arte și meșteșuguri).

Agria: În 1789 același Trattner edită și primul ziar din Agria, "Kroatischer Korrespondent", care se păstrează în 61 de numere. Un rol important jucă "Agramer Zeitung" (Ziarul din Agria), 1826-1912, cu apariție mai întâi săptămânală apoi cotidiană. Ziarul avu mai multe suplimente, între care cel mai însemnat din punct de vedere literar este "Luna" (1826-1857). "Pe atunci influența germană în Croația era atât de puternică, încât chiar conducătorii ilirismului se foloseau adesea de limba germană, iar scriitorii germani editară la Agram o revistă mensuală, 'Croatia' (1839-1842), în care prezentară cu entuziasm cauza națională a croaților."¹²

⁹ Ibidem, p. 34.

¹⁰ Ibidem, p. 34.

¹¹ Despre presa din Timișoara Nikolaus Berwanger, *Erste deutsche Zeitung des Banats - erste Zeitung auf dem Gebiete des heutigen Rumäniens*, în: *Die Zeit in der Zeitung. Beiträge zur rumäniendeutschen Publizistik*, Cluj 1977, p. 13-24; H. Réz, op. cit., p. 11, 15, 16, 34.

¹² H. Réz, op. cit., p. 34. Despre presa din Agria și la p. 15.

Karlstadt: Răspândită și îndrăgită era revista de beletristică "Der Pilger" (Pelerinul), 1841-1847, în care se publicară și traduceri din limba croată.¹³

Sibiu: La 9 noiembrie 1783 Martin Hochmeister din Sibiu publică "Anunțul primului ziar transilvan". "Siebenbürger Zeitung" (Ziarul transilvan) apărură cu începere din 2 ianuarie 1784. El fu continuat din 1787 de "Kriegsbote" (Curierul de război), iar în 1792 titlul său fu modificat în "Siebenbürger Bote" (Curierul transilvan). La sfârșitul secolului al XVIII-lea "Siebenbürger Bote" apărea în tiraj mic, având doar 150 de abonați.¹⁴ În perioada premergătoare revoluției de la 1848 fură editate ca suplimente ale lui "Siebenbürger Bote": "Siebenbürgisches Bürgerblatt" (Foaia cetățenească transilvană, 1838-1839), "Transsilvania" (1840-1863), "Amts- und Intelligenzblatt zum Siebenbürger Boten" (1843-1860), "Anhang zur Transsilvania für Landwirtschaft und Gewerbe" (Anexa la Transsilvania pentru agricultură și meșteșuguri, 1844), "Deutsches Volksblatt für Landwirtschaft und Gewerbe in Siebenbürgen" (Foaia populară germană pentru agricultură și meșteșuguri în Transilvania, 1844-1847). În Sibiu mai apăreau: "Unterhaltungsblatt aus der Geschichte Siebenbürgens" (Foileton de istoria Transilvaniei, 1840-1841), "Unterhaltungen aus der Gegenwart" (Conversații din prezent, 1848), "Archiv für die Kenntnis von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart" (Arhiva pentru cunoașterea preistoriei și prezentului Transilvaniei, 1840-1841), "Siebenbürgischer Volksfreund" (Amicul transilvan, 1844-1849).¹⁵ Cel mai însemnat organ științific era "Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde" (Arhiva Asociației pentru cultura transilvană, 1843-1944). La cumpăna secolelor tot la Hochmeister se editară două reviste consistente, dedicate istoriei și istoriei culturii sașilor transilvăneni: "Siebenbürgische Quartalschrift" (1790-1801, 7 volume) și "Siebenbürgische Provinzialblätter" (1804-1825, 5 volume).

Brașov: Foaia de știri "Siebenbürgisches Wochenblatt" (Săptămânalul transilvan, 1837-1849), editată de tipograful Johann Gött, era completată cu mai multe suplimente culturale, literare, științifice:

¹³ Ibidem, p. 34.

¹⁴ Michael Kroner, *Ein Kind der Aufklärung. Die Anfänge der siebenbürgischen und sächsischen Publizistik*, în: *Die Zeit in der Zeitung*, p. 37. H. Réz, op. cit., p. 15, 26 indică greșit anumite titluri și ani de apariție.

¹⁵ Michael Kroner, "Sprechsaal des Volkswillens". *Die siebenbürgisch-sächsische Presse während des Vormärz und in der bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848/1849*, în: *Zeit in der Zeitung*, p. 43.

“Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität” (Foileton pentru minte, inimă și publicitate, 1837-1838), continuat sub titlul de “Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde” (Foi pentru minte, inimă și cultura patriei, 1839-1848, 1851-1858), apoi “Mimosen aus dem Gebiet der Dramaturgie” (Mimoze de pe tărâmul dramaturgiei, 1838-1839), “Intelligenzblatt” (1840-1842), “Satellit” (1840-1848, 1849-1858), “Stundenblumen der Gegenwart” (Flori efemere ale prezentului, 1840-1843, 1845), precum și “Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens” (Magazin pentru istoria, literatura și toate ciudățeniile Transilvaniei, 1844-1847).¹⁶

*

Impactul și influența covârșitoare a presei fură recunoscute de la început. Curtea din Viena era conștientă de această forță, atunci când în 1793 emitea următoarea înaltă dispoziție: “Nu ar fi rău deloc, dacă atât scriitorii de gazete cât și învățații din țările de coroană și din afara lor ar fi stimulați, pe sub mână, prin asigurarea unor recompense cuviincioase, să prezinte cu abilitate și în culori vii nefastele consecințe ale revoluției franceze, pe care să le înveșmânteze într-o manieră populară, ușor de priceput de către oricine.”¹⁷

Prima formă a Ratio Educationis (1777) atribuia cititului ziarelor o mare însemnătate practică. Conform § 155 se introducea în programa școlară, cu 2 ore săptămânal, ca materie extraordinară cititul ziarelor (“Collegium novorum publicorum”). Ratio Educationis din 1806 a eliminat această materie, întrucât nu ar fi răspuns așteptărilor.

Datorită “epocalei” ordonanțe referitoare la cenzură, emisă de Iosif II. la 11 iulie 1781, literatura iluministă cunoscă o mai liberă răspândire. Comisia de cenzură fu suspendată, doar oficiile de reviziune a cărților urmau să rămână în funcție ca foruri subordonate. Împăratul declara în spirit liberalist: “Nu trebuie interzise criticile, care nu sunt scrieri de hulă. Ele pot fi îndreptate împotriva oricui, de la principe până la supus, în special dacă autorul lor își semnează numele, arătând astfel că depune chezașie pentru adevăr.”¹⁸

Presa în ansamblu cunoscă o înflorire. În anii '80 ai secolului al XVIII-lea apărură reviste cu caracter științific în orașele germane mai

¹⁶ Ibidem, p. 42.

¹⁷ Citat după H. Réz, op. cit., p. 4: Viena. Staatsarchiv des Innern und der Justiz. Polizeihofstelle 1793/1794.

¹⁸ Citat din *Aufklärung. Schrifttum der Siebenbürger Sachsen und Banater Schwaben*, ed. Carl Göllner și Heinz Stănescu, București 1974, p. 14 în introducerea semnată de C. Göllner.

mari din răsăritul imperiului: Buda și Pesta, Bratislava, Sibiu, Timișoara și Agram.

După moartea lui Iosif II. ziarelor li se interzise din nou accesul la politică, ceea ce le priva de o condiție vitală a existenței lor. Decretul aulic din 7 decembrie 1790 interzicea complet "toate scrierile care critică și muștră legi și dispoziții oficiale princiare, deoarece prin răspândirea unor astfel de scrieri se aduc prejudicii ascultării supușilor și îndeplinirii poruncilor princiare."¹⁹ În fiecare lună se publicau titlurile cărților interzise, iar ziarele fură îndepărtate din cafenele. Singurul lucru care le mai rămânea de făcut ziarelor, era să preia copios ceea ce tipărise deja oficiosul "Wiener Zeitung".²⁰ Era suficient câte un singur ziar de știri în fiecare oraș german mai însemnat ("Preßburger Zeitung" din 1764; "Ofner und Pester Zeitung" din 1787 și 1788, respectiv unificate din 1800; "Siebenbürger Zeitung" la Sibiu din 1784).

Preaînalta scrisoare din 26 iulie 1791 îi adresa contelui Majláth indemnul de a acorda o atenție specială ziarelor și scrierilor tipărite în Ungaria. Curtea de la Viena era atât de preocupată de controlul exercitat asupra ziarelor, încât rezolva ea însăși și cele mai mici detalii. Împăratul se interesă personal de patru ori de soarta delapidatorului Karl Schönthal, care pentru deturnare de fonduri fusese îndepărtat de Jakob Schickmayer de la ziarul său. Cu toate că la Viena ajunsese raportul lui Schickmayer, Schönthal mai încasă încă 50 de ducați pentru un denunț secret. Cererea lui Jakob Schickmayer de unificare a ziarului din Buda cu cel din Pesta fu aprobată din următorul motiv: "Măcar va fi cu un ziar mai puțin, căci și-așa nu ducem lipsă de ziare în Ungaria."²¹

În timpul negocierilor de la Karlsbad (1819) ziarele și broșurile cauzară multe neplăceri. "Neînfrânată presa acaparează mințile și inimile, distruge principiul autorității și îi transformă pe oameni în niște exaltați."²²

Napoleon nu ezită să strecoare articole în ziare, pentru a câștiga opinia publică de partea sa. Iar când Metternich văzu că numai cenzura nu-i putea aduce îndeajuns folos, puse mâna pe cel mai mare ziar austriac, "Österreichischer Beobachter", a cărui redacție o preluă Gentz, omul său de încredere. În memoriile sale postume sunt

¹⁹ Ernst Weisenfeld, *Die Geschichte der politischen Publizistik bei den Siebenbürger Sachsen*, Frankfurt am Main 1939, p. 25.

²⁰ Michael Kroner, *Ein Kind der Aufklärung*, op. cit., p. 35.

²¹ H. Réz, op. cit., p. 22.

²² Ibidem, p. 22.

fragmente în care Mettemich recunoaște impactul decisiv și educativ al presei.²³

În primele decenii ale secolului al XIX-lea se consemnează un recul în evoluția presei periodice. Cu precădere se dezvoltau revistele beletristice, datorită interdicției de a aborda subiectele politice. După Maria Theresa și cu excepția lui Iosif II., toți împărații au fost convinși de necesitatea unui strict control exercitat prin intermediul cenzurii. Această stare de lucruri se menținu până la abolirea cenzurii la 1848 în Austria, respectiv la 1867 în Ungaria.

O povară apăsătoare o constituiau taxele de timbru plătite de către ziare, ce fură introduse încă în secolul al XVIII-lea. Ordonanța emisă la 14 septembrie 1810 cu privire la cenzură fu introdusă și în Ungaria, când Parlamentul din 1811-1812 adoptă hotărârea ca cenzura să urmeze aceleași principii și în Austria și în Ungaria. Cenzorii dețineau o anumită putere, de care trebuiau să facă uz. Puterea cea mai mare o avea poliția secretă din Viena.²⁴

La 11 iunie 1820 apăru o nouă ordonanță relativă la cenzură, care în esență nu aducea nici o înnoire; se interzise însă importul gazetelor străine de beletristică. Prin prevederile ei izolaționiste ordonanța nu rămase fără urmări, pentru că tăie orice contact între țările monarhiei și restul continentului. În Ungaria se ridicară anumite voci în favoarea cenzurii. Protestanții uzau de dreptul lor de cenzură. Chiar unii liberali, precum Paul Nagy von Felsöbük și prietenii săi, se ridicară în Parlamentul din 1832-1836 împotriva unei prese mai libere, temându-se că aceasta le-ar putea afecta privilegiile de Stare. Ziarele care apăreau în Ungaria trebuiau să respecte mai vechea dispoziție, conform căreia aveau voie să preia numai ceea ce "Wiener Zeitung" tipărise anterior.

Ordonanța din 25 mai 1846 referitoare la cenzură indica amănunțit toate chestiunile despre care *nu se putea scrie*; indica de asemenea tonul în care trebuia scris. În aceste circumstanțe apăsătoare nu este de mirare că n-a putut avea loc o înflorire a presei. În continuare rezistau doar foi izolate la Bratislava, Buda, Pesta și Sibiu.

Ceva mai blândă era situația revistelor, care după 1819 cunoscură un avânt progresiv. Este de consemnat conlucrarea jurnaliștilor austrieci și germani, ca și colaborarea unor scriitori austrieci la ziare de limbă germană din Ungaria. Cenzura era ceva mai puțin severă în Ungaria decât în Austria, motiv pentru care câțiva poeți

²³ Ibidem, p. 4.

²⁴ Ibidem, p. 27.

austrieci și germani își tipăriră acolo operele. Chiar dacă existau greutăți în calea difuzării revistelor ungare în afara Ungariei, conținutul lor nu era nici pe de parte atât de strict supravegheat. Așa de pildă, poezia lui Grillparzer, "Ruinele de la Campo Baccino din Roma", nu putu să apară la Viena, dar fu tipărită la Pesta în numărul din 2 august 1820 al revistei "Pannonia".²⁵

La 31 martie 1848 fu emisă o prescripție provizorie, ce poate fi considerată drept prima lege austriacă a presei. Atâta doar că ea n-a intrat niciodată în vigoare, fiind arsă de studenți în Aulă și retrasă de guvern deja a doua zi. La scurt timp după aceea, la 18 mai, apărură două ordonanțe liberale conținând reglementări privitoare la presă. Deși nu dobândiră sancțiunea imperială, ordonanțele inaugurară era libertății absolute a presei.²⁶

"În furtunosul an 1848, în anul libertății presei, noile ziare germane se iviră ca ciupercile, dar tot atât de repede dispărură. /.../ Pe atunci oamenii nu știau ce să facă cu libertatea brusc dobândită. /.../ Răsări o mulțime de foi neînsemnate, puse pe cârteală, care adesea nu trecură dincolo de primul număr."²⁷ Numărul ziarelor germane din Ungaria crescă de la 27 la 86, pentru a scădea în 1850 din nou la 29. Ziarele pașoptiste din Viena și din Ungaria abordau același ton, ba uneori aveau chiar aceleași titluri: "Der Patriot" (Patriotul), "Der Rothmantel" (Mantaua roșie), "Die Opposition" (Opoziția), "Die Volkstribune" (Tribuna poporului), "Die Gegenwart" (Prezentul), "Der Volksfreund" (Amicul poporului), "Der Freimütige" (Liberalul), "Die Reform" (Reforma), "Vorwärts" (Înainte), "Der Radikale" (Radicalul), "Der Landbote" (Curierul popular) etc. "Ziarele din 1848 nu-și putură prelungi existența, fie și numai pentru faptul că aveau un evident caracter politic." Numai în Viena apărură peste 300 de periodice, între care 86 de cotidiene; doar puține din ele supraviețuiră toamnei lui 1848.²⁸

În toamna târzie a aceluiași an, Windischgrätz suspendă pe perioada stării de asediu a Vienei toate ziarele, cu excepția lui "Wiener Zeitung". Astfel la 29 octombrie 1848 toate ziarele își încetară apariția. Decretul Ministerului de Interne din 20 decembrie 1848 reintroduse colportajul și cenzura preventivă. După publicarea constituției octroiate (7 martie 1849) apărură două patente împotriva abuzurilor de presă și

²⁵ Ibidem, p. 28-29.

²⁶ Kurt Paupié, op. cit., p. 2.

²⁷ H. Réz, op. cit., p. 35.

²⁸ K. Paupié, op. cit., p. 1; H. Réz, op. cit., p. 36.

despre procedura juridică în probleme de presă. Prevederile referitoare la obligația cauțiunii, exemplarele legale, la interdicția colportajului, la stricta răspundere, la posibilitatea suspendării contraveneau noțiunii aflate încă în uz de "presă liberă". Pe durata stării de război patentele rămăseră fără însemnătate.

Și după 1849 apărură unele cotidiene, dar în general presa înregistrează o involuție. Taxa pe inserate fu introdusă la 6 noiembrie 1850. Conform ordonanțelor referitoare la presă din 6 iulie 1851 (despre introducerea sistemului de avertisment) și 27 mai 1852 (codul penal și introducerea sistemului preventiv), și cenșura intră în atribuțiile autorității militare. Drept urmare până în 1853-1854 doar câteva ziare din afara Vienei putură supraviețui.²⁹

Cele mai importante ziare vieneze, care fură editate atât înainte de revoluție cât și după, erau "Wiener Zeitung", "Die Presse" (Presa, din 3 iulie 1848 până la 28 octombrie 1848, apoi din 7 noiembrie 1848 până la 8 decembrie 1849; din 27 decembrie 1849 până în 1851 ziarul apăru cu întreruperi la Brünn; editor și tipograf fiind August Zang); "Allgemeine Österreichische Zeitung" (Ziarul austriac general, fostul "Österreichischer Beobachter" / Observator austriac, care la 30 martie 1848 preluase titlul de "Österreichische Zeitung" / Ziarul austriac, iar din 13 aprilie același an apăru în format mărit sub titlul definitiv menționat anterior), condus de Ernst von Schwarzer; "Journal des österreichischen Lloyd" (întemeiat în 1836; după evenimentele din octombrie 1848 reapăru din data de 7 noiembrie de câte șase ori pe săptămână; din 26 noiembrie 1848 redacția fu preluată și condusă la un înalt nivel de Eduard Warrens) și în special "Ostdeutsche Post" (Poșta estgermană, apăru din 1 octombrie 1848, apoi din nou din 19 noiembrie 1848). Editorul lui "Ostdeutsche Post" era Ignaz Kuranda, care înainte de revoluție editase împreună cu Jakob Kaufmann revista "Grenzbote" (Curierul de graniță, 1841-1848), interzisă, dar foarte populară și citită în Austria. Aidoma lui Zang, și Kuranda trecuse prin școala presei franceze, modelul său fiind "Journal des débats", iar concepția sa liberală. Alte ziare vieneze erau "Österreichische Reichszeitung" (Ziarul imperial austriac, din 15 noiembrie 1848 până în 1852), care avea un caracter oficial și reprezenta politica lui Schwarzenberg; "Fremdenblatt" (Foaia străinilor, din 3 ianuarie 1846, cu o întrerupere înainte de 14 noiembrie 1848); "Der österreichische Volksfreund" (Amicul austriac al poporului, din 3 ianuarie 1849), principalul organ

²⁹ Michael Kroner, "Kronstädter Zeitung" und "Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt", în: Zeit in der Zeitung, p. 68; K. Paupié, op. cit., p. 2, 3.

catolic al monarhiei până la înființarea ziarului "Vaterland" (Patria, 1860); "Wiener Kirchenzeitung" (Ziarul bisericesc vienez, din 15 aprilie 1848).³⁰

În Pesta sunt de menționat: "Pester-Ofner Localblatt" (Foaia locală din Pesta și Buda, 1851-1860), "Pester-Ofner Zeitung" (Ziarul din Pesta și Buda, 1853-1862), "Ungarische Post" (Poșta ungară, 1855) și mai cu seamă "Pester Lloyd" (din 1 iulie 1854). În Batschka apărură primele ziare germane ("Zipser Anzeiger, 1863). La Timișoara, capitala țării autonome de coroană a Voievodatului sârbesc și Banatului timișan între 1849-1861, fură editate "Landesgesetzblatt" (Foaia juridică a țării) și un cotidian oficial, "Temescher Zeitung" (din 15 ianuarie 1852). Ultimul ziar amintit ajunsese la un tiraj de 1000 exemplare, fiind până la 1861 o întreprindere de stat, astfel că ziarele private nu îi puteau face concurență. În Sibiu se continuă editarea lui "Siebenbürger Bote", care din 1863 fu încorporat ziarului "Hermannstädter Zeitung". La Brașov "Kronstädter Zeitung" (din 1849) rezistă de-a lungul întregului secol al XIX-lea. Promițătoarea revistă "Siebenbürgische Quartalschrift" nu apăru decât un an (1859-1860).³¹

*

Toți autorii sunt de acord asupra mării însemnătăți a presei. E suficient să amintim opinia unuia dintre istoricii jurnalismului, Robert Prutz: "Jurnalismul ne aduce la lumină opinia publică a secolelor trecute."³² Presa a fost nu doar o reflectare a opiniei publice, ci prin răspândirea ei a devenit treptat o formatoare a opiniei publice. Și: "Jurnalismul este un monolog pe care timpul îl poartă cu sine însuși. Este cotidiană autocritică, căreia timpul îi supune conținutul său, este totodată jurnalul în care timpul schițează notițe fugare, imediate asupra istoriei sale curente."³³ Aceste idei, enunțate la 1845, în ajunul revoluției, exprimă limpede conștiința puterii deținute de presă.

Și Stephan Ludwig Roth recunoștea faptul că, alături de armată și bani, presa reprezintă o forță mondială. "Cine se pricepe să se slujească de unul din aceste /elemente/, exercită o dominație asupra oamenilor. Presa învinge prin convingere, forța militară prin spaimă,

³⁰ K. Paupié, op. cit., p. 94 ("Wiener Kirchenzeitung"), 96 ("Der österreichische Volksfreund"), 122 ("Fremdenblatt"), 125 ("Journal des österreichischen Lloyd"), 126 ("Österreichische Reichszeitung"), 135 ("Die Presse"), 139 ("Ostdeutsche Post"), 140 ("Allgemeine österreichische Zeitung").

³¹ H. Réz, op. cit., p. 36-38.

³² Robert Prutz, *Geschichte des deutschen Journalismus*, Hanovra 1845, p. 130.

³³ Ibidem, în cuvântul înainte.

iar banii prin lipsa de moralitate. Să fii înfrânt cu ajutorul banilor este o rușine, celui ce te învinge prin forță trebuie să i te supui, dar să fii înfrânt prin puterea convingerii este o glorie.”³⁴

³⁴ Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, ed. Otto Folberth, vol. V, Sibiu 1937, p. 12.

La 1848/1849 sașii transilvăneni aveau 10 organe de presă, a căror apariție, la Sibiu și Brașov, polariza principii și modalități de acțiune opuse. Purtătoarele de cuvânt ale celor două tabere erau "Siebenbürger Bote" și "Siebenbürger Wochenblatt". "Siebenbürger Bote" (1792-1862)¹ din Sibiu era primul ziar transilvan și "singurul dintre ziarele de limbă germană care supraviețuise perioadei prepașoptiste (Vormärz)"². La Brașov apăru între 1837 și 1849 "Siebenbürger Wochenblatt", care (din 27 martie 1849) își continuă existența până în 1944 sub numele de "Kronstädter Zeitung".³

Alte publicații săsești ale anilor 1848/1849 erau suplimentele ziarului "Bote": "Transsilvania" (1840-1849, 1850-1863?)⁴ și "Amts- und

¹ Datele bibliografice ale periodicelor germane sunt preluate din Emil Sigerus, *Die deutsche periodische Literatur Siebenbürgens 1778-1930*, editura autorului, tipar Krafft und Drotleff A.G., Sibiu 1931 (extras din: Ostland, anul 6, caiet nr. 5/6). Am indicat locurile unde informațiile lui Sigerus nu corespund cu periodicele cercetate de noi.

Sigerus p. 4: 1792 - 1862, "Der Siebenbürger Bote", Sibiu, ed. și tipar Martin Hochmeister (Fiul), apoi Martin Hochmeisters Erben, iar din 1840 Theodor Steinhaußen.

² Walter Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutsch-sprachiger Siebenbürger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, în vol.: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa*, ed. István Fried, Hans Lemberg și Edith Rosenstrauch-Königsberg, Verlag Ulrich Camen, Berlin 1986, p. 189.

³ Sigerus, p.5: 1837-1849, "Siebenbürgisches Wochenblatt", Brașov, editură și tipar Johann Gött și Wilhelm Nemeth. Titlul corect este "Siebenbürger Wochenblatt". Ziarul își încetează apariția odată cu nr. 22, 22 martie 1849. Vezi nr. 1 - 21/1849 la Arhivele de Stat Sibiu, cotă II 8683 și nr. 22 la Biblioteca Centrală Universitară Cluj, cotă H 114.

(26 martie) 1849 - 1944, "Kronstädter Zeitung", Brașov, ed. și tipar Johann Gött, apoi Johann Gött fiul.

⁴ Sigerus, p. 5: 1840 - 1849, "Transsylvania. Beiblatt zum Siebenbürger Boten", Sibiu, ed. și tipar Martin Hochmeisters Erben. Titlu corect: "Transsilvania. Beiblatt...". La Biblioteca Brukenthal, cotă IV 170, se găsesc nr. 1 - 2/1851, anul 11; nr. 2 - 22/1852 și seria incompletă a anilor 1855 - 1863.

Intelligenzblatt" (1843-1860?)⁵. Tot la Sibiu apăreau "Siebenbürgischer Volksfreund" (1844-1849)⁶ și al său "Anzeigebblatt zum Siebenbürgischen Volksfreund" (1844-1849)⁷, precum și "Unterhaltungen aus der Gegenwart" (8 mai - 11 octombrie 1848)⁸. Aici se edita și calendarul- almanah "Siebenbürgischer Volkskalender" (1849).⁹

La Brașov, editorul lui "Siebenbürger Wochenblatt", Johann Gött, scotea și suplimentele acestuia, "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" (1833-1858)¹⁰ și "Satellit des Siebenbürger Wochenblatts" (1840-1848, 1849-1858)¹¹.

De numele lui Gött se leagă apariția primelor periodice românești din Ardeal. La 1848 Gheorghe Barițiu își tipărea "Gazeta de Transilvania" (1838-1848, 1849-1945) și "Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură" (1838-1848, 1849-1945)¹² la editura lui Gött. Tot aici văzu

⁵ Sigerus, p. 6: 1843 - 1854, "Amts- und Intelligenzblatt zum Siebenbürger Boten", Sibiu, ed. și tipar Theodor Steinhaußen. Biblioteca Brukenthal păstrează anii 1855-1860, cotă P V 4. N-am găsit în nici o arhivă exemplare din anii 1848 - 1849.

⁶ Sigerus, p. 6: 7 iunie 1844 - 1849, "Der Siebenbürger Volksfreund. Ein Wochenblatt für den Gewerbs- und Landmann", Sibiu, ed. și tipar Samuel Filtsch. Corect: "Der Siebenbürgische Volksfreund. Ein Wochenblatt für den Gewerbs- und Landmann zur Belehrung und Unterhaltung" în anul 1 / 1844, "Der Siebenbürgische Volksfreund. Ein Wochenblatt für Stadt und Land" în anul 5/1848, vezi B.C.U. Cluj, cotă H 308.

⁷ Sigerus, p. 6: 1846 - 1849, "Anzeigebblatt zum Siebenbürger Volksfreund", Sibiu, ed. și tipar Samuel Filtsch. Nici din acest supliment nu am găsit nici un număr pentru anii revoluției.

⁸ Sigerus, p. 6: 8 mai - 11 octombrie 1848, "Unterhaltungsblatt aus der Gegenwart. Periodische Schrift in zwanglosen Heften", Sibiu, ed. Robert Krabs, red. Hermann Schmidt, 20 caiete. Titlu corect: "Unterhaltungen aus der Gegenwart. Periodische Schrift...", caiete 1-20, Bibl. Brukenthal, cotă P II 2059.

⁹ "Siebenbürgischer Volkskalender für 189", Sibiu, ed. librăriei Martin Hochmeister, 1849, 100 p., Biblioteca Academiei Române București, cota P.I. 3008.

¹⁰ Sigerus, p. 5: 1837 - 1838, "Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüt und Publizität. Beilage zum Siebenbürger Wochenblatt", Brașov, ed. și tipar Johann Gött și Wilhelm Nemeth. Apoi apare cu titlu modificat:

1838-1848 și 1851 și 1858, "Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde. Beiblatt des Siebenbürgischen Wochenblatts", Brașov, ed. și tipar Johann Gött. La Bibl. Brukenthal, cotă P II 330 se află seria incompletă a anilor 1855-1858 ca "Beilage zur Kronstädter Zeitung".

¹¹ Sigerus, p. 5: 1840-1848, 1849-1858, "Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", Brașov, ed. și tipar Johann Gött.

¹² Primele periodice românești: 2 ianuarie - iunie 1837, "Foile Duminecii", red. de "o societate de învățați", ed. și tipar Johann Gött; iulie 1837/no. 1 - 2, "Fóia septămănei",

lumina tiparului "Espatriatul" (martie - iunie 1849), gazeta revoluționarului izgonit din Muntenia Cesar Bolliac.¹³

La Blaj Timotei Cipariu publica "Organul luminării" (ianuarie 1847 - mai 1848), rebotezat "Organul național" (mai - septembrie 1848), și "Învățătorul poporului" (mai - octombrie 1848).¹⁴

Mai multe ziare maghiare apăreau la Cluj - înainte de revoluție: "Erdélyi Hiradó" (1828-1848)¹⁵, "Múlt és jelen" (1841-1848)¹⁶, - și în timpul revoluției "Ellenör" (mai - noiembrie 1848)¹⁷.

O sumară privire comparativă arată limpede că la 1848/1849 presa săsească deținea cantitativ aproximativ jumătate din numărul total al aparițiilor editoriale din Transilvania. În mod paradoxal, volumul mare al producției de presă provenea din rândul și se adresa

red. G. Barițiu, ed. Johann Gött. Vezi Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren. Festschrift der Buchdruckerei Johann Gött Sohn, Kronstadt 1933*, p. 110.

12 martie 1848 - 1945, "Gazeta de Transilvania", red. G. Barițiu, apoi Iacob Mureșanu, Aurel Mureșanu ș.a., ed. până în 1884 la J. Gött. Din 1850 "Gazeta Transilvaniei". De la nr. 40 anul 106/1943 până în anul 108 / 1945 a apărut împreună cu "Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură" (v. H. Tontsch, p. 111; B.C.U. Cluj, cotă P I 581).

13 ianuarie - iulie 1838, "Foaia literară". Din 1 iulie 1838, ca supliment al "Gazetei de Transilvania", a apărut sub titlul "Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură", Brașov, red. G. Barițiu, tipar J. Gött (v. H. Tontsch, p. 111). Apare până în 1945; ultimii trei ani apare împreună cu "Gazeta de Transilvania" (B.C.U. Cluj, cotă 494 154).

¹³ H. Tontsch, p. 111: nr. 1-16/aprilie - iunie 1849, "Espatriatul", Brașov, red. C. Bolliac, tipar J. Gött.

Vasile Netea, *Presa română în timpul revoluției de la 1848*, în vol.: *Revoluția de la 1848 în țările române. Culegere de studii*, red. N. Adăniloiaie, D. Berindei, Ed. Academiei RSR, București 1974, p. 177-178, indică apariția nr. 1 la 25 martie 1849, după cucerirea Brașovului de către Bem. Lipsit de succes și ecou, ziarul și-a încetat apariția după 12 numere. Bolliac plecă la Pesta la 10 iunie 1849, unde continuă editarea ziarului sub numele de "Amicul poporului". Între 7 martie 1848 - 1 decembrie 1949 "Gazeta" și "Foaia" și-au încetat apariția.

¹⁴ V. Netea, p. 147, 171, 176: 4 ianuarie 1847 - 12 mai 1848, "Organul luminării", Blaj, red. T. Cipariu.

12 mai - 29 septembrie 1848, "Organul național", Blaj, red. T. Cipariu și Aron Pumnul.

12 mai - 6 octombrie 1848, "Învățătorul poporului", Blaj, red. T. Cipariu.

¹⁵ 1828-1848, "Erdélyi Hiradó", Cluj, ed. Pethe Ferencz, apoi Méhes Samuel și Ocsvai Ferencz (B.C.U. Cluj, cotă H 94).

¹⁶ 1841 - aprilie 1848, "Múlt és jelen. Historiai és politikai erdélyi hirlap", Cluj, red. Szilágyi Ferencz (B.C.U. Cluj, cotă P II 764).

¹⁷ 2 mai - 14 noiembrie 1848, "Ellenör. Politikai lap", Cluj, red. Kövári László, Dozsa Dániel (B.C.U. Cluj, cotă H 78).

îndeosebi celei mai mici dintre națiunile ardeleni, națiunii săsești (de 200.000 de oameni).¹⁸ Lucrul acesta nu trebuie să uimească, aflându-se în corelație directă cu începuturile presei în Transilvania și cu îndelungata experiență săsească în domeniu.

*

Primul ziar politic al marelui principat, "Siebenbürger Zeitung" (1784-1787)¹⁹ a fost editat la Sibiu de către Martin Hochmeister (1740-1789)²⁰, întemeietorul de fapt al presei ardeleni și proprietarul primei librării permanente din Ardeal. Între 1787 și 1791 ziarul își schimbă titlul în "Kriegsbote", preluând apoi numele de "Siebenbürger Bote", nume sub care apăru timp de 70 de ani din 1792 până în 1862.²¹ Lui Martin Hochmeister îi urmară ca editori ai ziarului Martin Hochmeister Fiul (1767-1837), apoi (din 1840) Theodor Steinhaußen.

Martin Hochmeister Fiul fondă primul ziar maghiar din Ardeal, "Erdélyi Magyar Hir-Vivö" (1790-1791).²² El deschise la Cluj o filială, pe care o vându în 1809 gimnaziului catolic din localitate.

Timp de o jumătate de secol editura Hochmeister fu cea mai însemnată instituție de presă din țară. Ea luă naștere în vremea reformelor iosefinice, dar îi supraviețui și regimului lui Metternich (1809-1848), în pofida asprei sale cenzuri și a măsurilor de centralizare.²³

¹⁸ La 1841 populația totală a marelui principat Transilvania (inclusiv Partium) era de 2.143.310 locuitori, din care 1.290.970 români, 606.009 maghiari, 214.133 germani, 19.902 țigani, 9.141 armeni, 3.155 evrei. Cf. Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1849*, București, Ed. Academiei RSR 1967, p. 10, care preia datele din J. Söllner, *Statistik des Großfürstentums Siebenbürgen*, Sibiu 1856.

¹⁹ Sigerus, p. 3: 1784-1787, "Siebenbürger Zeitung", Sibiu, ed. și tipar Martin Hochmeister. Între 1788-1791, ziarul apăru ca și "Kriegsbote", apoi între 1792-1862 ca și "Siebenbürger Bote", iar între 1863-1907 ca "Hermannstädter Zeitung" reunificat cu "Siebenbürger Bote".

²⁰ Despre tipografia lui Martin Hochmeister scrie Hans Meschendörfer, *Das Verlagswesen der Siebenbürger Sachsen. Ein Überblick*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München 1979, p. 32 - 45.

²¹ Sigerus, p. 4: 1792-1862, "Der Siebenbürger Bote", Sibiu, ed. și tipar Martin Hochmeister (Fiul), apoi Martin Hochmeisters Erben, iar din 1840 Theodor Steinhaußen. Redactori-șefi: 1836-1848 Joseph Benigni von Mildenberg, 1848 co-redactor-șef Jakob Rannicher, 1849-1850 Johann Hintz, august 1849 - august 1850 Heinrich Schmidt, august - septembrie 1850 Karl Fabritius, 1852 Alois Sentz.

²² 1790-1791, "Erdélyi Magyar Hir-Vivö", Sibiu, red. Fábrián Dániel și Cserei Elek, tipar Martin Hochmeister. (B.C.U. Cluj deține nr. 1 - 6, 8 - 12/1790, cotă H 138).

²³ W. Dausch, op. cit., p. 187 - 189.

Prima generație de "jurnaliști" ardeleni de la "Siebenbürger Zeitung" aparțineau cercului de învățați din jurul lui Samuel von Brukenthal: Johann Filtsch, Michael Lebrecht, Jakob Aurelius Müller, Joseph Karl Eder, Daniel Gräser, Johann Seivert.²⁴ Ziarul era încă de pe atunci "purător al ideii statale a Marii Austrii, intrând adesea în conflict cu autoritățile din pricina unor exprimări critice".²⁵ De-a lungul întregului secol al 19-lea, ziarul păstră același spirit al loialității față de Austria.

Noua generație de publiciști, care trăi nemijlocit anii revoluției, nu era unitară. În rândurile ei se aflau Joseph Bedeus von Scharberg, Ludwig von Rosenfeld și Eugen von Friedenfels, oameni de mare cultură și descendenți ai unor vechi familii patriciale sibiene. Deoarece ocupau concomitent și slujbe de înalți funcționari, se înțelege că erau promotorii *status quo*-ului.²⁶ O figură proeminentă era Joseph Benigni von Mildenberg, cenzor și redactor la "Bote", profesor al Academiei germane de drept din Sibiu.²⁷ Prietenul său Johann Karl Schuller, profesor de gimnaziu, și el redactor al aceluiași ziar, era concomitent cenzor la "Transsilvania". Consilierul intim Bedeus von Scharberg, colaborator al diverselor periodice apărute la Hochmeister, trimitea rapoarte secrete către Sedlnitzky, șeful poliției lui Metternich, în care îi denunța pe Johann Gött, Anton Kurz și alți jurnaliști ai presei brașovene. Redacția mai cuprindea câțiva membri tineri, neaparținători ai aristocrației funcționărești și reformiști moderați: Joseph Andreas Zimmermann, Jakob Rannicher, Heinrich Schmidt. Aproape toți colaboratorii foilor sibiene erau juriști, înalți funcționari ai statului sau profesori ai Academiei de drept.²⁸ S-a afirmat că Academia sibiană de drept a oferit poporului sășesc "cei mai fini și mai eleganți jurnaliști".²⁹

²⁴ H. Meschendörfer, op. cit., p. 35.

²⁵ *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, red. Walter Myß, Kraft Verlag, Thaur bei Innsbruck 1993, p. 391 (Presse und Publizistik).

²⁶ Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben der vierziger Jahre*, în vol.: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert*, ed. și tipar W. Krafft, Sibiu 1896, p. 107 despre Ludwig von Rosenfeld. Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jh.*, vol. I: 1783-1847, Viena 1876, vol. II: 1848-1858, Viena 1877. W. Dausch, op. cit., p. 189 - 190.

²⁷ Despre Joseph Benigni, v. E. v. Friedenfels, op. cit., vol. II, p. 400 - 401; O. Wittstock, op. cit., p. 106 - 107.

²⁸ W. Dausch, op. cit., p. 190.

²⁹ O. Wittstock, op. cit., p. 108.

Educația și poziția redactorilor de la "Siebenbürger Bote" explică atitudinea lor. De idei revoluționare pe plan social se simțeau atrași numai în măsura în care acestea erau impuse de spiritul timpului. Pe plan politic respingeau orice modificări ale raporturilor de forțe. Istoriografia (Friedrich Teutsch, Carl Göllner) i-a etichetat drept "conservatori". În fapt, așa-numitul lor "conservatorism" nu însemna altceva decât stat austriac unitar și antiunionism față de Ungaria, promovarea națiunilor credincioase împăratului - adică menținerea drepturilor sașilor și egala îndreptățire a românilor.

Tot la Hochmeister se tipărea "Transsilvania", la care colaborau cei mai mulți dintre redactorii lui "Bote". Daniel Roth, din 1846 redactor-șef al gazetei, declara la preluarea funcției sale, că era pentru reforme dar "în cadrul constituției noastre îndelung probate și pe teren istoric". La 1848 își lărgi punctul de vedere. Pentru a împiedica uniunea Transilvaniei cu Ungaria și amenințatoarea maghiarizare a sașilor, el propuse înființarea unei "monarhii dacoromane" sub stăpânire austriacă, ce urma să includă Ardealul și cele două principate dunărene.

Lui Samuel Filtsch, fiul preotului orașului Sibiu, îi aparținea o altă editură, creată în 1826. Format la Gerold în Viena și Brockhaus din Leipzig, el își folosi priceperea la tipărirea de manuale școlare și reviste. Aici apărea "Siebenbürgischer Volksfreund", a cărui apariție fusese stimulată de St.L. Roth. Redactor-șef era Johann Michaelis, iar printre colaboratori se număra tânărul Georg Daniel Teutsch, viitorul mare istoriograf sas. "Siebenbürgischer Volksfreund" nu rezistă însă tumultoasei primăveri a lui 1849, care îi aduse sfârșitul.³⁰

*

În concurență cu ziarele sibiene se afla presa brașoveană. Ctitorul acesteia era Johann Gött (1810-1888).

Johann Gött se născu la 10 decembrie 1810 la Wehrheim im Taunus, principatul Nassau. La Frankfurt învăță arta tipografiei. În

³⁰ Samuel Filtsch era fiul lui Johann Filtsch, preot al orașului Sibiu între 1805-1835, m. 1836. La 1848 / 1849 preot orășenesc era Johann Joseph Roth (1835-1866). Cf. Emil Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt 1100-1929. Mit 7 Abb. und 5 Stadtplänen aus verschiedenen Jahrhunderten*, Honterus Buchdruckerei und Verlagsanstalt der evangelischen Landeskirche A.B. in Rumänien, Sibiu 1930.

Tipărița lui Samuel Filtsch reveni ulterior (după 1858) ginereului său Johann Wilhelm Krafft (1833-1908), care învățase meseria la Gött în Brașov tocmai în anii revoluției. După primul război mondial Krafft se asocie cu Josef Drotleff, ce înființase la 1850 o editură. Krafft-Drotleff deveni "cea mai mare editură germană și întreprindere grafică a Sudestului". - H. Meschendörfer, op. cit., p. 45-46.

1830 porni în obligatoria "drumeție" a ucenicilor, străbătând orașele: Berlin, Breslau, Brünn, Viena, Graz, Laibach, Trieste, Pesta și București. În 1832 se stabili la Brașov. Aici găsi de lucru la tiparnița înființată în secolul al 16-lea de Johannes Honterus, care îi aparținuse lui Franz von Schobeln (mort în 1830). La începutul anului 1834 Gött izbuti să cumpere tiparnița contra sumei de 3.333 taleri. În 1835 obținu cetățenia. Întemeie (1837) ziarul "Siebenbürger Wochenblatt", care după 1849 deveni "Kronstädter Zeitung". La 1867 fu investit cavaler al Ordinului Franz Joseph. În 1879 se pensionă, dar după moartea prematură a fiului și asociatului său Heinrich Gött (1883), reveni la conducerea firmei. Johann Gött muri la 1888, lăsând tipografia în grija fiului său Fritz, care o moderniză. Când acesta muri în 1909, ștafeta fu preluată de Fritz Gött fiul. Tipografia fu confiscată în 1944 și desproprietărită fără răscumpărare. Drept urmare "Kronstädter Zeitung", care nu încetase a fi editat în tot acest răstimp, își sistă apariția. Fritz Gött fiul funcționă ca avocat al bisericii de circumscripție din Brașov, până la emigrarea sa în 1960.³¹

Însemnătatea cu totul aparte a lui Gött în istoria culturii transilvane provine din activitatea sa editorială. Întemeietor al presei săsești brașovene, editor al primelor ziare românești din Ardeal și al unui număr impresionant de cărți, manuale, reviste în germană, română și maghiară, Gött a focalizat atenția istoricilor (sași îndeosebi) prin râvna de decenii în slujba cuvântului scris. Dacă "într-o perioadă de 150 de ani (1778-1930) apărură în Transilvania 194 de publicații periodice germane, editate aproape exclusiv de sașii ardeleni" (Emil Sigerus)³², presa săsească luă un avânt masiv după 1830, perioadă ce coincide cu începuturile întreprinderii lui Gött. Din cele 194 de publicații săsești, tipografiei lui Gött îi revine meritul editării a peste o șesime din acestea.³³ Utilizând prețioasa bibliografie realizată de H. Tontsch, vom contura o imagine a periodicelor din Brașov în limba germană scoase de editura lui Gött:

24 mai 1837 - 22 martie 1849: "Siebenbürger Wochenblatt", tipar și editură J. Gött și W. Nemeth. Alături de "Siebenbürger Bote" din Sibiu, "Wochenblatt" era la 1837 singurul ziar periodic. Ctitorul și proprietarul ziarului, Gött conducea și redacția sa, iar din 6 aprilie 1838 începu să semneze materiale redacționale. Coeditorul Wilhelm Nemeth era librar. Primul număr apăru miercuri, 24 mai 1837, ca "foaie

³¹ *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, p. 155-156; W. Dausch, op. cit., p. 189.

³² E. Sigerus, op. cit., p. 2.

³³ H. Tontsch, op. cit., p. 86.

de probă" (având "onorata încuviințare"). Al doilea număr ieși la 30 iunie 1837. De atunci înainte apăru regulat în fiecare vineri, iar din 1 ianuarie 1840 de două ori săptămânal (lunea și joia). În 1842 atinse cifra record în Transilvania de 1000 de abonați.

1837-1838 : "Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität". Supliment la "Siebenbürger Wochenblatt". Tipar și editură J. Gött, W. Nemeth.

1838-1848; 1851 (anul 9) - 1858 (anul 16): "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde". Supliment la "Siebenbürger Wochenblatt"; continuare la "Unterhaltungsblatt". Tipar și editură J. Gött.

2 noiembrie 1838 - 1839: "Mimosen aus dem Gebiet der Dramaturgie" (Mimoze de pe tărâmul dramaturgiei). Supliment extraordinar la "Sb. Wochenblatt". Din 1839 intră în cuprinsul ziarului.

1840-1842: "Intelligenzblatt". Supliment la "Sb. Wochenblatt", conținând înștiințări, informații, reclame. În 1840 apăru de 69 de ori; în 1842 de 50 de ori. Fu continuat (1843-1844) de "Beiwagen".

13 ianuarie 1840 - 1848; 1849-1858 : "Satellit". Supliment la "Sb. Wochenblatt". Tipar și editură J. Gött. Din 1840 Anton Kurz deveni colaborator permanent al foilor lui Gött. Drept urmare "Satellit" se adăugă la publicațiile deja existente. Datorită creșterii impozitelor pe producțiile de presă în anul 1859, Gött fu nevoit să sisteze la 1 ianuarie ale acestui an apariția lui "Satellit" și a "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", ca suplimente de sine-stătătoare ale ziarului său principal ("Kronstädter Zeitung"); în schimb acesta apăru de acum de 4 ori pe săptămână.

1840-1843, 1845: "Stundenblumen der Gegenwart". "O culegere de atrăgătoare nuvele și povestiri după gustul timpului." Supliment la "Sb. Wochenblatt". Lunar apărea un caiet; trei caiete formau un volumaș. În 1845 se renunță la apariția acestor foi, întrucât "nu mai corespundeau cerințelor timpului" ("Sb. Wochenblatt", nr. 94/1843, p. 454.)

1843 - 14 noiembrie 1844: "Beiwagen zum Siebenbürger Wochenblatt".

1843 - 1846: "Beilage zum Siebenbürger Wochenblatt".

1844-1847; 1852; 1859-1861: "Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens". Editat de Anton Kurz în colaborare cu câțiva "prieteni ai patriei". Între 1844 și 1847 apăru opt caiete în două volume; în 1852 al treilea volum, din care primul caiet era editat de Joseph Trausch. 1859-1861: "Magazin...",

editat de Dr. Eugen von Trauschenfels, în două volume. "Magazinul", a cărui apariție fu impulsivă și susținută cu numeroase articole de contele Kemény Jozsef, membru al Academiei ungare, era o revistă științifică, destinată istoriei și "tuturor lucrurilor memorabile și ieșite din comun" din Transilvania.

1846-1847: "Extrabeilage zum Siebenbürger Wochenblatt".

26 martie 1849 - 1944: "Kronstädter Zeitung". Continua "Siebenbürger Wochenblatt". Tipar și editură Johann Gött; din 21 aprilie 1866 Johann Gött și fiul Heinrich; din 5 ianuarie 1893: fiul lui Johann Gött (Fritz); din 2 ianuarie 1920: editura "Zeitungs-Aktien-Gesellschaft". - La început apărea de două ori pe săptămână, luna și joia; din 1855 apărea și marțea. Redacția a fost încredințată de la 26 martie până la 6 iunie 1849 scriitorului Max Moltke, apoi din 7 iunie 1849 până la finele anului 1862 fu preluată de Johann Gött.

1843: "Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde". Până la 1852 apăru la Sibiu, tipar Th. Steinhaußen. 1853-1871: Tipar Johann Gött, Brașov. Apoi, până în 1884 fu publicată din nou la Sibiu de Martin Hochmeisters Erben, și după aceea de W. Krafft.

1851-1852: "Schul- und Kirchenzeitung für die evangelischen Glaubensgenossen Siebenbürgens" (Ziar școlar și bisericesc pentru adepții confesiunii evanghelice din Transilvania). Tipar și editură J. Gött. Redactor-șef: J. Fr. Geltsch; redactori: Joh. Michaelis, G. Giesel, Samuel Schiel. (Planul acestei foi fusese elaborat de St. L. Roth. Dar când Roth solicită la Gubernium în 1847 încuviințarea pentru editarea ei, fu respins, sub motivul că prin articolele sale declanșase imigrarea coloniștilor suabi, provocând astfel ruina acestora.) Ziarul trebui să-și înceteze curând apariția, fiindcă nu deținea cauțiunea cerută de legile presei de atunci.

1860: "Deutsche Fundgrube für die Geschichte Siebenbürgens", noua ediție. Tipar și editură J. Gött.

1862-1863: "Turnerglocke". Supliment la "Kronstädter Zeitung". Tipar și editură J. Gött. Red. Heinrich Neugeboren. În 1862 ieșiră 6 numere, în 1863 doar 3.

1872: "Die Ostgrenze". Editură J. Gött și fiul Heinrich. Red. W. von Fehrenteil.

1878 - 1879: "Blätter für Handel und Gewerbe in Siebenbürgen". Tipar și editură de J. Gött și fiul Heinrich. Red. Johann Hintz.³⁴

³⁴ Ibidem, p. 86-90. - E. Sigerus, op. cit., p. 5-11, nota șase publicații apărute la Gött ("Archiv des Vereins...", "Schul- und Kirchenzeitung...", "Deutsche Fundgrube..."),

La aceeași editură fură publicate și următoarele ziare și reviste românești:

1837: "Foile Duminecii spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe. Alcătuite de o soțietate de învățați. In totă Sâmbăta ivite. O jumătate de an a scripturi 26 numeri dela 2 Ianuarie până la sfârșitul lui Iunie 1837. Cu cheltuiala d. Rudolf Orghidan. Brașov. S'au tipărit în tipografia a lui Joann Gätt." Litere chirilice. Al doilea volum avea 208 pagini: "Întru o jumătate de an, dela I-a iunie până la sfârșitul lunii decemvrie 1837. Tălmăcite sau traduse după limba nemțească de Ioann Barac (m. 1848), Translator al Brașovului. Cu cheltuiala a d. Rudolf Orghidan. S'au tipărit în tipografia a lui Ioann Gett 1837."

Iulie 1837: "Fóia septămănei. Red. George Barițiu. Tip. Ión Gött". Apărea o dată pe săptămână, dar după primele două numere trebui să-și înceteze apariția, datorită interdicției cenzurii.

1838-1848; 1849-1884(-1945): "Gazeta de Transilvania. Red. George Barițiu. Edit. Ión Gött". Până la 1909 a fost în proprietatea familiei Mureșianu. Din 12 martie 1838 până în 1850 apăru o dată pe săptămână, din 1849 până în 1880 de două ori, din 1881 până în 1884 de trei ori, apoi zilnic. Din 1850 se numi "Gazeta Transilvaniei". La început fu semichirilică; din 1860 apăru cu litere latine. 1850-1878: redactor Iacob Murășianu, apoi Dr. Aureliu Murășianu. Până în 1884 apăru la Johann Gött.

4 ianuarie 1838 - 1865: "Fóia Literară". Din 1 iulie 1838 apăru ca supliment al "Gazetei de Transilvania" sub noul titlu: "Fóia pentru Minte, Inimă și Literatură", red. G. Barițiu, tip. J. Gött. Ieșea o dată pe săptămână. Iacob Mureșianu a fost redactor-șef între luna martie 1850 și 1865.

Aprilie - iunie 1849: "Espatriatul", red. Cesar Bolliac, tip. J. Gött, 16 numere.³⁵

La editura lui Johann Gött apăru între 1837 și 1839 și ziarul în limba maghiară "Erdélyi Hirlap", dar colaborarea editorului cu publicității români fu mult mai fructuoasă.³⁶

"Turnerglocke", "Die Ostgrenze", "Blätter für Handel und Gewerbe in Siebenbürgen"), pe care amănunțita bibliografie explicativă a lui H. Tontsch le omisese.

³⁵ H. Tontsch, op. cit., p. 110-111. Datele lui Tontsch deviază față de cele ale lui Vasile Netea, vezi nota 13.

³⁶ W. Dausch, op. cit., p. 195.

"Siebenbürger Wochenblatt" din Braşov deschise în presa politică săsească un curent nou. Toți autorii au relevat caracterul modern, dinamic al materialelor publicate aici³⁷, care deșteptară interesul cititorilor, astfel explicându-se și numărul ridicat al abonaților. Ziarul avu de la început un succes fulminant, atingând la 1842 un număr - nemaîntâlnit până atunci - de 1000 de abonați. "Meritul principal al publicisticii braşovene constă în modul fără ocolişuri în care aducea problemele vieţii săseşti în faţa publicităţii, contribuind astfel la depăşirea timidităţii paralizante faţă de aceasta. /.../ Este ca și cum am citi într-unul din numerele de început ale literaturii zilei (!). Aici ca și acolo /se vorbeşte despre/: bătălia limbii ("Sprachkampf"), germanitate, spirit comunitar, comasare, şcoală civică, emanciparea evreilor, sistemul caseiilor, filializarea comunităţilor evanghelice, separarea serviciului religios de şcoală, ş.a." scria A. Schuller la 1896.³⁸

Prin adoptarea unui ton mai radical, ziarul îşi atrase colaborarea unei gărzi de tinere talente: G.D. Teutsch, St.L. Roth, Elias Roth, Peter Lange, Martin Schnell, Karl Maager, A.T. Laurian (cu articole în limba germană). Georg Daniel Teutsch (1817-1893), înainte de revoluţie dascăl, apoi (după 1850) rectorul gimnaziului din Sighişoara, este autorul a numeroase articole în foile lui Gött. Spiritul său programatic și calitățile de bun organizator aveau să-l însoțească și în activitatea sa ulterioară, ca episcop al bisericii evanghelice săseşti din Transilvania (1867-1893).³⁹ St. L. Roth, caracterizat de G. Gündisch drept "reformist conservator", din 1847 preot în Moşna, numit la finele lui 1848 membru al Comitetului de pacificare, încercă printr-o atitudine moderată, să țină în frâu violențele pe care le zămislî revoluția. Din ordinul lui Csány Ladislau fu arestat, iar tribunalul marțial din Cluj îl condamnă la moarte prin împuşcare (11 mai 1849).⁴⁰ Peter T. Lange

³⁷ A. Schuller, *Neues Leben 1830-1848*, în vol.: "Hundert Jahre sächsischer Kämpfe", p. 80; Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Verlag W. Krafft, Sibiu 1910, vol. III: 1816-1868, p. 185-188; H. Tontsch, op. cit., p. 87, 91; etc.

³⁸ A. Schuller, op. cit., p. 81. Prima parte a citatului este preluată aproape literal, fără ghilimele (!), de Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849*, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti 1967, p. 27.

³⁹ Biografia lui G. D. Teutsch a fost realizată de fiul său, Friedrich Teutsch, *Georg Daniel Teutsch. Geschichte seines Lebens*, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1909.

⁴⁰ Gustav Gündisch, *Deutsches Volkswerden in Siebenbürgen (1141-1849)*, Krafft & Drotloff, Sibiu 1944, p. 87. Opera precum și viața și faptele lui St L Roth (24 noiembrie 1796 - 11 mai 1849) sunt cel mai bine documentate în cele 7 volume: St. L. Roth,

conducea prima casă de economii din Transilvania, întemeiată de el la 1835, care își propunea "nu înmulțirea averilor, ci promovarea rosturilor umane și a bunăstării publice". (Fr. Teutsch)⁴¹ Avocatul Elias Roth era consilier al Magistratului brașovean, fiind unul din cei doi deputați sași din localitate în Dieta din Cluj care votă uniunea la 29 mai 1848. Eugen von Friedenfels îi atribuia legături cu Kossuth; prezent și în Parlamentul de la Pesta, Elias Roth ar fi jucat rolul de "informator și agent" al lui Kossuth, urmându-l pe acesta la Debrecen, unde muri de holeră.⁴² Negustorul Karl Maager era administrator al comunității orașului Brașov; în 1848 fu unul din cei 8 delegați brașoveni trimiși la adunarea națională extraordinară a Universității săsești din 26 iunie.⁴³ Teologi, profesori de gimnaziu, chiar "comercianți și câțiva meșteșugari" (Carl Göllner)⁴⁴, ei se vedeau excluși de la o carieră funcționărească și vădeau un interes deosebit față de reforme liberale.

Lor li se asociază în curând doi oameni de litere, Leopold Maximilian Moltke și Anton Kurz, care nu proveneau din Ardeal. Mai puțin tributari mentalității locale, spiritul lor modernist câștigă influență și contribuie la direcția adoptată de presa brașoveană. Moltke lucra la Gött din 1841 și deveni unul din colaboratorii lui de bază. Între 26 martie și 6 iunie 1849 preluă redacția lui "Kronstädter Zeitung". Este autorul versurilor "Siebenbürgen, Land des Segens" (Transilvanie, țară a binecuvântării), transpuse melodic de J.L. Hedwig, - unul din cele mai populare cântece săsești, simbolizând imnul național.⁴⁵

Anton Kurz ajunsese în Ardeal la 1835, ca secretar al contelui Kemény, prin intermediul căruia făcuse cunoștință cu Gött. Din 1839 publică intens în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" și în "Satellit". Întrucât articolele istorice erau prea numeroase pentru cuprinsul suplimentelor lui Wochenblatt", Kurz se decise să scoată o revistă istorică, cu sprijinul lui Gött. George Barițiu și Timotei Cipariu

Gesammelte Schriften und Briefe, îngrijite de Otto Folberth. Ultimul volum, care cuprinde anii 1848/1849, a apărut la editura Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964.

⁴¹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, vol. III, p. 169.

⁴² Eugen von Friedenfels, op. cit., vol. II, p. 372. Desemnarea lui Elias Roth ca deputat brașovean la Dieta din Cluj apare în doc. 226, din 23 mai 1848, publicat în *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, vol. IV: 14-25 mai, Ed. Academiei RSR, p. 437-439.

⁴³ Karl Maager este menționat, de pildă, în două documente din Brașov, datate la 20 iunie 1848. Originale: Arh. Naț. Brașov, Fond Magistrat, nr. doc. 2953/1848, foto (Arhiva Inst. Istorie Cluj): 32.457; nr. doc. 2720/1848, foto: 31.693 - 31.695.

⁴⁴ Carl Göllner, op. cit., p. 26.

⁴⁵ Despre Max Moltke v. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, p. 343.

se arătară dispuși să colaboreze la aceasta. Însă "Album für Geschichte, Literatur und andere Denkwürdigkeiten Siebenbürgens" (Album de istorie, literatură și alte fapte memorabile din Transilvania) nu apărură, căci cenzura interzise apariția revistei. Kurz schimbă titlul și declară oficial că va edita o "carte în mai multe apariții", anume "Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens". Kurz anunța conținutul revistei în "Wochenblatt", un adevărat program liberal în chestiunea națională. "Adevăratul cetățean", "care nu dorea să vegezeze și să rămână fragmentul mort al unui întreg viu", putea să se informeze aici despre "relațiile statului". Prin publicarea cercetărilor istorice, revista voia să creeze o punte între cititori și trecutul poporului, iar istoria era înțeleasă ca "școală a moralității, dreptății, libertății". Prin promovarea conștiinței naționale a diferitelor popoare transilvane, "Magazin" se dorea a fi un element de legătură între naționalități: "Să sfărâăm urâta barieră dintre națiuni și diferențele de limbă, și acolo unde împăciuitoarea știință și-a deschis calea spre promovarea scopurilor naționale comune, să fie bineveniți cei care se interesează de istorie, locuitorii Moldovei, Valahiei, Ungariei și Germaniei". La realizarea acestui scop alături de Kurz lucrară și alți transilvăneni, și în special contele Kemény, cu multe articole inclusiv despre istoria românilor. Conceptul colaborării supranaționale se izbi însă de rezistență în tabăra naționaliștilor maghiari; se adăugară fricțiunile cu cenzura, și în special probleme financiare. Așa se face că "Magazin" apărură doar între 1844-1847.⁴⁶ Kurz rămase un prieten sincer al revoluției maghiare. În focatul său partizanat pentru cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria îi atrase din partea sașilor mai sceptici bănuiala că ar fi un emisar plătit al lui Kossuth. Consecvent cu sine însuși, muri în lupta de la Albești / Sighișoara (13 iulie 1849), ca adjutant al lui Bem.

Dacă "Wochenblatt" era o tribună, de la care se comentau stringentele actualități ale vieții politice, suplimentele sale transgresau evenimentul cotidian, prin numeroase referiri culturale, istorice, sociale și informativ-mondene. Istoricii Adolph Marienburg trata cu predilecție teme din perioada voievodatului transilvan. Colaboratorii maghiari ai foilor lui Gött, precum contele Kemény sau baronul Josika Miklos, prezentau secvențe din viața nobilimii. Al doilea, probabil cel

⁴⁶ Despre Anton Kurz v. W. Dausch, op. cit., p. 190,196, și mai ales Carl Göllner, A. Kurz. *Leben und Werk*, în: *Forschungen*, Sibiu 1967, X, nr. 2, p. 21-77.

mai bun scriitor maghiar din Transilvania timpului, publică în gazetele săsești părți din romanele sale, fresce din istoria aristocrației ungare.⁴⁷

Dacă stadiul incipient al presei fusese depășit la 1840, iar însemnătatea ei ca "amvon al timpului" (St.L. Roth) fusese recunoscută, la 1848 și în special după desființarea de iure a cenzurii dezbaterea deschisă a problemelor publice luă amploare. Göllner găsește meritul principal al periodicelor din Brașov în modul lor degajat de a trata chestiunile sociale, economice și politice ale contemporaneității, ceea ce ar fi contribuit esențialmente la depășirea timidității în abordarea lor.⁴⁸ Poporului săsesc i-ar fi revenit un viitor măreț, dacă ar fi folosit mijloacele epocii - iar presa era unul dintre mijloacele epocii! - pentru a progresa alert, în agricultură, meșteșuguri, învățământ, în libera dezvoltare națională, prin transformarea administrației și "pătrunderea unui spirit mai liber în cotloanele prăfuite ale vechii birocrății" (Fr. Teutsch).

*

Iată câteva date despre frecvența, regularitatea și volumul jurnalelor săsești:

La Sibiu, "Siebenbürger Bote" apărea în patru foi de format mare, structurate pe probleme ce acopereau subtitlul său, "Ziar de interese patriotice, istorie și cultură; cronică mondială". Prima pagină conținea un articol de fond, care circumscria la începutul fiecărui an programul redacției, iar de obicei era un eseu asupra a varii chestiuni vizând municipalitatea sau cercuri cetățenești mai largi. În cursul războiului de la 1849 pagina din față însă fu ocupată aproape exclusiv de comunicate, ordonanțe, proclamații - fie austriece, fie maghiare -, ce sugerau fidel atmosfera cazonă. În paginile din mijloc urmau: o parte administrativă cu știri din Dieta transilvană și din Parlamentul ungar, o trecere în revistă a principalelor evenimente interne ardelenesti, din imperiu și din Ungaria; apoi vești politice din lumea largă: principatele dunărene, Prusia, Marea Britanie, Franța sau America de Nord. Ultima pagină era rezervată informațiilor fierbinți de ultimă oră, dar și reclamelor și anunțurilor.

Perspectiva politică modifică în cititori percepția și orizontul actualității. La începutul anului 1848 de pildă, revoluția franceză se dezvoltă progresiv până la dimensiunile unui roman foileton. Când, scurt timp mai târziu, revoluția cuceri Estul în pași de marș, presa și lectorii săi înțelesesă că politica externă însemna ceva mai mult decât

⁴⁷ W. Dausch, op. cit., p. 191.

⁴⁸ Carl Göllner, op. cit., p. 27.

literatură de divertisment - era extrem de acută și prezentă în cotidian. Atitudinea odinioară detașată se transformă în implicare.

În luna martie 1848 ziarul apărea de trei ori pe săptămână, apoi de patru ori. După cea de-a doua bătălie de la Sibiu din 11 martie 1849, când orașul fu ocupat de armata lui Bem, izbuti să apară doar de două ori săptămânal datorită cursului neregulat al poștei. Se menținu formatul in octavo.

"Transsilvania", cu 101 numere pe 1848 și încă 19 numere până la 9 martie 1849, aborda și ea evenimentele politice în note informative și eseuri.

"Siebenbürgischer Volksfreund", autocaracterizat drept un "Săptămânal pentru orășeni și săteni" ieșea vinerea, iar după nr. 13, din 28 martie 1848, marțea și vinerea. Prețul semianual pentru prima jumătate a lui 1848 era de 1 florin m.c., iar cu expediere poștală pentru abonați de 1 florin și 24 crăițari. Conținea pe secțiuni informații: I. utile, II. agricole; III. distractive; IV. diverse noutăți, interne și externe. Sub ultima rubrică se publicau și reclame (de genul: "Anunț către gospodarii care vor să producă anul acesta sfeclă pentru fabrica de zahăr din localitate"⁴⁹).

"Unterhaltungen aus der Gegenwart" avea un profil cultural-politic, prezentat în 20 caiete apărute între lunile mai - octombrie 1848, cu aproximativ 15 pagini format mic fiecare.

În 1848, la Brașov, "Wochenblatt" apăru în 104 numere, cu un total de 625 pagini format mare. Atât "Siebenbürger Wochenblatt", cât și "Satellit" veneau cu două apariții săptămânale, frecvență păstrată și în 1849 la un conținut cantitativ aproape dublat. În acest an "Wochenblatt" ieșea luna și marțea, iar "Satellit" miercurea și sâmbăta. "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" se editară în 46 numere în anul 1848, cu un total de 302 pagini.⁵⁰

⁴⁹ "Siebenbürgischer Volksfreund", nr. 8, 25 februarie 1848.

⁵⁰ La Biblioteca Brukenthal (cota P III 979) se află colecția completă a lui "Satellit", nr. 1-102/3 ianuarie - 25 decembrie 1848. "Siebenbürger Wochenblatt" se găsește la aceeași bibliotecă (aceeași cotă), și la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj (cota H 114). Ziarul își încetează apariția la nr. 22 din 22 martie 1849. Vezi nr. 1-21/1849 la Arhivele Naționale Sibiu (cota II 8683) și nr. 22/1849 la B.C.U. Cluj. "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" există la Biblioteca Brukenthal (cota P II 330).

II. ANII REVOLUȚIEI

Cronica presei sibiene
(“Siebenbürger Bote”; “Transsilvania”;
“Siebenbürgischer Volksfreund”;
“Unterhaltungen aus der Gegenwart” ș.a.)

Debutul anului 1848 nu se deosebea cu nimic de cele din anii anteriori. Redacția ziarului “Siebenbürger Bote” le adresa cititorilor tradiționalul salut. Cu privire la îndelungata sa activitate, “Bote” remarcă ironic:

“Pentru a 63-a oară Siebenbürger Bote începe anul, și încă nu simte, slavă Domnului, nici un semn de ramoleală și *marasmus senilis*, observate la el de anumite suflete caritabile și colaboratori ai ogorului jurnalistic, și din care aceștia ar voi să-i profețească apropiata răposare sufletească.” Concomitent ziarul își afirmă credo-ul: “Așa speră el într-o largă audiență și își continuă calea, fidel vechii sale lozinci: *Totul pentru principe, patrie, adevăr și imparțialitate.*”¹

La jumătatea lui ianuarie 1848 “Bote” și “Volksfreund” tratează noua lege de recrutare, executată în manieră medievală la Târgu Mureș și Făgăraș.²

În februarie “Siebenbürgischer Volksfreund” răspundea la întrebarea: “Ce pot și trebuie să facă învățătorii poporului sășesc pentru a deștepta în inimile tinerilor dragostea de patrie?”³ “Transsilvania”, în contradicție cu orientarea sa ulterioară, dedica un spațiu larg unui articol (preluat din “Mult és jelen”) despre “reunificarea Partes-ului” și dorința uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Autorul, “un om de stat cu poziție înaltă”, utilizase încă în Dietele din 1832-1836 această prezentare, ce cuprindea în două părți plângerile Stărilor regatului

¹ “Siebenbürger Bote”, nr. 1, 3 ianuarie 1848, p. 1. Și pagina de titlu confirmă că 1848 era al 63-lea an de apariție. Prin urmare anul I ar fi fost 1786. În 1826 “Bote” indica anul 40 de apariție, deci anul I ar fi fost 1787. Sigerus, op. cit., p. 4, scrie: “Sb. Bote a apărut din 1792.” (!) Până acum nu am găsit primul an de apariție a ziarului. El nu se păstrează la Biblioteca Brukenthal ori la Arhivele din Sibiu, nici la B.C.U. Cluj, nici la Biblioteca Academiei București.

² “Sb. Bote”, nr. 4, 13 ianuarie 1848, p. 13-14.; nr. 12, 10 februarie 1848, p. 45; “Sb. Volksfreund”, nr. 1, 7 ianuarie 1848, p. 1-3.

³ “Sb. Volksfreund”, nr. 5, 4 februarie 1848, p. 33-35.

ungar: motivele din care se cerea înapoierea imediată a așa-numitelor Partes reapplicatae; precum și dorința de unire a Transilvaniei cu Ungaria, și anume în raportul existent înainte de 1538.⁴

"Transsilvania" publica o succesiune de replici adresate lui "Satellit". Ziarul brașovean acuzase comunitatea orașului Sibiu că nu se implica în acțiuni destinate binelui obștesc.⁵ Spiritul concurențial și animozitatea existentă între cele două cetăți le plasa, la izbucnirea revoluției, din start pe poziții opuse.

Din martie 1848 evenimentele se precipitară.

Dacă ziarele brașovene anunțară declanșarea revoluției franceze și descrieră zilele de 22-24 februarie la Paris, în schimb "Volksfreund" transmitea relatarea austriacului Castelli despre întâmplările din Viena, adăugându-se publicarea patentului imperial de la jumătatea lunii martie.⁶ Cititorii aflară că la 14 martie Maiestatea Sa apostolică c.c. decisese ridicarea cenzurii și imediată publicare a unei legi a presei.⁷ "Liberă este presa!" Strigătul de bucurie de pe pagina de titlu părea să vestească timpuri noi.

În același timp, din "Pesti hirlap" fu preluat o corespondență care descria atmosfera din Pesta la 15 martie și reda cele 12 puncte ale "Manifestului către națiunea ungară".⁸ La fel ca și "Siebenbürger Wochenblatt", "Bote" informa asupra ecoului evenimentelor din Pesta la Cluj (20 martie). Și la acestea, reacția sibienilor:

"... primul sentiment, trăit sincer și intim de fiecare prieten sas al patriei, fu acela al străvechii loialități față de marea noastră casă imperială..." La 26 martie fu înmănată o petiție grafului națiunii, pentru expedierea unei declarații de credință către împărat.⁹

Dacă ar fi să caracterizăm politica lui "Siebenbürger Bote" în perioada martie - finele lui iunie 1848 în două cuvinte, acestea ar fi: Fără uniune!

⁴ "Transsilvania", articolul "Siebenbürgisches Votum über die Wiedervereinigung der Partes und die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn", nr. 12, 10 februarie 1848, p. 45-46; nr. 13, 14 februarie 1848, p. 49-50; nr. 14, 17 februarie 1848, p. 53-55; nr. 15, 21 februarie 1848, p. 57-59; nr. 18, 2 martie 1848, p. 69-71; nr. 19, 6 martie 1848, p. 73-74.

⁵ Idem, , nr. 17, 28 februarie 1848; nr. 21, 13 martie 1848, p. 81-82; nr. 22, 16 martie 1848, p. 85-86.

⁶ "Sb. Volksfreund", nr. 13, 28 martie 1848, p. 101-103.

⁷ "Sb. Bote", nr. 25, 27 martie 1848, p. 101.

⁸ Idem, nr. 24, 23 martie 1848, p. 95. Același articol din "Pesti hirlap" a fost redat și de "Siebenbürger Wochenblatt", nr. 24, 23 martie 1848, p. 129.

⁹ "Sb. Bote", nr. 26, 29 martie 1848, p. 105. Despre Cluj la 20 martie și în "Sb. Wochenblatt", nr. 26, 30 martie 1848, p. 147.

În vreme ce "Siebenbürger Wochenblatt" din Braşov deştepta impresia că întreaga comunitate orăşenească agreea ideea uniunii revendicate în declaraţia maghiară¹⁰, "Bote" făcea într-o dezbatere de principiu a uniunii următoarea afirmaţie: "Saşii au fost neîndoielnic întotdeauna împotriva." Fu atacat ziarul braşovean "Satellit", nr. 26, care chemase la uniune.¹¹

"Bote" dezvăluia pretenţia împotriva legii şi a raţiunii: "căci prin uniune nu s-ar urmări altceva, decât totală înecare a patriei şi a naţiunii noastre în ultra-maghiarism, în cel mai cras separatism ungar." Dispoziţiile ministerului ungar ar fi "o adevărată subjugare, căci oare cum altfel s-ar putea interpreta, când vedem încheiate toate preparativele pentru a forţa uniunea ca hotărâre a Dietei, prin terorismul galeriilor şi al unei mase populare fanatizate, prin atragerea unui cârd de juraţi buda-pestani."¹²

O voce din Viena atrăgea atenţia împotriva uniunii. Se analiză poziţia Guvernului şi a Universităţii naţionale săseşti în privinţa uniunii. "Bote" se solidariza cu acţiunile "valahilor" din jurul lui Bărnuţiu şi a episcopului Şaguna. Datorită numărului lor, românii devin aliaţi doriţi ai saşilor sibieni în chestiunea respingerii uniunii. În apropiere de Orăştie, o companie grănicerească secuiască vru să instaleze uniunea cu forţa; rezultatul fură 12 români morţi şi 9 greu-răniţi. Comentariul vehement al lui "Siebenbürger Bote" despre Coşlariu şi Mihălţ încinse spiritele. Redactorul-şef al ziarului, împreună cu ceilalţi redactori care scriseseră despre Mihălţ, fu ameninţat de 150 de "tineri legaţi prin jurământ" din rândul revoluţionarilor maghiari "să-i aşeze capul înaintea picioarelor", ceea ce se adeveri nouă luni mai târziu. La ameninţări se răspunse printr-un nou articol despre Mihălţ.¹³

La fel, "Siebenbürgischer Volksfreund" manifestă o atitudine net antiunionistă, ce răzbătea atât din interpretarea dată evenimentelor relatate, cât şi din dezbaterile teoretice publicate în paginile sale. Vizita

¹⁰ De exemplu: "Sb. Wochenblatt", nr. 32, 30 aprilie 1848, p. 184 despre atmosfera prounionistă din Braşov; nr. 39, 15 mai 1848, p. 225 - articolul lui Pestalozzi despre uniunea Transilvaniei cu Tara ungurească; nr. 41, 22 mai 1848, p. 237 - aprecieri negative despre "Ce are de sperat Ardealul de la o uniune cu Austria".

¹¹ "Sb. Bote", nr. 29, 5 aprilie 1848, p. 117.

¹² Idem, nr. 41, 5 mai 1848, p. 165.

¹³ Idem, nr. 44, 12 mai 1848, p. 177-178 (anonimul din Viena); nr. 48, 22 mai 1848, p. 193 (poziţia Guvernului); nr. 54, 5 iunie 1848, p. 217 (poziţia Universităţii săseşti); nr. 44, 12 mai 1848, p. 178 (alianţa cu românii); nr. 55, 7 iunie 1848, p. 221 (Mihălţ); no. 58, 16 iunie 1848, p. 233; nr. 59, 19 iunie 1848, p. 236 (ameninţarea lui Berügni); nr. 60, 21 iunie 1848, p. 241 (nou articol despre Mihălţ).

guvernatorului Teleki la Sibiu (3 mai) prilejui o adunare ad-hoc a sașilor, partizani ai Casei de Austria, care, strânși la teatrul orașenesc, ovaționară steagul negru-galben. Jakob Rannicher, redactor al ziarului "Bote", ținu o cuvântare incendiară în fața mulțimii.¹⁴ Tot "Volksfreund" găzduia un amplu eseu în care prezenta mai întâi argumentele prietenilor uniunii, pentru a înșira apoi motivele fermei respingeri a acesteia.¹⁵

Luna mai aduse și o cotitură fundamentală în evoluția ziarului sibian "Transsilvania". Acesta dăduse în aprilie o adeziune la partidul liberal maghiar, și concomitent publicase un apel pentru transformarea numelui Universității naționale săsești în cel de Universitate națională germană transilvană. Apoi făcuse propagandă la uniunea cu Ungaria, proslăvind-o prin poezie, pronosticând asupra acceptării uniunii în viitoarea Dietă.¹⁶ După 5 mai, când redactorul Friedrich Hann părăsi gazeta, "intrând prin poziția sa promaghiară în conflict cu majoritatea națiunii" (O. Wittstock), orientarea se inversează.¹⁷ "Transsilvania" se ralie la atitudinea antiunionistă promovată de "Bote" și "Volksfreund". Numărul 36 decreta "Monarhie constituțională de nedespărțit!" și refuza uniunea printr-o mai strânsă atașare de Austria. Ziarul se preocupa de opinia românilor în chestiunea uniunii, arătând că sașii nu puteau fi siliți s-o accepte împotriva voinței lor. Se combăteau calomniile jurnalelor ungurești: "Ziarele maghiară varsă fiere și otravă împotriva noastră, a sașilor, și mint cu o nerușinare fără margini... /cum că/ birocrăția din Sibiu ar conspira o intrigă diavolească împotriva uniunii..."¹⁸

¹⁴ "Sb. Volksfreund", articolul "Schwarz und Gelb", nr. 23, 5 mai 1848, p. 150-151.

¹⁵ "Sb. Bote", nr. 55, 7 iunie 1848, p. 221.

¹⁶ "Transsilvania", nr. 27, 3 aprilie 1848, p. 107-108 (transformarea numelui Universității naționale); nr. 29, 10 aprilie 1848, p. 113-116; nr. 30, 14 aprilie 1848, p. 117-120; nr. 32, 21 aprilie 1848, p. 125; nr. 35, 1 mai 1848, p. 137.

¹⁷ O. Wittstock, *Das litterarische Leben der vierziger Jahre*, în vol.: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe*, Sibiu 1896, p.109. C. Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849*, București 1967, p. 69, preocupat de descendența socială a protagoniștilor sași ai revoluției, scrie: "Populația Sibiului nu era alcătuită numai din patricieni și înalți funcționari, ci și din intelectuali progresiști și meșteșugari, care se adunară până la 7 mai în jurul 'Transsilvaniei' și reclamară reforme în sensul cerut de 'literații' brașoveni. Abia după 5 mai, când Friedrich Hann se retrase din redacția 'Transsilvaniei', opoziția sibiană își pierdu organul /publicistic/."

¹⁸ "Transsilvania", nr. 36, 5 mai 1848, p. 140-142; nr. 41, 22 mai 1848, p. 161-163; nr. 38, 12 mai 1848, p. 152; nr. 42, 26 mai 1848, p. 165-166; nr. 40, 19 mai 1848, p. 158-159.

Tot în mai își începeau apariția "Unterhaltungen aus der Gegenwart" (Discuții din prezent). În primul caiet, publicația își circumscria sfera de interes: "În prezent lumea mai există. În prezent și Europa mai există, deși unele puteri asiatice emit pretenția unor teribile poște de încorporare a unor țări și porțiuni din acest continent. În prezent mai există și monarhia austriacă, căci și Pragmatica Sancțiune mai există, iar ungurii sunt un popor credincios și loial. /.../ În prezent se vorbește și se acționează foarte mult *pentru* uniunea cu Ungaria. În prezent sunt unii care vorbesc și acționează și *împotriva* uniunii." Totuși proaspătul periodic își propunea să zidească "cărămizi la templul uniunii". Al doilea caiet, tot din mai, aducea o "Cronică sibiană", ce descria evenimentele din 3 mai (vizita guvernatorului): "Unei cronici îi aparțin și dispozițiile sufletești? După a noastră părere, cu certitudine. Ele ne fac să pricepem contextul cauzal al evenimentelor; relatarea lor precede muncii istoricului pragmatic." O dată cu caietul nr. 3, din 19 mai, și "Unterhaltungen" se îndreaptă hotărât spre antiunionism. Un articol din "Pesti hirlap", cu aprecieri de genul: "Concetățenii noștri de limbă străină trebuie ca, acolo unde intră în atingere cu statul, să devină unguri", iscă reacția contrară a ziarului sășesc: "Din acestea noi sașii putem vedea: 1. că, dacă noi ne unim de bună-voie, Pesti hirlap ne va lăuda la fel de condescendent cum a făcut-o cu Zipser /n.n. germanii din Bucovina/, de a căror orbire proverbială să se îndure Domnul; 2. că ungurii au nevoie de un element cetățenesc curat." Cu privire la poziția valahilor, "noi /redacția/ rămânem la punctul nostru de vedere: *o Transilvanie independentă, liberă de Ungaria.*" Într-o astfel de țară vor fi toți liberi, și valahii. "Și liberi nu numai în sens maghiar, ca și concetățeni unguri; ci liberi ca și valahi. Să li se poată alătura ca cea de-a patra națiune celor trei națiuni libere și independente din Ardeal."¹⁹

O notă hazlie o aduse publicarea unui (așa-zis) schimb de scrisori dintre o domnișoară din Pesta și fratele ei din Sibiu. Domnișoara: "Frate imperial negru-galben! Cu curaj, dar și cu revoltă pun mâna pe toc. Dispreț și rușine vouă tuturor, sibiienilor! - Această în loc de salut! - Cum v-a putut trece prin minte ideea lipsită de bun-gust, de a planta steaguri și cocarde negru-galbene? /.../ La o parte cu toate înnoirile! Lăsați-l iarăși pe Metternich să se instaleze!... Eu sunt republicană în cel mai strict sens al cuvântului. /.../ Doară nu porți și tu o asemenea cocardă? În cazul acesta nu vreau să mă mai numesc sora ta."

¹⁹"Unterhaltungen aus der Gegenwart", caietul 1, f.d. (mai 1848), p. 2; caiet 2, f.d. (mai 1848), p.22;

caiet 3, 19 mai 1848, p. 31-34; caiet 4, 26 mai 1848, p. 46.

Răspunsul prietenului fratelui: "... Domnița mea, sper ca revolta dumitale să se mai potolească, când vor fi servite toate fructele independenței și libertății ungurești... sper să rămâi sora fratelui dumitale, căci doară libertatea maghiară n-o să se transforme în ură de familie..."

Într-o trecere în revistă a presei, "Unterhaltungen" din Sibiu aprecia: "Jurnalele se împart în acelea, care au o anumită culoare și nu preiau nimic din ceea ce nu se potrivește cu aceasta, și în altele, care se vor a fi o tribună a tuturor opiniilor, găzduind după capacitate totul fără deosebire. Jurnale de primul fel sunt cam toate foile maghiare: noi sașii am avut recent pentru scurt timp o singură astfel de foaie. Ca tribună a tuturor părerilor sunt bine-cunoscute foile germane din Brașov... Sunt convins, sigur, că redacția - adică editorul - nu se scaldă în aur unguresc; este la fel de sigur însă, că foile brașovene aduc nenumărate servicii maghiarimii pe socoteala sașilor."²⁰

Ziarele aduceau apeluri spre constituirea gărzilor naționale. Se insista asupra necesității înarmării pe Pământul Săsească, care trebuia înțeleasă ca "organizarea unei militarizări formale a întregii națiuni".²¹ La 29 martie 1848 adunarea națională săsească adoptase decizia de a pune pe picioare garda cetățenească.²² Jurământul de aderare conținea expres declarația de fidelitate față de Austria.²³ "Transsilvania" publica și ea îndemnuri, explicând însemnătatea și spiritul gărzii naționale.²⁴

Speranțele reformiste ale primăverii lui 1848 vizau administrația, meșteșugurile, sistemul de învățământ. O comisie numită de Universitatea săsească propuse "Revizuirea fundamentală a constituției municipale a germanilor din Ardeal" (5 mai).²⁵

Studentii Academiei de drept din Sibiu prezentau senatului universitar o petiție, în care se solicita următoarele: 1. înființarea unei catedre de filosofie; 2. libertatea predării și a învățării; 3. docenții privați și profesorii ordinari să-și stabilească singuri obiectele de învățământ; 4. să se desființeze pentru totdeauna repetențiile și revocările studenților; 5. un examen de admitere exigent; 6. examenul de stat să aibă loc după *minimum* doi ani de studiu; 7. examene speciale pentru studenții la filosofie; 8. orice profesor ordinar să fie declarat *eligibil* în funcțiile

²⁰ Idem, caiet 4, 26 mai 1848, p. 49-53, 57-60.

²¹ "Satellit", Brașov, nr. 29, 10 aprilie 1848, p. 135-136.

²² "Transsilvania", nr. 27, 3 aprilie 1848, p. 105-107.

²³ "Sb. Volksfreund", nr. 15, 4 aprilie 1848, p. 112-114.

²⁴ "Transsilvania", nr. 27, 3 aprilie 1848, p. 108; nr. 28, 7 aprilie 1848, p. 109-110.

²⁵ "Satellit", nr. 39, 15 mai 1848, p. 195-197.

administrative; 9. la ocuparea posturilor de profesor să li se acorde docenților privați un regim preferențial; 10. academicii (studenții) să se bucure de publicitate, și 11. să poată efectua servicii de secretariat în orice institut oficial național; 12. o dotare mai bogată a bibliotecii academice; 13. maiștrii de luptă ai academicilor (studenților) să facă și instrucție militară; 14. tineretul academic să formeze la Sibiu "un corp permanent de siguranță"; 15. la administrarea bibliotecii să participe câte doi studenți; 16. la orice plângere și anchetare a unui "cetățean academic", să se accepte primirea în senat și votul a doi academici aleși dintre studenți; 17. să se adopte o formulare nouă a prescripțiilor disciplinare, adaptată la spiritul transformărilor din sânul Academiei. (1 mai 1848)²⁶ Ultimele două puncte sugerau că acușările studenților, probabil întelese după declanșarea mișcărilor revoluționare, erau frecvente și necesitau măsuri de protejare. Dealtfel presa atenționa și asupra infiltrării în rândul studenților de la aceeași Academie a unor spioni ai poliției, numiți "Polizeispitzel" sau "Naderer". J.M. Schleichert relatează despre capturarea la 13 mai a trei astfel de agenți.²⁷

"Siebenbürgischer Volksfreund" specula asupra "noii ordini a meșteșugurilor", despre libertatea ce urma să desființeze restricțiile de breaslă.²⁸

Dacă "Satellit" din Brașov publicase încă în 25 mai 1848 știri despre întrunirea națională a românilor, abia la 16 iunie "Transsilvania" transmitea articolul semnat de Pestalozzi despre "Adunarea populară a românilor la Blaj în 15/3 mai 1848".²⁹

În cercurile săsești se stămiră în aprilie 1848 primele zvonuri îngrijorătoare cu privire la venirea rușilor și, în acest caz, la o colaborare cu rușii a românilor, ca unii ce erau înrudiți întru religie. "Siebenbürger Volksfreund" făcea pladoarie *pro domo*, arătând că valahii egali în drepturi pe Pământul Săsesc nu ar renunța benevol la libertatea lor, pentru a o înlocui cu "sclavia rusească".³⁰

La o privire aruncată dincolo de granițele apusene, "Unterhaltungen aus der Gegenwart" definea tendințele unor popoare dinamice: "Germanii vor să întemeieze o Germanie puternică. Ungurii,

²⁶ Idem, nr. 43, 29 mai 1848, p. 211-212; "Transsilvania", nr. 39, 15 mai 1848, p. 153-154.

²⁷ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", Brașov, nr. 20, 15 mai 1848, p. 132.

²⁸ "Sb. Volksfreund", nr. 16, 7 aprilie 1848, p. 122-123.

²⁹ "Transsilvania", nr. 48, 16 iunie 1848, p. 190-192.

³⁰ "Sb. Volksfreund", nr. 17, 11 aprilie 1848, p. 121-122.

uniți cu Transilvania, vor să fondeze o Ungarie puternică. Slavii din Austria și de aiurea vor să întemeieze un puternic imperiu slav.- Și statul imperial austriac? Ungurii resping acuzația că ar dori să se desprindă de Austria; însă îi sfătuiesc pe bunii austrieci să se lipească orbește de Germania, și atunci nemții în unire cu ungurii îi vor înfrânge pe slavi."³¹

Pe moment, însă, dezbaterile de perspectivă se sistară. Evenimentul major ce domină scena politică fu întrunirea Dietei la Cluj, la 29 mai 1848. Într-o atmosferă a terorii, deputații dietali sași își depuseră voturile în problema uniunii. În loc de 22 de trimiși sași, la Cluj erau prezenți doar 15, dintre care numai 5 avură curajul să-și ridice vocea împotriva uniunii. Între aceștia din urmă se aflau doi deputați sibiieni, Konrad Schmidt și Josef Schneider.³² Întrucât în cazul deputaților naționali sași, la o divergență de opinii minoritatea deputaților trebuia să se supună majorității, sașii contară ca un singur vot, care acceptase uniunea.

Înainte de încheierea dezbaterilor dietale Konrad Schmidt reveni acasă, pentru a da seamă personal de încălcarea instrucțiunilor. Încrederea alegătorilor săi însă o pierduse; fu acuzat de trădare și săptămâni în șir trebui să evite Sibiu, în fața mâniei concetățenilor săi.³³

Chiar dacă Dieta transilvană enunțase formal uniunea, ziarele sibiene "Siebenbürger Bote", "Transsilvania" și "Siebenbürgischer Volksfreund" își exprimară nemulțumirea provocată de încălcarea instrucțiunilor deputaților dietali sași, judecând comportamentul acestora și dezavuând uniunea.³⁴ La petiția trimișilor "națiunii române" și a unor petiționari sași, împăratul răspunse printr-o ordonanță. Rezoluția regală la cea de-a doua petiție a deputației românești fu de asemenea publicată. Franz Salmen, comesul sașilor, semnă la 30 iunie un protest împotriva uniunii, pe care îl adresa ministerului maghiar de Interne.³⁵

³¹ "Unterhaltungen...", caiet 4, 26 mai 1848, p. 55.

³² "Sb. Bote", nr. 56, 9 iunie 1848, p. 225; nr. 57, 14 iunie 1848, p. 229.

³³ Instrucțiunile fură publicate, de exemplu, în "Sb. Wochenblatt", Brașov, nr. 42, 25 mai 1848, p. 241. Despre Konrad Schmidt scrie Friedrich Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, în: *op.cit.*, p. 171, 173-175, 179.

³⁴ De exemplu, "Transsilvania", nr. 45, 6 iunie 1848, p. 177-179; nr. 46, 7 iunie 1848, p. 180-182; nr. 48, 16 iunie 1848, p. 189.

³⁵ "Sb. Bote", nr. 63, 28 iunie 1848, p. 253 (ordonanța imperială); nr. 67, 7 iunie 1848, p. 269 (rezoluția regală la a doua petiție românească); nr. 72, 19 iulie 1848, p. 289 (protestul lui Franz Salmen).

"Transsilvania" milita pentru restabilirea înțelegerii între ziarele sibiene și cele brașovene.³⁶ Johann Gött în schimb adresa "Câteva cuvinte oponenților mei", anumiți domni din Sibiu care îl insultau reproșându-i "prietenia cu maghiarii".³⁷ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" se apăra de reproșurile lui "Bote", cum că "Brașovul ar uma ca de obicei o politică proprie, separatistă și antinațională", subliniind rezistența opusă la tendințe hegemoniste.³⁸

Împăratul sancționează uniunea la 10 iunie 1848; "Bote" luă în dezbaterile condițiile uniunii:

"Și pentru noi, sașii, stabilirea condițiilor uniunii este de cea mai mare însemnătate. /.../ Este sarcina Dietei ungare, ca prin egala stimare și îndreptățirea a tuturor neamurilor, prin dezavuarea deschisă a tuturor măsurilor violente /.../ să mențină liniștea, ordinea și legalitatea."³⁹

După încercările eșuate de a împiedeca uniunea, fie prin articole în presă, care trebuiau să lumineze opinia publică, fie prin proteste, respectiv memorii, antiunionismul săsesc se retrase o vreme în plan îndepărtat. Dar "Bote" relatează despre neliniștile din Sibiu (20 august), la arestarea unor "căpetenii valahe" de către comisarul gubernial Béldi Ferencz. Cam 8.000 de români amenințară orașul dinspre Apoldul Mare, din care cauză fu convocată cavaleria aflată în apropierea orașului. La 26 august arestații Laurian și Bălășescu fură eliberați.⁴⁰

În timp ce baronul Wesséleny Miklos ținea într-o ședință a Parlamentului maghiar (25 august) o cuvântare despre noile drepturi ale sașilor și românilor, la Sibiu recruții trebuiau să depună noua formulă de jurământ "pe independența Ungariei".⁴¹

Noile legi ungare le provocară sașilor îngrijorare. Legea asupra școlilor elementare prevedea obligativitatea și gratuitatea acestora, dar și introducerea limbii maghiare ca obiect regulat de învățământ. La fel, conscripția militară stârni neliniște în rândul "valahilor" făgărășeni.⁴²

³⁶ "Transsilvania", nr. 50, 23 iunie 1848, p. 197.

³⁷ "Satellit", nr. 48, 15 iunie 1848, p. 238.

³⁸ "Blätter...", nr. 24, 12 iunie 1848, p. 153.

³⁹ "Sb. Bote", nr. 73, 21 iulie 1848, p. 293.

⁴⁰ Idem, nr. 87, 23 august 1848, p. 349 (arestarea conducătorilor români); nr. 88, 25 august 1848, p. 353 (convocarea cavaleriei); nr. 89, 28 august 1848, p. 357 (eliberarea lui A.T. Laurian și Bălășescu).

⁴¹ Idem, nr. 92, 4 septembrie 1848, p. 369 (cuvântarea lui Wesselény); nr. 94, 8 septembrie 1848, p. 377 (noua formulă de jurământ).

⁴² Idem, nr. 96, 13 septembrie 1848, p. 384.

Spre deosebire de minora amintire în "Bote" despre prima adunare a "valahilor" de la Blaj, cea de-a doua adunare de la Blaj (20 septembrie) și petiția celor aproximativ 50.000 de români înarmați fu relatată pe larg. Petiția reclama ridicarea "recrutării ilegale, fără știința și ordinul Maiestății Sale", o adunare națională la Blaj și eliberarea "prizonierilor de stat arestați fără vină, a inteligenței națiunii romane". Prin protocolul de la 14 septembrie grănicerii români de la Năsăud refuzară să mai recunoască Guvernul ungar și protestau împotriva uniunii.⁴³

Toate ziarele sibiene descrieră retragerea din Parlamentul ungar a celor șase deputați sași, la 11 septembrie. Adunarea cercuală de la Sibiu decise să acorde laudă publică celor doi deputați sibieni retrași, Hermann Schmidt și Joseph Rosenfeld; de asemenea se hotărâ că adunarea cercuală "nu voia să știe absolut nimic" despre vreo uniune cu Ungaria, și că nu recunoștea Guvernul ungar.⁴⁴

"Siebenbürgischer Volksfreund" relata desfășurarea adunării cetățenești, întrunite la Sibiu la 1 octombrie 1848. Programul în 12 puncte propus de adunare, intitulat "Ce dorim și cerem noi", susținea o federalizare a Ardealului, prin recunoașterea unei libertăți egale pentru toate popoarele țării, fără știrbirea puterii monarhiei în ansamblul ei.⁴⁵

Incidente sângeroase în Ungaria conduseră la promulgarea unui rescript imperial, în care se declara deschis războiul împotriva "rebelilor" maghiari. Transilvania intră sub incidența legii de război. Românii din Sibiu, Orăștie, Hațeg și din Munții Apuseni se înarmară. "Bote" publică "relatări oripilante despre cruzimea hoardelor tâlhărești și criminale de secui".⁴⁶

La 18 octombrie generalul Puchner dădu o proclamație către autorități și către populație, în care li se cerea să se pună sub ascultare împărătească. La Aiud avu loc prima confruntare sângeroasă, între armata austriacă și cea maghiară. La 24 octombrie românii forțară prin

⁴³ Despre prima adunare de la Blaj în "Sb. Bote", nr. 44, 12 mai 1848, p. 177-178; despre cea de-a doua adunare de la Blaj în nr. 100, 22 septembrie 1848, p. 401.

⁴⁴ Idem, nr. 101, 25 septembrie 1848, p. 405; nr. 103, 29 septembrie 1848, p. 412.

⁴⁵ "Sb. Volksfreund", nr. 69, 13 octombrie 1848, p. 341-342, programul "Was wünschen und verlangen wir", preluat și de "Satellit", nr. 83, 16 octombrie 1848, p. 395-396.

⁴⁶ După abdicarea palatinului și numirea lui Lemberg în funcția de comisar c.c. cu puteri nelimitate și în cea de comandant general al tuturor trupelor austriece la 27 septembrie 1848, o zi mai târziu Lemberg fu asasinat în Ungaria. "Sb. Bote", nr. 109, 13 octombrie 1848, p. 436; nr. 112, 20 octombrie 1848, p. 449; nr. 116, 30 octombrie 1848, p. 465.

sânge predarea Zlatnei. Iată descrierea evenimentului în "Volksfreund": "După ce românii ceruseră administratorului și funcționarilor localnici în repetate rânduri coborârea stemei ungurești și arborarea pajurei imperiale, în amintita zi ei se iviră deodată și, îndârjiți de contra-apărare, dărâmară tot ce le ieși în cale. Se pare că au murit 120 femei și copii, și toți funcționarii, cu excepția a cinci sau șase care izbutiră să fugă la Alba Iulia. Ce nu face omul la durere! Din păcate e mult prea adevărat că românii au fost tratați rău și stârniți de unguri în multe feluri, dar fără a ține seama de acestea, ne simțim datori să-i îndemnăm pe conducătorii românilor, pentru sfânta cauză a celor credincioși împăratului și în numele creștinismului și al omeniei, să-și folosească întregul prestigiu, pentru a opri asemenea fapte de cruzime. Cel vinovat să fie pedepsit, dar nimeni să nu lovească pe cel nevinovat. Deasupra noastră a tuturor stă Dumnezeu, cel care ne judecă."

Ecouri ale unor planuri reformiste mai persistau. Un anume W. Hufnagel publica niște "Propuneri de desființare a câtorva tradiții și legi nefolositoare ale breslelor", pe care le considera anacronice. Astfel erau înțelese diferitele modalități de efectuare a anilor de ucenicie în depărtare ("Wanderschaft", călătorie), fiindcă "există dovezi că ele nu sunt examene de capacitate, ci sunt uzitate mai mult ca piedici și metode de înspăimântare". La fel cerea să se anuleze prevederea conform căreia celibatarii nu putau fi primiți în breaslă; iar fiii și fiicele de meșteri să nu mai beneficieze de un regim preferențial.

Tot "Volksfreund" anunța că la 11 octombrie 10.000-12.000 de soldați ruși conduși de generalul Lüders campaseră la București, un alt corp de armată de 8000 ruși îndreptându-se spre Târgoviște. În capitala munteană mai staționau și 4.000 de turci, care "la început produseseză dezordine, dar acum erau vajnic ținuți în frâu". Maghieru ar fi dizolvat "însemnata masă de români" și ar fi pornit spre Transilvania.⁴⁷

La începutul lui noiembrie 1848 apăru în paginile lui "Siebenbürger Bote" o nouă rubrică, intitulată "Știri de pe câmpul de luptă".⁴⁸ Practic, însă, toate ziarele conțineau știri sângeroase. "Volksfreund" scria despre cruzimile secuilor: "Ce se aude despre jupuirea de viu - sfârtecarea copiilor - rușinarea femeilor până la uciderea lor' îngrozește inima oricărui om simțitor. În pofida lor, nu vrem să răzbunăm cruzimea prin cruzime." Nici românii nu se lăsaseră mai prejos, prin incendierea Zlatnei, unde 400-500 oameni și-ar fi

⁴⁷ "Sb. Volksfreund", nr. 73, 26 octombrie 1848, p. 355-356, 357.

⁴⁸ "Sb. Bote", nr. 120, 8 noiembrie 1848, p. 481; "Satellit", nr. 94, 24 noiembrie 1848, p. 437: apare prima oară rubrica "Nachrichten vom Kriegsschauplatz".

pierdut viața, conform aceluiași ziar.⁴⁹ "Transsilvania" vorbea despre "hoarda de canibali secui care a transformat Reghinul la 1 noiembrie într-un morman de dărâmături".⁵⁰

Și descrierea zguduitoare a evenimentului, devenit pildește și simbolic pentru sași, tot în "Volksfreund": "Frumosul și bogatul oraș Reghinul Săsesc este o grămadă de cenușă. La 1 noiembrie, 12.000-14.000 de secui s-au îndreptat spre orașul în care se aflau locotenentul colonel Urban și avangarda sa. Când văzu că nu era suficient de puternic în fața rebelilor, /colonelul/ îi sfătui pe reghineni să se predea. Zis și făcut, și secuii intrară în oraș. Dar prea curând, și în ciuda capitulării, începură să omoare cât se poate de crud, să prade, să dea foc orașului din toate părțile și să-i împuște pe cei care încercau să stingă incendiul. Chiar bolnavii din spitalul militar fură orbiți canibalic și apoi jalnic uciși. Cine nu putu să fugă, fu spânzurat sau ars. Paguba se estimează la 3 milioane de guldeni. Numărul exact al morților nu s-a comunicat încă, dar după retragerea tâlharilor au fost găsite deja pe străzi și sub dărâmături 90 de cadavre. Din nefericire, morții nu mai pot învia, să sperăm însă că ungurii și secuii vor trebui să acopere pagubele. Această faptă murdară îi înfieriază pe maghiari cu oprobriul veșnic."⁵¹

La 2 decembrie Ferdinand I. abdică; pe tron urcă urmașul său Franz Joseph I. La 21 decembrie noul împărat trimise un salut "Credinciosului popor săsesc". Se publică un medalion Franz Joseph.⁵²

Într-un rescript imperial Kossuth și tovarășii săi fură declarați vinovați de "înalță trădare de țară".⁵³ Încleștarea dintre forțele revoluționare și cele imperiale dădu naștere unei dezbateri ideologice în "Transsilvania", ce trata "Maghiarismul versus germanismului".⁵⁴

Se denunța iarăși proximitatea rușilor: "Ce vor rușii în principatele dunărene? Vor doar să înfrângă ultima tulburare? Pentru aceasta 80.000 de oameni sunt mult prea mulți. Vor să ajute Austria, în cazul în care aceasta nu s-ar putea descurca singură cu rebelii? Posibil, dar cel mai probabil este că, de îndată ce împrejurările o vor permite,

⁴⁹ "Sb. Volksfreund", nr. 76, 7 noiembrie 1848, p. 367: despre secui și Zlatna.

⁵⁰ "Transsilvania", nr. 88, 13 noiembrie 1848, p. 354-355.

⁵¹ "Sb. Volksfreund", nr. 79, 17 noiembrie 1848, p. 377.

⁵² "Sb. Wochenblatt", nr. 104, 18 decembrie 1848, p. 617 sq; "Transsilvania", nr. 98, 18 decembrie 1848, p. 393-394.

⁵³ "Sb. Bote", nr. 131, 4 decembrie 1848, p. 522.

⁵⁴ "Transsilvania", nr. 95, 8 decembrie 1848, p. 378-380; nr. 100, 27 decembrie 1848, p. 401-403.

/Rusia/ vrea să smulgă Porții aceste principate și să le păstreze pentru sine."⁵⁵

La finele anului 1848, situația politică era indecisă. "Volksfreund" oferea o sumară statistică a Ardealului, dar nu se lansa în nici o previziune pentru viitor: Transilvania se întindea pe 957 mii pătrate (având cu 55 mii pătrate mai mult decât Boemia, cea mai mare provincie germană a Austriei) și deținea 2,5 milioane locuitori, din care circa 700.000 maghiari și secui, peste 1 milion de valahi și 350.000 de sași. "Populația valahă este parțial răspândită asupra întregului teritoriu, și până acum, deși cea mai numeroasă, nu a format o națiune egal îndreptățită."

Deocamdată, cu gândul la abonamentele anului următor, același ziar își făcea publicitate: "Ce cuprinde Volksfreund? Conține: 1. Tot ce se întâmplă important în lume, în special ce se petrece în patrie. 2. Propuneri și observații utile, și tot felul de învățături. 3. Articole despre comerț, meșteșuguri și agricultură. 4. Divertismente. În plus se preiau anunțuri de orice fel, contra unei sume modeste."⁵⁶

Declarația de Anul Nou a redacției anunța obiectivele lui "Siebenbürger Bote" pe 1849, alegerea prietenilor și dușmanilor săi:

"În toiu focalului, al crimei și prădării, înconjurați de inamici interni și externi, au stat și stau încă bravii noștri războinici, împreună cu sașii și românii de partea dreptății, a preaiubitului lor principe și a întregului stat imperial. Dură este lupta, dar nu lipsită de speranță. Noi luptăm pentru dreptul încuviințat de Dumnezeu, dușmanii noștri duc lupta disperării pentru o cauză rea. De aceea rezistați cu vitejie, căci dreptul trebuie să învingă în Ungaria și Transilvania, cum a învins în Italia, Galiția și Viena. Grele sacrificii vor fi făcute, însă ele vor fi aduse pentru ceea ce are omul mai sfânt, și un viitor pașnic va vindeca rănilor deschise.

Siebenbürger Bote își va continua cu întinerită vigoare obișnuitul său curs, fidel vechii sale lozinci:

*Totul pentru principe, patrie, adevăr și imparțialitate!*⁵⁷

Cândva la începutul anului a apărut "Siebenbürgischer Volkskalender für 1849" (Calendarul popular ardelean pe 1849).⁵⁸

⁵⁵ "Sb. Volksfreund", nr. 83, 1 decembrie 1848, p. 391.

⁵⁶ Idem, nr. 86, 12 decembrie 1848, p. 403-404; articolul "Siebenbürgen und Ungarn"; nr. 87, 15 decembrie 1848, p. 407-408; nr. 88, 19 decembrie 1848, p. 409-410; publicitate în nr. 86, 12 decembrie 1848, p. 412.

⁵⁷ "Sb. Bote", nr. 1, 1 ianuarie 1849, p. 1.

⁵⁸ "Siebenbürger Volkskalender", Sibiu 1849, 100 p.

Publicat la editura librăriei Martin Hochmeister din Sibiu, "Volkskalender" cuprindea în o sută de pagini o agendă a celor mai utile informații de epocă. Broșura era structurată astfel:

Bineînțeles, cuprindea calendarul propriu-zis al anului 1849. Fiecare rubrică lunară indica sfinții catolici, protestanți și "grecești" specifici fiecărei zile a anului, precum și observații generale privind vremea în luna respectivă. Interesant de reamintit este coexistența calculării zilelor atât în calendarul pe stil vechi, cât și în cel pe stil nou.

Noaptea de revelion era celebrată de către catolici și protestanți într-o duminică spre luni, iar ziua de 1 ianuarie 1849 cădea luna; în aceeași zi ortodocșii și greco-catolicii români, conform calendarului grecesc, sărbătoreau Ignatul (tăierea porcului) cu data de 20 decembrie 1848, Anul Nou 1849 căzând pentru aceștia două săptămâni mai târziu.

Ca și curiozitate redăm sărbătorile mobile: duminica septuagesimei (70 de zile înaintea Paștilor) era la 14 februarie, "Aschermittwoch" ("Miercurea cenușii", încheierea "carnavalului", care coincidea cu intrarea în postul Paștelui) la 21 februarie, duminica Paștilor (la reformați și catolici) la 8 aprilie (Paștele "grecesc" ortodox și unit cădea duminică 15 aprilie stil nou / 3 aprilie stil vechi), Înălțarea la cer la 17 mai, Rusaliile la 27 mai, duminica Sfintei Treimi la 3 iunie, "Frohnleichnam" (Joaia Verde, sărbătoarea catolică a trupului domnului) la 7 iunie, prima duminică a adventului (din cele patru) la 2 decembrie. Durata "Fasching"-ului (carnavalul de primăvară) era de 6 săptămâni și 3 zile.⁵⁹

⁵⁹ Fiind un ciclu de sărbători specific sașilor, câteva amănunte ce conturează modul de celebrare a acestui Fasching pot prezenta interes. Conform lui Carl Göllner, *Im Kreislauf des Jahres*, Ed. Kriterion, București 1987, p. 17-55, carnavalul începea în ianuarie, în luna de după ziua celor Trei Magi, așa-numita "Lunea conjurată" ("Geschworener Montag", "de klin Fuesnacht", în săsește = "die kleine Fastnacht" = mica noapte a postului), când funcționarii sași proaspăt aleși la început de an depuneau jurământul. Carnavalul dura până la "Aschermittwoch" (trad. lit. "Miercurea cenușii", ultima zi de carnaval, precedată de o noapte de pomină, ce marca apogeul și finalul carnavalului, "die große Fastnacht" = marea noapte a postului). În acest interval pe străzile orașelor săsești transilvane răsunau muzici și dansuri, și treceau procesiuni de măști, breslele își sărbătoreau obiceiurile, vecinătățile ("Nachbarschaften") desfășurau zilele lor de judecată ("Richttage"). În 1790, Magistratul sibian și-a încetat activitatea în timpul Fasching-ului; chiar și nașterile și decesele au fost consemnate după "Miercurea cenușii". Din pricina nenumăratelor baluri la 1792, care lăsau goale sălile de spectacol, directorul teatrului sibian nota îngrijorat: "Toate orașele monarhiei c.c., inclusiv capitala Viena, se distrează în două zile oficiale la 'redute' ('Redoutensaal' = sala 'Împăratului roman', n. C. Göllner), numai Sibiu singur nu e mulțumit cu atâtă. Doar acest oraș dublează

"Volkskalender" indica, de asemenea, zilele de post, cele 12 zodii ale horoscopului anului, fazele solare, lunare și planetare, precum și câteva date despre cele patru anotimpuri. Anunța pentru 1849 două eclipse de soare, invizibile la noi, și două eclipse de lună, dintre care prima era vizibilă la 9 martie (de la orele 0¹⁵ până la 3¹³).

Calendarul continua compendiul cronologic de istoria Transilvaniei a cărui publicare începuse în anii anteriori, tratând perioada 1437-1479. Publica un "Registru genealogic al Casei imperiale domnitoare de Austria". Apoi reda mai multe legende transilvane ("Peatra Drakului", "Mireasa de 40 de ani", "Gábrriel Báthori la Sibiu") sau din alte zone ("Sărbătoarea călușilor de lemn din Cracovia").

Pentru persoanele interesate de mersul economiei urmau câteva articole despre datoriile de stat, despre acțiunile companiilor de vase cu aburi și cele ale căilor ferate, o scală oficială a cursului biletelor bancare pentru anii 1799-1811. Se explica rostul bancnotelor de hârtie, cu un mic dicționar de expresii tehnice vehiculate în comerțul cu hârtie; se indicau instituțiile ce ușurau mânăuirea banilor. Sub rubrica "Stele căzătoare politice" se grupau glume și poante. "La Viena s-a deschis sezonul muzical, dar nu se aud zvonuri despre sosirea multor celebrițăți; sunt așteptate doar 'vieuxtemps.'; "Ce este 'holera'? Anarhie de sus și de jos."

Un indice consistent de douăzeci de pagini se referea la "Personalul înaltelor foruri și autorități transilvane ale onoratei națiuni săsești", care includea: 1. Comandamentul militar general c.c. (generalul comandant, șefi de divizii și de brigăzi, departamentul militar, cel

timpul carnavalului și petrece la 'redute' de patru ori pe săptămână. De-abia pricepi cum o asemenea furie a dansului a putut cuprinde o națiune atât de așezată, luminată și econoamă." Dansul Deutscher Hopser, cotillonul și menuetul erau dansate cu entuziasm de oficialitățile orașului, dar razantul Langaus îi indigna pe consilierii Magistratului Sibiului (1791): "După ce am luat la cunoștință că mai multe persoane s-au îmbolnăvit brusc de boli periculoase, a căror cauză trebuie căutată numai în așa-numitul Langaus, și întrucât Magistratului nu-i poate fi indiferentă starea sănătății locuitorilor de aici, s-a decis interzicerea acestui dans extrem de dăunător sănătății." Nici cuvintele reprobativale ale doctorului Andreas Wolff, "Despre boala Fasching-ului", nu puteau stăvili practicarea temperamentalului Langaus în Sibiu. La începutul secolului al XIX-lea, cheful de distracție a sporit și mai mult. În Sibiu se anunțau aproape seară de seară baluri la "Împăratul roman". Și la Brașov (1840) numeroși dansatori frecventau "nobilele baluri mascate" în "Sala redutelor". La 1877, în decursul unei luni (din 13 ianuarie până în 14 februarie) s-au anunțat nu mai puțin de 26 de baluri, dintre care multe de măști. Emil Sigerus nota: "Ținând cont de numeroșii români care studiau la gimnaziul evanghelic superior, la balurile studentești se juca la început și la sfârșit câte o 'Romana'."

politic, cel economic, cel de întreținere, cel de justiție, Cancelaria de război, "Judicium delegatum militare", Comisariatul de război, casa de război, comandamentul local, direcțiunea fortificațiilor districtuale); 2. Tezaurariatul regal transilvan cu sediul la Sibiu; 3. Contabilitatea regală camerală; 4. Contabilitatea montană regală; 5. Casieria camerală regală; 6. Casa bancnotelor bancare și de răscumpărare; 7. Direcțiunea salinelor regale; 8. Oficiul central silvic regal; 9. Loteria regală; 10. Administrația generală regală a poștei; 11. Expediția diligențelor poștale; 12. Inspectoratul regal al tricesimei; 13. Oficiul central regal al tricesimei; 14. Oficiul regal al dijmei din scaunele Sibiu și Nocrich; 15. personalul Universității naționale săsești; 16. funcționarii superiori ai scaunelor și districtelor săsești; 17. Magistratul orașului liber regal și al scaunului Sibiu; 18. comunitatea orașului Sibiu. (*Anexă*, doc. nr. 12.)

În fine se publica și componența Comitetului român de pacificare, ce îi avea ca membri pe: Nicolae Bălășescu, Simeon Bărnăuțiu, A. Treb. Laurian, Timotei Cipariu, Florian Micaș, Ioan Branu.

În anexă se enumerau principalele târguri anuale din regatul Ungariei. De asemenea se nota sosirea și plecarea diligențelor poștale de la oficiul poștal central regal din Sibiu.

Revenind la actualitatea politică, imediat după sărbători, ziarele săsești consemnă un nou val de proteste. Împotriva Guvernului ungar și a prezidiului acestuia, condus de contele Mikó Imre, se pronunță Magistratul din Sibiu printr-o adresă către Universitatea națională, dar și Universitatea săsească însăși și Comitetul român în numele națiunii sale, prin plângeri adresate împăratului.⁶⁰

"Transsilvania" edita un "Proiect de principii pentru actualizarea constituției săsești", redactat de deputații Peter Lange, senator și Hann, profesor. Capitolele proiectului dezbăteau: I. prevederi generale; II. conducerea; III. drepturile generale ale cetățenilor municipali; IV. funcționarii municipali; V. comitetele cetățenești; VI. comunitățile cercuale.⁶¹

În acest timp știrile de pe câmpul de luptă curgeau neîntrerupt. Generalul Bem, care la 15 decembrie preluase comanda supremă a armatei revoluționare maghiare, intra la 13 ianuarie în Târgu Mureș. Comandantul suprem imperial Puchner fugi la Sibiu. La 18 ianuarie 1849, răspândind o panică generală, Puchner ordonă evacuarea arhivei

⁶⁰ "Transsilvania", nr. 2, 5 ianuarie 1849, p. 5-7; nr. 3, 8 ianuarie 1849, p. 9-10; nr. 5, 15 ianuarie 1849, p. 17-20.

⁶¹ Idem, nr. 7, 26 ianuarie 1849, p. 25.

și a caselor aerare în Muntenia. Mulți refugiați îl urmară spre miazăzi, pentru a scăpa de soarta reghinenilor.

La 21 ianuarie 1849 se desfășură prima bătălie de la Sibiu. Puchner întări valurile joase de pământ de la marginea orașului. De aici imperialii declanșară un puternic foc de artilerie, care îl obligă pe Bem, după un contraatac lipsit de succes, să se retragă la Slimnic. Acolo pregăti un nou asalt asupra orașului.⁶²

Un ordin de zi al comandantului general al gărzii civile din Sibiu, S. Brukenthal, liniștea populația: nu trebuie să se teamă, deoarece există tunuri. La sfârșitul lui ianuarie Brukenthal publică o nouă proclamație, anunțând că orașul era din nou în pericol.⁶³

La 2 februarie 1849 generalii țariști Skariatin și Engelhard pătrunseră în Ardeal cu aproape 5.000 de oameni. Cu rușii în spate, Puchner putu să treacă la atac la 4 februarie. Îl bătu pe Bem la Ocna Sibiului. Intrarea rușilor în Sibiu îi prilejui lui "Siebenbürger Bote" o retrospectivă a tragicei stări de război:

"Ruinele fumegânde de la Reghin, Feldioara, Hărman, Sânpetru, Archita, Hoghilag, parțial Slimnic, Șura Mare și Sebeș, ca și ale celor peste 200 de sate românești, devastate și arse de unguri și secui, dar nu mai puțin și incendierea Zlatnei și Aiudului de către români sunt tristele semne ale prezentului însângerat, în care au căzut jertfă în țara noastră mai mult de 20.000 de oameni, și în care cu greu se poate stabili, care dintre părți, românii sau ungurii și secuii, s-a dedat la cele mai mari cruzimi."⁶⁴

"Transsilvania" îmbrățișa în februarie o largă paletă de probleme. Informa despre incendierea Aiudului de către armata revoluționară, dezbată chestiunea româno-săsească, protesta împotriva unei libertăți necondiționate a meșteșugurilor, se întreba asupra soartei Ungariei pe viitor, și făcea propuneri pentru un volum evocativ ale celor mai stranii întâmplări din Transilvania acelor zile.⁶⁵

"Volksfreund" venea cu un articol al unui anume învățător Schubert "Despre caracterul național rusesc", în ton cu noua prietenie austriaco-rusă. Articolul era precedat de o notă lămuritoare din partea

⁶² Carl Göllner, op. cit., p. 119.

⁶³ "Sb. Bote", nr. 10, 22 ianuarie 1849, p. 37; nr. 14, 31 ianuarie 1849, p. 51.

⁶⁴ Idem, nr. 19, 12 februarie 1849, p. 71.

⁶⁵ "Transsilvania", nr. 10, 5 februarie 1849, p. 37-39 (incendiarea Aiudului); nr. 11, 9 februarie 1849, p. 41-44 (chestiunea româno-săsească); nr. 12, 12 februarie 1849, p. 46 (protest împotriva libertății meșteșugurilor); nr. 14, 19 februarie 1849, p. 53-55 (despre soarta Ungariei); nr. 15, 23 februarie 1849, p. 57-58 (întâmplări stranii din Transilvania).

redacției, în care cititorii erau asigurați că nu era vorba de nici o "lingușeală"(!), "tocmai acum, când îi avem pe ruși ca prieteni și apărători în mijlocul nostru". Autorul considerațiilor psihologizante decreta: "Fiecare națiune, ca și fiecare om, a fost înzestrată de la natură cu un temperament dominant, cu o mare influență asupra caracterului său moral, care nu se lasă nicicând anulat prin educație." Dacă locuitorii Țărilor de Jos sunt flegmatici, englezii și germanii colerici (!), spaniolii melancolici (!), în schimb francezii și rușii au un temperament sangvin. "Acestuia, celui mai fericit dintre temperamente, rusul îi datorează mai multe calități, care nu pot fi socotite de fapt în rândul trăsăturilor morale propriu-zise: îndemânarea sa, voioșia sa permanentă, sociabilitatea și locvacitatea, gustul său pentru discuții ușoare și jocuri nevinovate, neînfricarea lui sau, mai degrabă, lipsa lui de griji. Cel mai neînsemnat dintre ruși are de la natură un mers hotărât, și totuși pasul lin, are mișcări expresive, vorbește cu suveranul său fără a simți cea mai mică stânjenală, și traversează prăpastiile fără să amețească. /.../ Nici evlavia rușilor nu este sumbră ori plictisitoare: bisericile lor au o înfățișare veselă și cele mai plăcute arome îl întâmpină pe credincios." Articolul continuă, enumerând inteligența nativă a rusului, curajul, inima largă, iubirea lui pentru copii, înclinația spre muzica populară, precum și ușurința cu care învață limbi străine - ușurință explicată tocmai prin caracterul dificil al propriei sale limbi. Domnul Schubert se minuna, pe bună dreptate probabil, de facilitatea cu care rusul învață orice muncă și se pricepe la orice: "Recrutul încă crud, la câteva săptămâni după intrarea lui în regiment, după ce se face plăcut superiorului său, devine un bun soldat, croitor sau oboist... Străinul rămâne uimit în fața mijloacelor simple cu care repară o roată stricată sau prin care ridică greutatea imense fără mașini artificiale..."⁶⁶

"Transsilvania" expunea într-un articol de fond principiul egalei îndreptățiri a naționalităților, în același număr publicând un act emis de Guvernul ungar despre uniunea dintre Ungaria și celelalte țări ale Austriei. Cu acest număr 19 din 9 martie, publicat cu două zile înainte de cucerirea maghiară a Sibiului, "Transsilvania" își înceta apariția.⁶⁷

La 11 martie 1849 avu loc a doua bătălie de la Sibiu, în urma căreia rușii înfrânți trebuiră să părăsească orașul. "Bote" făcu publice

⁶⁶ "Sb. Volksfreund", nr. 18, 6 martie 1849, p. 59-60.

⁶⁷ "Transsilvania", nr. 19, 9 martie 1849, p. 73-75.

mai multe proclamații ale lui Bem către locuitorii orașului (12, 13, 14 martie).⁶⁸

Bem promise amnistie generală. Un articol din "Bote" (20 martie) opina că ocuparea maghiară a Sibiului, înfăptuită la 11 martie, nu era atât de rea precum se temuse. Abia la 23 martie "Siebenbürger Bote" redă desfășurarea bătăliei.⁶⁹

Bem plecă din Sibiu la 14 martie. Ordinului lui Kossuth, de "a face Sibiu una cu pământul", nu-i acordă nici cea mai mică atenție. Îi explică colonelului Kiss: "Eu am cucerit un oraș și vreau să conduc un oraș, nu un morman de cenușă și dărâmături."⁷⁰ Comisarul guvernamental Csányi, care primise de la Kossuth dispoziții asemănătoare, descinse la Sibiu. Aici ordonă ridicarea a douăzeci de membri sași ai Magistratului orașenesc, și închiderea lor în cazarma militară. Csányi declară starea de asediu și iniție tribunale militare la Sibiu, Sighișoara, Brașov, Bistrița.⁷¹ Fără ca amnistia lui Bem să fie anulată explicit, tribunalele de sânge își începură activitatea. La 11 mai 1849, pe dealul Cetățuiei din Cluj, fu împușcat St.L. Roth. 252 de sași, 4425 de români și 165 de unguri își pierdură viața până la sfârșitul războiului ("Wiener Zeitung", 1851).⁷²

La jumătate lui martie fu ucis Josef Benigni, fost redactor-șef la "Siebenbürger Bote". Benigni tocmai se pregătea să se alăture convoiului de refugiați spre Muntenia, când mai mulți "husari kossuthieni" îl traseră cu forța din trăsură sa de călătorie, îl târâră până la locuința sa, unde îl împușcară.⁷³

Odată cu nr. 31 din 17 martie, ziarul fu preluat de către Johann Hintz. Redacția îndrăznește să recunoască plină de curaj:

"Noi, însă, considerăm de datoria noastră să nu prezentăm niciodată evenimentele dintr-o înfățișare unilaterală. /.../ O foaie din provincie, în opinia noastră, trebuie să fie expresia fidelă a vieții politice, așa cum se desfășoară ea în provincie. Nu orice orașel poate fi Paris. Rostul lui Bote nu este acela al unei foi ministeriale din Londra, Paris, Viena sau Debrețin. Vrem să spunem prin aceasta, că lui Bote nu îi este permis să fie una dintre acele foi de partid cu care se practică agitaționism politic, căreia numele unei notabilități politice îi servește

⁶⁸ "Sb. Bote", nr. 31, 17 martie 1849, p. 119.

⁶⁹ Idem, nr. 32, 20 martie 1849, p. 123; nr. 33, 23 martie 1849, p. 127.

⁷⁰ C. Göllner, op. cit., p. 201.

⁷¹ "Sb. Bote", nr. 34, 27 martie 1849, p. 131.

⁷² "Wiener Zeitung", 21 februarie 1851, citat de C. Göllner, p. 220.

⁷³ Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg*, Viena 1877, vol. II, p. 401-403.

drept acoperire, care e scrisă așa și nu altfel numai și numai din cauza unor scopuri de partid. Nu, Bote are, firește, intențiile sale politice leale și deschise, dar se străduiește, printr-o judecată calmă, prin colecționarea nepartinică de materiale, să ajungă la o înțelegere corectă a lucrurilor."

Ziarul parcurgea o perioadă de mare lipsă a informației. "De săptămâni de zile nevoia rămâne pentru redacția acestor foi aceeași." La Sibiu poșta nu mai aducea alte ziare, în afară de "Közlöny" din Debrețin și de "Honvéd" din Cluj, și pe acestea cu întârziere. "Ziarele amintite relatează parțial despre evenimentele interne. Dar, după cum bine se cunoaște, amândouă privesc cu unul și același ochi partinic. Dimpotrivă noi avem sarcina, de a nu prezenta niciodată evenimentele sub o imagine unilaterală. Mai cu seamă în timpuri atât de agitate, ca cele trăite acum, când reflectarea și reprezentările lucrurilor trecute sunt atât de diferențiate, acum, credem noi, avem dubla datorie, de a confrunta o afirmație cu altă afirmație, și de a lăsa decizia corectitudinii cititorului și timpului care le uniformizează pe toate."⁷⁴

Faptele și scrierile lui Johann Hintz, totuși, au fost judecate astfel: "(Anton) Kurz alături de J. Hintz, care a redactat filokossuthian Siebenbürger Bote în timpul ocupației Sibiului, este singurul dintre literații noștri de odinioară, care și-a pus penița în slujba 'gubernatorului Ungariei'."⁷⁵

Cetățenii Sibiului declarară că se supuneau dispozițiilor lui Bem, și că protestau formal și solemn împotriva oricărei intervenții a puterii rusești.

Proclamația lui Csányi către sașii de pe Pământul Crăiesc, aflat sub stare de asediu, făcea cunoscută în luna aprilie 1849 ridicarea de tribunale de pedeapsă. Averile sibiienilor care nu se aflau acasă (refugiații) erau sechestrate. Magistratul Sibiului i se adresa lui Csányi, și, după ce lăuda "generozitatea înflăcărată a eroicului învingător", protesta împotriva sechestrării bunurilor celor absenți.

Ca urmare a indicației lui Kossuth, un ordin al lui Csányi stabilea etatizarea averii Universității naționale săsești. Măsura fusese luată "ca averea națională săsească, împotriva destinației sale, și mai ales în defavoarea însăși națiunii săsești prin indivizi cu pomiri dușmănoase, să nu mai fie folosită la agitații și fapte rele, și astfel să nu mai fie sustrasă rostului său efectiv... Pentru liniștirea națiunii săsești declar că această poruncă a mea nu are altă intenție, decât aceea de a

⁷⁴ "Sb. Bote", nr. 35, 30 martie 1849, p. 133.

⁷⁵ O. Wittstock, op. cit., p. 122.

reda așezămintele și proprietatea națională scopului destinațiilor lor, și de a face imposibilă utilizarea bunurilor comune la înfăptuirea unor planuri trădătoare de țară."⁷⁶

Și în lunile aprilie-august 1849 ordonanțele lui Csányi se succedară cu rapiditate. Taxele de război trebuiau plătite. Patria avea nevoie de soldați, de aceea avu loc o recrutare generală a tuturor bărbaților între 18 și 30 de ani. Csányi îi îndemna pe țărani și arendași, să-și îndeplinească îndatoririle față de proprietarii de pământ. Csányi creă la Cluj un oficiu polițienesc condus de Dobokai Jozsef, cu sarcina de a aresta și aduce în fața tribunalului pe toți sperjuri.

Moses Berde, comisar guvernamental la Sibiu, ordonă predarea tuturor armelor aflate în posesia civililor. Declarația de independență a națiunii ungare (11 aprilie 1849) fu publicată de către "Bote". Știrile de război sunau acum: "Ziua de ieri a fost încununată de glorie pentru trupele noastre" - prin aceasta se înțelegeau trupele lui Bem.⁷⁷

Până acum "Siebenbürger Bote" redase exclusiv opinii săsești. În mai 1849 se puteau citi comentarii ale colaboratorilor maghiari ai ziarului. Un anume Toth scria despre o posibilă republică, ce trebuia să păstreze și să respecte legea, dreptatea, proprietatea străină și tradițiile. Barcsay László milita pentru o colaborare germano-ungară, și era de părere că viitoarea formă de guvernământ a statului ungar depindea de "împrejurările dominante".

La sfârșitul lui mai trupele ungare cuceriră Buda. La finele lui iunie însă corpurile de armată țariste și austriece intrară din nou în Bistrița și Brașov. Sașii sibieni se pregătiră să-i întâmpine pe imperiali.

În luna iulie generalul rus Lüders ocupă sudul țării. Ungurii părăsiră Sibiul la 19 iulie. La 22 iulie Lüders intră în oraș. Toate ordinele emise de conducerea revoluționară fură declarate nule și neavenite.

⁷⁶ Protestul împotriva intervenției rusești în "Sb. Bote", nr. 35, 30 martie 1849, p.133; despre ridicarea tribunalelor de pedeapsă în nr. 38, 9 aprilie 1849, p. 145; despre sechestrarea averilor în nr. 37, 6 aprilie 1849, p. 141; ordinul de etatizare și protestul Magistratului orașului în nr. 38, 9 aprilie 1849, p. 145.

⁷⁷ Despre recrutarea generală în "Sb. Bote", nr. 44, 23 aprilie 1849, p. 167; chemarea adresată de Csányi țăranilor în numerele din 10 aprilie 1849, 16 aprilie 1849, 23 aprilie 1849; despre crearea biroului polițienesc condus de Dobokai J. în nr. 45, 25 aprilie 1849, p. 171; comunicatul lui Moses Berde în nr. 46, 27 aprilie 1849, p. 175; declarația de independență a națiunii ungare în nr. 48, 2 mai 1849, p. 183-186; știri de război în nr. 49, 4 mai 1849, p. 189.

Transilvania, redevenită mare principat, rămânea sub legea de război până la pacificarea completă.⁷⁸

Comisarul c.c. colonelul Franz von Dorsner ordona: 1. nevalabilitatea proclamațiilor "conducerii rebele"; 2. demobilizare generală; 3. bancnotele ungare erau anulate; 4. toate legile, care se întemeiau pe supremația limbii maghiare, erau desființate în districtele cu populație mixtă; 5. guvernul c.c. menținea ridicarea sarcinilor urbariale.

"Câteva mii de refugiați" din Muntenia reveniră acasă. Ei adresară mulțumiri autorităților muntene.⁷⁹

Odată cu reinstaurarea puterii austriece la Sibiu avu loc și schimbarea redacției la "Siebenbürger Bote". Heinrich Schmidt, proaspătul redactor-șef al lui "Bote", scria:

"Atâta timp cât îl voi conduce eu, Siebenbürger Bote va lupta să fie un organ al intereselor naționale săsești /.../. Mai întâi de toate datoria lui Siebenbürger Bote este de a răspândi o reală conștiință civică de stat austriacă; căci Austria este singurul loc în care viața națională săsească poate înflori în toată însemnătatea ei pentru civilizație și spiritul comunitar liber /.../."⁸⁰

Între timp Bem pierdu bătăliile de la Sighișoara și Albești. După un raid fulgerător prin Târgu Mureș și Mediaș, honvezii cuceriră reînnoit Piața Mare, agora Sibiului.

La 5-6 august 1849 se desfășură a treia și ultima bătălie de la Sibiu. Unitățile căzăcești rusești îi ajunseră din urmă pe maghiari, îi alungară, și la Șura Mare Bem fu atacat concomitent de două corpuri de armată rusești. Suferi o înfrângere zdrobitoare și fugi la Timișoara.

"Bote" abia aminti lupta. Își apără doar concetățenii; sașii sibiieni nu le dăduseră maghiarilor nici un ajutor și nu împușcaseră nici un rus:

⁷⁸ "Sb. Bote", nr. 51, 7 mai 1849, p. 195-197 (articolul lui Toth); nr. 56, 16 mai 1849, p. 213 (articolul lui Barcsay); sașii îi așteaptă pe austrieci - nr. 83, 4 iulie 1849, p. 303; anularea ordinelor conducerii rebele în nr. 93, 23 iulie 1849, p. 335.

⁷⁹ "Sb. Bote", nr. 94, 25 iulie 1849, p. 339. La 10 iunie 1848 Wesseleny a propus Dietei transilvane legea urbarială. În aceeași zi a fost acceptată legea ce consfințește desființarea sarcinilor urbariale și a iobăgiei. În data de 18 iunie 1848 legea a fost pusă în aplicare. Ordonanța imperială din 24 iulie 1849 confirmă legea din 10 iunie 1848. Despre revenirea refugiaților în nr. 96, 28 iulie 1849, p. 348; nr. 99, 3 august 1849, p. 359. V. și studiul Ela Cosma, *Refugiații transilvăneni în Muntenia la 1849*, în vol.: *Istoria - ca experiență intelectuală*, Oradea 2001, p. 222-235.

⁸⁰ "Sb. Bote", nr. 99, 3 august 1849, p. 357.

"Avem înalta împuternicire de a-i asigura pe prețioșii noștri concetățeni, că ofițerii imperiali ruși sunt convinși până la cel mai înalt nivel, că în timpul criminalei lupte de stradă din 5 august, nici un sas sibiuan n-a tras asupra trupelor c. rusești!"⁸¹

La 15 august Comandamentul suprem imperial ordonă ridicarea a 5.000 de recruți. Scaunul Sibiului trebuia să pună la dispoziție 1.200 de oameni cu vârsta între 18 și 36 de ani. Până la 6 septembrie recrutarea trebuia încheiată.

Administrația provizorie împărți țara în șase districte militare: Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Reteag, Odorhei și Făgăraș. Comesul națiunii săsești era concomitent președintele juridic și comisar general districtual al districtului Sibiului, de care aparțineau și districtele-filiale Bistrița și Brașov. Districtele se subdivizau în circumscripții, iar acestea în subcircumscripții (inspectorate), în care administrația civilă revenea comisarilor de circumscripție și inspectorat.

La începutul lui noiembrie rușii părăsiră Sibiul.

"Bote" publică (abia acum) constituția imperială a Austriei din 4 martie 1849.⁸²

Pacea țării fusese restabilită.

*

În cursul anilor 1848/1849 "Siebenbürger Bote" păstră constant un amestec de patriotism local, etnic și loialitate față de Casa imperială habsburgică. Sub ocupația ungară a Sibiului (11 martie - 19 iulie 1849), cu toate pierderile provocate de aceasta - depozitarea refugiaților și a averii Universității naționale, dizolvarea instituțiilor și funcțiilor tradiționale săsești, arestările și condamnările la moarte - sașii acceptară acel "fait accomplie" și încercară, fără elan deosebit, dar și fără o mare rezistență, să se adapteze la starea de lucruri.

Din perspectiva manierei în care se scriu jurnalele astăzi, ziarul sibiuan impresionează prin respingerea patimii și a violenței în cuvânt și faptă. "În spiritul moderației și al împăcării", cum însuși "Bote" își propusese, cel mai adesea izbuti să-și țină pana în frâu. Argumentarea sa curgea fără grabă, era întotdeauna suficient timp și spațiu pentru a relua istoria "ab origine". Unde nu mai foloseau argumentele, când

⁸¹ C. Göllner, op. cit., p. 228-233. "Sb. Bote", nr. 102, 10 august 1849, p. 367.

⁸² "Sb. Bote", nr.110, 24 august 1849, p. 395 (despre soldații pe care trebuia să-i ridice scaunul Sibiu); nr. 128, 24 septembrie 1849, p. 457 (articolul anonim); nr. 130, 28 septembrie 1849, p. 465 (noua împărțire administrativă); nr. 154, 9 noiembrie 1849, p. 553 (rușii părăsesc Sibiul);nr. 158, 16 noiembrie 1849, p. 565-570 (constituția octroiată).

sortii erau nefavorabili, numai arareori "Siebenbürger Bote" s-a coborât, din exces de zel, la lingușirea ocazionalului învingător.

"Transsilvania", supliment al lui "Siebenbürger Bote", l-a secondat pe acesta, în atitudinea și opiniile sale, nu și în longevitatea sa. Cu o apariție regulată în cursul anului 1848, din motive neprecizate, "Transsilvania" și-a sistat abrupt editarea la 9 martie 1849, înainte de cucerirea maghiară a Sibiului.

"Siebenbürgischer Volksfreund", cu apariție săptămânală în prima parte a lui 1848, apoi bisăptămânală spre finalul aceluiași an, a susținut o destul de consecventă atitudine antiunionistă, bine argumentată teoretic și practic. Dintre ziarele sibiene, "Volksfreund" a fost cel mai dispus să găzduiască și dezbată probleme și reforme sociale în paginile sale.

"Unterhaltungen aus der Gegenwart", cu un pronunțat caracter literar și eseistic, reprezintă o culme a talentului investit în presa sibiană săsească. În ciuda apariției lor episodice (din mai până în octombrie 1848), frânate în pragul izbucnirii războiului civil, cele 8 caiete ale acestei foi conțin cu certitudine unele piese antologice.

Cronica presei brașovene (Johann Gött și "Siebenbürger Wochenblatt"; "Satellit"; "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" ș.a.)

Începutul anului 1848 nu prevestea evenimentele ce aveau să zguduie lumea. La jumătatea lui ianuarie, ziarele brașovene tratau noua lege de recrutare. "Satellit" prelua o corespondență din "Erdélyi Hiradó", ce anunța că o comisie va recruta 4 mii de bărbați între 18 și 26 de ani, cu excluderea nobililor. Jurnalul maghiar aprecia că recrutarea se va face într-o "manieră mai umană", și oamenii "nu vor mai fi prinși cu lanțuri și cârlige ca și animalele". Un număr ulterior al lui "Satellit" descria desfășurarea recrutării în scaunul Sibiu.¹

În "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" apărea un ciclu de articole despre "Maghiarii ciangăi din Moldova"²; tot aici se reda, din același "Erdélyi Hiradó", o recenzie la lucrarea lui Kövály, *Statistica Transilvaniei* (1847)³. "Considerații despre împrejurările externe la începutul anului 1848" erau preluate de "Satellit" din "Oberpostamts-Zeitung".⁴

Dacă sașii transilvăneni erau văzuți în "Satellit" ca "cel mai înaintat avanpost al naționalității germane în sud-estul Europei", conform articolului lui Hermann Theodor Glatz din "Leipziger Illustrierte Zeitung"⁵, același ziar săsesc promova o imagine prietenoasă a românilor, prin publicarea scrisorii unui "valah unit". Sub motto-ul: "Qui tacet, consentire videtur. Audiatur et altera pars.", autorul anonim scria: "Să ne gândim la vremurile, când se credea că este cu mult mai sigur, ba chiar și mai plăcut, să fii în frâu un popor brut, ignorant, decât să lași să intre și cele mai mici raze de lumină în strâmta ferestruică a

¹ "Satellit", nr. 4, 13 ianuarie 1848, p. 15-16; nr. 5, 17 ianuarie 1848, p. 18-19; nr. 11, 7 februarie 1848, p. 43-44.

² "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", nr. 1, 3 ianuarie 1848, p. 8; nr. 2, 10 ianuarie 1848, p. 9-12; nr. 3, 17 ianuarie 1848, p. 18-19; nr. 4, 24 ianuarie 1848, p. 28-30; nr. 6, 7 februarie 1848, p. 41-43; nr. 7, 14 februarie 1848, p. 47-49.

³ Ibidem, nr. 1, 3 ianuarie 1848, p. 8; nr. 10, 6 martie 1848, p. 69-71; nr. 12, 20 martie 1848, p. 85-87.

⁴ "Satellit", nr. 9, 31 ianuarie 1848, p. 35-36.

⁵ Ibidem, nr. 12, 10 februarie 1848, p. 49-50.

colibelor de la țară, acolo unde aproape întotdeauna sunt nesocotite dispozițiile școlare ale conducerii - care cu siguranță nutrește o atitudine părintească față de români; devreme ce cândva li se reproșase blăjenilor că (la 1360 de parohii și 60 de filiale cu tot cu școli, acolo unde există) ei ar avea un învățământ cu peste 200 de elevi flămânzi. Să ne gândim nepărtinitor și ceva mai conștienți la toate acestea, și apoi să-i mai blamăm pe valahi pentru caracterul lor brut, dacă mai putem! De data aceasta nici nu ne îndreptăm privirea spre starea cu totul jalnică a clerului neunit. - Pentru apărarea adevărului și o mai bună înțelegere în viitor între sași și valahi, vă roagă să le primiți acestea în prețuitele dvoastră pagini, un valah unit." Redacția recunoștea că "până acum acest ziar a scris mai ades împotriva, și mai rar în favoarea valahilor". Tocmai de aceea "în foile noastre e binevenită oricând o astfel de dare de seamă, atât de calmă și sprijinită de argumente explicative, o luminare a stării de lucruri românești. Mărturisirea publică a păcatelor are dreptul la pocăință publică. Cele două națiuni se pot apropia prietenește una de cealaltă, numai dacă își dezvăluie reciproc ce au pe inimă și caută să limpezească pașnic, fără altă intervenție, prilejurile de zăzanie."⁶

"Transsilvania" din Sibiu publica o succesiune de replici adresate lui "Satellit".⁷ Ziarul brașovean acuzase comunitatea orașului Sibiu că nu se implica în acțiuni destinate binelui obștesc. Animositatea, și așa existentă, între orașele Brașov și Sibiu avea să se amplifice odată cu revoluția, când atitudinea față de uniunea Transilvaniei cu Ungaria deveni subiectul divergenței majore.

În martie 1848 "Wochenblatt" și "Satellit" anunțară declanșarea revoluției franceze și descrieră zilele de 22-24 februarie la Paris.⁸ Maiestatea sa, împăratul Ferdinand I al Austriei dădea o declarație despre evenimentele din Franța.⁹ "Wochenblatt" reda începutul revoluției în Ungaria și manifestul în 12 puncte de la Pesta (15 martie 1848), care cuprindea cererea uniunii Transilvaniei cu Ungaria.¹⁰ Presa brașoveană jubila la aflarea veștii că în Austria Metternich fusese silit să demisioneze, se proclamase libertatea presei și se cerea o nouă

⁶ Ibidem, nr. 17, 28 februarie 1848, p. 76-78.

⁷ "Transsilvania", Sibiu, nr. 17, 28 februarie 1848; nr. 21, 13 martie 1848, p. 81-82; nr. 22, 16 martie 1848, p. 85-86.

⁸ "Sb. Wochenblatt", nr. 22, 16 martie 1848, p. 119, articolul: "Știri despre revoluția franceză"; "Satellit", nr. 22, 16 martie 1848, p. 97-100, articolul: "Despre izbucnirea revoluției franceze în februarie 1848".

⁹ "Sb. Wochenblatt", nr. 23, 20 martie 1848, p. 123.

¹⁰ Ibidem, nr. 24, 23 martie 1848, p. 129.

constituție pentru monarhie.¹¹ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" preluau din "Wiener Sonntagsblätter" un articol al dr. L. Frankl despre "Cele trei zile ale revoluției din Viena, descrise de martori oculari și participanți". Articolul conținea mai multe capitole: "Prima scânteie a focului din martie", "Duminica în aulă", "La adunarea Stărilor, luni de la ora 8 până la 1", "Sedința Stărilor", "Delegația universității", "Soldații și aula", "Spre arsenal", "Suburbie și oraș".¹² Nu erau uitate nici manifestările prounioniste din Cluj de la 20 martie.¹³ Atmosfera din Brașov¹⁴, alăturarea entuziastă la reformele preconizate de revoluționarii maghiari își aflau ecou în apelul preotului evanghelic din localitate, Georg Hintz, care publica în "Satellit" o "Chemare către scumpul meu popor săsesc și către comunitățile reprezentative ale acestuia, de a promova și înfăptui și de partea săsească uniunea Transilvaniei cu Ungaria".¹⁵

Ziarele brașovene ale lui Gött reflectau fidel atitudinea prounionistă. "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" publica la 4 aprilie un amplu articol programatic semnat de T.G. (Georg Teutsch) despre "Ce are de făcut Transilvania în prezent?".¹⁶

Profesorul de gimnaziu Karl Kraft ținu în fața membrilor asociației meșteșugarilor din Brașov o cuvântare cu ocazia zilei de naștere a împăratului Ferdinand. Aminti că: "în decizia ei din 3 aprilie onorata noastră Universitate națională, dând curs dorinței cetățenilor noștri, a declarat solemn primirea credincioșilor de confesiune grecească cu drepturi egale în uniunea cetățenească a poporului săsesc". Problema cea mai mare la ora respectivă era uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Kraft arăta, că "Oricât ar fi de împărțite părerile în acest domeniu, totuși cei mai mulți sunt de acord că uniunea poate fi acceptată fără șovăială, dacă națiunea ungară își exprimă dorința de a menține neatinsă constituția cetățenilor de pe Pământul Crăiesc, la fel cum a asigurat-o slavilor din regatul ungar." (?) "Blätter...", în care apărea această cuvântare, publica și "Cântecul voluntarilor". Poezia îi aparținea lui Max Moltke, și începea astfel: "Frați

¹¹ Ibidem, nr. 25, 27 martie 1848, p. 139; "Satellit", nr. 24 și 25, 27 martie 1848, p. 107-108.

¹² "Blätter ...", nr. 14 și 15, 10 aprilie 1848, p. 101-104; nr. 16, 17 aprilie 1848, p. 105-110; nr. 17, 24 aprilie 1848, p. 113-116; nr. 19, 8 mai 1848, p. 127-129.

¹³ "Sb. Wochenblatt", nr. 25, 30 martie 1848, p. 147.

¹⁴ Ibidem, nr. 32, 20 aprilie 1848, p. 184.

¹⁵ "Satellit", nr. 26, 30 martie 1848, p. 111-112.

¹⁶ "Blätter ...", nr. 13, 3 aprilie 1848, p. 95-96.

germani, ridicati-vă, luați armele de pe perete. /E timpul să ne înarmăm pentru a rezista eroic."¹⁷

Un corespondent unionist din Sibiu, bastionul antiunionismului săsesc, scria: "Frați sași! Trimit către voi chemarea să fiți pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria!" Însăși "renașterea Ungariei populare" îndemna la unire. Pe de o parte, în cumpănă atârnav "toate avantajele posibile" ale libertății; pe de altă parte însă, precauția îndemna la următoarea judecată: "Nu, noi nu vrem să ne distrugem singuri", o ne-unire cu Ungaria însemnând anularea sașilor, "un popor mic, blând și împrăștiat în teritoriu de 170.000 oameni". Uniunea ar fi asigurat totuși individualitatea națională. "Nu este un vis, acela că un stat multilingvistic poate exista, fără ca o naționalitate s-o înghită pe alta, dacă aceea nu moare de bătrânețe." Ca exemplu se oferea situația din America de Nord.¹⁸

La 3 mai Sibiul proclamase credo-ul nedezlipirii de monarhia constituțională. "Blätter" aprecia că manifestările de loialitate nu rezolvau problema uniunii, iar "în actualele împrejurări, Provincia Cibinensis este o himeră!" Același număr făcea reclamă la un opuscul de prescripții pentru exercițiile gărzii naționale din Brașov. Ziarul aducea câteva "Cuvinte de pace" ale lui Bethlen János senior și Josika Miklos, iar poetul Marlin publica tot aici versurile militante intitulate "Apărătorul".¹⁹

Din articolele apărute în "Satellit" reieșea limpede credința că reformele sociale păreau inevitabil legate de uniune. O delegație de cetățeni ai orașului trimiseră o adresă Magistratului din Brașov (30 martie 1848), în care se considerau ca imperios necesare următoarele: 1. reforma organizării comunităților cu: a) alegerea membrilor lor dintre toți și prin toți cetățenii autorizați, b) alegerea să nu fie pe viață; 2. puțința oricărui cetățean calificat de a fi ales delegat în adunarea națională sau în Dietă; 3. desființarea candidaturii la alegerile de orice fel; 4. dare de seama publică despre situația casierilor; 5. caracterul public al întrunirilor comunităților, Magistratului și Universității naționale; 6. "publicitatea și oralitatea" ("Öffentlichkeit und Mündlichkeit") dezbaterilor juridice; 7. includerea valahilor cu drepturi egale în asociația cetățenilor de pe Pământul Săsesc; 8. instituirea tribunalelor de jurați pentru apărarea și reglementarea presei libere.²⁰

¹⁷ Ibidem, nr. 17, 24 aprilie 1848, p. 116-119, 120.

¹⁸ Ibidem, nr. 18, 1 mai 1848, p. 121-122.

¹⁹ Ibidem, nr. 20, 15 mai 1848, p. 131, 134; nr. 21, 22 mai 1848, p. 135-137.

²⁰ "Satellit", nr. 27, 3 aprilie 1848, p. 125.

"Satellit" insista asupra necesității înarmării pe Pământul Săsesc, care trebuia înțeleasă ca "organizarea unei militarizări formale a întregii națiuni". Se răspundea la întrebarea "Cum se exersează o gardă națională?".²¹

În cercurile săsești se stârniră în aprilie 1848 primele zvonuri îngrijorătoare despre venirea rușilor, și, în această eventualitate, despre colaborarea cu rușii a românilor, ca unii ce erau înrudiți prin religie. "Satellit" dezmințea informația publicată într-un număr anterior, conform căreia românii din Șapte Sate ar fi nutrit gândul înaintării unei petiții către țar, pentru a ocupa regiunea. În numele sătenilor, protopopul valah și preotul din Hotzfulu, Alerius Berza arăta falsitatea zvonului. Românii din Șapte Sate erau crescători de vite și oieri. Cu turmele lor străbăteau Moldova, Valahia, Basarabia, Bulgaria. Astfel îi cunoscuseră îndeaproape și pe ruși, precum și al lor "sistem al biciului" (despotism). "Dacă valahii noștri se adresează în limba lor maternă locuitorilor Basarabiei, care în majoritate sunt de origine valahă, primind în schimb răspunsul în rusește, atunci mă întreb: pentru acela, care consideră *limba și naționalitatea* ca fiind cele mai înalte și mai prețioase giuvaeruri ale omului, poate oare exista o durere mai sfâșietoare a inimii și a sufletului?"

Un corespondent de la Dunărea de Jos îi încuraja pe sași să își dea acordul în privința uniunii, sfătuindu-i însă să respecte principiul germanității. Franz Schuselka, ziarist la "Wiener Zeitung", care fusese desemnat cetățean de onoare al Brașovului pentru meritele sale în serviciul națiunii săsești, semna un articol, în care reproducea și comenta "Manifestul țarului Nicolae către ruși" (28 martie 1848). Schuselka aprecia că popoarele trebuiau să se ridice împotriva pericolului rus, pentru libertate și onoare. La Viena, ca și în întreaga Europă cultă, manifestul țarului stârnise indignare. "Satellit" îl completa pe Schuselka: "Nu se poate nega faptul că împăratul Rusiei este prin excelență tipul tiranului... Credință, țar, patrie sunt lozincile sale, fără a înțelege prin acestea altceva decât propria sa persoană, ca domn al biciului."²²

Johann Gött însuși semna la 1 mai 1848 articolul "Ce are de făcut în prezent națiunea săsească?". Editorul arăta că țara trebuia apărată de inamicii din afară, iar ordinea și liniștea menținută. De asemenea, îndemna la un efort susținut de "însuflețire continuă a uniunii transilvane și a diferitelor națiuni preconizată prin uniune".

²¹ Ibidem, nr. 29, 10 aprilie 1848, p. 135-136; nr. 34, 27 aprilie 1848, p. 173-174.

²² Ibidem, nr. 30, 13 aprilie 1848, p. 142-143.

"Satellit" publica mai multe voci în chestiunea uniunii, sau replici la adresa antiunioniștilor.²³

Tocmai "Satellit" este ziarul, care publică două manifeste grăitoare ale stării de spirit a poporului săsesc. Unul dintre acestea, "Programul politic pentru sașii ardeleni" de Marlin, era o aderare înfocată la cauza uniunii; celălalt al lui Theodor Fabini, intitulat "Nu uniunii!" (Keine Union), reprezenta tocmai atitudinea opusă. Deși gazeta manifesta neocolit sentimente prounioniste, coloanele sale erau deschise tuturor. (*Anexe*, doc. nr. 1 și 2.)

Speranțele reformiste ale primăverii lui 1848 vizau administrația, meșteșugurile, sistemul de învățământ. "Satellit" publica propunerea făcută de către o comisie a Universității naționale săsești de "Revizuire fundamentală a constituției municipale". De asemenea se publica petiția studenților Academiei de drept din Sibiu, adresată senatului academic, prin care se solicita modernizarea instituției.²⁴

"Satellit" transmitea știri despre adunarea națională valahă de la Blaj din 15, 16 și 17 mai 1848, "căreia unii îi acordă o importanță majoră, iar alții numai caracterul unui meeting. Fapt este că guvernul, prin prezența lui și prin trimiterea a doi comisari în persoana domnilor Szabó Lajos, consilier gubernial, și Bánffy Miklos, jude suprem, i-a conferit caracterul unei adunări naționale și a recunoscut-o ca atare. De aceea nu trebuie să ne uimească faptul că valahii, în adunarea lor constând din 40.000 de suflete, s-au declarat și s-au proclamat chiar în prima ședință din 15 mai națiune de sine-stătătoare și parte integrantă a Transilvaniei." Articolul, semnat de "un martor ocular" (probabil St. L. Roth), urmărea desfășurarea pe zile a manifestărilor, subliniind în încheiere: În 17 mai, "la orele 1 veniră comisarii și închiseră ședința, în uralele care nu mai voiau să contenească... O oră și jumătate mai târziu tot poporul din Blaj dispăruse, *fără să fi săvârșit nici cel mai mic exces*."²⁵

La 8 mai se relata din Cluj despre "refuzul robotelor de către valahii localnici și despre cauza acestuia". Se arăta că "de mai multă vreme exista temerea unei răscoale a țăranilor valahi, atribuindu-li-se chiar cele mai rău-voitoare tendințe comuniste". Izbucnirea era așteptată de Paști, "ca o a doua noapte a Sf. Bartolomeu". Aceste "minciuni monstruoase" însă se născuseră "doar în mintea unora, apăsați de conștiință din pricina supușilor lor". Satul Drag fu primul

²³ Ibidem, nr. 31, 17 aprilie 1848, p. 147-148, p. 152-154; nr. 35, 1 mai 1848, p. 175-176; nr. 33, 24 aprilie 1848, p. 164-166; nr. 37, 8 mai 1848, p. 183-184.

²⁴ Ibidem, nr. 39, 15 mai 1848, p. 195-197; nr. 43, 29 mai 1848, p. 211-212.

²⁵ Ibidem, nr. 42, 25 mai 1848, p. 207-208.

care refuză, în februarie, îndeplinirea sarcinilor urbariale. Guvernul trimise o comisie de anchetă, totuși fără a-i acorda instrucțiuni exacte, dacă să treacă sau nu la obligarea țăranilor de a-și relua sarcinile. Apoi trimise un pluton de cavalerie (20 războinici). Satului Drag, care număra 300 de țărani, i se alăturară și alte sate românești. Deoarece țăranii nu se înpăimântară, încă două plutoane fură trimise. Fu răspândită și citită în biserici o proclamație tipărită în limba română, "venită chipurile din partea împăratului". Moșierul din Drag se grăbi să le promită țăranilor eliberarea din iobăgie de Sângeorgiu, la finele lui aprilie. Ar fi făcut-o chiar atunci (în februarie), dacă i-ar fi permis-o vecinii săi moșieri! La începutul lui mai, desigur, situația era neschimbată, doar starea de spirit a țăranilor mult mai înfierbântată, devreme ce autorul articolului comenta: "Prin urmare nu e nici o minune, că țăranul valah, a cărui inteligență se află pe o treaptă foarte joasă," se simțea înșelat și nu mai avea încredere. "Ignoranța țăranilor valahi merge atât de departe, încât nu pricep încorporarea celor 3 comitate transilvane Crasna, Solnoc și Zarand, în care frații lor de acolo au fost eliberați, încât nu-și pot închipui diversitatea legilor în țări diferite; ba mai mult, în unele locuri, precum Erdélyi Keresztur (Cristurul Ardelenes?), și-au cumpărat amintita proclamație, ca garanție a libertății lor, cu 8 florini de la escroci itineranți, prinși între timp."²⁶

O atitudine extrem de echitabilă vădea Pestalozzi în articolul intitulat "Uniunea și românii": "Iată de ce, cuget eu, nu trebuie să forțăm uniunea!, care în sine nu este atât de umană ca și constituția Austriei. Să nu ne grăbim, să nu facem acest pas fără a medita, și să nu-l facem fără români! Să așteptăm până ce vom primi petiția lor *pro informatione*. Ce s-ar putea omenește reproșa acestei a patra Stări? Când se vor așeza pe cel de-al patrulea scaun, să se întrunească adunarea frăției, dar nu mai devreme. - Atunci să fie uniune sau să nu fie!"²⁷

Cu o dizertație științifică, ce nu viza prezentul imediat, Stephan Ludwig Roth oferea în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" o ipoteză de explicare a numelor germane ce desemnau Transilvania și Sibiul. Autorul deriva "Siebenbürgen" (Transilvania) din "Siebenburg" < "Zibinsburg" < "Provincia Scibiniensis". Ipoteza propusă de el era că "rarii nomazi maghiari și la fel de rarii nomazi valahi, care pășunau aici și în regiunile apropiate fără a avea un sediu stabil, denumiseră deja râurile și alte dealuri și

²⁶ Același număr, p. 208-209.

²⁷ Ibidem, nr. 44, 1 iunie 1848, p. 214-215.

regiuni mai mari și mai ieșite din comun", așa cum botezaseră și Cibinul (Zibin). Numele de "Hermannstadt" (Sibiu) ar fi provenit de la "Heermann" (căpitan), în sensul de "Sachsengraf", comite al sașilor, ca și comandant de oaste al întregului popor sășesc.

În continuarea articolului lui Roth, în paginile lui "Blätter" apăreau dorințele unui colaborator, propuse dezbaterii viitoarei adunări naționale sășești. 1. Și anume, se observa că, în ciuda faptului că din obișnuință se folosea numele de "sași", acesta era sinonim din punct de vedere "istoric" cu cel de "germani". "Acest lucru trebuie lămurit mai ales țăranilor noștri sași, care îi mai numesc încă pe germani cu o anumită neîncredere 'Mueser', ceea ce ar putea fi corectat cu ușurință." 2. Se mai arăta că cele două biserici valahe dădămaseră zidurile despărțitoare dintre ele, pentru a lucra împreună în slujba conștiinței naționale; iar în Germania și la Viena se croia un plan de unire a tuturor germanilor într-o singură biserică. De aceea și sașii trebuiau să se unifice religios. 3. După desființarea zeciuielii, care asigurase până la 1848 remunerația preoților sași, autorul propunea ca clerul să fie plătit cu bani lichizi și cu moșii. 4. Salarizarea profesorilor academici și neacademici (gimnaziali) s-ar putea îmbunătăți prin reunirea moșiilor, a dotațiilor clerului și a școlilor într-un fond comun. 5. În acea asociație a bisericilor și școlilor să fie incluși toți germanii ardeleni, nu numai cei aflători pe Pământul Crăiesc. 6. Să se desființeze toate dările către biserică și școală, iar clerul și învățătorii să fie remunerați din casierile publice.²⁸

La 29 mai 1848 Dieta din Cluj votă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, iar la 10 iunie împăratul sancționează uniunea. La 25 mai, "Wochenblatt" publicase instrucțiunile Magistratului orașului către deputații publicului brașovean la Dieta transilvană, Elias Roth și Ludwig Brennenberg. Deputații urmau: să acționeze pentru respectarea propunerilor imperiale în timpul dezbaterilor; să nu se opună alegerii cancelarului aulic și a președintelui Tablei regești de judecată; să ceară lămuriri în problema uniunii și să o voteze, cu condiția menținerii Transilvaniei în cadrul monarhiei și a asigurării vechilor drepturi ale sașilor; în schimb să se opună unei uniuni fără condiții; să susțină desființarea relațiilor feudale cu despăgubirea proprietarilor de moșii; la fel să susțină purtarea comună a sarcinilor publice; să militeze pentru acordarea de către maghiari și secui a acelorași drepturi pentru români, pe care le oferiseră sașii pe Pământul Crăiesc; să opteze pentru

²⁸ "Blätter...", nr. 23, 5 iunie 1848, p. 143-145.

desființarea cenzurii și libertatea presei; să înainteze un raport detaliat despre Dietă, după încheierea lucrărilor ei.²⁹

"Satellit" susținea că pentru Universitatea națională încă nu era prea târziu să stabilească într-un memoriu condițiile, exclusiv pe baza cărora națiunea săsească urma să recunoască uniunea. Memoriul deputaților sași înaintat Dietei la 20 iunie 1848 fu redactat de Georg Daniel Teutsch. Memoriul solicita sprijinul celor două națiuni de Stare, maghiarii și secuii, în vederea garantării și aplicării mai multor cereri ale națiunii săsești.³⁰ De asemenea "Satellit" relata desfășurarea adunării extraordinare a Universității naționale săsești din 26 iunie - 2 iulie. (*Anexe*, doc. nr. 5)

Cu un raport destul de târziu venea "Wochenblatt", descriind ultima Dietă transilvană.³¹

Gazeta prounionistă "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" aducea un apel către sași, în care se insista asupra ideii că sașii nu trebuiau să se teamă pentru ființa lor națională, întrucât ar fi fost o minciună că maghiarii vor să le răpească dreptul folosirii limbii lor materne. - Din "Allgemeine Oesterreichische Zeitung" se prelua un articol intitulat "Germania - pentru sau împotriva Ungariei?" Câtă vreme Germania simpatiza cu mișcarea revoluționară maghiară, Austria, prin ansamblul presei sale, aruncase anatema împotriva Ungariei, și aceasta din două motive: pentru că Ungaria își rechema soldații de pe frontul din Italia, și pentru că Ungaria refuza să preia o parte din datoriile de stat austriece. - Un alt articol despre "Uniunea pronunțată prin forță a Transilvaniei cu Ungaria", apărut inițial în "Wiener Zeitung", era semnat de un deputat al românilor transilvani, Moldovan.³² - Tot în "Blätter", Stephan Adolph Wilhelmi se adresa concetățenilor săi germani din Transilvania, semnalând apropierea pericolului rus, "acest cunoscut dușman al dezvoltării populare și a libertății juridice a popoarelor". Amenințarea rusă ce pândeia principatele dunărene era reală. Sașii aveau datoria a opri cu forța orice

²⁹ "Sb. Wochenblatt", nr. 42, 25 mai 1848, p. 241-242. Articolul a fost publicat în *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, vol. IV, 14-25 mai, Ed. Academiei RSR, București 1988, p. 542-546.

³⁰ "Satellit", nr. 47, 12 iunie 1848, p. 227-229. Memoriul din 20 iunie a fost publicat de Fr. Teutsch, *Georg Daniel Teutsch...*, p. 565-568, și este în curs de publicare în *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, vol. VII, 17-26 iunie 1848, Cluj.

³¹ "Sb. Wochenblatt", nr. 60, 27 iulie 1848, p. 361.

³² Intervențiile expuse în acest paragraf au apărut în "Blätter ...", nr. 25, 19 iunie 1848, p. 158-162.

ocupație rusă a principatelor! "Concetățeni! Nici picior de rus să nu aibă voie să pășească în principatele care sunt străbătute de un fluviu german."³³

Tradiționala neînțelegere dintre foile sibiene și cele brașovene își continua cursul. Johann Gött adresa la 14 iunie 1848 "Câteva cuvinte oponentilor mei", anumitor domni din Sibiu, care îl insultau, reproșându-i "prietenia cu maghiarii". Gött mărturisea în replică: "În interesul conaționalilor mei, în calitate de bărbat german am refuzat energic și curajos oferta de a deveni agent secret (!), făcută mie la Viena în anul 1845, expunându-mă astfel celor mai mari persecuții."³⁴ La afirmațiile lui "Siebenbürger Bote" din Sibiu, cum că "Brașovul ar urma ca de obicei o politică proprie, separatistă și antinațională", "Blätter" lua atitudine, întrebându-se retoric dacă nu cumva separatismul brașovean însemna rezistența la "tendențele hegemoniste" promovate de sibieni?³⁵

Guvernatorul Teleky aducea la cunoștința publicului decizia Dietei (6 iunie 1848), ce anunța încetarea tuturor sarcinilor urbariale, a taxelor și a dijmei cu începere din data de 18 iunie.³⁶ "Satellit" se automăgulea cu aprecierea că: "Dintre toate comunitățile săsești, cea a Brașovului a fost prima care a susținut emanciparea valahilor, încă înainte de evenimentele din februarie, și care a făcut în acest sens propuneri Universității naționale." - "Un concetățean valah" semna în același ziar "Observații la petiția valahă", ce fusese înaintată Stărilor la 28 mai. Autorul apăra și susținea cauza românilor, căci, spunea el, atitudinea lui "Siebenbürger Wochenblatt" fusese foarte indignată față de acest memoriu.

Vădind preocupare față de vecinătatea rusească, articolul scris la 7 iulie despre "Muntenia cea liberă și lipsa de frică în fața rușilor" vestea cu bucurie și ușurare: "Muntenia este liberă, și, să sperăm că va rămâne așa... Influența rusească în Muntenia a devenit imposibilă... Credem că rușii nu vor mai îndrăzni să intre cu intenții dușmănoase în principat, deoarece prin tendințele liberale manifestate în programul lor constituție, românii și-au câștigat simpatia libertății din Europa și de dincolo de Ocean, care-i va impresiona pe ruși poate mai mult decât armata țărănească de 15.000 de oameni din Muntenia." Redacția primea din București două scrisori trimise la 12 / 24 iunie 1848, ce conțineau o descriere a evenimentelor din 11 iunie, prezentând inclusiv proclamația

³³ "Blätter...", nr. 26, 26 iunie 1848, p. 163-164.

³⁴ "Satellit", nr. 48, 15 iunie 1848, p. 238.

³⁵ "Blätter...", nr. 24, 12 iunie 1848, p. 153.

³⁶ "Satellit", nr. 52, 29 iunie 1848, p. 252.

în cele 22 de puncte ale sale, precum și instituirea noului guvern. Principatul muntean se așeza sub autoritatea noii constituții.

"Satellit" făcea apel la un comerț eliberat de separatismele vamale, ce atingeau îndeosebi relațiile comerciale cu principatele de la Dunăre, vitale pentru negustorii brașoveni. De asemenea chema tineretul săsesc la o adunare la Mediaș în zilele de 13, 14 și 15 august. Comitetul pregător anunța adunarea și adresa tineretului un nou apel la 3 august. Adunarea fu descrisă cu mult entuziasm de periodicele săsești. Redacția lui "Satellit" publică "Scrisori din Mediaș și despre Mediaș".³⁷ Se constituie Uniunea tineretului săsesc din Transilvania (Siebenbürgisch-deutscher Jugendverband), având ca președinte pe Stephan Ludwig Roth și ca secretar pe Theodor Fabini.

Într-o ședință a Parlamentului maghiar, baronul Wesselény Miklos ținu o cuvântare despre noile drepturi ale sașilor și românilor. Predicatorul Christoph Bömches făcea oficiile de inaugurare a steagului trupei de voluntari brașoveni (19 iulie 1848). Vizavi de emisiunea de bancnote promulgată la inițiativa lui Kossuth, "Blätter" prelua din "Figyelmező" următoarea șaradă: "Cum se explică faptul că, în toate articolele și cuvântările sale, Kossuth amintește atât de frecvent *iadul*, de parcă ar avea o înclinație deosebită pentru acesta? Hm, el este doar ministrul lumii de jos; Pluto, zeul iadului, fusese și el ministru de finanțe. Între Pluto și Kossuth există însă diferența că, deși amândoi fac rost de bani din iad, Pluto făcea din ei *aur*, pe când Kossuth nu va reuși să facă altceva decât hârtie."

Se publica noua lege ungară asupra școlilor elementare, obligatorii și gratuite. Articolul 11 prevedea ca limba maghiară să devină pretutindeni obiect regulat de învățământ; articolul 12 specifica: "Elevilor care nu înțeleg limba maghiară li se va oferi un învățământ elementar în limba maternă."³⁸ Cu toate acestea, noua lege a învățământului le provocă sașilor îngrijorare. Pe de altă parte, un articol nesemnlat din "Satellit", intitulat "Cele 3 limbi oficiale. Ceva de genul: varză acră încălzită cu șnițel", se exprima ironic și disprețuitor la adresa eforturilor de a recunoaște și româna ca limbă a țării.³⁹

³⁷ Ibidem, nr. 48, 15 iunie 1848, p. 238, articolul "Transilvaniei din Sibiu și celor care gândesc la fel ca și aceasta"; nr. 50, 22 iunie 1848, p. 244-245; nr. 60, 27 iulie 1848, p. 302-303; nr. 52, 29 iunie 1848, p. 253-254; nr. 57, 17 iulie 1848, p. 279-280; nr. 59, 24 iulie 1848, p. 293-294; nr. 64, 10 august 1848, p. 319-320; nr. 68, 24 august 1848, p. 339-340.

³⁸ "Blätter ...", nr. 34, 21 august 1848, p. 213-214; ibidem, p. 215-218; nr. 32, 6 august 1848, p. 206; nr. 35, 28 august 1848, p. 223-225.

³⁹ "Satellit", nr. 66, 17 august 1848, p. 331-333.

Ziarul "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" publica adresa delegației săsești către Adunarea națională germană din Frankfurt.

Fără comentarii rămânea publicarea "Notei rusești asupra intervenției în principatele dunărene", semnată de țar la 31 iulie și adresată trimișilor ruși din străinătate.⁴⁰

Parlamentul maghiar în număr incomplet votă la propunerea lui Kossuth noua recrutare a 200.000 de oameni și ridicarea a 42 milioane de guldeni. Recruții depuneau noul jurământ de credință pe "independența Ungariei".⁴¹ În septembrie, în baza libertății presei, "Satellit" își permitea critici la adresa legii recrutării. Aceasta prevedea efectuarea de către fiecare cetățean a 6 ani de serviciu militar, și convocarea cu precădere a tinerilor de 19 ani (la un număr insuficient se ridicau și cei de 20 și 21 ani). Ziarul obiecta că legea atenta la "demnitatea umană", era împotriva "naturii omenești", a "dreptății" și a "inteligenței statului".⁴²

La 11 septembrie șase deputați sași se retraseră din Parlamentul ungar, ca reacție la prevederea acestuia ca de acum înainte reprezentanții sași să fie numiți de către Guvernul maghiar. Adunarea cercuală de la Sibiu din 29 septembrie afirmă că "nu voia să știe absolut nimic" despre vreo uniune cu Ungaria, și că nu recunoștea Guvernul ungar.⁴³ Reacția deschisă de frondă fu mult comentată în presă în următoarele săptămâni. "La trei luni după uniune" chiar unioniștii brașoveni trebuiau să recunoască: "temerile partidei antiunioniste par totuși să devină realitate".⁴⁴

Sinodul clerului evanghelic săsesc din Transilvania alcătui un memoriu asupra "Cererii sale juridic întemeiate de despăgubire pentru dijmă". Se arăta aici că în urmă cu șapte sute de ani "germanii-sași" se așezaseră în Ardeal în baza dreptului german (ius flandrense), ce prevedea autonomie, proprietatea asupra pământului, libera alegere a funcționarilor, dar conținea și legea acordată la 1224 de Andrei al II-lea de asigurare a venitului preoților prin dijmă. "Instituția zeciuielii", respectiv obligația sașilor de a da a zecca parte din roadele câmpului

⁴⁰ "Blätter...", nr. 36, 4 septembrie 1848, p. 227-229; ibidem, p. 231-234.

⁴¹ "Unterhaltungen aus der Gegenwart", Sibiu, caiet 15, 8 septembrie 1848, p. 234; "Siebenbürger Bote", Sibiu, nr. 94, 8 septembrie 1848, p. 377.

⁴² "Satellit", nr. 72, 7 septembrie 1848, p. 356-357.

⁴³ "Siebenbürger Bote", Sibiu, nr. 101, 25 septembrie 1848, p. 405; nr. 103, 29 septembrie 1848, p. 412.

⁴⁴ "Satellit", nr. 71, 4 septembrie 1848, p. 351.

pentru plata clericilor, îi permisesse, de pildă, oricărui tânăr dornic să devină preot să poată studia atât la Sibiu, cât și la universități străine timp de cel puțin doi ani. Statul nu suportase niciodată cheltuielile pentru studiul acestor tineri. Toți locuitorii Pământului Crăiesc, inclusiv românii, fuseseră obligați să plătească zeciuiala. Aceasta era considerată "proprietatea privată" a fiecărui preot evanghelic". La 6 iunie 1848 Dieta desființase dijma, lăsând astfel pe preoții sași și familiile lor fără mijloace de subzistență și instruire. De aceea Sinodul se adresa Guvernului ungar și Parlamentului, cerând o "despăgubire din casa de stat sub forma unei rente anuale".⁴⁵

"Satellit" relatează despre adunarea secuilor din Odorhei (7 septembrie 1848).

La 11 septembrie se desfășură la Orlat adunarea regimentului românesc de graniță nr. 1. Presa consemnă aproape ca pe o ciudățenie numeroasele cereri scrise - depuse de localitățile grănicerești: Breaza, Ludișor, Luța, Voila, Dridif, Voivodenii Mari și Mici, Horez, Berivoii Mari și Mici, Porumbacul de Sus și de Jos, Ucea de Sus, Viștea, Drăguș, Sâmbăta de Sus și de Jos, Feldioara, ș.a. -, apoi cererile verbale exprimate de alte 51 de localități de a li se acorda serviciu grăniceresc. "Satellit" sublinia că, înainte vreme, fusese nevoie de măsuri de forță pentru instituirea regimentelor grănicerești. Dacă țaranul supus fusese sclav, acum era liber; și totuși, acești oameni liberi preferau să devină grăniceri. "Ascultați și minunați-vă! Acest om liber vrea să schimbe starea lui de libertate cu cea mai puțin liberă și mai anevoioasă a grănicerului. Și de ce? Stăpânirea maghiară preconizată în țară poate răspunde la întrebare cel mai lesne. Pentru că, firește, grănicerii români nu se supun acestei stăpâniri."⁴⁶

Neofit, mitropolitul Ungrovlahiei, adresă poporului românilor un manifest, publicat de "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde": "Regulamentul organic și arhondologia, cartea de aur a Munteniei, nu mai sunt! Poporul suveran le-a nimicit astăzi în curtea mitropoliei, printr-un auto-dafé solemn! București, 6/18 septembrie 1848."⁴⁷ Însă la finele aceleiași luni (24 septembrie 1848), după cum și ziarele transmiteau, turcii intrară în capitala munteană.⁴⁸

⁴⁵ "Blätter...", nr. 37, 11 septembrie 1848, p. 235-240.

⁴⁶ "Satellit", nr. 75, 18 septembrie 1848, p. 368-370; nr. 77, 25 septembrie 1848, p. 376.

⁴⁷ "Blätter...", nr. 39, 25 septembrie 1848, p. 249-250.

⁴⁸ "Satellit", nr. 79, 2 octombrie 1848, p. 384-385.

La 1 octombrie se întruni la Sibiu o adunare cetățenească, ce exprimă în 12 puncte dorințele și cererile sașilor în perioada următoare. Programul propus, intitulat "Ce dorim și pretindem?", viza nici mai mult, nici mai puțin decât o federalizare a Ardealului.⁴⁹

Odată cu luna octombrie 1848 se remarcă o vizibilă schimbare de atitudine a ziarului "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde". A fost prima dintre foile brașovene care schimbă deschis și radical tabăra politică. Articolul din 2 octombrie, intitulat "Uniunea și spiritul popular săsesc" arăta: "Pe scurt, uniunea și tot ce se leagă de ea - și se află în spatele ei - au provocat haos în țară și mai ales pericole pentru poporul nostru." Sașii n-ar fi agreat niciodată o uniune necondiționată. Acceptarea uniunii se justifica prin speranțele de dezanchilozare a birocrăției, de desființare a sarcinilor urbariale, de egalitate cetățenească în drepturi. Aceste motive "cu greu ar putea fi considerate dezonorante pentru starea de spirit a aceloră, care se simțeau reprezentați prin ele".

Același ziar îi mai îndemna pe locuitorii din Țara Bârsei la susținerea intenției lui St.L. Roth de editare a unui ziar al școlilor și bisericii, "singurele coloane ale spiritului popular". - Interesantă era și dezbaterea dihotomiei dintre istorie și conservatori. Istoria educă, pe când conservatorii frânează mersul lucrurilor. "Libertatea este aerul necesar vieții popoarelor, și de aceea popoarele nu se pot lipsi de libertate un timp îndelungat fără a sucomba. Acest lucru nu-l pricep conservatorii și reacționarii, în iubirea lor de mumii." Fără a face trimiteri directe, dar cu aluzie la sibieni, articolul înfieră conservatorismul și reacțiunea, ce merg mână în mână.⁵⁰

În momentul reîntoarcerii în patrie, în numele emigranților munteni, prințul Carol Gr. Ghika (secondat de Emanuel Bălăneanu, Dr. Meyer, I. Golescu, N. Goutzo / Guțu, I. Slătineanu și I. Obedeanu) trimitea autorităților brașovene - Magistratului, gărzii naționale și cetățenilor - o adresă de mulțumire pentru ospitalitatea oferită în timpul refugiului (12 octombrie 1848).⁵¹ Domnitorul, aflat în exil din pricina instituirii guvernului revoluționar în Muntenia, avea cunoștință de ocuparea țării de către trupele rusești și otomane. "Volksfreund" anunța și el, că la 11 octombrie 10.000-12.000 de soldați ruși conduși de generalul Lüders campaseră la București, un alt corp de armată de 357.800 (?) ruși îndreptându-se spre Târgoviște. În capitala munteană

⁴⁹ Ibidem, nr. 83, 16 octombrie 1848, p. 395-396.

⁵⁰ "Blätter...", nr. 40, 2 octombrie 1848, p. 251-252; nr. 41, 9 octombrie 1848, p. 261.

⁵¹ "Satellit", nr. 82, 12 octombrie 1848, p. 392.

mai staționau și 4.000 de turci, care "la început produseseză dezordine, dar acum erau vajnic ținuți în frâu". Maghieru ar fi dizolvat "însemnata masă de români" și ar fi pornit spre Transilvania.⁵²

La 18 octombrie Puchner dădu o proclamație către autorități și populație, în care le cerea să se pună sub ascultare împărătească.⁵³ Două zile mai târziu avu loc la Aiud prima confruntare sângeroasă între armata austriacă și cea maghiară. La 24 octombrie românii forțară predarea Zlatnei. La 2 noiembrie 1848 revoluționarii maghiari transformară Reghinul într-o "grămadă de cenușă", ceea ce spori groaza sașilor în fața ungarilor.⁵⁴

La începutul lui noiembrie 1848 în paginile mai multor ziare ("Sb. Bote", "Satellit") apăru o nouă rubrică denumită "Știri de pe câmpul de luptă".⁵⁵ Practic, însă, toate ziarele conțineau relatări sângeroase.

Regina Nemeth îndemna toate gospodinele din Brașov să doneze "albituri și obiecte de îmbrăcăminte" pentru familiile din Reghin. Comitetul român de pacificare chema națiunile maghiară și secuiască la pace, înțelegere, la evitarea inutilă a cruzimilor. Apelul era semnat de T. Cipariu, Fl. Micaș, I. Branu, A.T. Laurian, S. Bărnăuțiu, N. Bălășescu.⁵⁶

Universitatea națională, cu acordul Comandamentului general austriac din Sibiu, hotărâse la 30 octombrie crearea unui batalion de vânători de câmp și dotarea lui prin mijloace naționale. La 14 noiembrie se publica un apel pentru constituirea prin colectă publică a unui fond de 50.000 de florini pentru echiparea batalionului.⁵⁷

În acest cadru deloc liniștitor, "Satellit" emitea opinii istoriste asupra "Avantajului adus de ziarele noastre": "Foile vremii cuprind cu timpul o mulțime de materiale pentru viitorul istoriograf, și, dacă el va ști să le citească printre rânduri, mici amănunte îi vor revela timpurile trecute." - Preotul evanghelic din Făgăraș, A. Wellmann adresa o

⁵² "Sb. Volksfreund", Sibiu, nr. 73, 26 octombrie 1848, p. 357.

⁵³ "Satellit", nr. 85, 22 octombrie 1848, p. 403-404.

⁵⁴ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, vol. III, p. 188.

⁵⁵ "Sb. Bote" din Sibiu, nr. 120, 8 noiembrie 1848, p. 481; "Satellit", nr. 94, 24 noiembrie 1848, p. 437: apare prima oară rubrica "Nachrichten vom Kriegsschauplatz".

⁵⁶ "Satellit", nr. 88, 2 noiembrie 1848, p. 411-412: despre Comitetul de pacificare; nr.95, 28. noiembrie 1848, p. 444: apelul Reginei Németh.

⁵⁷ Stephan Ludwig Roth. *Gesammelte Schriften und Briefe* - aus dem Nachlaß herausgegeben von Otto Folberth, vol. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849. Nachträge aus den Jahren 1816-1847. Mündliche Überlieferungen, Anekdoten, Legende. Biographische Zeittafel*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, p. 142.

scrisoare deschisă "Gazetei de Transilvania" a lui Barițiu, reproșându-i că publicase o "Paralelă între populația română și cea săsească", ce produsese o ruptură între cele două națiuni.

La 20 octombrie Franz Smolka, președintele Adunării constituante din Viena, adresa un manifest popoarelor Austriei, care erau chemate să strângă rândurile în jurul Casei domnitoare.

Ferdinand emitea din Olmütz la 7 noiembrie un manifest "Către popoarele Ungariei, Croației, Slavoniei, Transilvaniei și ale graniței militare". Windischgrätz, comandantul suprem al trupelor imperiale, chema la supunere locuitorii Ungariei și Transilvaniei.⁵⁸ "Wochenblatt" relata despre desfășurarea luptelor în Țara Bârsei, la granița secuiască.⁵⁹

Ultimul număr din "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" ieșea de sub tipar la 20 noiembrie.

La 2 decembrie 1848 împăratul Ferdinand I abdică; pe tron urcă urmașul său Franz Joseph I. La 21 decembrie noul împărat trimise un salut "Credinciosului popor săsesc". La numărul 104 din 18 decembrie, ce cuprindea declarația de abdicare a împăratului Ferdinand, "Wochenblatt" își încheia apariția pe anul 1848.⁶⁰

*

La începutul anului 1849 situația politică era indecisă. În declarația redacției de Anul nou, "Siebenbürger Wochenblatt" se adresa onoraților săi cititori:

"Anul care se află în urma noastră va face epocă în istoria lumii, dar încă nu știm încotro se va îndrepta mersul istoriei popoarelor europene. Cu siguranță anul, la începutul căruia suntem acum, va aduce cu sine decizii bogate în consecințe. Timpul zămislește în cutremurătoare dureri ale facerii și pare a aduce pe lume lucruri mărețe. Ce și cum va fi o știe doar acela ce conduce mersul lumii... Așa cum a fost în Europa în urmă cu numai douăsprezece luni, nu va mai fi și nu poate să mai fie. De aceea și ziarele, ce comunică relatări cotidiene despre mișcările progresiste, dobândesc o valoare chiar mai înaltă decât mai demult. Numai omul lipsit de griji, și, s-ar putea spune, nătângul

⁵⁸ "Satellit", nr. 85, 22 octombrie 1848, p. 406; nr. 95, 28 noiembrie 1848, p. 441-442; nr. 89, 6 noiembrie 1848, p. 417-418; nr. 97, 5 decembrie 1848, p. 449-452.

⁵⁹ "Sb. Wochenblatt", nr. 100, 4 decembrie 1848, p. 601; nr. 102, 11 decembrie 1848, p. 609.

⁶⁰ "Blätter ...", nr. 46, 20 noiembrie 1848, p. 295 sq; nr. 104, 18 decembrie 1848, p. 617 sq.

politic nu își îndreaptă atenția asupra lor. Esențial este ca relatările cotidiene să apară cât mai repede și să fie cât mai veridice posibil."

Ziarul adopta câteva modificări: își mărea formatul pentru a ține pasul cu aflusul de informație. Lunea și marțea erau zilele de apariție ale lui "Wochenblatt", iar miercuria și sâmbăta apărea "Satellit", ambele cu un conținut aproape dublu. Prețul abonamentului pe 6 luni era de 3 florini, adăugându-se încă 30 crăițari pentru trimiterea prin poștă.

Redacția explica motivele sistării apariției lui "Blätter" în primul semestru al anului 1849. Întrucât în zilele acelea interesul general se îndrepta spre politică, profilul cultural al foilor nu mai putea fi respectat.

Lozinca sub care apărea "Wochenblatt" era următoarea: "Redacția va face totul pentru a-l putea mulțumi pe onoratul cititor, și nu își va precupeți nici osteneala, nici cheltuiala, pentru a aduce Siebenbürger Wochenblatt pe o poziție demnă între celelalte jurnale ale monarhiei austriece, în special prin *adevărul, fidelitatea și liberalismul* său."⁶¹

Johann Gött adresa o scrisoare deschisă "Prietenilor mei din Sibiu! (Și dușmanii mei pot s-o citească, și să ia seama!) Niște kossuthieni și *önkéntes* /voluntari/ dintr-o localitate săsească de pe Olt din districtul Brașovului mi-au transmis alaltăieri că, și dacă s-ar face pace, cu prima ocazie tot m-ar spânzura, ca pe cel mai mare dușman și oponent al lor. Pe de altă parte, aflu din scrisori și din comunicări verbale, că în Sibiu s-ar fi răspândit vestea că aș fi fost arestat aici, fiindcă s-ar fi dovedit înțelegerea mea cu secuii în detrimentul Brașovului. Cu durere nesfârșită, care răscolește întreaga mea ființă, a trebuit să realizez că prietenii mei sinceri se îndoiau de simțirea mea germană și s-au lăsat induși în eroare, crezându-mă capabil de o trădătoare josnicie, pe mine ca german, care aș face totul ca să aduc pământul sașilor din Transilvania în culmea gloriei și fericirii. Rușinosul zvon a fost împrăștiat de potrivnici pe care mi-i pot imagina, pentru a-și atinge scopurile ordinare și egoiste. - Fie ca pe viitor prietenii mei să nu mai acorde credit unor atari zvonuri, și să primească asigurarea mea, că *nici în schimbul coroanei împărătești germane, n-aș dori să fiu un trădător al poporului meu și al orașului Brașov*, unde trăiesc soția și cei șase copii ai mei, precum și mii de prieteni credincioși, și unde aș dori să-mi închei cu cinste zilele. Brașov, la 7 ianuarie 1849."

⁶¹ "Siebenbürger Wochenblatt", nr. 1, 1 ianuarie 1849, p. 1.

Prefectul român Dionisie Popovici fu destituit din funcție de către Comandamentul general austriac, deoarece ceruse maghiarilor din Orăștie suma de 30.300 florini în schimbul vieții lor, încasând 20.300 florini.

În acest timp, știrile de pe câmpul de luptă curgeau neîntrerupt. Ziarele săsești defineau conflictul armat prin sintagma "război civil". "Wochenblatt" afirma că în Țara Bârsei secuii îi exterminau pe români, și arăta că generalul Bem fusese numit comandant suprem al trupelor "rebele" ungare din Transilvania.⁶² La 21 ianuarie 1849 avu loc o primă bătălie la Sibiu între trupele imperiale și cele revoluționare. Un consiliu de război, ținut la Sibiu la 1 februarie, decise să solicite ajutor militar rusesc. Prin pasul Turnu Roșu generalul Skariatin intră în Sibiu. La 4 februarie generalul Engelhard pătrunse dinspre Muntenia în Brașov, cu 2680 soldați pedestri, 430 ulani, 190 cazaci călări și 8 tunuri.⁶³

"Wochenblatt" făcea publice semnalmentele capilor revoluției maghiare: Joseph Bem, Szemere Bertalan, Perczel Moritz, Battyany Kasimir, Táncsics Mihály, Petöfi Sándor, pentru recunoașterea și capturarea lor de către populație în schimbul unei recompense bănești. Spre ilustrare redăm: "Descrierea personală a generalului *Joseph Bem*, numit și eroul de la Ostrolenka. Vârstă, cam la 50 de ani. Locul nașterii, necunoscut. Stare civilă, necăsătorit. Religie, catolică. Limbi, poloneză, franceză, germană în dialect mai elevat, deși oarecum stricat. Ocupație și caracter, înainte ofițer cezaro-crăiesc, acum comandant al corpului ungar rebel din Transilvania. Statură, destul de înalt, slab. Față, lunguiață, cu pomeți proeminenți. Ten, gălbui și îmbătrânit. Frunte, îngustă. Păr, sur. Ochi, cenușii. Sprâncene, potrivit conturate. Nas, plat. Gura, lată, cu o așa-numită buză de iepure. Dinți, cei de sus sănătoși, cei de jos foarte stricați. Barbă, lată. Barbă, lată și scurtă. Semne speciale, pe obrazul stâng are o cicatrice dobândită în urma unei împușcături la Pesta. Șchiopătează puțin la piciorul drept, ca urmare a unei răni vieneze. Este însoțit de ordonanța sa, Franz N., născut la Oedenburg, 26 ani, de statură medie, cu față rotundă având o culoare sănătoasă, vorbind bine nemțește și ungurește. - Descrierea personală a lui *Alexandru Petöfi*: Vârstă, 36 ani. Locul nașterii, Transilvania. Stare civilă, căsătorit. Religie, reformată. Limbi, germană, maghiară și valahă.

⁶² Ibidem, nr. 3, 7 ianuarie 1849, p. 16; nr. 5, 15 ianuarie 1849, p. 21; nr. 1, 1 ianuarie 1849, p. 3; nr. 4, 11 ianuarie 1849, p. 17.

⁶³ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol. II, tipografia W. Krafft, Sibiu 1890, p. 398-399.

Ocupație și caracter, anterior poet. Statură, mic, slab. Fața, trasă. Culoarea feței, smeadă. Frunte, înaltă. Păr, negru, ridicat în sus. Ochi, negri. Sprâncene, negre. Nas, lat. Gura, proporționată. Dinți, buni. Bărbia, ușor ascuțită. Barbă, mustață. Semne speciale, obișnuiește să umble cu gâtul gol. Îmbrăcăminte, după moda germană. - Descrierea personală a lui *Mihail Tâncsics*: Vârsta, peste 50 ani. Locul nașterii, necunoscut. Stare civilă, căsătorit. Religie, catolică. Limbi, maghiară, latină. Ocupație și caracter, deputat de Siklos în ultima Dietă și redactor al unei foi ungare de luminare a compatrioților. Statură, scundă. Față, lunguiață, slabă. Ten, maroniu. Frunte, lată. Păr, sur. Ochi, mari. Sprâncene, late. Nas, ascuțit. Gură, proporționată. Dinții, încă buni. Bărbie, lunguiață. Barbă și mustață lungă și lată. Semne speciale, vorbește exaltat, merge cu pași repezi, își ține capul oarecum ridicat, când vorbește gesticulează mereu cu mâna și poartă părul lung. Îmbrăcăminte, nu poate fi indicată exact, de obicei purta un palton maro de iarnă."⁶⁴

"Siebenbürger Wochenblatt" dedicase pagini întregi de comentarii la adresa noilor aliați din februarie, rușii. Intrarea trupelor rusești în Transilvania la începutul lui februarie fusese receptată, în termeni moderați, în toate ziarele interne și externe. "Wochenblatt" se îngrijora de opinia germanilor vizavi de acest fapt, dar nota: "Se pare că în Germania s-a înțeles totuși, că în acest chip s-a putut salva de la distrugere completă o parte a Pământului Săsesc credincios împăratului și o parte a locuitorilor săi." Ziarul reda un articol din oficiosul vienez din 21 februarie 1849, în care argumentul central al chemării rușilor era apărarea orașelor germane din sudul Ardealului. Versiunea oficială austriacă oferea o reconstituire ușor diferită de realitatea evenimentelor militare din lunile anterioare: La 21 ianuarie Puchner repurtase o "victorie sângeroasă" împotriva unui dușman de trei ori mai puternic. Totuși legătura dintre Banat și Alba Iulia fusese întreruptă. "Odată cu lipsurile ivite de partea noastră, plângerile înfloritoarelor capitale ale credinciosului Pământ Săsesc, Brașovul și Sibiul, au devenit tot mai puternice și mai insistente. Încă de mai demult, amenințate de hoardele tâlhărești și necredincioase de secui, în strâmtoarea în care se aflau, acestea adresaseră o cerere de eventual ajutor generalului comandant al forțelor rusești din Muntenia von Lüders." Când dispăru orice legătură cu armata imperială din Ungaria, "feldmareșalul von Puchner fu asaltat din toate părțile cu rugăminți de a chema sprijinul rusesc, ca cea mai înstărită parte a Pământului Săsesc să nu cadă pradă nimicirii și oarbei

⁶⁴ "Sb. Wochenblatt", nr. 12, 10 februarie 1849, p. 47-48.

furii distrugătoare a hoardelor de tâlhari însetați de sânge... Pătruns de necesitatea apărării Pământului Săsesc de pustuirile secuilor, FML von Puchner dădu ascultare glasului umanității și rugămintilor reunite ale națiunii romane și săsești de chemare a ajutorului rus, cu toate că el nu era împuternicit la aceasta de către guvernul cezaro-crăiesc." De aceea, la 1 februarie 1849 Puchner convocă un consiliu de război. Spre sfârșitul adunării, un curier din Brașov aduse știrea că 15.000 de secuici ar fi trecut granița țării lor și amenințau orașul. Această împrejurare determină decizia consiliului de război, de a-i chema pe ruși să apere Sibiul și Brașovul. Ca urmare a cererii lui Puchner în Brașov intrară 6.000 de ruși la 1 februarie, iar la Sibiu în 4 februarie 4.000 de oameni. Puchner și-ar fi motivat inițiativa, înfăptuită fără împuternicirea guvernului austriac, prin aceea că "ajutorul oferit de trupele rusești se referă numai la apărarea momentană a orașelor săsești, și că nici nu poate fi vorba de o participare activă a acestora la lupta ulterioară împotriva rebeliunii."

"Wochenblatt" însuși își exprima entuziasmul, de pe o poziție similară cu cea a ziarului oficial din Viena: După patru-cinci săptămâni de așteptare înfrigurată, rușii veniră în sfârșit. "Slavă Domnului! Era și timpul, mai ales la dv. în Brașov... Cei mai înverșunați potrivnici ai chemării rușilor... recunosc că Brașovul nu ar fi putut ține piept celor 9.000 (!) secuici, și nici Sibiul, dacă un corp secuiesc i s-ar fi alăturat lui Bem... și că a fost corect raționamentul majorității concetățenilor noștri, care au înțeles de la început că ajutorul trupelor aparținătoare unei puteri străine aflate în vecinătate, oferit împotriva dușmanului nostru comun, ce ne amenință cu moartea, prada și nimicirea, /ajutor/ acordat la cererea noastră și pe cheltuiala noastră, nu poate fi privit ca o problemă de intervenție. Dar rusofobia republicanilor moderni îi împinge să vadă în orice apariție a rușilor o amenințare..." Sașii nu ar fi urmărit nici o intenție politică, atunci când i-au chemat pe ruși. "Căci, aflați dară, noi nu am avut nevoie de ruși și nu i-am chemat ca ei să impună intențiile politice, ale noastre sau ale partidei noastre, și nici ca să contribuie la încheierea victorioasă pentru această partidă și pentru tron a tristului război civil. Nu, căci pentru ambele scopuri ajutorul străin n-a fost și nu este necesar. Intențiile noastre politice sunt cele recunoscute de principe și cele nutrite de majoritatea cetățenilor statului." În Transilvania, spre rușinea ardelenilor, nu se purta un război pe principiul supremației militare. Ci "națiunile care își stau față în față au urmărit prin război explicit stărpirea reciprocă." Dintr-o "deplorabilă rătăcire a râvnei față de propriul popor" au murit bătrâni, femei și copii nevinovați. La intervențiile împăciuitoare ale ministerului

c.c. nici românii, nici maghiarii nu și-au plecat urechea. Sașii, aflați la mijloc, înconjurați de fanatism și prădăciuni animalice, își așteptau ceasul din urmă. Imaginea cetății-surori Reghin le plutea în fața ochilor. "Să ne spună cineva, ce avantaj și ce onoare am fi dobândit, dacă am fi întâmpinat orbi același destin." Rușii nu se amestecau în luptele din afara celor două orașe și urmau să părăsească zona, îndată ce "animalul sălbatic era răpus, iar tâlharul adus în fața judecătorului său."

Atitudinea rusofilă și proaustriacă a lui "Wochenblatt" se clădea pe o poziție net antimaghiară. "Wochenblatt" se afla acum la antipodul propriilor sale afirmații din primăvara lui 1848. La 11 martie Sibiul fu cucerit de Bem; la 12 martie la Brașov se mai scria astfel: "Cu adevărat secuii sunt un popor urât. Noi i-am cunoscut." "Wochenblatt" descria batalioanele lui Bem. Mai întâi de toate ele aveau un caracter multinațional, fiind compuse în mare parte din unguri, apoi din valahi din zona Oradei, din infanteriști italieni, slovaci. Ofițerii erau mai ales magnați, "iar spuma lor sunt militari germani atrași de o avansare rapidă". Dintre aceștia cei mai hotărâți erau husarii kossuthieni, "întotdeauna primii la atac". Ziarul opina că în special secuii acționaseră ca o "grămadă de tâlhari", și nici o pedeapsă n-ar fi fost suficient de aspră pentru ei. "Un rebel sperjur trebuie dresat în așa fel, încât fiul său să moștenească de la tată groaza și să se pună capăt spiritului popular hunic. Altfel ne vom trezi în fiecare deceniu cu câte o răscoală și o năvală a secuilor."

Tot același ziar publica o adresă a comunității orășenești din Sebeș către comesul națiunii, în care sașii se disculpau de învinovățirea că i-ar fi ațâțat pe români împotriva ungarilor. Wolfgang Kemény, comandantul trupelor maghiare aflate în trecere prin Sebeș, i-ar fi acuzat pe sași că "i-au plătit pe valahi ca aceștia să-i distrugă pe unguri". Cei din Sebeș concluzionau: "Noi am suferit mult din partea partidei ungare, și atâta timp cât ne menținem pe aceeași direcție vom rămâne dușmanii ei clari. Dar ar trebui să ne rușinăm infinit, dacă s-ar adevăra măcar o părțică a acestui reproș insultător, care ne atribuie în același timp lașitate și josnicie... Sebeș, 27 februarie 1849." Ziarul lăuda acea nouă dovadă a onestității poporului săsesc, a simțului său de loialitate și umanism. Și spera că și națiunea română, asupra căreia învinuirea apăsa la fel de umilitor, va găsi prilejul de a dezavua public calomniile. "Maghiarii au încercat să corupă în special persoane din sânul națiunii române, pentru a le abate de la calea justiției și a credinței, dar, cu puține excepții, acest lucru nu le-a reușit. Ambele națiuni, cea săsească și cea română, pășesc decis și neabătut pe drumul

credinței și al dreptății, și aceasta le unește eforturile. Greșelile și excesele unora nu pot fi puse pe seama întregului popor; ele sunt tristele urmări ale sentimentului național răscolit prin cruzimi reciproce și prin dezlănțuirea brutalității poporului de rând."⁶⁵

La o săptămână după articolele de mai sus, situația se schimbă radical și la Brașov. La 20 martie 1849 orașul se predă de bună voie în mâinile lui Bem. În ultimul său număr înaintea încetării apariției (22 martie), "Wochenblatt" publica proclamația lui Bem: "După atâtea necazuri a sosit în sfârșit marea și norocoasa zi, în care cu bucurie adevărată vă vestesc, că dușmanul comun, armata rusă și austriacă, a fost înfrânt și a fugit în Valahia, că pacea a fost cucerită în toată țara."

"Wochenblatt" relatează fuga armatei ruso-austriece peste pasul Timiș în Muntenia. Militarilor li se alăturară locuitorii ai Brașovului, două companii ale gardei naționale din Sibiu și o unitate a gardei naționale din Sighișoara. "Armata eliberatoare a viteazului general suprem Bem a intrat ca prietenă în oraș marți la amiază, după ce, cu o zi înainte, înfruntase cu succes la Codlea o armată austriacă. O delegație din partea Magistratului și a comunității orașenești i-a ieșit în întâmpinare domnului general superior cu un steag alb, și i-a predat orașul... Acum iese clar la suprafață cât de tare a fost ținut în întuneric poporul despre bravele trupe maghiare, și că ațâțarea dintre popoare a fost plănuită premeditat pentru a sprijini despotismul... Ieri a avut loc la Timiș o luptă, în care o trupă Bianchi și câțiva ruși au căzut în mâinile trupelor noastre maghiare..." (!)⁶⁶

Ce se întâmpla cu Johann Gött în acest răstimp? Hermann Tontsch a descris astfel repercusiunile perioadei ocupației maghiare a Brașovului (20 martie - 30 iulie 1849) asupra vieții personale a editorului: "Dacă Gött era din capul locului un arhanghel spiritual al noilor timpuri în cadrele legalității modului săsesc de a fi, fu o lovitură grea pentru foile și persoana sa, când în furtunoșii ani 1848/1849 Brașovul căzu vremelnic în stăpânirea maghiarilor. El fu salvat de furia revoluționarilor numai prin / intervenția / comandantului suprem, nobilul Bem, care îl însărcină pe colonelul Kiss să vegheze asupra vieții lui Gött. În ciuda acestui fapt, Gött suferi de trei ori atacuri în cursul nopții, pentru a fi ridicat /și dus/ să fie executat la Sfântul Gheorghe.

⁶⁵ Ibidem, nr. 19, 8 martie 1849, p. 73; nr. 20, 12 martie 1849, p. 77, p.78, p. 78-79.

⁶⁶ Ibidem, nr. 22, 22 martie 1849, p. 85, 86.

De două ori îl scăpă propria sa prezență de spirit din mâinile urmăritorilor săi, a treia oară îi salvă viața comandantul S. Toth.⁶⁷

Prezența de spirit a editorului Johann Gött era însă deosebit de acută, cum rezultă și din cele de mai jos. În mijlocul noului decor militar Johann Gött schimba titlul ziarului "Siebenbürger Wochenblatt" în "Kronstädter Zeitung". Numărul inaugural din 26 martie 1849 era deosebit de tranșant și radical, atât prin declarațiile de principiu ale redacției, cât și prin proclamațiile proaspeților stăpâni ai orașului. În al său "Cuvânt introductiv", editorul aprecia că în timpul regimului Metternich, "Wochenblatt" fusese un ziar liberal, chiar "cel mai liberal ziar din monarhia austriacă. /.../" Gött caracteriza însă deschiderile oferite de ziar drept "naiv-liberale", nu liberale propriu-zis, adăugând precizarea că "fără atingerea iubitelor sale principii călăuzitoare, Siebenbürger Wochenblatt era o portavoce pentru toate partidele". Această tactică era demnă de laudă în împrejurările date. "Doar că redacția lui Wochenblatt a comis greșeala de a păstra această tactică și după realizările din martie, în loc să treacă hotărâtă de partea unui singur partid, - ea a continuat /să sprijine/ toate partidele, și, chiar dacă nu le slujea, să se facă plăcută lor." Conform părerii editorului, consecința acestui fapt fu conflictul cu prietenii dar și cu dușmanii, ziarul intrând "în contradicție cu sine însuși", fiind smuls și târât de evenimente. Până în clipa prezentă când nodul gordian fu tăiat. "Wochenblatt" ca "organ jurnalistic își pierduse demult orice credit, supraviețuindu-și sieși", iar editorul găsi cu cale să îl abandoneze, în locul său scoțând "Kronstädter Zeitung". Gött îi trecea conducerea redacției "cunoscutului scriitor liber-cugetător" Max Moltke, pentru ca acesta "să dedice insistent și exclusiv activitatea presei sale uniunii statale dintre Ungaria și Transilvania, forme democratice de guvernământ, libertății și egalității în drepturi a tuturor popoarelor locuitoare ale acestor țări, indiferent de cursul pe care îl vor lua lucrurile." Ziarul urma să apară bisăptămânal, luna și joia, fiind expedit prin abonament cititorilor de departe; cei din districtul Brașov se puteau aproviziona în continuare de la librăria Nemeth. Prețul abonamentului pe un sfert de an (până la finele lui iunie) era în interiorul districtului de 1 florin 30 crahari m.c., și în afară de 1 fl. 50 cr. m.c.. "Cuvântul introductiv" era semnat, în Brașov la data de 25 martie 1849, de Johann Gött, tipograf și editor.⁶⁸

⁶⁷ Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren. Festschrift der Buchdrucerei Johann Gött's Sohn*, Brașov 1933, p. 72.

⁶⁸ "Kronstädter Zeitung", nr. 1, 26 martie 1849, p. 1.

Cum să înțelegem schimbarea de atitudine a editorului, amintindu-ne că numai cu câteva zile înainte de ocuparea maghiară a Brașovului, foaia sa declamase de pe poziții complet opuse, Gött însuși apărându-se de învinuirile ce i se aduceau de a fi filomaghiar? Rememorând, de asemenea, că la Sibiu "Transsilvania" își încetase apariția, pe când "Siebenbürger Bote" îmbrățișase noua realitate, încercând totuși să se păstreze în limitele unei posibile obiectivități, i-am putea atribui lui Gött însuși o marjă de oportunism. Oricare ar fi explicația atitudinii sale, este de observat pregnanta sa argumentare teoretică - ilustrată și în numerele ulterioare ale lui "Kronstädter Zeitung".

Ziarul descria atmosfera din oraș. În dimineața zilei de 23 martie avu loc serbarea înălțării tricolorului, dedicată celui de-al doilea batalion al regimentului secuiesc nr.1. Mama comandantului general al Transilvaniei numit de revoluționari, von Czeecz, asistă la inaugurare în calitate de "mama steagului" (Fahnenmutter). În aceeași zi, Bem răspândi o chemare adresată tuturor cetățenilor cu drept de vot din Brașov, de a se aduna la primărie pentru alegerea noilor funcționari. Câteva ore mai târziu comunitatea se întâlnește la primărie și votă exclusiv din rândurile sale, în pofida absenței a 30 din cei 100 de membri ai comunității, și în pofida unor proteste care cereau extinderea eligibilității funcționarilor și asupra persoanelor care nu făceau parte din comunitatea orășenească. Sorții alegerii căzură asupra a 12 senatori (dintre care 3 funcționari superiori): von Albrichsfeld, Gräf, Lassel, Trausch, Peter Lange, von Schobeln, Myß, von Closius, von Dillmont, Schmidt, Panczel, Fabritius. Alegerea fu considerată "provizorie".

Colonelul Kiss, comandantul maghiar al Brașovului, anunță că toate puștile, armele și muniția, etc. trebuiau predate la comandamentul militar. Încălcarea ordinului se pedepsea cu o amendă de 100 fl. m.c. sau cu un an de arest. La 25 martie în toate bisericile catolice și evanghelice din oraș se sluji un Tedeum pentru "restabilirea păcii țării prin armata ungară victorioasă".

Extrem de dură era proclamația adresată popoarelor din Ardeal de Ladislau Csányi, investit comisar plenipotențiar al Ungariei unite cu Transilvania. Redăm câteva fragmente: "Valahi! Voi, valahi nenorociți, ademeniți de funcționarii austrieci și de intrigile lor! - Nu există nici un semn în memoria omenirii, nici o urmă în paginile istoriei despre autonomia voastră națională. Ați fost sclavi ai romanilor, sclavi ai popoarelor migratoare, și sclavi în ultimul mileniu. Numai unгурul a făcut să răsară și pentru voi în anul trecut zorii libertății, unгурul a

sfârșemat lanțurile sclaviei voastre, v-a ridicat în rândul cetățenilor liberi, v-a dăruit drepturile sale și pământ liber, doar el i-a făcut egali în drepturile umane pe sărac și pe bogat. Și voi, care v-ați arătat credincioși în jugul sclaviei și, fără contribuția voastră, v-ați trezit liberi, în loc să dovediți recunoștință și atașament, atacați și incendiați sate ungurești lipsite de apărare, năvăliți noaptea asupra locuitorilor lipsiți de griji și îi ucideți. Voi ați avut zadarnica intenție de a distruge neamul care a împărțit de secole cu voi frățeste și bucuria și suferința..."⁶⁹

În numerele 2 și 3 din "Kronstädter Zeitung", redacția, și probabil în numele ei noul redactor-șef, Leopold Maximilian Moltke, semna un articol fluviu intitulat "O mărturisire politică de credință". Avem de-a face cu o teorie politologică în toată regula.

Începând cu numărul 2, "Kronstädter Zeitung" publica evenimentele politice prioritare grupate în rubrica comună "Ungaria și Transilvania". Gazeta relata pe zile desfășurarea celor mai însemnate evenimente, aducea buletine de război și informații de actualitate internă și externă, grupate pe țări și orașe.

În mai 1849 ziarul reda declarația de independența a națiunii ungare.⁷⁰

La sfârșitul lui mai trupele ungare cuceriră Buda. În mai 1849 țarul Nicolae și împăratul Franz Joseph conveniră asupra condițiilor de acordare a ajutorului rusesc pentru înecarea revoluției maghiare.⁷¹

Comandamentul militar al Brașovului, prin persoana colonelului Kiss, îi liniștea pe cetățeni prin note date publicității, dezavuând vestea revenirii rușilor și a austriecilor. Însă, la scurt timp, "Kronstädter Zeitung" publica (31 mai) un raport al consiliului ministerial către guvernatorul imperial Kossuth. Bartolomeu Szemere, ministrul de interne, anunța pericolul unei noi invazii rusești. (*Anexe*, doc. nr. 10)

Cetățenii brașoveni protestau solemn împotriva oricărei intervenții străine, deci și împotriva intervenției rusești. Magistratul Brașovului și comunitatea își reafirmau "credința și loialitatea față de onorata conducere /maghiară/, izvorâte dintr-o curată și intimă convingere."⁷²

⁶⁹ Ibidem, nr. 1, 26 martie 1849, p. 4.

⁷⁰ Ibidem, nr. 2, 29 martie 1849, p. 5; nr. 1, 26 martie 1849, p. 4; nr. 2, 29 martie 1849, p. 5; nr. 3, 2 aprilie 1849, p. 9; nr. 14, 10 mai 1849, p. 60-64; nr. 22, 4 iunie 1849, p. 97.

⁷¹ Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, vol. III, p. 281.

⁷² "Kronstädter Zeitung", nr. 15, 14 mai 1849, p. 68; nr. 20, 31 mai 1849, p. 90.

La 1 iunie "Kronstädter Zeitung" aducea la cunoștința cititorilor "Depeșa circulară a guvernului rus către reprezentanții săi din străinătate", datată la 27 aprilie 1849. Depeșa motiva acțiunea rușilor prin preîntâmpinarea extinderii războiului în teritoriile poloneze. Revoluția din Transilvania dăuna liniștii principatelor dunărene, pe care Rusia în acord cu Turcia se străduia să o întărească.

După un comentariu ironic la adresa circularei țariste, ziarul îndemna la rugăciunea prescrisă de guvernul maghiar, ce începea astfel: "Dumnezeule, puternice Dumnezeu al popoarelor!" La 7 iunie "Kronstädter Zeitung" prelua din oficiosul de la Petersburg un alt manifest al țarului, în care Nicolae I vestea ordinul dat armatelor sale de înaintare în Transilvania.⁷³

Ofensiva rusă în Transilvania fu declanșată la începutul lui iunie 1849. Dinspre Muntenia pătrundea generalul Lüders cu un stat efectiv de 26.000 de soldați. La 2 iunie Lüders ocupa Brașovul și Țara Bârsei, înaintând apoi în secuime fără a o cucerii total. O parte din ruși se îndreptară spre Sibiu, altă parte prin Rupea spre Sighișoara.⁷⁴

Lüders intră în Brașov, unde proclamă anularea tuturor măsurilor impuse de guvernul ungar. "Kronstädter Zeitung" reda și proclamația primului ministru austriac von Schwarzenberg către locuitorii Ungariei. Trecerea de cealaltă parte a baricadei era subliniată și prin publicarea cursului monedelor rusești, stabilit de Magistratul orașului: "1 rublă rusească de emisiune nouă valorează 10 ¹/₂ piaștri a 90 parale sau 4 ¹/₂ douăzeciimi de argint și 3 crăițari m.c...."⁷⁵

La 19 iulie ungerii părăseau Sibiu. Lüders îl ocupă la 22 iulie. Toate ordinele emise de conducerea revoluționară fură declarate nule și neavenite. Transilvania, devenită din nou mare principat, continua să rămână sub legea de război, până la pacificarea completă a țării.⁷⁶

La 23 iulie în "Kronstädter Zeitung", Johann Gött se justifica față de onorații cititori: "Subsemnatul cere indulgență, pentru faptul că ziarul apare din nou abia astăzi. Pricina întreruperii va fi făcută publică la timpul potrivit. Până atunci subsemnatul roagă să nu fie judecat, deoarece din data de 20 martie a.c. editorul acestui ziar este în măsură

⁷³ Ibidem, nr. 21, 1 iunie 1849, p. 93; nr. 23, 7 iunie 1849, p. 107.

⁷⁴ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 586; Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, vol. III, p. 227.

⁷⁵ "Kronstädter Zeitung", nr. 27, 25 iunie 1849, p. 130.

⁷⁶ "Sb. Bote", nr. 92, 20 iulie 1849, p. 331; nr. 93, 23 iulie 1849, p. 335.

să demonstreze, că nici un moment nu a trădat cauza cea dreaptă, oricât ar părea de potrivnice aparențele.⁷⁷

La 30 iulie generalul-locotenent von Hasford, comandantul trupelor ruse din Brașov, le promitea locuitorilor pașnici ai Ardealului toată protecția sa; în schimb întriganții și distrugătorii liniștii aveau a se teme de tribunale.⁷⁸ În aceeași zi rușii ocupau Rupea.

La 31 iulie Bem îl atacă pe neașteptate pe Lüders la Sighișoara. Lupta se desfășură între Sighișoara și Albești. Bem fu înfrânt.

La începutul lui noiembrie trupele țariste părăseau Transilvania. O știre din 26 noiembrie arăta că majoritatea generalilor ruși, care participaseră la campania din Ungaria, se îndreptau spre Varșovia pentru a se înfățișa principelui regent.⁷⁹

*

Într-o revistă a presei ("Journalrevue"), gazeta sibiană a lui R. Krabs, "Unterhaltungen aus der Gegenwart", făcea la finele lui mai 1848 următoarele aprecieri: "Jurnalele pot fi împărțite în acelea care sunt de o anumită culoare, și nu preiau nimic din ceea ce nu se potrivește cu aceasta, și jurnale care se proclamă pe sine ca forum ("Sprechsaal") al tuturor opiniilor, și, după capacitatea lor de cuprindere, includ totul fără discriminare. Gazete de primul fel sunt cam toate foile ungare; noi sașii am avut recent, și doar pentru un foarte scurt timp un asemenea ziar. Ca forum al tuturor opiniilor, la noi sunt cunoscute de mai demult foile germane brașovene. Sunt convins că redacția lor - și mă refer la editor -, nu se scaldă în aur unguresc. Este însă la fel de sigur că, pe spezele sașilor, foile brașovene aduc maghiarimii servicii neprețuite."⁸⁰ Am redat citatul, pentru că sintetizează caracteristicile fundamentale ale presei săsești editate de Johann Gött: spiritul liberal și deschis publicității, ca forum al tuturor opiniilor, și tendințele sale filomaghiare.

Gött, provenind dintr-o Germanie ce simpatiza cu cauza ungară și era ostilă conservatorismului birocratic încarnat de Austria, ajuns în Ardeal, aplică aici un mod de viață, mentalitatea modernă și spiritul de întreprindere deprinse acasă. Uriașele sale realizări editoriale au fost expuse mai sus, și în acest domeniu meritele sale sunt incontestabile. Din nefericire, nu atât simpatiile sale politice dau de gândit observatorului atent al scrisului său, cât caracterul duplicitar de care a dat dovadă în anii revoluției. Ușurința cu care a schimbat

⁷⁷ "Kronstädter Zeitung", nr. 34, 23 iulie 1849, p. 158.

⁷⁸ "Sb. Bote", nr. 97, 30 iulie 1849, p. 349.

⁷⁹ "Kr. Zeitung", nr. 70, 26 noiembrie 1849, p. 300.

⁸⁰ "Unterhaltungen aus der Gegenwart", Sibiu, caiet 4, 26 mai 1848, p. 57, 60.

taberele poate fi explicată prin dorința de a naviga în siguranță prin apele tulburi ale cenzurii, și apoi ale războiului civil. Fu contestat în egală măsură de sașii sibiieni, care îl acuzau de relații strânse cu maghiarii și secuii, și de soldații kossuthieni, care îi amenințară viața. Dacă, așa cum însuși mărturisea, în 1845 austriei îi propuseseră să devină spion, iar el refuzase (?), se pare că, la rândul său, nu a fost ferit de denunțuri. Joseph Bedeus von Scharberg, colaborator al foilor sibiene și înalt funcționar de stat, îi trimitea lui Sedlnitzky, șeful poliției secrete a lui Metternich, rapoarte ce îi denunțau pe Gött, Kurz și alți redactori brașoveni.⁸¹ În pofida reacțiilor echivoce și a propriilor sale justificări și promisiuni față de cititori, Gött nu încetă nici o clipă să editeze. Ziarul său principal "Siebenbürger Wochenblatt", fondat în 1837 și devenit "Kronstädter Zeitung" în 1849, rezistă presiunilor timpului până la moartea lui Gött (1888), și, preluat de fiul și nepotul său, își continuă apariția timp de un secol (până în 1944).

În judecarea presei săsești din Brașov la 1848/1849, pentru a înțelege fluctuațiile ideologice ale acesteia, profilul editorului ei trece în prim plan. Dar și colaboratorii și redactorii lui Gött au fost în epocă personaje de primă mână ale culturii săsești. Presa brașoveană a beneficiat de talentul unor nume răsunătoare în literatura și istoria sașilor (G.D. Teutsch, St.L. Roth, Josef Marlin, Anton Kurz, Max Moltke), vârfuri care au lipsit presei sibiene. Conștientului programatic, chiar vizionar, opțiunea pentru nou, progres, reformă definesc liberalismul foilor lui Gött, spre deosebire de conservatorismul moderat promovat de presa sibiană. Seriozitatea și temeinicia pusă în slujba relatării cât mai fidele și mai complete a evenimentelor contemporane fac din gazetele brașovene săsești niște veritabile voci ale timpului, ce nu pot fi omise de cel ce se apleacă asupra epocii. Entuziasmul și tensiunea, caracterul pasionat al dezbaterilor oferă în plus cititorului o lectură palpitantă, ca o mărturie ce înfrânge timpul a măiestriei jurnaliștilor pașoptiști sași.

⁸¹ W. Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutsch-sprachiger Siebenbürger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, în vol.: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa*, Berlin 1986, p. 193.

**III. POLITICĂ
ȘI IDEOLOGIE
ÎN PRESA SĂSEASCĂ**

Pentru naționalitățile transilvane piatra unghiulară a revoluției de la 1848 a fost problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Mai mult decât "o chestiune de credință" (eine Sache des Glaubens), cum o definea Fr. Teutsch, ea a devenit o opțiune obligatorie. Pentru sau împotriva uniunii? În tăvălugul evenimentelor, din obiect al disputelor politicianilor, ea a coborât direct în arena vieții cotidiene. Capete înfierbântate sau minți calculând la rece, persoane dinamice, nemulțumiți sau leneși pasivi, autosuficienți... Cu toții au trebuit să opteze activ și radical: da sau nu. Ungurii, secuii, românii, sașii au optat ca și corpuri naționale, în funcție de interesele proprii. În sânul fiecărei naționalități, însă, opțiunile nu au fost mai puțin dramatice, sfâșietoare. Psihologia mulțimilor și-a confirmat legile în marile adunări naționale. Destinele individuale ale personalităților acestor momente de mare criză au cunoscut eroism, loialitate, până la martiriu, nonviolență creștină până la autosacrificiu, au generat acțiuni izvorâte din convingere și acțiuni iscate din oportunism, lepădări și lașitate, violență și cruzimi. Din această perspectivă dublă, națională și individuală, devine demnă de interes atitudinea manifestată de sași față de uniune.

*

După ce regele Ștefan cel Sfânt l-a înfrânt pe Gyula, voievodul ce domnea în părți ale Transilvaniei, această țară a fost supusă coroanei ungare și a rămas sub supunerea regilor Ungariei până la înfrângerea de la Mohács (1526). În decursul celor cinci secole, Transilvania a suferit mai degrabă o uniune cu Ungaria decât o încorporare în regatul acesteia, acordându-i-se libertăți speciale și privilegii aparte.

După împărțirea Ungariei (1541), timp de încă un secol și jumătate, Transilvania a stat sub sceptrul unor principii proveniți din rândul aristocrației maghiare, complet independenți față de regii Ungariei. La finele secolului al 17-lea, în urma unor negocieri desfășurate pe parcursul a cinci ani cu Casa domnitoare austriacă, s-a ajuns la supunerea benevolă, contractuală a țării față de puterea imperială. Diploma lui Leopold I. din 4 decembrie 1691 consfințește noul statut al principatului autonom Transilvania.

Încă din 1527 Casa domnitoare habsburgică deținea și rangul ereditar de rege al Ungariei. Nici această împrejurare nu a atras după sine o încorporare a Transilvaniei la regatul Ungariei, nici o abdicare la autonomia statală a principatului.

Pragmatica Sancțiune (1722) a definit legislativ și administrativ condițiile de înfăptuire a uniunii țărilor și provinciilor aflate sub Casa de Habsburg, pe o bază ce presupunea obligația apărării reciproce și menținerea concomitentă a independenței și integrității a acestor teritorii.

Abia după moartea lui Iosif al II-lea, în Parlamentul ungar din 1790/1791 "s-au ridicat primele valuri ale conștiinței de sine naționale maghiare, a cărei expresie a fost intenția deplinei încorporări a Transilvaniei".¹

Stările transilvane, întrunite în Dieta țării - ca for al autonomiei lor, s-au opus acestei intenții. La 7 martie 1791 ele au înaintat atât împăratului, cât și Parlamentului ungar o expunere, în care își reafirmau deplina autonomie statală. După ce, prin încorporarea acelor "Partes reapplicatae", regatul Ungariei a reiterat tendințele anexioniste, Stările transilvane și-au menținut refuzul prin reprezentanța din 30 martie 1838. Argumentația memoriilor din 1791 și 1838 se baza pe vechile legi și acordurile de stat de la Oradea, Speijer și Praga (1538, 1571, 1595), pe legea transilvană din 1567, pe acordul cu generalul Caraffa (1688) și pe Pragmatica Sancțiune (1722), arătându-se că "singura uniune posibilă dintre principatul Transilvaniei și regatul Ungariei, stabilită în condițiile menținerii legilor municipale, a drepturilor și privilegiilor transilvane, a fost deja demult înfăptuită; de aceea Stările nu nutresc nici cea mai mică dorință de a accepta o nouă uniune, care nu ar însemna altceva decât o reîncorporare, care ar periclita legile, drepturile și privilegiile Stărilor." Se specifica limpede punctul de vedere al existenței independente a celor două regate (duo Regna).²

În anii 1833-1836 s-a manifestat prima oară o fracțiune a nobilimii maghiare liberale, care a rămas minoritară în Dietă, ce susținea ideea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Totuși ideea avea accente mai puțin radicale decât în Ungaria, deoarece confrunțați cu superioritatea numerică a românilor liberalii maghiari ardeleni erau înclinați spre un compromis care să asigure privilegiile castei nobiliare.

¹ Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Partea a doua 1848-1858 (vol. II), Viena 1877, p. 368.

² Ibidem, p. 370.

În Dieta din 1841-1843 s-au pus pe tapet din nou tendințele maghiare. Reacția Stărilor transilvane a fost reprezentanța din 22 martie 1842, ce susținea pe aceeași bază ideea Transilvaniei ca principat independent față de Ungaria, cele două recunoscând același princip de domnitor, dar având legi proprii.

O ultimă reprezentanță emisă de Stările țării (3 noiembrie 1847), la scurt timp înainte de încheierea lucrărilor ultimei Diete desfășurate în condiții pașnice, apăra o poziție identică.

Calea tradițională a fost brusc abandonată, depășită de vâltoarea evenimentelor revoluționare.

*

Izbucnirea revoluției la Pesta și anunțarea programului în 12 puncte al națiunii maghiare au dus la precizarea poziției sașilor ardeleni. Manifestul pestan exprima explicit dorința revoluționarilor maghiari de realizare a uniunii dintre Transilvania și Ungaria. Cei mai puțin de 250.000 de sași, trăitori în majoritate pe Pământul Crăiesc, au fost de la început conștienți de inferioritatea numerică în care se aflau, precum și de faptul că de atitudinea lor depindea atât supraviețuirea, cât și garantarea drepturilor lor istorice.

Mai întâi, care erau drepturile lor istorice? Pământul Săsesc cuprindea vechea provincie a Sibiului, adică cele șapte scaune aparținătoare scaunului Sibiu: Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Nocrich, Cincu, Rupea, Sighișoara, și districtele Brașov și Bistrița. Toate împreună formau *municipiul săsesc*, a cărui organizare internă se întemeia pe Punctele regulative din 1805. Forul reprezentativ al Pământului Crăiesc și, concomitent, cea mai înaltă instanță administrativă și juridică era Universitatea națională săsească, condusă de comitele sașilor. Autonomia săsească era garantată tocmai prin existența municipiului, iar Universitatea era apărătoarea municipalității săsești. De aceea, orice atentat la funcționarea Universității era un pericol la adresa ansamblului vieții săsești autonome. Și invers, orice problemă de însemnătate națională era dezbătută în adunările Universității, așa-numitele confluente naționale, Universitatea fiind un factor de echilibru și unitate a opiniilor săsești. - Sub raport politic, deputații scaunelor și districtelor săsești reprezentau națiunea săsească în Dieta transilvană, care își defășura lucrările pe secțiuni (deputații sași având propriile lor adunări naționale) și în plen (cu participarea celor trei Stări).

Aceste uzanțe fuseseră, până acum, necesare și suficiente pentru asigurarea pe cale legală a privilegiilor săsești. În martie 1848

însă ordinea de drept se clătina, iar ordinea de fapt apucase pe un făgaș imprevizibil. Comitele sașilor, Universitatea, funcționarii și deputații dietali sași... constituiau ei singuri opinia națiunii? Pentru prima oară, vocea opiniei publice săsești s-a exprimat în presă. Ziarele săsești au adus la cunoștință și au centralizat atitudini personale, dar în același timp au constituit factorul cheie pentru cristalizarea unei noi ideologii.

În primăvara anului 1848, părerile sașilor cu privire la oportunitatea uniunii erau împărțite. Din aprilie până în iunie 1848 nodul gordian al divergențelor celor două tabere ale presei săsești îl constitui aderarea sau respingerea uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

Oponenții uniunii în frunte cu Sibiul vedeau în aceasta un pericol pentru dănuirea sașilor. "Siebenbürger Bote" relua o corespondență din "Pesti hirlap" asupra atmosferei din Pesta la 15 martie³ și informa asupra ecoului resimțit în Cluj (20 martie), când atât partida conservatoare maghiară cât și opoziția liberală își exprimară intenția de a milita împreună pentru promovarea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Este cunoscută reacția sibienilor, de exprimare a loialității față de casa imperială. La 26 martie fu înmănată o petiție comitelui națiunii, iar Universitatea națională săsească, ale cărei lucrări erau în curs de desfășurare, fu însărcinată cu expedierea unei declarații de credință către împărat.⁴

Universitatea națională săsească adoptă imediat o poziție fermă. În adresa sa către împărat (29 martie 1848), Universitatea își exprima dorința păstrării unității statului imperial al Austriei Mari, cu menținerea legilor transilvane de bază ale Pragmaticii Sancțiuni, care statuau autonomia săsească.

Strigătul "Uniune sau moarte!" își găsi ecoul în "Erdélyi Hiradó" (nr. 340 din 30 martie 1848). Același ziar din Cluj publică manifeste violente, precum era cel care înfiera "Îngrozitoarea conjurație a Universității naționale".

În zorii zilei de 3 mai 1848, guvernatorul Transilvaniei vizită Sibiul, pe care îl și părăsi deja la orele 10 ale dimineții. Se pare că în cursul acestei vizite, el ar fi rostit cuvintele "monarhie ungară". "Aceste două cuvinte deciseră ... ceea ce aveau de făcut sașii credincioși prințului lor", relatează "Siebenbürger Volksfreund". Orașul se împodobi cu panglici negru-galbene. Seara, lumea se adună la teatru. Aici se

³ "Sb. Bote", nr. 24, 23 martie 1848, p. 95.

⁴ Ibidem, nr. 26, 29 martie 1848, p. 105. Despre Cluj la 20 martie și în "Sb. Wochenblatt", nr. 26, 30 martie 1848, p. 147.

ridică steagul austriac, se cântă imnul cu mare entuziasm, iar cetățeanul Rannicher (el însuși jurnalist) vorbește în fața mulțimii:

"Nici o altă uniune decât cea a celor patru națiuni transilvane! Nici o altă uniune în afară de aceea a tuturor popoarelor aparținătoare statului austriac! Nici o altă uniune decât cea aflată sub pajura bicefală a Austriei! A încheia o uniune aparte între două țări ce țin de statul austriac înseamnă înaltă trădare!"⁵

Atitudinea antiunionistă fu exprimată într-un eseu de mare anvergură publicat în "Volksfreund". Mai întâi se prezentau argumentele prietenilor uniunii: I. constituția liberală a Ungariei, desființarea robotelor și a dijmei, sarcini egale pentru toți cetățenii țării, libertatea presei; II. Ungaria ar fi asigurat menținerea constituției municipale și a autodeterminării săsești; III. Transilvania ar fi aparținut în fapt Ungariei și o desprindere nu ar fi fost permisă; IV. "principele însuși a sancționat uniunea" /n.n. fals!;/ V. chiar dacă sașii s-ar fi ridicat împotriva uniunii, ar fi fost striviți și desființați. Dar unioniștii nu vedeau decât avantajele, nu și "pericolul amenințător ascuns sub flori". Apoi se înșirau motivele respingerii ferme a uniunii: I. Ardealul singur, "fără a renunța la independența sa", putea adopta o constituție liberă, căci "secole la rând Transilvania a stat pe propriile ei picioare". Cu o suprafață de 1000 de mii pătrate, bogată în metale și sare, cu un pământ mănos și 2 milioane de locuitori, Transilvania n-ar avea astfel de îndurat sistemul centralist de la Budapesta. II. Garanțiile sperate din partea Ungariei se destrămau. "Ar fi cu adevărat nedemn de noi să ne bazăm pe mărinimia altora". Cu atât mai puțină mărinimie trebuia așteptată din partea Ungariei. III. "Afirmația că Transilvania ar aparține Ungariei este adevărată numai în măsura în care aceasta se află sub regii Ungariei. În rest Transilvania este o țară complet independentă, unită cu Austria prin contracte proprii." IV. "Maiestatea sa va confirma legea privind uniunea Ungariei cu Transilvania, numai dacă Stările Transilvaniei își vor da acordul." V. "Să-l ascultăm pe Marlin, care de altfel este un prieten excesiv al uniunii, descriind starea de lucruri din Ungaria:

În Bratislava evreii sunt omorâți în bătaie, la Pécs sunt alungați, la Pesta sunt îndepărtați din garda națională și lumea turbează împotriva emancipării lor. Lumină, lumină! - În nordul Ungariei slovacii vor să-și proclame limba ca limbă diplomatică, în Croația îi paște legea marțială pe toți cei care simt ungereste, în Arad

⁵ "Sb. Volksfreund", articolul "Schwarz und Gelb" (Negru și galben), nr. 23, 5 mai 1848, p. 150-151.

liberalii sunt înăbușiți în sânge, cei din Novisad vor să se unească cu Sirmia, la Timișoara sârbii strigă Zsivio!, în Caraș valahii ridică tribunale revoluționare, în Sătmar și Békes mica nobilime și țărani fac revoluție împinși de idei comuniste, fiindcă nu vor să mai respecte nici o proprietate! La Budapesta se formează cluburi secrete sau fățișe de toate soiurile.'

Și în acest haos, în acest cuptor de topit, din care *poate* cândva peste ani va ieși metal nobil, noi să ne aruncăm cu capul înainte? Cine își imaginează aceasta despre noi este un nătărău, dar ar trebui să fim certați nebunește dacă am urma această conduită.

Dacă Ungaria va deveni într-adevăr paradisul visat de prietenii uniunii, ei bine, ea nu se va muta din loc, și ne va deschide porțile sale și mai încolo. Deocamdată însă preferăm să rămânem în afara paradisului, și să ne lipim strâns de *Austria* liberă, a cărei forță ne asigură dăinuirea." VI. Prin urmare sașii nu aveau a se teme de a nu fi striviți. Fiindcă ungurii "trebuie să-și poarte de grijă, să nu fie ei înșiși înecați de furtuna națiunilor pe care au declanșat-o".⁶

Din luna mai și ziarele sibiene "Transsilvania" și "Unterhaltungen aus der Gegenwart" se raliară antiunionismului, militând pentru o Transilvanie independentă și o Austrie indivizibilă.

Unioniștii, în schimb, sperau obținerea unor libertăți mai mari din partea guvernării liberale maghiare, decât din partea Austriei. În Brașov, Magistratul și comunitatea îmbrățișară ideea uniunii. Jurnaliștii liberali brașoveni erau convingși că reformele sociale erau indubitabil legate de uniune. Și în Orăștie atmosfera era prounionistă. La Sighișoara, primarul Sternheim și fracțiunea condusă de el se temea de un "finis Austriae", în vreme ce tânăra generație condusă de Carl Gooß și G.D. Teutsch era o entuziastă partizană a uniunii.⁷ Teutsch publică în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" un articol programatic despre "Ceea ce are de făcut Transilvania în prezent?", în care insista asupra necesității înarmării populare și a reformării din temelii a vieții juridice, sociale și culturale ardelene.⁸ Prin organizarea gărzii naționale, Teutsch deveni căpitan al acesteia. La Sibiu se glumea pe seama concepțiilor lui radicale, spunându-se că l-ar fi detronat pe

⁶ "Sb. Volksfreund", articolul "Nu uniunii cu Ungaria", nr. 26, 16 mai 1848, p. 161-164; nr. 27, 19 mai 1848, p. 165-166.

⁷ *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1918*, sub redacția lui Carl Göllner, Böhlau Verlag Köln Wien 1988, p. 6.

⁸ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", Brașov, nr. 13, 3 aprilie 1848, p. 93-94. Articolul era semnat cu inițialele "T.G.".

Sternheim, punându-se în locul lui și proclamând republica la Sighișoara.⁹

"Satellit" făcea publică o chemare a preotului evanghelic brașovean Georg Hintz de promovare a uniunii de către comunitățile scăunale săsești.¹⁰ "Siebenbürger Wochenblatt" deștepta impresia că toți cetățenii Brașovului agreau ideea uniunii revendicate în declarația maghiară.¹¹ Pestalozzi¹² și Wesselény Miklós¹³ semnau articole despre binefacerile uniunii cu Țara Ungurească. Se emiteau aprecieri negative cu privire la ceea "Ce are de sperat Ardealul de la o uniune cu Austria".¹⁴

"Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" publica un amplul articol programatic amintit mai sus, "Ce are de făcut Transilvania în prezent?". La Paris se declanșase revoluția pentru drepturi burgheze. Valurile ei atinseseră Ardealul. Se chema la înarmare populară. Ca sarcini viitoare se stabileau: 1. Alegerea unei noi reprezentanțe a țării, bazată pe uniunea cu Ungaria și pe ansamblul populației. Să nu mai existe regaliști, ci doar deputați liber aleși. 2. "Recunoaștere completă a egalității tuturor claselor populare; să nu mai fie imunități și privilegii nobiliare!" Să se desființeze urbaniul, iar sarcinile publice să fie purtate egal de toți. 3. Votarea unei noi legi a impozitelor pe baza venitului. 4. Micșorarea efectivelor armatei și înființarea gărzilor naționale. 5. O administrare responsabilă a avuției naționale, cu despărțirea caselor domestice de casa țării. 6. Libertatea presei. 7. Despărțirea justiției de administrație, recunoașterea constituției municipale naționale săsești. 8. Elaborarea unui cod penal, introducerea tribunalelor de jurați, regularizarea poliției. Articolul era semnat cu inițialele "T.G." (Georg Teutsch).¹⁵ Uniunea oferea deci prezumtiv cadrul legal de aplicare a celor mai varii reforme obștești.

Cum înțelegeau însă concret sașii acea uniune? Națiunea săsească trebuia să ia poziție fermă, să accepte uniunea, numai dacă Andreanum își păstra valabilitatea: "Nemo eos iudicet, nisi Nos et Comes Cibinensis." (Nimeni să nu-i judece /pe sași/, în afară de Noi /rege/ și de Comesul din Sibiu). Deci unirea să aibă loc prin neclintirea

⁹ Friedrich Teutsch, *Georg Daniel Teutsch. Geschichte seines Lebens*, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1909, p. 41.

¹⁰ "Satellit", nr. 26, 30 martie 1848, p. 111-112.

¹¹ "Sb. Wochenblatt", nr. 32, 30 aprilie 1848, p. 184.

¹² Ibidem, nr. 39, 15 mai 1848, p. 225.

¹³ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", nr. 13, 3 aprilie 1848, p. 98-99.

¹⁴ "Sb. Wochenblatt", nr. 41, 22 mai 1848, p. 237.

¹⁵ "Blätter...", nr. 13, 3 aprilie 1848, p. 93-94.

status-quo-ului, cu menținerea și recunoașterea și în continuare: 1. a autonomiei municipale; 2. a Universității naționale; 3. a dregătoriilor scăunale și locale, a funcției comesului; 4. a scaunelor de judecată săsești; 5. discutarea problemelor generale ale țării în Dieta ungară; 6. "uniunea sașilor cu celelalte națiuni de Stare din Transilvania ar trebui să se mențină și pe viitor pe baza apărării juridice reciproce și a păstrării drepturilor și libertăților lor".¹⁶

Chestiunea principală rămânea uniunea. "Cât ar fi de împărțite părerile în această privință, cei mai mulți sunt de acord că ea poate fi împlinită, dacă națiunea ungară își dă silința să asigure fără nici o lezare constituția cetățenilor de pe Pământul Săsesc, la fel cum a asigurat-o slavilor din regatul ungar." (?)¹⁷

"Renașterea Ungariei populare" chema la uniune. Pe de o parte în cumpănă atârnau "toate avantajele posibile" ale libertății; de altă parte însă precauția îndemna la următoarea judecată: "Nu, noi nu vrem să ne distrugem singuri", o ne-unire cu Ungaria însemnând anularea sașilor, "un popor mic, blând și împrăștiat în teritoriu de 170.000 oameni". Uniunea ar fi asigurat totuși individualitatea națională. "Nu este un vis, acela că un stat multilingvistic poate exista, fără ca o naționalitate s-o înghită pe alta, dacă aceea nu moare de bătrânețe." Ca exemplu se oferea situația din America de Nord.¹⁸

Presa săsească publică manifestele celor două tendințe.

Unul din acestea, "Programul politic pentru sașii ardeleni" de Marlin era o aderare înfocată la cauza uniunii. Poetul și gardistul Marlin, publicist la Gött, a dat întreaga expresie a temperamentului său exaltat prin acest program. El preconiza în 17 puncte o strategie radicală de viitor pentru poporul săsesc, exclusiv în cadrul uniunii cu Ungaria. Redacția ziarului "Satellit", și ea prounionistă, comenta într-o notă: "Știm să cinstim și să preluăm cu recunoștință focul sfânt al acestui fiu al patriei, care îi însuflețește chemarea... Din străfundul sufletelor noastre, și noi suntem pentru o Austrie puternică, unită, dar mai întâi de toate aparținem de Ungaria, și am aparținut de ea încă înainte de a intra în uniunea monarhiei austriece. O Austrie puternică prin cea mai intimă alipire la regatul Ungariei unite!"

Plecând de la cele 12 puncte pestane, Marlin le propunea sașilor:

1. Uniune cu Ungaria , libertate, fraternitate, libertate.

¹⁶ Ibidem, nr. 13, 3 aprilie 1848, p. 95-96.

¹⁷ Ibidem, nr. 17, 24 aprilie 1848, p. 119.

¹⁸ Ibidem, nr. 18, 1 mai 1848, p. 121-126.

2. Alinierea scaunelor și districtelor săsești sub ascultarea unor instituții populare, dar slujitoare ale reformei.
3. Garanții juridice pentru asociația națională și politică a sașilor, ca și pentru inviolabilitatea teritoriului lor.
4. Garanție juridică pentru uzul limbii germane în afacerile interne, concomitent cu folosirea limbii maghiare ca și limbă diplomatică.
5. Trimiterea de deputați sași la Parlamentul din Budapesta.
6. Confluxe anuale săsești să dezbată raporturile interne și externe ale sașilor, dar să fie supuse guvernului /ungar/.
7. Comesul națiunii să fie președinte al confluxului și comandant al gărzilor populare săsești.
8. Reformarea instituțiilor săsești să pornească numai dinspre adunarea națională.
9. Locuitorii de pe Pământul Săsesc vorbitori de limbă valahă trebuie să fie emancipați politic și confesional, și să li se permită accesul la toate funcțiile, rangurile și meșteșugurile.
10. Fiecare localitate valahă /de pe Pământul Săsesc/ să obțină o școală germană.
11. Desființarea dijmei, desființarea preoților protestanți în satele valahe, salarizarea clerului după vechime de către națiune, impozitarea tuturor bunurilor bisericești.
12. Înapoierea către națiune a sferturilor de dijmă.
13. Fie o reformare temeinică, fie dizolvarea breslelor.
14. Caracter public și oral, dări de seamă ale funcționarilor sași, purificarea Magistratelor. "Să cadă lumină asupra păcatelor birocrăției noastre, căreia în primul rând, și apoi învățătorilor noștri trebuie să le mulțumim pentru mizeria în care se află națiunea."
15. Intrarea tuturor comunelor supuse națiunii în rândul comunelor libere, cu autoadministrație.
16. Reforma și libertatea învățământului la facultatea de drept din Sibiu.
17. Reforma temeinică a gimnaziilor: a) simplificarea studiilor, b) desființarea limbii latine în școlile inferioare, c) catedră de limba maghiară, d) catedre de științe naturale, e) desființarea studiilor umaniste ce însoțesc cursurile de teologie, f) seminarii pedagogice, g) desființarea profesorilor și a orelor private, h) catedre profesionale fixe, i) "chemarea de bărbați, care să învețe tineretul nu doar de la Aleph la Gimel, ci și să știe să-i vorbească despre epoca contemporană și despre patrie. Dumnezeu libertății și al dragostei să ne ajute să ducem la împlinire toate acestea!"

Tânărul Marlin scria acest program în Pesta. Redacția, ceva mai temperată, publica în chip de replică "Un răspuns la programul politic către sașii ardeleni", semnat la Sebeș de Marlin (senior), căpitan în garda națională: "Fiul meu! Nu am defel de gând să te dojenesc pentru entuziasmul tău într-o cauză ce a făcut în lume senzație prin măreția ei." El, tatăl, apăra doar virtuțile sașilor, ce au fost minimalizate de negativismul fiului în elanul lui de înnoire și ruptură față de tot ce este vechi. Și iarăși problema uniunii, din înțelepciunea generației mai vârstnice: "Frați unguri, noi vă întindem încrezători o mână credincioasă de frate, dar vă cerem să va țineți jurământul uniunii făcut nouă. Chestiunea să se încheie în Dietă, așa cum și împăratul o dorește, în liniște și fără limitarea dreptului de vot!"¹⁹ (*Anexe*, doc. nr. 1.)

Cel de-al doilea articol este capul de serie al antiunionismului. Theodor Fabini scria: "Știți ce înseamnă aceste 5 litere Union (uniune)? Înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin, că bazându-vă pe ele, poporul săsesc se lasă în voia milei sau a neîndurării ungarilor ("das Sachsenvolk ergibt sich vermöge derselben auf Gnade und Ungnade an die Ungarn"), și anume, fără o singură lovitură de sabie; că așteaptă ca mărinișia ungurească să-i dea tot ce a deținut de-a lungul secolelor, tot ceea ce deține azi de fapt și de drept, tot ceea ce va deține pe bună dreptate pe vecie, ce nu-i poate lua cu forța nici un ungar și nici un valah, dacă noi înșine nu ridicăm mâna pentru a ne sinucide... Cine a urmărit cursul evenimentelor din Ungaria, a ghicit încotro se îndreaptă strădaniile și cuceririle furtunoșilor: guvern propriu, dorința deosebită de a avea un minister propriu de finanțe și de război, eliminarea militarilor ne-maghiari", ș.am.d.²⁰ Theodor Fabini s-a implicat ulterior în organizarea batalionului de tineri sași, luptători împotriva armatei maghiare, și a murit în atacul de la Orăștie, la 10 februarie 1849.²¹ (*Anexe*, doc. nr. 2.)

Precum se știe, Daniel Roth făcea unele previziuni asupra viitorului apropiat în broșura sa, "Despre uniune, și alăturat un cuvânt despre o posibilă monarhie daco-romanică sub coroana Austriei". Combătând ideile lui Daniel Roth, "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" prezentau cititorilor două adrese din Germania. Prima se îndrepta către maghiari, îndemnându-i să îi trateze ca frați pe

¹⁹ Marlin, *Politisches Programm an die siebenbürger Sachsen*, în: "Satellit", nr. 34, 27 aprilie 1848, p. 170-172.

²⁰ Theodor Fabini: "Keine Union!", în: "Satellit", nr. 37, 18 mai 1848, p. 186-188.

²¹ Friedrich Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, în: "Hundert Jahre sächsischer Kämpfe", Sibiu 1896, p. 189.

germanii din Ardeal, fiindcă aceștia vor să rămână germani. A doua adresă îi sfătuia pe sași să își apere trecutul și, mai ales, germanitatea.²² Întrucât interesele și alianțele Germaniei și ale Austriei nu coincideau întotdeauna, sublinierea germanității sașilor ardeleni a fost folosită pentru prima oară cu un scop politic la 1848. Pe de o parte sașii erau cetățeni loiali ai statului austriac; pe de altă parte, prin proclamarea germanității lor, se atașau la colaborarea germano-maghiară, ce devenea pe zi ce trecea tot mai fățiș antiaustriacă.

Dieta din Cluj, convocată la 29 mai 1848, îi confruntă pe sași cu o situație nouă. Spre deosebire de ultimele Diete, în care unitatea vederilor săsești fusese un fapt de la sine înțeles, acum tocmai chestiunea principală aflată pe tapet provocă dezbinarea lor. Sibiul și majoritatea jurisdicțiilor săsești se declarau împotriva uniunii; Brașovul, Sighișoara și Rupea dăduseră instrucțiuni deputaților lor de a vota uniunea cu Ungaria, dar cu mențiunea expresă a respectării condițiilor săsești.

Îngrijorările celor care se temuseră că dezbaterea uniunii nu se va face prin consfătuire liberă și prin respectarea prescripțiilor legale se adevăriră. Încă din dimineața primei ședințe în plen, sărind peste primele două puncte ale ordinii de zi, Stările luară în dezbatere cel de-al treilea punct referitor la uniune. Conform declarației deputaților sibieni în cadrul adunării naționale desfășurate în aceeași seară: "prea marele impact exercitat în ultimele zile și ore de demonstrațiunile celorlalte Stări asupra cugetelor celor prezenți", "presiunea terorismului dominant" i-au condus pe deputații sași la concluzia că nu se puteau sustrage acceptării uniunii, sperând că astfel vor putea măcar impune recunoașterea condițiilor săsești. - Evident, după votul lor acordat în favoarea uniunii și după proclamarea uniunii, în plenul Dietei în data de 30 mai, nici nu se mai puse problema discutării condițiilor în cauză. Contrar uzanței, articolul respectiv fu redactat în dublu exemplar și înaintat spre confirmare.

Evenimentul petrecut la Cluj stârni reacția vehementă a cercurilor săsești. Mai multe jurisdicții le acordară un vot de neîncredere deputaților lor dietali, care își încălcaseră instrucțiunile; alte cercuri (Sibiul, Nocrich) își rechemară deputații - cu toate că aceștia consemnaseră opinia lor separată în protocolul adunării naționale din 29 mai - și le retraseră mandatele, trăgându-i la răspundere.

"Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" prezenta cititorilor două acte. Unul provenea de la adunarea cetățenească din

²² "Blätter..." , nr. 22, 29 mai 1848, p. 139-141.

Sibiu (3 iunie 1848). Se arăta aici că adunarea cetățenească sibiană, acționând în consens cu "frații sighișoreni", îi implora pe brașoveni să li se alăture la semnarea unei petiții adresate Universității naționale. Al doilea act reda conținutul acestei petiții, prin care Universitatea era rugată să determine toate cercurile săsești, să condamne comportamentul deputaților, pentru a obține iarăși unitatea de acțiune în sânul poporului săsesc. Petiția era susținută de 603 semnături. Eugen von Friedenfels susține că adunarea cetățenilor din Sibiu și împrejurimi decisese a se adresa împăratului, de a nu confirma legea uniunii, enunțată în Dietă în urma voturilor smulse deputaților sași. Același autor afirmă că, doar în câteva zile, căci problema era presantă, fuseseră strânse aproape 17.000 de semnături (!), "semnături adevărate, nu semne de cruce simulate sau inserate", iar documentul fu trimis la Innsbruck delegației naționale săsești, spre a fi înmănat monarhului.²³

Cu toate că Dieta transilvană enunțase formal uniunea, "Siebenbürger Bote" își continuă atitudinea antiunionistă, la fel "Transsilvania", "Volksfreund". Ziarele își exprimă profunda nemulțumire provocată de comportamentul deputaților sași, publicând și rapoartele acestora asupra desfășurării respectivei ședințe dietale.²⁴

Între timp împăratul sancționase uniunea (10 iunie 1848); atât delegația săsească, cât și cea română fură împiedicate de a intra în audiență la împărat, până după momentul sancționării. Articolul de lege reveni în Transilvania, fu adus la cunoștința Stărilor în a 10-a ședință dietală din data de 19 iunie 1848, protonotarii fiind însărcinați cu dispozițiile necesare pentru punerea ei formală în aplicare.

Se aducea la cunoștința publicului conținutul memoriului adresat de către deputații sași Dietei transilvane (20 iunie 1848), în care se declara că încă nu era prea târziu pentru exprimarea condițiilor uniunii. Națiunea săsească se considera obligată printr-un angajament față de unirea cu Ungaria numai după acceptarea condițiilor sale.²⁵ La memoriul săsesc, precum și la petiția națiunii române, împăratul răspunse printr-o ordonanță.²⁶

²³ "Blätter...", nr. 23, 5 iunie 1848, p. 149-150; Eugen von Friedenfels, op. cit., vol. II, p. 372-374.

²⁴ "Transsilvania", nr. 45, 6 iunie 1848, p. 177-179; nr. 46, 7 iunie 1848, p. 180-182; nr. 48, 16 iunie 1848, p. 189; "Blätter...", nr. 23, 5 iunie 1848, p. 149-150.

²⁵ "Satellit", nr. 47, 12 iunie 1848, p. 227-229.

²⁶ "Sb. Bote", nr. 67, 7 iulie 1848, p. 269.

Se discută condițiile uniunii. Franz Salmen, comesul sașilor, adresează un protest împotriva uniunii ministerului maghiar de Interne.²⁷ Se dezvăluiau "Păcatele Guvernului maghiar". Sibiul devenise ținta de atac a presei ungare, care se străduia să afle pricinile din care aici se respingea uniunea.²⁸

Între 26 iunie și 2 iulie se desfășură adunarea extraordinară a Universității naționale. În ședința din 27 iunie, adunarea hotără următoarele condiții de acceptare a uniunii de către națiunea săsească: 1. menținerea neschimbată a teritoriului săsesc; 2. baza asocierii naționale săsești o va constitui și mai departe Universitatea națională, sub conducerea comesului națiunii și cu vigoare în domeniile: a) justiției (Universitatea națională, ca instanță de apel), b) administrației averii naționale, c) adoptării de statute; 3. garantarea unei administrări comunale libere; 4. limba germană ca limbă de afaceri ("Geschäftssprache"); 5. libertatea și independența bisericilor și a școlilor; 6. păstrarea autonomiei și a legilor municipale săsești.²⁹ (Anexe, doc. nr. 5.)

Pe data de 2 iulie fu convocat la Pesta Parlamentul ungar, în care și jurisdicțiile transilvane erau chemate să-și trimită reprezentanți. Universitatea națională săsească amână până în ultima clipă alegerea deputaților pentru Parlamentul ungar, întrucât întârzia să sosească sancționarea acestui articol de către înaltele foruri. Rescriptul imperial din data de 14 iulie 1848 confirma sancționarea uniunii, iar rescriptul ulterior suspendă lucrările Dietei transilvane cu începere din 18 iulie 1848. În aceeași zi arhiducele palatin Ștefan confirmă și el legea uniunii, în al cărei § 2 se enumerau membrii Comisiei uniunii aleși de către Dietă. Următorii membrii urmau să constituie delegația ce avea să se deplaseze la Pesta pentru a negocia uniunea: ca președinte al Comisiei era nominalizat guvernatorul contele Teleki Jozsef, al cărui locțiitor era președintele Dietei, baronul Kemény Ferenc; apoi comitele suprem contele Thorockzai Miklos; judele suprem regal Balási Jozsef; episcopul greco-catolic Ioan Lemeni; regaliștii: contele Bethlen János cel Bătrân, baronul Jósika Miklos, baronul Kemény Domokos, contele Teleki Domokos, Horváth István; deputații: baronul Kemény Dezsö, Joseph Zeyk, Wolfgang Wéér, contele Bethlen János cel Tânăr, Pálffy János, Mikó Michael, Moses Berde, Konrad Schmidt, Carl Gooss, Elias Roth,

²⁷ Ibidem, nr. 72, 19 iulie 1848, p. 289.

²⁸ "Unterhaltungen...", caiet 9, 1 iulie 1848, p. 138: "Sünden des ungarischen Ministeriums"; caiet 10, 8 iulie 1848, p. 154: "Hermannstadt als Zielscheibe".

²⁹ "Satellit", nr. 56, 13 iulie 1848, p. 275-276.

Wilhelm Loew, Gyergyai Ferenc, baronul Wesselényi Miklos, Szász Károly, contele Teleki Lajos, Demeter Jozsef, Daniel Hankó, Alexandru Bohățel, consilierul tezaurarial Debreczeni Márton și episcopul ortodox Andrei Șaguna.

Prin urmare, cercurile săsești își trimiseră deputații la Pesta. Parlamentul de la Pesta era, la momentul acela, singura consecință a proclamatei uniuni a Transilvaniei cu Ungaria. Căci în Ardeal situația a rămas neschimbată (Guberniul, municipiile ș.a.), cu excepția suspendării Dietei și a Cancelariei aulice. "Nu este nici o îndoială că la vremea aceea nu a avut loc nici o punere în aplicare propriu-zisă, faptică a uniunii." (Eugen von Friedenfels)³⁰

Abia la 12 septembrie, deputația regnicolară transilvană condusă de guvernatorul Teleki înaintă Camerei ungare a deputaților proiectele de lege vizând transpunerea în practică a uniunii. Chiar titlurile celor 20 de proiecte de lege indică faptul că până atunci nu fusese vorba de aplicarea uniunii:

Art. 1. Despre uniunea Ungariei cu Transilvania; art. 2. Despre recunoașterea deputaților transilvani; art. 3. Despre inarticularea legii transilvane, deja confirmate, referitoare la desființarea sarcinilor urbariale; art. 4. Despre transformarea sarcinilor urbariale desființate în Transilvania în datorie de stat; art. 5. Despre desființarea zecuielii corporațiilor; art. 6. Despre obligația comună de impozitare în Transilvania; art. 7. Despre separarea caselor provinciale și domestice transilvane; art. 8. Despre extinderea legii presei și în Transilvania; art. 9. Despre egala îndreptățire a religiilor recepte din Transilvania (între care era cuprinsă și cea greco-catolică); art. 10. Despre organizarea administrației publice; art. 11. Despre justiția din Transilvania; art. 12. Despre viitoarea ocupare a posturilor de funcționari superiori în scaunele secuiești și săsești; art. 13. Despre utilizarea funcționarilor transilvani de până acum; art. 14. Despre aprobarea funcționării temporare a adunărilor cercuale în Transilvania; art. 15. Despre alegerea funcționarilor din cercurile Transilvaniei; art. 16. Despre orașele transilvane și comunele cu Magistrat; art. 17. Despre constituirea gărzii naționale în Transilvania; art. 18. Despre extinderea și în Transilvania a legilor ungare IX. și X. din 1840 referitoare la poliția de campanie, precum și la drepturile asupra apelor și canalelor; art. 19. Despre prețul sării în Transilvania; art. 20. Despre granița militară transilvană.

³⁰ Eugen von Friedenfels, op. cit., p. 376.

Abia aceste proiecte de legi tindeau să concretizeze uniunea. Modificările preconizate vizau, de pildă în articolul 10, desființarea Guberniului transilvan și subordonarea jurisdicțiilor nemijlocit Guvernului ungar, desființarea Tezaurariatului transilvan și transferarea afacerilor sale în seama Ministerului ungar al Finanțelor și Comerțului, subordonarea confesiunilor, bisericilor și învățământului din Transilvania Ministerului ungar al Cultelor și Învățământului.

În ședința din 12 septembrie noaptea, aceste proiecte de lege fură citite în Camera reprezentanților și adoptate în bloc, în prezența delegaților sași incapabili de a reacționa. - Numărul lor nu mai era complet căci, la 11 septembrie, șase deputați sași se retraseră din Dieta ungară, ca reacție la prevederea Parlamentului ca de acum înainte reprezentanții sași să fie numiți de către Guvernul maghiar.

Amintitele proiecte de lege nu ajunseră să fie dezbătute și în Camera magnaților. Cu atât mai puțin, ele nu au fost niciodată sancționate de împărat, nici publicate, nici nu au intrat vreodată în vigoare - și aceasta din pricina dezlănțuirii evenimentelor sângeroase, care au dus la ruptura dintre Austria și Ungaria.³¹

Adunarea cercuală de la Sibiu din 29 septembrie decise să acorde laudă publică celor doi deputați sibieni retrași, Hermann Schmidt și Joseph Rosenfeld. De asemenea se hotăra că adunarea cercuală "nu voia să știe absolut nimic" despre vreo uniune cu Ungaria, și că nu recunoștea Guvernul ungar.³² Reacția deschisă de frondă fu mult comentată în presă în următoarele săptămâni. "La trei luni după uniune" chiar unioniștii brașoveni trebuiau să recunoască: "temerile partidei antiunioniste par totuși să devină realitate".³³

La 1 octombrie se întruni la Sibiu o adunare cetățenească, ce exprimă în 12 puncte dorințele și cererile sașilor în perioada următoare. Programul propus viza, nici mai mult, nici mai puțin decât o federalizare a Ardealului. Se cereau: I. menținerea adevăratei libertăți cetățenești, egalitate în drepturi, desființarea tuturor sarcinilor feudale și a zeciuiei; II. Transilvania să fie declarată regat de sine stătător; III. regatul Transilvaniei să fie parte integrantă a monarhiei austriece; IV. ca bază a unei constituții speciale să slujească un sistem federativ, respectiv o "reală uniune politică generală, nu în sensul greșit folosit al

³¹ Ibidem, p. 375-378.

³² "Sb. Bote", nr. 101, 25 septembrie 1848, p. 405; nr. 103, 29 septembrie 1848, p. 412; "Unterhaltungen...", caiet 20, 11 octombrie 1848, p. 313; "Transsilvania", nr. 79, 6 octombrie 1848, p. 315-316.

³³ "Satellit", nr. 71, 4 septembrie 1848, p. 351.

cuvântului o contopire a tuturor popoarelor din țară"; V. deoarece numai unghurii, secuii și sașii aveau un teritoriu delimitat, să li se adjuce și românilor un teritoriu politic aparte; VI. această împărțire teritorială să se decidă luând în considerare situația geografică conform principiilor juridice; VII. să înceteze orice privilegieri a vreunei confesiuni creștine; VIII. să se convoace o nouă Dietă a celor patru popoare, în care să fie admise cele patru limbi; IX. conducerea țării să fie formată dintr-un număr egal de membri din rândul "popoarelor federative" și să trateze cu fiecare popor în limba sa; X. autoritatea supremă în Transilvania să fie trasă la răspundere de corpul legislativ; XI. împăratul și regele era rugat să convoace o adunare constituantă a celor patru popoare, care să lucreze la o constituție specială a țării; XII. să i se permită fiecărui popor să realizeze reforme în sânul său. Pe baza celor 12 puncte, se dorea recunoașterea unei libertăți egale pentru toate popoarele țării, fără știrbirea puterii monarhiei în ansamblul ei.³⁴ (*Anexe*, doc. nr. 6.)

Legat de acest program, Stephan Ludwig Roth scria că "trebuie să apară în toate limbile țării. Gazeta /de Transilvania/ și Organul /național/ ar prelua, ce-i drept, articolul, - lucru pe care nu l-ar face nici o foaie maghiară, sau, dacă l-ar face, ar adăuga cele mai rușinoase observații care ar slăbi prima impresie. Ba mai mult, românii (Romainen) ar trebui îndemnați să trimită exemplare în toate parohiile lor, așa cum s-a întâmplat și până acum în timpul din urmă. Ce vine din partea lor este primit."³⁵

Periodicele tipăriseră "Copia despre legătura de unire existentă între Ungaria și celelalte țări ale Austriei".³⁶ La 22 septembrie împăratul adresa manifeste popoarelor și trupelor sale din Ungaria.³⁷ Incidente sângeroase în Ungaria (28 septembrie) conduseră la promulgarea unui rescript imperial (3 octombrie), prin care Transilvania intra sub

³⁴ "Sb. Volksfreund", nr. 69, 13 octombrie 1848, p. 341-342, programul "Was wünschen und verlangen wir", preluat și de "Satellit", nr. 83, 16 octombrie 1848, p. 395-396.

³⁵ *Stephan Ludwig Roth. Gesammelte Schriften und Briefe - aus dem Nachlaß herausgegeben von Otto Folberth, vol. 7: Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849. Nachträge aus den Jahren 1816-1847. Mündliche Überlieferungen, Anekdoten, Legende. Biographische Zeittafel*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, p. 110: Scrisoarea lui St.L. Roth către Stephan Adolph Bergleiter din Sibiu, 13 octombrie 1848.

³⁶ "Blätter...", nr. 39, 25 septembrie 1848, p. 247-249; nr. 40, 2 octombrie 1848, p. 255-57; nr. 42, 16 octombrie 1848, p. 272-274.

³⁷ "Satellit", nr. 80 și 81, 9 octombrie 1848, p. 388-390.

incidența legii de război. Adam Recsei de Recse fu numit de împărat prim-ministru ungar. Împăratul mai decreta: desființarea Parlamentului ungar, subordonarea trupelor din Ungaria și Transilvania banului Croației Jelachich, căruia i se încredințau puteri nelimitate. "Volksfreund", care publica rescriptul, descria și reacția lui Kossuth, care, în uralele Parlamentului, declara rescriptul "o comedie rușinoasă sau o tâlhărească lovitură de forță a camarilei și a dinastiei, care numai prin mila lui Dumnezeu n-a fost încă silită să abdice". La apropierea lui Jelachich, Kossuth afirma răspicat că îi va opune cu ușurință o armată de 200.000 de oameni.³⁸

După izbucnirea războiului civil în toamna anului 1848, atât Universitatea națională, cât și marea majoritate a populației săsești se alăturară necondiționat taberei imperialilor și, implicit, taberei românilor. Starea de spirit și raționamentul momentului au fost bine surprinse în celebrele cuvinte ale aceluiași Stephan Ludwig Roth. Într-o scrisoare din 14 octombrie 1848, adresată editorului brașovean Johann Gött, Roth scria: "Politizarea în ziare a ajuns în zilele noastre aproape superfluă, căci politica a pătruns în viață. Deja se politizează cu tunurile." Scrisoarea surprindea dificilul moment politic, în care sașii se aflau în fața unei decizii majore: "În Transilvania elementul maghiar s-a decis de la început pentru *tricolor*. Foarte natural. Iar românii pentru noul negru-galben. Și noi, sașii, trebuie să ne decidem. Neutralitatea nu este valabilă. Noi suntem cei mai slabi, dar de partea celor de care ne apropiem înclinăm balanța. Nu trebuie să uităm nicicând că suntem cei mai slabi: dar să ținem cont, că, din start, noul negru-galben este mai bun decât tricolorul.

Cele două alternative sunt: 1. Dacă ne punem de partea maghiarilor, atunci *eo ipso* suntem împotriva valahilor și a monarhiei întregi. 2. Dacă ne punem de partea valahilor, atunci suntem împotriva maghiarilor și pentru monarhie.

Maghiarii și românii sunt cazuri accidentale. Esențial este principiul integrității monarhiei, fiindcă această idee reprezintă garanția proclamatei constituții a Austriei. Toate națiunile luptă pentru principiul egalei îndreptățiri: cehii în Boemia, slovacii în Ungaria, valahii în Ungaria și Transilvania, serbii în Ungaria, italienii, ș.a.m.d. Ca germani inima ne trage mereu spre germani. Dar dacă Austria ne este dușmană, Germania e și mai îndepărtată. Eu, ca și cleric, am jurat să fiu prieten al prietenilor împăratului, și dușman al dușmanilor lui.

³⁸ "Sb. Bote", nr. 109, 13 octombrie 1848, p. 436; nr. 112, 20 octombrie 1848, p. 449; "Sb. Volksfreund", nr. 69, 13 octombrie 1848, p. 344.

Revoluția maghiară nu mă dezleagă de jurământ, nici chiar în situația în care toate condițiile noastre ar fi acceptate. Însă, pentru că nu e deloc cazul, decizia devine cu atât mai ușoară, și, deoarece constituția austriacă este mai liberală, ea este cu atât mai onorabilă.

Vechea noastră constituție săsească a fost posibilă cât timp am locuit pe pământul nostru curăț și neamestecați. Dar acum trebuie să ne îndreptăm conlocuitorii. Dacă în ce ne privește ne place cuvântul egalitate, trebuie să ne gândim că și românilor le place la fel de mult. Dacă suntem alături, trebuie să trăim împreună, de voie sau de nevoie. Aceasta este necesitatea, ce nu poate fi negată, nici anulată. Omenia și creștinismul cer același lucru."³⁹

O dată cu luna octombrie 1848 se remarcă o vizibilă schimbare de atitudine a ziarului "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde". A fost prima dintre foile brașovene care a schimbat deschis și radical tabăra politică. Articolul din 2 octombrie, intitulat "Uniunea și spiritul popular săsesc" arăta: "Pe scurt, uniunea și tot ce se leagă de ea - și se află în spatele ei - au provocat haos în țară și mai ales pericole pentru poporul nostru." Sașii n-ar fi agreat niciodată o uniune necondiționată. Acceptarea uniunii se justifica prin speranțele de dezanchilozare a birocrăției, de desființare a sarcinilor urbariale, de egalitate cetățenească în drepturi. Aceste motive "cu greu ar putea fi considerate dezonorante pentru starea de spirit a aceloră, care se simțeau reprezentați prin ele".⁴⁰

Universitatea națională, cu acordul Comandamentului general austriac din Sibiu, hotărâse la 30 octombrie crearea unui batalion de vânători de câmp și dotarea lui prin mijloace naționale. Acesta se aruncă în luptă împotriva trupelor revoluționare ale generalului Bem, având în rândurile sale nume celebre, precum G.D. Teutsch și Theodor Fabini.

La 2 decembrie 1848 împăratul Ferdinand I al Austriei abdică. Pe tron urcă urmașul sau Franz Joseph I, care avea să conducă destinele monarhiei până în 1916. La 21 decembrie 1848 noul împărat, în vârstă de 17 ani, trimise un salut "Credinciosului meu popor săsesc".

Armata revoluționară maghiară, a cărei conducere o preluase din 15 decembrie 1848 generalul Bem, desfășură lupte victorioase în

³⁹ St.L. Roth. *Gesammelte Schriften...*, vol. 7, p. 114-116: Scrisoarea lui St.L. Roth către Johann Gött, datată la Moșna, 14 octombrie 1848. Un fragment din această scrisoare este reprodus și în *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, Budapesta 1990, p. 500.

⁴⁰ "Blätter...", nr. 40, 2 octombrie 1848, p. 251-252.

Transilvania. La 1 februarie 1849, un consiliu de război convocat de Comandamentul militar imperial hotărî să solicite ajutor armat rusesc pentru apărarea orașelor Sibiu și Brașov. La începutul lui februarie avu loc prima intrare a trupelor țariste, prin trecătorile din sudul țării. În martie, însă, armata revoluționară izbuti să-i silească pe ruși și austrieci să bată în retragere, cucerind cea mai mare parte a Ardealului.

"Transsilvania" expunea într-un articol de fond principiul egalei îndreptățiri a naționalităților, și în același număr publica un document oficial despre legătura de uniune existentă între Ungaria și celelalte țări ale Austriei. Cu acest număr 19 din 9 martie, publicat cu două zile înainte de cucerirea maghiară a Sibiului, "Transsilvania" își înceta apariția.⁴¹

Proclamația lui Bem către sibieni din 17 martie suna astfel: "Locuitori ai Sibiului! Armata maghiară a venit să vă arate că sunteți o minge în mâinile minciunii și înșelăciunii. Purtătoarele de cuvânt ale mișcării voastre, rușinoasele voastre ziare, numesc armata ungară o adunătură rebelă de vagabonzi, care nu știe altceva decât să prade, să dea foc și să omoare! Mereu oferă drept exemplu Reghinul Săsesc, dar Reghinul nu a fost incendiat și prădat de armata maghiară! Acele orașe săsești care n-au opus rezistență în fața armatei ungare au fost cruțate, așa: Bistrița, Mediaș, Sighișoara și Orăștie." Apoi Bem prezenta ceea ce însemna armata maghiară, pentru ce lupta și împotriva cui. Bem le amintea sibienilor: "Voi ați cerut ajutorul rusesc. Asta vă înfierează în ochii întregii Europe și pune asupra cauzei noastre pecetea legalității. E imposibil ca aceasta să fi fost dorința tuturor sașilor ardeleni, care mai erau deunăzi atât de rusofobi. Vă puteți purifica numai printr-o renegare publică... Singura voastră scăpare este recunoașterea și înfăptuirea uniunii cu Ungaria. Alegerea voastră nu poate fi greu de făcut între libertate cetățenească și bici, căci ceea ce voiește protecția rusă ați aflat deja. Și pesemne că știți deja ce bine ați ajunge, dacă naționalitatea și existența voastră politică s-ar contopi cu cea valahă, în loc de cea ungară, cu care v-au speriat... Numai că eu, așa cum am acordat amnistia proclamată de mine chiar valahilor vandali, v-o acord și vouă, dacă vă veniți în sfârșit în minți și vă deziceți de influența militară, care vă seacă, și de intervenția rusă, care, ca germani, vă dezonorează... Și voi români, veniți-vă în fire. Alungați pe cei ce vă ademenesc, alăturați-vă strâns Guvernului ungar cu principiile lui liberale, guvern care v-a dăruit deja libertate și proprietate - mai mult

⁴¹ "Transsilvania", nr. 19, 9 martie 1849, p. 73-75.

decât atât nu puteți cere nimănui; în schimb puteți pierde totul, chiar însăși viața voastră."⁴²

La 26 martie 1848, Johann Gött înmormântă cu mâna sa "Siebenbürger Wochenblatt", scoțând în locul acestuia primul număr din "Kronstädter Zeitung". Gött îi trecea conducerea redacției "cunoscutului scriitor liber-cugetător" Max Moltke, pentru ca acesta "să dedice insistent și exclusiv activitatea presei sale uniunii statale dintre Ungaria și Transilvania, formeii democratice de guvernământ, libertății și egalității în drepturi a tuturor popoarelor locuitoare ale acestor țări, indiferent de cursul pe care îl vor lua lucrurile."

Ziarele publicară declarația de independență a națiunii maghiare (11 aprilie 1849).⁴³ În luna martie Ludovic Kossuth îi scria generalului Bem: "Uniunea este o vorbă goală; abia prin victoriile dumneavoastră și printr-o organizare fundamentală uniunea va deveni realitate."⁴⁴

În timpul celor patru luni de ocupație maghiară a Ardealului, uniunea Transilvaniei cu Ungaria a fost înfăptuită efectiv. În ceea ce-i privește pe sași, lunile martie - iulie 1849 s-au caracterizat printr-un șir de măsuri, care nu erau de natură să le stimuleze entuziasmul față de noua stare de lucruri: sechestrarea bunurilor refugiaților sași în Muntenia (care-și părăsiseră domiciliile pentru a evita soarta Reghinului Săsesc, ars de trupele secuiești la 2 noiembrie 1848), etatizarea averii Universității naționale săsești (prin dispoziția lui Csány din aprilie 1849), desființarea instituțiilor și funcțiilor tradiționale săsești, arestările și condamnările la moarte. (Anexe, doc. nr. 9.) Intervenția rusă din iunie 1849 duse, trei luni mai târziu, la înfrângerea revoluției kossuthiene (13 august 1849).⁴⁵

Un sas anonim semna în "Bote" la finele lui septembrie 1849 articolul "Ce dorim și ce sperăm noi". După încheierea "războiului civil" era de dorit să se reglementeze administrarea și reprezentarea Pământului Săsesc, în sensul străvechilor drepturi istorice. "Timpurile vechi reînnoite" urmau să reînvie pentru strălucirea coroanei și dăinuirea întregului stat.⁴⁶

⁴² "Kronstädter Zeitung", nr. 1, 26 martie 1849, p. 2, redă o știre din Sibiu cu proclamația lui Bem din 17 martie 1849.

⁴³ "Sb. Bote", nr. 48, 2 mai 1849, p. 183-186.

⁴⁴ Eugen von Friedenfels, op. cit., vol. II, p. 378.

⁴⁵ "Sb. Bote", nr. 38, 9 aprilie 1849, p. 145; nr. 37, 6 aprilie 1849, p. 141; nr. 38, 9 aprilie 1849, p. 145.

⁴⁶ Ibidem, nr. 128, 24 septembrie 1849, p. 457.

În baza constituției octroiaste a Austriei din 4 martie 1849, după încheierea războiului, Transilvania redeveni principat autonom. La sfârșitul anului 1849, administrația provizorie instituită în Ardeal împărți țara în 6 districte, conduse de comisari militari asistați de consilieri civili. Guvernator al țării fu numit Ludwig von Wohlgemuth, iar comisar general pentru Transilvania Eduard Bach. Limba germană se introduse peste tot în administrație, devenind limba oficială a principatului. Deși fusese suspendată în august, la 8 septembrie 1849 starea de asediu fu reînnoită.

Articolul 74 al constituției austriece prevedea expres menținerea drepturilor națiunii săsești. Universitatea națională își reluă deci funcționarea, întrunindu-se la 17 noiembrie 1849, pentru a dezbate situația creată prin restabilirea păcii.

Dat fiind faptul că, prin preluarea salarizării funcționarilor de către stat, Universitatea se degrevase de o considerabilă obligație financiară, la 22 august 1850 Universitatea decise așa-numita "mare dotațiune națională", care prevedea alocarea venitului Universității (50.000 florini m.c.) integral unor scopuri școlare. Această dotațiune permise organizarea gimnaziilor evanghelice și menținerea învățământului săsesc. Biserica evanghelică, ca și școala în limba germană erau privite ca instituții de bază ale dezvoltării etnice și ale menținerii spiritului săsesc, și de aici eforturile pentru susținerea lor din mijloace naționale.

Însă situația politică postrevoluționară, la început îmbucurătoare pentru sași, nu fu de lungă durată. Regimul absolutist, inaugurat în Austria după revoluție, țintea spre germanizarea imperiului - ceea ce pentru sași nu însemna un dezavantaj, ci dimpotrivă, dar, în același timp, se impuse printr-o centralizare excesivă și controlul polițienesc exercitat de aparatul ministrului de interne Bach, ceea ce încălca libertățile individuale ale cetățenilor indiferent de naționalitatea lor. La 21 martie 1850 denumirea de "Pământ Săsesc" fu interzisă formal. După moartea baronului Ludwig von Wohlgemuth, guvernator al Transilvaniei între 1849 și 1851, funcția fu preluată de către prințul Karl von Schwarzenberg (1851-1858). La 12 mai 1851 avu loc o nouă împărțire administrativă a Ardealului în 5 districte. La 31 decembrie 1851 constituția din martie 1849 fu suspendată, Transilvania intrând astfel deplin sub zodia absolutismului. În 1854 Transilvania suferi încă o împărțire

administrativă, de data aceasta în 10 districte. La finele aceluiași an starea de asediu instituită în Transilvania fu suspendată.

Universitatea națională săsească se întruni pentru ultima oară la 21 februarie 1852, și aceasta doar “pentru a-și face testamentul” (Fr. Teutsch) și a se autodizolva.⁴⁷ Situația fu percepută ca dramatică, iar corpul tradițional al națiunii săsești era zdruncinat din temelii.

Un scurt interludiu constituțional și liberal urmă în anii 1860-1867. Adoptarea Diplomei din octombrie (20 octombrie 1860) și a patentei imperiale din februarie 1861 echivalau cu acceptarea unei noi legi fundamentale a Austriei.

Încoronarea împăratului Franz Joseph ca rege al Ungariei (8 iunie 1867), precum și legea uniunii și cea a naționalităților din decembrie 1868 au marcat noua evoluție a Transilvaniei și, în cadrul acesteia, a sașilor în vremea dualismului austro-ungar. Preludiul l-a constituit decizia din 8 martie 1867 a Camerei maghiare a deputaților, care a împuternicit Guvernul ungar să adopte măsurile considerate necesare pentru asigurarea conducerii și administrării Transilvaniei. Primele prevederi referitoare la populația săsească au fost interdicția de întrunire a Universității naționale săsești, care fusese convocată pentru data de 18 martie 1867, și îndepărtarea din funcție a comitelui Konrad Schmidt (8 februarie 1868).

Cu privire la legea uniunii și a naționalităților, ziarul săsesc “Siebenbürgisch-Deutsches Wochenblatt” observa: “Din această zi în istoria Transilvaniei va începe o nouă perioadă.” Deputatul J.A. Zimmermann arăta că plenipotența arogată de Guvernul maghiar însemna pentru (fostul) Pământ Săsesc o nouă domnie a bunului plac.⁴⁸ Ambele păreri aveau să fie confirmate de istorie.

Proclamarea și înfăptuirea uniunii Transilvaniei cu Ungaria la 1848 și 1849 a constituit precedentul pentru statutul Ardealului între 1867 și 1918.

⁴⁷ Friedrich Teutsch, *Geschichte des sächsischen Volkes für das sächsische Volk*, vol. IV (1868-1919), ed. și tipar W. Krafft, Sibiu 1926, p. 42.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 43.

Intervenția rusă în Transilvania din februarie 1849 și campania rusă declanșată în iunie același an se reflectă în presa săsească nu atât ca o Imagine a Celuilalt, cât ca o problematizare a Imaginii de Sine, ca un proces al conștiinței colective săsești. Dacă cineva s-a considerat vinovat pentru chemarea rușilor în Ardeal, apoi sașii au fost aceia. Ei au încercat să îndepărteze "culpa" explicând-o și justificând-o. Pe de altă parte, Kossuth și Csány, dar și Bem i-au acuzat direct pe sași de "trădare națională" datorită chemării rușilor în țară. Măsurile antisăsești din timpul celor patru luni de ocupație maghiară a Transilvaniei (martie - iulie 1849) au fost motivate tocmai ca o ispășire a acestei vini: sechestrarea bunurilor refugiaților sași și etatizarea averii Universității naționale săsești, desființarea instituțiilor și funcțiilor tradiționale săsești, arestările și condamnările la moarte.

În fapt, răspunderea vine din altă parte. Dorințele și demersurile unui segment al populației civile n-au determinat cursul războiului, deși s-a creat această impresie. Confuzia a născut o perspectivă falsă, exploatată de conducătorii politici și militari ai taberelor combatante.

Antecedentele intervenției din 1849 n-au fost aduse la cunoștința opiniei publice. În toila revoluției presa nu avea răgazul de a cerceta evenimentele în profunzimea cauzelor lor.

*

În 1833 a avut loc întâlnirea de la Münchengrätz a împăraților Rusiei și Austriei. "Mânat de amintirile romantice ale Sfintei Alianțe", țarul ar fi îngenușat în fața împăratului Austriei și ar fi jurat solemn să-i stea alături "cu sfatul și cu fapta" în orice clipă. Patru ani mai târziu și-a reînnoit promisiunea cu ocazia manevrelor de la Wosnosensk.¹

¹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, vol. III, 1816-1868, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1910, p. 265; *Idem*, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, în: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert*, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1896, p. 197-198.

Despre "relația privată" dintre Metternich și țarii ruși Alexandru și Nicolae, relatează "Siebenbürger Wochenblatt" la câteva luni după căderea premierului austriac, preluând, probabil, o corespondență dintr-un ziar central, nemenționat.² (*Anexe*, doc. nr. 4.)

În 1848 atenția țarului Nicolae se îndreaptă asupra Galiției, pe care ar fi fost gata s-o ocupe, dacă aceasta s-ar fi desprins ulterior de Austria. Primul-ministru austriac Schwarzenberg respingea net orice imixtiune rusă, câtă vreme comandantul suprem al armatelor austriece Windischgrätz vădea o atitudine favorabilă cabinetului de la Petersburg.³

În principatele române, protectoratul rusesc instaurat în 1829 i s-a ivit prilejul de a se manifesta deschis. De-abia izbucnise "revoluția miniatură" de la Iași din martie 1848 (G. Barițiu), și consulii ruși au căutat să-i convingă pe domnitorii români să ceară ei înșiși trupe rusești. Ministrul rus de externe Nesselrode a intervenit la Constantinopol, prin ambasada de acolo, și la București, prin comisarul extraordinar Duhamel, (11/23 iunie 1848) pentru ocuparea principatelor.⁴ Ziarul săsesc "Siebenbürger Bote" din Sibiu publica un "strigăt de ajutor" din Moldova și Valahia: "intrigile rusești" se aflau la baza "jalnicilor incidente" din cele două țări, iar sosirea trupelor țariste era temută din clipă în clipă.⁵

Manevrele de teren erau mascate de declarațiile oficiale. În nota circulară adresată puterilor europene în iulie 1848, țarul arăta că va rămâne simplu spectator la toate răsturnările, cât timp interesele imperiului său nu erau periclitate.

Ziarul brașovean "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" publica, fără comentarii, "Nota rusească asupra intervenției în principatele dunărene", semnată de țar la 31 iulie și adresată trimișilor ruși din străinătate. Liniștea principatelor era periclitată de luni de zile de o "minoritate turbulentă". Insurgenții instauraseră în Muntenia un guvern provizoriu și voiau să-și extindă insurecția și asupra Moldovei. Văzându-și "amenințată propria existență", Poarta interveni. De aceea trupele reunite ale Rusiei și Turciei intrară în principate. Țarul promisese anterior să nu se amestece în treburile interne ale statelor independente. "Altfel stau lucrurile cu

² "Sb. Wochenblatt", nr. 53, 3 iulie 1848.

³ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 265.

⁴ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol. II, tipografia W. Krafft, Sibiu 1890, p. 398-399.

⁵ "Siebenbürger Bote", nr. 68, 10 iulie 1848, p. 275; nr. 71, 17 iulie 1848, p. 287.

principatele dunărene, care nu sunt recunoscute ca și state, ci sunt niște simple provincii, părți integrante ale unui imperiu, obligate prin tribut față de suzeranul lor, conduse temporar de un principe a cărui alegere necesită confirmarea, și - în ceea ce o privește pe Rusia - ele nu au nici un fel de existență politică, în afară de cea prevăzută în tratatele dintre Poarta otomană și noi." Chiar dacă sistemul administrativ al principatelor avea nevoie de înnoiri, acestea nu se puteau înfăptui prin revolte și fără acordul celor două curți. Acum revolta devenise mijlocul nu de a modifica regimul politic, ci de a-l distruge din temelii. În plus, pe baza naționalității lor, moldo-valahii aveau pretenția unui "imperiu daco-roman"! "Realizarea unui asemenea plan, presupunând chiar îndeplinirea lui," ar atrage după sine grave urmări. "Dacă moldo-valahii, în numele unei naționalități aparente a cărei origine se pierde în noaptea timpurilor, izbutesc să se desprindă de Turcia, curând după aceea, conform aceluiași principiu și sub impulsul aceleiași dorințe, vom vedea Bulgaria, Romelia, toate provinciile despărțite prin limbă, din care se compune imperiul otoman, ridicând pretenții de emancipare și înființare a unor state separate. Din toate acestea ar decurge fie destrămarea sa completă, fie cel puțin declanșarea în întregul Orient a unor încurcături de nedescâlcit." Integritatea Porții devenea "mai mult decât oricând pentru Rusia o condiție fundamentală a menținerii păcii generale". Acelea erau motivele "simple și legitime" ale intervenției ruse în principate. "Se va spune, și s-a spus deja, că această mișcare nu este decât primul pas în politica noastră de cucerire, pentru care am așteptat numai un pretext." Dar țarul promitea retragerea trupelor sale îndată după restabilirea ordinii.⁶

Multe familii boierești din Muntenia, inclusiv Gh. Bibescu, s-au refugiat la Brașov, răspândind vesetea că trupele rusești vor ocupa nu numai principatele, ci și părți întregi ale monarhiei austriece, ajungând până la Viena. În schimb, revoluționarii unguri, polonezi, italieni se încurajau reciproc, excluzând posibilitatea oricărei intervenții ruse.⁷

La sfârșitul anului 1848 situația militară în Transilvania era suficient de dezastruoasă pentru trupele austriece. Puchner, comandantul general al trupelor din Ardeal, îi raporta lui Windischgrätz că în cazul aproape sigur în care îi va fi imposibil să asigure paza orașelor săsești și va fi obligat să părăsească teritoriul, va cădea la înțelegere cu comandantul forțelor rusești aflate aproape de

⁶ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", nr. 36, 4 septembrie 1848, p. 231-234.

⁷ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 399.

graniță. Puchner n-a obținut răspuns de la Windischgrätz. Totuși l-a contactat pe generalul Lüders, comandantul rus al Munteniei. Lüders a trimis un curier la Petersburg, cerând instrucțiuni precise.

În acest moment au intervenit inițiativele civile. Friedrich Teutsch afirmă că cererea de chemare a rușilor a venit din două părți: din preajma lui Puchner și din sânul populației.⁸ Nu există însă nici o probă care să ateste că populația (care populație?) a manifestat vreo atitudine rusofilă. Dorința chemării unor ajutoare din afară a aparținut cercurilor conducătoare ale Sibiului și Brașovului, influențate, poate, și de deruta care stăpânea Comandamentul militar austriac.

La 30 decembrie 1848 a fost convocată la Sibiu o conferință mixtă. Inițiatorii erau partea germană, care a participat cu 14 persoane: generalul Pfersamnn, comitele sașilor Salmen, secretarul Glanz, baronul Reichenberg, redactorul ziarului "Siebenbürger Bote" Benigni von Mildenberg, Friedrich Müller ș.a. Invitați au sosit șapte membri ai Comitetului național român: episcopul Șaguna, G. Barițiu, A.T. Laurian, Radu Orghidan (un comerciant bogat din Brașov) ș.a. Barițiu descrie pe larg dezbaterile aprinse ale acestei întruniri, al cărei scop era trimiterea unei delegații la București, care să îi ceară ajutor militar lui Lüders în numele celor două națiuni, română și germană. Propunerea pe care o făcea generalul Pfersmann era paradoxală: Puchner urma să protesteze oficial împotriva intrării de trupe străine în Transilvania, dar neoficial își dădea asigurarea că va lua toate măsurile pentru aprovizionarea armatei rusești. Partea română, nedumerită, nu înțelegea de ce Puchner îndemna cele două națiuni să ceară ajutor, pentru ca apoi el să protesteze. Comitele Salmen insista asupra necesității intervenirii rușilor, pentru a salva Sibiul și Brașovul de soarta Reghinului, ars și distrus de trupele secuiești în noiembrie 1848. O delegație, compusă din Șaguna, Laurian, Salmen și încă un funcționar sas, s-a deplasat la sediul lui Puchner, aducând promisiunea acestuia că va renunța la orice protest după chemarea lui Lüders. Protocolul încheiat consemna că nu țara, și nu cele două națiuni solicitau ajutorul rus, ci numai municipiile Sibiu și Brașov. Două delegații, una de sibieni (Șaguna și Gottfried Müller) și una de brașoveni (comerciantul G. Nica și un senator sas) au plecat la București, dar n-au obținut nici un rezultat. Lüders avea alte instrucțiuni de la țarul Nicolae.

Puchner a fost informat de consulul austriac din capitala Munteniei, Timoni, că Lüders nu va interveni decât dacă Puchner însuși i-o va cere.

⁸ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 266.

Barițiu, martor ocular și participant, concluziona: "Așadar, convocarea conferinței din 30 Decembrie... a fost curat o comedie, jucată însă rău."⁹ Nici chiar Barițiu n-a sesizat că, în cadrul acelei adunări de civili - pompos autointitulate Comitetul de pacificare -, propunerea venise din partea unui militar, apoi că Pfersmann transmitea de fapt inițiativa lui Puchner. Având acordul tacit al unei fracțiuni a guvernului austriac, dar interdicția formală de a media negocierile cu rușii, Puchner a recurs la o înscenare. A convocat reprezentanții a două națiuni, pentru ca aceștia, la rândul lor, să-și asume decizia în numele popoarelor român și săsesc. Dintr-o acțiune pur militară, intervenția rusă s-ar fi transformat într-o legitimă luptă de apărare națională. Planul a eșuat. Protocolul restrângea cererea de ajutor la cele două orașe. Chiar și așa, demersul civil n-a avut nici un efect. Cu toate acestea, mai târziu, versiunea oficială austriacă asupra intervenției ruse în Ardeal a fost prezentată ca o expresie a dorinței celor două națiuni, ca un act de pură umanitate.

Țarul impusese încă din 1833 raporturile ierarhice. În viziunea lui, colaborarea ruso-austriacă se rezolva la nivel militar. Ceea ce arată că motivația rusească nu era nicidecum umanitară, ci politică. Revoluțiile din estul Europei au fost pretextul promovării unei politici expansioniste, de ocupare militară a țărilor vecine Rusiei. Reînvierea Sfintei Alianțe, ideal al despotismului rusesc, a trebuit să înfrângă mai întâi scrupulele Casei de Austria, care dorea să păstreze o față mai blândă într-o Europă deschisă luptei pentru libertăți democratice.

Situația de pe câmpul de bătălie i-a silit pe austrieci să preia răspunderea. La 21 ianuarie 1849 s-a desfășurat prima confruntare armată de la Sibiu. Deși Bem a fost înfrânt, s-a retras la Slimnic de unde pregătea un nou atac asupra orașului.¹⁰ Puchner a manifestat încă o dată nehotărâre, predându-i lui Pfersmann funcțiile comandantului general, sub pretextul că el însuși nu putea asigura în același timp și comanda corpului mobil. În realitate era o elegantă soluție de ieșire din "situația fatală" (Fr. Teutsch).¹¹

Apoi, la 1 februarie 1849, Puchner a întrunit un consiliu de război, care a decis a le cere rușilor "ajutor momentan" pentru cetățile Sibiu și Brașov. Pfersmann i-a scris lui Lüders, cerând grabnic 2.000 de infanteriști și 8 tunuri pentru fiecare din aceste orașe, iar cavaleriști nu

⁹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 400-406.

¹⁰ Descrierea bătăliei la Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848 - 1849*, Editura Academiei RSR, București 1967, p. 119.

¹¹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 266.

mai mult de 200, întrucât lipseau furajele. Generalul Schurter din Braşov îi trimise lui Lüders o rugămintă similară.¹²

Între timp, relațiile dintre Comitetul român și sași se răciseră, tocmai din cauza iminentei veniri a ruşilor. Bariţiu explica: după ce dăduseră atâţia recruţi Casei domnitoare, românii se simţeau acum daţi la o parte.¹³

La 4 februarie generalul rus Engelhard a intrat dinspre Muntenia în Braşov, cu 2.680 de soldaţi pedestri, 430 ulani, 1.290 cazaci călări şi 8 tunuri. Prin pasul de Turnu Roşu generalul Skariatin a intrat în Sibiu cu 1.696 infanterişti, 120 cazaci şi 6 tunuri. Bariţiu, aflat la Sibiu în momentul intrării lui Skariatin, aprecia că efectivele ruseşti erau suficiente doar pentru apărarea garnizoanei oraşului, pentru ca austriecii să poată opera în voie.¹⁴ Când Puchner a fost sigur de venirea ruşilor, a trecut la atac, înfrângându-l pe Bem la Ocna Sibiului. Puchner porni în urmărirea lui Bem, ocupând Sebeşul.

După consumarea faptului, "Siebenbürger Bote" publica un lung articol de fond "Despre intrarea ruşilor în Sibiu şi Braşov". Motivul venirii lor era "apărarea acestor două oraşe împotriva raidurilor tâlhăreşti şi distrugătoare ale ungurilor şi secuilor rebeli". Sosirea lor a provocat animaţie. Dar populaţia nu trebuia să se îngrijoreze, deoarece "la baza intervenirii trupelor ruseşti nu stăteau nici porniri diplomatice, nici conjuncturi politice, ci a fost doar un act de umanitate". Saşii şi românii se ridicaseră hotărâţi împotriva elementului terorist maghiar. În aceste împrejurări era importantă stabilirea "adevărului"! Articolul făcea o retrospectivă a războiului civil din Transilvania, în urma căruia - aprecia ziarul - ar fi pierit în Transilvania până la data aceea 20.000 oameni. Ajutorul rusesc a fost "un act de umanitate a vecinului", nicidecum o intervenţie din motive politice a unui stat străin.¹⁵

¹² Ibidem, p. 266; G. Bariţiu, *op. cit.*, p. 425.

¹³ G. Bariţiu, *op. cit.*, p. 425. Presa săsească a dezbătut legea de recrutare şi modul în care au decurs acestea. Numai în 1848 avuseseră loc în Ardeal două recrutări, una efectuată de austrieci în ianuarie, iar alta în septembrie efectuată de unguri. La 24 august 1849 austriecii au emis o nouă lege de recrutare.

¹⁴ G. Bariţiu, *op. cit.*, p. 426. Dar Fr. Teutsch, în: *Hundert Jahre...*, p. 199, dă alte date: 1 februarie 1849 pentru intrarea lui Engelhardt în Braşov şi 2 februarie pentru sosirea lui Skariatin la Sibiu. Teutsch indică 450 ulani în trupele lui Engelhardt (Bariţiu: 430), 1.690 infanterişti şi 160 cazaci sub comanda lui Skariatin (Bariţiu: 1.696, respectiv 120). Se pot accepta ca mai exacte datele lui Bariţiu, în calitatea lui de martor direct.

¹⁵ "Sb. Bote", nr. 19, 12 februarie 1849, p. 71-73.

Într-un număr următor, tot "Sb. Bote" critica "minciunile" cuprinse în două scrisori, din 24 și 27 ianuarie 1849, ale unui român, apărute în "Ost-Deutsche Post". În acele scrisori se afirma că împotriva intrării rușilor Comitetul român se ridicase de la început, și că românii ar fi semnat protocolul cererii de ajutor "împotriva voinței lor". Ziarul sășesc comenta: cine a putut vreodată să-i silească pe români să facă ceva? Fiindcă românii "nu dau ascultare nici unei instanțe civile din țară". O altă "minciună" ar fi fost afirmația că ajutorul rușilor nu fusese necesar, deoarece trupele austriece concentrate la Sibiu ar fi numărat 20.000 de oameni cu 40 de tunuri. "Bote" rectifică: doar 8.000 de oameni cu 20 de tunuri.¹⁶

Nici Barițiu, nici Teutsch nu specifică efectivele austriece la intrarea rușilor în Sibiu. Eugen von Friedenfels însă indică, într-adevăr, un efectiv total de 8.000 soldați austrieci, sub comanda generalului Puchner. Corpul, slab dotat, slab aprovizionat, era de la început complet inapt de a se confrunța cu situația excepțională generată de revoluție. Și Wurzbach vehiculează cifra de 8.000 oameni.¹⁷

În același ziar Comitetul român și-a delimitat poziția față de cea exprimată în scrisorile anonime. În ceea ce privea aspectul principal, chemarea rușilor în cele două orașe, Comitetul declara că "la 2 decembrie anul trecut, cu neplăcere, dar silit de situația fără scăpare și de nevoia în care se zbătea țara noastră, își depusese de bunăvoie semnăturile pe protocolul respectiv, pentru salvarea națiunilor română și germană. La tratativele ulterioare însă n-a mai participat, și nici la decizia consiliului de război care a dus cu adevărat la intrarea trupelor de protecție imperiale rusești." Semna în numele Comitetului român de pacificare, Simion Bărnuțiu.¹⁸ Explicația oferită asupra implicării Comitetului român în chemarea rușilor este onformă cu adevărul. Și Barițiu scrie că, după semnarea protocolului, Comitetul român nu s-a mai implicat în demersurile ulterioare.

"Siebenbürger Wochenblatt" din Brașov, într-unul din ultimele sale numere¹⁹, relatează de asemenea momentul. De data aceasta, articolul intitulat "Despre intrarea trupelor imperiale rusești" era o reproducere din ziarul guvernamental vienez (din 21 februarie 1849). Varianta

¹⁶ Idem, nr. 26, 28 februarie 1849, p. 99.

¹⁷ Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Viena 1877, vol. II, p. 420; Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, vol. 24, Viena 1872, p. 50.

¹⁸ "Sb. Bote", nr. 30, 9 martie 1849, p. 115.

¹⁹ Ziarul și-a încetat apariția cu nr. 21, din 22 martie 1849.

oficială austriacă era următoarea: Argumentul necesității chemării rușilor era apărarea orașelor germane, în condițiile ruperii legăturilor dintre armata austriacă ce opera în Ungaria și cea din Transilvania. Puchner, asaltat de rugăminți fierbinți venite din mijlocul națiunilor română și germană, “a dat ascultare glasului umanității de chemare a sprijinului rus, deși nu era împuternicit pentru aceasta de către guvernul c.c.” (!). Se arăta cum, în toiul discuțiilor consiliului de război din 1 februarie, un curier adusese de la Brașov vestea că “hoarde înarmate de secui, 15.000 la număr”, erau gata să năvălească asupra “acestui bogat emporiu comercial”. Ca urmare a apelului lui Puchner, la 1 februarie, 6.000 de soldați ruși ar fi intrat în Brașov, iar la 4 februarie, 4.000 de oameni în Sibiu! Puchner și-ar fi motivat pasul prin aceea că “a mizat doar pe ajutorarea momentană a orașelor săsești, și că nici nu putea fi vorba despre o participare a acestor trupe la lupta ulterioară împotriva rebeliunii.”²⁰

Cu alt prilej, ziarul brașovean evidențiază rolul important revenit rușilor în apărarea celor două cetăți. Brașovul n-ar fi putut face față singur celor 9.000 de secui (nu 15.000!). Rușii, veniți “la cererea noastră și pe cheltuiala noastră” n-au privit problema ca pe o intervenție politică. “*Intențiile noastre politice sunt cele recunoscute de principe, cele promovate de majoritatea cetățenilor statului.*” În Transilvania, spre rușinea ardelenilor, nu se purta un război pe principiul supremației militare. Ci “națiunile care își stau față în față au urmărit prin război explicit stărpirea reciprocă.” Dintr-o “deplorabilă rătăcire a râvnei față de propriul popor” au murit bătrâni, femei și copii nevinovați. La intervențiile împăciuitoare ale guvernului c.c., nici românii, nici maghiarii nu și-au plecat urechea. Sașii, aflați la mijloc, înconjurați de fanatism și prădăciuni animalice, își așteptau ceasul din urmă. Imaginea cetății-surori Reghin le plutea în fața ochilor. “Să ne spună cineva, ce avantaj și ce onoare am fi dobândit, dacă am fi întâmpinat orbi același destin.” Rușii nu se amestecau în luptele din afara celor două orașe și urmau să părăsească zona, de îndată ce “animalul sălbatic era răpus, iar tâlharul adus în fața judecătorului său”.²¹

Expunerile de mai sus minimalizau însemnătatea evenimentului. Venirea rușilor căpăta aspectul unei măsuri cu caracter strict local, lipsită de orice implicații politice. Justificarea însăși relevă sentimentul vinovăției și îngrijorarea față de reacțiile opiniei publice.

²⁰ “Sb. Wochenblatt”, nr. 19, 8 martie 1849, p. 73.

²¹ Idem, nr. 20, 12 martie 1849, p. 77.

Acestea nu s-au lăsat așteptate. Gustav Freytag scria în "Grenzbote" din Leipzig, avanpostul liberalismului german:

"Războiul din interior, oricât de groaznic s-ar dezlănțui, este întotdeauna comparabil cu o ceartă în familie. Toți se urăsc amarnic, dar se și iubesc frățește. Un străin, care se vâără la mijloc pentru a face ordine, distruge bruma de pietate familială care mai persistă într-un colț de suflet chiar în prada celei mai aprige mâinii. Fără să vreți i-ați înfrânt pe unguri cu ajutorul rușilor, ceea ce nu o să vă uite niciodată secuiul și maghiarul." Și mai departe: "Din păcate este totuna, dacă intrarea /rușilor/ s-a făcut cu voia sau fără voia voastră. Totuși voi sunteți vinovați de ceea ce e tragic în acest serviciu prietenesc. Nu îi cert pe sașii care i-au chemat; dar ghinionul este că ei au făcut-o..."²²

La 11 martie 1849 a avut loc a doua bătălie de la Sibiu. Lupta a fost scurtă. Skariatina a părăsit orașul și s-a retras în Muntenia. A început ocupația maghiară a Sibiului. "Siebenbürger Bote" i-a acuzat pe ruși de lipsă de interes în apărarea orașului: "Erau oare generalii ruși gata să facă tot ce se putea face, gata să salveze la nevoie tot ce se putea salva? Nu... Generalul Bem a văzut că trebuie să forțeze încleștarea în cursul nopții. Victoria sa era decisă."²³

"Bote" publica mai multe proclamații ale lui Bem către locuitorii Sibiului (în 12, 13 și 14 martie): "Singura voastră scăpare este recunoașterea și înfăptuirea uniunii cu Ungaria. Alegerea voastră nu poate fi greu de făcut între libertate cetățenească și bici, căci ceea ce voiește protecția rusă ați aflat deja."²⁴ Bem le amintea sibiienilor: "Voi ați cerut ajutorul rusesc. Asta vă înfierează în ochii întregii Europe și pune asupra cauzei noastre pecetea legalității. E imposibil ca aceasta să fie dorința tuturor sașilor ardeleni, care mai erau deunăzi atât de rusofobi. Vă puteți purifica numai printr-o renegare publică."²⁵

Bem acorda amnistie generală. În flagrantă contradicție cu prevederea lui Bem, comisarul guvernamental Csányi institua din ordinul lui Kossuth tribunalele de sânge.

Presa a consemnat declarația formală și solemnă de protest a cetățenilor Sibiului împotriva oricărei intervenții rusești.²⁶

²² Citat de Fr. Teutsch, în: *Geschichte...*, p. 270.

²³ "Sb. Bote", nr. 33, 23 martie 1849, p. 127.

²⁴ Idem, nr. 31, 17 martie 1849, p. 119.

²⁵ "Kronstädter Zeitung", nr. 1, 26 martie 1849, p. 2, redă o știre din Sibiu cu proclamația lui Bem, 17 martie 1849.

²⁶ "Sb. Bote", nr. 35, 30 martie 1849, p. 133.

La 17 martie 1849 Kossuth îi scria lui Bem: "Permiteți-mi a-mi exprima rugămintea în numele sfintei cauze, pentru care luptați atât de glorios, de a nu-i trata prea mărinimos pe sașii cei trădători... Să nu vă încredeți în sași... Eu nu sunt terorist, și nu mă gândesc la represalii, dar vreau securitate împotriva unei noi trădări a sașilor infractori, nerecunoscători. De aceea vă rog să nu le promiteți sașilor nimic, ci doar să le spuneți că soarta lor viitoare depinde de comportamentul lor. Și fiindcă s-au obrăznicit, și i-au chemat pe ruși împotriva dreptului popoarelor, făcându-se astfel de mii de ori vinovați de cea mai lipsită de Dumnezeu trădare de țară, eu vă declar că, dacă sașii nu-i vor îndepărta pe ruși până la ultimul om de aici, nu voi răbda nici un sas pe teritoriul coroanei ungare, ci îi voi alunga din țară, ori le voi retrage toată protecția și toate libertățile legii, și le voi sechestra întreaga avere. Transmit domnului general indicația pozitivă de a-i aresta pe principalii conducători ai răzvrătirii săsești și de a-i preda comisarului guvernamental Csányi, cu ordinul ca aceștia să servească drept ostateci pentru îndepărtarea imediată a rușilor și pentru /garantarea/ purtării pașnice a concetățenilor lor. În cazul în care rușii nu pleacă imediat din țară sau se vădește o cât de mică rezistență în rândul sașilor, aceștia vor fi aduși în fața unui tribunal militar și, vinovați de cea mai gravă trădare de țară, vor fi neîntârziat condamnați la moarte... etc."²⁷ Bem nu a dat curs acestei indicații, și nici ordinului de a rade Sibiul de pe fața pământului. Bem i-ar fi declarat colonelului Kiss: "Am cucerit un oraș și vreau să stăpânesc un oraș, nu un morman de cenușă și dărâmături."²⁸

La 20 martie 1849 Brașovul s-a predat de bunăvoie în mâinile lui Bem. În ultimul său număr înaintea încetării apariției (22 martie), "Wochenblatt" aducea proclamația lui Bem: "După atâtea neazuri a sosit marea și norocoasa zi, în care cu bucurie adevărată vă vestesc că dușmanul comun, armata rusă și austriacă, a fost înfrânt și a fugit în Valahia, că pacea a fost cucerită în toată țara." Bem ordona pentru următoarea duminică rugăciuni de mulțumire de la altarele tuturor cultelor. Poporul trebuia să revină la ocupațiile sale obișnuite și să se refacă sub binecuvântarea păcii și a libertăților cetățenești. "Locuitori ai Transilvaniei! Deșteptați-vă din amorțeala cu care viclenia inconștientă v-a înlănțuit simțurile, îngroziți-vă de tovărășia rușilor, așa cum s-a îngrozit întreaga Europă, și bucurați-vă de binefacerile constituționale pe care vi le oferă cel mai liberal dintre toate guvernele, cel unguresc...

²⁷ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 274.

²⁸ C. Göllner, *op. cit.*, p. 201.

Maghiari, sași și români, întindeți-vă frățește mâinile, alungați orice ură națională și fiți fericiți. Brașov, 21 martie 1849.”²⁹

Johann Gött schimba titlul ziarului în “Kronstädter Zeitung” (26 martie) și anunța programatic că va repara toate greșelile trecutului, trecând hotărât de partea cuceririlor revoluționare maghiare.

Bem ocupase Ardealul, cu excepția Apusenilor.

La 15 aprilie 1849 cabinetul austriac trimitea prima cerere oficială de ajutor rus, anume 30.000 de oameni pentru recuperarea Transilvaniei.³⁰

La 11 mai țarul emitea un manifest în care-și afirma voința de a sugruma revoluția maghiară, ce amenința pacea imperiului său. Cu câteva zile înainte, trupe rusești intraseră în Galiția, nemaiașteptând acordul dintre cei doi împărați. La 13 mai (14 iunie) țarul le dădea trupelor sale ordin de înaintare. La 16 mai avea loc prima invazie rusă în Ungaria, în comitatul Arva, prin generalul Sass. Generalii Paskievics și Rüdiger intrau și ei în Ungaria. Generalii Grabbe și Sacken rămâneau în Galiția. La 21 - 23 mai 1849 țarul Nicolae și împăratul Franz Joseph conveneau la Varșovia asupra condițiilor de acordare a ajutorului pentru înecarea revoluției maghiare.³¹

Comandantul maghiar al Brașovului, în persoana colonelului Kiss, îi liniștea pe cetățeni prin note date publicității, dezavuând vestea revenirii rușilor și austriecilor.³² La finele lunii mai însă “Kronstädter Zeitung” publica un raport al consiliului ungar de miniștri către guvernatorul imperial Kossuth. Szemere Bertalan, ministrul de interne, anunța pericolul intervenției ruse. Gravitatea amenințării reiese din măsura preconizată: “Este necesar ca, în afara armatei noastre, întregul popor să participe la luptă... să se vestească o cruciadă în toată țara.” Mobilizarea generală, idee deloc nouă, era singura cale de a-i alunga pe ruși, mai înainte ca aceștia să distrugă tot ce putea fi distrus: libertate, naționalitate, religie. Raportul cuprindea 7 dispoziții, a căror înfăptuire ar fi realizat atmosfera psihologică necesară cruciadei. Întregul popor urma să protesteze în fața Europei împotriva intervenției ruse. În toate joile și zilele de sărbătoare trebuiau trase clopotele de două ori pe zi. Clericii trebuiau să ridice poporul la lupta pentru eliberare și mântuire în numele Domnului Isus Hristos. Toți cetățenii erau obligați să postească în data de 6 iunie. Slujbe de exorcizare, rugăciuni colective și

²⁹ “Sb. Wochenblatt”, nr. 21, 22 martie 1849, p. 85.

³⁰ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 584.

³¹ Ibidem, p. 585.

³² “Kronstädter Zeitung”, nr. 15, 14 mai 1849, p. 68.

predici trebuiau să țină deoparte pericolul ce atenta la libertatea popoarelor europene și, în special, la libertatea poporului maghiar. Din calea rușilor trebuiau retrase toate facilitățile și alimentele.³³ (*Anexe*, doc. nr. 9.)

Cetățenii brașoveni protestau solemn împotriva oricărei intervenții străine, deci și împotriva intervenției rusești. Magistratul Brașovului și comunitatea orașului își reafirmau "crența și loialitatea față de onorata conducere /maghiară/, izvorâte dintr-o curată și intimă convingere."³⁴

La 1 iunie 1849 "Kronstädter Zeitung" aducea la cunoștința cititorilor "Depeșa circulară a guvernului rus către reprezentanții săi din străinătate", datată la 27 aprilie 1849. Depeșa motiva acțiunea rușilor prin preîntâmpinarea extinderii răscoalei în teritoriile poloneze. Bem, Dembinski și alți polonezi implicați în Transilvania răspândeau o influență nefastă. Exemplul ardelean dăuna liniștii principatelor dunărene, pe care Rusia, în acord cu Turcia, se străduia să o întărească. Țarul arăta că poziția sa fusese constant aceeași: "recunoscând tuturor statelor lumii dreptul de a decide asupra constituției lor politice după propria lor judecată, își păstra totuși libertatea de a interveni oricând reculul revoluțiilor învecinate ar fi tulburat liniștea și ar fi provocat un pericol /pentru maiestatea sa/." Țarul acționa nu doar în interes propriu, ci în cel al ordinii europene. O Ungarie independentă ar fi însemnat anarhie.

Circulara țaristă era urmată de comentariul ziarului: "Așadar, ordinea și liniștea Europei vrea să le reclădească țarul; adică o ordine ca aceea care domnește pe plantațiile de sclavi, o liniște ca aceea din mormânt. Și popoarele vor liniște și ordine; dar nu ordinea nelibertății și nu liniștea morții... Mai bine să măture furtuna revoluției o bucată din lume, decât milioane de oameni să joace ca păpușile într-un teatru de marionete după legile unor stăpâni ai bunului plac..." Ziarul îndemna la rugăciunea prescrisă de guvernul maghiar, ce începea astfel: "Dumnezeule, puternice Dumnezeu al popoarelor!"³⁵

Abia la 7 iunie "Kronstädter Zeitung" prelua din oficiosul de la Petersburg manifestul țarului din 11 mai.³⁶

Ofensiva rusească din Transilvania a fost declanșată la începutul lui iunie 1849. Dinspre Muntenia, prin pasurile Predeal și

³³ Idem, nr. 20, 31 mai 1849, p. 89. Raportul purta data de 18 mai 1849.

³⁴ Idem, nr. 20, 31 mai 1849, p. 90.

³⁵ Idem, nr. 21, 1 iunie 1849, p. 93. Depeșa țarului a fost preluată din "Vestitorul".

³⁶ Idem, nr. 23, 7 iunie 1849, p. 107.

Bran, pătrundea generalul Lüdgers cu un stat efectiv de 26.000 de soldați (26 batalioane pedestre, 16 escadroane cavalerie regulată, 18 companii neregulate de cazaci de la Don, 56 tunuri).

Din Bucovina intrau pe la Bistrița generalii Grotenhielm și Pavlov, cu un total de 7.500 infanteriști și 1.100 cavaleriști (6 escadroane cavalerie, 1 escadron cazaci, 24 tunuri). Li s-au alăturat cei aproximativ 2.300 de oameni cu 7 tunuri ai colonelului Urban.

Vechea armată a lui Puchner se întregise la 10.000 ostași (12 1/2 batalioane pedestre, 15 escadroane cavalerie, 33 tunuri, 1/2 baterie rachete). Numărul total de trupe destinate a ocupa Transilvania a fost de 47.730 soldați și 131 tunuri.

Insurgenții dețineau la începutul lui iunie 42.000 pedestri, 4.000 cavaleriști, 140 tunuri, în plus lăncierii ridicați în lunile din urmă. Barițiu, care estima toate aceste cifre, îl cita și pe Kővári, care indica numai 27.090 soldați și 65 tunuri de partea maghiară, căci 10.000 de oameni ar fi luptat în Banat.³⁷

La 18 iunie, la Sibiu, "Siebenbürger Bote" își mai permitea încă să facă aprecieri antirusești: "Sfintei Alianțe, adică curților din Petersburg, Viena și Berlin i se opune restul Europei. Deja Anglia și Franța și-au exprimat protestul împotriva unei intervenții rusești. Sultanul turc - chiar dacă nu poate fi prietenul principiilor liberale - este totuși potrivnicul natural al acaparatoarei influențe rusești de la Dunăre... Un lucru este cert, anume că intervenția rusă în Ungaria, mai mult decât o problemă maghiară sau austriacă, este o problemă europeană."³⁸ Se remarcă tonalitatea complet diferită față de atitudinea din februarie 1849 a aceluiași ziar, precum și viziunea liberală asupra politicii externe.

La 2 iunie 1849 Lüdgers ocupa Brașovul și Țara Bârsei, înaintând apoi în secuime fără a o cucerii total. O parte din ruși se îndreptau spre Sibiu, altă parte, prin Rupea, spre Sighișoara.³⁹

La intrarea în Brașov, Lüdgers proclama nule și neavenite toate măsurile luate de guvernul ungar. "Kronstädter Zeitung" reda și proclamația lui Schwarzenberg către locuitorii Ungariei. Trecerea de cealaltă parte a baricadei era subliniată și prin publicarea cursului monedelor rusești, stabilit de Magistratul orașului: "1 rublă rusească de

³⁷ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 586.

³⁸ "Sb. Bote", nr. 74, 18 iunie 1849, p. 274.

³⁹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 283; C. Göllner, *op. cit.*, p. 227.

emisiune nouă valorează 10 1/2 piaștri a 90 parale sau 4 1/2 douăzecimi de argint și 3 coroane m.c.” etc.⁴⁰

În nordul Transilvaniei generalul rus Grotenhielm intra în Bistrița la 21 iunie. Bem, aflat atunci la Cluj, se adresa încă o dată (24 iunie) locuitorilor Transilvaniei, amenințându-i cu moartea pe acei sași și “valahi” care s-ar fi dat de partea dușmanului.⁴¹ Un ordin de zi al lui Bem declara că dezertorii vor fi împușcați.⁴² Alt ordin de zi descria împrejurările în care câteva sute de secui fugiseră din fața inamicului (27 - 28 iunie). Bem îi ierta pe dezertori.⁴³

La 19 iulie 1849 ungurii părăseau Sibiul.⁴⁴ La 22 iulie Lüders ocupa orașul. “Siebenbürger Bote” publica declararea nulității prescripțiilor guvernului revoluționar. Transilvania, devenită din nou mare principat, continua să rămână sub legea de război până la pacificarea completă a țării.⁴⁵ Se “restabile” adevărul despre eroismul rușilor în lupta din 11 martie, când tocmai “Bote” îi acuzase pe ruși că lăsaseră Sibiul pradă lui Bem. Pe ultima pagină a ziarului și-au făcut apariția reclame la ghiduri de învățare a limbii ruse:

“Rusul rapid. Cel mai ieftin și mai practic tălmăci pentru germani, pentru a-i familiariza în numai 25 de minute cu rusa fără să o fi cunoscut anterior. De Wratisl. Stojanowitsch. Preț: 20 coroane m.c.”⁴⁶

Printr-un decret imperial, comisarul c.c. colonelul Franz von Dorsner anunța la 24 iulie: dezarmarea generală, anularea prescripțiilor “conducerii rebele”, a bancnotelor maghiare, precum și a tuturor legilor bazate pe supremația limbii maghiare în districtele cu populație amestecată. Se mai decreta că guvernul austriac menține desființarea sarcinilor urbariale.⁴⁷ (Anexe, doc. nr. 10, 11)

La 30 iulie generalul-locotenent von Hasford, comandantul trupelor ruse din Brașov, le promitea locuitorilor pașnici ai Ardealului toată protecția sa; intriganții și distrugătorii liniștii în schimb aveau a se teme de tribunale.⁴⁸

În aceeași zi rușii au ocupat Rupea.

⁴⁰ “Kr. Zeitung”, nr. 27, 25 iunie 1849, p. 127-130.

⁴¹ “Sb. Bote”, nr. 80, 29 iunie 1849, p. 293.

⁴² Idem, nr. 86, 9 iulie 1849, p. 313.

⁴³ Idem, nr. 90, 16 iulie 1849, p. 323.

⁴⁴ Idem, nr. 92, 20 iulie 1849, p. 331.

⁴⁵ Idem, nr. 93, 23 iulie 1849, p. 335-336.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Idem, nr. 93, 23 iulie 1849, p. 335-336; nr. 94, 25 iulie 1849, p. 339.

⁴⁸ “Sb. Bote”, nr. 97, 30 iulie 1849, p. 349.

La 31 iulie, Bem l-a atacat pe neașteptate pe Lüders la Sighișoara. Lupta s-a desfășurat între Sighișoara și Albești. Generalul Skariatin a căzut ucis de o ghiulea. Bem a declanșat un atac cu baioneta. Lüders a răspuns printr-un contraatac al ulanilor săi. La Albești au murit publicistul Anton Kurz și poetul Petöfi Sándor, adjutanții lui Bem. Acesta a fost înfrânt.

Printr-un raid fulgerător, Bem a ajuns la Sibiu, pe care l-a ocupat din nou la 5 august. La 6 august Lüders se afla pe colinele învecinate de la Șura Mare. La apropierea rușilor de Sibiu se pare că Bem ar fi spus: "Iată-l pe vechiul meu prieten Lüders. La școală a fost mereu înaintea mea, o să mă întrecă și astăzi." Teutsch comentează că aceasta a fost ultima întâlnire a foștilor colegi de școală rusă. Bem a scăpat cu viață, refugiindu-se la Timișoara.⁴⁹

"Siebenbürger Bote" n-a relatat a treia bătălie de la Sibiu. S-a mărginit doar să respingă unele calomnii, afirmând că "în cursul criminei lupte de stradă din 5 august nici un sas sibian n-a tras asupra trupelor imperiale rusești."⁵⁰ Incidente neplăcute au provocat frecuşuri între români și sași. Un român le-ar fi explicat unor soldați ruși, că sibienii ar fi aruncat asupra rușilor apă și ulei clocotit în timpul luptei. În satele românești din jurul Sibiului unii popi i-ar fi ațâțat pe ruși împotriva sibienilor. Un astfel de "apostol al urii dintre popoare" fusese arestat. Ziarul lua atitudine față de aceste ticăloșii, dar arăta că aceste cazuri nu se puteau generaliza asupra întregii națiuni române, căci "nu se poate nega influența civilizatoare pe care atmosfera săsească a exercitat-o" în special asupra românilor de pe Pământul Săsesc.⁵¹

La 11 august consiliul de război ungar l-a silit pe Kossuth să demisioneze și i-a acordat puteri dictatoriale generalului Görgei, adept al unui dualism austro-ungar și potrivnic ideii republicane. În aceeași zi Görgei i-a scris generalului rus Rüdiger: "Dacă vreți să opriți vărsarea inutilă de sânge, grăbiți-vă să faceți în așa fel, încât tristul act al predării armelor să se realizeze numai în fața trupelor maiestății sale împăratul Rusiei, căci eu declar solemn că prefer să-mi arunc trupa într-o luptă deznădăjduită și s-o las pradă distrugerii de către orice supraputere, decât să fiu nevoit să mă predau trupelor austriece."⁵² Înfrângerea definitivă a revoluției maghiare s-a petrecut la Șiria/Arad, la 13 august

⁴⁹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 286.

⁵⁰ "Sb. Bote", nr. 102, 10 august 1849, p. 367.

⁵¹ Idem, nr. 105, 14 august 1849, p. 377.

⁵² Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 283.

1849. Generalul Paskievics i-a raportat țarului: "Ungaria se află la picioarele maiestății voastre imperiale."⁵³

"Kronstädter Zeitung" își informa cititorii că la vestea victoriei de la Sighișoara, țarul și urmașul tronului i-au înmănat lui Lüders bilete de laudă și mulțumire.⁵⁴ Țarul l-a lăudat într-o scrisoare și pe feldmareșalul principe Paskievics pentru felul în care condusesse armata în Ungaria.⁵⁵

La 6 octombrie 1849, 13 generali maghiari au fost condamnați la moarte prin împușcare sau spânzurare. Un singur general, Arthur Görgei, a fost grațiat pe loc. Pentru acesta intervenise țarul în persoană. Paskievics și prințul moștenitor au încercat zadarnic să intervină în favoarea altor ofițeri maghiari.⁵⁶

"Mai mulți ofițeri" semnu în "Bote" un dialog desfășurat, chipurile, după intrarea rușilor în Reghin, la 27 iulie 1849: "Ca dovadă a sentimentelor general dominante și a faptului că insurgenții merită din plin ura acestor nefericiți, în adevăratul înțeles al cuvântului, ne vom sluji de un dialog între un ofițer rus și o adorabilă fetiță de 12 ani:

Fetița: Și dvoastră aveți unguri?

Ofițerul: Nu.

F.: Sunteți mai fericiți decât noi.

O.: De ce?

F.: Fiindcă nu aveți pe nimeni care să se poarte rău cu părinții dvoastră. Si apoi mai aveți și un bun împărat, cum avem și noi.

O.: De ce e bun împăratul nostru?

F.: Fiindcă l-a ajutat pe împăratul nostru. Veți rămâne mereu la noi?

O.: Nu.

F. (albind cu totul): Adică plecați?

O.: Da. Dar de ce vă întristați așa?

F.: O, dragă domnule, rămâneți la noi! Nu vedeți ce veseli și bine dispuși sunt părinții mei de la sosirea dvoastră?

O.: Și până acum nu erau așa?

F.: Cum ar fi putut fi? Vedeți, părinții mei sunt acum atât de săraci, încât trebuie să muncească din greu ca să câștige pâinea. Și cu toate acestea au trebuit să le dea ungarilor tot ce cereau. Și pentru asta au fost împinși, bătuți, înjurați și blestemați... etc."⁵⁷ Dialogul acesta romanțios

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ "Kr. Zeitung", nr. 46, 4 septembrie 1849, p. 204.

⁵⁵ Idem, nr. 49, 13 septembrie 1849, p. 217.

⁵⁶ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, p. 287.

⁵⁷ "Sb. Bote", nr. 129, 26 septembrie 1849, p. 462.

și neveridic avea scopul de a arăta simpatia populației "eliberate" față de soldații ruși, precum și bunătatea sufletească a acestora.

Același lucru dorea să-l evidențieze și anecdota relatată de generalul Pavlov lui Barițiu. În septembrie 1849, ajungând la Cluj, o bătrână contesă văduvă i-a promis lui Pavlov toată averea ei, dacă o lasă în viață. Pavlov s-a autoinvitat în aceeași seară la ceai la contesă, pentru a se înțelege. Contesa i-a făcut generalului o primire demnă de rangul său, chemând repede și alte "dame maghiare". Pavlov și alți ofițeri ruși au luat parte la multe astfel de ceaiuri clujene.⁵⁸

La 24 octombrie, comandantul rus al Brașovului von Hasford ridică în vârful unei coline (Kapellenberg) un monument în forma unei piramide, ca amintire a glorioasei uniuni dintre Rusia și Austria.⁵⁹

La începutul lui noiembrie, trupele țariste păăseau Transilvania. "Kronstädter Zeitung" reda mulțumirile lui von Hasford către Magistrat pentru "primirea onestă și ospitalieră".⁶⁰ Magistratul îi întorcea mulțumirile în numele comunității orașului.⁶¹ De asemenea, căpitanul rus von Guldenschantz mulțumea judeului suprem von Albrichsfeld, inspectorului cu încartiruirile senatorul von Dillmont și doamnei Johanna von Closius, președinta Asociației femeilor din Brașov - ce întemeiasă un spital ofițeresc unde fuseseră îngrijiți peste 76 ofițeri ruși.⁶²

La fel, comandantul rus al Sibiului, maiorul Polealog și ofițerii ruși se despărțeau în cuvinte calde de mulțumire adresate populației locului.⁶³

*

Invazia rusă în Transilvania la 1849 a cuprins mai multe momente distincte.

1) Antecedentele (1833-1848) arată că intervenția împotriva revoluției n-a fost o acțiune spontană, impusă de necesitatea imediată a apărării liniștii imperiului rus, cum s-a afirmat în manifestele țariste. Împăratul rus Nicolae a promovat constant o politică de imixtiune în teritoriile vecine Rusiei. Lui i-au aparținut și inițiativele colaborării militare ruso-austriece.

⁵⁸ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 618.

⁵⁹ "Kr. Zeitung", nr. 61, 25 octombrie 1849, p. 263. Monumentul purta inscripția "Russia et Austria unita, MDCCCXLIX".

⁶⁰ Idem, nr. 65, 8 noiembrie 1849, p. 279.

⁶¹ Idem, nr. 66, 12 noiembrie 1849, p. 283.

⁶² Idem, nr. 67, 15 noiembrie 1849, p. 287.

⁶³ "Sb. Bote", nr. 154, 9 noiembrie 1849, p. 553.

2) Momentul februarie 1849 poate fi considerat un preambul al evenimentelor din iunie. Cabinetul austriac respingea încă o cerere fățișă de ajutor armat către Rusia. În aceste condiții, Comandamentul militar austriac al Transilvaniei a apelat la Lüdgers (Consiliul de război din 1 februarie 1849). Cei aproximativ 4.000 soldați ruși, având misiunea de a apăra orașele Sibiu și Brașov, au fugit la sud de Carpați o lună mai târziu (martie 1849). Deși ineficiente, Puchner a profitat de demersurile civile, pe care într-o anumită măsură chiar le-a determinat, pentru a crea iluzia că națiunile română și germană doreau un legitim ajutor de apărare. S-a încetățenit imaginea falsă că sașii ar fi fost răspunzători de venirea rușilor. Imaginea a fost confirmată prin repetatele justificări ale presei săsești.

3) Abia după perfectarea unui acord la cel mai înalt nivel (15 aprilie 1849 - prima cerere oficială de ajutor din partea Austriei; 21 - 23 mai 1849 - întâlnirea împăraților la Varșovia), s-a declanșat în iunie campania rusă din Transilvania. Trupele țariste au pătruns pe două direcții, dinspre Muntenia și dinspre Bucovina, și au aruncat în luptă 37.000 de oameni. Intervenția rușilor a contribuit decisiv la înfrângerea revoluției maghiare numai după două luni (13 august).

4) Forțele rusești s-au retras din Transilvania în noiembrie 1849. În tot acest răstimp, cheltuielile de aprovizionare și încartiruire a armatei străine au fost suportate de orașele-gazdă.

În ceea ce privește implicațiile intervenției ruse, la vremea respectivă s-au interferat două planuri, cel militar-politic și cel moral.

Acțiunile țarului au relevat adevăratele sale motivații expansioniste, în opoziție cu afirmațiile sale umanitare. Împăratul Austriei s-a manifestat mai puțin "transparent", fiind mereu vioara a doua a inițiativelor rusești.

Undeva jos, la bază, sașii au plătit dorința de chemare a rușilor prin confruntarea cu o vină, care de fapt nu le aparținea. Au accentuat în exces dimensiunea morală a intervenției ruse. Comitetul român, semnatar al protocolului din 30 decembrie 1848 n-a vădit muștrări de conștiință, realizând "comedia inocenței" jucată de generalul Puchner. Ulterior conducătorii români au condamnat amestecul rus. Iar presa săsească a fost antirusă pe parcursul ocupației maghiare (martie - iulie 1849) și prorusă după reinstaurarea guvernării austriece (iulie - octombrie 1849).

Liberalism versus conservatorism la sași

- Cu o privire introductivă asupra liberalismului german și austriac -

Liberalismul¹, ca teorie și acțiune politică, s-a ivit în Europa Centrală în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ca un val, ideile liberale s-au propagat spre răsărit, unde, dobândind accente specifice,

¹ *Encyclopaedia Britannica*, William Benton Publisher, Chicago-London-Toronto 1960, vol.13, p. 999 definește liberalismul ca fiind "crezul, filosofia și mișcarea ce se referă la libertate ca metodă și politică de guvernământ, ca principiu organizator al societății, și ca un mod de viață pentru individ și comunitate". Libertatea este considerată "una din marile idei germinatoare și revoluționare din istoria lumii". Aceași enciclopedie omite definirea conservatorismului ca doctrină politică de sine-stătătoare, mărghinindu-se să dezbătă doar cazul partidului conservator din Anglia.

Dintre marea masă a lucrărilor ce definesc doctrinele politice, am ales încă o definire. În *Ghidul de idei politice*, îngrij.vol. de Mihaela și Adrian Miron, Ed. Pan-Terra, București 1991, p. 56-58 se arată: Liberalismul modern are diferite înfățișări. Revoluția din America impune un liberalism republican. Revoluția franceză vehiculează idei liberale, dar și democratice, naționaliste, socialiste. În Italia, Germania, în procesul de formare a statelor unitare, reprezentanții liberalismului se opun mai puțin centralizării și întăririi puterii statului decât mulți contemporani din America, Anglia, care în secolul al XIX-lea sunt mai mult atrași de politica antietatistă a *laissez-faire*-ului. Liberalismul susține idei generale precum acelea, că politica este artificială, iar autoritatea politică convențională, guvernarea e necesară (dar nu este naturală), libertatea este condiția umană naturală. Dificultatea definirii liberalismului rezidă în aceea că "rivalii conservatori și radicali ai liberalismului au ajuns la poziția lor nonliberală pomind de la premisele liberalismului: conservatorii conservă liberalismul, iar radicalii îl radicalizează".

Conservatorismul exprimă "concepția politică ce izvorăște din dorința conservării stărilor de lucruri existente - considerate fie ca bune în sine, fie ca mai bune decât cele alternative, fie cel puțin ca sigure, familiare - precum și din dorința de adevăr, afecțiune". Ca atitudine socială, conservatorismul consideră societatea ca fiind anterioară indivizilor care o compun, individul fiind un produs artificial al condițiilor în care trăiește, al unor obișnuințe și așteptări. Conservatorismul legitimează valorile tradiționale, și este de regulă purtător al unei doctrine religioase. Cea mai înaltă instituție, statul, trebuie să se bazeze pe instituții autonome obiective. Prin teoria "instituțiilor obiective", conservatorismul intră în opoziție cu orice doctrine totalitare. Este pragmatic, dar se opune soluțiilor radicale; nu acceptă rezolvarea conflictelor în afara cadrului legal și constituțional. Apără proprietatea privată. (*Op. cit.*, p. 18-19.)

au atins Transilvania către jumătatea secolului. Prin opoziție cu liberalismul s-au conturat atât conservatorismul, cât și comunismul. Spre deosebire de Lumea Nouă, de Anglia și Franța, în centrul și estul continentului liberalismul în această perioadă nu poate fi conceput în absența naționalismului și a tendințelor de constituire și centralizare statală.

În lumea de limbă germană, avanpostul liberalismului l-a constituit confederația statelor germane, incluzând aici și Prusia regelui Friedrich Wilhelm al IV-lea. În urma revoluției pașoptiste liberalii germani s-au transformat din partid de opoziție în partid de guvernământ. Austria a reprezentat polul contrar, al conservatorismului. Sașii au absorbit influențele liberale, având militanți activi pe tărâmul liberalismului, vădind chiar câteva încercări de teoretizare a acestuia. Atitudinea conservatoare a fost însă preponderentă, deși neteoretizată. De menționat este faptul că, în rândul sașilor, nici liberalismul, nici conservatorismul n-au îmbrăcat forme extreme, de multe ori granițele dintre cele două doctrine politice fiind dificil de sesizat. Menținerea autonomiei săsești și a drepturilor etnice a fost elementul decisiv și comun în demersurile reprezentanților celor două curente, variind doar modalitățile practice de acțiune.

Pentru a înțelege opțiunile ideologice ale sașilor transilvăneni în cursul anilor 1848 și 1849, precum și evoluția distinctă a acestora, avem a arunca mai întâi o privire mai îndepărtată asupra zonelor de propagare a ideilor dominante în epocă, anume Germania și Austria.

Exemplificând prin studiul de caz al lumii săsești cuprinsă în vâltoarea revoluției, paginile de față își propun a clătina imaginea mentală curentă și în zilele noastre, care asimilează liberalismul cu progresul, cu binele, iar conservatorismul cu reacțiunea. Din punct de vedere al realității istorice, o astfel de imagine este incompletă, și de multe ori falsă.

*

Începuturile mișcării liberale în Germania, așa-numitul liberalism timpuriu (Frühliberalismus), s-au plasat în jurul anului 1830.² Anterior liberalismului politic a fost romantismul în literatură. În poezie se dezvoltă curentul "Tinerei Germanii" (Das Junge Deutschland), care deschise lupta împotriva stărilor de lucruri medievale anacronice, care predica renunțarea la ura francofobă, apărută în urma revoluției franceze și mai ales a campaniilor lui Napoleon, dar care promova în același timp și naționalismul german.

² *Britannica*, vol. 10, "Germany", p. 263.

Istoricii și juriștii germani începură a vehicula ideea egalității politice, de inspirație franceză. Unul din teoreticienii liberalismului timpuriu, Karl Rotteck, profesor de istorie și științele statului la universitatea din Freiburg și membru de vază al Camerei din Baden, edită o istorie mondială, vândută în mii de exemplare, ce își propuse și izbuti să contribuie la formarea conștiinței politice a unor cercuri largi.³

Dând curs inițiativei lui Friedrich List, Rotteck se asocie cu alt lider al opoziției liberale din Baden, pentru "educarea culturală a germanilor printr-o enciclopedie ordonată alfabetic". Rotteck și Welcker fură autorii celebrului *Staatslexikon*, despre care s-a spus că a ocupat în cadrul mișcării liberale timpurii din Germania un loc comparabil cu efectul Enciclopediei lui Diderot și d'Alembert pentru iluminismul francez.⁴ *Staatslexikon* își exprima intenția de a ilustra învățătura liberală, și de a descrie evoluția istoriei de la despoție la idealul statal al libertății și egalității. Apăru într-o primă ediție de 15 volume între anii 1834 și 1843. O a doua ediție, augmentată și îmbunătățită, văzu lumina tiparului în 12 volume (1845-1848). În fine, a treia ediție de 14 volume fu tipărită între 1856 și 1866.

Vom zăbovi puțin asupra conceptelor definite aici, deoarece această operă a fost cel mai exhaustiv compendiu științific al principiilor teoretice ale liberalismului din spațiul german. În opinia lui Rotteck, forma ideală de guvernământ o reprezenta monarhia constituțională. Se proclama dreptul natural și contractul social pentru asigurarea acestui drept uman. Binele individual era subsumat binelui general. Statul avea datoria de a garanta drepturile și securitatea individuală. Biserica și școala urmau să fie puse sub autoritatea statului. Dreptul la educație și învățătură era considerat o componentă a libertății personale. Valoarea supremă, căreia i se subordonau toate celelalte o constituia suveranitatea poporului.

În viziunea lui Welcker statul era un tot organic, viu. Treptele dezvoltării statului corespundeau celor ale vieții omenești. Welcker distinge patru perioade ale acestei evoluții paralele. Prima dintre ele, încolțirea și creșterea statului corespundea copilăriei. A doua, a înfloririi statului, trimitea la tinerețea umană. Maturizarea statului era

³ Wilhelm Müller, *Politische Geschichte der neuesten Zeit 1816-1868 mit besonderer Berücksichtigung Deutschlands*, Verlag von Paul Neff, Stuttgart 1869, p. 24.

⁴ Hans Zehntner, *Das Staatslexikon von Rotteck und Welcker. Eine Studie zur Geschichte des deutschen Frühliberalismus*, Verlag von Gustav Fischer, Jena 1929, p. V.

aidoma vârstei adulte, iar retardarea și ofilirea statului sugerau bătrânețea.⁵

Lexiconul statului nu atinse unitatea de concepție. A fost o reflectare fidelă a liberalismului german prepașoptist și pașoptist. Teoriile sale despre stat erau la fel de diverse ca și acțiunile și cerințele politice. Dacă teoretizarea concepțiilor revenea unor profesori universitari, cum erau Rotteck și Welcker, conducătorii mișcării liberale aparțineau noii clase de mijloc industriale și comerciale din Rheinland (Ludolf Camphausen, David Hansemann, Gustav von Mevissen)⁶, dar și din alte părți ale Germaniei. Mișcarea liberală germană nu a fost unitară nici la nivelul confederației, existând mari diferențe între Nord și Sud, nici chiar în interiorul diverselor stătulețe. Punctul comun îl constituia lupta pentru înlăturarea absolutismului și a regimului Stărilor, iar nu un program politic pozitiv. Libertate, egalitate în drepturi, suveranitate populară însemnau lucruri diferite pentru reprezentanții liberali în parte.

Pe măsură ce liberalismul câștigă teren după 1840, dintr-un partid de opoziție deveni un partid de guvernământ. În anii 1848/1849 liberalii germani ajunseră la conducere. Împreună cu ei *Staatslexikon* se transformă "dintr-un catehism al opoziției în confesiunea partidului dominant". Cu toate scăderile sale, se pare că *Lexiconul statului* a exercitat o influență clarificatoare în cursul revoluției. Avea aproape valoarea unui "oracol politic". Conform unor relatări, în Adunarea națională germană (Parlamentul) de la Frankfurt, lexiconul "se afla în mâna aproape fiecărui deputat", în vreme ce conținutul său era redat adesea textual în dezbaterile asupra drepturilor de bază.⁷

În acest timp contradicțiile interne ale liberalismului sporeau. Tocmai anul 1848 trebuia să aducă dezagregarea sa. În acest an apăru *Manifestul comunist*. Deviza proletariatului suna: "Păziți-vă de partidul liberal!", căci în loc de drepturi umane, liberalii nu cunosc decât drepturi politice. Deci se produse o primă diviziune între liberali și comuniști. - Apoi, în sânul partidului liberal, aripa de stânga a liberalilor din Baden (Hecker, Struve) se desprinse de "bătrânii liberali" cu prilejul adunării de la Offenburg din 1847. În Preparlamentul (Vorparlament) din primăvara lui 1848 avu loc divorțul oficial dintre "bătrânii liberali" (Altliberale) și "radicali" sau "democrați". La rândul

⁵ Ibidem, p. 69,73.

⁶ *Britannica*, vol. 10, p. 264.

⁷ H. Zehntner, *op.cit.*, p. 94 sq citează pe: Mohl, *Preußische Jahrbücher*, 1858, p. 249; W. Wichmann, *Denkwürdigkeiten aus der Paulskirche*, 1888, p. 11.

lor bătrânii liberali se separară în liberalii de dreapta și liberali, iar radicalii în democrați și democrați de stânga. Pe timpul acela denumirile nu erau stabile; de fapt abia se poate vorbi de partide propriu-zise. Opiniile nu coincideau: radicalii erau republicani, pe când restul liberalilor rămăneau monarhiști, în vreme ce, după obținerea puterii, din oportunism, liberalii de dreapta deveniră apărători ai noii orânduiri ce favoriza marea burghezie.⁸

Un forum ("Sprechsaal") al ideilor moderne, cel mai liberal dintre ziarele germane până la 1848, era "Allgemeine Zeitung", care în vremea aceea apărea la Augsburg. Cu un tiraj fantastic de 11.500 de exemplare, ziarul era foarte citit și în Austria și Transilvania, de unde primea corespondențe de la publiciștii sași Anton Kurz, Friedrich Schreiber, Daniel Roth.⁹

La 1848 Germania era o confederație de 35 de state suverane, între care se aflau 31 de monarhii, dintre care două erau mari puteri. Reformatorii doreau transformarea confederației într-un singur stat federat. *Bundestag*-ul fiind considerat o instituție învechită, se opta pentru alegerea unui parlament prin și pentru popor.¹⁰

La 18 martie 1848 izbucni revolta la Berlin. Se decise formarea unei adunări constituante și numirea unui minister alcătuit din liberalii renani (Camphausen, Hansemann). Trei zile mai târziu, regele Friedrich Wilhelm al IV-lea (care urcase pe tron în 1840) retrase trupele și adresă vestitul salut către "dragii săi berlinezi", declarând că Prusia se va dizolva în Germania și părănd a fi gata să conlucreze la unificarea Germaniei. Și în alte state germane conducătorii fostei opoziții liberale fură numiți în ministere (Römer în Württemberg, Wippermann în Kurhessen, Stüve în Hanovra, Heinrich von Gagern în Hessen-Darmstadt). În Bavaria avu loc o schimbare de tron. Regele Ludwig, compromis de către amanta sa Lola Montez (pe care în 1847 o înălțase la rangul de contesă), abdică în favoarea fiului său Maximilian al II-lea (1848-1864). În sud-vestul Germaniei partidul liberal se afla în fruntea mișcării revoluționare.

La 5 martie 1848 se desfășură la Heidelberg o vestită adunare programatică a liberalilor și academicilor (profesori universitari), care chemă la ridicarea întregii națiuni germane, și alese o comisie de 7

⁸ H. Zehntner, *op.cit.*, p. 95-97.

⁹ Grigore Ploșteanu, *Imaginaea țărilor române în Allgemeine Zeitung (1821-1848)*, lucrare susținută la Sesiunea Institutului de Istorie din Cluj, 20 noiembrie 1996.

¹⁰ W. Müller, *op.cit.*, p. 221-225.

bărbați, ce urmau să facă propuneri de constituire a unui parlament german, și care trebuiau să convoace la Frankfurt un preparlament.

La 31 martie 1848 în Paulskirche (biserica Sf. Paul) din Frankfurt avu loc adunarea inaugurală a Preparlamentului (31 martie - 4 aprilie 1848), sub președenția profesorului Mittermaier din Heidelberg. Majoritatea reprezentanților, care nutreau convingeri monarhist-constituționale, decisă organizarea în luna mai a unei Adunări naționale. Aceasta urma să dezbătă viitoarea constituție a Germaniei (Reichsverfassung) și să fie compusă din delegați aleși prin alegeri directe, care să nu țină seama de avere, stare sau confesiune. Concomitent, un comitet de 50 de persoane trebuia să vegheze asupra îndeplinirii exacte a acestor hotărâri de către guvernele diferitelor state germane.

Partida radicală republicană condusă de Hecker și Struve părăsi nemulțumită orașul. Voluntarii republicani fură înfrânți în lupta de la Kandern de către un corp din Hessen-Darmstadt sub comanda liberalului moderat Friedrich von Gagern.

La 18 mai se deschise Adunarea națională germană din Frankfurt, în prezența a 320 de reprezentanți ai poporului german. Atât republicanii, cât și "reacționarii" se aflau în minoritate; majoritatea era compusă din liberalii moderați. La 29 iunie Parlamentul alege un regent (Reichsverweser), în persoana arhiducelui Johann al Austriei. La 12 iulie Bundestagul predă puterea în mâinile regentului.

Adunarea națională din Frankfurt dezbătu probleme de principiu legate de viitoarea constituție germană. Între aprilie și august 1848 Parlamentul preluă conducerea războiului cu Danemarca, în legătură cu regatele Schleswig și Holstein, și pierdu războiul.

La 18 septembrie radicalii nemulțumiți de dezbaterile teoretice ale Parlamentului și dornici să impună prin forță republica, asaltară sediul Adunării naționale din Paulskirche. Orașul întreg fu pus sub stare de asediu. La 21 septembrie Struve proclamă republica în Baden, dar trei zile mai târziu fu prins și aruncat în închisoare.

La 28 martie 1849 Adunarea națională din Frankfurt votă acordarea rangului ereditar de "împărat al germanilor" (Kaiser der Deutschen) regelui Prusiei. Friedrich Wilhelm însă refuză propunerea. Din aceasta clipă fu limpede că Parlamentul nu deținea decât o putere fictivă, ruptă de realitate. Micile monarhii germane nu erau dispuse să aplice deciziile Parlamentului, iar Prusia se delimita astfel de o inițiativă care ar fi declanșat cu siguranță o ripostă din partea Austriei.

Chiar și așa, Austria își retrase deputații din Parlamentul de la Frankfurt. Regentul Johann, ostenit de atâta revoluție, demisionă din funcția sa. Între 21-23 mai 1849 peste 100 de membri ai Adunării naționale (între care Gagern, Dahlmann, Arndt, Welcker ș.a.) renunțară și ei la mandat. Multe state germane își rechemară reprezentanții.

Restul trunchiat al Parlamentului (Rumpfparlament), care mai cuprindea doar o sută de persoane, se mută la Stuttgart (6 iunie). Dar la 18 iunie 1849 autoritățile orașului opriră cu trupe pedestre și cavaleriști intrarea parlamentarilor în sala de ședințe. Astfel se semnă actul de deces al Adunării naționale germane.¹¹

*

Spre deosebire de puzderia stătuțelor germane (în afară de Prusia), Austria deținea statutul de mare putere condusă de o dinastie imperială cu vechi rădăcini. Germanii tindeau spre centralizare politică, pe când Austria era un stat centralizat, însă, datorită multietnicității sale, evoluția precum și perspectivele sale erau altele. "Statului unitar absolutist, ca purtător al ideii dinastice de stat austriac i se opunea acum /la 1848, n.n./ gândul liberei unificări a grupelor etnice și a unităților teritoriale formate în baza dreptului istoric sau a unității naționale, /i se opunea/ ideea federalismului."¹² Problema naționalităților a fost elementul major care diferențiază istoria Austriei de cea a celorlalte teritorii germane. Factorul național a irupt mai ales în timpul revoluțiilor de la 1848. În cele de mai jos vom urmări însă cu precădere *naționalismul german din Austria*, lăsând pe un plan secund manifestările naționale ale ungarilor, slavilor și ale celorlalte popoare din împărăția habsburgică. Cât îi privește pe liberali, fie ei germani austrieci, cehi sau unguri, trăsătura lor dominantă a fost naționalismul.

Bazele guvernării habsburgice din întregul secol al XIX-lea se sprijineau pe o politică conservatoare. Împăratul Franz I (1815-1835), înspăimântat de eșecul reformismului practicat de Iosif al II-lea și decis să nu schimbe nimic, își întemeie imperiul pe cei doi stâlpi ai birocrăției și poliției. Urmașul sau, Ferdinand I (1835-1848) era o fantoșă în spatele căreia trei oameni guvernau statul (Metternich, arhiducele Ludwig - unchiul împăratului - și ministrul de finanțe Kolowrat). Dacă în plan

¹¹ Despre Germania la 1848/1849 o foarte completă cronologie evenimentțială este oferită de *Deutsche Geschichte in Daten*, Hrsg. vom Institut für Geschichte der Akademie der Wissenschaften zu (Ost)Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1969, p. 419-435.

¹² J. Redlich, *Das österreichische Staats- und Reichsproblem*, Leipzig 1920, vol. I, p. 269-270.

extern Austria era interesată doar de menținerea status-quo-ului și a păcii, considerând suficientă extensiunea teritorială la care ajunsese - și Metternich excela în formarea unui sistem de alianțe, în interiorul imperiului în preajma revoluției nemulțumirea devenise universală, cuprinzând toate straturile sociale.

Aristocrația respingea controlul birocratic central și dorea autonomie provincială sub control propriu. Clasele de mijloc burgheze voiau un stat liberal parlamentar centralizat și cu caracter german. Țăranii doreau eliberarea din iobăgie, iar proletariatul vienez o condiție mai bună. Studenții visau la un viitor radical.

Purtătorii de cuvânt ai dezamăgirilor prepașoptiste erau cei pe care guvernul îi numea "die Malkontenten". Ei crează la Viena o mișcare artistică, literară și politică denumită "Tânăra Austrie". (Întrezărim aici un paralelism cu mișcarea poetică a "Tinerei Germanii"). Acești intelectuali reprezentau diferite teorii politice, având în comun visul unei Austrii progresiste. În rândurile lor se aflau scriitori, jurnaliști, medici, ca: funcționarul de stat Baron Andrian, publicistul Ignaz Kuranda, Wiesner, Möring, Schuselka, contele Anton Auersperg (care publica sub pseudonimul de Anastasius Grün), scriitorii Bauernfeld și Moritz Hartmann, Karl Beck, Hermann Rollet, Alfred Meissner, Albert Knoll, poetul bănățean Nikolaus Lenau.

Cel mai important și mai influent organ al "Tinerei Austrii" era revista "Grenzbote", editată de Ignaz Kuranda mai întâi la Brüssel, apoi la Leipzig. Aceasta "informa, clarifica, dezvăluia", relata despre mișcările politice și spirituale din lăuntru și din afara Austriei. Revista determină un asemenea curent de opinie, încât era de-a dreptul modern și de bon-ton a citi *Grenzbote*; în caz contrar plana pericolul de a fi considerat needucat. Dar după câteva numere revista fu interzisă, la fel ca și scrierile lui Andrian, Grün ș.a..¹³

Care era imaginea conducătorilor liberali în Austria regimului Metternich, ca și după aceea, ne poate sugera destinul contelui Anton Alexander von Auersperg (n. 1806 la Leibach, m. la Graz / Steiermark în 1876), cunoscut sub pseudonimul literar Anastasius Grün. În anii '20 ai secolului al nouăsprezecelea el intră în contact cu forțele opoziționale și liberale austriece. În călătoriile efectuate în Italia, Anglia, Franța, dar și în Suabia, Sachsen, Thüringen sau la Leipzig, el își lărgi orizontul politic. Un cuplu vestit al Vienei înainte de 1830 erau Grün și Nikolaus Lenau, prietenul său originar din Banat. Mai târziu o strânsă prietenie l-

¹³ Eva Priester, *Kurze Geschichte Österreichs. Aufstieg und Untergang des Habsburgerreiches*, Globus Verlag, Wien 1949, p. 312-313.

a legat pe Anastasius Grün și de Heinrich Heine. După publicarea operei sale de debut în 1831, volumul de poezii intitulat "Spaziergänge eines Wiener Poeten" (Plimbările unui poet vienez) - ce reprezintă, în același timp, și opera sa cea mai cunoscută, cancelarul Metternich îl convocă în audiență, punându-l în fața unui ultimatum: ori tace, ori părăsește monarhia. Exilat din țară și urmărit timp de decenii, Grün participă la revoluția de la 1848 ca deputat de Craina, locul său de baștină, în Parlament. Prieten, de asemenea cu Eduard von Bauernfeld, exercită o oarecare influență asupra împăratului spre a-l face să consimtă la aprobarea constituției octroiaste. Participă și la lucrările desfășurate la Paulskirche. După 1859, Grün se implică din nou în politica Austriei, în Senat (Herrenhaus), reprezentând Craina și Steiermark.¹⁴

În 1846 avu loc prima revoltă deschisă cu caracter polonez în Galiția. Pentru a-i înfrânge pe nobilii răsculați, autoritățile imperiale promiseră țăranilor ștergerea robotelor, în schimbul ajutorului lor. "Astfel primul act revoluționar a venit din partea guvernului însuși."¹⁵

La 13 martie 1848 Dieta Austriei Inferioare dădu semnalul revoluției la Viena. Metternich fu silit să demisioneze, se proclamă libertatea presei, se discută chestiunea unei noi constituții. Din rândul răsculaților luă ființă Garda națională, iar din rândul studenților universității Legiunea academică. Reprezentanții celor două corporații compuseră un Comitet central, care în acest moment preluă puterea efectivă.

Se formă un guvern condus de prim-ministrul Kolowrat, un personaj , e drept, ceva mai liberal decât Metternich, departe totuși de a putea fi considerat liberal. De numele lui Kolowrat se leagă și constituția, octroiată la 25 aprilie după model belgian. Aceasta stabilea alcătuirea unei Diete monocamerale și a unui guvern răspunzător în

¹⁴ Wolfgang Beutin, *Ein österreichischer Liberaler des Vormärz, Dichter und Literaturvermittler im 19. Jh.: Anastasius Grün, 1806-1876*, referat susținut la simpozionul "Imagini ale României și ale Germaniei în contextul spațiului dunărean în secolele 19 și 20", organizat de Universitatea "Avram Iancu" Cluj și Universitatea Lüneburg, 3 octombrie 2001. Opera lui A. Grün este lirică în cea mai mare parte, urmând tradiția lui Herder. El edită postum operele complete și o biografie a lui N. Lenau (mort nebun în 1850), traduse poezii populare (sârbe etc.), precum și o colecție de texte engleze reunite sub titlul "Robin Hood" (1864). Il sprijini pe Heine în boala ultimilor lui ani de viață. Protagonistul nuvelei "Ein Spätgeborener" (Cel ce s-a născut prea târziu), aparținând celei mai cunoscute poete austriece, Marie von Ebner-Eschenbach, nu este altul decât însuși Grün.

¹⁵ *Britannica*, vol. 2, "Austria", p. 765.

fața Dietei. Constituția nu cuprindea Ungaria, care impusese deja un guvern propriu. Prin această constituție, Austria devenea o monarhie constituțională, cu reprezentanță populară în Parlament și guvern supus Parlamentului. Aceeași constituție decidea deplina egalitate a tuturor naționalităților trăitoare în Austria, fără a rezolva spinoasa problemă a germanilor din monarhie.

Mișcarea acestora nu era unitară. Viena revoluționară arbora steagul negru-roșu-auriu, simbol al unificării germane. Curtea, guvernul, armata, dar și naționalitățile imperiului (mai puțin italienii și ungurii) se aflau sub flamura culorilor imperiale habsburgice negru-galben.

Revoluționarii germani din Austria se grupau în două mari curente. Cei de stânga cereau soluționarea problemelor sociale și o Germanie unită, în care Austria urma să se dizolve. Nu conta pentru ei dacă aceasta avea să se întâmple cu sau fără habsburgi.

Reformații moderat-burghezi doreau și ei unitatea germană, dar cu menținerea rolului conducător al Austriei și a dominației habsburgice, sub forma unui imperiu german, așa cum fusese el până la 1806.

Curtea din Viena voia cu orice preț păstrarea monarhiei, fără sau cu o Germanie unită, care desigur ar fi fost subordonată Austriei.

Guvernul se afla la mijloc, între Curte și revoluție.

La 15 mai 1848 izbucniră la Viena noi confruntări armate, la încercările Guvernului de a frâna acțiunea organelor revoluționare ale Gărzii naționale și Legiunii academice, respectiv a Comitetului revoluționar. Acesta avu câștig de cauză, și preluă puterea la 26 mai. Curtea se refugie la Innsbruck.

Austria își trimise reprezentanți în Parlamentul din Frankfurt. Tot în luna mai se desfășurară alegerile pentru Adunarea constituantă (Reichstag). Participarea germanilor austrieci fu slabă. La 22 iulie arhiducele Johann deschise prima sesiune a Adunării constituante, dar deputații austrieci erau în minoritate față de reprezentanții celorlalte naționalități. Președintele Constituantei era ceh, vicepreședintele polonez. Între delegații naționalităților se aflau mulți țărani, care nu știau nici să scrie, nici să citească, cu atât mai puțin să vorbească nemțește. Consiliul (Reichsrat) abia reuși să convină asupra limbii de comunicare. Această adunare multinațională se delimită net de chestiunea unității germane, dezbătută la Frankfurt.

La propunerea studentului radical Kundlich, ce reprezenta un district țărănesc, Adunarea constituantă votă și la Viena la 7 septembrie

1848 legea agrară de desființare a iobăgiei. (Aceasta fusese adoptată deja în aprilie de Parlamentul ungar, și la 10 iunie de Dieta transilvană.) La 9 septembrie împăratul Ferdinand confirmă legea printr-o proclamație. La 11 septembrie Constituanta își declară permanența (cum o făcuseră la timpul lor organele revoluției franceze).

La 25 august comandantul suprem al tuturor trupelor imperiale Windischgraetz primi împuterniciri depline și nelimitate, în baza cărora putea dispune nu numai de forțele militare, ci și de populația civilă.

La 6 septembrie avură loc la Viena noi lupte între armată și Garda națională, căreia i se alăturase o parte din soldați, care refuzau să respecte ordinul de înaintare spre Ungaria, pentru restabilirea stăpânirii austriece. Ministrul de război, contele Latour fu ucis; Curtea se refugie la Olmütz. Deputații moderați ai Adunării constituante părăsiră Viena, iar partida radicală preluă puterea.

Viena revoluționară nu avea alți aliați decât revoluția ungară și Parlamentul de la Frankfurt. Tabăra radicală deveni practic un fenomen izolat. Pe când tabăra moderaților, mai mult sau mai puțin înspăimântați de excesele revoluției, creștea, lăsând mână liberă Curții. Întărirea acesteia se întemeia pe armată, și pe naționalitățile imperiului. Mai ales popoarele din cadrul Ungariei luptau deschis împotriva revoluției ungare, susținând cauza monarhiei unite. Liberalii radicali maghiari erau hotărâți într-adevăr să impună reforme sociale și drepturi cetățenești individuale, în schimb politica lor națională fu un dezastru din pricina încălcării drepturilor naționale. Confrunțați cu tendințele de maghiarizare, conducătorii politici ai popoarelor din regatul Ungariei optară ferm pentru Austria. "În mod curent se apreciază că obiectiv ei sprijineau contrarevoluția, deși subiectiv nu doreau să slujească reacțiunii" (Gonda, Niederhausen)¹⁶, se arată într-o istorie a Imperiului habsburgic. Interpretarea de mai sus omite ierarhia priorităților. Fără viață națională proprie, progresul social este lipsit de valoare și de obiect. Austria "contrarevoluționară" garanta drepturile naționale, cel puțin *de iure*, pe când Ungaria revoluționară le călca în picioare *de facto*.

La 21 noiembrie 1848 fu numit un nou guvern austriac. Prințul Felix von Schwarzenberg, noul prim-ministru, în discursul său inaugural în fața Adunării constituante (mutată în octombrie la Kremsier în Moravia) expuse principiile unei guvernări liberale:

¹⁶ Imre Gonda, Emil Niederhauser, *Die Habsburger. Ein europäisches Phänomen*, Corvina Kiadó, ed. a 2-a, (Budapesta) 1978, p. 210.

constituționalitate și libertate reală împotriva exagerărilor revoluției, drepturi liberale, egalitatea în drepturi a tuturor naționalităților, libera dezvoltare a capitalismului, menținerea desființării iobăgiei. Austria nu avea să se asocieze defel cu Germania unificată. În interes german și european, libera dezvoltare a germanilor urma să se înfăptuiască cel mai bine într-o Austrie suverană și puternică. Discursul suna ca o declarație de război adresată Parlamentului de la Frankfurt.

Era nevoie de un nou împărat, care să realizeze reunificarea imperiului. La 2 decembrie 1848 Ferdinand abdică în favoarea nepotului său Franz Joseph. Guvernul de mână forte condus de Schwarzenberg dizolvă la 7 martie 1849 Adunarea constituantă, mai înainte ca aceasta să fi finalizat constituția la care lucra.

În 4 martie fu publicată constituția octroiată a Austriei. Rolul esențial în elaborarea ei îi revenea contelui Stadion, ministrul de interne. Constituția consfințea drepturile marii burghezii, preconiza centralizarea financiară, economică a imperiului, și o autonomie a provinciilor care s-a dovedit iluzorie.

Cu ajutorul substanțial al trupelor țariste, care intrară în Ungaria în mai, trei luni mai târziu (13 august 1849) revoluția maghiară fu definitiv înfrântă.¹⁷

*

La sași din Transilvania, așa-numita perioadă a "anilor liniștiți" (1805-1830) fu urmată de un suflu de "viață nouă" (1830-1848).¹⁸ Din apus pătrundeau idei moderne, spiritele se deșteptau din amorțire, viața constituțională reîncepu. Pătrunși de influențele din afară, oamenii de cultură sași, aparținători mediilor instruite, dar și înstărite, începură munca de ridicare a poporului săsesc. Ea reflecta și eforturile similare din Ungaria, în special pe tărâm economic, unde se impusese viziunea liberală a lui Szechényi asupra întăririi puterii politice a poporului prin sporirea bunăstării sale. Elanul înnoirilor cuprinse toate domeniile vieții naționale săsești. Prin însemnătatea lor sunt de remarcat mai cu seamă două fenomene.

¹⁷ Despre Austria în anii 1848/1849: Gonda, Niederhauser, p. 193-245; W. Müller, p. 220-262; E. Priester, p. 310-325; *Britannica*, vol. 2, p. 764-766.

¹⁸ Denumirea perioadei 1805-1830 ca fiind cea a "anilor liniștiți" îi aparține lui Friedrich Teutsch. Vezi studiul său, *Stille Jahre 1805-1830*, în vol.: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert*, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1896; iar caracterizarea anilor 1830-1848 drept "viață nouă" o face A. Schuller, *Neues Leben 1830-1848*, în vol. cit. Friedrich Teutsch reia ambele denumiri în a sa *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Druck und Verlag von W. Krafft, vol. III, Sibiu 1910.

Primul dintre ele viza crearea de asociații și instituții, care să ofere cadrul propice de manifestare a tendințelor reformiste. Astfel, de pildă, în Transilvania sașii fură aceia care puseră bazele sistemului caselor de economii. La 1835 P.T. Lange întemeie la Brașov "prima instituție de acest fel din întregul cuprins al țărilor coroanei ungare, care își stabilea drept scop nu înmulțirea averilor, ci promovarea roșturilor umane și a bunăstării publice".¹⁹ În 1841 M. Herbert fondă la Sibiu o altă casă de economii. Ambele instituții renunțau de bună voie la câștigurile întemeietorilor și membrilor lor, donând profitul net unor scopuri generale.

Pentru ridicarea învățământului milita o asociație pedagogică, ce luă ființă la Sibiu (1840). La Brașov își începu activitatea o casă de pensii (1843). Asociațiile meșteșugărești ivite în acest răstimp (Sibiu, 1840; Brașov, 1841; Bistrița, Mediaș, 1844; la Sighișoara asociația fu înființată la 1847 și aprobată în 1849) ținteau spre ridicarea meșteșugurilor și a comerțului, spre animarea spiritului de muncă și economie, spre înmulțirea creditului și formarea unei economii moderne. În 1845 luă naștere asociația transilvăneană săsească de agricultură.

Un loc aparte l-a ocupat Asociația pentru cultura transilvană (Verein für siebenbürgische Landeskunde). În anul 1830 Benigni și Neugeboren propuseră întemeierea unei societăți care să editeze lucrări despre istoria patriei. Propunerea rămase fără ecou până în 1839, când G. Binder reluă inițiativa creării unei asociații de știință a Transilvaniei, care să cerceteze istoria, statistica și științele naturii. J.C. Schuller salută inițiativa lui Binder, sugerând ca viitoarea asociație să depășească limitele unui for german și pur științific. Apelul redactat la 14 septembrie 1840 de către senatorii medieșeni D. și G. Gräser și de preotul din Valchid J. Fabini convocă adunarea de constituire a Asociației pentru cultura transilvană la 8 octombrie la Mediaș, unde se elaborară și statutele acesteia. Guvernul aprobă funcționarea asociației printr-un decret emis la 11 mai 1841, în care insista asupra supunerii publicațiilor prescisei cenzuri și îi atenționa pe membrii asociației să nu publice lucrări nepotrivite cu regulile editoriale în vigoare. În adevăr, asociația impulsionă cercetările asupra trecutului, văzând în istorie izvorul tăriei prezentului. Contribui la dezvoltarea conștiinței unității culturale săsești, susținând renunțarea la prejudecățile locale și promovând ideea apartenenței indivizibile a sașilor la un singur popor. Importanța asociației rezidă însă nu în scrierile sale, cât în adunările ei

¹⁹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, p. 169.

generale. Acestea erau adunări itinerante, care își schimbau anual locul de desfășurare, cuprinzând în timp întregul Pământ Crăiesc. Astfel adunările au avut loc în 1842 la Sighișoara, în 1843 la Brașov, în 1844 la Sibiu, în 1845 la Bistrița, în 1846 la Sebeș, în 1847 la Cincu Mare. Președintele asociației era consilierul de curte Joseph Bedeus von Scharberg. Idealul romantic ce însuflețea activitățile asociației reiese limpede din cuvântarea vicepreședintelui ei, judele regal Schmidt, la deschiderea adunării generale din 1847: "Orășeanul îi întinde mâna săteanului, omul de înaltă educație țaranului simplu. În modesta colibă a omului de la țară se creează cele mai intime legături, se dezbat cele mai însemnate chestiuni, iar copiii noștri observă, cu inimile la fel de mișcate ca ale taților lor, că fericirea și cultivarea poporului sunt țelul comun al tuturor eforturilor."²⁰

Celălalt fenomen cu rol covârșitor în modelarea cugetelor a fost presa. Perioada prepașoptistă aduse la sași creșterea însemnată a numărului ziarelor. Lui "Siebenbürger Bote" (1792-1862) și suplimentelor sale, "Transsilvania" (1840-1849) și "Amts- und Intelligenzblatt" (1843-1860?), i se adăugă la Sibiu "Siebenbürgischer Volksfreund", fondat în 1844 și condus până în 1849 de J. Michaelis. Josef Benigni von Mildenberg edită între 1839 și 1844 "Unterhaltungen aus der Gegenwart", o revistă ce își propunea chiar din titlu să se dedice dezbaterilor problemelor arzătoare ale prezentului. La Brașov tiparnița întemeiată în secolul al XVI-lea de Honterus fu cumpărată în 1834 de Johann Gött, un tipograf venit din Frankfurt. Gött publică "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" (1833-1858), iar cu începere din 1837 scoase "Siebenbürger Wochenblatt", ziarul care îi aduse consacrarea și un succes fulminant, atingând în 1842 un număr de o mie de abonați, nemaîntâlnit până atunci în presa ardeleană. Ca supliment al lui "Wochenblatt" apărură "Satellit des Siebenbürger Wochenblatts" (1840-1848, 1849-1858). Tot la Brașov Anton Kurz publica un "Magazin de istorie, literatură și monumentele Transilvaniei" (Magazin für Geschichte, Litteratur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens).²¹

Presa săsească susținea ideea generală a progresului, prin promovarea egalei îndreptățiri naționale, a reorganizării vieții comunale, a reformării agriculturii, comerțului, meșteșugurilor. Problema "publicității", adică a aducerii la cunoștința întregii obști a

²⁰ Ibidem, p.179. Despre fenomenul asociaționist la sași tot aici, p. 169-180.

²¹ Despre Gött și redactorii foilor brașovene există informații bogate, dar disparate. V. sintetic capitolul "Cronica presei brașovene".

chestiunilor dezbătute la mesele verzi ale forurilor oficiale, provocă dispute aprinse. Ea însemna un contact inedit al omului de rând cu niște domenii până atunci tabu, stârnind protestele funcționarilor, presați de controlul indirect exercitat astfel de opinia publică. În 1844 apăru în "Siebenbürger Wochenblatt" un articol despre păcatele birocrăției. Oratorul comunității orașului Sibiu încercă să determine intentarea unui proces împotriva lui Gött. Intervenția lui Zimmerman împiedică aplicarea acelei intenții, comunitatea declarând că dorește presei săsești o libertate egală în țară cu libertatea acordată presei maghiare, și că era de datoria comunității să evite fie și numai aparența unor măsuri de intimidare venite din partea funcționarilor și a autorităților.

Frâna fundamentală în dezvoltarea presei era cenzura. Comesul națiunii săsești Franz Salmen protestă în mai multe rânduri împotriva exceselor cenzurii, fără folos. "Când venea vorba de comentarii politice, Guvernul permitea ziarelor maghiare, de pildă lui Erdély Hirado cu totul alte libertăți decât publicisticii săsești." (Fr. Teutsch)²² La Sibiu redactorul-șef al lui "Bote" se îngrijea "în manieră patriarhală" de cenzura "Transsilvaniei". Schuller conducea "Transsilvania" și cenzura "Siebenbürger Bote". După 1844 însă, când se întăriră frecșurile politice, guvernatorul Teleky dispuse numirea secretarului tezaurarial Gyergyai în funcția de cenzor al foilor sibiene. Gyergyai era o "persoană ignorantă și lipsită de tact, care abia înțelegea limba germană". Elimina după bunul său plac articole care nu constituiau un pericol la adresa statului, uneori și articole care apărau guvernul, precum și traduceri chiar din "Erdély Hirado". (Anexe, doc. nr. 3.) Ziarelor săsești li se îngăduia să comunice din dezbaterile Dietei, doar ceea ce publicau foile clujene maghiare. La 1 decembrie 1845 se interzise la Sibiu ziarul lui Eugen Sue, "Ewiger Jude".

Ziarele săsești sibiene se aflau în contradicție cu cele brașovene, în chestiunea reformei și a progresului. "Wochenblatt" susținea desființarea breslelor, "Bote" dorea menținerea lor. "Wochenblatt" lupta împotriva birocrăției, "Bote" nega existența ei. Pe când "Wochenblatt" milita pentru extinderea drepturilor cetățenești, "Bote" aprecia ca fiind periculos pentru comunitate accesul la vot al tuturor cetățenilor, și combătea ideea primirii învățătorilor în comunitate.

În ceea ce privea apărarea ființei etnice, ziarele ambelor orașe făceau front comun. Inamicul lor era "Erdély Hirado", care "încorpora ura absurdă a micii nobilimi needucate împotriva germanității prin

²² Fr. Teutsch, *op. cit.*, p. 186-187.

hăituiră sașilor" (Fr. Teutsch)²³. Deșteptarea conștiinței de sine săsești a fost o realitate a acelor ani, exprimată în poezia romantică a unor poeți precum Josef Marlin, autorul "Cruciadelor politice pe Pământul Săsesc" (1847). Asociațiile și presa serveau aceleiași cauze.

Anii '40 aduseră însă și racordarea sașilor la idealurile germanității. Izolarea dăuna vieții naționale săsești, care ar putea înflori numai în concordanță cu viața spirituală germană. Națiunea săsească era purtătoarea naturală a elementului german din Transilvania. Credința germană și conservarea ființei etnice erau expresia sentimentului apartenenței la cultura germană și a avântului patriotic. Însă, în plan politic nici nu s-a pus problema concretizării acestui sentiment, nici un politician sas nu s-a gândit vreodată ca Ardealul să devină o parte a Germaniei. Friedrich Teutsch sugerează faptul că această solidarizare ar fi fost o ripostă și un mijloc de apărare. După 1840 Ungaria porni o acțiune de câștigare a Germaniei pentru țelurile ei liberale. Leipzig era centrul din care se răspândea material propagandistic către toate colțurile Germaniei. Sașii nu puteau rămâne mai prejos. Dar pe ansamblu, opinia publică germană era lipsită de cunoștințe asupra vieții naționale săsești, iar ceea ce afla "provenea în parte din surse care nu ne voiau binele" (Fr. Teutsch). Astfel, sașii apăreau ca reprezentanți ai unor privilegii învechite, ce nu voiau să știe nimic de timpurile noi.²⁴

În preajma anului 1848, spiritul concurențial și animozitatea existentă între cele două cetăți-capitale ale sașilor ardeleni, Sibiu și Brașovul, atinseră cote maxime. La Sibiu își avea sediul comesul națiunii săsești; aici se desfășurau adunările Universității naționale. Avera Universității, precum și casa erarială se aflau la Sibiu. Tot aici era Comandamentul militar austriac sub conducerea generalului Puchner. Prin urmare orașul găzduia o sumedenie de înalți funcționari de stat, unii dintre ei austrieci (Josef Benigni von Mildenberg), alții proveniți din rândul localnicilor sași. La Sibiu trăiau vechi spițe de patricieni.

Trebuie subliniat faptul că juriștii constituiau pătura conducătoare a sașilor, "înalta societate". Prezenți peste tot, în orașe și târguri, chiar în suburbiile scaunelor mai mici, juriștii puteau ascensiona până la funcții înalte, cum erau cele de consilier gubernial sau consilier de curte, Sibiu însemnând în acest sens treapta cea mai de sus a carierei lor în Ardeal. Până atunci juriștii erau apărători ai

²³ Ibidem, p. 188.

²⁴ Ibidem, p. 191, 196-199.

constituției, purtători de cuvânt în ședințele Dietei și în deputațiile la Curte, și tot ei erau cel mai adesea autorii unor opere de cercetare, în științele juridice, istorie, ș.a. Vremurile noi le fură potrivnice, căci spiritul birocratic întruchipa esența rezistenței la progres. Tineretul tagmei însă îmbrățișă mișcarea reformatoare. La 2 noiembrie 1844 avu loc deschiderea festivă a Academiei de drept sibiene, al cărei rector era Gottfried Müller, iar printre primii profesori se numărau J.A. Zimmermann, Glatz, Hann. Consistoriul superior, care alături de Universitatea națională, era unul dintre factorii de decizie ai înființării Academiei, desemnă obiectivele facultății: "Prin /însușirea/ de cunoștințe temeinice asupra dreptului general, tinerii sași să se formeze ca apărători și cultivatori ai drepturilor speciale ale poporului lor".²⁵

Foile sibiene reflectau realitatea socială și viziunea predominantă în urbe. Aproape toți colaboratorii acestor ziare erau juriști - înalți funcționari sau profesori ai Academiei de drept: Benigni, Bedeus, Ludwig von Rosenfeld, Eugen von Friedenfels, J.K. Schuller. Între redactori se aflau și câțiva membri tineri, neapartenători ai aristocrației funcționărești și reformiști moderați: Johann Andreas Zimmermann, Jakob Rannicher, Heinrich Schmidt.²⁶ Conservatorismul moderat pe care îl promovau însemna în plan politic stat național austriac și loialitate față de Casa de Habsburg, menținerea drepturilor sașilor și egala îndreptățire a românilor, iar în plan social reformele impuse de spiritul timpului se cereau îndeplinite de sus în jos, cu menținerea cadrului legislativ în vigoare.

Brașovul era în schimb un înfloritor emporiu comercial, cu bogate familii săsești de negustori și burghezi. Familii patriciale, ca Draudt și Plecker, ocupau poziții cheie în administrația orașului, dar nu aveau acces la opinia publică prin presă. Publicistica brașoveană era rodul strădaniilor unei gărzi de tinere talente, atrase de abordarea deschisă și tonul radical al ziarelor lui Gött: G.D. Teutsch, St.L. Roth, Elias Roth, Peter Lange, Martin Schnell, Carl Maager. Acești tineri teologi sau profesori de gimnaziu, excluși de la o carieră funcționărească, vădeau un interes deosebit pentru reforme radicale. Tot la Gött lucra și poetul Marlin, primul jurnalist ardelean în sensul actual al cuvântului, care își făcu din pasiunea de a scrie o meserie, și

²⁵ Citat preluat din Fr. Teutsch, *op. cit.*, p. 165.

²⁶ Walter Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutschsprachiger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, în: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jh. in Mittel- und Osteuropa*, edit. István Fried, Hans Lemberg, Edith Rosenstrauch-Königsberg, Berlin 1986, p. 190.

din meserie un mijloc de subzistență. Se asociază curând doi oameni de litere, Leopold Maximilian Moltke și Anton Kurz, cu spirit modernist ce contribuie la direcția liberală a presei lui Gött.²⁷ Brașovul fu prin excelență locul unde prinse teren liberalismul săsesc.

În luna martie 1848 izbucni revoluția la Viena și la Pesta. Din aprilie până în iunie 1848, în prim-planul dezbaterilor săsești trecu chestiunea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cuprinsă în proclamația de la Pesta. Nodul gordian al divergențelor dintre cele două tabere săsești îl constitui aderarea sau respingerea uniunii. Îngroșând contururile și simplificând lucrurile, se poate afirma că partida conservatoare milită de la început de pe poziții antiunioniste ferme, câtă vreme liberalii se entuziasmară pentru uniune.

Strigătul "Uniune sau moarte!" își găsi ecoul în "Erdély Híradó" (nr. 340 din 30 martie 1848). Același ziar din Cluj publică manifeste violente, precum era cel care înfiera "Îngrozitoarea conjurație a Universității naționale". Astfel de manifeste fură trimise masiv în Germania. Efectul lor fu acela că "Neue Rheinische Zeitung" și alte ziare germane vorbiră în termeni duri despre "teutonii transilvani reacționari" (NRZ, nr. 180, 28 decembrie 1848). Aplicând grila: uniune = progres, opoziția față de uniune = reacțiune, aceste ziare aveau o imagine denaturată asupra stării de lucruri din Ardeal. Căci așa-zisa "reacțiune" săsească nu avea nimic de-a face în problema uniunii cu burocrații din Sibiu, ci cu pericolul maghiarizării.²⁸

Constituția austriacă din 25 aprilie 1848 clătină ușor pozițiile liberalilor sași, căci prevedea deplina egalitate a tuturor naționalităților din monarhie. În fața acestei perspective, St. L. Roth manifesta o încredere mai mare într-o Austrie care se înnoia, decât într-o Ungarie cuprinsă de revoluție. Roth scria la 5 mai: "E drept că Guvernul vienez nu a condus liberal până acum, dar a fost oare aristocrația ungară mai liberală față de supușii ei sau față de aceia care nu erau maghiari?"²⁹

Atât în mijlocul liberalilor, cât și în cel al conservatorilor, revoluția sădi speranțele înnoirilor. Se constitui garda cetățenească, în baza deciziei adunării Universității din 29 martie 1848. Jurământul de aderare la aceasta conținea expres declarația de fidelitate față de Casa

²⁷ Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1849*, Editura Academiei RSR, București 1967, p. 69.

²⁸ *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1918*, p. 5.

²⁹ Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, ed. Otto Folberth, vol. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, p. 51.

de Austria. O comisie numită de Universitatea săsească propuse "Revizuirea fundamentală a constituției municipale a germanilor din Ardeal". Se preconizau reforme în administrație, meșteșuguri, învățământ. Studenții Academiei sibiene prezentară senatului facultății o petiție cu cereri de modernizare a instituției.³⁰

La 29 mai Dieta de la Cluj votă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, iar la 10 iunie 1848 împăratul sancționează uniunea.

Delegația săsească ce înmână împăratului un memoriu din 20 iunie, în care se arăta că fără garantarea drepturilor naționale Universitatea săsească nu poate fi de acord cu legătura dintre Transilvania și regatul Ungariei, fu concediată, fără ca împăratul să fi citit măcar memoriul.³¹

În aceste condiții nu este surprinzătoare îndreptarea atenției sașilor spre Germania. La 19 iunie 1848 Universitatea națională săsească trimise o adresă Adunării naționale din Frankfurt, în care recunoștea apartenența sașilor la poporul german și solicita sprijin și susținere. Sachsenheim, agentul transilvan la Viena, căută să câștige cât mai mulți deputați ai Parlamentului german de partea cauzei săsești. Rectorul din Orăștie, Friedrich Geltsch, călători la Frankfurt pentru a doua oară, pentru a transmite un memoriul Universității săsești din 3 iulie, în care se stabileau condițiile acceptării uniunii. Geltsch ținu și o scurtă cuvântare în fața deputaților germani (7 august). Sublinie disponibilitatea sașilor de a conviețui pașnic cu maghiarii, dar pentru asigurarea păcii condiția de bază era garantarea vechii autonomii municipale săsești. Referindu-se la eforturile revoluționarilor maghiari de a realiza la Frankfurt o alianță cu Germania, Geltsch insista în rugămintea adresată Parlamentului german, de a nu omite această prevedere a garanțiilor săsești în nici o alianță încheiată de Germania. Intervenția lui Geltsch nu avu un efect practic. Dar ea dădu glas

³⁰ "Transsilvania", Sibiu, nr. 27, 3 aprilie 1848, p. 105-107 și nr. 39, 15 mai 1848, p. 153-154; "Sb. Volksfreund", Sibiu, nr. 15, 4 aprilie 1848, p. 112-114; "Satellit", Brașov, nr. 39, 15 mai 1848, p. 195-197.

³¹ Despre memoriul Universității naționale săsești din 20 iunie 1848, v. Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, p. 229 sq. Memoriul este redat și în *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. Ernst Wagner, a doua ediție, Böhlau Verlag Köln Wien 1981, p. 205; *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, vol. VII, sub tipar.

sentimentului solidarității sașilor cu confracții lor ce plănuiau unificarea tuturor germanilor.³²

Și Uniunea tineretului germano-săsească (Siebenbürgisch-deutscher Jugendbund), creată la Mediaș, trimise în august 1848 două adrese către Adunarea națională din Frankfurt și către Tineretul academic german. Se arăta: "Lumea întreagă e plină de copii germani. Și noi suntem mlădițele acestor rădăcini. Despărțiți geografic, și fără legătură vizibilă la suprafața pământului cu țara-mamă, noi totuși trăim prin presă, prin Universitate, prin drumețiile meșteșugarilor noștri, prin amintirile trecutului și speranțele viitorului - cu și prin Germania. Mândria noastră piere, dacă Germania se fărâmițează; noi ne întărim, dacă Germania e puternică. Vrem să fim și să rămânem ceea ce am fost întotdeauna, un onest popor german și, de asemenea, onești și loiali cetățeni ai statului căruia îi aparținem."³³

Din toate aceste acțiuni și atitudini rezultă o îndreptare a tuturor eforturilor națiunii săsești spre apărarea ființei etnice. Universitatea săsească își manifestă plener rolul de for politic conducător al sașilor, întrunind în demersurile sale acordul majorității populației săsești. Confruntată cu problema națională, dezbaterea liberalism versus conservatorism devenea superfluă.

Toamna târzie a anului 1848 aduse cu sine declanșarea războiului civil în Transilvania. Mulți dintre fruntașii liberali sași, care se angajaseră în slujba revoluției maghiare, cunoscând dezamăgirea. Carl Goos, care ca deputat în Dieta transilvană din 29 mai votase uniunea din convingere, îngrozit de sângeroasa turnură politică și deziluzionat în așteptările sale, își puse singur capăt zilelor la 29 decembrie 1848. Josef Marlin trebui să recunoască cu durere: "Este nenorocirea naționalității maghiare că nu cunoaște nici o măsură față de vitregile naționalități." Marlin părăsi Ardealul după înfrângerea revoluției, fiind răpus de holeră.³⁴ Anton Kurz în schimb fu un combatant activ de partea revoluției kossuthiene, devenind adjutant și

³² Despre demersurile Universității naționale pe lângă Parlamentul din Frankfurt, v. *Ibidem*, și Irmgard Martius, *Großösterreich und die Siebenbürger Sachsen 1848-1859*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München 1957, p. 23-24.

³³ Este un fragment din *Grußwort des deutschen Jugendbundes in Siebenbürgen an die deutsche Nationalversammlung in der Frankfurter Paulskirche im Jahre 1848*, publicat în: "Klingsor", Jg.16 / 1939, Heft 11-12, p. 319, și este citat de Gustav Gündisch, *Deutsches Volkswerden in Siebenbürgen (1141-1849). Entwicklungsgeschichtliche Durchblicke*, Verlag Krafft & Drotleff, Sibiu 1944, p. 88.

³⁴ Michael Kroner, *Ein Sprechsaal des Volkswillens*, în: *Die Zeit in der Zeitung*, Cluj 1977, p. 65.

secretar personal al generalului Bem, la 29 ianuarie 1849 fiind înălțat la gradul de căpitan. Consecvent cu el însuși până la capăt, muri în bătălia de la Albești (31 iulie 1849). Max Moltke rămase la Brașov, și, o dată cu ocuparea maghiară a orașului, deveni redactor-șef al ziarului lui Gött "Kronstädter Zeitung" (26 martie 1849). Luptă și el în trupele lui Bem și căzu în captivitate austriacă. Apoi fu expulzat din imperiu și se stabilă în Germania.

G.D. Teutsch, căpitan în garda națională, se aruncă și el în luptă, însă de partea imperialilor, respingând acum cu arma în mână uniunea cu Ungaria. Tot de partea austriacă, Theodor Fabini fu împușcat în cursul unui atac în apropiere de Orăștie (9 februarie 1849). Stephan Ludwig Roth fu arestat la 21 aprilie, în pofida permisului de liberă trecere pe care însuși Bem i-l semnase, recunoscând astfel activitatea pacificatoare a preotului. Acuzat de înaltă trădare, Roth fu împușcat la Cluj la 11 mai 1849.³⁵

Obligată prin forța împrejurărilor, presa săsească deveni și ea un organ de luptă. Partida conservatoare a presei sibiene demonstrează în cursul revoluției un curaj al opiniei și o principialitate demne de admirație. Datorită relatărilor publicate, a comentariilor critice și a condamnării vehemente a exceselor de la Mihalț (iunie 1848), Reghin (noiembrie 1848), ca și a războiului fratricid, "Siebenbürger Bote" avu parte de numeroase probleme cu cenzura. Benigni protestă în van împotriva măsurilor restrictive arbitrare promovate de cenzorul Gyergyai.³⁶ Redactorii sibiieni fură în repetate rânduri amenințați cu moartea. La începutul anului 1849, "Bote" își reafirma poziția, prin obișnuita sa lozincă: "Totul pentru principe, adevăr și imparțialitate!"³⁷ La jumătatea lui martie 1849, când Sibiul fu cucerit de armata lui Bem, Benigni fu ucis de câțiva husari kossuthieni și plăti cu viața prețul fermității sale.³⁸ În aceleași circumstanțe, "Transsilvania" și "Siebenbürgischer Volksfreund" își sistară apariția, din motive neclare (fie pentru a nu colabora cu noua stăpânire revoluționară, fie pentru că

³⁵ W. Dausch, *op.cit.*, p. 190 despre Anton Kurz. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, red. Walter Myß, Kraft Verlag, Thaur bei Innsbruck 1993, p. 343 despre Leopold Maximilian Moltke. *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848/1849*, p. 23 despre moartea lui Carl Gooß.

³⁶ Documentul din 20 iunie 1848, Joseph Benigni von Mildenberg către prezidiul Comandamentului militar general, original: Arhivele Statului Budapesta, Fond Gr. Pr., nr. 1724/1848, foto: 26.054-26.056/1848; v. *Documente privind istoria revoluției de la 1848. C. Transilvania*, vol. VII, în curs de apariție la Editura Academiei Române.

³⁷ "Siebenbürger Bote", Sibiu, nr. 1, 1 ianuarie 1849, p. 1.

³⁸ Carl Göllner, *op.cit.*, p. 201.

au fost interzise). "Bote" își continuă activitatea cu un nou redactor-șef, Johann Hintz, a cărui opțiune declarată era aceea de a refuza să practice "agitaționism politic" prin intermediul presei, fără a nega "intențiile sale politice leale și deschise".³⁹ În pofida talentului său de jurnalist strălucit, simpatiile sale filokossuthiene au fost aspru judecate de istoriografia săsească ulterioară evenimentelor (Oskar Wittstock, Friedrich Teutsch).⁴⁰ Desigur însă că "Bote" a găzduit în paginile sale proclamații și ordonanțe ale guvernului maghiar, precum și declarații de supunere din partea comunității orașului. Nu putem însă sublinia îndeajuns tonul cu totul moderat și reținut al ziarelor sibiene, ce excludea lingușelile și plecăciunile în fața vremelnichilor stapâni. Reinstaurarea puterii austriece determina noi schimbări redacționale. Heinrich Schmidt, proaspătul redactor-șef al lui "Bote" îi circumscria ziarului rolul de a deveni "un organ al intereselor naționale săsești" și datoria de a răspândi o conștiință de stat austriacă.⁴¹

Evoluția presei liberale brașovene fu mult mai sinuoasă. În declarația de Anul nou către cititorii săi, redacția lui "Siebenbürger Wochenblatt" aserta: "Așa cum a fost în Europa în urmă cu numai 12 luni, nu va mai fi și nu poate să mai fie... De aceea, și ziarele ce comunică relatări despre mișcările progresiste dobândesc o valoare chiar mai înaltă decât mai demult. Numai omul lipsit de griji, și, s-ar putea spune, nătângul politic nu își îndreaptă atenția asupra lor."⁴² Orientarea spre progres era clară. Mai puțin clare erau opțiunile politice ale cititorului presei brașovene, Johann Gött, care fluctuau o dată cu cei care guvernau cetatea. Într-o scrisoare deschisă din ianuarie 1849, Gött arăta că niște "önkéntes" (voluntari) din districtul Brașovului îl amenințaseră cu moartea. Pe de altă parte, la Sibiu s-ar fi răspândit vestea arestării sale de către austrieci, care l-ar fi condamnat pentru înțelegerea sa cu secuii în detrimentul sașilor. Gött își asigura prietenii, dar și dușmanii că "nici în schimbul coroanei împărătești germane, n-aș dori să fiu un trădător al poporului meu și al orașului Brașov, unde trăiesc soția și cei șase copii ai mei."⁴³ În ianuarie 1849, "Wochenblatt" își transformase total atitudinea, trecând de la poziția inițială prounionistă din primăvara lui 1848 la una net antimaghiară și proaustriacă. La 20

³⁹ "Sb. Bote", nr. 34, 27 martie 1849, p. 131.

⁴⁰ Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben der 40er Jahre*, în: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe*, p. 122; Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, p. 188.

⁴¹ "Sb. Bote", nr. 99, 3 august 1849, p. 357.

⁴² "Siebenbürger Wochenblatt", Brașov, nr. 1, 1 ianuarie 1849, p. 1.

⁴³ Ibidem, nr. 3, 7 ianuarie 1849, p. 16.

martie 1849 Braşovul se predă de bună-voie în mâinile lui Bem. În mijlocul noului decor militar, Gött schimbă din nou cărma, precum şi titlul ziarului său principal din "Siebenbürger Wochenblatt" în "Kronstädter Zeitung". Este lesne de imaginat că, odată cu măturarea ocupaţiei maghiare prin acţiunea militară conjugată a ruşilor şi a austriecilor, Gött reveni la gânduri de loialitate imperială. La 23 iulie 1849 el se justifică: "Subsemnatul roagă să nu fie judecat, deoarece din data de 20 martie a.c. editorul acestui ziar este în măsură să demonstreze, că nu a trădat nici o clipă cauza cea dreaptă, oricât ar părea de potrivnice aparenţele."⁴⁴

Dacă Gött nu excela printr-o înaltă ținută morală, în schimb viziunea sa este definitorie pentru conţinutul liberalismului săsesc în Ardeal. Gött a fost practic teoreticianul acestui curent la saşi, folosind cu precădere paginile lui "Kronstädter Zeitung" pentru a face publice concepţiile sale. Numărul inaugural al ziarului din 26 martie 1849 era deosebit de tranşant şi radical. În "Cuvântul său introductiv", Gött considera "Wochenblatt" drept cel mai liberal dintre ziarele Austriei din vremea lui Metternich(!), şi deplângea dificultatea cu care pe atunci, din pricina cenzurii, se putea manifesta doar o formă scâlciată de "liberalism naiv". "Siebenbürger Wochenblatt" fusese un ziar pentru toate vocile şi toate partidele, dar după "cuceririle din martie" (1848) ale revoluţiei, greşise prin atitudinea sa atotcuprinzătoare, neoptând pentru un partid unic, adică cel revoluţionar. De aici izvoră necesitatea reeditării ziarului, noul titlu şi noul redactor-şef (Max Moltke) subliniind această "împerspătare", - şi nevoia de a repara greşelile trecutului şi a trece decis de partea revoluţiei maghiare.⁴⁵ Dincolo de oportunistă declaraţie de credinţă, avem în acest text o definiţie mulţumitoare a conceptelor vehiculate de Johann Gött: "conservatorismul" guvernării Metternich, "liberalismul naiv" al anumitor ziare de epocă, şi în primul rând al lui "Wochenblatt", "liberalismul" radical promovat de revoluţia kossuthiană.

În numerele 2 şi 3 ale aceluiaşi ziar, redacţia semna un articol fluviu intitulat "O mărturisire politică de credinţă". Este o teorie politologică în toată regula. Neabordând realitatea transilvană concretă decât tangenţial, aici se expunea însă o concepţie coerentă asupra vieţii de partid şi asupra statului ideal. "Spiritul timpului", care pentru redactori sintetiza modernitatea, însemna "libertate, simţ comunitar şi progres", şi era un fel de forţă motrice, dinamizatoare a istoriei. În

⁴⁴ "Kronstädter Zeitung", nr. 34, 23 iulie 1849, p. 158.

⁴⁵ Ibidem, nr. 1, 26 martie 1849, p. 1.

marea sa parte Europa anului 1849 era arena in care se confruntau două partide majore. Unul dintre ele exprima triumful voinței individuale de putere, al doilea triumful "voinței populare", colective. "Primul vede în popor mijlocul, al doilea scopul; primul este partidul domniei princiere a bunului plac, al doilea este partidul autodeterminării popoarelor." Redacția apologia al doilea tip de partid, ce consona cu spiritul timpului. Dar ambele partide vehiculau o masă oarbă, incultă. Datoria oricărui "prieten al oamenilor" era una de esență iluministă: de cultivare și deșteptare a poporului. Scopul statului trebuia să fie impunerea voinței populare. Acest lucru nu putea să se întâmple decât într-un "stat de ordine", altminteri era vorba de un "sistem rafinat de exploatare și aservire". Numai popoarele "nedezvoltate", "lașe" sau "slabe" acordau unor despoți ascultare necondiționată. Nici un "popor educat, fie el puternic, nu ajută la aservirea altui popor, chiar dacă acesta este slab." Un popor "dornic să-și impună voința" este un popor matur, apt să formeze un stat. - Se afirma că granițele statului pot fi date de factorii naturali (ape, munți), sau de factorul lingvistic. O națiune ce locuiește "neamestecat" un teritoriu întins va alcătui, pe baza limbii vorbite în sânul ei, un "stat național". Națiunea i-ar cuprinde deci pe vorbitorii aceleiași limbi. Dacă statul cuprinde locuitori vorbitori ai mai multor limbi se numește "stat geografic", și se delimitează prin granițe naturale. Se exemplifica: "Franța este un stat național, Italia și Germania trebuie să devină. Elveția este un stat geografic, Ungaria și Transilvania trebuie să devină astfel." - Ce diferență exista între "națiune" și "popor"? Dacă se poate vorbi de un "popor" nordamerican sau elvețian, nu se poate vorbi de o "națiune" nordamericană sau elvețiană. Tenta federalistă a observației este evidentă. "În statul național conceptele de popor și națiune se confundă; pe când în statele populate amestecat toate națiunile formează poporul, fără să fie necesară o contopire a diverselor naționalități." Totuși dispariția unei națiuni putea fi cauzată fie de propria renunțare la sine, fie de despotismul statului. "Ca părți ale poporului, toate națiunile au aceleași drepturi." Nimeni nu putea fi favorizat "pe baza întâietății istorice sau numerice a națiunii sale... fiindcă deviza unui stat înțelept este 'libertate și egalitate', anume egalitatea tuturor în fața legii, ce apără libertatea tuturor." - "Legea este ceea ce dorește majoritatea poporului." Un stat despotice emite doar porunci și interdicții. Un stat de ordine are o constituție "care prescrie felul în care se apără voința poporului", și care este elaborată de "reprezentanții poporului". "De observarea legilor se îngrijesc funcționarii poporului". Statul întreg trebuia subsumat poporului. "În

afara poporului și deasupra poporului nu stă nimeni, iar noi credem în impunerea voinței poporului ca scop al statului, în înfăptuirea drepturilor umane inalienabile ale tuturor cetățenilor statului ca *primă* și *ultimă* voință a poporului."⁴⁶ (Anexe, doc. nr. 8.)

Recunoaștem în expunerea de principii de mai sus, idei predilecte ale liberalismului german: "voința poporului" ce trebuia să se instaureze în "statul de ordine" sub deviza "libertate și egalitate"; legea ca expresie a voinței majorității, nu a voinței "domniei bunului plac". Gött și redactorii săi defineau concepte moderne la vremea aceea, care au rămas teme preferate ale dezbaterilor politologice până în zilele noastre: "stat", "popor", "națiune". Ei operau o distincție între "statele naționale" și statele numite de el "geografice", plurinaționale. "Poporul" în viziunea lui Gött și a tovarășilor săi de idei cuprindea totalitatea locuitorilor unui stat, uneori mai multe "națiuni". Criteriul de recunoaștere a "națiunii" (în termenii noștri de astăzi: a naționalității) era cel lingvistic. În Ardealul pașoptist circula și conceptul de "naționalitate", care acoperea sensul celui de "națiune" (după cum rezultă din textul lui Marlin, redat mai sus). Definițiile editorului brașovean rămân valabile în linii generale. Fără a cere anume organizarea Transilvaniei într-un sistem federativ, după model elvețian și nordamerican, Gött sugera că atât Ungaria, cât și Transilvania trebuiau să devină "state geografice", în care, se subînțelege, toate națiunile să fie egal îndreptățite.

*

În chip de concluzie la paginile de mai sus vom desprinde câteva constatări. Liberalismul pașoptist a fost purtătorul celor mai radicale reforme. Radicalismul cererilor formulate în cursul revoluției a fost mai intens în Germania, descrescând spre răsărit. Situația economică și structura socială a populației au jucat în acest sens un rol important. Germania avea o burghezie puternică, în vreme ce în Austria și Transilvania se cereau mai întâi înlăturate relațiile medievale din agricultură. Burghezia germană, cu o doctrină liberală bine precizată, a ajuns la putere la 1848 prin partidul liberal, ceea ce a însemnat totodată dezagregarea liberalismului și crearea unor curente și mai radicale, cum era cel promovat de republicani. - În Austria revoluționarii radicali pot fi considerați liberali, mai mult prin atașarea lor la mișcarea națională din Germania și prin atitudinea lor activă, decât printr-o conceptualizare programatică. - Datorită izolării lor

⁴⁶ "Kronstädter Zeitung", nr. 2, 29 martie 1849, p. 5 și nr. 3, 2 aprilie 1849, p. 9. V. Anexe, doc. nr. 8.

teritoriale de lumea germană, sașii ardeleni, tradiționaliști în esență, au optat pentru reforme, dar nu în cadrul unor partide politice. Au existat la sași reformiști de orientare conservatoare și reformiști liberali. Ambele grupări au evitate tendințele extremiste. După cum conservatorismul sășesc nu a atins cote "reacționare", cum i s-a imputat uneori, nici liberalismul sășesc n-a căpătat accente radicale. Republica nu a câștigat adepți pe Pământul Crăiesc nici la 1848, nici mai târziu.

Generația tânără, și mai ales studențimea, s-a implicat activ în revoluție, constituindu-se în adevărate organizații de luptă (Tineretul academic german, Legiunea academică la Viena, Uniunea tineretului german din Transilvania). La Sibiu, studenții Academiei sășești de drept litografiază în secret o revistă, "Der junge Sachse", care apăru câteva luni înainte de izbucnirea revoluției (15 decembrie 1847 - 8 martie 1848).⁴⁷

Ideologia națională, însoțitoarea nemijlocită a liberalismului, a îmbrăcat forme diferite de la țară la țară. Naționalismul din teritoriile Germaniei era oarecum autarhic, confruntându-se cu problema internă a unificării statale centralizate. În Austria trebuia găsit echilibrul cel mai stabil între elementul german, dominant din punct de vedere politic, dar numeric minoritar, și majoritatea formată din restul naționalităților. În Ardeal naționalismul sășesc a fost o raportare la naționalismul maghiar agresiv și o colaborare de front comun cu naționalismul românesc care se zămislea. Conștiința de sine sășească a specificului etnic a dobândit o nouă componentă, mai degrabă afectivă, prin ideea germanității sașilor. Solidarități culturale cu frații lor germani, ca cetățeni loiali ai statului în care viețuiau, în vremea revoluției sașii nu au beneficiat de un sprijin concret din partea Germaniei.

⁴⁷ Michael Kroner, *Ein Sprechsaal des Volkswillens*, în vol. cit., p. 44.

I. DER VORMÄRZ

Die ersten deutschen Zeitungen in der Habsburgermonarchie waren "Neue Zeytungen", inhaltsreiche Flugblätter, die die Türkenkriege schilderten. Einige Stücke in deutscher Sprache über die Schlacht von Mohács (1526) sind erhalten. Sie stammen zum größten Teil aus der Wanderdruckerei des Johannes Manlius (Manel, Männel). Das älteste ist die "Neue Zeytung aus Ungarn" von Erhard Pöckhl aus dem Jahr 1587, gedruckt zu Eberau (Monyorókerék). Martin Szentiványi gab von 1675 bis 1703 lateinische Flugblätter heraus.¹

Wien: Das erste, langlebigste und bedeutendste Blatt war die amtliche "Wiener Zeitung" (1780-1940, 1947-...). Die erste Nummer erschien am 8. August 1703 unter dem Titel "Wienerisches Diarium". Herausgeber war Johann Baptist Schönwetter. Das kaiserliche Privilegium, mit dem die Zeitung ausgestattet war, wurde 1721 Johann Peter van Ghelen übertragen. Bemerkenswerterweise führte er Klage, daß die Wiener die Zeitung im Kaffeehaus lasen statt sie zu kaufen. Das Blatt erschien zweimal wöchentlich und von 1788 dreimal pro Woche. Der Titel "Wiener Zeitung" wurde 1780 angenommen. 1810 wurde ein Teil der Zeitung als "Amtsblatt" und offizielles Regierungsorgan bezeichnet. 1812 wurde das Format vergrößert. Seit dem 1. Oktober 1813 erschien die "Wiener Zeitung" täglich. Sie überlebte die Revolution von 1848/1849 (mit einer kurzen Unterbrechung vor dem 3. November 1848). Als Regierungsblatt erreichte sie 1855 eine Auflage von 4.533 Exemplaren.²

Während des 18. Jhs. besaß Wien eine dominante Rolle im Bereich der Presseprodukte. Dem starken geistigen Druck der Wiener Zeitungen konnte allein die "Preßburger Zeitung" widerstehen. Wien wurde "zur Alleinherrscherin auf dem geistigen und

¹ Michael Kroner, *Einleitung*, im Band: *Die Zeit in der Zeitung*, Klausenburg 1977, S. 9-11; Heinrich Réz, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, Verlag für Hochschulkunde, München 1935, S. 5.

² Kurt Paupié, *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte 1848-1859*, Bd. I: Wien, Wien 1960, S. 119.

wissenschaftlichen Gebiet, bzw. zum alleinstehenden geistigen Vermittler des Westens".³ So bekamen auch die Zeitungen, bis zum Ende des 18. Jhs., ihre Nachrichten fast ausschließlich aus Wien, womit auch ihre kurze Lebensdauer leicht erklärlich ist.

Auch die Provinzstädte entwickelten allmählich Unternehmen, wo Zeitungen herausgebracht wurden.

*Budapest*⁴: Die erste Ofener Druckerei (gegründet 1724) gehörte dem Deutschen Johann Sebastian Landerer. Da wurde der "Wöchentlich zweymal neuankommende Mercurius" (1731-1739) herausgegeben. Die nächste deutsche Zeitung erschien erst vier Jahrzehnte später (1781) in Pest; es könnte sich um eine Fortsetzung des "Mercurius" handeln.

Das "Pester Intelligenzblatt in Frag- und Anzeigen" wurde von 1781 bis 1785 herausgegeben und zeigt dem "Mercurius" gegenüber einen Fortschritt.

Im Laufe der achtziger Jahre des 18. Jh. erschienen in Ofen und Pest die ersten wissenschaftlichen Zeitschriften. Pest stellte damals noch kein literarisches Zentrum dar, sogar die Regierungsämter waren noch bis 1785 in Preßburg. Die von Jakob Joseph Winterl in Pest (1784) herausgegebenen "Monatliche Früchte einer gelehrten Gesellschaft in Hungarn" sind über das erste Heft nicht hinausgekommen, da die Verhältnisse für eine Akademie der Wissenschaften noch nicht reif waren. Nach kurzem Bestand endete auch die Zeitschrift des Gelehrten Martin Georg Kovachich, der "Merkur von Ungarn" (Pest, 1786 bis 1787).

Über die "Ofner Stadtzeitung", die auch als "Städtische Ofner Zeitung" erwähnt wurde, ist außer ihrem Erscheinungsdatum um 1786-1788 nicht viel bekannt.

Ein längeres Dasein hatten die "Ungarischen Staats- und Gelehrten-Nachrichten", die vom 3. Januar 1787 bis 28. Juni 1794 in Ofen erschienen. Sie entnahmen die ausländischen Nachrichten hauptsächlich der "Wiener Zeitung". Waren jene nicht angekommen, so bemerkte man z.B. in Nr. 87 (vom 7. November 1787): "Die Preßburger und die Wiener Post sind in dem Monat noch nicht angekommen."⁵ Sie beriefen sich auch auf andere ausländische deutsche Zeitungen, so auf die "Berliner Monatschrift", die "Mainzer Monatschrift", den "Hamburger Correspondent", die "Lemberger

³ H. Réz, a.a.O., S. 10.

⁴ Über die Ofner und Pester Presse H. Réz, a.a.O., S. 6, 8, 12, 16-19, 29-31.

⁵ Ebenda, S. 17.

Zeitung“, die „Gräzer Zeitung“, die „Erlanger Zeitung“, die „Preßburger Zeitung“, die „Bayreuther Zeitung“, die „Prager Zeitung“, die „Brünner Zeitung“ u.a. In der Beilage zu Nr. 1788 brachten sie die Ankündigung des Hermannstädter „Kriegsboten“, aus dem sie während des Türkenfeldzugs Kriegsnachrichten entnahmen, da der „Kriegsbote“ infolge seiner günstigen Lage eine verlässliche Kriegskorrespondenz hatte. Die Fortsetzung dieser Blätter bildete wahrscheinlich die „Ofner Zeitung“, die bis 1800 erschien.

In Pest brachte Hieronymus Moll 1788 das „Ofner und Pester Frag- und Kundschaftsblatt, oder Sammlung von nützlichen Dingen und Nachrichten“ heraus. Moll schloß sich mit Matthias Trattner zusammen und veröffentlichte im selben Jahre eine andere Pester Zeitung, „Der neue Kurir aus Ungarn von Kriegs- und Staatsachen“, dessen Titel 1791 geändert wurde: „Neuer Kurir aus Ungarn von Kriegs- und Staats- und Gelehrten-Sachen“.

Jakob Schickmanyer gab vom 2. Januar bis 17. April 1800 31 Nummern der „Ofner und Pester Zeitung“ heraus. Nachher erschien das Blatt als „Vereinigte Ofner und Pester Zeitung“. Die Schriftleitung führte Schickmanyer bis zu seinem Tode (1810). Die Publikationserlaubnis wurde von Franz I. auf seine Tochter, Josepha Schickmanyer, übertragen, die sie ab der 1. Nummer 1837 Josef Janisch überließ. So erschien die „Vereinigte Ofner und Pester Zeitung“ bis 1845 als eines der verbreitetsten deutschungarischen Blätter. Seit 1811 war ein Beiblatt beigelegt worden, die „Gemeinnützigen Blätter“, die 35 Jahre lang erschienen. Seit 1837 wurde noch ein „Intelligenzblatt“ hinzugefügt, das auch bis 1845 bestand. „Mit ihr /der 'Vereinigten Ofner und Pester Zeitung'/ ist ein so langlebiger und sehr verbreiteter Vertreter des ungarländischen deutschen Zeitungswesens verschwunden, wie wir, außer der 'Preßburger Zeitung', bis 1854 (Gründung des 'Pester Lloyd') keinen zweiten verzeichnen können. Sie ist auch manchmal entschieden für die Interessen des Deutschtums eingetreten, aber nie verletzend gegen das Ungartum, nur stark den eigenen Standpunkt unterzeichnend.“⁶

Mit der belletristischen Zeitschrift des Grafen Karl Festetics, der „Pannonia“ (10. April 1819 bis 28. Dezember 1822), fängt die Blütezeit der Zeitschriften an. Als Mitarbeiter dieser Zeitschrift wirkten bekannte österreichische Schriftsteller wie J.L. Deinhardtstein, F. Gräffer, F.X. Schlechta sowie die besten deutschungarischen Schriftsteller: R.G. Rummy, J. Melzer, J. Cslapovics u.a. Nach den

⁶ Ebenda, S. 22.

Anfängen bei der "Pannonia" waren die ausländischen Mitarbeiter bei der "Iris" (2. Juli 1825 bis 26. Dezember 1828) des Karl Stielly schon zahlreicher: H. Adami, R. Baldamus, E. Bauernfeld, A. Grün, L.O. Hennet, F. Castelli u.a. Der "Spiegel" (1828 bis 31. Dezember 1852), als Rivale der "Iris", erlebte 25 Jahrgänge und war die einzige belletristische Zeitschrift in Ofen und Pest, die 1849 überlebte. Ihre Schriftleiter, Franz Wiesen, Samuel Rosenthal und Siegmund Saphir, brachten außer dem reichen belletristischen Teil ausführliche Theater- und Modeberichte. Diese von Juden geleitete Zeitschrift trug zur Verbreitung der literarischen Bestrebungen des "Jungen Deutschland" in Ungarn bei und sorgte für wertvolle ausländische Mitarbeiter, wie H. Heine, W. Alexis, Fouqué, F. Gerstäcker, F. v.d. Hagen, A. Meißner, A.C. Wiesner u.a.

Die deutschsprachige jüdische Presse in Ungarn ist ebenfalls nennenswert. Das erste von Juden herausgebrachte Tageblatt war das "Pesther Tageblatt" (1. Januar 1839 bis 29. März 1845), wo der Schriftleiter Siegmund Saphir eine Reihe jüdischer Journalisten aus Österreich und Deutschböhmen als Mitarbeiter anstellte (Leopold Kompert, Adolf Neustadt, Moritz Mahler, Isidor Heller u.a.). Neustadt war auch Schriftleiter der "Preßburger Zeitung" und von 1841 bis 1848 der "Pannonia" sowie ihres belletristischen Beiblattes. Einen literarischen Wert besaß das von Hermann Klein herausgegebene Tageblatt "Der Ungar" (1. Januar 1842 bis 27. September 1848).

In Budapest erschien seit 1828 die "Allgemeine Handlungszeitung", die unter verschiedenen Titeln bis 1848 herauskam.

*Preßburg*⁷: Am 1. Juli 1764 erschien auf Anregung des Preßburger Bürgermeisters Karl Gottlieb Windisch (1725-1793) die erste Nummer der "Preßburger Zeitung" bei Johann Michael Landerer. Anfangs wurde sie wöchentlich zweimal, später täglich herausgegeben. Die 150jährige Geschichte dieser populären Zeitung endete erst 1929. Es war die einzige Zeitung, die während des 18. Jhs. dem Druck der Wiener Zeitungen widerstehen konnte.

Im Herbst 1781 gab ebenfalls Windisch als Fortsetzung der fünf Jahren vorher eingegangenen "Anzeigen" seine wissenschaftliche Zeitschrift "Ungrisches Magazin" bei Anton Löwe heraus. Die Zeitschrift pflegte alle Gebiete der Wissenschaft, insbesondere aber Geschichte und Geographie. Das "Ungrische Magazin" (1781-1787) war "die bedeutendste deutsche Zeitschrift bis zur Jahrhundertwende in

⁷ Über die Preßburger Presse ebenfalls H. Réz, a.a.O., S. 9, 10, 11, 15.

Ungarn".⁸ Nach dem Eingehen der Zeitschrift machte Windisch den Versuch, das "Neue Ungrische Magazin" (1791-1793) herauszugeben.

1780 kam das Preßburger "Kundschaftsblatt" hinzu, das nur dem Namen nach bekannt ist. 1784 finden wir die "Staatsanzeigen von den k.k. Staaten" von de Luca, welche aber über das erste Heft nicht hinaus kamen.

Kaschau: Nach einem kurzen Versuch 1818 kamen in den 30er Jahren des 19. Jh. in Kaschau "Der Bote von und für Ungarn" und "Das Kaschauer Kundschaftsblatt" heraus.⁹

Raab: Die belletristische Zeitschrift "Das Vaterland" wurde 1844-1846 in Raab herausgegeben.¹⁰

*Temeswar*¹¹: Das Temeswarer "Intelligenzblatt" wurde 1771 vom Buchdrucker Matthäus Josef Heimerl als Wochenblatt herausgegeben. Keine einzige Nummer ist erhalten geblieben. Die Zensur des Blattes besorgte der Direktor des Temeswarer Jesuitengymnasiums. Dadurch kamen die Ende des 18. Jh. im Banat angesiedelten Deutschen mit ihrem ersten Wochenblatt den älteren Siedlern in Siebenbürgen (1784) und der Zips (1863) zuvor. 1784 wurde in Temeswar das zweite Wochenblatt von Johann Thomas Trattner, die "Temeswarer Zeitung", herausgegeben. 1787 gab der Temeswarer Buchdruckereibesitzer Josef Eisenführer den "Temeswarer Merkur" als Wochenblatt heraus. Weiteren mißglückten Versuchen (1805, 1809, 1828) folgte das "Temeswarer Wochenblatt" (1831-1849), das zu einem bedeutenden Blatt heranwuchs. 1828 gab es hier auch eine "Banater Zeitschrift für Landwirtschaft, Handel, Künste und Gewerbe".

Agram: Derselbe Trattner gab 1789 auch die erste Zeitung in Agram, der "Kroatische Korrespondent", heraus, die in 61 Nummern vorhanden ist. Die "Agramer Zeitung" (1826-1912) spielte zunächst als Wochenblatt, später als Tageblatt eine wichtige Rolle. Sie hatte verschiedene Beiblätter, worunter literarisch das bedeutendste die "Luna" (1826-1857) war. "Der deutsche Einfluß in Kroatien war damals so stark, daß sogar die Führer des Illyrismus sich oft der deutschen Sprache bedienten und die deutschen Schriftsteller gaben in Agram

⁸ Ebenda, S. 13.

⁹ Ebenda, S. 34.

¹⁰ Ebenda, S. 34.

¹¹ Über die Temeswarer Presse Nikolaus Berwanger, *Erste deutsche Zeitung des Banats - erste Zeitung auf dem Gebiete des heutigen Rumäniens*, in: Die Zeit in der Zeitung. Beiträge zur rumäniendeutschen Publizistik, Klausenburg 1977, S. 13-24; H. Réz, a.a.O., S. 11, 15, 16, 34.

eine Monatsschrift, die "Croatia" (1839-1842) heraus, worin sie mit Begeisterung von der nationalen Sache der Kroaten sprachen."¹²

Karlstadt: Stark verbreitet und beliebt war auch die belletristische Zeitschrift "Der Pilger" (1841-1847), worin auch Übersetzungen aus dem Kroatischen mitgeteilt wurden.¹³

Hermannstadt: Am 9. November 1783 gab Martin Hochmeister in Hermannstadt die "Ankündigung der ersten siebenbürgischen Zeitung" heraus. Vom 2. Januar 1784 angefangen erschien die "Siebenbürger Zeitung" bei Hochmeister. Ihre Fortsetzung von 1787 war der "Kriegsbote", dessen Titel ab 1792 "Siebenbürger Bote" wurde. Ende des 18. Jh. erschien der "Siebenbürger Bote" in einer kleinen Auflage und hatte bloß 150 Abonnenten.¹⁴ Im Vormärz erschienen als Beiblätter des "Boten": das "Siebenbürgische Bürgerblatt" (1838-1839), die "Transsilvania" (1840-1863), das "Amts- und Intelligenzblatt zum Siebenbürger Boten" (1843-1860), der "Anhang zur Transsilvania für Landwirtschaft und Gewerbe" (1844), das "Deutsche Volksblatt für Landwirtschaft und Gewerbe in Siebenbürgen" (1844-1847). Außerdem kamen in Hermannstadt das "Unterhaltungsblatt aus der Geschichte Siebenbürgens" (1840-1841), die "Unterhaltungen aus der Gegenwart" (1848), das "Archiv für die Kenntniß von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart" (1840-1841), der "Siebenbürgische Volksfreund" (1844-1849) heraus.¹⁵ Das bedeutendste wissenschaftliche Organ war das "Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde" (1843-1944). Um die Jahrhundertwende wurden zwei inhaltsreiche Zeitschriften ebenfalls bei Hochmeister herausgebracht, die sich als Ziel die Erforschung der siebenbürgisch-sächsischen Geschichte und Kulturgeschichte setzten: die "Siebenbürgische Quartalschrift" (1790-1801, 7 Bände) und die "Siebenbürgischen Provinzialblätter" (1804-1825, 5 Bände).

Kronstadt: Das vom Verleger Johann Gött herausgebrachte Nachrichtenblatt, das "Siebenbürgische Wochenblatt" (1837-1849), wurde durch dessen kulturelle, literarische und wissenschaftliche Beiblätter ergänzt: das "Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und

¹² H. Réz, a.a.O., S. 34. Über die Agramer Presse auch auf S. 15.

¹³ Ebenda, S. 34.

¹⁴ Michael Kroner, *Ein Kind der Aufklärung. Die Anfänge der siebenbürgischen und sächsischen Publizistik*, in: *Die Zeit in der Zeitung*, S. 37. H. Réz, a.a.O., S. 15, 26 gibt fälschlich manche Titel und Daten an.

¹⁵ Michael Kroner, *"Sprechsaal des Volkswillens". Die siebenbürgisch-sächsische Presse während des Vormärz und in der bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848/1849*, in: *Zeit in der Zeitung*, S. 43.

Publizität" (1837-1838), das unter dem Namen "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" (1839-1848, 1851-1858) fortgesetzt wurde, die "Mimosen aus dem Gebiet der Dramaturgie" (1838-1839), das "Intelligenzblatt" (1840-1842), der "Satellit" (1840-1848, 1849-1858), die "Stundenblumen der Gegenwart" (1840-1843, 1845), sowie das "Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens" (1844-1847).¹⁶

*

Die große Wirkung und Macht der periodischen Presse wurde von Anfang an erkannt. Der Wiener Hof war sich dieser Macht bewußt, als er 1793 mit allerhöchstem Handschreiben den folgenden Befehl an alle Landesvorstände ergehen ließ: "Wohl aber würde gut geschehen, wenn unter der Hand sowohl Zeitungsschreiber als auch Gelehrte in und außer den Erblanden durch Zusicherung einer angemessenen Belohnung aufgemuntert werden würden, die üblen Folgen der französischen Revolution bei schicksamer Gelegenheit lebhaft darzustellen, und besonders solche in eine populäre, jedermann leicht faßliche Schreibart einzukleiden."¹⁷

Die erste Abfassung der Ratio Educationis (1777) hat dem Zeitungslesen eine große praktische Bedeutung beigemessen. Laut § 155 wurde das Zeitungslesen ("Collegium novorum publicorum") als außerordentlicher Gegenstand mit 2 Stunden wöchentlich in den Lehrplan aufgenommen. Die Ratio Educationis von 1806 hat das Zeitungslesen wieder gestrichen, da es den Erwartungen nicht entsprochen habe.

Vermittels der "epochenmachenden" Zensurverordnung Josefs II. vom 11. Juli 1781 konnte die Aufklärungsliteratur freier verbreitet werden. Die Zensurkommission wurde aufgehoben, nur die Bücherrevisionsämter sollten als untergeordnete Behörden bestehen. Der Kaiser gestattete freisinnig: "Kritiken, wenn es nur keine Schmähchriften sind, sie mögen nun treffen, wen sie wollen, vom Landesfürsten bis zum Untertan, besonders wenn der Verfasser seinen Namen dazu drucken läßt und sich also für die Wahrheit der Sache als Bürge darstellt, /sollen/ nicht verboten werden."¹⁸

¹⁶ Ebenda, S. 42.

¹⁷ Zitat nach H. Réz, a.a.O., S. 4: Wien. Staatsarchiv des Innern und der Justiz. Polizeihofstelle 1793 / 1794.

¹⁸ Zitat in *Aufklärung. Schrifttum der Siebenbürger Sachsen und Banater Schwaben*, Hg. Carl Göllner und Heinz Stănescu, Bukarest 1974, S. 14 in C. Göllners "Einleitung".

Insbesondere für das Zeitungswesen brach eine bessere Zeit an. Schon in den 80er Jahren des 18. Jh. blühten Zeitungen und wissenschaftliche Zeitschriften in den größeren deutschen Städten Ungarns Ofen, Pest, Preßburg, Hermannstadt, Temeswar und Agram auf.

Nach Josef II. wurde den Zeitungen Politik wieder streng verboten und damit war ihnen eine wichtige Lebensgrundlage genommen. Nach dem Hofdekret vom 7. Dezember 1790 waren "alle Schriften, welche öffentliche landesfürstliche Gesetze und Anordnungen kritisieren und tadeln, ganz dem Verbote zu unterziehen, weil durch Verbreitung solcher Schriften die Folgsamkeit des Untertanen und die Vollziehung der landesfürstlichen Verordnungen geschwächt wird."¹⁹ Alle Monate wurden die Titel der verbotenen Bücher veröffentlicht, aus Kaffeehäusern alle Zeitungen entfernt. Es blieb den Zeitungen nichts anderes übrig, als die amtliche "Wiener Zeitung" nachzudrucken.²⁰ Als Nachrichtenzeitung genügte je eine in einer größeren deutschen Stadt ("Preßburger Zeitung" seit 1764; die "Ofner und Pester Zeitung" seit 1787 und 1788 bzw. vereinigt seit 1800; die "Siebenbürger Zeitung" in Hermannstadt seit 1784).

Am 26. Juli 1791 wurde ein allerhöchstes Handschreiben an den Grafen Majláth gerichtet, daß er auf die in Ungarn gedruckten Zeitungen und Schriften ein besonderes Augenmerk haben möge. Der Wiener Hof war so besorgt um die Kontrolle der Zeitungen, daß er bis zu den kleinsten Einzelheiten alles selbst erledigte. So hat sich der Kaiser persönlich viermal interessiert um den Defraudanten Karl Schönthal, den Jakob Schickmayer wegen Unterschlagung entlassen hatte. Obwohl die Meldung Schickmayers schon vorlag, bekam Schönthal noch 50 Dukaten für eine geheime Anzeige. Das Ansuchen Jakob Schickmayers für die Vereinigung der Ofner und Pester Zeitung ("Der neue Kurir") hat man wie folgt bewilligt: "Wenigstens werden die Zeitungen weniger, deren es in Ungarn ohnehin nicht mangelt."²¹

Bei den Karlsbader Verhandlungen (1819) verursachten Zeitungen und Flugblätter schwere Sorgen. "Die zügellose Presse nimmt Geist und Gemüt gefangen, vernichtet das Prinzip der Autorität und macht die Menschen zu Schwärmern", hieß es dort.²²

¹⁹ Ernst Weisenfeld, *Die Geschichte der politischen Publizistik bei den Siebenbürger Sachsen*, Frankfurt am Main 1939, S. 25.

²⁰ Michael Kroner, *Ein Kind der Aufklärung*, a.a.O., S. 35.

²¹ H. Réz, a.a.O., S. 22.

²² Ebenda, S. 22.

Napoleon scheute sich nicht, den Blättern Zeitungsblättern unterzuschieben, um die öffentliche Meinung für sich zu gewinnen. Und als Metternich sah, daß er mit der Zensur allein sein Ziel nicht erreichen konnte, erwarb er die größte österreichische Zeitung, den "Österreichischen Beobachter", und ließ sie durch Gentz, seinen eigenen Vertrauensmann, redigieren. In seinen nachgelassenen Schriften spricht er sehr anerkennend von der erzieherischen und leitenden Wirkung der Presse.²³

In den ersten Jahrzehnten des 19. Jh. ist ein großer Rückgang in der periodischen Presse zu verzeichnen. Nachher blühten vorwiegend die belletristischen Zeitschriften auf. Alle Herrscher seit Maria Theresia waren von der Notwendigkeit der strengen Kontrolle (Zensur) überzeugt. Dieser Zustand dauerte, mit Ausnahme der kurzen Freiheit unter Josef II., bis zur vollständigen Aufhebung der Zensur 1848 in Österreich bzw. 1867 in Ungarn.

Die schon im 18. Jh. eingeführten Zeitungsstempelgebühren bedeuteten eine drückende Abgabe. Die am 14. September 1810 erlassene Zensurverordnung wurde auch in Ungarn eingeführt, als der Landtag von 1811-1812 den Beschluß faßte, daß die Zensur in Österreich und Ungarn nach denselben Prinzipien gehandhabt werden solle. Der jeweilige Zensor besaß eine gewisse Macht, von der er Gebrauch machen mußte. Besonders die Wiener Geheimpolizei besaß großen Einfluß.²⁴

Am 11. Juni 1820 erschien eine neue Zensurverordnung, aber am Wesen änderte sie nichts, nur die Einfuhr der ausländischen belletristischen Blätter wurde verboten. Diese isolierende Verordnung war von schweren Folgen, da dadurch die Länder der Monarchie von den Ereignissen im Auslande abgeschnitten waren. In Ungarn war die Stimmung vielfach für die Zensur. Der Fürstprimas erbat beim König 1820 eigens die Einführung einer strengeren Zensur. Die Protestanten gebrauchten ihre Zensurrechte. Sogar volkstümliche Fortschrittler wie Paul Nagy von Felsöbük und seine Freunde traten noch auf dem Landtage 1832-1836 gegen eine freiere Presse auf, da sie für ihre Standesprivilegien fürchteten. Die ungarländischen Zeitungen mußten sich noch immer an jene alten Verordnungen halten, wonach sie nur das abdrucken durften, was in der "Wiener Zeitung" mitgeteilt wurde.

Die Zensurverordnung vom 25. Mai 1846 führte ausführlich alles an, worüber man nicht schreiben durfte und in welchem Ton über

²³ Ebenda, S. 4.

²⁴ Ebenda, S. 27.

das Erlaubte geschrieben werden mußte. Unter derart drückenden Verhältnissen ist es selbstverständlich, daß ein Aufschwung der Zeitungen ausgeschlossen war. Es blieben auch weiter nur einzelne Blätter in Preßburg, Ofen, Pest und Hermannstadt bestehen.

Etwas günstiger war die Lage der Zeitschriften, wo seit 1819 ein allmählicher Aufschwung zu beobachten ist. Zu verzeichnen ist eine enge Zusammenarbeit österreichischer und deutscher Journalisten, sowie die Mitarbeit österreichischer Schriftsteller an deutschsprachigen Zeitungen in Ungarn. Die Zensur war in Ungarn etwas nachgiebiger als in Österreich, weshalb einige österreichische und deutsche Dichter ihre Werke dort verlegten. Die Verbreitung der ungarländischen Zeitschriften wurde außerhalb Ungarns erschwert, um ihren Inhalt kümmerte man sich aber nicht allzusehr. So geschah es z.B., daß Grillparzers Gedicht "Die Ruinen des Campo Baccino in Rom" in Wien nicht gedruckt werden durfte, aber die Pester "Pannonia" teilte es am 2. August 1820 mit.²⁵

Am 31. März 1848 kam eine provisorische Vorschrift heraus, die als erstes österreichisches Pressegesetz angesehen werden kann, die aber niemals in Kraft trat, da die Studenten die Verordnung in der Aula verbrannten und die Regierung sie schon am nächsten Tag zurückzog. Schon am 18. Mai jedoch erschienen, wenn auch ohne kaiserliche Sanktion, zwei das Pressewesen regelnde freiheitliche Verordnungen. Sie eröffneten der Presse eine zügellose Freiheit.²⁶

"Im Sturmjahr 1848, im Jahre der Pressefreiheit, schießen zwar wie Pilze die neuen deutschen Zeitungen auf, aber sie verschwinden auch wieder bald. /.../ Die Leute wußten damals mit der plötzlichen Freiheit nichts anzufangen. /.../ Eine ganze Menge unbedeutender 'Klatschblättlein' entstand, die es oft nur zu einer Nummer brachten."²⁷ Die Zahl der deutschen Zeitungen in Ungarn wuchs von 27 auf 86, um 1850 wieder auf 29 zurückzufallen. Die 1848er Zeitungen in Wien und Ungarn ähnelten sich im Ton und sogar im Titel: "Der Patriot", "Der Rothmantel", "Die Opposition", "Die Volkstribüne", "Die Gegenwart", "Der Volksfreund", "Der Freimütige", "Die Reform", "Vorwärts", "Der Radikale", "Der Landbote" usw. "Die Zeitungen aus dem Jahre 1848 konnten schon darum nicht weiter bestehen, weil sie ausgesprochen politischen Charakters waren." Mehr als 300 periodische

²⁵ Ebenda, S. 28-29.

²⁶ Kurt Paupić, a.a.O., S. 2.

²⁷ H. Réz, a.a.O., S. 35.

Druckschriften, darunter 86 Tageszeitungen, kamen damals allein in Wien heraus, doch nur wenige überlebten den Herbst des Jahres 1848.²⁸

Im Spätherbst 1848 suspendierte Windischgrätz für die Dauer des Belagerungszustandes von Wien alle Zeitungsblätter mit Ausnahme der "Wiener Zeitung". Am 29. Oktober stellten damit alle Zeitungen in Wien ihr Erscheinen ein. Mit dem Erlaß des Innenministeriums vom 20. Dezember 1848 wurde die Kolportage verboten und die Präventivzensur wieder eingeführt. Nach der Veröffentlichung der oktroyierten Verfassung (7. März 1849) erschienen zwei Patente gegen den Mißbrauch der Presse und über das Verfahren in den Pressesachen. Die darin enthaltenen Bestimmungen über Kautionspflicht, Pflichtexemplare, Kolportageverbot, strenge Verantwortlichkeit, Möglichkeit der Suspension widersprachen dem noch in Umlauf befindlichen Begriff "freie Presse". Die Patente blieben, solange der Ausnahmezustand herrschte, ohne Bedeutung.

Auch nach 1849 erschienen einige Tagesblätter, aber im allgemeinen ging das Pressewesen zurück. Die Inseratensteuer wurde am 6. November 1850 eingeführt. Laut Presseverordnungen vom 6. Juli 1851 (Einführung des Verwarnungssystems) und 27. Mai 1852 (Strafgesetz und Einführung des Präventivsystems) wurde auch die Zensur von der militärischen Behörde geübt, infolgedessen konnten bis 1853-1854 kaum ein paar Tagesblätter außerhalb Wiens weiterbestehen.²⁹

Die bedeutendsten Wiener Zeitungen, die während der Revolution sowie nachher erschienen, waren die "Wiener Zeitung", "Die Presse" (vom 3. Juli 1848 bis 28. Oktober 1848, ab 7. November 1848 bis 8. Dezember 1849; vom 27. Dezember 1849 bis 1851 erschien sie mit Unterbrechungen in Brünn, nachher wieder in Wien; Herausgeber und Verleger August Zang); Ernst von Schwarzers "Allgemeine Österreichische Zeitung" (der ehemalige "Österreichische Beobachter", der am 30. März 1848 den Titel "Österreichische Zeitung" und vom 13. April desselben Jahres in vergrößertem Format unter dem ersterwähnten definitiven Titel erschien); das "Journal des österreichischen Lloyd" (gegründet 1836; nach den Oktoberereignissen des Jahres 1848 erschien es schon ab 7. November wieder sechsmal wöchentlich; ab 26. Dezember 1848 von Eduard Warrens auf hohem Niveau redigiert) und insbesondere die "Ostdeutsche Post" (erschien

²⁸ K. Paupié, a.a.O., S. 1; H. Réz, a.a.O., S. 36.

²⁹ Michael Kroner, "Kronstädter Zeitung" und "Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt", in: Zeit in der Zeitung, S. 68; K. Paupié, a.a.O., S. 2, 3.

vom 1. Oktober 1848 und ab 19. November 1848 wieder). Herausgeber der "Ostdeutschen Post" war Ignaz Kuranda, der im Vormärz gemeinsam mit Jakob Kaufmann die in Österreich verbotene, aber viel gelesene Zeitschrift "Grenzbote" (1841-1848) herausgegeben hatte. Kuranda war gleich Zang von der "Presse" durch die Schule des französischen Journalismus gegangen, sein Vorbild war das "Journal des débats", seine Auffassung war liberal. Weitere Wiener Zeitungen waren die "Österreichische Reichszeitung" (vom 15. November 1848 bis 1852), die offiziellen Charakter hatte und die Politik Schwarzenbergs vertrat; das "Fremdenblatt" (ab 3. Januar 1846, mit einer Unterbrechung vor dem 14. November 1848); "Der österreichische Volksfreund" (ab 3. Januar 1849), der bis zur Gründung der Zeitung "Vaterland" (1860) das führende katholische Organ der Monarchie war; die "Wiener Kirchenzeitung" (ab 15. April 1848).³⁰

In Pest sind das "Pester-Ofner Localblatt" (1851-1860), die "Pester-Ofner Zeitung" (1853-1862), die "Ungarische Post" (1855) und insbesondere der "Pester Lloyd" (seit 1. Juli 1854) zu erwähnen. In der Batschka kamen die ersten deutschen Zeitungen heraus (der "Zipser Anzeiger", 1863). In Temeswar, Hauptstadt des selbständigen Kronlandes "Serbische Wojwodschaft und das Temeser Banat" von 1849 bis 1861, erschienen das "Landesgesetzblatt" und das amtliche Tagblatt, die "Temescher Zeitung" (ab 15. Januar 1852). Die letztere hatte eine Auflage von 1000 Exemplaren und war bis 1861 ein staatliches Unternehmen, so daß sich die privaten Zeitungen ihr gegenüber nicht halten konnten. In Hermannstadt wurde der amtliche "Siebenbürger Bote" fortgesetzt und 1863 der "Hermannstädter Zeitung" einverleibt. Die "Kronstädter Zeitung" (seit 1849) erschien ebenfalls weiter. Die vielversprechende "Siebenbürger Quartalschrift" erlebte nur einen Jahrgang (1859-1860).³¹

*

Über die große Bedeutung der Presse sind sich alle Verfasser einig. Begnügen wir uns damit die Meinung eines Historikers des Journalismus, Robert Prutz, zu vermerken: "Aus dem Journalismus erkennen wir die öffentliche Meinung vergangener Jahrhunderte."³²

³⁰ K. Paupić, a.a.O., S. 94 (die "Wiener Kirchenzeitung"), 96 ("Der österreichische Volksfreund"), 122 (das "Fremdenblatt"), 125 (das "Journal des österreichischen Lloyd"), 126 (die "Österreichische Reichszeitung"), 135 ("Die Presse"), 139 (die "Ostdeutsche Post"), 140 (die "Allgemeine österreichische Zeitung").

³¹ H. Réz, a.a.O., S. 36-38.

³² Robert Prutz, *Geschichte des deutschen Journalismus*, Hannover 1845, S. 130.

Die Presse war nicht nur eine Widerspiegelung der öffentlichen Meinung, sondern sie wurde durch ihre Verbreitung allmählich zur Leiterin der öffentlichen Meinung. Und: "Der Journalismus stellt sich als Selbstgespräch dar, das die Zeit über sich selbst führt. Es ist die tägliche Selbstkritik, welcher die Zeit ihren Inhalt unterwirft, das Tagebuch gleichsam, in welches sie ihre laufende Geschichte in unmittelbaren, augenblicklichen Notizen einträgt."³³ Diese, 1845 am Vorabend der Revolution erörterten Gedanken, drücken das klare Bewußtsein der von der Presse besessenen Macht aus.

Auch Stephan Ludwig Roth erkannte, daß neben dem Militär und dem Geld die Presse eine Weltmacht darstelle. "Wer sich einer dieser zu bedienen versteht, übt auf die Menschen eine Herrschaft aus. Die Presse siegt durch Überzeugung, Heeresmacht durch Furcht und das Geld durch schlechte Gesinnung. Der Überwindung durch Geld schämt man sich, der Überwindung durch Gewalt fügt man sich, der Überwindung durch Überzeugung rühmt man sich."³⁴

³³ Ebenda, im Vorwort.

³⁴ Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, Hg. Otto Folberth, Bd. V, Hermannstadt 1937, S. 12.

Journalrevue der sächsischen Presse Siebenbürgens (Zeitungen, Redaktionen, Auflagen)

1848/1849 hatten die Siebenbürger Sachsen 10 Presseorgane, die in Hermannstadt und Kronstadt erschienen und entgegengesetzte Grundsätze und Handelsweisen verfolgten. Die Wortführer der zwei Lager waren der "Siebenbürger Bote" und das "Siebenbürger Wochenblatt". Der "Siebenbürger Bote" (1792-1862)¹ aus Hermannstadt war die erste siebenbürgische Zeitung und "die einzige der deutschsprachigen Zeitungen, die sich in den Vormärz hinüber gerettet hatte".² In Kronstadt erschien zwischen 1837 und 1849 das "Siebenbürger Wochenblatt", welches vom 27. März 1849 bis 1944 unter dem Namen "Kronstädter Zeitung" fortgesetzt wurde.³

Weitere sächsische Periodika der Jahre 1848/1849 waren die Beiblätter des "Boten": "Transsylvania" (1840-1849, 1850-1863?)⁴ sowie

¹ Zu den Angaben über die deutschen Zeitungen vgl. Emil Sigerus, *Die deutsche periodische Literatur Siebenbürgens 1778-1930*, Verlag des Verfassers, Druck von Krafft und Drotleff A.G., Hermannstadt 1931 (Sonderabdruck aus: Ostland, 6. Jg., Heft Nr. 5/6). Wo es nötig war haben wir die von Sigerus fälschlich angegebenen Daten verbessert.

Sigerus S. 4: 1792 - 1862, "Der Siebenbürger Bote", Sibiu, Druck und Verlag Martin Hochmeister (Sohn), dann Martin Hochmeisters Erben; seit 1840 Theodor Steinhaußen.

² Walter Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutsch-sprachiger Siebenbürger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, in: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa*, Hg. István Fried, Hans Lemberg und Edith Rosenstrauch-Königsberg, Verlag Ulrich Camen, Berlin 1986, S. 189.

³ Sigerus, S.5: 1837-1849, "Siebenbürgisches Wochenblatt", Kronstadt, Druck und Verlag Johann Gött und Wilhelm Nemeth. Richtiger Titel: "Siebenbürger Wochenblatt". Die Zeitung erschien bis Nr. 22 vom 22. März 1849. Vgl. Nr. 1-21/1849 im Hermannstädter Nationalarchiv, II 8683 und Nr. 22 in der Klausenburger Zentralbibliothek der Universität, H 114.

(26. März) 1849-1944, "Kronstädter Zeitung", Kronstadt, Druck und Verlag Johann Gött, dann Johann Gött Sohn.

⁴ Sigerus, S. 5: 1840-1849, "Transsylvania. Beiblatt zum Siebenbürger Boten", Hermannstadt, Druck und Verlag Martin Hochmeisters Erben. Richtiger Titel:

das "Amts- und Intelligenzblatt" (1843-1860?)⁵. Ebenfalls in Hermannstadt erschienen der "Siebenbürgische Volksfreund" (1844-1849)⁶ mit seinem "Anzeigeblatt zum Siebenbürgischen Volksfreund" (1844-1849)⁷ und die "Unterhaltungen aus der Gegenwart" (8. Mai bis 11. Oktober 1848)⁸. Hier wurde auch der "Siebenbürgische Volkskalender" (1849) herausgebracht⁹.

In Kronstadt veröffentlichte der Verleger des "Siebenbürger Wochenblatts", Johann Gött, auch dessen Beilagen: die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" (1838-1858)¹⁰ und den "Satellit" (1840-1848, 1849-1858)¹¹.

Mit dem Namen Gött's ist auch das Erscheinen der ersten rumänischen Periodika in Siebenbürgen verbunden. George Barițiu druckte 1848 in Kronstadt die "Gazeta de Transilvania" (1838-1848,

"Transsilvania. Beiblatt...". Die Brukenthal Bibliothek, IV 170, bewahrt Nr. 1-2/1851, 11. Jg.; Nr. 2-22/1852 und die unvollständige Reihe von 1855 bis 1863.

⁵ Sigerus, S. 6: 1843-1854, "Amts- und Intelligenzblatt zum Siebenbürger Boten", Hermannstadt, Druck und Verlag Theodor Steinhaußen. Die Brukenthal Bibliothek bewahrt die Jg. 1855-1860, P V 4. Wir haben in keinem Archiv die Jahre 1848 und 1849 entdeckt.

⁶ Sigerus, S. 6: vom 7. Juni 1844 bis 1849, "Der Siebenbürger Volksfreund. Ein Wochenblatt für den Gewerbs- und Landmann", Hermannstadt, Druck und Verlag Samuel Filtsch. Richtig: "Der Siebenbürgische Volksfreund. Ein Wochenblatt für den Gewerbs- und Landmann zur Belehrung und Unterhaltung" im 1. Jg./1844, "Der Siebenbürgische Volksfreund. Ein Wochenblatt für Stadt und Land" im 5. Jg./1848, vgl. Universitätsbibliothek Klausenburg, H 308.

⁷ Sigerus, S. 6: 1846-1849, "Anzeigeblatt zum Siebenbürger Volksfreund", Hermannstadt, Druck und Verlag Samuel Filtsch. Auch die Nummern dieses Beiblatts aus den Revolutionsjahren konnten wir nirgends finden.

⁸ Sigerus, S. 6: 8. Mai - 11. Oktober 1848, "Unterhaltungsblatt aus der Gegenwart. Periodische Schrift in zwanglosen Hefen", Hermannstadt, Verlag Robert Krabs, Red. Hermann Schmidt, 20 Hefte. Richtig: "Unterhaltungen aus der Gegenwart. Periodische Schrift...", Hefte 1-20, Brukenthal Bibl., P II 2059.

⁹ "Siebenbürgischer Volkskalender für 1849", Hermannstadt, Verlag Martin Hochmeisters Erben, 1849, 100 S., Bibliothek der Rumänischen Akademie Bukarest, P.I. 3008.

¹⁰ Sigerus, S. 5: 1837-1838, "Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität. Beilage zum Siebenbürger Wochenblatt", Kronstadt, Druck und Verlag Johann Gött und Wilhelm Nemeth. Später erschien es mit verändertem Titel:

1838-1848 und 1851 und 1858, "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde. Beiblatt des Siebenbürgischen Wochenblatts", Kronstadt, Druck und Verlag Johann Gött. Die Brukenthal Bibl. bewahrt unter P II 330 die unvollständige Reihe der Jahre 1855 bis 1858 als "Beilage zur Kronstädter Zeitung".

¹¹ Sigerus, S. 5: 1840-1848, 1849-1858, "Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", Kronstadt, Druck und Verlag Johann Gött.

1849-1945) und die "Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură" (1838-1848, 1849-1945)¹² im Verlag von Gött. Dort erschien auch der "Espatriatul" (März bis Juni 1849), eine von dem aus der Walachei vertriebenen Revolutionär Cesar Bolliac herausgegebene Zeitung.¹³

In Blasendorf wurden von Timotei Cipariu "Organul luminării" (Januar 1847 bis Mai 1848), das später in "Organul național" umbenannt wurde (Mai bis September 1848), und "Învățătorul poporului" (Mai bis Oktober 1848) veröffentlicht.¹⁴

Mehrere ungarische Zeitungen erschienen in Klausenburg. Vor der Revolution waren dies "Erdélyi Híradó" (1828-1848)¹⁵, "Múlt és

¹² Die ersten rumänischen Periodika: vom 2. Januar bis Juni 1837, "Foile Duminecii", hg. von einer "Gelehrten-gesellschaft", Druck und Verlag Johann Gött; Juli 1837/Nr. 1-2, "Fóia septămănei", Red. G. Barițiu, Verlag Johann Gött. Vgl. Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren. Festschrift der Buchdruckerei Johann Gött Sohn, Kronstadt 1933*, S. 110.

Vom 12. März 1848 bis 1945, "Gazeta de Transilvania", Red. G. Barițiu, dann Iacob Mureșanu, Aurel Mureșanu u.a., Verlag bis 1884 J. Gött. Seit 1850 "Gazeta Transilvaniei". Ab Nr. 40 Jahr 106/1943 bis im Jahr 108/1945 erschien sie zusammen mit der "Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură" (vgl. H. Tontsch, S. 111; Klausenburger Universitätsbibliothek, P I 581).

Vom 13. Januar bis Juli 1838, "Foaia literară". Vom 1. Juli 1838, als Beilage der "Gazeta de Transilvania", erschien sie unter dem Titel "Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură", Kronstadt, Red. G. Barițiu, Druck J. Gött (vgl. H. Tontsch, S. 111). Erschien bis 1945; von 1943 bis 1945 mit der "Gazeta Transilvaniei" zusammengelegt (Klausenburger Universitätsbibliothek, 494 154).

¹³ H. Tontsch, S. 111: Nr. 1-16/April - Juni 1849, "Espatriatul", Kronstadt, Red. C. Bolliac, Druck J. Gött.

Vasile Netea, *Presa română în timpul revoluției de la 1848*, im Bd.: *Revoluția de la 1848 în țările române. Culegere de studii*, Hg. N. Adăniloae, D. Berindei, Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest 1974, S. 177-178. Netea gibt als Datum für die erste Ausgabe den 25. März 1849 an, nach der Eroberung Kronstadts durch General Bem. Nach der zwölften Nummer wurde das Erscheinen der Zeitung, der kein Erfolg beschieden war, eingestellt. Am 10. Juni 1849 verließ Bolliac Siebenbürgen und ging nach Pest, wo er die Zeitung unter dem Namen "Amicul poporului" weiterführte. Vom 7. März 1848 bis 1. Dezember 1949 haben die "Gazeta" und "Foaia" ihr Erscheinen eingestellt.

¹⁴ V. Netea, S. 147, 171, 176: vom 4. Januar 1847 bis 12. Mai 1848, "Organul luminării", Blasendorf, redigiert von T. Cipariu.

Vom 12. Mai bis 29. September 1848, "Organul național", Blasendorf, redigiert von T. Cipariu und Aron Pumnul.

Vom 12. Mai bis 6. Oktober 1848, "Învățătorul poporului", Blasendorf, redigiert von T. Cipariu.

¹⁵ 1828-1848, "Erdélyi Híradó", Cluj, Verlag Pethe Ferencz, dann Méhes Samuel und Ocsvai Ferencz (Klausenburger Universitätsbibliothek, H 94).

jelen" (1841-1848)¹⁶ und während der Revolution "Ellenör" (Mai bis November 1848)¹⁷.

Ein schlichter Vergleich zeigt, daß die sächsische Presse 1848/1849 zweifellos ungefähr die Hälfte der Gesamtzahl der in Siebenbürgen veröffentlichten Periodika ausmachte. Paradoxerweise stammten diese inhaltsreichen Presseprodukte aus den Reihen der kleinsten der Siebenbürger Nationen, welche sie hauptsächlich auch bedienten: die sächsische Nation mit ihren 200.000 Seelen.¹⁸ Diese erstaunliche Tatsache steht in unmittelbarem Zusammenhang mit den Anfängen der Presse in Siebenbürgen und mit der langjährigen sächsischen Erfahrung in diesem Bereich.

*

Die erste politische Zeitung des Großfürstentums, die "Siebenbürger Zeitung" (1784-1787)¹⁹, erschien in Hermannstadt bei Martin Hochmeister (1740-1789)²⁰, dem eigentlichen Begründer der Presse in Siebenbürgen und Besitzer der ersten ständigen Buchhandlung in Siebenbürgen. Die "Siebenbürger Zeitung" führte in den Jahren 1787 bis 1791 den Namen "Kriegsbote" und hieß in den folgenden 70 Jahren (1792-1862) "Siebenbürger Bote".²¹ Herausgeber der Zeitung war nach dem Tod des Begründers Martin Hochmeister Sohn (1767-1837), bevor

¹⁶ 1841 bis April 1848, "Múlt és jelen. Historiai és politikai erdélyi hirlap", Klausenburg, redigiert von Szilágyi Ferencz (Klausenburger Universitätsbibliothek, P II 764).

¹⁷ Vom 2. Mai bis 14. November 1848, "Ellenör. Politikai lap", Klausenburg, redigiert von Kövári László, Dozsa Dániel (Klausenburger Universitätsbibliothek, H 78).

¹⁸ Im Jahr 1841 zählte das Großfürstentum Siebenbürgen (einschließlich Partium) eine Gesamtbevölkerung von 2.143.310 Einwohner. Darunter waren 1.290.970 Rumänen, 606.009 Ungarn, 214.133 Deutsche, 19.902 Zigeuner, 9.141 Armenier, 3.155 Juden. Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1849*, Bukarest, Verlag der Rumänischen Akademie 1967, S. 10, übernimmt die Daten J. Söllners, *Statistik des Großfürstentums Siebenbürgen*, Hermannstadt 1856.

¹⁹ Sigerus, S. 3: 1784-1787, "Siebenbürger Zeitung", Hermannstadt, Druck und Verlag Martin Hochmeister. Von 1788 bis 1791 erschien die Zeitung als "Kriegsbote", von 1792 bis 1862 als "Siebenbürger Bote" und 1863-1907 als "Hermannstädter Zeitung" vereinigt mit dem "Siebenbürger Boten".

²⁰ Über Martin Hochmeisters Verlagsanstalt vgl. Hans Meschendörfer, *Das Verlagswesen der Siebenbürger Sachsen. Ein Überblick*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München 1979, S. 32-45.

²¹ Sigerus, S. 4: 1792-1862, "Der Siebenbürger Bote", Hermannstadt, Druck und Verlag Martin Hochmeister (Sohn), dann Martin Hochmeisters Erben, von 1840 Theodor Steinhaufen. Redaktionsleiter: 1836-1848 Joseph Benigni von Mildenberg, 1848 auch Jakob Rannicher, 1849-1850 Johann Hintz, August 1849 - August 1850 Heinrich Schmidt, August - September 1850 Karl Fabritius, 1852 Alois Sentz.

sie im Jahre 1840 vom Verleger Theodor Steinhaußen übernommen wurde.

Martin Hochmeister Sohn hatte unter anderem die erste ungarische Zeitung Siebenbürgens, "Erdélyi Magyar Hír-Vivő" (1790-1791)²², begründet. Er eröffnete in Klausenburg eine Filiale, die er 1809 an das dortige katholische Gymnasium verkaufte.

Der Hochmeistersche Verlag war für ein halbes Jahrhundert die wichtigste Presseanstalt des Landes. Sie entstand während der josephinischen Reformzeit, überstand aber auch das Regime Metternichs (1809-1848) mit seinen strengen Zensur- und Zentralisierungsmaßnahmen.²³

Die erste Generation siebenbürgischer "Journalisten" gehörte dem Gelehrtenkreis um Samuel von Brukenthal an: Johann Filtsch, Michael Lebrecht, Jakob Aurelius Müller, Joseph Karl Eder, Daniel Gräser, Johann Seivert.²⁴ Der "Bote" war auch damals "Träger des großösterreichischen Staatsgedankens, kam aber wegen kritischer Äußerungen oft in Konflikt mit Amtsstellen".²⁵ Während des gesamten 19. Jahrhunderts bewahrte die Zeitung denselben Geist der Treue zu Österreich.

Die folgende Generation von Publizisten, welche die Revolutionsjahre noch unmittelbar erlebte, war nicht einheitlich. In ihren Reihen befanden sich Joseph Bedeus von Scharberg, Ludwig von Rosenfeld und Eugen von Friedenfels, Angehörige alter Hermannstädter Patriziergeschlechter. Da sie zugleich hohe Beamtenstellen bekleideten, setzten sie sich für den politischen *Status quo* ein.²⁶ Eine herausragende Gestalt war auch Josef Benigni von Mildenberg aus Hermannstadt, Zensor und Redakteur des "Boten"

²² 1790-1791, "Erdélyi Magyar Hír-Vivő", Hermannstadt, redigiert von Fábíán Dániel und Cserei Elek, Druck Martin Hochmeister. (Die Klausenburger Universitätsbibliothek bewahrt Nr. 1-6, 8-12/1790, H 138).

²³ W. Dausch, a.a.O., S. 187-189.

²⁴ H. Meschendorfer, a.a.O., S. 35.

²⁵ *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, Hg. Walter Myß, Kraft Verlag, Thaur bei Innsbruck 1993, S. 391 (Presse und Publizistik).

²⁶ Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben der vierziger Jahre*, in: Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert, Druck und Verlag W. Krafft, Hermannstadt 1896, S. 107 über Ludwig von Rosenfeld. Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jh.*, I. Bd.: 1783-1847, Wien 1876, II. Bd.: 1848-1858, Wien 1877. W. Dausch, a.a.O., S. 189-190.

sowie Professor an der deutschen Rechtsakademie.²⁷ Sein Freund, Johann Karl Schuller, Gymnasiallehrer und Redakteur derselben Zeitung, war gleichzeitig Zensor der "Transsilvania". Der Geheimrat Bedeus von Scharberg, Mitarbeiter der von Hochmeister herausgegebenen Blätter, leistete für Metternichs Polizeichef Sedlitzky Spitzeldienste; in seinen Geheimberichten zeigte er Johann Gött, Anton Kurz und andere Kronstädter Journalisten an. Die Redaktion umfaßte noch etliche junge Männer, die nicht zur Beamtenaristokratie gehörten und gemäßigte Reformer waren: Joseph Andreas Zimmermann, Jakob Rannicher, Heinrich Schmidt. Im übrigen waren fast alle Mitarbeiter der Hermannstädter Zeitungen Juristen, hohe Beamte im Staatsdienst oder Professoren an der Rechstakademie.²⁸ Es galt: "Die feinsten, elegantesten Journalisten lieferte aber damals unserem Volke die Hermannstädter Rechtsakademie." (O. Wittstock)²⁹

Die Bildung und die berufliche Stellung der Redakteure des "Siebenbürger Boten" bestimmten ihre Haltung. Von revolutionären Ideen auf sozialer Ebene fühlten sie sich nur insoweit angezogen, als diese dem herrschenden Zeitgeist entsprangen. Auf politischer Ebene lehnten sie jedwelche Veränderungen der Machtverhältnisse ab. Die Geschichtsschreibung (Friedrich Teutsch, Carl Göllner) beschrieb sie als "konservativ". Ihr sogenannter "Konservativismus" hieß jedoch österreichischer Einheitsstaat, Antiunionismus mit Ungarn und Förderung der kaisertreuen Nationen, also Bewahrung der Sachsenrechte und Gleichberechtigung der Rumänen.

Ebenfalls bei Hochmeister wurde die "Transsilvania" gedruckt. Hier machten die meisten Redakteure des "Boten" mit. Als Daniel Roth 1846 die Redaktionsleitung der Zeitung übernahm, erklärte er sich für Reformen "innerhalb unserer langerprobten Verfassung und auf geschichtlicher Grundlage". 1848 erweiterte er seinen Standpunkt, im Sinne der Zurückweisung der Union Siebenbürgens mit Ungarn und der ihm als bedrohend erscheinenden Magyarisierung der Sachsen; hingegen schlug er die Errichtung einer "dakoromanischen Monarchie" unter österreichischer Oberherrschaft vor, welche Siebenbürgen und die beiden Donaufürstentümer umfassen sollte.

²⁷ Über Joseph Benigni, vgl. E. v. Friedenfels, a.a.O., II. Bd., S. 400-401; O. Wittstock, a.a.O., S. 106-107.

²⁸ W. Daugsch, a.a.O., S. 190.

²⁹ O. Wittstock, a.a.O., S. 108.

Samuel Filtsch, dem Sohn des Stadtpfarrers von Hermannstadt, gehörte eine andere 1826 gegründete Druckerei. Bei Gerold in Wien und Brockhaus in Leipzig ausgebildet, gelang es ihm, sein Unternehmen zu einem bedeutenden Schulbuchverlag auszubauen. Er gab auch mehrere Zeitschriften heraus sowie den von Stephan Ludwig Roth angeregten "Siebenbürgischen Volksfreund". Schriftleiter des "Volksfreund" war Johann Michaelis und zu seinen Mitarbeitern gehörte Georg Daniel Teutsch, der künftige Historiker und Bischof. Das Blatt erschien ab 1844, konnte aber das Sturmjahr 1849 nicht überleben.³⁰

*

In offenem Gegensatz zu den Hermannstädter Zeitungen stand die Kronstädter Presse. Ihr Begründer war Johann Gött (1810-1888).

Johann Gött wurde am 10. Dezember 1810 in Wehrheim im Taunus (Nassau) geboren. Er erlernte den Buchdruck in Frankfurt und ging 1830 auf die verpflichtende Wanderschaft, welche ihn durch Berlin, Breslau, Brünn, Wien, Graz, Laibach, Triest, Pest und Bukarest führte. 1832 ließ er sich in Kronstadt nieder. Dort fand er Arbeit in der im 16. Jh. von Johannes Honterus begründeten Druckerei, die Franz von Schobeln (der 1830 starb) gehört hatte. Anfang des Jahres 1834 konnte Gött die Druckerei für 3.333 Taler kaufen. 1835 erwarb er das Bürgerrecht. 1837 gründete er das "Siebenbürger Wochenblatt", welches 1849 in "Kronstädter Zeitung" umbenannt wurde. Im Jahr 1867 wurde er zum Ritter des Franz Josef Ordens ernannt. 1879 trat er in den Ruhestand, mußte aber die Leitung der Firma nochmals übernehmen, als sein Sohn Heinrich Gött frühzeitig (1883) starb. Johann Gött selbst starb 1888. Er hinterließ die Druckerei seinem Sohn Fritz, der sie modernisierte. Als letzterer 1909 starb, wurde die Leitung des

³⁰ Samuel Filtsch war der Sohn des Johann Filtsch, Stadtpfarrer von Hermannstadt zwischen 1805-1835, gestorben 1836. In den Jahren 1848/1849 war Johann Joseph Roth Stadtpfarrer (1835-1866). Emil Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt 1100-1929*. Mit 7 Abb. und 5 Stadtplänen aus verschiedenen Jahrhunderten, Honterus Buchdruckerei und Verlagsanstalt der evangelischen Landeskirche A.B. in Rumänien, Hermannstadt 1930.

Die Druckerei von Samuel Filtsch wurde nachträglich von seinem Schwiegersohn Johann Wilhelm Krafft (1833-1908) übernommen, welcher den Beruf bei Gött in Kronstadt gerade während der Revolutionsjahre erlernt hatte. Nach dem Ersten Weltkrieg gesellte sich Krafft mit Josef Drotleff. Dieser hatte 1850 ein Verlag Krafft-Drotleff gegründet, welcher "zum größten deutschen Verlag und graphischen Betrieb des Südostens" wurde. H. Meschendörfer, a.a.O., S. 45-46.

Unternehmens von Fritz Gött dem Jüngeren übernommen bis die Druckerei 1944 beschlagnahmt und entschädigungslos enteignet wurde. Infolgedessen mußte auch die "Kronstädter Zeitung", welche die ganze Zeit über herausgebracht worden war, ihr Erscheinen einstellen. Fritz Gött der Jüngere betätigte sich bis zu seiner Aussiedlung 1960 als Bezirkskirchenanwalt in Kronstadt.³¹

Die hervorragende Bedeutung Gött's in der siebenbürgischen Kulturgeschichte liegt in seiner Tätigkeit als Verleger. Als Begründer der Kronstädter sächsischen Presse, Herausgeber der ersten rumänischen Zeitungen in Siebenbürgen und einer eindrucksvollen Anzahl von Büchern, Schulbüchern, Zeitschriften in deutscher, rumänischer und ungarischer Sprache, erwarb sich Gött Verdienste im Feld des Zeitungsschriftums, was die Aufmerksamkeit der Historiker (insbesondere der Sachsen) auf ihn lenkte. Wenn "in dem Zeitraum von 150 Jahren (1778 bis 1930) in Siebenbürgen 194 deutsche, fast ausschließlich von Siebenbürger Sachsen herausgegebene Publikationen erschienen sind" (Emil Sigerus)³², nahm die sächsische Presse nach 1830 einen mächtigen Schwung. Von den 194 Publikationen entfallen auf die Buchdruckerei Gött über ein Sechstel.³³ Indem wir uns der von H. Tontsch ausgearbeiteten wertvollen Bibliographie bedienen, bieten wir im folgenden einen Überblick über die in Kronstadt von Gött herausgebrachten deutschsprachigen Periodika.

24. Mai 1837 bis 22. März 1849: "Siebenbürger Wochenblatt", Druck und Verlag J. Gött und W. Nemeth. Neben dem "Siebenbürger Boten" in Hermannstadt war es 1837 das einzige Zeitungsblatt in Siebenbürgen. Der Begründer und Eigentümer Gött führte die Redaktion; vom 6. April 1838 zeichnete er auch als Redakteur. Der Mitherausgeber Wilhelm Nemeth war Buchhändler. Die erste Nummer erschien Mittwoch, den 24. Mai 1837, als "Probepublikation" ("mit gnädigster Bewilligung"). Die zweite Nummer kam am 30. Juni 1837 heraus. Von da an erschien das Blatt regelmäßig jeden Freitag, seit dem 1. Januar 1840 wöchentlich zweimal (Montag und Donnerstag). 1842 erreichte es die in Siebenbürgen noch unerhörte Zahl von 1 000 Abonnenten.

1837 bis 1838: "Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität". Beilage zum "Siebenbürger Wochenblatt". Druck und Verlag von J. Gött und W. Nemeth.

³¹ *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, S. 155-156; W. Dausch, a.a.O., S. 189.

³² E. Sigerus, a.a.O., S. 2.

³³ H. Tontsch, a.a.O., S. 86.

1838 bis 1848; 1851 (9. Jahrgang) bis 1858 (16. Jahrgang): "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde". Beilage zum "Siebenbürger Wochenblatt"; Fortsetzung des "Unterhaltungsblattes". Druck und Verlag von J. Gött.

2. November 1838 bis 1839: "Mimosen aus dem Gebiet der Dramaturgie". Außerordentliche Beilage zum "Sb. Wochenblatt". Ab 1839 wurden sie im Text der Zeitung fortgesetzt.

1840 bis 1842: "Intelligenzblatt". Beilage zum "Sb. Wochenblatt". Es enthielt Anzeigen, Kundmachungen, Nachfragen. 1840 erschien es 69 mal; 1842 50 mal. Es wurde vom "Beiwagen" (1843 - 1844) fortgesetzt.

13 Januar 1840 bis 1848; 1849 bis 1858 : "Satellit". Beilage zum "Sb. Wochenblatt". Druck und Verlag von J. Gött. Seit 1840 wurde Anton Kurz ständiger Mitarbeiter des "Wochenblatts". Infolgedessen kam der "Satellit" den schon herausgegebenen Blättern hinzu. Die 1859 eingetretene Erhöhung der Besteuerung zwang Gött mit dem 1. Januar dieses Jahres den "Satellit" und die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", als selbstständige Beiblätter seiner Hauptzeitung ("Kronstädter Zeitung"), eingehen zu lassen; dafür erschien die Zeitung wöchentlich viermal.

1840 bis 1843, 1845: "Stundenblumen der Gegenwart". "Eine Sammlung anziehender Novellen und Erzählungen im Geschmack der Zeit". Beilage zum "Sb. Wochenblatt". Monatlich erschien ein Heft; drei Hefte bildeten ein Bändchen. 1845 wurde das Erscheinen dieser Blätter eingestellt, da "sie den Zeiterfordernissen nicht mehr entsprachen". ("Sb. Wochenblatt", Nr. 94/1843, S. 454.)

1843 bis 14. November 1844: "Beilagen zum Siebenbürger Wochenblatt".

1843 bis 1846: "Beilage zum Siebenbürger Wochenblatt".

1844 bis 1847; 1852; 1859 bis 1861: "Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens". Herausgegeben von Anton Kurz im Verein mit mehreren "Vaterlandsfreunden". Zwischen 1844 und 1847 erschienen acht Hefte in zwei Bände; 1852 erschien der dritte Band, dessen erstes Heft von Joseph Trausch herausgegeben wurde. 1859-1861: "Magazin...", herausgegeben von Dr. Eugen von Trauschenfels, in zwei Bände. Das "Magazin", das auf Anregung des Grafen Jozsef Kemény, Mitglied der ungarischen Akademie, erschien, welcher zahlreiche Artikel unterschrieb, war eine der Geschichte und den Mitteilungen "über alles

Denk- und Merkwürdige Sachen Siebenbürgens" gewidmete wissenschaftliche Zeitschrift.

1846 bis 1847: "Extrabeilage zum Siebenbürger Wochenblatt".

26. März 1849 bis 1944: "Kronstädter Zeitung". Fortsetzung des "Siebenbürger Wochenblatts". Druck und Verlag von J. Gött; seit dem 21. April 1866 von J. Gött und sein Sohn Heinrich; seit dem 5. Januar 1893 von Fritz Gött; seit dem 2. Januar 1920 von der "Zeitungs-Aktien-Gesellschaft". Anfangs erschien sie zweimal wöchentlich, Montag und Donnerstag; seit 1855 auch Dienstag. Die Redaktion führte zunächst (vom 26. März bis 6. Juni 1849) der Schriftsteller Max Moltke, dann wurde sie vom 7. Juni 1849 bis Ende 1862 von Johann Gött übernommen.

1843: "Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde". Bis 1852 erschien es in Hermannstadt, Druck von Th. Steinhaußen. 1853-1871: Druck von J. Gött, Kronstadt. Später, bis 1884, wurde es wieder in Hermannstadt von Martin Hochmeisters Erben und nachdem von W. Krafft herausgegeben.

1851-1852: "Schul- und Kirchenzeitung für die evangelischen Glaubensgenossen Siebenbürgens". Druck und Verlag von J. Gött. Redaktionsleiter: J. Fr. Geltsch; Redakteure: Joh. Michaelis, G. Giesel, Samuel Schiel. (Den Plan dieses Blattes hatte schon St. L. Roth entworfen. Aber als Roth 1847 das Gubernium für die Druckbewilligung ersuchte, wurde er unter dem Vorwand zurückgewiesen, seine Artikeln hätten die Einwanderung der Schwabenskolonisten veranlaßt, was zu deren Verarmung geführt hatte.) Die Zeitung mußte ihr Erscheinen bald einstellen, da man über die von den damaligen Pressegesetzen erforderte Kautions nicht verfügte.

1860: "Deutsche Fundgrube für die Geschichte Siebenbürgens", neue Auflage. Druck und Verlag von J. Gött.

1862-1863: "Turnerglocke". Beiblatt zur "Kronstädter Zeitung". Druck und Verlag von J. Gött. Red. Heinrich Neugeboren. 1862 wurden 6 Nummern, 1863 bloß 3 herausgebracht.

1872: "Die Ostgrenze". Verlag von J. Gött und Sohn Heinrich. Red. W. von Fehrenteil.

1878-1879: "Blätter für Handel und Gewerbe in Siebenbürgen". Druck und Verlag von J. Gött und Sohn Heinrich. Red. Johann Hintz.³⁴

³⁴ Ebenda S. 86-90. - E. Sigerus, a.a.O., S. 5-11, vermerkte sechs bei Gött gedruckte Periodika ("Archiv des Vereins...", "Schul- und Kirchenzeitung...", "Deutsche

In Gött's Verlag erschienen auch folgende rumänische Zeitungen und Zeitschriften:

1837: "Foile Duminecii" (Sonntagsblätter). Sie wurden von einer "Gelehrten-gesellschaft" herausgegeben und erschienen jeden Samstag. Vom 2. Januar bis Ende Juni 1837 wurden 26 Nummern mit kyrilischen Buchstaben veröffentlicht. Die Kosten trug Rudolf Orghidan aus Kronstadt. Druck von J. Gött." Der zweite Band hatte 208 Seiten und enthielt die Nummern von Juni bis Ende Dezember 1837. Die Übersetzung aus dem Deutschen gehörte Ioann Barac (gestorben 1848).

Juli 1837: "Fóia septãmânei" (Wochenblatt). Redakteur George Barițiu. Druck von J. Gött. Es erschien einmal wöchentlich, doch mußte das Erscheinen nach den ersten zwei Nummern infolge Zensurverbotes eingestellt werden.

1838 bis 1848; 1849-1884(-1945): "Gazeta de Transilvania". Redakteur George Barițiu. Verlag von J. Gött. Bis 1909 war das Blatt Eigentum der Familie Mureșianu. Vom 12. März 1838 bis 1850 erschien es einmal wöchentlich, zwischen 1849 und 1880 zweimal, von 1881 bis 1884 dreimal wöchentlich, dann täglich. Ab 1850 führte es den Namen "Gazeta Transilvaniei". Zuerst hatte es halbkyrilische, nach 1860 lateinische Buchstaben. Zwischen 1850 und 1878 war Iacob Murășianu Redakteur, später Dr. Aureliu Murășianu. Es erschien bei Johann Gött bis 1884.

4. Januar 1838 bis 1865: "Fóia Literară" (Literaturblatt). Vom 1. Juli 1838 erschien es als Beilage der "Gazeta de Transilvania" unter dem neuen Titel: "Fóia pentru Mînte, Inimă și Literatură" (Blatt für Geist, Herz und Literatur), Redakteur G. Barițiu, Druck von J. Gött. Es erschien einmal wöchentlich. Iacob Mureșianu führte die Redaktion von März 1850 bis 1865.

April - Juni 1849: "Espatriatul", Redakteur Cesar Bolliac, Druck von J. Gött, 16 Nummern.³⁵

In Gött's Verlag wurde zwischen 1837 und 1839 auch die ungarische Zeitung "Erdélyi Hírlap" herausgebracht, aber die Zusammenarbeit des Verlegers mit den rumänischen Publizisten war viel fruchtbarer.³⁶

Fundgrube...", "Turnerglocke", "Die Ostgrenze", "Blätter für Handel und Gewerbe in Siebenbürgen"), die in der gründlichen Bibliographie von Tontsch nicht erscheinen.

³⁵ H. Tontsch, a.a.O., S. 110-111. Tontsch's Angaben stimmen mit jenen Vasile Neteas nicht überein, vgl. Anm. 13.

³⁶ W. Dausch, a.a.O., S. 195.

Das Kronstädter "Siebenbürger Wochenblatt" schlug in der sächsischen politischen Presse eine neue Bahn ein. Alle Verfasser haben den modernen, dynamischen Zug der hier publizierten Artikel bemerkt³⁷, welche das Interesse der Leserschaft erweckten. Dadurch ist auch die hohe Abonnentenzahl zu erklären. Die Zeitung hatte von allem Anfang riesigen Erfolg; 1842 erwarb sie eine bis zu jenem Zeitpunkt in Siebenbürgen unerreichte Anzahl von 1000 Abonnenten. "Das Hauptverdienst der Kronstädter Publizistik war die unumwundene Art, mit der sie die Fragen des sächsischen Lebens vor der Öffentlichkeit behandelte und damit ihren Teil dazu beitrug, die lähmende Scheu vor derselben zu überwinden. /... / Und doch mutet es uns bei näherem Zusehen an, als läsen wir in einem der jüngsten Jahrgänge der Tageslitteratur: Sprachkampf, Deutschtum, Gemeingeist, Kommassation, Bürgerschule, Judenemanzipation, Kassawesen, Filialisierung von evangelischen Gemeinden, Trennung von Schul- und Kirchendienst, Bewahranstalten u.a.m. hier wie dort", schrieb A. Schuller 1896.³⁸

Durch ihren radikaleren Ton zog die Zeitung die Mitarbeit junger Talente zu sich heran: G.D. Teutsch, St.L. Roth, Elias Roth, Peter Lange, Martin Schnell, Karl Maager, A.T. Laurian (mit Beiträgen in deutscher Sprache). Georg Daniel Teutsch (1817-1893), vor der Revolution Lehrer, nach 1850 Rektor des Schäßburger Gymnasiums, schrieb zahlreiche in Gött's Blättern veröffentlichte Artikel. Sein programmatischer Geist und seine Eigenschaften als Vordenker sollten ihn auch in seinem späteren Tun und Denken, als Bischof der sächsischen evangelischen Kirche (1867-1893) und als Historiker, begleiten.³⁹ Der von Gustav Gündisch als "konservativer Reformier" charakterisierte St.L. Roth, seit 1847 Pfarrer in Meschen, Ende 1848 zum Mitglied des Pazifikationskomitees ernannt, war bestrebt, durch eine gemäßigte Haltung die gewaltigen Auswüchse der Revolution im

³⁷ A. Schuller, *Neues Leben 1830-1848*, in: "Hundert Jahre sächsischer Kämpfe", S. 80; Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Verlag W. Krafft, Hermannstadt 1910, III. Bd.: 1816 -1868, S. 185-188; H. Tontsch, a.a.O., S. 87, 91.

³⁸ A. Schuller, a.a.O., S. 81. Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849*, Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest 1967, S. 27, hat sich den ersten Teil des Zitats wort-wörtlich ohne Anführungsstrichlein abschreiben lassen!

³⁹ Vgl. Friedrich Teutsch, *Georg Daniel Teutsch. Geschichte seines Lebens*, Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt 1909.

Zaum zu halten. Er wurde auf Ladislaus Csánys Befehl verhaftet und vom Klausenburger Standgericht zum Tode verurteilt (11. Mai 1849).⁴⁰ Peter T. Lange führte die von ihm 1835 in Kronstadt gegründete erste siebenbürgische Sparkasse, die "nicht die Bereicherung der Gründer, sondern die Förderung humaner Zwecke und des öffentlichen Wohls sich zum Ziel setzte". (Fr. Teutsch)⁴¹ Der Rechtsanwalt und Magistratsrat von Kronstadt Elias Roth war einer der zwei sächsischen Distriktsdeputierten im Klausenburger Landtag, welche sich beide für die am 29. Mai 1848 ausgesprochene Union mit Ungarn erklärten. Eugen von Friedenfels schrieb ihm Verbindungen mit Kossuth zu; da er auch im Pester Reichstag anwesend war, soll er dort die Rolle eines "Kossuthagenten" gespielt haben, indem er nachträglich Kossuth nach Debrecen folgte, wo er schließlich starb.⁴² Der Kaufmann Karl Maager war Gemeinschaftsverwalter der Stadt Kronstadt; 1848 war er einer der acht Kronstädter Abgeordneten an der außerordentlichen Versammlung der Sächsischen Nationsuniversität vom 26. Juni.⁴³

Diese Theologen, Gymnasiallehrer, sogar "Kaufleute und einige Handwerker" (Carl Göllner)⁴⁴ waren von der Beamtenwahl ausgeschlossen und konnten nicht politisch wirken, deshalb hatten sie ein besonderes Interesse für die liberalen Reformen.

Ihnen gesellten sich bald zwei Literaten hinzu, Leopold Maximilian Moltke und Anton Kurz, die nicht in Siebenbürgen gebürtig waren. Weniger von der örtlichen Lebens- und Denkweise geprägt, gewannen sie durch ihren modernen Geist Einfluß und Bedeutung in der Kronstädter Presse. Moltke, welcher seit 1841 bei Gött wirkte, wurde einer seiner Hauptmitarbeiter. Vom 26. März bis 6. Juni 1849 übernahm er die Redaktionsleitung der "Kronstädter Zeitung". Er ist der Verfasser des von J.L. Hedwig vertonten Siebenbürger

⁴⁰ Gustav Gündisch, *Deutsches Volkswesen in Siebenbürgen (1141-1849)*, Krafft & Drotleff, Hermannstadt 1944, S. 87; St. L. Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, Hg. Otto Folberth. Der letzte der 7 Bänder, der die Jahre 1848/1849 umfaßt, ist im Walter de Gruyter & Co Verlag, Berlin 1964 erschienen.

⁴¹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III. Bd., S. 169.

⁴² Eugen von Friedenfels, a.a.O., II. Bd., S. 372. Elias Roths Ernennung als Kronstädter Abgeordnete zum Klausenburger Landtag ist in Urkunde Nr. 226, vom 23. Mai 1848, in *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, IV. Bd.: 14.-25. Mai, Verlag der Rumänischen Akademie, S. 437-439, belegt.

⁴³ Karl Maager wird in zwei Urkunden erwähnt (20. Juni 1848, Kronstadt). Originale: Kronstädter Nationalarchiv, Fond Magistrat, Nr. 2953 / 1848, Foto (Archiv des Klausenburger Inst. für Geschichte): 32.457; Nr. 2720/1848, Foto: 31.693 - 31.695.

⁴⁴ Carl Göllner, a.a.O., S. 26.

Volkslieds "Siebenbürgen, Land des Segens", das als "Volkshymne" der Siebenbürger Sachsen gelten kann.⁴⁵

Anton Kurz kam 1835 als Sekretär des Grafen Kemény nach Siebenbürgen. Durch dessen Vermittlung wurde er mit Gött bekannt. Seit 1838 veröffentlichte er Beiträge in den "Blättern für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" und im "Satellit". Da seine historischen Aufsätze zu zahlreich für den Umfang der Beiblätter des "Wochenblatts" wurden, entschied sich Kurz, mit Hilfe Gött's eine historische Zeitschrift herauszubringen. George Barițiu und Timotei Cipariu erklärten sich bereit, daran mitzumachen. Aber das "Album für Geschichte, Literatur und andere Denkwürdigkeiten Siebenbürgens" erschien wegen Zensurverbot nicht, so daß Kurz den Titel änderte. Das "Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens", dessen Inhalt im "Siebenbürger Wochenblatt" annonciert wurde, ist in vielen Hinsichten ein Programm der Liberalen in der Nationalitätenfrage. Der "wahre Bürger, /.../ der nicht bloß vegetieren und sich zum toten Bruchstück eines lebendigen Ganzen machen will", sollte sich "über die Verhältnisse des Staates" informieren können. Die Publizierung historischer Forschungen sollte die Verbindung zwischen dem Leser und der Geschichte seines Volkes herstellen, wobei Geschichte als "Schule der Sittlichkeit, Gerechtigkeit, Freiheit" verstanden wurde. Eben durch Förderung des Nationalbewußtseins wollte das "Magazin" zu einem Bindeglied zwischen den Nationen werden: "Nun laßt uns den verhaßten Schlagbaum zwischen Nations- und Sprachenverschiedenheit zertrümmern und wo die versöhnende Wissenschaft zur Förderung gemeinschaftlicher Nationszwecke ihren Sitz aufgeschlagen hat, sollen auch die Bewohner der Moldau, Walachei, Ungarns und Deutschlands, die sich für Geschichte interessieren, willkommen sein." Zu diesem Ende arbeiteten neben Kurz auch andere Siebenbürger, und insbesondere Graf Kemény, der dort viele, sogar der Geschichte der Rumänen gewidmete Aufsätze erscheinen ließ. Die übernationale Kollaboration stieß aber auf Widerspruch im Lager der ungarischen Nationalisten. Probleme mit der Zensur und Finanzschwierigkeiten zwangen Kurz 1847 zur Einstellung des "Magazins".⁴⁶ Anton Kurz blieb ein ehrlicher Freund der magyarischen Revolution. Seine treue

⁴⁵ Über Max Moltke vgl. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, S. 343.

⁴⁶ Über Anton Kurz vgl. W. Dausch, a.a.O., S. 190,196, und insbesondere Carl Göllner, *A. Kurz. Leben und Werk*, in: *Forschungen*, Hermannstadt, X, Nr. 2, 1967, S. 21-77.

Anhängerschaft zur Unionssache ließ die Skeptiker unter den Sachsen vermuten, er sei ein Söldnergesandter Kossuths. Sich und seinem Glauben getreu, starb er als Bems Adjutant in der Schlacht von Weißkirch bei Schäßburg (13. Juli 1849).

Das "Wochenblatt" war ein Sprechsaal, wo drängende aktuelle Fragen des politischen Lebens besprochen wurden, darüberhinaus standen dessen Beiblätter vorzüglich den gesellschaftlichen, Kultur-, historischen Themen offen. Den Historiker Adolph Marienburg beschäftigte insbesondere die Fürstenzeit in Siebenbürgen. Die ungarischen Mitarbeiter Götts, wie Graf Kemény oder Freiherr Josika Miklós, stellten Szenen des Adelslebens vor. Der letztere, wahrscheinlich der beste siebenbürgisch-ungarische Schriftsteller seiner Zeit, veröffentlichte in den sächsischen Zeitungen Teile seiner Romane.⁴⁷

Die sächsische Presse hatte bis 1840 ihre Pionierarbeit erledigt; man erkannte ihre Wichtigkeit als "Zeitkanzel" (St.L. Roth). Nun nahmen 1848 und insbesondere nach der Aufhebung der Zensur die Kommentare und Debatten zu den politischen Ereignissen und zu den öffentlichen Fragen immer mehr Raum ein. Göllner sieht den Hauptverdienst der Kronstädter Periodika in ihre unbeschwerte Art, soziale, wirtschaftliche und politische Fragen zu behandeln, was zur Überwindung der Scheu vor diesen Fragen beitrug.⁴⁸ Dem sächsischen Volk würde eine große Zukunft bevorstehen, wenn es die "Zeitmittel" - und die Presse war eines der Zeitmittel! - ausnutzen und den schleunigen Fortschritt der Landwirtschaft, Handwerken, des Unterrichtswesens, der freien Nationalentwicklung (Fr. Teutsch) herbeiführen würde.

*

Abschließend einige Daten über das Erscheinen, die Regelmäßigkeit und den Umfang der sächsischen Journale:

In Hermannstadt erschien der "Siebenbürger Bote" mit vier Seiten Umfang großen Formats, deren Inhalt eigentlich der im Untertitel angedeuteten Zielsetzung entsprach: "Zeitung für vaterländische Interessen, Geschichte und Landeskunde; Weltchronik". Die erste Seite umfaßte einen Leitartikel, der zu Beginn eines neuen Jahres das Programm der Redaktion umriß, üblicherweise jedoch ein Essay war, der verschiedene Fragen der Stadt- oder Landbürgerschaft behandelte. Während des Krieges von 1849 diente die Vorderseite aber

⁴⁷ W. Daugsch, a.a.O., S. 191.

⁴⁸ Carl Göllner, a.a.O., S. 27.

fast ausschließlich für Bekanntmachungen, Verordnungen oder Proklamationen der österreichischen beziehungsweise ungarischen Seite. Auf den Mittelseiten folgten ein amtlicher Teil mit Nachrichten vom Land- und Reichstag, ein Überblick der wichtigsten politischen Ereignisse in Siebenbürgen, aus dem Kaiserreich und aus Ungarn, weiter die weltpolitischen Nachrichten aus den Donaufürstentümern, aus Deutschland, Preußen, Großbritannien, Frankreich oder Nordamerika. Auf der letzten Seite fanden brandneue Informationen und sogar Werbungen und Anzeigen Platz.

Die politische Perspektive bot der Leserschaft eine andere Wahrnehmung der Aktualität. Anfang 1848, zum Beispiel, entwickelte sich Berichterstattung über die französische Revolution allmählich zu Ausmaßen eines Feuilletonromans. Als die Revolution kurz danach den Osten eroberte, lernten sowohl Presse als auch die Leser, daß Weltpolitik viel mehr als Unterhaltungsliteratur bedeutete - sie war dringend und schmerzhaft in den Alltag eingedrungen.

Im März 1848 erschien die Zeitung dreimal pro Woche, danach viermal. Nach der zweiten Schlacht von Hermannstadt am 11. März 1849, als die Stadt von der ungarischen Armee Bems erobert wurde, konnte sie wegen unregelmäßigen Postenlaufs nur zweimal wöchentlich im Oktavo-Format erscheinen.

Die "Transsilvania", mit ihren im Jahr 1848 erschienenen 101 Nummern und den weiteren 19 Nummern bis zum 9. März 1849, stellte die politischen Ereignisse ebenfalls in Informationsnoten und Essays dar.

Der "Siebenbürgische Volksfreund" stellte sich in seinem Untertitel selbst als ein "Wochenblatt für Stadt und Land" vor. Er erschien jeden Freitag; ab Nr. 13 vom 28. März 1848 jeden Dienstag und Freitag. Dessen halbjähriger Preis betrug 1 fl. C.M., mit einmaliger Postsendung 1 fl. 24 kr. C.M. Seine Struktur umfaßte: I. Gemeinnütziges; II. Landwirtschaftliches; III. Unterhaltendes; IV. allerlei Neuigkeiten aus dem Inn- und Ausland (mit Werbungen und Anzeigen wie z.B. "Bekanntmachung an diejenigen Lnadwirthe, welche heuer für die hiesige Zuckerfabrik Runkelrüben erzeugen wollen."⁴⁹).

Die "Unterhaltungen aus der Gegenwart" hatten ein kulturpolitisches Profil. Sie erschienen zwischen Mai und Oktober 1848 in 20 Heften kleinen Formats, ungefähr 15 Seiten jedes Heft.

⁴⁹ "Siebenbürgischer Volksfreund", Nr. 8, 25. Februar 1848.

1848 kam in Kronstadt das "Wochenblatt" in 104 Nummern (mit einer Gesamtzahl von 625 Seiten) großen Formats heraus. Sowohl das "Siebenbürger Wochenblatt" als auch der "Satellit" erschienen zweimal wöchentlich. Diese Erscheinungsregelmäßigkeit wurde auch 1849 bewahrt, bei einem fast verdoppelten Inhalt. In diesem Jahr erschien das "Wochenblatt" jeden Montag und Freitag, der "Satellit" aber Mittwoch und Samstag. Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" enthielten 1848 46 Nummern mit insgesamt 302 Seiten.⁵⁰

⁵⁰ Die Brukenthal Bibliothek (P III 979) besitzt die vollständige Reihe des "Satellit", Nr. 1-102 vom 3. Januar bis 25. Dezember 1848. Das "Siebenbürger Wochenblatt" ist in derselben Bibliothek (P III 979) und in der Klausenburger Universitätsbibliothek (H 114) zu finden. Das Erscheinen der Zeitung wurde mit Nr. 22 vom 22. März 1849 eingestellt. Vgl. Nr. 1-21/1849 im Hermannstädter Nationalarchiv (II 8683) und Nr. 22/1849 in der Klausenburger Universitätsbibliothek. In der Brukenthal Bibliothek (P II 330) gibt es die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde".

II. REVOLUTION IM ÜBERBLICK

Chronik der Hermannstädter Presse
(“Siebenbürger Bote”; “Transsilvania”;
“Siebenbürgischer Volksfreund”;
“Unterhaltungen aus der Gegenwart” u.a.)

Das Jahr 1848 nahm seinen Anfang in üblicher Weise. Die Redaktion des “Siebenbürger Boten” begrüßte wie gewöhnlich ihre Leserschaft. Hinsichtlich seiner langjährigen Tätigkeit bemerkte der “Bote” mit Ironie:

“Zum 63. Male beginnt der Siebenbürger Bote seinen Jahrgang, und noch fühlt er, dem Himmel sei Dank, kein Anzeichen von Hinfälligkeit und *marasmus senilis*, welche einige mitleidige Seelen und Mitarbeiter im journalistischen Weinsberg an ihm bemerken und daraus sein baldiges seliges Hinscheiden prophezeien wollen.” Gleichzeitig behauptete der “Bote” sein *Credo*: “So hofft er denn auf reichlichen Zuspruch und setzt seinen Lauf fort, treu seinem alten Wahlspruch: *Alles für Fürst, Vaterland, Wahrheit und Unparteilichkeit.*”¹

Mitte Januar beschäftigten sich der “Bote” und der “Volksfreund” mit dem neuen Rekrutierungsgesetz, das in mittelalterlicher Weise in Neumarkt und Fogarasch vollzogen wurde.²

Im Februar beantwortete der “Siebenbürgische Volksfreund” die Frage: “Was können und sollen die Lehrer des sächsischen Volkes thun, um in den Gemüthern der Jugend Vaterlandsliebe zu erwecken?”³ Die “Transsilvania”, im Gegensatz zu ihrer späteren Haltung, widmete ihre Seiten einem aus dem “Mult és jelen”

¹ “Siebenbürger Bote”, Nr. 1, 3. Januar 1848, S. 1. Auch die Titelseite bestätigt, daß 1849 der 63. Jahrgang war, demnach erschien 1786 der erste. 1826 gibt der “Bote” den 40. Jahrgang an, das heißt, der erste Jahrgang wäre 1787 erschienen. Sigerus, a.a.O., S. 4, schreibt: “Der Sb. Bote erschien ab 1792.” (!) Bisher haben wir den ersten Jahrgang nicht sehen können. In der Brukenthal-Bibliothek, im Hermannstädter Archiv, in der Klausenburger Universitätsbibliothek und in der Bukarester Bibliothek der Akademie ist er nicht zu finden.

² “Sb. Bote”, Nr. 4, 13. Januar 1848, S. 13-14.; Nr. 12, 10. Februar 1848, S. 45; “Sb. Volksfreund”, Nr. 1, 7. Januar 1848, S. 1-3.

³ “Sb. Volksfreund”, Nr. 5, 4. Februar 1848, S. 33-35.

übernommenen Aufsatz über die "Wiedervereinigung der Partes", in welchem der Wunsch der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn ausgesprochen wurde. Der Verfasser, "ein hochgestellter Staatsmann", hatte schon während der in den Jahren 1832-1836 abgehaltenen Landtage diese Abhandlung benützt, welche in zwei Teilen die Beschwerden der Stände des Königsreichs Ungarn umfaßte: I. die Gründe, aus welchen die alsogleiche Rückstellung der sogenannten Partes reapplicate verlangt wurde, II. der Wunsch der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn, nämlich in dem vor 1538 bestehenden Verhältnis.⁴

Die "Transsilvania" veröffentlichte mehrere aufeinanderfolgende Antworten auf die vom "Satellit" vorgebrachten Verleumdungen. Die Kronstädter Zeitung hatte die Hermannstädter Gemeinschaft der Gleichgültigkeit gegenüber solchen Tätigkeiten beschuldigt, die dem Gemeinwohl dienen.⁵ Der zwischen den beiden Städten bestehende Konkurrenzgeist wie auch die Zwistigkeiten zwischen ihnen schrieb ihnen schon vor dem Ausbruch der Revolution entgegengesetzte Stellungen zu.

Ab März 1848 überstürzten sich die Ereignisse.

Wenn die Kronstädter Zeitungen die französische Revolution und ihren Verlauf in Paris zwischen dem 22. und 24. Februar beschrieben, veröffentlichte der "Volksfreund" die Berichterstattung des Österreichers Castelli über "Was ist denn jetzt geschehen in Wien?", und teilte zusätzlich das Mitte März von Kaiser Ferdinand unterzeichnete Patent mit.⁶ Die Leser erfuhren, daß der Kaiser am 14. März die Aufhebung der Zensur und die alsbaldige Veröffentlichung eines Pressegesetzes beschlossen hatte.⁷ "Frei ist die Presse!" - der Freudenruf auf der Titelseite schien neue Zeiten zu verkünden.

Gleichzeitig wurde aus dem "Pesti hírlap" eine Meldung übernommen, welche die Stimmung in Pest am 15. März 1848 beschrieb und die zwölf Punkte des "Manifestes an die ungarische

⁴ "Transsilvania", der Aufsatz "Siebenbürgisches Votum über die Wiedervereinigung der Partes und die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn", Nr. 12, 10. Februar 1848, S. 45-46; Nr. 13, 14. Februar 1848, S. 49-50; Nr. 14, 17. Februar 1848, S. 53-55; Nr. 15, 21. Februar 1848, S. 57-59; Nr. 18, 2. März 1848, S. 69-71; Nr. 19, 6. März 1848, S. 73-74.

⁵ Ebenda, Nr. 17, 28. Februar 1848; Nr. 21, 13. März 1848, S. 81-82; Nr. 22, 16. März 1848, S. 85-86.

⁶ "Sb. Volksfreund", Nr. 13, 28. März 1848, S. 101-103.

⁷ "Sb. Bote", Nr. 25, 27. März 1848, S. 101.

Nation" anführte.⁸ So wie das "Siebenbürger Wochenblatt" informierte der "Bote" auch über den Widerhall der Pester Ereignisse in Klausenburg (20. März). Die Reaktion der Hermannstädter darauf:

"... Das erste Gefühl, welches sich bei jedem sächsischen Vaterlandsfreunde wahrhaft und innig aussprach, war jenes der althergebrachten Treue gegen unser erhabenes Kaiserhaus..." Am 26. März wurde dem Nationsgrafen eine Petition überreicht, um eine Treuerklärung an den Kaiser abzusenden.⁹

Müßten wir die Haltung des "Siebenbürger Boten" in den Monaten März bis Juli 1848 mit einem Begriff zusammenfassen, so könnte er lauten: Keine Union!

Während das Kronstädter "Siebenbürger Wochenblatt" den Eindruck erweckte, daß die ganze Stadtgemeinschaft der in der ungarischen Deklaration geforderten Union zustimmte¹⁰, behauptete der "Bote" in einer prinzipiellen Kritik der Union: "Die Sachsen waren begreiflicher Weise immer dagegen." Der Beitrag im Kronstädter "Satelliten", der zur Union aufgerufen hatte, wurde heftig angegriffen.¹¹

Der "Bote" entlarvte den "gesetzwidrigen", anstandslosen" Anspruch: denn es sei "mit der Union nichts Anderes gemeint, als ein gänzliches Untergehen unseres Vaterlandes und unserer Nation im Ultra-Magyarismus, im krassesten ungarischen Separatismus." Die Verfügungen des ungarischen Ministeriums seien eine "wahre Unterjochung, denn wie anders könnte man wohl vermuten, wenn man sieht, wie alles vorbereitet ist, um durch den Terrorismus der Gallerien und eines fanatisierten Volkshaufens, durch die Herbeiziehung einer Schar Buda-Pesther Juraten die Union als Landtagsbeschluß zu erzwingen."¹²

⁸ Ebenda, Nr. 24, 23. März 1848, S. 95. Derselbe Aufsatz aus dem "Pesti hirlap" wurde auch vom "Siebenbürger Wochenblatt", Nr. 24, 23. März 1848, S. 129, wiedergegeben.

⁹ "Sb. Bote", Nr. 26, 29. März 1848, S. 105. Über Klausenburg am 20. März auch im "Sb. Wochenblatt", Nr. 26, 30. März 1848, S. 147.

¹⁰ Zum Beispiel: "Sb. Wochenblatt", Nr. 32, 30. April 1848, S. 184 über die unionsfreundliche Stimmung in Kronstadt; Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 225 - Pestalozzis Beitrag über die Union Siebenbürgens mit Ungarn; Nr. 41, 22. Mai 1848, S. 237 - negative Antwort zur Frage "Was hat Siebenbürgen von einer Union mit Oesterreich zu hoffen".

¹¹ "Sb. Bote", Nr. 29, 5. April 1848, S. 117.

¹² Ebenda, Nr. 41, 5. Mai 1848, S. 165.

Eine Stimme aus Wien warnte vor der Union. Man analysierte die Stellung der Regierung und die Stellung der Nationsuniversität zur Unionsfrage. Der "Bote" solidarisierte sich mit den Aktionen der "Walachen" um Bărnuțiu und Bischof Șaguna. Die Rumänen wurden aufgrund ihrer Anzahl begehrte Alliierte der Hermannstädter Sachsen in der Sache der Zurückweisung der Union. In der Nähe von Broos wollte eine Szekler Grenzcompagnie die Union forciert umsetzen; das Ergebnis waren zwölf tote und neun schwerverletzte Rumänen. Der heftige Kommentar des "Boten" über Koslárd (Coșlariu) und Miháltzfalva (Mihalt) erregte die Gemüter. Dem Redakteur des "Siebenbürger Boten" wurde, ebenso wie anderen Redakteuren, die über Miháltzfalva geschrieben hatten, von 150 "verschworenen Jünglingen" aus den Reihen der ungarischen Revolutionäre angedroht, ihm "den Kopf vor die Füße zu legen", was neun Monate später auch geschah. Diesen Drohungen wurde mit einem neuen Aufsatz über Mihaltz geantwortet.¹³

Der "Siebenbürgische Volksfreund" äußerte ebenfalls eine feste unionsfeindliche Haltung, die sowohl in der Interpretation der angeführten Ereignisse als auch in den darin veröffentlichten theoretischen Debatten zum Ausdruck kam. Der Besuch des Gouverneurs Teleki in Hermannstadt (3. Mai) gab den Anlaß zu einer spontanen Sachsenversammlung. Abends im Theater wurde die schwarz-gelbe Fahne aufgesteckt und Jakob Rannicher, Redakteur des "Boten", hielt eine flammende Rede vor dem Publikum.¹⁴ Dieselbe Zeitung gab ein umfassendes Essay wieder, das zunächst die Ansichten der Unionsfreunde, dann die Gründe, weshalb man die Union mit Ungarn entschieden zurückwies, aufzählte.¹⁵

Im Monat Mai schlug auch die Hermannstädter Zeitung "Transsilvania" eine neue Bahn ein. Im April hatte sie eine Anschlußerklärung an die ungarische liberale Partei und gleichzeitig einen Aufruf zur Ersetzung des Namens der Sächsischen Nationsuniversität durch jenen der Deutschen Nationsuniversität gemacht. Dann hatte sie sich für die Sache der Union mit Ungarn,

¹³ Ebenda, Nr. 44, 12. Mai 1848, S. 177-178 (der Beitrag aus Wien); Nr. 48, 22. Mai 1848, S. 193 (die Haltung des Guberniums); Nr. 54, 5. Juni 1848, S. 217 (die Haltung der Nationsuniversität); Nr. 44, 12. Mai 1848, S. 178 (das Bündnis mit den Rumänen); Nr. 55, 7. Juni 1848, S. 221 (Mihaltz); Nr. 58, 16. Juni 1848, S. 233; Nr. 59, 19. Juni 1848, S. 236 (Benignis Bedrohung); Nr. 60, 21. Juni 1848, S. 241 (neuer Aufsatz über Mihaltz).

¹⁴ "Sb. Volksfreund", der Aufsatz "Schwarz und Gelb", Nr. 23, 5. Mai 1848, S. 150-151.

¹⁵ "Sb. Bote", Nr. 55, 7. Juni 1848, S. 221.

entweder durch Gedichte oder durch Voraussagen hinsichtlich der Annahme der Union im künftigen Landtage, eingesetzt.¹⁶ Der Redakteur Friedrich Hann, der die "Transsilvania" unionsfreundlich redigierte, legte am 5. Mai 1848 die Redaktion nieder und verließ die Zeitung, "als er durch seine Stellung mit der Mehrheit der Nation in Widerspruch geriet" (O. Wittstock). Somit änderte sich die Orientierung der "Transsilvania"¹⁷, indem sie sich der unionsfeindlichen Haltung des "Boten" und des "Volksfreunds" anschloß. Die Zeitung besprach die Stellung der Rumänen zur Union und behauptete, die Sachsen könnten nicht gezwungen werden, die Union ihrem eigenen Willen zuwider anzunehmen. "Die magyarischen Zeitungen speien Gift und Galle über uns Sachsen und lügen in maßloser Unverschämtheit... Die Bürokratie in Hermannstadt habe eine teuflische Intrigue über die Union angezettelt ..."¹⁸

Ab Mai erschienen die "Unterhaltungen aus der Gegenwart". Im ersten Heft wandte sich die Redaktion an den Leser. Der Humor, der raffinierte Geist und die Leichtigkeit des Schreibens, ja die literarische Begabung des Redakteurs sind zu bemerken: "Die Gegenwart begreift die ganze gegenwärtige Welt mit Haut und Haar. Und wir haben vor, uns recht weidlich in dem Universum herum zu tummeln, da uns sowohl Physiker als auch Philosophen zumal die Versicherung gegeben haben, daß wir nicht aus demselben heraus fallen können. Verschweigen aber können wir nicht, daß wir gewisse Lieblingsstationen haben, wo wir wiederholt einkehren werden, so z.B. Oesterreich überhaupt, Frankfurt, Croatien u.s.f. - Daß wir das Sachsenland mehr als in dem Verhältnis berühren werden, in welchem

¹⁶ "Transsilvania", Nr. 27, 3. April 1848, S. 107-108 (der Name der Nationsuniversität); Nr. 29, 10. April 1848, S. 113-116; Nr. 30, 14. April 1848, S. 117-120; Nr. 32, 21. April 1848, S. 125; Nr. 35, 1. Mai 1848, S. 137.

¹⁷ O. Wittstock, *Das litterarische Leben der vierziger Jahre*, im Bd.: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe, Hermannstadt 1896*, S.109. C. Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849*, Bukarest 1967, S. 69, beschäftigte der Sozialstand der sächsischen Journalisten: "Die Bevölkerung setzte sich in Hermannstadt nicht nur aus Patriziern und hohen Beamten zusammen, sondern auch aus fortschrittlichen Intellektuellen und Handwerkern !/, die sich bis zum 7. Mai um die 'Transsilvania' scharten und im Sinne der Kronstädter Literaten Reformen forderten. Erst nach dem 5. Mai, als Friedrich Hann von der Redaktion der 'Transsilvania' zurücktrat, hatte die Hermannstädter Opposition ihr Organ verloren."

¹⁸ "Transsilvania", Nr. 36, 5. Mai 1848, S. 140-142; Nr. 41, 22. Mai 1848, S. 161-163; Nr. 38, 12. Mai 1848, S. 152; Nr. 42, 26. Mai 1848, S. 165-166; Nr. 40, 19. Mai 1848, S. 158-159.

es zum Universum steht, dies wird Niemanden wundern, der da weiß, daß man sich am meisten da unterhält, wo man sich am meisten aufhält." Und weiter: "Was wir eigentlich wollen? Nun, wir haben zu der Schlaueit unserer verehrten Leser - von derer Anzahl wir uns im Geheimsten unseres Herzens eine schmeichelhafte Berechnung gemacht haben - wir haben zu der Schlaueit derselben das gute Vertrauen, daß sie das am besten selber bemerken werden, wenn sie uns lesen." (!) Der Begriff "Gegenwart" wurde definiert: "Bei Unterhaltungen aus der Gegenwart ist es unzweifelhaft wichtig zu wissen: was gegenwärtig besteht und geschieht. /.../ Gegenwärtig besteht die Welt noch. Gegenwärtig besteht auch Europa noch, obgleich einige asiatische Mächte gewaltige Incorporationsgelüste bezüglich einiger Länder und Strecken dieses Erdtheils an den Tag legen. Gegenwärtig besteht auch die österreichische Monarchie noch, denn auch die pragmatische Sanction besteht noch, und die Ungarn sind ein loyales und treues Volk. /.../ Gegenwärtig wird sehr viel für die Union mit Ungarn gesprochen und gehandelt. Gegenwärtig sprechen und handeln Einige auch gegen die Union." Das neuerschienene Periodikum setzte sich vorläufig vor, "Bausteine zum Tempel der Union" zu errichten.

Das ebenfalls im Mai herausgebrachte zweite Heft enthielt eine "Hermannstädter Chronik" der Ereignisse vom 3. Mai (der Besuch des Gouverneurs). Und der Kommentar des Redakteurs darüber: "*Die Stimmung Hermannstadts*. Gehören Stimmungen auch in eine Chronik? - Unserer Meinung nach gewiß. Aus ihnen läßt sich der ursächliche Zusammenhang der Ereignisse begreifen; ihre Schilderung arbeitet dem pragmatischen Geschichtsforscher vor."

Ab Nr. 3 vom 19. Mai traten auch die "Unterhaltungen aus der Gegenwart" entschieden ins Lager der Unionsgegner über. Äußerungen des "Pesti hírlap" wie: "Unsere Bürgergefährten fremder Zunge müssen daher, wo sie mit dem Staate in Berührung kommen, Ungarn sein" bestimmte die entgegengesetzte Reaktion der Zeitung: "Hieraus können wir Sachsen ersehen: 1. daß uns, wenn wir uns gutwillig uniren, das Pesti Hirlap eben so *gnädig loben* wird, wie die Zipser, deren sich der Herr bei ihrer sprüchwörtlich gewordenen Blindheit erbarmen möge; 2. daß die Ungarn rein bürgerliches Element brauchen." Bezüglich der Stellung zu den "Walachen" meinten die Verfasser: "Wir bleiben demnach bei unserem Standpunkte: *ein freies von Ungarn unabhängiges Siebenbürgen*." In so einem Siebenbürgen würden alle frei sein, auch die Rumänen. "Und nicht nur frei in jenem

allgemein ungrischen Sinne, frei als ungrische Bürgergefährten; sondern frei als Walachen. Sie sollen sich den drei freien selbstständigen Nationen Siebenbürgens als vierte anschließen können.“¹⁹

Eine heitere Tönung brachte die Veröffentlichung eines zwischen einem Pester Fräulein und seinem Hermannstädter Bruder angeblich stattgefundenen Briefwechsels. Das Fräulein: "Kaiserlich schwarzgelber Bruder! Mit Muth und Empörung im Herzen ergreife ich die Feder. Verachtung und Schande Euch Allen Hermannstädtern! - Dies zum Gruß! - Wie zum Kukuk konnte Euch die geschmacklose Idee einfallen, die schwarzgelbe Fahne und Cocarde aufzupflanzen? Ihr mußtet das rein im Schlafe gethan haben. /.../ Doch kaiserlich zu sein ist jetzt verpönt und schwächlich... Es verursacht Euch die freie Luft Herzklopfen und Ihr bleibt im alten lieben Schmutz kleben... Hinweg mit allen Neuerungen! Auf! läßt den Metternich wieder einsetzen! Alles wieder auf den alten Fuß bringen! Dies Euer Losungswort... Ich bin Republikanerin im engsten Sinne des Wortes, und hätte mir vielleicht, wenn ich nicht so weit von Euch wäre, eine schöne Katzenmusik dadurch verdient. /.../ Du trägst doch nicht auch eine solche Cocarde? In diesem Falle will ich nicht mehr Deine Schwester heißen!" Die Antwort eines Freundes der beiden Geschwister: " /.../ Mein Fräulein, ich hoffe, Ihre Empörung über die Hermannstädter wird sich legen, wenn die Früchte der ungrischen Selbstständigkeit und Freiheit erst alle servirt sein werden. Mein Fräulein, ich hoffe, Sie werden die Schwester Ihres Bruders bleiben, denn die ungrische Freiheit wird doch wohl nicht Familienhaß werden..."

In einer "Journalrevue" schätzten die "Unterhaltungen": "Die Journale können eingetheilt werden in solche, die eine bestimmte Farbe haben, und Nichts aufnehmen, was zu derselben nicht paßt, und in solche, welche sich selbst als Sprechsaal für alle Meinungen ankündigen und nach Maßgabe ihrer Ausdehnung ohne Unterschied Alles aufnehmen. Journale der ersteren Art sind durchweg so ziemlich alle ungrischen Blätter; wir Sachsen haben nur in jüngster und sehr kurzer Zeit ein solches Blatt gehabt. Als Sprechsaal für alle Meinungen sind bei uns die Kronstädter deutschen Blätter von jeher bekannt... Ich bin überzeugt, gewiß, die Redaktion - ich meine, der Verleger - steht nicht im ungrischen Gold; - eben so gewiß ist es aber, daß die

¹⁹ "Unterhaltungen aus der Gegenwart", Heft 1, ohne Datum (Mai 1848), S. 2; Heft 2, ohne Datum (Mai 1848), S. 22; Heft 3, 19. Mai 1848, S. 31-34; Heft 4, 26. Mai 1848, S. 46.

Kronstädter Blätter dem Ungarthume, auf Kosten des Sachsenthumes, unbezahlbare Dienste leisten.“²⁰

Die Zeitungen brachten Aufrufe zur Errichtung der Nationalgarden. Die Bürgerbewaffnung im siebenbürgischen Sachsenlande, hieß es, sollte „eine förmlich zu organisierende Militarisierung der ganzen Nation“ werden.²¹ Am 29. März 1848 hatte die sächsische Nationalversammlung den Beschluß gefaßt, die Bürgergarde wieder aufleben zu lassen.²² Der „Volksfreund“ machte die „Vorschrift zur verfassungsmäßigen Einrichtung der Bürger-Wehr in der Mitte der sächsischen Nation“ bekannt, welche in der Eidesformel eine Treueerklärung an das Haus von Österreich enthielt.²³ Auch die „Transsilvania“ besprach die Bedeutung und den Geist der Nationalgarde.²⁴

Die Reformhoffnungen des Frühjahrs 1848 betrafen die Verwaltung, das Zunftwesen, den Unterricht. Eine von der Nationsuniversität ernannte Kommission stellte den Antrag zur „Grundsätzlichen Revision der Municipalverfassung der Deutschen in Siebenbürgen“ (5. Mai).²⁵

Die Studierenden der deutschen Hermannstädter Rechtsakademie überreichten dem Senat der Akademie ein Bittgesuch, das folgende Forderungen enthielt: 1. die Errichtung eines philosophischen Lehrstuhls; 2. Lehr- und Lernfreiheit; Privatdozenten und ordentliche Professoren sollen ihre Lehrgegenstände selbst bestimmen; 4. die Repetitionen oder Revokationen der Studenten sollen für immer eingestellt werden; 5. eine strenge Staatsprüfung; 6. die Staatsprüfung soll nach *wenigstens* zwei Studienjahren abgelegt werden; 7. besondere Prüfungen für die Philosophiestudenten; 8. jeder ordentliche Professor soll als zu allen und jeglichen Amtsstellen *wählbar* erklärt werden; 9. jeder Privatdozent möge bei Besetzung einer erledigten Professur *vorzüglich* berücksichtigt werden; 10. Akademiker sollen Öffentlichkeit genießen; 11. und bei jedem nationalen Amtsinstitute Schreibdienste verrichten dürfen; 12. reichere Dotierung der akademischen Bibliothek; 13. der Fechtmeister der Akademie soll auch Waffenführung erteilen; 14. die akademische Jugend soll ein

²⁰ Ebenda, Heft 4, 26. Mai 1848, S. 49-53, 57-60.

²¹ „Satellit“, Kronstadt, Nr. 29, 10. April 1848, S. 135-136.

²² „Transsilvania“, Nr. 27, 3. April 1848, S. 105-107.

²³ „Sb. Volksfreund“, Nr. 15, 4. April 1848, S. 112-114.

²⁴ „Transsilvania“, Nr. 27, 3. April 1848, S. 108; Nr. 28, 7. April 1848, S. 109-110.

²⁵ „Satellit“, Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 195-197.

„permanentes Sicherheitscorps in Hermannstadt“ bilden; 15. je zwei Akademiker sollen an der Verwaltung der Bibliothek teilnehmen; 16. bei jeder Anklage und Untersuchung über einen akademischen Bürger mögen zwei freigewählte Akademiker Sitz und Stimme im Senat erhalten; 17. „neue, dem Geiste der umgestalteten Akademie angemessene Fassung der Disciplinavorschriften“. (1. Mai 1848)²⁶ Die letzten zwei Punkte wiesen darauf hin, daß die - nach dem Ausbruch der Revolutionsbewegungen vermutlich häufigeren - Anklagen gegen die Studenten besondere Protektionsmaßnahmen bedurften. Die Presse hatte ja darauf aufmerksam gemacht, daß in den Reihen der Studenten derselben Rechtsakademie sogenannte „Polizeispitzel“ oder „Naderer“ eingeschleust worden waren. J.M. Schleichert berichtete über die Entdeckung drei solcher Agenten („Polizeispionen“) am 13. Mai.²⁷

Der „Siebenbürgische Volksfreund“ spekulierte über die „neue Gewerbeordnung“, über die Freiheit, welche die Aufhebung der Zunftrestriktionen begleiten sollte.²⁸

Wenn der Kronstädter „Satellit“ schon am 25. Mai 1848 Nachrichten von der Blasendorfer Versammlung (15./3. Mai) übermittelt hatte, so erschien der der Volksversammlung der Rumänen gewidmete, von Pestalozzi unterzeichnete Aufsatz in der Hermannstädter „Transsilvania“ erst am 16. Juni.²⁹

In den sächsischen Kreisen liefen im April die ersten besorgniserregenden Gerüchte bezüglich der baldigen Einkunft der Russen und, in diesem Falle, der russisch-rumänischen Kollaboration aufgrund ihrer kirchlichen Verwandtschaft. Der „Siebenbürgische Volksfreund“ machte ein Plädoyer *pro domo*: „Wer nun die Grundsätze kennt, nach denen das russische Volk regiert wird, sehnt sich gewiß vom freien Sachsenboden, der seinen Bewohnern die herrlichsten Rechte gewährt, nicht in die russische Sklaverei - und genießt der Walache auf Sachsenboden nicht *gleiche* Rechte mit uns?“³⁰

Bei einem nach jenseits der Westgrenzen des Landes gerichteten Blick charakterisierten die „Unterhaltungen aus der Gegenwart“ die Entwicklungstendenzen mancher dynamischer Völker

²⁶ Ebenda, Nr. 43, 29. Mai 1848, S. 211-212; „Transsilvania“, Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 153-154.

²⁷ „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“, Kronstadt, Nr. 20, 15. Mai 1848, S. 132.

²⁸ „Sb. Volksfreund“, Nr. 16, 7. April 1848, S. 122-123.

²⁹ „Transsilvania“, Nr. 48, 16. Juni 1848, S. 190-192.

³⁰ „Sb. Volksfreund“, Nr. 17, 11. April 1848, S. 121-122.

folgendermaßen: "Die Deutschen wollen ein einiges mächtiges Deutschland gründen. Die Ungarn, mit Siebenbürgen vereint, wollen ein mächtiges Ungarn gründen. Die Slaven in Oesterreich und allenthalben wollen ein mächtiges Slavenreich gründen. - Un der oesterreichische Kaiserstaat? Die Ungarn verwahren sich gegen die Anklagen, als ob sie sich von Oesterreich losreißen wollten; sie geben aber den guten Oesterreichern den Rath, sich blind an Deutschland anzuschließen; dann sollten Deutsche und Ungarn im Bunde die Slaven zwingen."³¹

Für den Augenblick wurden aber die Debatten um die Einrichtung der Zukunft eingestellt. Das Hauptereignis, das die politische Bühne beherrschte, war die Eröffnung des siebenbürgischen Landtags am 29. Mai in Klausenburg. In einer Atmosphäre des Terrors legten die sächsischen Landtagsdeputierten ihre Voten in der Unionsfrage ab. Statt 22 sächsischer Abgeordneter waren in Klausenburg nur 15 anwesend, von denen fünf den Mut hatten, ihre Stimme gegen die Union zu erheben. Darunter befanden sich die beiden Hermannstädter Abgesandten Konrad Schmidt und Josef Schneider.³² Da sich im Falle der sächsischen Abgeordneten bei einer Meinungsverschiedenheit die Minderheit der Deputierten der Mehrheit fügen mußte, zählten die Sachsen als eine Stimme, welche die Union annahm.

Vor dem Abschluß der Debatten im Landtag reiste Konrad Schmidt nach Hause, um über die Überschreitung der Instruktionen persönlich Rechenschaft abzulegen. Das Vertrauen seiner Landsleute hatte er aber verloren; Verrat wurde ihm vorgeworfen, und er mußte Hermannstadt wochenlang meiden, um dem Zorn seiner Mitbürger zu entgehen.³³

Obwohl der Siebenbürgische Landtag die Union formell ausgesprochen hatte, behielten der "Bote" und der "Volksfreund" ihre antiunionistische Haltung bei und drückten ihre Unzufriedenheit hinsichtlich der Handlungsweise der sächsischen Abgeordneten aus.³⁴ Auf das Gesuch einiger sächsischer Bittsteller und der Abgeordneten

³¹ "Unterhaltungen...", Heft 4, 26. Mai 1848, S. 55.

³² "Sb. Bote", Nr. 56, 9. Juni 1848, S. 225; Nr. 57, 14. Juni 1848, S. 229.

³³ Die Instruktionen wurden im "Sb. Wochenblatt", Kronstadt, Nr. 42, 25. Mai 1848, S. 241, veröffentlicht. Über Konrad Schmidt schreibt Friedrich Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, in: Hundert Jahre..., S. 171, 173-175, 179.

³⁴ Zum Beispiel, "Transilvania", Nr. 45, 6. Juni 1848, S. 177-179; Nr. 46, 7. Juni 1848, S. 180-182; Nr. 48, 16. Juni 1848, S. 189.

der "romanischen Nation" antwortete Kaiser Ferdinand durch einen Beschluß. Die königliche Resolution auf die Bittschrift der zweiten rumänischen Deputation wurde ebenfalls veröffentlicht. Franz Salmen, Komes der Sachsen, unterzeichnete am 30. Juni 1848 einen Protest gegen die Union an den ungarischen Minister des Innern.³⁵

Die "Transsilvania" setzte sich für die Wiederherstellung der Verständigung zwischen den Hermannstädter und den Kronstädter Zeitungen, die Unionsfrage einschließend, ein.³⁶ Hingegen richtete Johann Gött "Einige Worte an meine Gegner"; er meinte damit bestimmte Herren in Hermannstadt, welche ihm seine Freundschaft mit den Magyaren vorgeworfen hatten.³⁷ Die "Blätter für Geist; Gemüth und Vaterlandskunde" wehrten sich gegen den Vorwurf des "Boten", daß "Kronstadt in gewohnter Weise eine eigene separatistische und antinationale Politik verfolge. Separatistisch, etwa weil es gegen hegemonistische Tendenzen widerstrebe?"³⁸

Der Kaiser sanktionierte die Union am 10. Juni 1848; nun besprach der "Bote" die Bedingungen der Union:

"Auch für uns Sachsen ist die Feststellung der Unionsbedingungen von größter Wichtigkeit. /.../ Es ist die Aufgabe des ungarischen Reichstages, durch gleichmäßige Achtung und Berechtigung aller Volksstämme, durch laute Desavouirung aller gewaltsamen Maßregeln /.../ Ruhe, Ordnung und Gesetzlichkeit zu erhalten."³⁹

Nach den mißlungenen Versuchen, die Union zu verhindern, sei es durch Presseaufsätze oder durch Proteste beziehungsweise Denkschriften, trat der sächsische Antiunionismus für eine Weile in den Hintergrund. Der "Bote" berichtete aber über Unruhen in Hermannstadt (20. August), als der Gubernialkommissär Béli Ferencz "Walachenhäuptlinge" verhaftete. Etwa 8.000 Rumänen bedrohten die Stadt aus Richtung Großpold, weswegen die Kavallerie einberufen wurde. Am 26. August 1848 wurden die festgenommenen Anführer Laurian und Bălăşescu wieder freigelassen.⁴⁰

³⁵ "Sb. Bote", Nr. 63, 28. Juni 1848, S. 253 (kaiserlicher Beschluß); Nr. 67, 7. Juni 1848, S. 269 (die königliche Resolution); Nr. 72, 19. Juli 1848, S. 289 (Franz Salmens Protest).

³⁶ "Transsilvania", Nr. 50, 23. Juni 1848, S. 197.

³⁷ "Satellit", Nr. 48, 15. Juni 1848, S. 238.

³⁸ "Blätter...", Nr. 24, 12. Juni 1848, S. 153.

³⁹ "Sb. Bote", Nr. 73, 21. Juli 1848, S. 293.

⁴⁰ Ebenda, Nr. 87, 23. August 1848, S. 349 (die Verhaftung der "Walachenhäuptlinge"); Nr. 88, 25. August 1848, S. 353 (die Einberufung der

Während Baron Nikolaus Wessélenyi in einer ungarischen Parlamentssitzung (25. August 1848) eine Rede über die neuen Rechte der Sachsen und Rumänen hielt, sollten die Rekruten in Hermannstadt eine neue Eidesformel "auf die Unabhängigkeit Ungarns" ablegen.⁴¹

Die neuen ungarischen Gesetze bereiteten den Sachsen Sorgen. Das die verpflichtenden und kostenlosen Grundschulen betreffende Gesetz sah auch die Einführung der ungarischen Sprache als ordentlichen Unterrichtsgegenstand vor. Unter den Fogarascher Walachen sorgte die neue Militärkonskription für Unruhen.⁴²

Im Unterschied zu der unbedeutenden Erwähnung des "Boten" über die erste Blasendorfer Versammlung der "Walachen" wurde über die zweite Blasendorfer Versammlung (20. September 1848) und die Petition der etwa 50.000 bewaffneten Rumänen ausführlich berichtet. Die Petition beanspruchte die Aufhebung "der ungesetzlichen Rekrutierung ohne Wissen und Befehl Sr. Majestät", eine Nationalversammlung in Blasendorf und die Befreiung der "schuldlosen verhafteten Staatsgefangenen Intelligentioren der romanischen Nation". Durch ein Protokoll vom 14. September 1848 sagten sich die rumänischen Nassoder Grenzer vom ungarischen Ministerium los und protestierten gegen die Union.⁴³

Alle sächsischen Blätter berichteten über den Rücktritt der sechs sächsischen Deputierten aus dem ungarischen Reichstag am 11. September. Die Hermannstädter Kreisversammlung entschied, daß die beiden zurückgetretenen Hermannstädter Deputierten Hermann Schmidt und Josef Rosenfeld des öffentlichen Lobs würdig seien, daß die Kreisversammlung von einer Union mit Ungarn "überhaupt nicht wissen" wolle und sie das ungarische Ministerium nicht anerkenne.⁴⁴

Der "Siebenbürgische Volksfreund" berichtete über die in Hermannstadt am 1. Oktober 1848 zusammengetroffene Bürgerversammlung. Das von der Kreisversammlung aufgestellte Programm erklärte in 12 Punkten "Was wünschen und verlangen wir?" Es handelt sich um den Plan einer Föderalisierung Siebenbürgens im

Kavallerie); Nr. 89, 28. August 1848, S. 357 (die Befreiung von A.T. Laurian und Bălăşescu).

⁴¹ Ebenda, Nr. 92, 4. September 1848, S. 369 (Wessélenys Rede); Nr. 94, 8. September 1848, S. 377 (die neue Eidesformel).

⁴² Ebenda, Nr. 96, 13. September 1848, S. 384.

⁴³ Über die erste Blasendorfer Versammlung im "Sb. Bote", Nr. 44, 12. Mai 1848, S. 177-178; über die zweite Blasendorfer Versammlung in Nr. 100, 22. September 1848, S. 401.

⁴⁴ Ebenda, Nr. 101, 25. September 1848, S. 405; Nr. 103, 29. September 1848, S. 412.

Rahmen der Gesamtmonarchie durch Anerkennung gleicher Freiheiten für alle Nationen des Landes.⁴⁵

Blutige Vorfälle in Ungarn führten zu einem kaiserlichen Reskript, in dem der Krieg gegen die ungarischen "Rebellen" offen erklärt wurde. Siebenbürgen wurde unter das Kriegsgesetz gestellt. Der "Bote" brachte "haarsträubende Berichte über die Grausamkeit der raubenden und mordenden Szekler Horden".⁴⁶

An 18. Oktober erließ der General Puchner eine Proklamation an die Behörden und an die Bewohner von Siebenbürgen, sich unter die kaiserliche Obrigkeit zu stellen. Bei Großenyed (Aiud) fand die erste blutige Auseinandersetzung zwischen der österreichischen und der ungarischen Armee statt. Am 24. Oktober erzwangen die Rumänen durch einen blutigen Sieg die Übergabe Zlatnas. Der "Volksfreund" beschrieb das Ereignis: "Nachdem die Rumänen den Administrator und die dortigen Beamten zu wiederholten malen aufgefordert das ungarische Wappen abzunehmen und den kaiserlichen Adler wieder anzuschlagen, kamen sie am besagten Tage und machten, durch die Gegenwehr erbittert, Alles nieder was ihnen vorkam. 120 Weiber und Kinder und alle Beamten, mit Ausnahme von fünf oder sechsen, die sich nach Karlsburg geflüchtet, sollen ums Leben gekommen sein. Was ist der Mensch in seinem Grimm! Es ist leider nur zu wahr, daß die Rumänen von den Ungarn vielfach mißhandelt und gereizt sind worden, aber dessen ungeachtet fühlen wir uns gedrungen, um der Heiligkeit der Sache, welche die dem Kaiser Treuen verfechten, um des christlichen Namens und der Menschlichkeit Willen die Anführer der Rumänen aufzufordern, all ihr Ansehen anzuwenden, um solche Greuelthaten zu verhüten. Den Schuldigen treffe die Strafe, an den Unschuldigen aber versündige sich Niemand. Über uns Allen steht ein richtender Gott."

Es gab noch weitere Reformpläne. Ein gewisser W. Hufnagel veröffentlichte einen "Vorschlag zur Abstellung mehrer unzweckmäßiger Zunftgebräuche und Gesetze", die ihm veraltet schienen. So zum Beispiel sollten die verschiedenen Arten von

⁴⁵ "Sb. Volksfreund", Nr. 69, 13. Oktober 1848, S. 341-342, das Programm "Was wünschen und verlangen wir" wurde auch vom "Satellit", Nr. 83, 16. Oktober 1848, S. 395-396, übernommen.

⁴⁶ Nach der Abdankung des Palatins und der Ernennung Lembergs zum k.k. Kommissär mit unumschränkter Vollmacht und zum Oberkommandanten sämtlicher österreichischer Truppen am 27. September, wurde Lemberg einen Tag später in Ungarn erstochen. "Sb. Bote", Nr. 109, 13. Oktober 1848, S. 436; Nr. 112, 20. Oktober 1848, S. 449; Nr. 116, 30. Oktober 1848, S. 465.

Probejahre aufgehoben werden, da sie "nicht Prüfung hinsichtlich der Befähigung sind, sondern als Abschreckung und Hemniß gebraucht werden." Das gleiche sollte mit dem Gesetz geschehen, dem zufolge keiner in die Zunft aufgenommen wurde, der nicht verheiratet war. Die Meistersöhne und Meistertöchter sollten sich keiner weiteren Bevorrechtungen erfreuen.

Der "Volksfreund" machte bekannt, daß ein am 11. Oktober von General Lüders beordertes russisches Armeekorps von 10.000-12.000 Mann bei Bukarest ein Lager aufgeschlagen hatte. Eine Truppenabteilung von 8.000 Russen sei gegen Târgovişte abmarschiert. In der walachischen Hauptstadt gab es noch eine türkische Besatzung von 4.000 Mann, "die anfangs wohl Unordnungen machten, jetzt aber stark im Zaum gehalten werden." Maghieru hätte eine "bedeutende Masse Rumänen aufgelöst" und sei nach Siebenbürgen aufgebrochen.⁴⁷

Anfang November 1848 erschien auf den Seiten des "Siebenbürger Boten" eine neue Rubrik: "Nachrichten vom Kriegsschauplatz".⁴⁸ Praktisch enthielten alle Blätter grausame Nachrichten. Der "Volksfreund" schrieb über die von den Szeklern verübten Gewalttaten: "Was man von 'lebendig schinden - Kinder zerreißen - Schänden der Frauen bis zum Tode' hört, schauert jedem menschlich Fühlenden das Herz. Dessen ungeachtet wollen wir nicht Grausamkeit mit Grausamkeit vergelten." Die Rumänen hätten kaum barmherziger gehandelt, indem sie die Stadt Zlatna entzündet hätten, wobei 400-500 Menschen ihr Leben büßten.⁴⁹ Die "Transsilvania" sprach über "Sächsisch-Reens trauriges Schicksal - Die Szekler Kanibalen Horde hat dasselbe am 1. November in einen Schutthaufen umgewandelt."⁵⁰

Der "Volksfreund" beschrieb das erschütternde Ereignis, das zu einem tragischen Sinnbild des Sachsentums wurde: "Die schöne und wohlhabende Stadt Sächsisch-Regen ist ein Schutthaufen. Am 1. November rückten 12.000 bis 14.000 Szekler gegen die Stadt, in welcher sich Obristlieutenant Urban mit seiner Avantgarde befand. Als er sah, daß er den Rebellen nicht gewachsen war, rieth er den Regenern sich zu ergeben. So geschah es auch und die Szekler zogen ein, fingen aber alsbald, trotz der Kapitulation, auf das Grausamste zu morden und zu

⁴⁷"Sb. Volksfreund", Nr. 73, 26. Oktober 1848, S. 355-356, 357.

⁴⁸"Sb. Bote", Nr. 120, 8. November 1848, S. 481; "Satellit", Nr. 94, 24. November 1848, S. 437: die "Nachrichten vom Kriegsschauplatz" erscheinen zum ersten Mal.

⁴⁹"Sb. Volksfreund", Nr. 76, 7. November 1848, S. 367: über die Szekler und Zlatna.

⁵⁰"Transsilvania", Nr. 88, 13. November 1848, S. 354-355.

plündern an, steckten die Stadt auf allen Seiten in Brand und schoßen die Löschenden nieder. Selbst die Kranken im Militärspitale wurden kanibalsch geblendet und jämmerlich ermordet. Was nicht flüchten konnte, erlag fast Alles den Henkern oder dem Flammentode. Der Schade wird auf 3 Millionen Gulden geschätzt. Die Zahl der Todten hat man noch nicht genau ermittelt, doch sind nach dem Abzuge der Räuber bereits 90 Leichen auf den Straßen und unter den Trümmern der Häuser gefunden worden. Die Todten können leider nicht mehr lebend gemacht werden, hoffentlich aber werden die Schaden die Ungarn und Szekler ersetzen müssen. Diese Schandthat brandmarkt die Magyaren mit ewiger Schmach.“⁵¹

Am 2. Dezember 1848 verzichtete Ferdinand I. auf den Kaiserthron. Franz Joseph I. wurde sein Nachfolger. Am 21. Dezember sandte der neue Kaiser einen Gruß "An das treue Sachsenvolk". Ein Medallion Franz Joseph wurde herausgebracht.⁵²

In einem kaiserlichen Reskript wurden Kossuth und seine Genossen zu "Hoch- und Landesverräthern" erklärt.⁵³ Die Auseinandersetzung zwischen den Revolutionsstreitkräften und den kaiserlichen gab Anlaß zu einer ideologischen Debatte in der "Transsilvania", welche "Den Magyarismus gegenüber dem Deutschtum" stellte.⁵⁴

Die Annäherung der Russen wurde angekündigt: "Was wollen die *Russen* in den Donaufürstenthümern? Wollen sie blos den letzten Aufruhr unterdrücken? Dazu sind 80.000 Mann viel zu viel. Wollen sie Oesterreich, falls es nicht allein mit seinen Rebellen fertig wird, zu Hilfe kommen? Möglich, aber am wahrscheinlichsten ist, daß es, sobald es die Umstände erlauben, diese Fürstenthümer von der Pforte ganz abreißen und für sich behalten will."⁵⁵

Ende des Jahres 1848 war die politische Lage unentschieden. Der "Volksfreund" führte eine summarische Statistik Siebenbürgens an, enthielt sich jedoch jedwelcher Zukunftsvorhersagen. Siebenbürgen erstreckte sich über 957 Quadratmeilen (es hatte also 55 Quadratmeilen mehr als Böhmen, die größte der deutschen Provinzen Österreichs) und

⁵¹ "Sb. Volksfreund", Nr. 79, 17. November 1848, S. 377.

⁵² "Sb. Wochenblatt", Nr. 104, 18. Dezember 1848, S. 617; "Transsilvania", Nr. 98, 18. Dezember 1848, S. 393-394.

⁵³ "Sb. Bote", Nr. 131, 4. Dezember 1848, S. 522.

⁵⁴ "Transsilvania", Nr. 95, 8. Dezember 1848, S. 378-380; Nr. 100, 27. Dezember 1848, S. 401-403.

⁵⁵ "Sb. Volksfreund", Nr. 83, 1. Dezember 1848, S. 391.

zählte 2,5 Millionen Einwohner, darunter etwa 700.000 Magyaren, über 1 Million Rumänen und 350.000 Deutsche. "Die walachische Bevölkerung ist zum Theil über den ganzen Boden hin zerstreut und bildete bisher, obgleich die zahlreichste, keine berechtigte Nation."

Dieselbe Zeitung erinnerte ihre Leser an die Pränumerationen des folgenden Jahres. "Was steht denn im Volksfreunde? Darinnen steht: 1. Alles, was in der Welt Wichtiges geschieht, vornehmlich was im Vaterlande sich ereignet. 2. Gemeinnützige Vorschläge und Bemerkungen und allerlei Belehrendes. 3. Aufsätze, welche Handel, Gewerbe und Landbau betreffen. 4. Unterhaltendes. Außerdem werden gegen eine billige Vergütung aufgenommen Anzeigen aller Art."⁵⁶

Die Neujahrserklärung der Redaktion des "Siebenbürger Boten" verkündete die Zielsetzung der Zeitung für 1849:

"Mitten unter Brand, Mord und Verwüstung, von innern und äußern Feinden umgeben, standen und stehen noch unsere tapfern Krieger, sowie die Sachsen und Rumänen auf der Seite des Rechts, ihres geliebten Fürsten und des Gesamt Kaiserstaates. Hart ist der Kampf, aber keineswegs hoffnungslos. Wir kämpfen für das Recht, dem Gott beisteht, unsere Feinde kämpfen den Kampf der Verzweiflung für eine schlechte Sache. Darum muthig ausgeharrt, denn das Recht muß in Ungarn und Siebenbürgen siegen, wie es in Italien, Galizien und Wien gesiegt hat. Schwere Opfer sind zu bringen, aber sie werden für das gebracht, was dem Menschen das Heiligste ist, und eine friedliche Zukunft wird die geschlagenen Wunden heilen.

Der Siebenbürger Bote wird mit verjüngter Kraft seinen gewohnten Lauf fortsetzen, treu seinem alten Wahlspruch:

*Alles für Fürst, Vaterland, Wahrheit und Unparteilichkeit!"*⁵⁷

Anfang des Jahres erschien in der Hochmeisterschen Buchhandlung zu Hermannstadt der "Siebenbürgische Volkskalender für 1849".⁵⁸ Der Kalender enthielt eine Übersicht über die nützlichsten Zeitinformationen; die volle 100 Seiten umfassende Broschüre hatte einen reichhaltigen Inhalt.

Der eigentliche Kalender für 1849 führte in drei Rubriken die jedem Jahrestage entsprechenden katholischen, protestantischen und "griechischen" Heiligen" sowie auch allgemeine Bemerkungen über

⁵⁶ Ebenda, Nr. 86, 12. Dezember 1848, S. 403-404: der Aufsatz "Siebenbürgen und Ungarn"; Nr. 87, 15. Dezember 1848, S. 407-408; Nr. 88, 19. Dezember 1848, S. 409-410; Anzeigen in Nr. 86, 12. Dezember 1848, S. 412.

⁵⁷ "Sb. Bote", Nr. 1, 1. Januar 1849, S. 1.

⁵⁸ "Siebenbürger Volkskalender", Hermannstadt 1849, 100 S.

das Wetter der betreffenden Jahreszeit auf. Es ist interessant zu erwähnen, daß die Berechnung der Tage sowohl im alten Stil als auch im neuen Stil erfolgte.

So wurde der Silvesterabend von den Katholiken und Protestanten in einer Sonntagnacht gefeiert und der 1. Januar fiel auf den Montag; am selben Tag war bei den rumänischen Orthodoxen und Griechisch-Katholiken der "Ignat" (Tag des volkstümlichen Schweineschlachtens), also der 20. Dezember 1848.

Der Kalender führte die in den vorangehenden Jahren begonnene Übersicht des chronologischen Werdegangs der Geschichte Siebenbürgens fort und behandelte die Zeitspanne zwischen 1437 und 1479. Ein "Genealogisches Verzeichnis des österreichischen Herrscherhauses", mehrere siebenbürgische Sagen ("Peatra Drakului", "Die 40jährige Braut", "Gabriel Báthori in Hermannstadt") ergänzten den historischen Teil.

Von wirtschaftlichem Interesse waren die Artikel über die Staatsschulden, die Aktionen der Dampfschiff- und Eisenbahngesellschaften, eine amtliche Skala der Bankbillete der Jahre 1799-1811. Es kamen Erklärungen über den Zweck des neueingeführten Papiergeldes hinzu; verschiedene Geldanstalten wurden genannt.

Eine reichhaltige Abteilung umfaßte den "Personalstand der hohen siebenbürgischen Landesstellen und der Behörde der löblichen sächsischen Nation": 1. das kaiserlich-königliche Militär-Generalcommando in Hermannstadt (mit seinem Commandierenden General, den Divisionären und Brigadieren, dem Militär Departement, dem politischen Departement, dem ökonomischen und Verpflegungs-Departement, dem Justiz-Departement, dem Kriegskanzleistatus, "Judicium delegatum militare", dem Kriegs-Kommissariat, der Verpflegs-Branche, der Kriegskasse, dem Platz-Kommando und der Fortifikations-Distrikts-Direktion); 2. das königliche siebenbürgische Thesaurariat in Hermannstadt; 3. die königliche Cameral-Buchhaltung; 4. die königliche Berg-Buchhaltung; 5. das königliche Cameral-Zahlamt; 6. die Bank- und Einlösungsscheinkasse; 7. die königliche Salinen-Direktion; 8. das königliche Oberwaldamt; 9. das königliche Lottoamt; 10. die königliche Oberpostverwaltung; 11. die Postwagen-Expedition; 12. das königliche Dreißigst-Inspektorat; 13. das königliche Oberdreißigstamt; 14. das königliche Zehntamt im Hermannstädter und Leschkircher Kreise (in Hermannstadt); 15. der Personalstand der löblichen sächsischen Nationsuniversität; 16. die Oberbeamten der

übrigen königlichen freien Städte und Stühle; 17. der Magistrat der königlichen freien Stadt und des Stuhls Hermannstadt. (*Anhang*, Dok. Nr. 12.)

Schließlich wurde die Zusammensetzung des Rumänischen Pazifikations-Commitées veröffentlicht, deren Mitglieder Nicolae Bălăşescu, Simeon Bărnăuţiu, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu, Florian Micaş, Ioan Branu waren.

Die wichtigsten Jahrmärkte im Königreich Ungarn sowie die Ankunft und Abfahrt der Postkutschen vom königlichen Oberpostamt in Hermannstadt wurden erwähnt.

Zurück zur politischen Aktualität. Mit Jahresbeginn vermerkten die sächsischen Blätter eine neue Protestwelle. Gegen das ungarische Ministerium und dessen vom Grafen Mikó Imre geführten Präsidium äußerten sich sowohl der Hermannstädter Magistrat in einer an die Nationsuniversität gerichteten Denkschrift, als auch die sächsische Nationsuniversität selbst und das rumänische Committee im Namen seiner Nation in Beschwerden an den Kaiser.⁵⁹

Die "Transsilvania" brachte einen von den Deputierten Peter Lange, Senator, und Hann, Professor, ausgearbeiteten "Entwurf der Grundsätze zur zeitgemäßen Umgestaltung der sächsischen Verfassung". Dessen Kapitel sahen vor: I. allgemeine Bestimmungen; II. die Führung; III. allgemeine Rechte der Munizipalbürgerschaft; IV. die Munizipalbeamten; V. die Bürgerausschüsse; VI. die Kreisgemeinschaften.⁶⁰

Inzwischen kamen ununterbrochen Nachrichten aus dem Krieg. General Bem, der am 15. Dezember 1848 das Oberkommando der ungarischen Revolutionsarmee übernommen hatte, zog am 13. Januar 1849 in Neumarkt ein. Der kaiserliche Generalkommandant Puchner floh nach Hermannstadt. Am 18. Januar ordnete Puchner, allgemeinen Schrecken verbreitend, die Evakuierung der Archive und der ärarischen Kassen in die Walachei an. Viele Flüchtlinge folgten nach Süden, um dem Schicksal der Sächsisch-Reener vorzubeugen.

Am 21. Januar 1849 fand die erste Schlacht bei Hermannstadt statt. Puchner verstärkte die niedrigen Erdwälle am Stadtrand. Von hier eröffneten die Kaiserlichen ein heftiges Artillerief Feuer, das Bem nach einem erfolglosen Gegenangriff zwang, sich nach Stolzenburg

⁵⁹ "Transsilvania", Nr. 2, 5. Januar 1849, S. 5-7; Nr. 3, 8. Januar 1849, S. 9-10; Nr. 5, 15. Januar 1849, S. 17-20.

⁶⁰ Ebenda, Nr. 7, 26. Januar 1849, S. 25.

zurückzuziehen. Von dort bereitete Bem einen neuen Angriff auf die Stadt vor.⁶¹

Ein Tagesbefehl des Hermannstädter Oberkommandanten der Bürgerwehr, Brukenthal, mahnte die Bevölkerung, keine Angst zu haben, da es Kanonen zur Verteidigung gebe. Ende Januar veröffentlichte Brukenthal jedoch eine neue Proklamation: Die Stadt sei wieder in Gefahr.⁶²

Am 2. Februar 1849 rückten die zaristischen Generäle Skariatyn und Engehard mit fast 5.000 Mann in Siebenbürgen ein. Mit den Russen im Rücken konnte Puchner am 4. Februar zum Angriff übergehen. Er besiegte Bem bei Salzburg (Ocna Sibiului). Der Einmarsch der Russen in Hermannstadt veranlaßte den "Boten" zu einem Rückblick auf die tragische Kriegslage:

"Die Brandruinen von Szaßregen, Marienburg, Honigberg, Petersberg, Erked, Halvelagen, zum Theile Stolzenburg, Großscheuern und Mühlbach, so wie von mehr als 200 rumänischen Dörfern, welche von den Ungarn und Szeklern verheert und geplündert wurden, nicht minder aber auch von den Rumänen verübte Niederbrennung von Zalathna und Nagy Enyed stehen als traurige Wahrzeichen der bluttriefenden Gegenwart da, in welcher mehr als 20.000 Menschen in unserem Lande zum Opfer fielen, und in welcher schwer zu bestimmen ist, auf welcher Seite, ob jener der Rumänen oder der Ungarn und Szekler größere Grausamkeiten verübt worden sind."⁶³

Die "Transsilvania" beschäftigte sich im Februar mit zahlreichen Fragen. Das Blatt berichtete über die Stadt "Groß Enyed in Asche" durch die Revolutionsarmee, es besprach die rumänisch-sächsische Frage, es stellte die Frage von dem weiteren Schicksal Ungarns und machte "Vorschläge zu einem Denkbuch der merkwürdigen Begebenheiten in Siebenbürgen und in der gegenwärtigen Zeit".⁶⁴

Der "Volksfreund" veröffentlichte den Aufsatz eines Lehrers namens Schubert, welcher - im Einklang mit der neuen österreichisch-russischen Freundschaft - psychologische Bemerkungen "Über den

⁶¹ Carl Göllner, a.a.O., S. 119.

⁶² "Sb. Bote", Nr. 10, 22. Januar 1849, S. 37; Nr. 14, 31. Januar 1849, S. 51.

⁶³ Ebenda, Nr. 19, 12. Februar 1849, S. 71.

⁶⁴ "Transsilvania", Nr. 10, 5. Februar 1849, S. 37-39 (die Niederbrennung von Enyed); Nr. 11, 9. Februar 1849, S. 41-44 (die rumänisch-sächsische Frage); Nr. 12, 12. Februar 1849, S. 46 (Protest gegen die Gewerbefreiheit); Nr. 14, 19. Februar 1849, S. 53-55 (über Ungarns Schicksal); Nr. 15, 23. Februar 1849, S. 57-58 (merkwürdige Begebenheiten).

russischen National-Charakter“ machte. Die Redaktion versicherte, es handelte sich um “keine Lobhudelei, gerade jetzt wo wir die Russen als Freunde und Beschützer in unserer Mitte haben“ (!). Schubert schrieb: “Jede Nation hat, wie der einzelne Mensch, von der Natur ein herrschendes Temperament erhalten, welches auch auf den moralischen Charakter einen großen Einfluß hat, der sich durch die Erziehung nie ganz vertilgen läßt.“ Wenn der Niederländer im allgemeinen phlegmatisch, der Engländer und der Deutsche cholерisch, der Spanier aber melancholisch, so sei der Franzose, wie der Russe sanguinisch. “Diesem glücklichsten der Temperamente verdankt der Russe viele Vorzüge, die man nicht zu den eigentlichen moralischen Eigenschaften rechnen kann: seine Gewandtheit, seine unzerstörbare Fröhlichkeit, seine Geselligkeit und Gesprächigkeit, seinen Geschmack an leichter Unterhaltung und unschuldigen Spielen, seine Furchtlosigkeit oder vielmehr Sorglosigkeit. Der geringste Russe hat von Natur einen festen und doch leichten Gang, hat Ausdruck und sogar Anmuth in seinen Bewegungen, redet mit seinem Souverän, ohne Verlegenheit zu fühlen, und klettert über Abgründe, ohne schwindlich zu werden. /.../ Selbst die Andacht des Russen ist nicht finster und langweilig: seine Tempel haben ein heiteres Ansehen, und die schönsten Wohlgerüche und himmlischer Gesang empfangen den Gläubigen.“ Der Verfasser setzte seine Ideen fort und besprach die eingeborene Intelligenz des Russen, seinen “natürlichen Verstand“, die Leichtigkeit womit er alles versteht und alle Arbeiten lernt, seine Kinderliebe, dessen Zuneigung zur Volksmusik, so wie die Leichtigkeit womit er die Fremdsprachen erlernt (Leichtigkeit die durch die Schwierigkeit seiner eigenen Muttersprache erklärt wurde), die Gutherzigkeit und Mut des Russen. Herr Schubert mußte staunen: “Der rohe Rekrut wird wenige Wochen nach seiner Ankunft zum Regiment, nach dem es dem Obersten gefällt, ein brauchbarer Soldat, Schuster, Schneider oder Oboist... Der Ausländer erstaunt über die einfachen Mittel, wodurch ein gebrochenes Rad reparirt wird, und ohne künstliche Maschinen die größten Lasten gehoben werden...”⁶⁵

Die “Transsilvania” stellte in einem Leitartikel den Grundsatz der Gleichberechtigung aller Nationalitäten vor und veröffentlichte in derselben Nummer eine Staatsschrift über das zwischen Ungarn und den übrigen Ländern Österreichs bestehende Band der Einigung. Mit dieser Nummer 19 vom 9. März 1849, welche zwei Tage vor der

⁶⁵ “Sb. Volksfreund”, Nr. 18, 6. März 1849, S. 59-60.

ungarischen Eroberung Hermannstadts herausgebracht wurde, stellte die "Transsilvania" ihr Erscheinen ein.⁶⁶

Am 11. März 1849 fand die zweite Schlacht bei Hermannstadt statt. Die besiegten Russen mußten sich zurückziehen. Der "Bote" machte mehrere Proklamationen Bems (vom 12., 13. und 14. März) an die Stadtbewohner bekannt.⁶⁷

General Bem versprach eine allgemeine Amnestie. Ein Aufsatz des "Boten" vom 20. März vertrat die Meinung, daß die ungarische Besetzung Hermannstadts, die am 11. März erfolgte, nicht so schlimm wie gefürchtet war. Erst am 23. März gab der "Siebenbürger Bote" die Beschreibung der Schlacht wieder.⁶⁸

Bem verließ Hermannstadt am 14. März 1849. Dem Befehl Kossuths, "Hermannstadt dem Erdboden gleich zu machen", schenkte er keine Aufmerksamkeit. Oberst Kiss erklärte er: "Ich habe eine Stadt erobert und will auch eine Stadt behaupten, keinen Schutt und Trümmerhaufen."⁶⁹ Der Regierungskommissär Csányi, der gleiche Weisungen von Kossuth erhalten hatte, begab sich nach Hermannstadt. Hier ließ er zwanzig sächsische Magistratsmitglieder in der Militärkaserne unter Arrest stellen. Csányi erklärte den Belagerungszustand und stellte Militärgerichte in Hermannstadt, Schäßburg, Kronstadt und Bistritz auf.⁷⁰ Ohne daß Bems Amnestie ausdrücklich aufgehoben wurde, begannen die Blutgerichte mit ihrer Tätigkeit. Am 11. Mai 1849 wurde Stephan Ludwig Roth auf der Zitadelle in Klausenburg erschossen. 252 Sachsen, 4425 Rumänen und 165 Ungarn kamen laut "Wiener Zeitung" von 1851 bis zum Kriegsende durch Standgerichte ums Leben.⁷¹

Mitte März 1849 wurde Josef Benigni, ehemaliger Redakteur des "Boten", ermordet. Benigni war im Begriffe, sich dem Fluchtzuge in die Walachei anzuschließen, als ihn mehrere "Kossuthhussaren" aus seinem Reisewagen zertrten, zu seiner Wohnung brachten, wo sie ihn niederschossen.⁷²

Mit Nr. 31 vom 17. März wurde die Zeitung von Johann Hintz übernommen. Die Redaktion wagte es, mutig zu gestehen:

⁶⁶ "Transsilvania", Nr. 19, 9. März 1849, S. 73-75.

⁶⁷ "Sb. Bote", Nr. 31, 17. März 1849, S. 119.

⁶⁸ Ebenda, Nr. 32, 20. März 1849, S. 123; Nr. 33, 23. März 1849, S. 127.

⁶⁹ C. Göllner, a.a.O., S. 201.

⁷⁰ "Sb. Bote", Nr. 34, 27. März 1849, S. 131.

⁷¹ "Wiener Zeitung", 21. Februar 1851, Zitat aus C. Göllner, S. 220.

⁷² Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg*, Wien 1877, Bd. II, S. 401-403.

“Wir dagegen halten es für unsere Pflicht, die Ereignisse nie nach einer einseitigen Auffassung aufzuführen. /.../ Ein Blatt in der Provinz hat, unserer Ansicht nach, der treue Ausdruck des politischen Lebens zu sein, wie es der Provinz zusteht. Nicht jedes Städtchen kann Paris sein. Die Bestimmung des Boten ist nicht eines Ministerialblattes in London, Paris, Wien oder Debresin. Wir wollen damit sagen, daß der Bote keines jener Parteiblätter sein dürfe, mit denen politische Agitation betrieben wird, denen der Name einer politischen Notabilität zur Folie dient, die allein der Parteizwecke wegen so und nicht anders geschrieben werden. Nein, der Bote hat zwar seine redlichen und offenen politischen Absichten, aber er sucht sie durch ein ruhiges Urtheil, durch ein unparteiisches Sammeln der Materialien zu einer richtigen Anschauung der Dinge zu erreichen.”

Zu diesem Zeitpunkt litt die Zeitung unter einem großen Informationsmangel: “Die Noth bleibt seit Wochen für die Redaktion dieser Blätter immer dieselbe.” In Hermannstadt brachte die Post keine Zeitungen mehr, außer dem “Közlöny” aus Debrecen und dem “Honvéd” aus Klausenburg, und auch diese mit Verspätung. “Die inländischen Ereignisse theilen diese Blätter zum Theil mit. Aber sie sehen beide, wie bekannt, mit einem und demselben Parteiauge. Wir dagegen halten es für unsere Pflicht, die Ereignisse nie nach einer einseitigen Auffassung anzuführen. In so aufgeregten Zeiten besonders, wie wir jetzt leben, wo die Anschauungen und Darstellungen so weit von einander gehen, da, glauben wir, ist es doppelte Pflicht, neben die eine Behauptung die andere zu stellen und dem richtigen Gefühl des Lesers oder der alles ausgleichenden Zeit die Entscheidung zu überlassen.”⁷³

Jedoch wurde über das Tun und Schreiben von Johann Hintz wie folgt geurteilt: “/Anton/ Kurz ist neben J. Hintz, welcher den Siebenbürger Boten zur Zeit der Okkupation Hermannstadts kossuthfreundlich redigierte, der einzige unter unsern damaligen Literaten, der seine Feder in die Dienste des ‘Gouverneurs von Ungarn’ gestellt hat.” (O. Wittstock)⁷⁴

Die Hermannstädter Bürgerschaft erklärte daraufhin, daß sie sich den Weisungen Bems unterwarf und daß sie gegen jedartige Intervention der russischen Macht förmlichen und feierlichen Protest einlegte.

⁷³ “Sb. Bote”, Nr. 35, 30. März 1849, S. 133.

⁷⁴ O. Wittstock, a.a.O., S. 122.

Csányis Proklamation an den in Belagerungszustand befindlichen Sachsenboden gab im April 1849 die Errichtung von Stand- und Strafgerichten bekannt. Die Vermögen der abwesenden Hermannstädter (der Entflohenen) wurden beschlagnahmt. Der Magistrat der Stadt Hermannstadt wandte sich an Csányi und, nachdem "der begeisterte Edelmuth des heldenmüthigen Siegers" gepriesen wurde, protestierte dieser gegen die Beschlagnahmung der Güter der Abwesenden.

Eine Verordnung Csányis in Folge einer Weisung Kossuths bestimmte die Etatisierung des Vermögens der Sächsischen Nationsuniversität. Diese Maßnahme wurde getroffen, "damit das sächsische Nationalvermögen nicht mehr gegen seine Bestimmung und besonders zum Nachtheil der sächsischen Nation durch feindselig gesinnte Individuen zu Aufreizungen und Untrieben benützt und dadurch seiner eigentlichen Bestimmung entzogen werde. /.../ Zur Beruhigung der sächsischen Nation erkläre ich jedoch, daß diese meine Anordnung keine andere Absicht habe, als die Stiftungen und das Nationaleigenthum den Zwecken seiner eigentlichen Bestimmungen zuzuführen und die Verwendung des Gemeingutes zur Ausführung landesverrätherischer Pläne unmöglich zu machen."⁷⁵

Zwischen April und August 1849 folgten die Bekanntmachungen Csányis rasch nacheinander. Die Kriegssteuern sollten bezahlt werden. Das Vaterland brauchte Soldaten, und deshalb fand eine allgemeine Rekrutierung der Männer zwischen 18 und 30 Jahren statt. Csányi ermahnte die Bauern und Pächter, ihren Verpflichtungen gegenüber den Grundherren nachzukommen. Csányi hatte in Klausenburg ein Polizeiamt unter Präsident Dobokai József errichtet, das die Pflicht hatte, die Treubruchigen zu verhaften und vor Gericht zu stellen.

Moses Berde, Regierungskommissär von Hermannstadt, verordnete die Ablieferung aller Waffen, die sich im Besitz von Zivilisten befanden. Die Unabhängigkeitserklärung der ungarischen Nation (11. April 1849) wurde im "Boten" veröffentlicht. Die Kriegsnachrichten begannen jetzt mit der Formulierung: "Der gestrige

⁷⁵ Der Protest gegen den russischen Eingriff im "Sb. Bote", Nr. 35, 30. März 1849, S.133; die Errichtung der Strafgerichte in Nr. 38, 9. April 1849, S. 145; die Beschlagnahmung der Vermögen in Nr. 37, 6. April 1849, S. 141; die Verordnung hinsichtlich der Etatisierung in Nr. 38, 9. April 1849, S. 145.

Tag war höchst ruhmreich für unsere Truppen" - damit waren die Bemschen Truppen gemeint.⁷⁶

Der "Siebenbürger Bote" hatte bis dahin ausschließlich sächsische Meinungen vertreten. Im Mai 1849 wurden auch Kommentare ungarischer Mitarbeiter veröffentlicht. Ein gewisser Tóth schrieb über eine mögliche Republik, welche Gesetz, Gerechtigkeit, fremdes Eigentum und Sitten bewahren und achten sollte. László Barcsay setzte sich für eine sächsisch-ungarische Kollaboration ein und meinte, daß die vom ungarischen Staat in Zukunft angenommene Regierungsform von den "vorwaltenden Umständen" abhinge.

Ende Mai wurde Ofen von den ungarischen Truppen eingenommen. Ende Juni aber zogen die zaristischen und österreichischen Armeekorps wieder in Bistritz und Kronstadt ein. Die Hermannstädter Sachsen bereiteten sich vor, die Kaiserlichen zu empfangen.

Im Juli 1849 besetzte der russische General Lüders den Süden Siebenbürgens. Die Ungarn verließen Hermannstadt am 19. Juli. Am 22. Juli zog Lüders in die Stadt ein. Alle von der Revolutionsregierung erlassenen Anordnungen wurden für null und nichtig erklärt. Siebenbürgen, nun wieder Großfürstentum, blieb bis zur vollendeten Pazifikation unter Kriegsrecht.⁷⁷

Die Verordnung des Obersten und k.k. Kommissärs Franz von Dorsner vom 24. Juli befahl: 1. die Ungültigerklärung der Proklamationen der "Rebellenregierung"; 2. die allgemeine Entwaffnung; 3. die "Annullierung der ungarischen Banknoten"; 4. die Aufhebung aller Gesetze, die auf der Suprematie der ungarischen Sprache in den Bezirken mit gemischter Bevölkerung gründeten; 5. die Beibehaltung der Aufhebung von Urbarialleistungen.

Die "mehreren Tausend Flüchtlinge" aus der Walachei kamen heim. Sie sprachen ihren Dank an die Obrigkeiten der Walachei aus.⁷⁸

⁷⁶ Über die Rekrutierung: "Sb. Bote", Nr. 44, 23. April 1849, S. 167; Csány an die Bauern in den Nr. vom 10. April 1849, 16. April 1849, 23. April 1849; das von Dobokai J. geführte polizeiamt: Nr. 45, 25. April 1849, S. 171; Moses Berde Bekanntmachung: Nr. 46, 27. April 1849, S. 175; Ungarns Unabhängigkeitserklärung: Nr. 48, 2. Mai 1849, S. 183-186; Kriegsnachrichten: Nr. 49, 4. Mai 1849, S. 189.

⁷⁷ "Sb. Bote", Nr. 51, 7. Mai 1849, S. 195-197 (Toths Aufsatz); Nr. 56, 16. Mai 1849, S. 213 (Barcsays Aufsatz); die Sachsen erwarten die Österreicher - Nr. 83, 4. Juli 1849, S. 303; die Ungültigerklärung und Aufhebung der ungarischen Gesetze: Nr. 93, 23. Juli 1849, S. 335.

⁷⁸ "Sb. Bote", Nr. 94, 25. Juli 1849, S. 339. Am 10. Juni 1848 schlug Wesselény dem Siebenbürgischen Landtag das Urbarialgesetz vor. Am selben Tag wurde das Gesetz,

Mit der Einsetzung der österreichischen Macht in Hermannstadt fand auch beim "Siebenbürger Boten" ein Redaktionswechsel statt. Heinrich Schmidt, neuer Schriftleiter des "Boten", schrieb:

"Der Siebenbürger Bote wird sich, so lange ich ihn redigiere, bestreben ein *Organ für die sächsischen Nationalinteressen zu sein.* /.../ Vorzüglich aber soll es die Aufgabe des Siebenbürger Boten sein, *ein wahrhaft österreichisches Staatsbürgerbewußtsein zu verbreiten*; denn Österreich ist der alleinige Hort, unter welchem das sächsische Nationalleben in seiner Bedeutung für Civilisation und freies Gemeindewesen fröhlich gedeihen kann /.../."⁷⁹

Mittlerweile verlor Bem die Schlachten bei Schäßburg und Weißkirch. Nach einem blitzschnellen Kriegszug durch Neumarkt und Mediasch erreichten die Honvéds erneut den Großen Ring, die Agora Hermannstadts.

Vom 5. bis 6. August 1849 fand die dritte Schlacht bei Hermannstadt statt. Doch die russischen Kosakeneinheiten holten die Ungarn ein, vertrieben sie, und bei Großscheuern wurde Bem von zwei russischen Heereseinheiten gleichzeitig angegriffen. Er erlitt eine vernichtende Niederlage und floh nach Temeswar.

Der "Bote" berichtete kaum über die Schlacht. Er verteidigte seine Bürger: die Hermannstädter Sachsen hätten den Ungarn keine Hilfe geleistet und hätten auch keine Russen erschossen:

"Wir sind von hoher Hand ermächtigt, unsere theuern Mitbürger zu versichern, daß die k. russischen Offiziere bis in die höchsten Schichten überzeugt sind, daß während des mörderischen Straßenkampfes am 5. August kein Hermannstädter Sachse auf die k. russischen Truppen geschossen habe!"⁸⁰

Am 15. August ordnete das k.k. Generalkommando die Aushebung von 5.000 Rekruten an. Dabei mußte der Hermannstädter Stuhl 1.200 Mann im Alter von 18 bis 36 Jahre stellen. Bis zum 6. September sollte die Rekrutierung vollzogen sein.

welches die Aufhebung der Frohndienste und die Abschaffung der Leibeigenschaft anerkannte, erlassen. Am 18. Juni 1848 wurde das Gesetz angewandt. Die kaiserliche Verordnung vom 24. Juli 1849 bestätigte das Gesetz vom 10. Juni 1848. Über die siebenbürgischen Flüchtlinge in der Walachei in Nr. 96, 28. Juli 1849, S. 348; Nr. 99, 3. August 1849, S. 359. Vgl. Ela Cosma, *Refugiații transilvăneni în Muntenia la 1849*, im Bd.: *Istoria - ca experiență intelectuală*, Oradea 2001, S. 222-235.

⁷⁹ "Sb. Bote", Nr. 99, 3. August 1849, S. 357.

⁸⁰ C. Göllner, a.a.O., S. 228-233. "Sb. Bote", Nr. 102, 10. August 1849, S. 367.

Die provisorische Regierung teilte das Land in sechs Militärdistrikte ein: Hermannstadt, Karlsburg, Klausenburg, Retteg, Oderhellen und Fogarasch. Der Komes der Sächsischen Nation war zugleich der gesetzliche Vorstand und somit der Distriktsoberkommissär für den Hermannstädter Distrikt, zu welchem auch die Filialdistrikte Bistritz und Kronstadt gehörten. Die Distrikte zerfielen in Bezirke und diese in Unterbezirke (Inspektorate), in welchen die Zivilverwaltung den Bezirks- und Unterbezirkskommissären übertragen wurde.

Anfang November zogen die Russen aus Hermannstadt ab.

Der "Bote" veröffentlichte (erst jetzt) die Reichsverfassung des Kaisertums Österreich vom 4. März 1849.⁸¹

Der Frieden im Land war wiederhergestellt.

*

Im Laufe der Jahre 1848/1849 bewahrte der "Siebenbürger Bote" fortwährend eine Mischung zwischen einem lokalen beziehungsweise ethnischen Patriotismus sowie der Loyalität zum habsburgischen Kaiserhause. Während der ungarischen Okkupation von Hermannstadt (11. März - 19. Juli 1849) samt ihren Verlusten - die Enteignung der Flüchtlinge und des Vermögens der Sächsischen Nationsuniversität, die Auflösung der traditionellen sächsischen Institutionen und Ämter, die Verhaftungen und Todesurteile - nahmen die Sachsen das *fait accompli* an und versuchten sich, ohne besonderen Schwung, aber auch ohne großen Widerstand, der Sachlage anzupassen.

Aus Sicht der heute üblichen journalistischen Schreibweise beeindruckt der "Siebenbürger Bote" durch den Verzicht auf emotionale Leidenschaft und auf Gewalt in Wort und Tat. "Im Geiste der Mäßigung und Friedfertigkeit", wie es sich der "Bote" selber vornahm, gelang es ihm meist, die Feder im Zaume zu halten. Seine Argumentation floß ohne Eile, es gab immer Zeit und Raum, die Geschichte *ab origine* vorzuführen. Wo Argumente nicht mehr halfen, wo das Los ungünstig entschieden war, ließ sich der "Bote" nur selten aus übermäßigem Eifer zu Schmeicheleien an die Adresse der jeweiligen Machthaber hinreißen.

⁸¹ "Sb. Bote", Nr. 110, 24. August 1849, S. 395 (über die Aushebung der Rekruten); Nr. 128, 24. September 1849, S. 457; Nr. 130, 28. September 1849, S. 465 (die Verwaltungseinteilung); Nr. 154, 9. November 1849, S. 553 (die Russen verlassen Hermannstadt); Nr. 158, 16. November 1849, S. 565-570 (die oktroyierte Verfassung).

Die "Transsilvania", als Beiblatt des "Siebenbürger Boten", begleitete diesen sowohl in seiner Haltung als auch in seinen Meinungen, kaum aber in dessen Langjährigkeit. Trotz seiner regelmäßigen Herausgabe während des Jahres 1848 stellte das Blatt aus unbekanntem Gründen sein Erscheinen am 9. März 1849, kurz vor der ungarischen Okkupation von Hermannstadt, ein.

Der "Siebenbürgische Volksfreund" erschien in der ersten Hälfte des Jahres 1848 wöchentlich und gegen Ende desselben Jahres zweimal pro Woche. Seine ziemlich standhafte Haltung war gegen die Union gerichtet und fußte auf einer gründlichen theoretischen und praktischen Begründung. Im Zusammenhang der Hermannstädter Presse erscheint der "Volksfreund" als jenes Blatt, welches am meisten bereit war, auf seinen Seiten Sozialfragen und -reformen zu besprechen.

Die einen prägnanten literarischen und essayistischen Charakter bewahrenden "Unterhaltungen aus der Gegenwart" stellen trotz ihrer episodischen Herausgabe (vom Mai bis Oktober 1848) einen Gipfel der Begabung dar, die auf dem Altar der sächsischen Hermannstädter Presse geopfert wurden.

Chronik der Kronstädter Presse (Johann Gött und das "Siebenbürger Wochenblatt"; "Satellit"; "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" u.a.)

Der Anfang des Jahres 1848 ließ noch nichts von den welterschütternden Ereignissen erahnen, die es mit sich bringen sollte. Mitte Januar besprachen die Kronstädter Zeitungen das neue Rekrutierungsgesetz. Der "Satellit" übernahm aus dem "Erdélyi Hiradó" eine Berichterstattung, welche die Errichtung einer Commission zur Aushebung von 4.000 Mann zwischen 18 und 26 Jahren - mit Ausnahme der "bekannten Adelligen" - bekanntmachte. Die ungarische Zeitung meinte, die Rekrutenstellung würde durch eine "menschlichere Weise" durchgeführt und die Leute "nicht mehr wie die wilden Thiere mit Schlingen und Hacken eingefangen" werden. In einer nachträglichen Nummer beschrieb der "Satellit" die im Hermannstädter Stuhl stattgefundene Rekrutierung.¹

Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" veröffentlichten eine Reihe von Artikeln über die "Csangó Magyaren in der Moldau"²; dieselbe Zeitung übernahm aus dem schon erwähnten "Erdélyi Hiradó" eine Buchbesprechung Kövárys, *Erdélyország Statistika* (Statistik von Siebenbürgen), 1847.³ "Betrachtungen über ausländische Zustände am Anfang des Jahres 1848" aus der "Oberpostamts Zeitung" fanden auf den Seiten des "Satellit" Platz.⁴

Wenn die Siebenbürger Sachsen "als äußerste Vorposten deutscher Nationalität im Südosten Europas" betrachtet wurden - laut der in der "Leipziger Illustrierten Zeitung" erschienenen Meinung

¹ "Satellit", Nr. 4, 13. Januar 1848, S. 15-16; Nr. 5, 17. Januar 1848, S. 18-19; Nr. 11, 7. Februar 1848, S. 43-44.

² "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", Nr. 1, 3. Januar 1848, S. 8; Nr. 2, 10. Januar 1848, S. 9-12; Nr. 3, 17. Januar 1848, S. 18-19; Nr. 4, 24. Januar 1848, S. 28-30; Nr. 6, 7. Februar 1848, S. 41-43; Nr. 7, 14. Februar 1848, S. 47-49.

³ Ebenda, Nr. 1, 3. Januar 1848, S. 8; Nr. 10, 6. März 1848, S. 69-71; Nr. 12, 20. März 1848, S. 85-87.

⁴ "Satellit", Nr. 9, 31. Januar 1848, S. 35-36.

Hermann Theodor Glatz', welche der "Satellit" wiedergab⁵, so förderte dasselbe Blatt ein rumänenfreundliches Bild, indem es den Brief eines "unirten Walachen" zur Öffentlichkeit brachte. Unter dem Motto: "Qui tacet, consentire videtur. Audiatur et altera pars.", schrieb der anonyme Verfasser: "Denken wir uns hiezu noch jene Zeiten, wo man behauptete, es sei viel sicherer, ja selbst angenehmer, ein rohes, unwissendes Volk im Zaum zu halten, als auch nur die wenigsten Lichtstrahlen durch die sehr engen Fenster der Landhütten dringen zu lassen, wo die Schulverordnungen der für die Walachen gewiß väterlich gesinnten Regierung fast immer beseitigt wurden, wo man einst den Blasendörfern verargt hatte, daß sie (für 1360 Pfarreien und 602 Filien sammt Schulen, wo solche zu finden sind) gar über 200 arme hungrige Schüler im Unterricht hatten; bedenken wir alles dies unparteiisch und etwas gewissenhafter und verdammen wir dann noch die Walachen und ihre Roheit, wenn wir können! Von dem völlig trostlosen Zustande des nichtunirten Clerus wenden wir unsere Blicke diesmal ab. - Dies zur Steuer der Wahrheit und zu einer besseren Verständigung zwischen Sachsen und Walachen für die Zukunft bittet in Ihre geschätzten Spalten aufnehmen zu wollen, ein unirter Walache." Die Redaktion mußte zugeben, daß man über die Rumänen "meistens gegen und seltener zu ihren Gunsten" geschrieben hatte; eben deshalb: "Uns wird es jedesmal willkommen sein, eine so ruhige, mit erläuternden Thatsachen unterstützte Rechtfertigung und Beleuchtung der walachischen Zustände in unseren Blättern aufnehmen zu können. Auf eine öffentliche Sünde gehört eine öffentliche Buße. Nur auf diese Art können sich beide Nationen einander freundlich nähern, wenn sie sich sagen, was sie gegenseitig am Herzen haben und ohne alle Intervention ihre Streitsachen friedlich zu schlichten suchen."⁶

Der "Satellit" warf es der Hermannstädter Stadtkommunität vor, sie nehme an Belangen nicht teil, die das allgemeine Wohl betrafen. Die Hermannstädter "Transsilvania" erwiderte dem "Satellit" in mehreren Artikeln.⁷

Im März 1848 taten das "Siebenbürger Wochenblatt" und der "Satellit" den Ausbruch der französischen Revolution kund. Die Ereignisse vom 22. bis 24. Februar in Paris wurden eingehend

⁵ Ebenda, Nr. 12, 10. Februar 1848, S. 49-50.

⁶ Ebenda, Nr. 17, 28. Februar 1848, S. 76-78.

⁷ "Transsilvania", Hermannstadt, Nr. 17, 28. Februar 1848; Nr. 21, 13. März 1848, S. 81-82; Nr. 22, 16. März 1848, S. 85-86.

beschrieben.⁸ Kaiser Ferdinand I. von Österreich gab eine Erklärung über die Ereignisse in Frankreich ab.⁹ Das "Wochenblatt" berichtete über den Beginn der Revolution in Ungarn und die 12 Punkte des Pester Manifests (15. März 1848), in welchen der Wunsch der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn ausführlich erläutert wurde.¹⁰ Die Kronstädter Presse jubelte, als bekannt gemacht wurde, daß Metternich beseitigt worden war. Die Pressefreiheit wurde ausgesprochen und man forderte eine neue Verfassung der Gesamtmonarchie.¹¹ Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" entnahmen aus den "Wiener Sonntagsblättern" den Aufsatz von Dr. L. Frankl über "Die drei Tage der Revolution in Wien, von Augenzeugen und Theilnehmern geschildert". Der Aufsatz enthielt mehrere Kapitel: "Erster Funke zu dem Märzbrande", "Sonntag in der Aula", "Im Hofe des Ständehauses, Montag 8 bis 1 Uhr", "Im Ständesaal", "Deputation der Universität", "Das Militär und die Aula", "Zum Zeughaus", "Vorstadt und Stadt".¹² Auch die unionsfreundlichen Manifestationen in Klausenburg am 20. März erweckten Interesse.¹³ Die Stimmung in Kronstadt¹⁴, die enthusiastische Förderung der von den ungarischen Revolutionären angetragenen Reformen widerspiegelten sich im Aufruf des Kronstädter evangelischen Pfarrers Georg Hintz, welcher im "Satellit" das Sachsenvolk und dessen Kreiskommunitäten zur Annahme der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn ermunterte.¹⁵

Götts Zeitungen nahmen die unionsfreundlichen Gedanken auf. T.G. (Georg Teutsch) zeichnete am 4. April einen in den "Blättern für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" erschienenen programmatischen Aufsatz, "Was hat Siebenbürgen gegenwärtig zu thun?".¹⁶

⁸ "Sb. Wochenblatt", Nr. 22, 16. März 1848, S. 119, der Aufsatz: "Nachrichten über die französische Revolution"; "Satellit", Nr. 22, 16. März 1848, S. 97-100, der Aufsatz: "Über den Ausbruch der französischen Revolution Februar 1848".

⁹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 23, 20. März 1848, S. 123.

¹⁰ Ebenda, Nr. 24, 23. März 1848, S. 129.

¹¹ Ebenda, Nr. 25, 27. März 1848, S. 139; "Satellit", Nr. 24 und 25, 27. März 1848, S. 107-108.

¹² "Blätter ...", Nr. 14 und 15, 10. April 1848, S. 101-104; Nr. 16, 17. April 1848, S. 105-110; Nr. 17, 24. April 1848, S. 113-116; Nr. 19, 8. Mai 1848, S. 127-129.

¹³ "Sb. Wochenblatt", Nr. 25, 30. März 1848, S. 147.

¹⁴ Ebenda, Nr. 32, 20. April 1848, S. 184.

¹⁵ "Satellit", Nr. 26, 30. März 1848, S. 111-112.

¹⁶ "Blätter ...", Nr. 13, 3. April 1848, S. 95-96.

Der Gymnasiallehrer Karl Kraft hielt im Kronstädter Gewerbeverein eine Rede auf dem Geburtstagsfest des Kaisers Ferdinand. Er erinnerte daran, daß die Nationsuniversität, "dem Wunsche unserer Bürgerschaft entsprechend, in ihrem Beschlusse vom 3. April die Aufnahme der griechischen Glaubensgenossen in den gleichberechtigten Bürgerverband des Sachsenvolkes feierlich erklärt" hatte. Die größte Aufgabe war nun die Vereinigung mit Ungarn. Kraft zeigte: "So getheilt die Meinungen in dieser Beziehung sind, so stimmen doch die Meisten darin überein, daß dieselbe unbedenklich eingegangen werden könne, wenn die ungarische Nation den Bürgern auf Sachsenboden ihre Verfassung ungekränkt zu erhalten sich anheischig mache, in gleicher Weise, wie sie es den Slaven im Königreiche Ungarn verbürgt." Die "Blätter...", welche die Rede übernahmen, veröffentlichten auch Max Moltkes "Freischaarlied", das so begann: "Wohl auf, deutsche Brüder, die Waffen von der Wand. / Jetzt gilt es sich rüsten zu tapferm Widerstand."¹⁷

Ein unionsfreundlicher Berichterstatter aus Hermannstadt schrieb: "Sachsenbrüder! Der Ruf ergeht an Euch, daß Ihr für die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn sein möchtet. /.../ Das neue, volksthümliche Ungarn fordert uns jetzt zur Vereinigung auf." Einerseits versprach man sich davon "alle möglichen Vortheile"; andererseits aber sollte dadurch die Nationalität der 170.000 Sachsen, "ein zahmes, kleines, räumlich zerstückeltes Völkchen", gesichert werden. "Es ist kein Traum, daß ein vielzüngiger Staat bestehen könne, ohne daß eine Nationalität die andere aufzehren müsse, wenn sie nicht altersschwach stirbt." Das Beispiel Nordamerika wurde aufgeführt.¹⁸

Am 3. Mai hatte Hermannstadt sein "Heil und Segen der unzertrennbaren constitutionellen Monarchie" ausgesprochen. Die "Blätter" schätzten, daß die loyalen Manifestationen die Unionsfrage nicht lösen würden. "Die Provincia Cibiniensis ist aber unter den gegenwärtigen Umständen eine Chimäre!" In derselben Nummer wurde den Bürgergarden eine unter Druck befindliche "Abrichtungs- und Exerciervorschrift" empfohlen. Die Zeitung kam mit einigen "Worten des Friedens" von Johann Bethlen d.Ä. und Nikolaus Josika und veröffentlichte das dem "Wehrmann" gewidmete Gedicht Josef Marlins.¹⁹

¹⁷ Ebenda, Nr. 17, 24. April 1848, S. 116-119, 120.

¹⁸ Ebenda, Nr. 18, 1. Mai 1848, S. 121-122.

¹⁹ Ebenda, Nr. 20, 15. Mai 1848, S. 131, 134; Nr. 21, 22. Mai 1848, S. 135-137.

Die im "Satellit" erschienenen Artikel vertraten die Meinung, daß die sozialen Reformen in unmittelbarem Zusammenhang mit der Union standen. Eine Deputation der Stadtbürgerschaft reichte dem Kronstädter Magistrat am 30. März 1848 eine Schrift ein, in welcher folgende Maßnahmen als dringend notwendig angesehen wurden: 1. die Reform der Organisation der Kommunitäten durch a) Wahl ihrer Mitglieder aus allen und durch alle beeidigten Bürger; b) Wahl nicht lebenslang; 2. Wahlfähigkeit jedes qualifizierten Bürgers zum Konflux- und Landtagsdeputierten; 3. Abschaffung aller Kandidation bei jeder Art von Wahlen; 4. öffentliche Rechnungslegung über die öffentlichen Kassen; 5. Öffentlichkeit der politischen Beratungen bei Kommunitäten, Magistraten und bei der Nationsuniversität; 6. Öffentlichkeit und Mündlichkeit der gerichtlichen Verhandlungen; 7. Aufnahme der Rumänen in den gleichberechtigten Bürgerverband des Sachsenlandes; 8. Einführung von Schwurrichtern zur Wahrung und Regelung der freien Presse.²⁰

Der "Satellit" beharrte auf der Notwendigkeit der "Bürgerbewaffnung im siebenbürgischen Sachsenland", welche sich zu einer "förmlich zu organisierenden Militarisierung der ganzen Nation" entfalten sollte.²¹

Im April 1848 liefen die ersten besorgniserregenden Gerüchte über einen möglichen Einfall der Russen. Man fürchtete in den sächsischen Kreisen, aufgrund der Religionsverwandtschaft der zwei Völker, den Abschluß eines möglichen russisch-rumänischen Bündnisses. Der "Satellit" berichtete über die angebliche Absicht mancher Bewohner der Siebendörfer, dem Kaiser von Rußland eine Bittschrift einzureichen, damit er von ihrem Gebiet Besitz ergreife. Dieselbe Zeitung veröffentlichte auch die "Erwiderung auf die grundlose Beschuldigung einer russischen Anhänglichkeit von Seite der Siebendörfer Walachen", welche vom Erzpriester und Pfarrer in Hosszufalu, Alerius Berza, im Namen der Siebendörfer Rumänen unterzeichnet wurde. Berza meinte, es handelte sich um eine "grundfalsche Verdächtigung". Die hiesigen Rumänen waren Vieh- und Schafzüchter. Mit ihren Herden weideten sie in der Moldau, Walachei, in Bessarabien und Bulgarien. Somit hatten sie auch die Russen und ihr "Knuten-System" (Despotismus) näher kennengelernt. "Wenn unsere Walachen die Bewohner Bessarabiens, die größtentheils walachischen Ursprungs sind, in der Muttersprache anreden, und

²⁰ "Satellit", Nr. 27, 3. April 1848, S. 125.

²¹ Ebenda, Nr. 29, 10. April 1848, S. 135-136; Nr. 34, 27. April 1848, S. 173-174.

darauf die Antwort russisch erhalten, so frage ich, ob es für den, der *Sprache* und *Nationalität* zu den höchsten und kostbarsten Kleinodien eines Menschen zählt, einen betäubenden, Herz und Seele zernagenden Schmerz geben könne?"

Ein Berichterstatter von der Unteren Donau munterte die Sachsen zur Union auf, mit Einhaltung der Bewahrung ihres Deutschtums. Franz Schuselka von der "Wiener Zeitung", welcher für seine Verdienste in Schrift und Wort um die sächsische Nation zum Ehrenbürger von Kronstadt berufen wurde, unterzeichnete einen Aufsatz, worin er das "Manifest des Kaisers Nikolaus an die Russen" (28. März 1848) wiedergab und kritisierte. Schuselka rief die Völker des österreichischen Vaterlandes zur Verteidigung von dessen Freiheit und Ehre auf. Das Manifest hatte in Wien und im ganzen gebildeten Europa Indignation erregt. Die Redaktion ergänzte Schuselkas Aufforderung: "Es ist unläugbar, daß der Kaiser von Rußland noch der ächte Typus eines Tyrannen ist... Glauben, Czar, Vaterland ist die Losung, die er gibt, ohne jedoch damit Etwas andres zu meinen als lediglich sich selbst, den Herrn der Knute."²²

Der Verleger Johann Gött unterzeichnete am 1. Mai 1848 einen Aufsatz "Was hat die sächsische Nation gegenwärtig zu thun?", worin er zeigte, daß das Land gegen äußere Feinde verteidigt und Ruhe und Ordnung erhalten werden mußten. Außerdem forderte er zur "fortwährenden Beherzigung der siebenbürgischen Union und der darin ausgesprochenen Verbrüderung der verschiedenen Nationen" auf. Ferner brachte der "Satellit" auch andere Stimmen, die für die Union eintraten oder den Feinden der Union eine Antwort gaben.²³

Gerade im "Satellit" sollten die zwei Hauptmanifeste erscheinen, welche im Frühjahr 1848 die zweiseitige Stimmung in den Reihen der Siebenbürger Sachsen kennzeichneten. Eines von diesen, das "Politische Programm an die siebenbürger Sachsen" von Joseph Marlin, war eine begeisterte Zustimmung zur Union; das andere Manifest von Theodor Fabini, "Keine Union!", stellte die entgegengesetzte Haltung dar. Obwohl die Zeitung unumwundene unionsfreundliche Gesinnungen hegte, waren ihre Spalten allen offen. (*Anhang*, Dok. Nr. 1 und 2.)

Die Reformhoffnungen des Frühjahrs 1848 erfaßten die Verwaltung, das Zunftwesen, das Unterrichtswesen. Der "Satellit"

²² Ebenda, Nr. 30, 13. April 1848, S. 142-143.

²³ Ebenda, Nr. 31, 17. April 1848, S. 147-148, S. 152-154; Nr. 35, 1. Mai 1848, S. 175-176; Nr. 33, 24. April 1848, S. 164-166; Nr. 37, 8. Mai 1848, S. 183-184.

publizierte den von einer von der Nationsuniversität ernannten Kommission gemachten Vorschlag über die "Grundsätzliche Revision der Municipalverfassung der Deutschen in Siebenbürgen". Auch das "Bittgesuch der Studirenden an den löbl. Senat der siebenbürgisch-deutschen Rechtsakademie zu Hermannstadt", das die Modernisierung der Anstalt beantragte, wurde veröffentlicht.²⁴

Der "Satellit" berichtete über die rumänische Versammlung in Blasendorf am 15., 16. und 17. Mai 1848, welche "von Einigen für höchst wichtig gehalten, von Andern wiederum wird ihr nur der Charakter eines Meeting beigelegt. Thatsache ist, daß die Regierung durch ihre Dazwischenkunft und durch die Absendung zweier Commissäre in den Personen der Herren Ludwig Szabó, Gubernialrathes und Nicolaus Bannfi, Obergespanns, ihr den Charakter einer Nationalversammlung gegeben und sie als solche anerkannt hat. Daher wird man sich nicht wundern, wenn die Walachen in ihrer aus 40.000 Seelen bestehenden Versammlung sich gleich in der ersten Sitzung vom 15. Mai zur selbstständigen Nation und zum integrirenden Theil Siebenbürgens erklärt und ausgerufen haben." Der Aufsatz wurde von "einem Augenzeuge" (wahrscheinlich St. L. Roth) unterzeichnet und verfolgte den Ablauf der Versammlung Montag, Dienstag und Mittwoch (15.-17. Mai), indem am Schluß bemerkt wurde: Am 17. Mai, um 1 Uhr "kamen die Commissäre und schlossen die Sitzung unter Vivats die kein Ende nehmen wollten... 1 1/2 Stunden später war das ganze Volk aus Blasendorf verschwunden, ohne nur den geringsten Exceß begangen zu haben."²⁵

Am 8. Mai wurde aus Klausenburg über die Robotenverweigerung der Rumänen und ihre Ursachen berichtet. "Schon seit längerer Zeit befürchtete man hier im Lande einen Aufstand der walachischen Bauern, und man scheute sich nicht, ihnen die böswilligsten, communistischen Tendenzen zuzumuthen." Man glaubte, der Osterfeiertag werde den Ausbruch der Revolution bringen, "als eine zweite Bartholomäusnacht". Diese "monströsen Lügen" waren aber "bloß im Gehirn einiger, durch ihr schlechtes Gewissen über den Druck ihrer Unterthanen". Das Dorf Drag verweigerte zuerst (im Februar) die Leistung des Frondienstes. Vom Gubernium wurde eine Untersuchungskommission hingesandt. Diese besaß aber keine genauen Instruktionen, ob sie die Bauern zur Leistung der Roboten zwingen sollte oder nicht. Dann sandte man einen Zug Kavallerie (20

²⁴ Ebenda, Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 195-197; Nr. 43, 29. Mai 1848, S. 211-212.

²⁵ Ebenda, Nr. 42, 25. Mai 1848, S. 207-208.

Krieger). Drag mit seinen 300 Bauern samt den anderen rumänischen Dörfern, die seinem Beispiel gefolgt waren, erschrak vor dem Militär nicht. Dabei ließ man noch zwei Züge folgen. Eine in rumänischer Sprache abgedruckte Proklamation wurde verbreitet und in einigen Kirchen verlesen, "angeblich vom Kaiser herstammend". Der Grundherr von Drag erklärte "voreilig", daß auf Sanktgeorg Ende April die Freilassung der Bauern folgen sollte. Er würde ihnen jetzt dies zugestanden haben, aber seine Nachbarn wären damit nicht einverstanden! "Es ist demnach kein Wunder, daß der walachische Bauer, dessen Intelligenz auf einer sehr niedrigen Stufe steht", verwirrt war und kein Vertrauen mehr hegte. "Die Beschränktheit der walachischen Bauern geht so weit, daß sie die Einverleibung der drei siebenbürgischen Komitate Kraßna, Szolnok und Zarand wodurch ihre dortigen Brüder frei wurden, nicht begreifen, indem sie sich die Verschiedenheit der Gesetze nach den verschiedenen Ländern nicht vorstellen können; noch mehr in einigen Orten z.B. Erdély Keresztur haben sie die erwähnte Proklamation von herumreisenden Betrügern, die aber bereits allhier gefänglich eingezogen sind, als Garantie ihrer Freiheit um 8 fl. W.W. erkaufte."²⁶

Eine redliche Haltung zeigte Pestalozzi in seinem Artikel über "Die Union und die Romanen": "Darum, dünkte ich, keine Forcierung der Union! die an sich schon nicht so human ist als Oesterreichs Constitution. Lassen wir uns Zeit, thun wir diesen Schritt nicht ohne Besinnung, und nicht - ohne die Romanen! Warten wir bis die Petition der Romanen herablangt *pro informatione*. Wer könnte gegen diese vierte Standschaft etwas Humanes vorbringen? Sind sie auf dem vierten Stuhl, dann sei die Versammlung der Brüderlichkeit - aber früher nicht. - Dann Union oder nicht Union!"²⁷

Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" boten einen von Stephan Ludwig Roth unterzeichneten wissenschaftlichen Versuch der Erklärung der Namen Siebenbürgen und Hermannstadt. Der Verfasser leitete "Siebenbürgen" von "Siebenburg" < "Zibinsburg" < "Provincia Scibiniensis" ab. Seine Hypothese war jene, daß "die spärlichen magyarischen und ebenfalls spärlichen walachischen Nomaden, die ohne feste Sitze hier und in die umliegenden menschenarmen Gegenden weideten, die Flüsse und anderen auffallenden und größeren Bergen und Strecken doch bereits Namen gegeben" hatten, so auch Zibin. Diesen Namen gab es schon, als die

²⁶ Dieselbe Nr., S. 208-209.

²⁷ Ebenda, Nr. 44, 1. Juni 1848, S. 214-215.

Sachsen hier standhaft wurden. Der Sachsengraf - "Heermann" des ganzen Sachsenvolkes - hätte den Namen der Stadt Hermannstadt gegeben.

In derselben Nummer der "Blätter..." folgten die Wünsche und Gedanken eines Mitarbeiters, die an die bevorstehende Nationalversammlung der Deutschen (Sachsen) in Siebenbürgen gerichtet waren. 1. Der anonyme Verfasser bemerkte, daß der Name "Sachse", "wenn er auch aus Gewohnheit, historischen Rücksichten u.a. noch gebraucht wird", gleichbedeutend mit "Deutscher" war. "Das möge besonders unserem sächsischen Landvolk eingeprägt werden, das den deutschredenden Deutschen noch immer mit einem gewissen Mißtrauen 'Mueser' nennt, was sich jedoch leicht wird bessern lassen." 2. Die Rumänen hatten "die kirchlichen Scheidewände, welche das zum Selbstbewußtsein erwachte Volk schwächten, niedergerissen"; in Deutschland und Wien arbeitete man an einem Plan zur Einigung in eine einzige christliche Kirche der Deutschen! Die Sachsen sollten sich deshalb auch kirchlich einigen. 3. Nach der Abschaffung des Zehnten sollten die Geistlichen mit barem Geld und mit eigenen Grundstücken besoldet werden. 4. Die Verbesserung der Besoldung der akademischen und nichtakademischen Lehrer und Pfarrer könnte durch die Vereinigung der dem Klerus und den Schulen gehörigen Güter und Dotationen in einem Kirchen- und Schulfond erzielt werden. 5. In diesem kirchlichen und Schulverband sollten alle Siebenbürger Deutschen, nicht nur die auf dem Sachsenboden lebenden, eingeschlossen sein. 6. Alle Abgaben an Kirche und Schule sollten aufgehoben und die Geistlichen und Lehrer aus den öffentlichen Kassen besoldet werden.²⁸

Am 29. Mai 1848 stimmte der Klausenburger Landtag zur Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn und am 10. Juni wurde die Union vom Kaiser sanktioniert. Das "Siebenbürger Wochenblatt" hatte am 25. Mai die Instruktionen des Kronstädter Magistrats an seine Deputierten Elias Roth und Ludwig Brennerberg veröffentlicht. Die Abgeordneten sollten für die Einhaltung der kaiserlichen Vorschläge während der Verhandlungen wirken; der Wahl des Reichskanzlers und des Vorsitzenden der königlichen Tafel zustimmen; Erklärungen in der Frage der Union fördern. Sie sollten die Union - unter der Bedingung der Beibehaltung Siebenbürgens innerhalb der Grenzen des Kaiserstaates und der Erhaltung der historischen Rechte der Sachsen - anerkennen; eine bedingungslose Union sollten sie aber zurückweisen.

²⁸ "Blätter...", Nr. 23, 5. Juni 1848, S. 143-145.

Ebenfalls sollten sie sich für die Aufhebung der Urbarialverhältnisse mit Entschädigung der Grundbesitzer, für gemeinsame öffentliche Lasten einsetzen sowie für die Gleichberechtigung der Rumänen seitens der Ungarn und Szekler - gleich den Sachsen, welche den auf dem Königsboden lebenden Rumänen gleiche Rechte gewährt hatten. Die Landtagsabgeordneten sollten die Aufhebung der Zensur und die Pressefreiheit fördern. Nach der Beendigung der Debatten sollten sie einen eingehenden Bericht überreichen.²⁹

Der "Satellit" meinte, für die sächsische Nationsuniversität sei es noch nicht zu spät, um die Unionsbedingungen in einer Denkschrift darzulegen. Ausschließlich aufgrund dieser Bedingungen sollte die sächsische Nation die Union mit Ungarn annehmen. Georg Daniel Teutsch war der Verfasser der Denkschrift der sächsischen Deputierten, die dem Landtag tatsächlich am 20. Juni 1848 eingereicht wurde und die Unterstützung der zwei anderen Ständenationen, der Ungarn und Szekler, für die Gewährleistung und Verwirklichung mehrerer Forderungen der sächsischen Nation beantragte.³⁰ Der "Satellit" gab auch die Arbeiten des außerordentlichen sächsischen Nationalkonfluges vom 26. Juni bis 2. Juli 1848 wieder. (*Anhang*, Dok. Nr. 5.)

Das "Wochenblatt" berichtete ziemlich spät über den letzten siebenbürgischen Landtag.³¹

Die unionsfreundlichen "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" nahmen in ihren Spalten einen Aufruf an die Sachsen auf. Man beharrte darauf, daß die Sachsen sich keine Sorgen um ihr nationales Volkswesen machen sollten, da es eine Lüge sei, daß die "Ungarn den Sachsen die Sprache rauben wollten" usw. - Aus der "Allgemeinen Oesterreichischen Zeitung" wurde ein Aufsatz übernommen, der den Titel "Deutschland für oder gegen Ungarn?" trug. Deutschland hegte Sympathien für die ungarische Revolutionsbewegung, hingegen hatte Österreich samt seiner Presse "das Anathem gegen Ungarn geschleudert", weil Ungarn seine Krieger aus Italien zurückrief und weil Ungarn sich weigerte, von den

²⁹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 42, 25. Mai 1848, S. 241-242. Der Aufsatz wurde im Band *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române*. C. Transilvania, Bd. IV, 14.-25. Mai, Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest 1988, S. 542-546 veröffentlicht.

³⁰ "Satellit", Nr. 47, 12. Juni 1848, S. 227-229. Die Denkschrift vom 20. Juni wurde von Fr. Teutsch, *Georg Daniel Teutsch...*, S. 565-568 veröffentlicht und die Übersetzung liegt unter Druck im Band *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române*. C. Transilvania, Bd. VII, 17.-26. Juni 1848, Klausenburg.

³¹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 60, 27. Juli 1848, S. 361.

österreichischen Staatsschulden einen Teil zu übernehmen. - Ein von dem rumänischen Deputierten Moldovan unterschriebener Artikel über "Die gewaltsam ausgesprochene Union Siebenbürgens mit Ungarn" wurde aus der "Wiener Zeitung" übernommen.³² In den "Blättern..." erschien auch der Aufruf Stephan Adolph Wilhelmis an seine deutschen Mitbürger. Die russische Gefahr, "der bekannte Feind der Volksentwicklung und der rechtlichen Völkerfreiheit" war wieder nahe; die Donaufürstentümer standen unter dessen unmittelbarer Bedrohung. Die Sachsen waren verpflichtet, die russische Besetzung der Donaufürstentümer sogar gewaltsam zu stoppen. "Mitbürger! Kein russischer Fuß soll die Fürstenthümer, die ein deutscher Strom umfließt, betreten dürfen!"³³

Die übliche Auseinandersetzung zwischen den Hermannstädter und den Kronstädter Blättern dauerte fort. Johann Gött richtete "Einige Worte an meine Gegner" aus Hermannstadt, welche ihm die "Freundschaft mit den Magyaren" vorwarfen. Gött erkannte hingegen: "Im Interesse meiner Volksgenossen habe ich freimüthig im Jahre 1845 die mir in Wien angebotene geheime Agentenstelle als ein deutscher Mann energisch zurückgewiesen und mich dadurch den größten Verfolgungen ausgesetzt!"³⁴ Die "Blätter..." wehrten sich auch gegen den Vorwurf des Hermannstädter "Siebenbürger Boten", daß Kronstadt in gewohnter Weise eine "eigene separatistische und antinationale Politik verfolge", ab. Die Redaktion fragte sich rhetorisch: "Separatistisch, etwa weil es gegen hegemonistische Tendenzen widerstrebte?"³⁵

Der siebenbürgische Gouverneur Teleki machte eine "Vorläufige Verständigung" über die vom Landtag am 6. Juni beschlossene Aufhebung aller Frondienste, -taxen und Zehnten ab dem 18. Juni 1848, dem heiligen Dreifaltigkeitssonntag, kund.³⁶ Der "Satellit" schrieb begeistert: "Die Kronstädter Communität hat auch zuerst unter allen sächsischen Communitäten noch lange vor den Februar-Ereignissen der Emancipation der Walachen das Wort geredet und bei der Nationsuniversität zuerst diesfällige Anträge gemacht." - "Ein walachischer Mitbürger" zeichnete in derselben Zeitung "Bemerkungen zum walachischen Bittgesuch", das am 28. Mai den

³² "Blätter ...", Nr. 25, 19. Juni 1848, S. 158-162.

³³ Ebenda, Nr. 26, 26. Juni 1848, S. 163-164.

³⁴ "Satellit", Nr. 48, 15. Juni 1848, S. 238.

³⁵ "Blätter...", Nr. 24, 12. Juni 1848, S. 153.

³⁶ "Satellit", Nr. 52, 29. Juni 1848, S. 252.

Ständen eingereicht worden war. Der Verfasser verteidigte die rumänische Sache, da das "Siebenbürger Wochenblatt" "sehr ungehalten" über dieses Gesuch gewesen war.

Eine Nachbarschaft mit den Russen wäre den Kronstädtern nicht lieb gewesen. Deshalb konnte man am 7. Juli mit Freude und Erleichterung über "Die freie Walachei und keine Russenfurcht!" schreiben. "Die Walachei ist frei - und sie wird es hoffentlich auch bleiben... Der russische Einfluß in der Walachei ist unmöglich geworden. /.../ Wir glauben, daß es die Russen nicht einmal wagen werden, in die Fürstenthümer feindlich einzufallen, weil die Romanen bei den freisinnigen Tendenzen, welche sie in ihrem Constitution-Programm kund geben, die Sympathien der ganzen europäischen und überseeischen Freiheit für sich haben werden, welche vielleicht den Russen mehr zu imponiren vermag, als die 15.000 Mann starke Bauernarmee der Walachei." Die Redaktion hatte aus Bukarest zwei Briefe vom 12. / 24. Juni 1848 erhalten, worin die Ereignisse vom 11. Juni und die damals angenommene Proklamation in 12 Punkten sowie die Einsetzung der neuen Regierung und die Unterzeichnung der neuen Constitution vom Fürsten beschrieben wurden.

Der "Satellit" förderte einen von Grenzregelungen und Separatismus freien Handel mit den Donaufürstentümern. - Die deutschen Jünglinge in Siebenbürgn wurden zu einer Jugendversammlung eingeladen, die am 13., 14. und 15. August in Mediasch stattfand. Das Vorbereitungscomitée veröffentlichte am 3. August einen neuen Aufruf dazu. Die sächsischen Periodika berichteten mit Teilnahme und Begeisterung über den Ablauf der Jugendversammlung. Die Redaktion des "Satellit" gab "Briefe aus Mediasch und über Mediasch" wieder.³⁷ Der Siebenbürgisch-Deutsche Jugendverband, mit Stephan Ludwig Roth als Vorsitzenden und Theodor Fabini als Sekretär, wurde ins Leben gerufen.

In einer Sitzung des ungarischen Reichstags hielt Freiherr Wesselényi Miklos eine Rede über die neuen Rechte der Rumänen und Sachsen. Der Prediger Christoph Bömches hielt eine Weihrede zur Fahnenweihe der Kronstädter Freischaar (19. Juli 1848). Im Zusammenhang mit dem vom ungarischen Ministerium in Umlauf

³⁷ Ebenda, Nr. 48, 15. Juni 1848, S. 238, der Aufsatz "An die Hermannstädter Transsilvania und ihre Gleichgesinnten"; Nr. 50, 22. Juni 1848, S. 244-245; Nr. 60, 27. Juli 1848, S. 302-303; Nr. 52, 29. Juni 1848, S. 253-254; Nr. 57, 17. Juli 1848, S. 279-280; Nr. 59, 24. Juli 1848, S. 293-294; Nr. 64, 10. August 1848, S. 319-320; Nr. 68, 24. August 1848, S. 339-340.

gesetzten Papiergeld, übernahmen die "Blätter..." aus dem "Figyelmezö" die ironischen Bemerkungen: "Was ist die Ursache, daß Kossuth in jedem seiner Artikel wie in jeder Rede so häufig die *Hölle* erwähnt, als ob er eine besondere Zuneigung dazu hätte? Hm, er ist ja der Minister der Unterwelt; Pluto, der Gott der Hölle, war auch Finanzminister. Zwischen Pluto und Kossuth aber ist der Unterschied, daß beide zwar aus der Hölle Geld schaffen, nur machte Pluto *Gold*, Kossuth aber wird kaum mehr als *Papier* machen."

Das neue ungarische Gesetz über die verpflichtenden und unentgeltlichen Elementarschulen wurde bekanntgemacht. Art. 11 des Gesetzes sah die Einführung der ungarischen Sprache als ordentlicher Lehrgegenstand vor; Art. 12 gestattete denjenigen "Zöglingen, welche die ungarische Sprache nicht verstehen, den Elementarunterricht in ihrer Muttersprache zu erhalten."³⁸ Trotzdem bereitete das Unterrichtsgesetz den Sachsen Sorgen. Andererseits schätzte ein Anonymer in einem im "Satellit" erschienenen Aufsatz: "Die drei Landessprachen. So etwas wie aufgewärmtes Sauerkraut mit Schnitzel", und zog ein negatives Urteil über die Anerkennung des Rumänischen als Landessprache.³⁹

Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" veröffentlichten das Schreiben der sächsischen Deputation an die deutsche Nationalversammlung in Frankfurt.

Ohne Kommentar blieb die vom Zaren am 31. Juli gezeichnete und allen russischen Gesandten im Ausland unterbreitete "Russische Note über die Intervention in den Donaufürstenthümern".⁴⁰

Der unvollständige Reichstag zu Pest votierte auf den Vorschlag Kossuths die Aushebung von 200.000 Mann und die Erhebung von 42 Millionen Gulden. Die Rekruten legten den Eid auf die "Unabhängigkeit Ungarns" ab.⁴¹ Aufgrund der Pressefreiheit gestattete sich der "Satellit" im September, Kritiken gegen das Rekrutierungsgesetz zu äußern. Dieses empfahl jedem Staatsbürger 6 Jahre Militärdienst zu leisten; vorzüglich wurden aber die 19jährigen eingezogen (und wenn es zu wenige waren, dann auch die 20- und 21jährigen). Die Redaktion erhob ihre Stimme gegen das Gesetz,

³⁸ "Blätter ...", Nr. 34, 21. August 1848, S. 213-214; ebenda, S. 215-218; Nr. 32, 6. August 1848, S. 206; Nr. 35, 28. August 1848, S. 223-225.

³⁹ "Satellit", Nr. 66, 17. August 1848, S. 331-333.

⁴⁰ "Blätter...", Nr. 36, 4. September 1848, S. 227-229; ebenda, S. 231-234.

⁴¹ "Unterhaltungen aus der Gegenwart", Hermannstadt, Heft 15, 8. September 1848, S. 234; "Siebenbürger Bote", Hermannstadt, Nr. 94, 8. September 1848, S. 377.

welches "der menschlichen Würde, der menschlichen Natur, der Gerechtigkeit und der Staatsklugheit" widersprach.⁴²

Nach dem am 11. September 1848 erfolgten Rückzug der sechs sächsischen Abgeordneten aus dem ungarischen Reichstag behauptete die Hermannstädter Kreisversammlung vom 29. September, daß sie von der Union mit Ungarn "überhaupt nichts wissen wolle".⁴³ Die Haltung des offenen Widerstandes wurde in der Presse in den folgenden Wochen heftig kommentiert. "Drei Monate nach der Union" sollten auch die Kronstädter Unionsfreunde zugeben: "Und doch scheinen die Befürchtungen der Antiunionspartei Wahrheit werden zu wollen."⁴⁴

Die Synode der evangelisch-sächsischen Geistlichkeit stellte eine Denkschrift in Betreff "ihres rechtlich begründeten Anspruchs auf Entschädigung für ihren Zehnten" auf. Die "Sachsen-Deutschen" wurden vor 700 Jahren im Lande "ad retinendam coronam" (für die Erhaltung der Krone) friedlich einberufen. Der Ruf geschah nach dem damals üblichen deutschen Rechte (Jus flandrense), das Selbstgesetzgebung (Autonomie), freie Municipalverfassung, Eigentum des Bodens, freie Wahl der Beamten, aber auch die Sicherung des Zehnten der Pfarrer, nicht der Bischöfe, gewährleistete und 1224 von Andreas II. verliehen worden war. Durch das "Zehntinstitut" bzw. die Verpflichtung der Sachsen, ihren Geistlichen den zehnten Teil des Naturalertrages ihres Feldbaus als Bezahlung zu geben, konnte es geschehen, daß jeder Jüngling, der Pfarrer werden wollte, auf dem Königsboden und wenigstens zwei Jahre lang auch auf ausländischen Hochschulen studieren konnte. Der Staat hatte dazu nie etwas beigetragen. Wer auf dem Sachsenboden wohnte, auch die Rumänen, mußte den Zehnten bezahlen. Der Zehnte war "Privateigentum der einzelnen evangelischen Pfarrer". Am 6. Juni 1848 hatte der Landtag auch den evangelischen Zehnten aufgehoben, indem dadurch die sächsischen Pfarrer und ihre Familien ohne Unterhaltungsmöglichkeiten blieben. Die Synode wandte sich deshalb an das Reichsministerium und an den Reichstag und forderte "eine Entschädigung aus dem Staatsschatz als jährliche Rente".⁴⁵

⁴² "Satellit", Nr. 72, 7. September 1848, S. 356-357.

⁴³ "Siebenbürger Bote", Hermannstadt, Nr. 101, 25. September 1848, S. 405; Nr. 103, 29. September 1848, S. 412.

⁴⁴ "Satellit", Nr. 71, 4. September 1848, S. 351.

⁴⁵ "Blätter...", Nr. 37, 11. September 1848, S. 235-240.

Der "Satellit" berichtete über die Volksversammlung der Szekler in Székely Udvárhely (7. September 1848).

Am 11. September wurde die Versammlung des rumänischen Grenzregimentes Nr. 1 in Orlat abgehalten. Die Presse registrierte die Merkwürdigkeit der Lage, als zahlreiche Grenzortschaften wie: Breaza, Ludişor, Luţa, Voila, Dridif, Groß- und Klein-Voivodeni, Hurez, Groß- und Klein-Berivoi, Herseni, Ober- und Unter-Porumbac, Ober- und Unter-Utscha, Drăguş, Ober- und Unter-Szombat, Sărata, Măguri, Feldioara, schriftliche Gesuche zur Aufnahme in den Militärgrenzverband einreichten. Andere 51 Ortschaften hatten das gleiche mündlich gefordert. Der "Satellit" zeigte, daß man sich bei der Errichtung der bestehenden Grenzregimenter der Zwangsmittel bedient hatte. Der Bauer, der bis jetzt im "Sklaven-Zustand" gewesen war, war nun frei. Und doch wollten diese freien Leute lieber Grenzer werden! "Höret und staunet! Dieser freie Mann will seinen Zustand mit jenem des minderfreien und vielbeschwerlicheren des Grenzers herzigern vertauschen. - Und warum? Die jetzt im Lande bevorzugte Herrschaft der Magyaren dürfte sich diese Frage am leichtesten beantworten. Die romanischen Grenzer unterliegen freilich dieser Herrschaft nicht."⁴⁶

Neofit, Metropolit der Ungrowalachei, richtete ein von den "Blättern für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" veröffentlichten Manifest an das Volk der Rumänen: "Das organische Reglement und die Archondologia, das goldene Buch der Walachei sind nicht mehr! Das souveräne Volk hat selbe heute im Hofe des Metropoliten durch feierliches Autodafé vernichtet! Bukarest 6./18. September 1848."⁴⁷ Ende desselben Monats (24. September 1848), so wie es auch die Zeitungen kund machten, marschierten aber die Türken in die Hauptstadt der Walachei ein.⁴⁸

Am 1. Oktober kam in Hermannstadt eine Bürgerversammlung zusammen, welche in 12 Punkten die Forderungen der Sachsen ausdrückte. Das Programm, "Was wünschen und verlangen wir", beantragte nichts weniger als einen Bundesstaat Siebenbürgen.⁴⁹

Im Oktober schlugen die "Blätter..." eine offensichtlich neue Richtung ein. Es war die erste der Kronstädter Zeitungen, welche

⁴⁶"Satellit", Nr. 75, 18. September 1848, S. 368-370; Nr. 77, 25. September 1848, S. 376.

⁴⁷"Blätter...", Nr. 39, 25. September 1848, S. 249-250.

⁴⁸"Satellit", Nr. 79, 2. Oktober 1848, S. 384-385.

⁴⁹Ebenda, Nr. 83, 16. Oktober 1848, S. 395-396.

radikal und offen zum entgegengesetzten politischen Lager übertrat. Der der "Union und dem sächsischen Volksthum" gewidmete Leitartikel vom 2. Oktober gestand es offen: "Kurz und einfach: die Union und was damit zusammenhängt - und dahinter steckt, hat das ganze Vaterland in Verwirrung gebracht und besonders unser Volksthum in Gefahr gebracht. Das kann und will wohl auch Niemand läugnen." Die Sachsen hätten nie eine bedingungslose Union eingehen wollen. Die Unionsfreunde hatten sich von der Union die Entfesselung der Bürokratie, die Aufhebung der Urbarialleistungen erwünscht. "Dies sind die Gründe, welche uns eine unbeschadet unsers Volksthums eingehende Union Siebenbürgens mit Ungarn annehmbar erscheinen ließ. Es wird dieselben schwerlich jemand entehrend für die Gesinnung derjenigen, die sich durch sie bestimmt fühlten, nennen können."

Die Redaktion desselben Blattes forderte die Burzenländer auf, die von St.L. Roth beabsichtigte Herausgabe einer Schul- und Kirchenzeitung durch Wort und Tat zu unterstützen, da Schule und Kirche "die einzigen Säulen des Volksthums" waren. - Interessant ist auch die Debatte über den Gegensatz zwischen Geschichte und Konservatismus. Die Geschichte ist fortbildend während der Konservatismus aufhaltend wirkt. "Die Freiheit ist die Lebensluft der Völker, und daher können die Völker auf die Dauer die Freiheit nicht entbehren, wenn sie nicht untergehen wollen. Aber das begreifen die Konservativen und Reaktionäre bei ihrer Mumienliebhaberei nicht." Ohne genaue Anspielungen zu machen, waren jedoch die Hermannstädter damit gemeint, wurden Konservatismus und Reaktion gebrandmarkt.⁵⁰

Im Moment der Rückkehr in die Heimat sprach Prinz Carol Gr. Ghika im Namen der walachischen Emigranten (Emanuel Bălăneanu, Dr. Meyer, I. Golescu, N. Goutzo/Guțu, I. Slătineanu und I. Obedeanu) seinen Dank für die in Kronstadt während ihrer Flucht erhaltene Gastfreundschaft aus (12. Oktober 1848).⁵¹ Der wegen der Einsetzung der Revolutionsregierung aus der Walachei geflüchtete Fürst wußte über die Besetzung seines Landes durch die russischen und türkischen Truppen Bescheid. 10.000-12.000 russische Soldaten sollten bei Bukarest ein Lager aufgestellt haben; in der Hauptstadt waren weitere 4.000 Türken statitoniert.⁵²

⁵⁰ "Blätter...", Nr. 40, 2. Oktober 1848, S. 251-252; Nr. 41, 9. Oktober 1848, S. 261.

⁵¹ "Satellit", Nr. 82, 12. Oktober 1848, S. 392.

⁵² "Sb. Volksfreund", Hermannstadt, Nr. 73, 26. Oktober 1848, S. 357.

General Puchner erließ am 18. Oktober eine Proklamation an die Behörden und an die Bevölkerung, sich unter österreichisch-kaiserliche Obrigkeit zu stellen.⁵³ Zwei Tage später fand der erste blutige Zusammenstoß zwischen dem österreichischen und dem ungarischen Militär bei Enyed statt. Am 24. Oktober eroberten die Rumänen gewaltsam Schlatten. Am 2. November 1848 verwandelte die ungarische Revolutionsarmee Sächsisch-Reen in einen Trümmerhaufen.⁵⁴

Anfang November 1848 erschien in den Spalten der Zeitungen eine neue Rubrik, "Nachrichten vom Kriegsschauplatz".⁵⁵ Regina Nemeth forderte alle Hausfrauen aus Kronstadt auf, "für die armen geplünderten Familien von Sächsisch-Reen Wäsche und Kleidungsstücke zu spenden". Das rumänische Pazifikations-Comité machte einen Aufruf an die ungarische und Szeklernation zum Frieden, zur Versöhnung und Meidung unnützer Grausamkeiten. Es zeichneten T. Cipariu, Fl. Micaş, I. Branu, A.T. Laurian, S. Bărnuţiu, N. Bălăşescu.⁵⁶

Mit Genehmigung des Militär-Generalkommandos in Hermannstadt beschloß die Sächsische Nationsuniversität die Errichtung eines Jägerbataillons. Am 14. Oktober wurde ein Aufruf zur Schaffung eines Zuschusses von 50.000 fl. C.M. für die Ausrüstung des Jägerkorps veröffentlicht.⁵⁷

In diesem beunruhigenden Zusammenhang äußerte der "Satellit" Meinungen über den "Vortheil unserer Zeitungen". "In den Zeitungsblättern kommt allmählig eine Menge von Stoff für den kommenden Geschichtsschreiber und diesem wird, wenn er wie unerläßlich zwischen den Zeilen zu lesen versteht selbst durch Kleinigkeiten ein Licht über vergangene Zeit angesteckt werden." - Der Fogarascher evangelische Pfarrer veröffentlichte einen an Bariţius "Gazeta de Transilvania" gerichteten offenen Brief. Die rumänische

⁵³ "Satellit", Nr. 85, 22. Oktober 1848, S. 403-404.

⁵⁴ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, W. Krafft Verlag, Hermannstadt 1910, Bd. III, S. 188.

⁵⁵ "Sb. Bote" aus Hermannstadt, Nr. 120, 8. November 1848, S. 481; "Satellit", Nr. 94, 24. November 1848, S. 437: die Rubrik "Nachrichten vom Kriegsschauplatz" erscheint zum ersten Mal.

⁵⁶ "Satellit", Nr. 88, 2. November 1848, S. 411-412: über das Pazifikationskomité; Nr. 95, 28. November 1848, S. 444: der Aufruf Regina Némeths.

⁵⁷ *Stephan Ludwig Roth. Gesammelte Schriften und Briefe* - aus dem Nachlaß herausgegeben von Otto Folberth, Bd. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849. Nachträge aus den Jahren 1816-1847. Mündliche Überlieferungen, Anekdoten, Legende. Biographische Zeittafel*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, S. 142.

Zeitung hatte eine "Parallele zwischen der romanischen und der sächsischen Bevölkerung" aufgenommen, welche einen Bruch zwischen den beiden Nationen verursacht hätte.

Franz Smolka, Präsident des konstituierenden Reichstages in Wien, richtete ein "Manifest an die Völker Oesterreichs", die zur Eintracht und Treue zum Kaiserhaus aufgefordert wurden (20. Oktober).

Kaiser Ferdinand erließ am 7. November in Olmütz einen Aufruf "An die Völker Ungarns, Croatiens, Slavoniens, Siebenbürgens und der Militärgrenze". Fürst Windischgrätz, Oberbefehlshaber sämtlicher kaiserlichen Truppen, ermahnte die Bewohner Siebenbürgens und Ungarns, treue Untertanen zu bleiben.⁵⁸ Das "Siebenbürger Wochenblatt" berichtete über die im Burzenlande, an der Szeklergrenze erfolgten Kämpfe.⁵⁹

Die letzte Nummer der "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" wurde am 20. November veröffentlicht.

Am 2. Dezember 1848 dankte Ferdinand I. ab; sein Nachfolger Franz Joseph I. begrüßte "Mein treues Sachsenvolk" (21. Dezember). Mit Nummer 104 vom 18. Dezember, welche die Abdankungserklärung Ferdinands enthielt, stellte das "Wochenblatt" sein Erscheinen im Jahr 1848 ein.⁶⁰

*

Anfang 1849 war die politische Lage trüb. In ihrer Neujahrserklärung wandte sich die Redaktion des "Siebenbürger Wochenblatts" an die geehrten Leser:

"Das Jahr, das wir hinter uns haben, wird Epoche in der Weltgeschichte machen, aber welche Richtung der Gang der europäischen Völkergeschichte nehmen wird, wissen wir noch nicht, ganz gewiß wird das Jahr, an dessen Anfang wir jetzt stehen, von folgenreicher Entscheidung sein. Die Zeit liegt in heftigen erschütternden Geburtswehen und scheint Großartiges zur Welt bringen zu wollen. Was und wie es sein wird, weiß nur der, der den Weltgang lenkt und leitet... So wie es nur vor zwölf Monden in Europa war, wird's und kann's nicht wieder werden, namentlich stehen wir

⁵⁸ "Satellit", Nr. 85, 22. Oktober 1848, S. 406; Nr. 95, 28. November 1848, S. 441-442; Nr. 89, 6. November 1848, S. 417-418; Nr. 97, 5. Dezember 1848, S. 449-452.

⁵⁹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 100, 4. Dezember 1848, S. 601; Nr. 102, 11. Dezember 1848, S. 609.

⁶⁰ "Blätter ...", Nr. 46, 20. November 1848, S. 295 sq; Nr. 104, 18. Dezember 1848, S. 617 sq.

auch in unserem Siebenbürgen am Vorabende neuer großartiger politischen Entwicklungen. Darum erhalten besonders auch die Zeitungen, welche über diese fortschreitenden Bewegungen Tagesberichte mittheilen, jetzt einen noch bedeutend höhern Werth, als dies früher der Fall war. Nur der Gedankenlose und, man kann sagen, politisch Blödsinnige kann ihnen seine Aufmerksamkeit nicht zuwenden. Hauptsache bleibt dabei nur, daß diese Tagesberichte so schnell und so wahr als möglich mitgetheilt werden.“

Es traten einige Veränderungen auf: Das Format der Zeitung wurde vergrößert, „um bei der überflutenden Masse des Stoffes mehr Raum für unsere Mittheilungen zu gewinnen“. Das „Wochenblatt“ erschien wöchentlich zweimal (Montag und Dienstag), der „Satellit“ ebenfalls zweimal (Mittwoch und Samstag) - beide Zeitungen beinahe in verdoppeltem Umfang. Der Pränumerationspreis betrug 3 fl. C.M. für die erste Jahreshälfte und 3 fl. 30 kr. für Postzustellung.

Die Redaktion rechtfertigte die Einstellung des Erscheinens der „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“. Da sich alles der Politik zuwandte und das Kulturprofil der „Blätter...“ nicht mehr eingehalten werden konnte, sollten diese im bevorstehenden Semester nicht erscheinen.

Die Losung des „Wochenblatts“ war folgende: „Die Redaktion wird Alles aufbiethen, um die verehrlichen Leser soviel möglich zufrieden zu stellen und weder Mühe noch Kosten scheuen, daß das Siebenbürger Wochenblatt besonders durch seine *Wahrheit, Treue und Freisinnigkeit* eine achtungswerthe Stellung unter den Journalen der österreichischen Monarchie einnehme.“⁶¹

Johann Gött richtete einen offenen Brief „An meine Freunde in Hermannstadt! (Meine Feinde können es auch lesen und beherzigen!) Während mir die Kossuther und *Önkéntes* aus einer sächsischen Ortschaft am Altfluß im Kronstädter Distrikt vorgestern durch eine Amtsperson haben sagen lassen: wenn auch der Friede hergestellt würde, so thäten sie mich bei Gelegenehit als ihren größten Feind und Widersacher dennoch aufknüpfen - erfahre ich durch Briefe und auch mündliche Mittheilungen, daß in ganz Hermannstadt die Nachricht verbreitet sei, ich wäre hier verhaftet worden, weil man mich eines Einverständnisses mit den Szeklern zum Nachtheile Kronstadts überwiesen habe. Mit unendlich großem Schmerze, der mein ganzes Sein erschütterte, mußte ich zugleich vernehmen, daß meine Freunde an meiner reinen deutschen Gesinnung zweifelten und sich irre leiten

⁶¹ "Siebenbürger Wochenblatt", Nr. 1, 1. Januar 1849, S. 1.

ließen, und mich als Deutschen; der für das Sachsenland in Siebenbürgen alles thun möchte um es auf den höchsten Punkt des Ruhmes und des Glückes zu bringen, einer verrätherischen Niederträchtigkeit fähig zu halten. Das schändliche Gerücht haben Gegner, die ich mir denken kann, ausgsprengt, um ihre gemeinen egoistischen Zwecke zu erreichen. - Mögen meine Freunde ähnlichen Gerüchten in Zukunft keinen Glauben mehr schenken und die Versicherung hiermit hinnehmen, daß *ich selbst um den Preis der deutschen Kaiserkrone, zu keinem Verräther an meinem Volke und der Stadt Kronstadt werden möchte*, wo mein Weibe, meine sechs Kinder und tausende von treuen Freunden leben und wo auch ich meine Tage mit Ehren beschließen möchte. Kronstadt, am 7. Januar 1849."

Der rumänische Prefekt Dionisie Popovici hatte den Brooser Ungarn gegen eine Summe von 30.300 fl. C.M. ihr Leben versprochen und hatte davon 20.300 fl. eingenommen. Deshalb wurde er vom österreichischen Generalkommando seines Amtes entlassen.

Inzwischen flossen ununterbrochen die Nachrichten vom Kriegsschauplatz. Die sächsischen Zeitungen benannten die blutigen Auseinandersetzungen "Bürgerkrieg". Das "Wochenblatt" behauptete, daß im Burzenland die Szekler die Rumänen ausrotteten. General Bem wurde zum Oberbefehlshaber der ungarischen "Rebellentruppen" in Siebenbürgen ernannt.⁶² Am 21. Januar 1849 fand die erste Schlacht bei Hermannstadt zwischen den kaiserlichen und den ungarischen Truppen statt. Der in Hermannstadt am 1. Februar abgehaltene Kriegsrat beschloß, russische Militärhilfe zu fordern. General Skariatin marschierte in Siebenbürgen durch den Roten-Turm-Paß ein. Am 4. Februar drang General Engelhard mit 2680 Mann Fußvolk, 430 Ulanen, 190 Kosaken auf Pferden und 8 Geschützen aus der Walachei in Kronstadt ein.⁶³

Das "Siebenbürger Wochenblatt" machte die "Personsbeschreibungen der Hauptrebelln" Joseph Bem, Szemere Bertalan, Perczel Moritz, Battyany Kasimir, Táncsics Mihály, Petöfi Sándor kund. Ihre Gefangennahme sollte durch eine Geldsumme belohnt werden. Beispielsweise sei angegeben: "Personsbeschreibung des Rebellen-Generals *Joseph Bem*, sonst auch der Held von Ostrolenka genannt. Alter, bei 50 Jahre. Geburtsort, unbekannt. Stand, ledig.

⁶² Ebenda, Nr. 3, 7. Januar 1849, S. 16; Nr. 5, 15. Januar 1849, S. 21; Nr. 1, 1. Januar 1849, S. 3; Nr. 4, 11. Januar 1849, S. 17.

⁶³George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, Bd. II, W. Krafft Verlag, Hermannstadt 1890, S. 398-399.

Religion, katholisch. Sprache, polnisch, französisch, deutsch im höheren Dialekte, jedoch etwas gebrochen. Beschäftigung und Charakter, früher k.k. Offizier, jetzt Commandant des ungarischen Rebellen-corps gegen Siebenbürgen. Körperbau, ziemlich groß, mager. Gesicht, länglich, mit stark hervorragenden Backen. Gesichtsfarbe, gelblich und abgelebt. Stirn, schmal. Haare, grau. Augen, grau. Augenbrauen, mittelstark. Nase, platt. Mund, breit, mit einer sogenannten Mohren- (aufgeworfenen) Lippe. Zähne, die obern gut, die untern sehr beschädigt. Kinn, breit. Bart, breiter, kurzer Schnurbart. Besondere Kennzeichen: Auf der linken Wange hat er eine Blessur, die er in Pesth durch einen Schuß erhalten. Auf dem rechten Fuß hinkt er ein wenig, in Folge der in Wien erhaltenen Blessur. N.B. In seiner Begleitung befindet sich sein Kammerdiener Franz N. aus Oedenburg geboren, 26 Jahre alt, mittlerer Statur, schön gefärbten runden Gesichts, deutsch und gut ungarisch sprechend. - Personsbeschreibung des *Alexander Petöfi*: Alter, 36 Jahre. Geburtsort, Siebenbürgen. Stand, verehlicht. Religion, reformiert. Sprache, deutsch, ungarisch und walachisch. Beschäftigung und Charakter, früher Dichter. Körperbau, klein, mager. Gesicht, mager. Gesichtsfarbe, brünett. Stirn, hohe. Haare, schwarz, emporstehend. Augen, schwarz. Augenbrauen, schwarz. Nase, breit. Mund, proportioniert. Zähne, gut. Kinn, etwas spitz. Bart, Schnurbart. Besondere Kennzeichen: Pfl egt mit entblöstem Hals zu gehen. Bekleidung, nach der deutschen Mode. - Personsbeschreibung des *Michael Tanacsics*: Alter, über 50 Jahre. Geburtsort, unbekannt. Stand, verehlicht. Religion, katholisch. Sprache, ungarisch, lateinisch. Beschäftigung und Charakter, Deputirter des letzten Landtages für Siklós und Redakteur eines ungarischen Blattes zur Aufklärung der Landleute. Körperbau, klein. Gesicht, etwas länglich mager. Gesichtsfarbe, braun. Stirn, breite. Nase, gespitzt. Mund, proportionirt. Zähne, noch gute. Kinn, länglich. Bart, Schnur- und Backenbart breit und lang. Besondere Kennzeichen: Spricht stets mit Eifer, geht schnellen Schrittes, trägt den Kopf etwas erhöht, beim Sprechen agirt er immer mit der Hand und trägt ein langes Kopfhaar. Bekleidung, kann nicht genau angegeben werden - trug gewöhnlich einen braunen Winter-Paletott."⁶⁴

Das "Siebenbürger Wochenblatt" hatte seine Spalten den neuen Februarverbündeten, den Russen, gewidmet. Alle in- und ausländischen Periodika widerspiegelten "in den Schranken der Mäßigkeit" den Einmarsch der russischen Truppen in Siebenbürgen

⁶⁴ "Sb. Wochenblatt", Nr. 12, 10. Februar 1849, S. 47-48.

Anfang Februar. Das "Wochenblatt" besorgte sich um die Meinung der Deutschen zu diesem Ereignis, aber es bemerkte: "man scheint in Deutschland zu begreifen, daß nur auf diese Weise ein Theil des dem Kaiser treuergebenen Sachsenlandes und seiner Bewohner vor dem gänzlichen Untergange gerettet werden konnte." Die sächsische Zeitung nahm einen Aufsatz aus der Wiener Amtszeitung vom 21. Februar 1849 auf, wo der Hauptgrund der Einberufung der Russen in der Verteidigung der siebenbürgisch-deutschen Städte lag. Die österreichische amtliche Version bot eine von der Entfaltung der Militärr Ereignisse in den letzten Monaten leicht abweichende Wiederherstellung: Am 21. Januar hatte General Puchner einen "blutigen Sieg" gegen den dreimal stärkeren Feind getragen. Die Verbindung mit dem Banat und mit Karlsburg war dennoch unterbrochen. "Bei dem hiedurch auf unserer Seite entstandenen Mangel wurden die Klagen der blühenden Hauptstädte des treuen Sachsenlandes, Kronstadt und Hermannstadt, immer lauter und dringender. Schon früher hatten diese Städte, von den räuberischen und treulosen Szeklerhorden bedroht, in ihrer Bedrängniß an den in der Walachei commandirenden russischen General von Lüders das Ansuchen um eventuelle Hilfe gestellt." Als jede Verbindung mit der k.k. in Ungarn operierenden Armee verschwand, "wurde FML von Puchner von allen Seiten mit Bitten bestürmt, die russische Unterstützung herbeizurufen, damit nicht auch der wohlhabendste Theil des treuen Sachsenlandes dem Verderben und der blinden Zerstörungswuth blutdürftiger Räuberhorden Preis gegeben werde... Von der Nothwendigkeit durchdrungen, das Sachsenlande vor den Verheerungen der Szekler zu schützen, glaubte FML von Puchner, der Stimme der Menschlichkeit Gehör geben und die vereinten Bitten der romanischen und sächsischen Nation um Herbeirufung russischer Hilfe, obgleich er hiezu von der k.k. Regierung nicht ermächtigt war, in Berathung ziehen zu müssen." Darum versammelte Puchner am 1. Februar in Hermannstadt einen Kriegsrat. Am Schluß der Versammlung brachte ein Courier von Kronstadt die amtliche Nachricht, daß die bewaffneten Szekler, 15.000 an Zahl, die Grenzen ihres Landes überschritten hatten. Dieser Umstand wirkte entscheidend auf den Beschluß des Kriegsrates, die russische Hilfe zum Schutze von Hermannstadt und Kronstadt herbeizuführen. Infolge Puchners Ansuchens waren am 1. Februar 6.000 Russen in Kronstadt, am 4. Februar 4.000 Mann in Hermannstadt eingerückt. Puchner motivierte dadurch seinen Schritt, der ohne Ermächtigung der k.k. Regierung

geschah, "daß die Hülfeleistung der russischen Truppen nur auf den momentanen Schutz der sächsischen Städte berechnet ist, und daß von einer aktiven Theilnahme dieser Truppen an der weiteren Bekämpfung der Rebellion keine Rede sein kann."

Das "Wochenblatt" selbst theilte begeistert die Ansicht des Wiener Amtsblattes. Nach einer vier-fünf Wochen langen gespannten Erwartung waren die Russen endlich doch gekommen. "Gelobt sei Gott! Es war die höchste Zeit. Besonders bei Ihnen in Kronstadt... Die hartnäckigsten Gegner der Russenberufung, /.../ sie sehen ein, daß Kronstadt sich 9.000 (!) Szeklern gegenüber und wohl auch Hermannstadt, wenn ein anders Korps der Szekler mit Bem sich vereinigt hätte, nicht hätte halten können... daß das Rasonement der Mehrheit unserer Mitbürger das richtige sei, die von Anfang her den Succurs von den in der Nähe befindlichen Truppen einer fremden Macht, welchen diese uns gegen einen Feind, der uns mit gemeinsamem Mord, Raub, Verheerung bedroht, auf *unser* Ansuchen und *unsere* Kosten leisten, für keine politische Interventionsfrage angesehen haben. Es gehört fürwahr nur die Russenfresserei der modernen Republikaner dazu, in jedem Auftreten der Russen eine Bedrohung der Volksfreiheit zu sehen..." Die Sachsen hatten keine politischen Absichten verfolgt als sie die Russen berufen haben. "Denn wisset es, wir haben der Russen nicht bedurft und sie nicht berufen darum, daß sie unsere oder unserer Partei politische Absichten durchsetzen, auch nicht daß sie den traurigen Bürgerkrieg für diese Partei und den Thron siegreich gestalten helfen möchten. Nein, zu beiden Zwecken war und ist auswärtige Hülfe nicht nöthig. Unsere politischen Absichten sind die vom Fürsten anerkannten, die von der Mehrheit der Staatsbürger gehegten." In Siebenbürgen wurde nämlich nicht bloß Krieg geführt mit der Absicht, sich militärisch zu behaupten, sondern es wurde hier, von den Nationen, die sich gegenüber standen, "mit dem Krieg ausdrücklich die gegenseitige Ausrottung betrieben". Aus einer "schauerlichen Verirrung für sein Volksthum" verfielen unschuldige Greise, Weiber und Kinder. Die Mahnungen des k.k. Ministeriums fanden kein Ohr, weder bei den Rumänen noch bei den Ungarn. Die Sachsen standen in der Mitte, im "Strudel des Untergangs... in welchem roher Fanatismus und viehischer Räubersinn wüthend dahin treiben". "Das Bild unserer Schwesterstadt Sächsisch-Reen schwebte uns vor. Man nenne uns den Vortheil und die Ehre, die zu erwarten gewesen, wenn wir diesem Schicksal blind entgegengegangen wären." Die Russen hatten sich in den außerhalb

der zwei sächsischen Städte geführten Kämpfe nicht eingemischt und sollten sich ehebaldigst zurückziehen, "wenn das wilde Tier erlegt ist und der Räuber vor seinem Richter steht".

Die russenfreundliche und proösterreichische Haltung des "Wochenblatts" fußte nun auf einer ungarnefeindlichen Stellungnahme. Die Zeitung widersprach ihren eigenen Behauptungen aus dem Frühjahr 1848. Am 11. März wurde Hermannstadt von Bem erobert; am 12. März war in der Kronstädter Presse noch folgendes zu lesen: "Führwahr die Szekler sind ein häßliches Volk. Wir haben sie kennen gelernt." Das "Wochenblatt" beschrieb die Bem'schen Truppen. Sie waren aus allerlei Völkern zusammengesetzt; ein großer Teil davon waren Ungarn, dann Rumänen aus der Großwardeiner Gegend, Italiener, Slovaken. Offiziere waren meist ungarische Magnaten "und ihr Kern leider deutsche Militärs, die das rasche Avancement verlockte". Die besten Kämpfer waren die Kossuth- oder Mathias-Husaren, "die beim Laufen immer voraus sind"; sie bestanden aus der "Blüthe der siebenbürgischen magyarischen Jugend". Die Redaktion meinte, die Szeklerkorps hätten immer wie "ein Haufe von Räubern und Mordbrennern sich gezeigt" und "die Strafe für sie kann nicht strenge, nicht hart genug sein". Denn "ein meineidiger räuberischer Rebelle muß gezüchtigt werden, daß der Schrecken vom Vater auf den Sohn vererbe und den hunnischen Volksgeist für die Zukunft im Zaume halte. Sonst haben wir in jedem Jahrzehend einen ähnlichen Aufstand und Ueberfall der Szekler."

Dieselbe Zeitung veröffentlichte eine Zuschrift der Mühlbacher Stadtcommunität an den Nationsgrafen, worin gezeigt wurde, daß die Sachsen durch ihr Geld die Rumänen zum Kampf gegen die Ungarn nicht gehetzt hatten. Wolfgang Kemény, Anführer der im Durchzug durch Mühlbach befindlichen ungarischen Truppen, hatte die Anschuldigung gemacht, die Sachsen hätten die Rumänen bezahlt, daß sie die Ungarn totschlagen. Die Mühlbacher beendeten ihre Zuschrift: "Wir haben durch die ungarische Partei viel gelitten, wir werden, so lange sie auf der betretenen Bahn verharren, ihre entschiedenen Feinde sein, aber wir müßten uns unendlich schämen, wenn nur der kleinste Theil eines so beschimpfenden Vorwurfs, welcher Feigheit und Niederträchtigkeit zugleich auf uns ladet, sich bestätigen könnte.... Mühlbach, 27. Februar 1849." Die Redaktion belobte diesen neuen Beweis der Ehrenhaftigkeit des sächsischen Volkes, seines Sinns für Loyalität und Humanität. Und hoffte, daß die rumänische Nation, für welche die Beschuldigung eben so sehr entehrend war, ihrerseits die

Verläumdung öffentlich mißbilligen werde. "Wohl haben die Magyaren besonders gegen die Individuen der romanischen Nation den Weg der Bestechung versucht, um sie von der Straße des Rechts und der Treue abzulenken, aber auch dies mit wenigen Ausnahmen vergebens. Beide Nationen, die sächsische und romanische, schreiten fest und unaufhaltsam auf dem Weg der Treue und des Rechtes fort, und dieses ist allein die Triebfeder, welche sie zu gemeinsamem Streben verbindet. Die Fehler und Uebergriffe Einzelner können übrigens nicht dem ganzen Volke zugerechnet werden, sie sind die traurigen Folgen des durch wechselseitige Grausamkeit empörten Nationalgefühles und der entfesselten Rohheit des gemeinen Volkes."⁶⁵

Eine Woche später trat eine radikale Änderung der Sachlage in Kronstadt ein. Am 20. März 1849 begab sich die Stadt freiwillig in die Hände Bems. In seiner letzten Nummer vor der Einstellung (22. März) nahm das "Wochenblatt" die Proklamation Bems an die Bewohner Siebenbürgens auf: "Endlich ist nach so vielen Drangsalen der glückliche und große Tag erschienen, an welchem ich euch mit wahrer Freude verkünden kann, daß der gemeinschaftliche Feind, das russische und österreichische Militär, besiegt und in die Walachei entflohen, daß der Friede im ganzen Lande erkämpft sei."

Das "Wochenblatt" berichtete über die Flucht der österreichisch-russischen Armee über den Tömöscher Paß in die Walachei. Den Truppen hatten sich viele Einwohner Kronstadts, sowie zwei Compagnien der Hermannstädter und eine Abteilung der Schäßburger Nationalgarde angeschlossen. "Die Freiheitsarmee des tapfern Ober-Generalen Bem ist am Dienstag Mittag, nachdem sie den Tag vorher bei Zeiden ein siegreiches Treffen mit der österreichischen Armee bestanden, als Freund in Kronstadt eingerückt. Eine Deputation aus dem Magistrat und der Stadtcommunity war dem Herrn Ober-Generalen mit weißen Fahnen entgegengefahren und hat die Stadt übergeben... Es stellt sich nun klar heraus wie sehr das Volk über die tapfern magyarischen Truppen im Dunkeln erhalten wurde und daß es planmäßig angelegt war, die Völker gegen einander zu hetzen um dem Despotismus aufzuhelfen... Gestern hat bei Tömös ein Gefecht stattgefunden, wo eine Anzahl Mannschaft von Bianchi und auch einige Russen in die Hände unserer magyarischen Truppen gefallen sind." (!)⁶⁶

⁶⁵ Ebenda, Nr. 19, 8. März 1849, S. 73; Nr. 20, 12. März 1849, S. 77, S.78, S. 78-79.

⁶⁶ Ebenda, Nr. 22, 22. März 1849, S. 85, 86.

Wie erging es inzwischen Johann Gött? Hermann Tontsch hat den Einfluß der ungarischen Besatzungszeit Kronstadts (20. März - 30. Juli 1849) auf das persönliche Leben des Verlegers wie folgend beschrieben: "War Gött so von vornherein ein Geistesherald der neuen Zeit in den Bahnen der Legalität sächsischer Geistesart, so mußte es für sein Blatt und seine Person einen schweren Schlag bedeuten, als im Sturmjahr 1848/1849 Kronstadt vorübergehend in die Gewalt der Magyaren fiel. Damals wurde er von der Wut der Revolutionäre nur durch den Oberkommandierenden, den edlen Bem, gerettet, von welchem Oberst Kiss Auftrag erhalten hatte, für Göts Leben Sorge zu tragen. Trotzdem erlebte Gött dreimal nächtliche Überfälle, um zur Hinrichtung nach Sfântu Gheorghe (Sepsi-Szent György) geschleppt zu werden. Zweimal befreite ihn die eigene Geistesgegenwart aus den Händen der Verfolger, zum drittenmal rettete ihm das Leben der Platzkommandant S. Toth."⁶⁷

Göts Geistesgegenwart war beeindruckend. Im neuen militärischen Zusammenhang änderte der Verleger den Titel seines "Siebenbürger Wochenblatts" und trat entschieden für die Sache der neuen Regierung ein. Die erste Nummer der "Kronstädter Zeitung", die am 26. März 1849 herauskam, war äußerst radikal, was sowohl aus den prinzipiellen Erklärungen der Redaktion als auch aus den Proklamationen der neuen Beherrscher der Stadt ersichtlich ist. In seinem "Einleitenden Vorwort" schätzte der Buchdrucker Gött, daß unter dem Metternichschen Regierungssystem das "Wochenblatt" für eine liberale, "ja wir sagen nicht zu viel: für die liberalste Zeitung in der österreichischen Monarchie gegolten" hatte. Gött charakterisierte aber die Auffassung der Zeitung als "naiv-liberal", und fügte die Bemerkung hinzu: "das Siebenbürger Wochenblatt sei, unbeschadet seiner leitenden liberalen Grundsätze, ein Sprechsaal für alle Parteien" gewesen. Diese Taktik war unter den damaligen Umständen zu loben. "Allein die Redaktion des Wochenblatts beging den Fehler, jene Taktik auch im Besitz der Märzerrungenschaften /der ungarischen Revolution!/ beizubehalten, und statt von nun an entschieden nur Eine Partei zu nehmen, fuhr sie fort, allen Parteien, wenn nicht zu dienen, doch gefällig zu sein". Die Konsequenz dieses Fehlers, meinte der Verleger, war jene, daß die Redaktion in Widerspruch mit sich selbst und in Konflikt mit Freunden und Feinden geriet, sie ließ sich durch die obwaltenden Umstände bestimmen. Bis zum gegenwärtigen

⁶⁷ Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren. Festschrift der Buchdrucerei Johann Göts Sohn*, Kronstadt 1933, S. 72.

Augenblick, "da zerhieb das Schwert den Knoten der Verwicklung". Das "Wochenblatt" als zeitschriftliches Organ hatte längst allen Kredit verloren und sich selbst überlebt, deshalb beschloß der Verleger es gänzlich aufzugeben und an dessen Stelle die "Kronstädter Zeitung" erscheinen zu lassen. Die Redaktion wurde dem "als entschieden freisinniger Schriftsteller bekannte" Max Moltke übertragen, welcher *"der staatlichen Einigung Ungarns und Siebenbürgens, der demokratischen Regierungsform und somit der Freiheit und Rechtsgleichheit aller diese Länder bewohnenden Völker, wie immer die Dinge sich gestalten mögen, beharrlich und ausschließlich die Thätigkeit seiner Zeitungspressen widmen"* wollte. Die Zeitung sollte zweimal wöchentlich, Montag und Donnerstag, erscheinen. Den Abonnenten sollte sie durch gewöhnlichen Postenlauf gesendet werden; die Bewohner des Kronstädter Distrikts konnten sie nach wie vor aus der Nemetschen Buchhandlung holen lassen. Der Pränumerationspreis auf das Quartal bis Ende Juni betrug 1 fl. 30 kr. C.M. im Kronstädter Distrikt und 1 fl. 50 kr. C.M. darüber hinaus. Der "Einleitende Vorwort" wurde in Kronstadt am 25. März 1849 von Johann Gött, Buchdrucker und Verleger, unterzeichnet.⁶⁸

Wie kann die Änderung der Haltung des Verlegers erklärt werden, wenn wir in Betracht ziehen, daß lediglich einige Tage zuvor das Blatt entgegengesetzte Gedanken verteidigt hatte? Gött selbst hatte alle ihm gebrachten Anschuldigungen hinsichtlich seiner ungarischen Sympathien als Verleumdungen entschlossen zurückgewiesen. Es sei daran erinnert, daß in Hermannstadt die "Transsilvania" ihr Erscheinen eingestellt hatte und der "Siebenbürger Bote" sich in möglichst objektiven Schranken an die neuen Umstände angepaßt hatte. Gött können wir in einem gewissen Masse Opportunismus zuschreiben. Welches auch die Erklärung für sein Tun und Handeln sei, sind seine hervorragenden theoretischen Argumente, die auch in den folgenden Nummern der "Kronstädter Zeitung" dargestellt wurden, bemerkenswert.

Die Zeitung beschrieb die Stimmung in der Stadt. Am 23. März in der Früh fand die Weihe der dem 2. Bataillon des 1. Szeklerregimentes gewidmeten dreifarbigigen Nationalfahne statt. Die Mutter des neuernannten commandirenden Generals von Siebenbürgen, Herrn von Czech, wohnte der Feier als Fahnenmutter bei! Am selben Tag gab Bem einen Aufruf an die Kronstädter Wahlbürgerschaft heraus. Diese wurde ermahnt, mittags um 2 Uhr sich auf dem Rathause zu versammeln, um die neuen Beamten zu wählen.

⁶⁸"Kronstädter Zeitung", Nr. 1, 26. März 1849, S. 1.

Einige Stunden später kam die Hundertmannschaft zusammen und vollzog die Wahl ausschließlich aus den eigenen Reihen. Dieses trotz der Abwesenheit von 30 ihrer Mitglieder und trotz der Einsprache vieler nicht zur Kommunität gehörender Bürger, welche an der Beamtenwahl alle Bewohner Kronstadts beteiligt wissen wollten. Die Wahl, die als "provisorisch" galt, fiel auf 12 Senatoren (darunter 3 Oberbeamte): von Albrichsfeld, Gräf, Lassel, Trausch, Lange, von Schobeln, Myß, von Closius, von Dillmont, Schmidt, Panczel, Fabritius.

Oberst Kiss, der ungarische General in Kronstadt, machte kund, daß alle Schießgewehre, Gattungen, Waffen, Munition usw. bei dem Platzkommando abgeliefert werden sollten. Widrigenfalls solle eine Strafe von 100 fl. C.M. bezahlt oder - wer das Geld nicht besaß - eine einjährige Zuchthausstrafe geleistet werden.

Die Proklamation Ladislaus Csányis, dem bevollmächtigten Landeskommissärs des mit Siebenbürgen vereinigten Ungarns, an alle siebenbürgischen Völker war bedrohend und schroff: "Walachen! Ihr von österreichischen Beamten und Intriguen verleiteten unglücklichen Walachen! - es ist kein Zeichen im Menschengedächtnisse, keine Spur in den Blättern der Geschichte von eurer nationalen Selbstständigkeit. Ihr wart Sklaven der Römer, Sklaven der wandernden Stämme, und Sklaven im letztvergangenen Jahrtausende; nur der Ungar ließ im verflossenen Jahre die Morgendämmerung der Freiheit für Euch aufgehen, der Ungar hat euere Sklavenketten zertrümmert, er hat Euch in die Reihen der freien Bürger erhoben, - beschenkt mit seinen Rechten, freiem Boden; er hat Arm und Reich im Genusse der Menschenrechte gleich gemacht, - und Ihr, die Ihr Euch im Sklavenjoch treu erwiesen und die Ihr ohne euer Mitwirken freigeworden, überfallt, statt Dank und Anhänglichkeit zu zeigen, die unbeschützten ungarischen Dörfer, sengt und brennt, beraubt sie, überfallt die sorg- und wehrlose Einwohnerschaft im Schlafe, mordet sie, und hattet das erfolglose Vorhaben, den Stamm auszurotten, welcher seit Jahrhunderten mit Euch Freud und Leid brüderlich getheilt hat..."⁶⁹

In der 2. und 3. Nummer der "Kronstädter Zeitung" unterzeichnete die Redaktion - und in ihrem Namen wahrscheinlich der Redaktionsleiter Leopold Maximilian Moltke - den Leitartikel "Ein politisches Glaubensbekenntnis", eine richtige politologische Theorie des Liberalismus.

⁶⁹ Ebenda, Nr. 1, 26. März 1849, S. 4.

Ab der 2. Nummer veröffentlichte die "Kronstädter Zeitung" die wichtigsten politischen Ereignisse, die unter dem gemeinsamen Titel "Ungarn und Siebenbürgen" gruppiert wurden. Das Journal berichtete über die tägliche Aufeinanderfolge der bedeutendsten Ereignisse, es gab Kriegsbuletine, in- und ausländische Informationen aus verschiedenen Ländern und Städten über.

Im Mai 1849 wurde die Unabhängigkeitserklärung der ungarischen Nation aufgenommen.⁷⁰

Die ungarischen Truppen eroberten Ofen Ende Mai. Im selben Monat kamen Zar Nikolaus und Kaiser Franz Joseph über die Bedingungen überein, unter welchen russische Militärhilfe zur Niederschlagung der Revolution gewährleistet werden sollte.⁷¹

Oberst Kiss vom Kronstädter Militäroberkommando beruhigte die Bewohnerschaft durch öffentliche Noten und mißbilligte das Gerücht von einer Rückkehr der russischen und österreichischen Truppen. Kurz danach (31. Mai) erschien aber in der "Kronstädter Zeitung" ein Vortrag des Ministerrates an den Reichsgouverneur Kossuth. Bartolomäus Szemere, Minister des Innern, gab die Gefahr einer neuen russischen Invasion bekannt. (*Anhang*, Dok. Nr. 10.)

Die Kronstädter Bürgerschaft protestierte in einer "Feierlichen Erklärung" gegen jedwelche Intervention "fremder, somit auch der russischen Macht". Der Kronstädter Magistrat und die Stadtcommunity erneuerten die "aus reiner und innerer Ueberzeugung dargebrachte Huldigung der bereits bewährten unerschütterlichen Treue und Anhänglichkeit gegenüber der belobten /Revolutions/ Regierung".⁷²

Am 1. Juni veröffentlichte die "Kronstädter Zeitung" die "Zirkulardepesche der kaiserlichen russischen Regierung an ihre Vertreter im Auslande" vom 27. April 1849. Darin wurde der russische Eingriff durch die Notwendigkeit rechtfertigt, die Ausbreitung des ungarischen "Aufstands" in die polnischen Gebiete nicht zu erlauben. Die Revolution in Siebenbürgen störte die innere Ruhe der Donaufürstentümer; diese Ruhe wollte Rußland im Einvernehmen mit der Türkei festigen.

Nach einem ironischen Kommentar bezüglich der russischen Note mahnte die Redaktion zu dem von der ungarischen Regierung

⁷⁰ Ebenda, Nr. 2, 29. März 1849, S. 5; Nr. 1, 26. März 1849, S. 4; Nr. 2, 29. März 1849, S. 5; Nr. 3, 2. April 1849, S. 9; Nr. 14, 10. Mai 1849, S. 60-64; Nr. 22, 4. Juni 1849, S. 97.

⁷¹ Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, Bd. III, S. 281.

⁷² "Kronstädter Zeitung", Nr. 15, 14. Mai 1849, S. 68; Nr. 20, 31. Mai 1849, S. 90.

vorgeschriebenen Kirchengebet, welches so anfang: "Gott, mächtiger Gott der Völker!" Am 7. Juni übernahm die "Kronstädter Zeitung" aus der Petersburger Zeitung ein weiteres Manifest des Zaren, in welchem Nikolaus I. seinen Armeen den Befehl erteilte, zur Unterdrückung der Empörung in Siebenbürgen einzurücken.⁷³

Der russische Eingriff in Siebenbürgen fand Anfang Juni 1849 statt. General Lüders brach aus der Walachei mit 26.000 Mann ein; am 2. Juni besetzte er Kronstadt und das Burzenland und marschierte weiter durch das Szeklerland, ohne dieses völlig zu erobern. Ein Teil des russischen Militärs zog nach Hermannstadt, ein anderer Teil durch Reps nach Schäßburg.⁷⁴

Lüders drang in Kronstadt ein, wo er alle von der ungarischen Regierung getroffenen Maßnahmen für null und nichtig erklärte. Die "Kronstädter Zeitung" gab die Erklärung des österreichischen Ministerpräsidenten von Schwarzenberg an Ungarns Bewohner wieder. Der vom Magistrat festgestellte Geldkurs der kaiserlichen russischen Münzen wurde bekanntgemacht: "1 russischer Rubel neuer Gattung gilt 10 1/2 Piaster à 90 Para oder 4 1/2 Silberzwanziger und 3 kr. C.M." usw.⁷⁵

Die Ungarn verließen Hermannstadt am 19. Juli. Lüders besetzte die Stadt am 22. Juli. Alle von der Revolutionsregierung erlassenen Befehle wurden für null und nichtig erklärt. Siebenbürgen, nun wieder Großfürstentum, blieb bis zur vollständigen Pazifikation des Landes weiterhin unter dem Kriegsgesetz.⁷⁶

Am 23. Juli wandte sich Johann Gött an seine geehrten Leser: "Der Unterfertigte bittet um gütige Nachsicht, daß erst heute wieder eine Zeitung erscheint. Die Ursache der Unterbrechung wird seiner Zeit zur Oeffentlichkeit gebracht. Bis dahin bittet der Unterfertigte kein Urtheil über ihn zu fällen, indem der seit dem 20. März l.J. viel geprüfte Herausgeber dieser Zeitung in der Lage ist zu beweisen, daß er der gerechten Sache auch nicht einen Augenblick untreu geworden, so sehr auch der Schein gegen ihn ist."⁷⁷

General-Leutnant von Hasford, Kommandierender der russischen Truppen in Kronstadt, versprach den friedlichen Bewohnern

⁷³ Ebenda, Nr. 21, 1. Juni 1849, S. 93; Nr. 23, 7. Juni 1849, S. 107.

⁷⁴ G. Barițiu, a.a.O., S. 586; Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, Bd. III, S. 227.

⁷⁵ "Kronstädter Zeitung", Nr. 27, 25. Juni 1849, S. 130.

⁷⁶ "Sb. Bote", Nr. 92, 20. Juli 1849, S. 331; Nr. 93, 23. Juli 1849, S. 335.

⁷⁷ "Kronstädter Zeitung", Nr. 34, 23. Juli 1849, S. 158.

Siebenbürgens seinen Schutz; die Ruhestörer und Aufwiegler sollten aber gnadenlos dem Standgerichte übergeben werden (30. Juli).⁷⁸ Am selben Tage wurde Reps von den Russen besetzt.

Bem griff Lüders plötzlich bei Schäßburg an. Der Kampf fand zwischen Schäßburg und Weißkirch statt. Bem wurde besiegt.

Die zaristischen Truppen verließen Siebenbürgen Anfang November. Eine Nachricht vom 26. November wußte, daß die meisten russischen Generale, die den Feldzug in Ungarn mitgemacht hatte, in Warschau angekommen waren und sich dort dem Fürsten-Statthalter vorstellten.⁷⁹

*

Die von R. Krabs geleitete Hermannstädter Zeitung "Unterhaltungen aus der Gegenwart" erhob in einer "Journalrevue" Ende Mai 1848 folgende Behauptungen: "Die Journale können eingetheilt werden in solche, die eine bestimmte Farbe haben, und Nichts aufnehmen, was zu derselben nicht paßt, und in solche, welche sich selbst als Sprechsaal für alle Meinungen ankündigen und nach Maßgabe ihrer Ausdehnung ohne Unterschied Alles aufnehmen. Journale der ersteren Art sind durchweg so ziemlich alle ungrischen Blätter; wir Sachsen haben nur in jüngster und sehr kurzer Zeit ein solches Blatt gehabt. Als Sprechsaal für alle Meinungen sind bei uns die Kronstädter deutschen Blätter von jeher bekannt. - Ich bin überzeugt, gewiß, die Redaction - ich meine, der Verleger - steht nicht im ungrischen Gold; - eben so gewiß ist es aber, daß die Kronstädter Blätter dem Ungarthume, auf Kosten des Sachsenthumes, unbezahlbare Dienste leisten."⁸⁰ Dieses Zitat umfaßt synthetisch die Hauptmerkmale der von Johann Gött herausgebrachten sächsischen Presse: der Geist des Liberalismus, die Öffentlichkeit als "Sprechsaal aller Meinungen" und die ungrfreundlichen Tendenzen.

Gött kam aus einem Deutschland, das Sympathien für die ungarische Sache hegte und eine Abscheu vor dem von Österreich verkörperten Konservatismus und der Bürokratie hatte. Als er sich in Siebenbürgen niederließ, wandte er hier seine Lebensweise, die moderne Denkweise und den Unternehmungsgeist von zu Hause an. Seine hervorragenden Errungenschaften als Verleger wurden schon erwähnt, und in diesem Bereich sind seine Verdienste unbestritten. Das

⁷⁸ "Sb. Bote", Nr. 97, 30. Juli 1849, S. 349.

⁷⁹ "Kr. Zeitung", Nr. 70, 26. November 1849, S. 300.

⁸⁰ "Unterhaltungen aus der Gegenwart", Hermannstadt, Heft 4, 26. Mai 1848, S. 57, 60.

ist die Richtlinie, welche sein Dasein prägte und er schonte keine Mittel dazu. Seine politischen Sympathien schwankten je nach Umständen. Die Leichtigkeit, mit welcher er zum entgegengesetzten Lager übertrat, kann durch seinen Wunsch erklärt werden, in Sicherheit zunächst durch die trüben Gewässer der Zensur und dann durch jene des Bürgerkrieges zu segeln. Seine Redlichkeit wurde gleichermaßen von den Hermannstädter Sachsen, die ihm seine engen Beziehungen zu den Ungarn und Szeklern vorwarfen, als auch von den Kossuthhusaren, welche ihn mit dem Tode bedrohten, in Abrede gestellt. Wenn er wirklich 1845 den Vorschlag ablehnte, kaiserlicher Spion zu werden, wie er selbst bekannte, wurde Gött seinerseits denunziert. Joseph Bedeus von Scharberg, Mitarbeiter der Hermannstädter Blätter und staatlicher Oberbeamter, schrieb Berichte an Sedlnitzky, Leiter der Geheimpolizei Metternichs, in denen er Gött, Kurz und andere Kronstädter Redakteure anzeigte.⁸¹ Trotz seiner doppelsinnigen Äußerungen und den eigenen Rechtfertigungen und Versprechungen an die Leser, setzte Gött seine Tätigkeit als Verleger und Buchdrucker ununterbrochen fort. Seine Hauptzeitung, das 1837 gegründete "Siebenbürger Wochenblatt", welches 1849 in "Kronstädter Zeitung" umbenannt wurde, wurde nach Gött's Tod (1888) von dessen Sohn und Enkel übernommen und stellte ihr Erscheinen erst 1944 ein.

In einer Besprechung der Kronstädter sächsischen Presse von 1848/1849 samt ihren ideologischen Fluktuationen steht der Verleger Gött im Vordergrund. Aber auch seine Mitarbeiter und Redakteure waren hervorragende Persönlichkeiten der sächsischen Kultur. Die Kronstädter Presse erfreute sich der Mitarbeit mancher bedeutungsvollen Namen für die Literatur und Geschichte der Siebenbürger Sachsen: G.D. Teutsch, St.L. Roth, Josef Marlin, Anton Kurz, Max Moltke. Der Hermannstädter Presse mangelte es an solchen Gipfeln. Der programmatische Inhalt, der Geschmack für den Zeitgeist, für Fortschritt und Reform kennzeichnen den in Gött's Blättern betriebenen Liberalismus, im Unterschied zu dem von der Hermannstädter Presse geförderten gemäßigten Konservatismus. Die gründlichen, wahrheitsgetreuen Berichte sehnten sich nach einer vollständigen Wiedergabe der miterlebten Ereignisse, und deshalb haben sie nicht minder den Wert einer Chronik der Zeit. Die Begeisterung und die Spannung, die leidenschaftlichen Debatten bieten

⁸¹ W. Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutsch-sprachiger Siebenbürger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, in: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa*, Berlin 1986, S. 193.

dem Leser eine anregende Lektüre. Es ist über die Zeit hinaus ein Beweis der Meisterschaft der sächsischen Journalisten von 1848.

**III. POLITIK
UND IDEOLOGIE IN DER
SÄCHSICHEN PRESSE**

Für die Nationalitäten Siebenbürgens bedeutete die Union Siebenbürgens mit Ungarn die Hauptfrage der Revolution von 1848/189. Mehr als "eine Sache des Glaubens", wie sie Fr. Teutsch definierte, wurde sie zu einer unumgänglichen Wahl. Für die Union oder gegen die Union? Im Sturm der Ereignisse verließ diese Frage den Sitzungssaal der Politiker und wurde unmittelbar Teil des Alltagslebens. Begeisterte Anschlüsse oder kaltblutige Rechnungen, dynamische, unzufriedene oder bloß passive Individuen..., alle mußten aktiv und radikal wählen: dafür oder dagegen. Die Ungarn, Szekler, Rumänen, Sachsen entschieden als Nationalkörper, abhängig von den eigenen Interessen. Innerhalb jeder einzelnen Nationalität waren aber die Optionen nicht minder dramatisch. Die Massenpsychologie kam in den großen Volksversammlungen zur Geltung. Die individuellen Schicksale der Persönlichkeiten dieser Krisenzeit kennzeichneten Heldenmut und Loyalität bis hin zu Märtyrertum, christliche Gewaltverzicht und Selbstaufopferung, doch auch Opportunismus, Preisgabe, Feigheit, Gewalt und Grausamkeit. Aus dieser nationalen und persönlichen Doppelperspektive ist die Haltung der Siebenbürger Sachsen zur Union untersuchenswert.

*

Nachdem König Stephan der Heilige den in Teilen Siebenbürgens herrschenden Woiwoden Gyula besiegte, wurde dieses Land der ungarischen Krone unterworfen und blieb bis zur Niederlage von Mohács (1526) unter der Herrschaft seiner Könige. Während dieser fünf Jahrhunderte erlebte Siebenbürgen weder einen Anschluß an noch eine Einverleibung in das Königreich Ungarn, denn es verfügte über besondere Freiheiten und Sonderrechte.

Nach der Teilung Ungarns (1541) stand Siebenbürgen noch anderthalb Jahrhunderte unter dem Szepter von von Ungarn vollständig unabhängiger Fürsten, die aus den Reihen des ungarischen Adels stammten. Ende des 17. Jh., infolge der fünfjährigen Verhandlungen mit dem österreichischen Herrscherhaus, fand die vertragsmäßige, freiwillige Unterwerfung des Landes unter die

kaiserliche Regierung statt. Das Diplom des Kaisers Leopold I. vom 4. Dezember 1691 bestätigte das neue Statut des autonomen Fürstentums Siebenbürgen.

Seit 1527 bekleidete das österreichische Kaiserhaus die erbliche Königswürde in Ungarn. Dieser Umstand hatte keineswegs eine Einverleibung Siebenbürgens in das Königreich Ungarn oder das Aufgeben seiner staatlichen Selbstständigkeit als Folge.

Die Pragmatische Sanktion (1722) bestimmte die gesetzlichen und administrativen Bedingungen der staatlichen Einigung aller Provinzen der Habsburger verbunden mit der gegenseitigen Verteidigungspflicht und der gleichzeitigen Beibehaltung der Unabhängigkeit und Unverletzlichkeit dieser Gebiete.

Als nach dem Tode Josephs II. im ungarischen Reichstag von 1790/1791 die ersten "Wogen des ungarischen Bewußtseins hochgingen, erwachte auch die Neigung nach einer völligen Incorporierung Siebenbürgens".¹

Die siebenbürgischen Landstände, die im Landtag als dem Forum ihrer Selbstständigkeit zusammenkamen, widersetzten sich dieser Tendenz. Sie überreichten am 7. März 1791 sowohl dem Kaiser als auch dem ungarischen Reichstag ein Schreiben, in dem sie ihre vollständige Staatsautonomie behaupteten. Nach Einverleibung der "Partes reapplicatae" nahm Ungarn seine Annexionsbestrebungen wieder auf. Die siebenbürgischen Landstände bewahrten ihren früheren Standpunkt durch die Repräsentation vom 30. März 1838. Die Denkschriften von 1791 und 1838 gründeten auf den alten Gesetzen und Verträgen von Großwardein, Speijer und Prag (1538, 1571, 1595), auf dem siebenbürgischen Landesgesetz von 1567, dem Vertrag mit General Caraffa (1688) und der Pragmatischen Sanktion (1722). Man zeigte deutlich, daß "jene Union zwischen diesem Fürstenthum und dem Königreich Ungarn, welche unter Aufrechterhaltung unserer *Municipalgesetze, Rechte und Privilegien* eingegangen werden konnte, bereits zu Stande gekommen längst bestehe, daß daher die Anschauung und Absicht der Stände nicht dahin gehe, irgend eine *neue Union*, welche eine *Reincorporation* bedeute und unsere Gesetze, Rechte und Privilegien in Gefahr bringen könnte, einzugehen". Die Unabhängigkeit beider Reiche (duo Regna) wurde klar gemacht.²

¹ Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Zweiter Theil 1848-1858 (II. Bd.), Wien 1877, S. 368.

² Ebenda, S. 370.

Im siebenbürgischen Landtag von 1833-1836 erhob sich zum ersten Mal eine in der Minderheit befindliche Fraktion des ungarischen liberalen Adels zu Wort, die sich dem Gedanken der Union mit Ungarn anschloß. Der Gedanke hatte jedoch weniger radikale Akzente als in Ungarn, da die siebenbürgisch-ungarischen Liberalen zu einem Kompromiß bereit waren, der ihre Standesprivilegien in bezug auf die numerische Mehrheit der Rumänen sichern sollte.

Auf dem siebenbürgischen Landtag von 1841-1843 kamen die ungarischen Tendenzen erneut zum Ausdruck. Die Antwort der Stände darauf war die Repräsentation vom 22. März 1842, die auf derselben Grundlage den Gedanken der Unabhängigkeit Siebenbürgens in bezug zum Königreich Ungarn aussprach, indem Siebenbürgen denselben gemeinsamen Landesfürsten mit Ungarn verehrte, den ungarischen Gesetzen aber nicht unterworfen werden konnte.

Kurz vor Schluß des letzten in friedlichen Zeiten abgehaltenen siebenbürgischen Landtags überreichten die Stände eine identische Repräsentation (3. November 1847).

Wegen des Ausbruchs der Revolution wurde der traditionelle Weg plötzlich preisgegeben.

*

Die Revolution in Pest und das 12-Punkte-Programm der ungarischen Nation, das den Wunsch der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn ausdrücklich enthielt, führte die Sachsen zur Klärung ihrer Haltung. Die zum Großteil auf dem Königsboden lebenden weniger als 200.000 Sachsen waren sich sowohl ihrer numerischen Minderheit als auch der Tatsache bewußt, daß ihr Überleben sowie die Gewährleistung ihrer historischen Rechte von ihrem Verhalten abhingen.

Welches waren ihre historischen Rechte? Der Sachsenboden umfaßte die alte Hermannstädter Provinz, also den Hermannstädter Stuhl und die sieben Stühle Broos, Mühlbach, Reußmarkt, Leschkirch, Großschenk, Reps, Schäßburg, die zwei Stühle Mediasch und Schelk sowie die Distrikte Kronstadt und Bistritz. Alle zusammen bildeten *das sächsische Munizipium*, dessen Innenorganisation auf den Regulativpunkten von 1805 fußte. Das vertretende Forum des Sachsenbodens und gleichzeitig seine höchste administrative und rechtliche Instanz war die vom Sachsengrafen geführte Sächsische Nationsuniversität. Der Ausdruck der sächsischen Selbständigkeit war das Munizipium, die Verteidigerin des Munizipiums war die Nationsuniversität. Deshalb bedeutete jeder Angriff auf die Universität

eine Gefahr für den Fortbestand der sächsischen Autonomie. Und umgekehrt, jede Frage von nationaler Bedeutung wurde in den Universitätsversammlungen, den sogenannten Nationalkonfluxen, besprochen und beraten. Dabei stellte die Nationsuniversität den Einigungs- und Gleichgewichtsfaktor der verschiedenen sächsischen Meinungen dar. In politischer Hinsicht wurde die sächsische Nation durch ihre Stuhl- und Distriktsabgeordneten im siebenbürgischen Landtag vertreten, dessen Beratungen in abgesonderten (z.B. die sächsischen Nationalversammlungen) und gemeinsamen Sitzungen (mit Teilnahme aller drei Stände) stattfanden.

Diese Gepflogenheiten waren bisher nötig und ausreichend gewesen, um die sächsischen Sonderrechte gesetzmäßig zu sichern. Die Rechtsordnung wankte aber im März 1848, als die Ereignisse eine unvorhersehbare Bahn eingeschlagen hatten. Der Sachsengraf, die Nationsuniversität, die sächsischen Beamten und Landtagsabgeordneten - stellten sie allein den Nationalwillen dar? Die öffentliche Meinung der sächsischen Nation drückte sich zum ersten Mal in der Presse aus. Die sächsischen Zeitungen teilten mit und konzentrierten persönliche Standpunkte; gleichzeitig aber spielten sie die Hauptrolle in der Kristallisierung einer neuen Ideologie.

Im Frühjahr 1848 waren die Meinungen über die Union in den Reihen der Sachsen geteilt. Auch die sächsische Presse war in Zeitungen mit unionsfeindlicher und unionsfreundlicher Haltung gespalten. Von April bis Juni 1848 stand die Annahme oder Zurückweisung der Union im Vordergrund der journalistischen Debatten.

Die Unionsgegner mit Hermannstadt an der Spitze sahen in der Union eine Gefahr für den Fortbestand der Sachsen. Der "Siebenbürger Bote" beschrieb sowohl die Ereignisse in Pest vom 15. März als auch ihren Widerhall in Klausenburg (20. März), als sich die ungarische konservative Partei und die liberale Opposition vereinigten, um gemeinsam für die Union Siebenbürgens mit Ungarn zu wirken.³ Die Stimmung der Hermannstädter ist bekannt. Ihre Treuerklärung wurde dem Sachsengrafen am 26. März überreicht; die eben tagende Nationsuniversität wurde aufgefordert die Loyalitätserklärung des sächsischen Volkes an den Kaiser zu schicken.⁴ Die Adresse der Universität an den Kaiser vom 29. März bewies eine standhafte

³ "Sb. Bote", Nr. 24, 23. März 1848, S. 95.

⁴ Ebenda, Nr. 26, 29. März 1848, S. 105. Über Klausenburg am 20. März auch das "Sb. Wochenblatt", Nr. 26, 30. März 1848, S. 147.

Haltung hinsichtlich der Wahrung der Staatseinheit Großösterreichs - mit Erhalt der siebenbürgischen Grundgesetze, der Pragmatischen Sanktion und der sächsischen Selbstverfassung.

Die Losung "Unió vagy halál!" (Union oder Tod) hallte im "Erdélyi Híradó" (Nr. 340 vom 30. März 1848) wider. Dieselbe Klausenburger Zeitung brandmarkte in einem Artikel über "Die furchtbare Verschwörung der Sächsischen Nationsuniversität" deren unionsgeegnerische Haltung.

In einem "Schwarz und Gelb" betitelten Artikel beschrieb der "Siebenbürgische Volksfreund" den Besuch Telekis in Hermannstadt: "Am 3. Mai früh hat der Gouverneur von Siebenbürgen Hermannstadt besucht, um 10 Uhr reiste er ab. Es gibt Gerüchte daß der Gouverneur sich der Worte 'ungarische Monarchie' bedient haben sollte! Diese zwei Worte entschieden, was geschehen, was nun die ihrem Fürsten treuen Sachsen zu thun hatten." Um 12 Uhr erschien die 12. Compagnie der aus Studenten und Akademikern gebildete Nationalgarde geschmückt mit schwarzgelben Bändern, und die angesehensten Beamten der Stadt trugen diese Farben. Nachmittags war bekannt, daß man des abends im Theater eine schwarzgelbe Fahne ausstecken und eine unzweideutige Erklärung abgeben wolle. Abends, "als die Musik die Introduction spielen wollte, rief das Partere: 'die Volkshymne!' Nachher brach der Jubel los, alle riefen für das constitutionelle Österreich, für das einige Österreich und für den Kaiser". Die Volkshymne wurde begeistert wieder und wieder gesungen. "Nach deren Schluß trat aber der wackere Bürger Ranicher auf und redete etwa mit folgenden Wort das Publikum an: 'Keine andere Union als die der vier siebenbürgischen Nationen! Keine andere Union als die aller zum österreichischen Staate gehörigen Völker! Keine andere Union als die unter Oesterreichs Doppeladler! Es wäre Hochverrath, eine besondere Union zweier zum österreichischen Staate gehöriger Länder zu schließen!' Allgemeiner Beifall ward diesen Worten gezollt."⁵

Dieselbe Zeitung veröffentlichte ein umfassendes Essay, das den antiunionistischen Standpunkt vertrat. Zunächst wurden die Argumente der Unionsfreunde vorgetragen: I. Ungarn hatte eine vollkommen freie Verfassung erhalten, die Frondienste und Zehnten waren aufgehoben worden, alle Staatsbürger waren gleich geworden und sollten gleiche Lasten tragen, die Presse war frei; II. Ungarn sollte die Aufrechterhaltung der sächsischen Municipalverfassung sichern; III. Siebenbürgen hätte eigentlich zu Ungarn gehört, deshalb sei eine

⁵ "Sb. Volksfreund", der Aufsatz "Schwarz und Gelb", Nr. 23, 5. Mai 1848, S. 150-151.

Lostrennung nicht gestattet; IV. "der Fürst selbst hat die Union sanktioniert" (Falsch!); V. wären die Sachsen dagegen gewesen, hätte man sie dennoch zur Union gezwungen. "Die sächsischen Unionsfreunde gewahren nur die Vortheile der Union, die unter den Blumen lauernde Gefahr übersehen sie." Dann wurden die Argumente der Unionsgegner aufgezählt: I. Siebenbürgen alleine, ohne seine Selbständigkeit aufzugeben, könnte eine freie Verfassung aufnehmen, denn "Siebenbürgen ist Jahrhunderte lang auf eigenen Füßen gestanden". Siebenbürgen war 1.000 Quadrat-Meilen groß und hatte einen reichen Schatz an Metallen und Salz, fruchtbaren Boden und 2 Millionen Einwohner. Siebenbürgen müßte kaum dem von Budapest geförderten Centralisationssystem unterstehen. II. Die Sicherungen und Garantien für die Erfüllung der Wünsche der Sachsen zerfielen. "Wahrlich, es würde unserer Nation sehr unwürdig sein, wollten wir uns auf den Großmuth Anderer verlassen." Dabei hatte man von Ungarn keinen Großmut zu erwarten. "Wir haben also, kurz gesagt, keine Sicherheit für die Aufrechterhaltung unserer Nationalität, unserer Freiheiten, des ungetheilten Besitzes unseres Wohnplatzes. Deshalb keine Union mit Ungarn!" III. "Die Behauptung, daß Siebenbürgen zu Ungarn gehöre, ist nur in so fern wahr, als es auch unter dem Könige von Ungarn steht. Sonst ist aber Siebenbürgen ein von Ungarn ganz unabhängiges Reich, mit dem Oesterreich durch eigene Verträge verbunden ist." IV. "Seine Majestät hat den Gesetzartikel betreff der Union Ungarns mit Siebenbürgen nur in so fern bestätigt, wie fern die Stände Siebenbürgens ihre Einwilligung geben." V. "Hören wir, wie Marlin, der doch ein überspannter Freund der Union ist, den Zustand Ungarns schildert:

'In Preßburg schlägt man die Juden todt, in Stuhlweißenburg jagt man sie fort, in Pest entfernt man sie von der Nationalgarde und wüthet gegen ihre Emanzipation. Licht, Licht! - In Nordungarn wollen die Slovaken ihre Sprache zur diplomatischen erheben, in Kroatien ist Standrecht ausgesprochen für jeden Ungarischgesinnten, in Arad werden die Liberalen bluthig geschlagen, die Neusatzer wollen sich an Syrmien schließen, in Temeswar rufen die Serben Zsivio!, in Krasso machen die Walachen Revolutionstribunale, in Szathmar und Bekes revolutionirt theils der kleine Adel, theils der Bauer in Folge kommunistischer Gedanken, denn sie wollen kein Eigenthum mehr achten! In Budapest bilden sich heimliche und öffentliche Klubs aller Art.'

Und in dies Gemenge, in diesen Schmelzofen, aus dem *vielleicht* nach Jahren edles Metall hervorgehen wird, sollen wir über Hals und Kopf hinein stürzen? Wer uns dies zumuthet, ist ein Thor, wahnsinnig aber müßte man uns schelten, wenn wir der Zumuthung Folge leisteten.

Wird Ungarn wirklich das Paradies, wie es die Freunde der Union träumen, nun so rückt es ja nicht vom Platze und es wird uns wohl auch später seine Pforten öffnen. Für jetzt aber wollen wir lieber außerhalb des Paradieses bleiben, und uns fest an das freie *Oesterreich* anschließen, durch dessen Kraft allein auch unser Bestehen gesichert ist.“⁶

Ab Mai 1848 gingen auch die Hermannstädter Zeitungen „Transsilvania“ und „Unterhaltungen aus der Gegenwart“ ins Lager der Unionsgegner, die sich für ein unabhängiges Siebenbürgen und ein unteilbares Österreich aussprachen, entschieden über.

Hingegen hofften die Unionsfreunde auf größere Freiheiten seitens der liberalen ungarischen Regierung als seitens Österreichs. In Kronstadt standen sowohl der Stadtmagistrat als auch die Kommunität auf der Seite der Union. Die Kronstädter Journalisten hegten die Überzeugung, daß die Sozialreformen mit der Union unmittelbar verbunden waren. Auch in Broos war die Stimmung unionsfreundlich. In Schäßburg befürchteten der Bürgermeister Sternheim und die von ihm geführte Fraktion ein „*finis Austriae*“, während die junge Generation mit Carl Gooß und G.D. Teutsch an der Spitze dem Unionsgedanken begeistert anhing.⁷ Teutsch veröffentlichte in den „Blättern für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“ einen Programmartikel über „Was hat Siebenbürgen gegenwärtig zu thun?“⁸ Nach der Bildung der Nationalgarde wurde Teutsch deren Anführer. Man scherzte in Hermannstadt über seine radikalen Ansichten; man sagte, Teutsch hätte Sternheim abgesetzt und in Schäßburg die Republik ausgerufen.⁹

Der „Satellit“ machte einen Aufruf des evangelischen Pfarrers von Kronstadt Georg Hintz bekannt, der die Kreiskommunitäten zur

⁶ „Sb. Volksfreund“, der Aufsatz „Keine Union mit Ungarn“, Nr. 26, 16. Mai 1848, S. 161-164; Nr. 27, 19. Mai 1848, S. 165-166.

⁷ *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1918*, Hg. von Carl Göllner, Böhlau Verlag Köln Wien 1988, S. 6.

⁸ „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“, Nr. 13, 3. April 1848, S. 93-94. Der Aufsatz war T.G. unterzeichnet.

⁹ Friedrich Teutsch, a.a.O., S. 41.

Förderung der Union anspornte.¹⁰ Das "Siebenbürger Wochenblatt" erweckte den Eindruck, daß alle Stadtbürger Kronstadts die in der ungarischen Erklärung ausgesprochenen Unionsidee begrüßten.¹¹ Pestalozzi¹² und Wesselényi Miklós¹³ schrieben Aufsätze über die Wohltaten der Union mit dem Ungarlande. In Betreff der Frage: "Was hat Siebenbürgen von einer Union mit Österreich zu erwarten?" wurden negative Urteile gefällt.¹⁴

Der in den "Blättern..." erschienene obenverwähnte Programmartikel "Was hat Siebenbürgen gegenwärtig zu thun?" bemerkte, daß in Paris "der Kampf für bürgerliche Rechte" ausgebrochen war. Die Wogen der Revolution hatten auch Siebenbürgen erreicht. "Darum der allgemeine Ruf nach Volksbewaffnung." Als zukünftige Aufgaben galten: 1. "Erkämpfung einer anderen Landes-Repräsentation auf der Grundlage der siebenbürgischen Union und der Summe der Bevölkerung - also keine Regalisten mehr, sondern bloß freigewählte Vertreter!" 2. "Vollständige Anerkennung der Gleichheit aller Volksklassen; also keine adelichen Immunitäten, keine adelichen Vorrechte mehr", kein Urbarium und die gleiche Teilnahme an öffentlichen Lasten jeder Art. 3. Neues Steuergesetz auf der Grundlage des Einkommens. 4. Verminderung des stehenden Heeres und Errichtung von Nationalgarden. 5. Verantwortliche Verwaltung der Landeseinkünfte mit Aufhebung der Kammer und Trennung der Domestikalkassen von der Landeskasse. 6. Freiheit der Presse. 7. Trennung der Justiz von der Administration, Anerkennung der nationalen und lokalen Municipalverfassung. 8. Abfassung eines Strafgesetzbuches, Einführung von Geschworenen Gerichten und Regelung der Polizei. Der Artikel war "T.G." (Georg Teutsch) gezeichnet.¹⁵ Die Union bot also den passenden gesetzlichen Rahmen für verschiedene Reformen.

Wie verstanden die Sachsen konkret diese Union? Die sächsische Nation mußte Stellung beziehen und auf die Union nur dann eingehen, wenn der Andreanische Freibrief seine Gültigkeit behielt: "Nemo eos iudicet, nisi Nos et Comes Cibinensis." (Niemand soll sie richten, als Wir /der König/ und der Graf von Hermannstadt.)

¹⁰ "Satellit", Nr. 26, 30. März 1848, S. 111-112.

¹¹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 32, 30. April 1848, S. 184.

¹² Ebenda, Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 225.

¹³ "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", Nr. 13, 3. April 1848, S. 98-99.

¹⁴ "Sb. Wochenblatt", Nr. 41, 22. Mai 1848, S. 237.

¹⁵ "Blätter...", Nr. 13, 3. April 1848, S. 93-94.

Die Vereinigung sollte aufgrund des Status quo stattfinden, mit der weiteren Anerkennung und Erhaltung: 1. der sächsischen Municipalautonomie; 2. der Sächsischen Universität; der Orts- und Kreisämter und des Amtes des Sachsengrafen; 4. der sächsischen Gerichtsstühle. 5. Dagegen sollten die allgemeinen Landesangelegenheiten auf dem ungarischen Landtag besprochen werden; 6. "Die Union der Sachsen mit den anderen ständischen Nationen Siebenbürgens müßte, bezüglich des gegenseitigen Rechtsschutzes und Aufrechterhaltung ihrer Rechte und Freiheiten, auch für die Zukunft emporgehalten werden."¹⁶

Die Hauptfrage war die Union. "So getheilt die Meinungen in dieser Beziehung sind, so stimmen doch die Meisten darin überein, daß dieselbe unbedenklich eingegangen werden könne, wenn die ungarische Nation den Bürgern auf Sachsenboden ihre Verfassung ungekränkt zu erhalten sich anheischig mache, in gleicher Weise, wie sie es den Slaven im Königreiche Ungarn verbürgt." (?)¹⁷

Eine "Wiedergeburt" Ungarns forderte zur Vereinigung auf. Einerseits wogen "alle möglichen Vortheile" der Freiheit; andererseits mahnte auch die Vernunft zu folgendem Urteil: "Nein, wir wollen uns nicht zu Grunde richten", denn die Zurückweisung der Union würde die 170.000 Sachsen, "ein zahmes, kleines, räumlich zerstückeltes Völkchen" vernichten. Erst innerhalb der Union könne die Nationalität versichert werden. "Es ist kein Traum, daß ein vielzüngiger Staat bestehen könne, ohne daß eine Nationalität die andere aufzehren müsse, wenn sie nicht altersschwach stirbt." Als Beispiel wurde Nordamerika angeführt.¹⁸

Die sächsische Presse gab die Manifeste der beiden leitenden Tendenzen heraus.

Das erste Manifest, Marlins "Politisches Programm an die siebenbürger Sachsen", war eine beherzte Annahme der Union. Der Dichter und Nationalgardist Josef Marlin, der bei Gött publizierte, hat in diesem Programm den vollständigen Ausdruck seines exaltierten Temperaments geboten. Marlin sah eine radikale Zukunftstrategie für das sächsische Volk ausschließlich im Rahmen der Union mit Ungarn voraus. Die gleichfalls unionsfreundliche Redaktion des "Satelliten" kommentierte in einer Note: "Das heilige Feuer des Vaterlandssohnes, welches ihn zu diesem Aufrufe begeistert, wissen wir zu ehren und

¹⁶ Ebenda, Nr. 13, 3. April 1848, S. 95-96.

¹⁷ Ebenda, Nr. 17, 24. April 1848, S. 119.

¹⁸ Ebenda, Nr. 18, 1. Mai 1848, S. 121-126.

dankbar aufzunehmen, denn eine kleine Dosis Begeisterung für politische Freiheit und Selbstständigkeit thut unserem Volke selbst in seinen gebildeteren Schichten noth. /.../ Wir sind auch aus dem Grunde unserer Seele für Ein und einig mächtig Oestreich aber zunächst gehören wir zu Ungarn und gehörten dazu bevor noch Ungarn zum Verband der österreichischen Monarchie gehörte. Ein mächtig Oestreich durch den innigsten Anschluß eines geeinigten Ungarreichs!"

Auf Grundlage der 12 Pester Punkte gestaltete Marlin sein Programm folgendermaßen:

1. Union mit den Ungarn, Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit.
2. Einreihung der Sachsenstühle und Distrikte unter Bewahrung volkstümlicher, aber der Reform unterworfenen Institutionen.
3. Gesetzliche Garantie für den nationalen und politischen Verband der Sachsen sowie für die Unverletzlichkeit ihres Gebietes.
4. Gesetzliche Garantie für den Gebrauch der deutschen Sprache in den innern Angelegenheiten der Sachsen, Behaltung der ungarischen Sprache in den diplomatischen Angelegenheiten und in den Beziehungen zu den Komitaten, zum ungarischen Ministerium, zum König.
5. Die Entsendung sächsischer Deputierter zum Reichstag nach Pest.
6. Die sächsischen Nationalkonfluxe sollen weiterhin die Verhältnisse der Sachsen beraten, jedoch unter dem Ministerium stehen.
7. Der Graf der Nation ist Präsident des Konfluxes und Befehlshaber der sächsischen Volksbewaffnung.
8. Die Reform sächsischer Institutionen kann *einzig* und *allein* vom Nationalkonflux ausgehen.
9. Die politische und konfessionelle Emanzipation der rumänisch sprechenden Bewohner des Sachsenlandes; ihre Zulassung zu allen Ämtern, Würden und Handwerken.
10. Jede rumänische Ortschaft /des Sachsenlandes/ soll eine deutsche Schule erhalten.
11. Abschaffung des Zehnten, Abschaffung der protestantischen Pfarrer auf rumänischen Dörfern, Belohnung der Geistlichkeit durch die sächsische Nation nach Altersstufen, Besteuerung des kirchlichen Gutes.
12. Rückgabe der Zehntquarten an die Nation.
13. Entweder die gründliche Reform oder die Auflösung der Zünfte.
14. Öffentlichkeit und Mündlichkeit, Rechnungslegung der sächsischen Beamten, Säuberung der Magistrate. "Licht soll fallen auf die Sünden

unserer Bureaukratie, welcher wir, nächst unsern Lehrern, alles Elend der Nation zu verdanken haben.“

15. Aufnahme aller sächsischen Ortschaften in die Reihen der freien, sich selbst regierenden Gemeinden.

16. Reform, freie Gestaltung, Lehr- und Lernfreiheit der Hermannstadter Rechtsakademie.

17. Gründliche Reform der Gymnasien: a) Vereinfachung der Studien; b) Abschaffung der lateinischen Sprache für die untern Schulen; c) Lehrstuhl für ungarische Sprache; d) Lehrstuhl für Naturwissenschaften; e) Abschaffung des die Humanitätsstudien begleitenden theologischen Kurses; f) Schullehrer-Seminar; g) Abschaffung der "Privatstunden" der Professoren; h) fixe Professorstühle; i) "Einberufung von Männern, welche der Jugend nicht nur das Aleph und Gimel, sondern auch von der Zeit und vom Vaterlande zu sagen wissen. Der Gott der Freiheit und der Liebe helfe uns dies Alles zu vollbringen!"

Der junge Marlin schrieb dieses Programm in Pest. Die Redaktion fügte "Eine Antwort auf das politische Programm an die Siebenbürger Sachsen" hinzu, die von Vater Marlin, Nationalgarde-Hauptmann, in Mühlbach unterzeichnet war: "Mein Sohn! Ich bin weit entfernt, deine Begeisterung für eine Sache zu tadeln, welche mit ihrer Großartigkeit in der Welt Aufsehen macht." Er, der Vater, verteidigte bloß die Tugenden der Sachsen, die der Sohn in seinem Schwung nach Erneuerung und Bruch mit dem Alten negativ beurteilte. Die Unionsfrage kam wieder auf, dieses mal vom Standpunkt der älteren, erfahrenen Generation: "Wir reichen Euch, Ungarische Brüder! gewiß vertrauensvoll die treue Bruderhand, aber wir fordern von Euch, daß Ihr den Unionseid uns haltet. Im Landtag werde die Sache abgethan, wie auch der Kaiser es wünscht, mit Ruhe und ohne Beschränkung des Stimmrechtes!"¹⁹ (*Anhang*, Dok. Nr. 1.)

Das zweite Manifest stellt den Leitartikel des Antiunionismus dar. Theodor Fabini schrieb: "Wißt ihr was diese 5 Buchstaben (Union) heißen? Sie heißen nichts Geringeres als: Das Sachsenvolk ergibt sich vermöge derselben auf Gnade und Ungnade an die Ungarn, und zwar ohne Schwertstreich, es erwartet von der Großmuth der Ungarn alles das, was es Jahrhunderte hindurch besessen hat, was es gegenwärtig factisch und rechtmäßig besitzt, was es für alle Ewigkeit mit Recht besitzen soll, was ihm kein Ungar, kein Walache mit Gewalt rauben

¹⁹ Marlin, *Politisches Programm an die siebenbürger Sachsen*, in: "Satellit", Nr. 34, 27. April 1848, S. 170-172.

kann, wenn wir nicht selbst unsere Hand zum Selbstmorde erheben. /.../ Wer dem Gange der Ereignisse in Ungarn gefolgt ist, wird errathen, wohin die Bestrebungen und Errungenschaften der Fortstürmenden zielen: Eigenes Ministerium, besonders Verlangen nach eigenem Finanz- und Kriegsministerium, Ausweisung alles nicht-ungarischen Militärs und Zurückverlegung alles ungarischen Militärs nach Ungarn, Stellung der Grenzsoldaten Ungarns und Siebenbürgens unter den Palatin - merkt ihr, wo das hinaus will?" usw.²⁰ Theodor Fabini half bei der Errichtung des sächsischen Jägerbataillons, welches gegen die ungarische Revolutionsarmee kämpfte, und starb nach dem Angriff von Piski am 10. Februar 1849.²¹ (*Anhang*, Dok. Nr. 2.)

Es ist bekannt, daß Daniel Roth einige Voraussagen über die nahe Zukunft in seinem Büchlein "Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche dako-romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone" machte. Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" veröffentlichten zwei Adressen aus Deutschland, die gegen Roths Gedanken gerichtet waren. Die erste von ihnen forderte die Ungarn auf, die Deutschen in Siebenbürgen als Brüder zu behandeln, da sie deutsch bleiben wollten. Die zweite Adresse spornete die Sachsen an, ihrer Vergangenheit und ihrem Deutschtum treu zu bleiben.²² Deutschlands und Österreichs Interessen und Bündnisse stimmten nicht immer überein, deshalb wurde das Deutschtum der Sachsen 1848 zum ersten Mal mit politischer Zielsetzung hervorgehoben. Einerseits waren die Sachsen treue Bürger des österreichischen Staates; indem sie sich zum Deutschtum bekannten, schlossen sie sich andererseits der deutsch-ungarischen Kollaboration an, die allmählich einen offenbar antiösterreichischen Charakter gewann.

Der am 29. Mai 1848 in Klausenburg einberufene Landtag brachte den Sachsen eine unerwünschte Zersplitterung der Einheit. Im Unterschied zu den vorausgegangenen Landtagen, in denen die Meinungseinheit in den Reihen der Sachsen selbstverständlich und reibungslos funktioniert hatte, brachte eben die Hauptfrage der Debatten Zwiespalt unter sie. Hermannstadt und die meisten sächsischen Jurisdiktionen erklärten sich gegen die Union Siebenbürgens mit Ungarn. Die Instruktionen der Magistrate von

²⁰ Theodor Fabini: "Keine Union!", in: "Satellit", Nr. 37, 18. Mai 1848, S. 186-188.

²¹ Friedrich Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, in: "Hundert Jahre sächsischer Kämpfe", Hermannstadt 1896, S. 189.

²² "Blätter..." , Nr. 22, 29. Mai 1848, S. 139-141.

Kronstadt, Schäßburg und Reps an ihre Landtagsdeputierten versahen die Annahme der Union, jedoch mit strenger Gewährleistung der sächsischen Bedingungen.

Die Bedenken derjenigen, die eine freie Beratung und eine loyale Annahme der gesetzlichen Vorschriften bei einer Verhandlung der Union befürchteten, waren gerechtfertigt. Schon in der ersten gemeinsamen Sitzung behandelten die Stände, mit Beseitigung der ersten zwei Punkte der Geschäftsordnung, den die Union betreffenden dritten Punkt. Die Hermannstädter Abgeordneten erklärten in der Nationalversammlung am 29. Mai abends, daß die "allzugroße Einwirkung der in den letzten Tagen und Stunden durch die Mitstände vollführten Demonstrationen auf die Gemüther der Anwesenden", der "Druck des herrschenden Terrorismus" die Deputierten zur Annahme der Union führten, in der Hoffnung, dadurch mindestens die Durchsetzung der sächsischen Bedingungen im Landtag herbeiführen zu können. Freilich kam es nach der Ausrufung der Union in der gemeinsamen Sitzung am 30. Mai zu keiner weiteren Behandlung der betreffenden Bedingungen. Der Gepflogenheit gemäß wurde der Unionsartikel als Doppelexemplar an die höchsten Stellen zur Bestätigung entsandt.

Das in Klausenburg sich abspielende Ereignis erregte heftige Reaktionen in den sächsischen Kreisen. Mehrere Stühle gaben ihren Abgeordneten ein Mißtrauensvotum für die Verletzung ihrer Instruktionen. Andere Kreise (Hermannstadt, Leschkirch) beriefen ihre Deputierten zurück, obwohl diese ihre die Union zurückweisende Sondermeinung im Protokoll der Nationalversammlung am 29. Mai vermerken ließen.

Die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" veröffentlichten zwei Aktenstücke. Die erste Schrift kam von der Hermannstädter Bürgerversammlung vom 3. Juni 1848, welche die "Schäßburger Brüder" beschwor, sich ihr anzuschließen, um der Nationsuniversität eine Petition einzureichen. Die zweite Schrift gab den Inhalt der Denkschrift wieder, in der die Nationsuniversität angegangen wurde, alle sächsischen Kreise aufzufordern, das Verhalten der Deputierten zu beurteilen, um die Einheit des sächsischen Volkes wiederherzustellen. Der Denkschrift folgten 603 Unterschriften gefolgt. Eugen von Friedenfels meint, daß die Hermannstädter Bürgerversammlung auch eine Adresse an den Kaiser richtete. In dieser wurde der Kaiser gebeten, dem gewaltsam erzwungenen Unionsartikel die Bestätigung zu versagen. Derselbe Verfasser behauptet, daß in

wenigen Tagen fast 17.000 (!) Unterschriften, "Unterschriften wohlverstanden, nicht simulirte oder unterschobene Kreuzeszeichen, beisammen waren und das Dokument wurde der Nationaldeputation in Innsbruck zur Überreichung an den Monarchen übersendet".²³

Obwohl der siebenbürgische Landtag die Union formell ausgesprochen hatte, behielten sowohl der "Siebenbürger Bote" als auch die "Transsilvania" und der "Volksfreund" ihre antiunionistische Haltung. Die Zeitungen drückten ihre Unzufriedenheit hinsichtlich des Verhaltens der sächsischen Landtagsabgeordneten aus und veröffentlichten ihre Berichte über die betreffende Sitzung.²⁴

Der Kaiser hatte inzwischen die Union sanktioniert (10. Juni 1848). Weder die sächsische Nationaldeputation noch die rumänische konnten ihre Denkschriften dem Kaiser rechtzeitig einreichen. Der Gesetzartikel gelangte nach Siebenbürgen zurück, wurde in der 10. Landtagssitzung vom 19. Juni den Ständen verlautbart und angenommen. Die weiteren zur formellen Gültigkeit notwendigen Veranlassungen wurden den Protonotären übertragen.

Dem Publikum wurde der Inhalt der von den sächsischen Deputierten dem siebenbürgischen Landtag am 20. Juni 1848 eingereichten Denkschrift mitgeteilt. Darin wurde die Hoffnung ausgesprochen, daß es nicht zu spät zur Verhandlung der Unionsbedingungen war. Die sächsische Nation sah sich zur Union mit Ungarn nur nach Annahme ihrer Bedingungen verpflichtet.²⁵ Der Kaiser beantwortete die sächsische Denkschrift sowie jene der rumänischen Nation durch eine Verordnung.²⁶

Nun wurden die Bedingungen der Union besprochen. Die Sachsen versammelten sich unter der Flagge der Nationsuniversität. Der Sachsengraf Franz Salmen reichte dem ungarischen Ministerium einen Protest gegen die Union ein.²⁷ Die "Sünden des ungarischen Ministeriums" wurden enthüllt. Hermannstadt war zur "Zielscheibe" der ungarischen Presse geworden, die großes Interesse für die Ursache der dortigen standhaften Ablehnung der Union äußerte.²⁸

²³ "Blätter...", Nr. 23, 5. Juni 1848, S. 149-150; Eugen von Friedenfels, a.a.O., Bd. II, S. 372-374.

²⁴ "Transsilvania", Nr. 45, 6. Juni 1848, S. 177-179; Nr. 46, 7. Juni 1848, S. 180-182; Nr. 48, 16. Juni 1848, S. 189; "Blätter...", Nr. 23, 5. Juni 1848, S. 149-150.

²⁵ "Satellit", Nr. 47, 12. Juni 1848, S. 227-229.

²⁶ "Sb. Bote", Nr. 67, 7. Juli 1848, S. 269.

²⁷ Ebenda, Nr. 72, 19. Juli 1848, S. 289.

²⁸ "Unterhaltungen...", Heft 9, 1. Juli 1848, S. 138: "Sünden des ungarischen Ministeriums"; Heft 10, 8. Juli 1848, S. 154: "Hermannstadt als Zielscheibe".

Die außerordentliche Nationsuniversitätsversammlung fand vom 26. Juni bis 2. Juli statt. Die Versammlung beschloß in der Sitzung vom 27. Juni, daß die Unionsbedingungen der Sachsen folgende sein sollten: 1. die unveränderte Aufrechterhaltung des sächsischen Territorialgebietes; 2. die sächsische Nationsuniversität, unter ihrem Nationsgrafen, sollte auch weiterhin die Grundlage des sächsischen Nationalverbandes bilden, mit den Wirkungskreisen: a) Justiz (die Nationsuniversität als Appelationsgericht), b) Verwaltung des Nationalvermögens, c) Entwurf von Statuten; 3. Garantie der freien Kommunalverwaltung; 4. die Beibehaltung der deutschen Sprache als Geschäftssprache; 5. die unabhängige, freie Stellung der Kirchen und Schulen; 6. Beibehaltung der sächsischen Municipalgesetze und der Autonomie.²⁹ (*Anhang*, Dok. Nr. 5.)

Für den 2. Juli wurde der ungarische Reichstag nach Pest einberufen. Die siebenbürgischen Gerichtsbarkeiten wurden eingeladen, ihre Abgeordneten zu entsenden. Die sächsische Nationsuniversität verschob die Durchführung der Abgeordnetenwahl bis in den letzten Augenblick, da die Sanktionierung des Unionsartikels noch nicht eingetroffen war. Endlich wurde dieser mit kaiserlichem Reskript vom 14. Juli 1848 bestätigt und die Tätigkeit des siebenbürgischen Landtags infolge eines weiteren Reskriptes am 18. Juli aufgehoben. Am letzterwähnten Tag bestätigte auch der Erzherzog Palatin Stephan das Unionsgesetz, in dessen § 2 die Mitglieder der am Landtag gewählten Unionskommission genannt waren. Folgende Mitglieder sollten die zur Verhandlung der Union nach Pest abreisende Deputation bilden: der Gouverneur Graf Joseph Teleki als Vorsitzender der Kommission oder in dessen Verhinderung der Ständepräsident Freiherr Kemény Ferenc, der Obergespan Graf Thoroczkai Miklos, der Oberkönigsrichter Joseph Balási, der griechisch-katholische Bischof Ioan Lemeni; die Regalisten: Graf Bethlen János der Ältere, Freiherr Jósika Miklos, Freiherr Kemény Domokos, Graf Teleki Domokos, Horváth István; die Abgeordneten: Freiherr Kemény Dezsö, Joseph Zeyk, Wolfgang Wéer, Graf Bethlen János der Jüngere, Pálffy János, Mikó Michael, Moses Berde, Konrad Schmidt, Carl Gooß, Elias Roth, Wilhelm Loew, Gyergyai Ferenc, Freiherr Wesselényi Miklos, Szász Károly, Graf Teleki Lajos, Demeter Jozsef, Daniel Hankó, Alexandru Bohăţel, Thesaurariatsrat Debreczeni Márton und der griechisch nicht unierte (orthodoxe) Bischof Andrei Şaguna.

²⁹ "Satellit", Nr. 56, 13. Juli 1848, S. 275-276.

Die sächsischen Kreise sandten also ihre Abgeordneten nach Pest. Der ungarische Reichstag war zu jenem Zeitpunkt die einzige Konsequenz der ausgerufenen Union Siebenbürgens mit Ungarn. Denn in Siebenbürgen war die Sachlage mit Beibehaltung des Guberniums und der Municipien so gut wie unverändert geblieben. Nur die Hofkanzlei und der Landtag wurden aufgelöst. "Hierüber, daß nämlich eine eigentliche - selbst nur factische - Durchführung der Union zu jener Zeit gar nicht stattgefunden hat, kann kein Zweifel obwalten." (Eugen von Friedenfels)³⁰

Erst am 12. September legte die siebenbürgische Regnicolardeputation unter Vorsitz des Gouverneurs Teleki die zur Durchführung der Union notwendig erachteten Gesetzentwürfe dem ungarischen Repräsentantenhause vor. Schon die Titel der 20 Artikelentwürfe belegen, daß bis dahin von einer Durchführung der Union keine Rede war:

Art. 1. Von der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn; Art. 2. Von der Anerkennung der siebenbürgischen Abgeordneten; Art. 3. Von der "Inarticulierung" des siebenbürgischen Gesetzartikels hinsichtlich der Robott-, Zehnt- und Geldleistungen; Art. 4. Von der Verwandlung der aufgehobenen siebenbürgischen Urbarialleistungen in eine Staatsschuld; Art. 5. Von der Aufhebung des Zehnten von Körperschaften; Art. 6. Von der gemeinsamen Steuerpflicht in Siebenbürgen; Art. 7. Von der Absonderung der siebenbürgischen Provinzial- und Domesticalkassen; Art. 8. Von der Ausdehnung des Pressegesetzes auch auf Siebenbürgen; Art. 9. Von der Gleichberechtigung der in Siebenbürgen "recipierten" Religionen (zu diesen wurden auch die Griechisch-Unierten gerechnet); Art. 10. Von der Organisation der öffentlichen Verwaltung; Art. 12. Von der künftigen Besetzungsart der Oberbeamten der Szekler- und sächsischen Stühle; Art. 13. Von der Verwendung der bisherigen siebenbürgischen Beamten; Art. 14. Von der vorläufig fortbelassenen Funktion der Kreisversammlungen in Siebenbürgen; Art. 15. Von der Beamtenwahl in den einzelnen Kreisen Siebenbürgens; Art. 16. Von den siebenbürgischen Städten und den mit Magistrat versehenen Gemeinden; Art. 17. Von der Errichtung der Nationalgarde in Siebenbürgen; Art. 18. Von der Ausdehnung auch auf Siebenbürgen der ungarischen Gesetzartikel IX und X/1840 betreff die Feldpolizei, Wasserrechte und Kanäle; Art. 19. Vom Salzpreise in Siebenbürgen; Art. 20. Von der siebenbürgischen Militärgrenze.

³⁰ Eugen von Friedenfels, a.a.O., S. 376.

Erst diese Gesetzartikel trachteten danach, die Union konkret anzuwenden. Die vorgeschlagenen Umgestaltungen sahen, z.B. im Art. 10, die Aufhebung des siebenbürgischen Guberniums und die unmittelbare Unterordnung der siebenbürgischen Gerichtsbarkeiten unter das ungarische Ministerium, die Auflösung des siebenbürgischen Thesaurariats und die künftige Behandlung seiner Geschäfte vom ungarischen Finanz- und Handelsministerium, die Unterordnung der siebenbürgischen Konfessionen, Kirchen und des Unterrichts unter das ungarische Kultus- und Unterrichtsministerium vor.

In der Abendsitzung des 12. September wurden die Gesetzentwürfe im Repräsentantenhaus verlesen und *en bloc* angenommen. Die sächsischen Abgeordneten saßen hilflos da, unfähig einzuschreiten, da ihre Anzahl - durch den Abgang der sechs sächsischen Deputierten aus dem ungarischen Reichstag am Tage zuvor - unvollständig war.

Die erwähnten Gesetzartikel wurden an der Magnatentafel nicht behandelt; sie erhielten auch keine königliche Sanktion, wurden nie veröffentlicht oder durchgeführt, da sich die Ereignisse zu überstürzen begannen.³¹

Die Hermannstädter Kreisversammlung vom 29. September entschied, daß die beiden zurückgetretenen Hermannstädter Abgeordneten Hermann Schmidt und Josef Rosenfeld des öffentlichen Lobs würdig seien, daß die Kreisversammlung von einer Union mit Ungarn "überhaupt nichts wissen" wolle und daß sie das ungarische Ministerium nicht anerkenne.³² Die offene Frondehaltung wurde in den folgenden Wochen von der Presse kommentiert. "Drei Monate nach der Union" mußten auch die Kronstädter Unionsfreunde zugeben: daß "die Befürchtungen der Antiunionspartei Wahrheit werden" sollten.³³

Am 1. Oktober kam in Hermannstadt eine Bürgerversammlung zusammen, welche in 12 Punkten die Wünsche und Forderungen der Sachsen enthielt. Das Programm beantragte eigentlich eine Föderalisierung Siebenbürgens. Man verlangte: I. die wahre bürgerliche Freiheit und Rechtsgleichheit, die Aufhebung der Urbariallasten und des Zehnten sollten ihre Gültigkeit behalten; II. Siebenbürgen soll zu einem unabhängigen Königreich erklärt werden;

³¹ Ebenda, S. 375-378.

³² "Sb. Bote", Nr. 101, 25. September 1848, S. 405; Nr. 103, 29. September 1848, S. 412; "Unterhaltungen...", Heft 20, 11. Oktober 1848, S. 313; "Transsilvania", Nr. 79, 6. Oktober 1848, S. 315-316.

³³ "Satellit", Nr. 71, 4. September 1848, S. 351.

III. das Königreich Siebenbürgen soll ein Bestandteil der österreichischen Monarchie bleiben; IV. die Grundlage der Sonderverfassung Siebenbürgens sei ein Föderativsystem, "eine wahre politische Union (nicht Verschmelzung, wie man dieses Wort mißbraucht hat) aller im Lande lebenden Völker"; V. Da aber nur drei Nationen, die Ungarn, Szekler und Sachsen ein bestimmtes Gebiet haben, so soll auch den Rumänen ein solches besonderes politisches Gebiet ausgeschieden werden; VI. Diese Territorialausscheidung soll mit Rücksicht auf die geographische Lage nach Grundsätzen des Rechts und der Billigkeit verhandelt und entschieden werden; VII. Jede Bevorzugung irgend eines christlichen Glaubensbekenntnisses soll auch in Siebenbürgen aufhören; VIII. Die Spezialgesetzgebung Siebenbürgens soll mit Beteiligung aller vier Landesnationen von einem neu zu konstituierenden Landtag, auf dem die vier Sprachen gelten würden, gemeinschaftlich verfaßt werden; IX. Die Landesregierung soll aus gleichvielen Mitgliedern der "fördernten Völker" bestehen und mit jedem Volke in seiner eigenen Sprache verkehren; X. Die oberste Regierungsbehörde Siebenbürgens soll dem gesetzgebenden Körper dieses Landes verantwortlich gemacht werden; XI. Der Kaiser und König wird gebeten, in der kürzest möglichen Zeit eine nach dem im Punkte VIII. ausgesprochenen Grundsätze zu wählende konstituierende Versammlung der Vertreter der "unirten Völker" zur Ausarbeitung der Sonderverfassung zu berufen; XII. Jedem Volke soll es erlaubt sein, sich in seinem Innern zu reformieren. Aufgrund der 12 Punkte sollte allen Völkern des Landes eine gleichmäßige Freiheit zuerkannt werden, "ohne die Kraft der Gesamtmonarchie zu vernichten oder auch nur zu verringern".³⁴ (*Anhang*, Dok. Nr. 6.)

Stephan Ludwig Roth schrieb in bezug auf dieses Programm: "Was wir wünschen und verlangen" muß in allen Landessprachen erscheinen. Die *Gazetta /de Transilvania/* und das Organul /național/ würden den Aufsatz wohl aufnehmen, aber das täte kein madjarisches Blatt, oder wenn es es täte, so würden die schändlichsten Anmerkungen dazu gemacht, die den ersten Eindruck schwächten. Die Romainen müßten überdies noch aufgefordert werden, an alle ihre

³⁴ "Sb. Volksfreund", Nr. 69, 13. Oktober 1848, S. 341-342, das Programm "Was wünschen und verlangen wir", auch vom "Satellit", Nr. 83, 16. Oktober 1848, S. 395-396 übernommen.

Parochien Exemplare zu versenden, wie dieses auch bisher in neuester Zeit geschehen ist. Was von ihrer Seite kommt, ist angenommen!"³⁵

Die Periodika veröffentlichten die "Abschrift über das zwischen Ungarn und den übrigen Ländern Österreichs bestehende Band der Einigung".³⁶ Am 22. September richtete der Kaiser Manifeste an seine Völker und Truppen in Ungarn.³⁷ Blutige Vorfälle in Ungarn (28. September) führten zur Promulgierung des kaiserlichen Reskripts vom 3. Oktober, das Siebenbürgen unter das Kriegsgesetz stellte. Adam Recsei de Recse wurde vom Kaiser zum ungarischen Ministerpräsidenten ernannt. Der Kaiser befahl weiter: die Auflösung des ungarischen Reichstags, die Unterordnung der in Ungarn und Siebenbürgen stehenden Truppen unter den Banus von Kroatien Jelachich, der mit unbeschränkter Macht ausgestattet wurde. Der "Volksfreund", der das Reskript veröffentlichte, beschrieb Kossuths Reaktion, der das Reskript unter dem Beifall des Reichstags "für eine schändliche Komödie oder für einen räuberischen Gewaltstreich der Kamarilla und Dynastie, die man nur aus Gottes Gnaden noch nicht abgesetzt habe", erklärte. Da Jelachich herannahte, behauptete Kossuth, ihm leicht 200.000 Mann entgegenstellen zu können.³⁸

Nach dem Ausbruch des Bürgerkrieges im Herbst 1848 stellten sich sowohl die Nationsuniversität als auch die Mehrheit der sächsischen Bevölkerung auf die Seite der Kaiserlichen, also ins selbe Lager mit den Rumänen. Die Stimmung und die von diesem geschichtlichen Augenblick veranlaßten Überlegungen sind in den Erwägungen St.L. Roths überzeugend wiederzufinden. In einem an den Verleger Joahn Gött am 14. Oktober 1848 gerichteten Brief schrieb Roth: "In jüngster Zeit ist das Politisieren in den Zeitungen beinahe überflüssig geworden, da die Politik nun ins Leben gedrungen ist. Man politisiert bereits mit Kanonen." Die Sachsen befanden sich vor einer schwierigen Wahl: "In Siebenbürgen hat sich für *tricolor* das

³⁵ Stephan Ludwig Roth. *Gesammelte Schriften und Briefe* - aus dem Nachlaß herausgegeben von Otto Folberth, Bd. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849. Nachträge aus den Jahren 1816-1847. Mündliche Überlieferungen, Anekdoten, Legende. Biographische Zeittafel*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, S. 110: der Brief St.L. Roths an Stephan Adolph Bergleiter aus Hermannstadt, 13. Oktober 1848.

³⁶ "Blätter...", Nr. 39, 25. September 1848, S. 247-249; Nr. 40, 2. Oktober 1848, S. 255-57; Nr. 42, 16. Oktober 1848, S. 272-274.

³⁷ "Satellit", Nr. 80 und 81, 9. Oktober 1848, S. 388-390.

³⁸ "Sb. Bote", Nr. 109, 13. Oktober 1848, S. 436; Nr. 112, 20. Oktober 1848, S. 449; "Sb. Volksfreund", Nr. 69, 13. Oktober 1848, S. 344.

magyarische Element von Anfang an entschieden. Ganz natürlich. Für das neue Schwarzgelb die Rumänen. Wir Sachsen haben uns auch zu entscheiden. Neutralität gilt nicht. Wir sind die Schwächeren, geben aber dort den Ausschlag, wohin wir uns neigen. Daß wir die Schwächeren sind, dürfen wir nie vergessen: immer aber beherzigen, daß das neue Schwarzgelb besser ist als die Tricolor selbst des Anfangs.

Die zwei Alternativen sind: 1. Wir stellen uns auf die Seite der Magyaren: so sind wir *eo ipso* gegen die Walachen und gegen die Gesamtmonarchie. 2. Wir stellen uns auf die Seite der Walachen, so sind wir gegen die Magyaren und für die Gesamtmonarchie.

Magyaren und Rumänen sind Zufälle. Wesenheit ist das Prinzip der Gesamtmonarchie, weil diese Idee die Garantie der proklamierten Konstitution Österreichs ist. Es bewacht das Prinzip der Gleichberechtigung eine jede Nationalität, die Tschechen in Böhmen, die Slaven in Ungarn, die Walachen in Ungarn und Siebenbürgen, die Serben in Ungarn, die Italiener usw. Als Deutsche zieht uns das Herz immer zu Deutschen. Ist Österreich uns feindlich, so ist Deutschland noch mehr entfernt. Ich, als Geistlicher, habe überdies geschworen, den Freunden des Kaisers ein Freund, seinen Feinden ein Feind zu sein. Die ungrische Revolution entbindet mich meines Eides nicht, selbst in dem Falle nicht, wenn alle unsere Bedingungen angenommen worden wären. Nun aber auch dieses nicht der Fall ist, wird die Entscheidung um so leichter, dadurch aber, daß die österreichische Konstitution liberaler ist, auch um so ehrenwerter.

Unsere alte sächsische Konstitution war möglich, so lange wir rein und unvermischt unser Territorium bewohnten. Nun aber müssen wir die Mitbewohner auch berechtigen. Gefällt uns, in Bezug auf uns, das Wort Gleichheit, so müssen wir bedenken, daß es auch den Rumänen eben so gut gefällt. Sind wir beieinander, müssen wir nun miteinander leben, ob gern, ob ungern - gleichviel - die Notwendigkeit ist da und nicht zu leugnen noch wegzublasen. Humanität und Christentum spricht auch dafür.“³⁹

Ab Oktober 1848 änderten die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" offensichtlich ihre Haltung. Diese Kronstädter Zeitung war die erste, die zum entgegengesetzten Lager übertrat. In einem Artikel vom 2. Oktober über die "Union und das sächsische Volksthum" behauptete man: "Kurz und einfach: die Union und was

³⁹ St.L. Roth. *Gesammelte Schriften...*, Bd. 7, S. 114-116: St.L. Roths Brief an Johann Gött, Meschen, 14. Oktober 1848. Ein Fragment davon ist auch in der *Kurzen Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, Budapesta 1990, S. 500 wiedergegeben.

damit zusammenhängt - und dahinter steckt, hat das ganze Vaterland in Verwirrung gebracht und besonders unser Volksthum in Gefahr gesetzt. Das kann und will wohl auch Niemand läugnen." Die Sachsen hätten nie von einer unbedingten Union gesprochen. Die Annahme der Union war durch die Hoffnungen der Unionsfreunde zur Entfesselung der Bürokratie, Aufhebung der Urbariallasten, Ausrufung der bürgerlichen Rechtsgleichheit usw. gerechtfertigt. "Dies sind die Gründe, welche uns eine unbeschadet unsers Volksthums eingehende Union Siebenbürgens mit Ungarn annehmbar erscheinen ließ. Es wird dieselben schwerlich Jemand entehrend für die Gesinnung derjenigen, die sich durch sie bestimmt fühlten, nennen können."⁴⁰

Die Nationsuniversität beschloß mit Einverständnis des österreichischen Generalkommandos in Hermannstadt am 30. Oktober die Errichtung eines Feldjägerbataillons und dessen Ausrüstung aus Nationalmitteln. Das Jägerbataillon, das an Gefechten gegen die Bemschen Revolutionstruppen teilnahm, zählte in seinen Reihen berühmte Namen wie G.D. Teutsch und Theodor Fabini.

Am 2. Dezember 1848 verzichtete Kaiser Ferdinand I. auf den Thron Österreichs. Sein Nachfolger Franz Joseph I. leitete das Schicksal der Monarchie bis 1916. Der 17jährige Kaiser sandte am 21. Dezember 1848 einen Gruß an sein "treues Sachsenvolk".

Die ungarische Revolutionsarmee, an dessen Spitze ab dem 15. Dezember General Bem stand, führte siegreiche Kämpfe in Siebenbürgen. Der Kriegsrat vom 1. Februar 1849 beschloß die Einberufung russischer Militärhilfe für die Verteidigung der Städte Hermannstadt und Kronstadt. Ende Februar fand der erste Einmarsch der zaristischen Truppen durch die südlichen Pässe nach Siebenbürgen statt. Im März gelang es jedoch der Revolutionsarmee die Russen und Österreicher zum Rückzug zu zwingen, indem sie den größten Theils Siebenbürgens - mit Ausnahme der Westkarpaten, wo die von Avram Iancu geführten rumänischen Truppen die Macht innehatten - eroberte.

Die "Transsilvania" verteidigte in einem Leitartikel das Prinzip der Gleichberechtigung der Nationalitäten. In derselben Zeitung wurde ein offizielles Aktenstück über das zwischen Ungarn und den anderen Ländern der Monarchie bestehende Band veröffentlicht. Die "Transsilvania" stellte ihr Erscheinen mit Nr. 19 vom 9. März, zwei Tage vor der ungarischen Besetzung Hermannstadts, ein.⁴¹

⁴⁰ "Blätter...", Nr. 40, 2. Oktober 1848, S. 251-252.

⁴¹ "Transsilvania", Nr. 19, 9. März 1849, S. 73-75.

Bems Proklamation an die Bewohner Hermannstadts (17. März) war besonders harsch: "Einwohner von Hermannstadt! Die ungarische Armee ist gekommen, um euch zu zeigen, daß ihr ein Spielball des Lugs und Trugs seid. Die Stimmführer eurer Bewegung, euere schändliche Zeitungen nennen die ungarische Armee einen rebellischen Haufen aus lauter Gesindel bestehend, die keine andere Tendenz hat, als zu rauben, zu brennen und zu morden. Szaßregen führen sie stets als Beispiel an, aber Szaßregen wurde nicht von der ungarischen Armee verbrannt und ausgeraubt! Diejenigen sächsischen Städte, welche der ungarischen Armee keinen bewaffneten Widerstand entgegengesetzten, sind verschont geblieben, so Bistritz, Mediasch, Schäßburg und Szaßváros." Bem erklärte was die ungarische Armee bedeutete und wofür sie kämpfte. Er erinnerte die Hermannstädter: "Ihr habt russische Hilfe angesprochen. Das brandmarkt euch in den Augen von ganz Europa und drückt unserer Sache den Stempel der Rechtmäßigkeit auf. Es kann dies unmöglich der Wunsch aller siebenbürgischen Sachsen sein, die vor kurzem noch so russischfeindlich waren. Ihr könnt euch nur durch einen öffentlichen Widerruf von dieser Schmach reinigen... Eure einzige Rettung ist die Anerkennung der Union mit Ungarn. Die Wahl kann euch nicht schwer fallen zwischen bürgerlicher Freiheit und der Knute, denn was der russische Schutz will, das werdet ihr nun erfahren haben. Auch müßt ihr bereits wissen, wie gut ihr fahren würdet, wenn euere Nationalität und politische Existenz in der walachischen, statt in der ungarischen, womit man euch zu erschrecken suchte, untergehen sollte... Allein, so wie ich die von mir proklamierte Amnestie selbst den walachischen Vandalen hielt, so wird sie auch euch gehalten werden, wenn ihr endlich zur Besinnung gelangt und dem militärischen Einfluß, der euch aussagt, eben so wie der russischen Intervention entsagt, die euch nebstbei als Deutsche beschimpft... Auch ihr Rumänen kommt zur Besinnung. Verjagt euere Verführer, schließt euch fest an die ungarische Regierung mit ihren freisinnigen Grundsätzen an, die euch bereits Freiheit und Eigentum gegeben hat - und mehr könnt ihr von Niemand erlangen, wohl aber Alles, selbst euer Leben verlieren."⁴²

Johann Gött setzte seiner Hauptzeitung, dem "Siebenbürger Wochenblatt", am 26. März 1849 eigenhändig ein Ende und brachte an dessen Stelle die "Kronstädter Zeitung" heraus. Die Redaktionsleitung wurde dem "als entschieden freisinniger Schriftsteller bekannten" Max

⁴² "Kronstädter Zeitung", Nr. 1, 26. März 1849, S. 2, wiedergibt eine Nachricht aus Hermannstadt und Bems Proklamation vom 17. März 1849.

Moltke mit der Verpflichtung übertragen, sich *“der staatlichen Einigung Ungarns und Siebenbürgens, der demokratischen Regierungsform und somit der Freiheit und Rechtsgleichheit aller diese Länder bewohnenden Völker, wie immer die Dinge sich gestalten mögen, beharrlich und ausschließlich widmen zu wollen”*.

Die Zeitungen nahmen die Unabhängigkeitserklärung der ungarischen Nation auf (11. April 1849).⁴³ Im März schrieb Kossuth an Bem: *“Die Union ist ein blosses Wort; durch ihre Siege und durch die Fundamentalorganisation muß die Union erst zur Wahrheit werden.”*⁴⁴

Während der vier Monate der ungarischen Besetzung Siebenbürgens kam die Union Siebenbürgens mit Ungarn endlich zustande. Was die Sachsen betrifft, so waren die Monate März - Juli 1849 durch eine Reihe von unerwünschten Maßnahmen gekennzeichnet, welche ihre Begeisterung für die neue Regierung kaum fördern konnten: die Beschlagnahmung des Vermögens der sächsischen Flüchtlinge, die Verstaatlichung des Vermögens der Sächsischen Nationsuniversität (infolge Ladislaus Csányis Verordnung April 1849), die Auflösung wichtiger sächsischen Institutionen und Ämter, Verhaftungen und Todesurteile. (*Anhang*, Dok. Nr. 9.) Der russische Eingriff im Juni 1849 führte binnen drei Monaten zur Besiegung der Kossuthrevolution (13. August 1849).⁴⁵

Ein anonymer Sachse veröffentlichte im *“Siebenbürger Boten”* Ende September 1849 den Aufsatz *“Was wir wünschen und hoffen”*. Nach Beendigung des *“Bürgerkrieges”* war nun die Regelung der Verwaltung und Vertretung des Sachsenlandes im Sinne der Wiederherstellung des *“uralten geschichtlichen Rechts”* der Sachsen zu erhoffen. *“So werden durch Einfügung des alle Deutschen Siebenbürgens umfassenden Sachsenlandes in das Reichsganze ‘die alten Zeiten wieder neu’; möge auch ihre Kraft und Blüthe unserm Volk und damit eine Bürgschaft mehr für den Glanz der Krone und den Bestand des Staates wiederkehren!”*⁴⁶

*

Auf der Grundlage der oktroyierten Verfassung Österreichs vom 4. März 1849 wurde Siebenbürgen nach Abschluß des Krieges wieder ein autonomes Fürstentum. Ende 1849 teilte die in

⁴³ *“Sb. Bote”*, Nr. 48, 2. Mai 1849, S. 183-186.

⁴⁴ Eugen von Friedenfels, a.a.O., Bd. II, S. 378.

⁴⁵ *“Sb. Bote”*, Nr. 38, 9. April 1849, S. 145; Nr. 37, 6. April 1849, S. 141; Nr. 38, 9. April 1849, S. 145.

⁴⁶ Ebenda, Nr. 128, 24. September 1849, S. 457.

Siebenbürgen eingesetzte provisorische Verwaltung das Land in sechs Distrikte ein, die gemeinsam von Militär- und Zivilkommissären geführt wurden. Als Landesgouverneur wurde Ludwig von Wohlgemuth und als Oberkommissär in Siebenbürgen Eduard von Bach ernannt. Die deutsche Sprache wurde überall in der Verwaltung als amtliche Sprache eingeführt. Obwohl der Kriegszustand im August aufgehoben worden war, wurde er am 8. September 1849 erneut erklärt.

Art. 74 der österreichischen Verfassung sah die ausdrückliche Aufrechterhaltung der Rechte der sächsischen Nation vor. Die Nationsuniversität nahm also ihre Tätigkeit wieder auf und kam am 17. November 1849 zusammen, um die nach Wiederherstellung des Friedens entstandene Lage zu besprechen.

Der Staat hatte die Besoldung sämtlicher Beamten übernommen. Dadurch ersparte sich die Nationsuniversität eine schwere finanzielle Verpflichtung. Die "große Nationaldotation" wurde am 22. August 1850 beschlossen, wodurch das gesamte Vermögen der Nationsuniversität (50.000 fl. C.M.) Schulzwecken gewidmet wurde. Diese Dotation gestattete die Organisation von evangelischen Gymnasien und die Erhaltung des sächsischen Unterrichts. Die evangelische Kirche zusammen mit der Schule in der deutschen Muttersprache wurden zu Grundpfeilern der Volksentwicklung und der Aufrechterhaltung des Gemeinwesens, daher die Bestrebungen zu ihrer Förderung aus Nationalmitteln.

Die nach der Revolution entstandene politische Lage war für die Sachsen zunächst günstig. In kurzer Zeit aber zeigte das in Österreich eingesetzte absolutistische Regime, das eine die Sachsen bevorzugende Verdeutschung des Reiches anstrebte, auch seine zahlreichen Nachteile, und zwar die übermäßige Zentralisation und die vom Innenminister Bach ausgeübte Polizeikontrolle, die Verletzung der persönlichen Freiheiten der Staatsbürger unabhängig ihrer Nationalität. Am 21. März 1850 wurde die Benennung "Sachsenland" formell verboten. Nach dem Tode des Freiherrn Ludwig von Wohlgemuth, der von 1849 bis 1851 als Gouverneur in Siebenbürgen amtierte, wurde das Amt vom Fürsten Karl von Schwarzenberg (1851-1858) bekleidet. Am 12. Mai 1851 fand eine neue Einteilung des Landes in fünf Distrikte statt. Am 31. Dezember 1851 wurde die Märzkonstitution von 1849 aufgehoben. Siebenbürgen betrat damit vollständig die Ära des Neoabsolutismus. 1854 kannte Siebenbürgen eine dritte administrative

Einteilung, dieses Mal in zehn Distrikte. Gegen Ende desselben Jahres wurde der Kriegszustand schließlich aufgehoben.

Die Sächsische Nationsuniversität kam am 21. Februar 1852 zum letzten Mal zusammen, nur um "ihr Testament zu machen" (Friedrich Teutsch) und sich selbst aufzulösen.⁴⁷ Die Lage wurde als dramatisch empfunden. Der Körper der sächsischen Nation war erschüttert.

Ein kurzfristiges konstitutionelles und liberales Zwischenspiel folgte in den Jahren 1860-1867. Die Annahme des Oktoberdiploms (20. Oktober 1860) und des kaiserlichen Patents im Monat Februar 1861 bedeuteten die Anerkennung eines neuen Grundgesetzes in Österreich.

Die Krönung des Kaisers Franz Joseph als König Ungarns (8. Juni 1867) sowie das Unionsgesetz und das Nationalitätengesetz (Dezember 1868) prägten die neue Entwicklung Siebenbürgens und im Rahmen des Landes jene der Sachsen während des österreichisch-ungarischen Dualismus. Der Beschluß des ungarischen Abgeordnetenhauses vom 8. März 1867, infolge dessen die ungarische Regierung zu jedwelchen der Leitung und Verwaltung Siebenbürgens notwendigen Maßnahmen bevollmächtigt wurde, machte den Anfang. Die ersten Bestimmungen in Betreff der sächsischen Bevölkerung waren das Verbot des Zusammentreffens der Sächsischen Nationsuniversität, die am 18. März 1867 einberufen worden war, und die Entlassung des Sachsengrafen Konrad Schmidt aus seinem Amte (8. Februar 1868).

Das "Siebenbürgisch-Deutsche Wochenblatt" bemerkte hinsichtlich des Unions- und Nationalitätengesetzes: "An diesem Tag beginnt eine neue Periode in der Geschichte Siebenbürgens." Der Abgeordnete J.A. Zimmermann zeigte, daß die von der ungarischen Regierung beanspruchte Vollmacht über den (ehemaligen) Königsboden eine "neue Willkürherrschaft" bedeuten sollte.⁴⁸ Die Geschichte bestätigte beide Meinungen.

Die Ausrufung und Durchführung der Union Siebenbürgens mit Ungarn 1848 und 1849 bildete den Präzedenzfall für das Statut Siebenbürgens von 1867 bis 1918.

⁴⁷ Friedrich Teutsch, *Geschichte des sächsischen Volkes für das sächsische Volk*, Bd. IV (1868-1919), Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt 1926, S. 42.

⁴⁸ Ebenda, S. 43.

Der russische Eingriff in Siebenbürgen im Februar 1849 und der russische Feldzug im Monat Juni desselben Jahres widerspiegeln sich in der sächsischen Presse nicht unbedingt als Bild des andern, sondern vielmehr als eine Rechtfertigung des Selbstbildes, als ein Prozeß des sächsischen Kollektivbewußtseins. Die Sachsen waren diejenigen, die sich der Einberufung der Russen nach Siebenbürgen beschuldigten. Sie waren es, die die "Schuld" durch Selbsterklärungen und -rechtfertigungen von sich zu weisen versuchten. Andererseits haben Kossuth, Csány, aber auch Bem den Sachsen die unmittelbare Schuld zugeschrieben, die russische Hilfe herbeigerufen zu haben, und ihnen deshalb "Landesverrat" vorgeworfen. Die während der vier Monate der ungarischen Herrschaft in Siebenbürgen (März - Juli 1849) eingeleiteten antisächsischen Maßnahmen: die Enteignung des Vermögens der sächsischen Flüchtlinge und der Sächsischen Nationsuniversität, die Auflösung der sächsischen Institutionen und Behörden, die Verhaftungen und Todesurteile, wurden eben als Verbüßung dieser Schuld begründet.

Eigentlich sind nicht die Sachsen die wahren Verantwortlichen. Die Wünsche und Antriebe eines Teils der Zivilbevölkerung konnten den Gang des Krieges nicht lenken, trotz des falschen Eindrucks, daß sie bestimmend waren. Die Konfusion nährte eine unrichtige Einbildung, die von den politischen und militärischen Anführern der untereinander kämpfernden Lager ausgenutzt wurde.

Die Vorspiele des Eingriffs von 1849 wurden der öffentlichen Meinung nie bekanntgemacht. Im Toben der Revolution konnte die Presse kaum nach den tieferen Ursachen der Ereignisse suchen.

*

1833 kamen die Kaiser von Rußland und von Österreich in Münchengrätz zusammen. Der Zar, "getragen von den romantischen Erinnerungen der Heiligen Allianz", hatte sich vor dem österreichischen Kaiser aufs Knie niedergelassen und feierlich geschworen, er würde ihm zu jeder Zeit "mit Rat und Tat" beistehen.

Vier Jahre später, bei den großen Manövern zu Wosnosensk, soll er sein Versprechen erneuert haben.¹

Einige Wochen nach dem Zusammenbruch der von Metternich geführten Regierung gab das "Siebenbürger Wochenblatt" eine Übernahme aus einem nicht angegebenen Zentralblatt über das "Privatverhältnis" zwischen Metternich und den russischen Zaren Alexander und Nikolaus wieder.² (*Anhang*, Dok. Nr. 4.)

1848 wandte sich die Aufmerksamkeit des Zaren Nikolaus nach Galizien. "In der Tat machte der Zar kein Hehl daraus, daß er im Namen des österreichischen Kaisers Galizien besetzen werde, wenn es sich von Österreich lossagen wolle." (Fr. Teutsch) Der kaiserliche Ministerpräsident von Schwarzenberg wies jedwelche russische Einmischung ab, während hingegen der Oberbefehlshaber der österreichischen Truppen Windischgrätz eine dem Petersburger Kabinett wohlwollende Haltung zeigte.³

Der in den rumänischen Donaufürstentümern 1829 eingesetzten russischen Schutzherrschaft bot sich die Gelegenheit, offen zu wirken. Die "Miniaturrevolution" (G. Barițiu) war im März 1848 in Jassy kaum ausgebrochen, als die russischen Konsulen die Herrscher der Moldau und Walachei zu bewegen suchten, selbst russische Truppen anzufordern. Der russische Außenminister Nesselrode förderte in Konstantinopel durch die dortige Vertretung und in Bukarest vermittels des außerordentlichen Kommissärs Duhamel (11./23. Juni 1848) die Besetzung der Donaufürstentümer.⁴ Die sächsische Hermannstädter Zeitung "Siebenbürger Bote" veröffentlichte einen "Notschrei" aus der Moldau und Walachei, in dem behauptet wurde, daß die "russischen Intriguen" den "bedauernswerten Vorfällen" in den beiden Fürstentümern zu Grunde lagen und daß die russischen Truppen für den 12. Juli in Bukarest erwartet wurden.⁵

¹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Bd. III, 1816-1868, Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt 1910, S. 265; ders., *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, in: Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert, Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt 1896, S. 197-198.

² "Sb. Wochenblatt", Nr. 53, 3. Juli 1848.

³ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 265.

⁴ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, Bd. II, Druck von W. Krafft, Hermannstadt 1890, S. 398-399.

⁵ "Siebenbürger Bote", Nr. 68, 10. Juli 1848, S. 275; Nr. 71, 17. Juli 1848, S. 287.

Die Feldmanöver verbargen sich hinter den amtlichen Erklärungen. In seinem an die europäischen Mächte gerichteten Rundschreiben (Juli 1848) zeigte der Zar, er werde ein einfacher Zuschauer inmitten der Umwälzungen bleiben, solange diese die Interessen seines Reiches nicht beeinträchtigten.

Die Kronstädter "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" nahmen ohne Kommentar "Die russische Note über die Intervention in den Donaufürstentümern" auf, die vom Zaren am 31. Juli gezeichnet wurde und an die russischen Gesandten im Ausland gerichtet war. Die Ruhe der Donaufürstentümer war seit Monaten von einer "turbulenten Minorität" bedroht. Die Insurgenten hatten in der Walachei eine provisorische Regierung eingesetzt und wollten die Insurrektion auch in der Moldau ausdehnen. Die Pforte hatte auch eingegriffen, da sie sah, "daß es um ihre eigene Existenz ging (qu'il y allait de sa propre existence)". Deshalb waren Rußland und die Türkei mit vereinigten Truppen in den Donaufürstentümern eingezogen. Der Zar hatte versprochen, sich in die inneren Angelegenheiten unabhängiger Staaten nicht einzumischen. "Anders steht es mit den Donaufürstentümern, welche nicht als Staaten anerkannt, sondern nichts mehr und nichts weniger als Provinzen sind, die einen integrierenden Theil eines Reiches ausmachen, ihrem Oberherrn tributpflichtig sind, temporär von Fürsten regiert werden, deren Wahl der Bestätigung bedarf, und die, was Rußland anbelangt, politisch gar keine Existenz haben, als nur soweit die zwischen der osmanischen Pforte und uns abgeschlossenen Verträge in Betracht kommen." Obschon das Verwaltungswesen der Fürstentümer Verbesserungen verlangte, konnten diese nicht durch Revolte und ohne Zustimmung der beiden Höfe geschehen. Nun war die Revolte das Mittel, nicht um das Regime zu ändern, sondern um es zu stürzen. Hinzu kam der Anspruch der "Moldau-Wlachen" aufgrund ihrer Nationalität ein "daco-romanisches Reich" zu gründen! "Die Verwirklichung eines solchen Planes, wenn man auch zugäbe, daß er zu Stande käme, würde ernste Folgen nach sich ziehen. Gelingt es erst den Moldau-Walachen unter dem Namen einer angeblichen Nationalität, deren Ursprung sich in der Nacht der Zeiten verliert, sich von der Türkei abzutrennen, so wird man bald in Gemäßheit desselben Prinzips und unter der Einwirkung desselben Wunsches Bulgarien, Romelien, alle durch die Sprachen von einander geschiedenen Provinzen, aus denen das osmanische Reich besteht, ebenfalls auf Emanzipation, behufs Errichtung abgesonderter Staaten, Ansprüche erheben sehen. Es würde

daraus entweder eine völlige Zersplitterung oder doch wenigstens im ganzen Orient eine Reihe unentwirrbarer Verwicklungen folgen.“ Die Integrität der Pforte war für Rußland “mehr als jemals eine wesentliche Bedingung der Aufrechterhaltung des allgemeinen Friedens“. “Dies sind, mein Herr, unsere Beweggründe der Intervention. Sie sind einfach, sie sind legitim... Man wird sagen, und man hat schon gesagt, daß diese Bewegung nur ein erster Schritt unserer Eroberungspolitik ist, daß wir nur einen Vorwand abgewartet haben.“ Aber der Zar versprach den Rückzug seiner Truppen nach der Wiederherstellung der Ordnung.⁶

Mehrere Bojarenfamilien aus der Walachei, darunter Gheorghe Bibescu, welche in Kronstadt Zuflucht nahmen, verbreiteten das Gerücht, das russische Militär würde nicht nur die Donaufürstentümer, sondern Teile der Gesamtmonarchie besetzen und sogar Wien erreichen. Hingegen munterten sich die ungarischen, polnischen, italienischen Revolutionäre gegenseitig auf, indem sie jedwelche Möglichkeit eines russischen Eingriffs ausschlossen.⁷

Ende des Jahres 1848 war die militärische Lage in Siebenbürgen ziemlich verzweifelt. General Puchner, kommandierender General der kaiserlichen Truppen in Siebenbürgen, meldete Windischgrätz, daß er sich, bei Unmöglichkeit der Verteidigung der sächsischen Städte und ihrer Bevölkerung und für den Fall er dieses Gebiet verlassen müßte, mit dem Kommandanten des an der Grenze stehenden russischen Militärs ins Einvernehmen setzen werde. Puchner erhielt keine Antwort von Windischgrätz. Aber er trat mit General Lüders, dem russischen Kommandanten der Walachei, in Verbindung. Lüders sandte einen Kurier nach Petersburg, um von dort genaue Instruktionen zu erhalten.

In diesem Augenblick behaupteten sich die Zivilstenantriebe. Friedrich Teutsch schreibt, daß die Aufforderung zum Einbruch der russischen Truppen von zwei Seiten hervorging: aus der Umgebung Puchners und aus der Mitte der Bevölkerung.⁸ Kein Beleg beweist aber, daß die Bevölkerung eine russophile Haltung geäußert hätte. Der Wunsch der Einberufung fremder Hilfe kam von den leitenden Schichten Hermannstadts und Kronstadts, welche in einem gewissen

⁶ “Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde”, Nr. 36, 4. September 1848, S. 231-234.

⁷ G. Barişiu, *a.a. O.*, S. 399.

⁸ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 266.

Maße von der beim österreichischen Generalkommando herrschenden Verwirrung beeinflusst waren.

Am 30. Dezember 1848 wurde in Hermannstadt eine gemischte Konferenz einberufen. Anregerin war die sächsische Partei, welche mit 14 Personen teilnahm: General Pfersmann, der Sachsengraf Salmen, der Sekretär Glanz, Freiherr Reichenberg, der Redakteur des "Siebenbürger Boten" Benigni von Mildenberg, Friedrich Müller u.a. Eingeladen waren sieben Mitglieder des Pazifikationsausschusses aus Hermannstadt, darunter der orthodoxe Bischof Şaguna, George Bariţiu, August Treboniu Laurian, Radu Orghidan (ein reicher Kaufmann aus Kronstadt) u.a. Bariţiu geht in Einzelheiten über die heftigen Diskussionen dieses Zusammentreffens ein, deren Zweck die Absendung einer Delegation nach Bukarest war, um Lüders im Namen der zwei Nationen, der rumänischen und der deutschen, um Hilfe zu bitten. Der von General Pfersmann gemachte Antrag war paradox: Puchner sollte einen öffentlichen Protest gegen den Einmarsch der fremden Truppen in Siebenbürgen ablegen, aber privat gab er die Versicherung, alle zur Verpflegung der russischen Armee notwendigen Maßnahmen zu treffen. Die rumänische Partei stand ratlos da, ohne zu verstehen, weshalb Puchner zunächst die zwei Nationen aufforderte, Hilfe zu verlangen, damit er dagegen protestieren sollte. Der Sachsengraf Salmen beharrte auf der Notwendigkeit des Russeneingriffs; Hermannstadt und Kronstadt durften dem Schicksal Sächsisch-Reens (das von den Szeklertruppen November 1848 ausgeplündert und zerstört worden war) nicht folgen. Eine aus Şaguna, Laurian, Salmen und noch einem sächsischen Beamten zusammengesetzte Delegation ging zum Platzkommando, woher sie mit dem Versprechen Puchners zurückkehrte, nach Lüders Einberufung auf jedwelchen Protest zu verzichten. Das Protokoll vermerkte, daß weder das ganze Land noch die zwei Nationen, sondern nur die Städte Hermannstadt und Kronstadt russische Hilfe forderten. Zwei weitere Delegationen, eine der Hermannstädter (Şaguna und Gottfried Müller) und eine der Kronstädter (der Kaufmann G. Nica und ein sächsischer Senator) brachen nach Bukarest auf, aber sie hatten keinen Erfolg. Lüders besaß andere Instruktionen vom Zaren Nikolaus.

Der k.k. Agent in der Walachei, Timoni, teilte Puchner mit, daß Lüders erst dann nach Siebenbürgen einrücken werde, wenn Puchner den Antrag persönlich stellen würde.

Barițiu, als Augenzeuge und Teilnehmer, schlußfolgert: "Also war die Einberufung der Konferenz vom 30. Dezember ... eine reine Komödie, die aber schlecht gespielt wurde."⁹ Nicht einmal Barițiu hat gemerkt, daß im Rahmen dieser Bürgerversammlung - die sich prunkvoll "Pazifikationsausschuß" genannt hatte - das Militär den Vorschlag gemacht hatte und daß Pfersmann eigentlich Puchners Forderung übertrug. Im stillen Einvernehmen mit einem Teil der österreichischen Regierung, ohne aber den öffentlichen Befehl zu besitzen, die Verhandlungen mit den Russen zu vermitteln, schritt Puchner zu einer Inszenierung. Er berief die Vertreter beider Nationen ein, damit diese ihrerseits den Beschluß im Namen des rumänischen und sächsischen Volkes trafen. Der militärische Eingriff der Russen hätte dadurch den Charakter eines gesetzmäßigen Landesverteidigungskampfes gewonnen. Der Plan scheiterte. Das Protokoll beschränkte die Hilfsforderung auf die zwei Städte. Trotzdem war das Ansuchen der Bürger erfolglos. Jedenfalls stellte die amtliche österreichische Version den russischen Eingriff in Siebenbürgen als eine Verwirklichung des Wunsches der zwei Nationen, als einen Akt der puren Humanität dar.

Der Zar hatte bereits 1833 die Bündnispolitik empfohlen. Seiner Meinung nach sollte die russisch-österreichische Zusammenarbeit auf militärischer Ebene gelöst werden. Das zeigt, daß die Begründung russischerseits keinesfalls humanitär, sondern politisch war. Die Revolutionen Osteuropas waren bloß der Vorwand der Förderung einer Expansionspolitik zur Besetzung der Rußland benachbarten Länder. Die Wiederbelebung der Heiligen Allianz, ein Ideal des russischen Despotismus, mußte zunächst die Skrupel des Hauses Österreich bezwingen.

Die Niederlagen im Feld zwangen die Österreicher, die Verantwortung zu übernehmen. Am 21. Januar 1849 fand der erste Militärzusammenstoß bei Hermannstadt statt. Obwohl Bem zurückgeschlagen wurde, zog er sich nach Stolzenburg zurück und bereitete einen neuen Angriff auf die Stadt vor.¹⁰ Puchner zeigte nochmals Unentschlossenheit, als er an Pfersmann die Befugnisse des Kommandierenden Generals übergab, unter dem Vorwand, daß er selbst nicht zugleich auch das Kommando der mobilen Korps auf sich

⁹ G. Barițiu, *a.a.O.*, S. 400-406.

¹⁰ Die Beschreibung der Schlacht bei Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849*, Verlag der Rumänischen Academie, Bukarest 1967, S. 119.

nehmen könne. In Wirklichkeit war es eine elegante Lösung, "dieser fatalen Lage" auszuweichen (Fr. Teutsch).¹¹

Dann berief Puchner am 1. Februar 1849 einen Kriegsrat nach Hermannstadt, der "momentane Hilfe" für die Städte Hermannstadt und Kronstadt zu ersuchen beschloß. Pfersmann schrieb an Lüders, sobald als möglich russische Besatzung einrücken zu lassen, und zwar 2.000 Mann und 8 Kanonen in jede dieser Städte, Kavallerie aber nicht mehr als 200 Mann, da es an Fourage fehlte. General Schurter hatte Lüders aus Kronstadt eine ähnliche Bitte geschickt.¹²

Inzwischen war es zu einer Abkühlung der Beziehungen zwischen dem Rumänischen Komitee und den Sachsen gekommen, eben wegen des baldigen Eintreffens der Russen. Bariþiu erklärte, daß - nachdem sie dem kaiserlichen Herrscherhaus so viele Rekruten gegeben hatten - sich die Rumänen nun beseite geängstigt fühlten.¹³

Der russische General Engelhard zog am 4. Februar aus der Walachei in Richtung Kronstadt mit 2.680 Mann Infanterie, 430 Ulanen, 1.290 Kosaken zu Pferd und 8 Geschützen ein. Durch den Roten Turm Paß rückte General Skariatin in Hermannstadt mit 1.696 Mann Infanterie, 120 Kosaken und 6 Geschützen ein. Der im Augenblick der Ankunft Skariatins in Hermannstadt befindliche Bariþiu schätzte, daß die russischen Korps bloß die Verteidigung der Stadtgarnison sichern konnten, damit die Österreicher unbekümmert manövrieren konnten.¹⁴ Als Puchner des russischen Einmarsches sicher war, ging er zum Gegenangriff über und schlug Bem bei Salzburg. Puchner verfolgte Bem weiter in den Unterwald und besetzte Mühlbach.

Der "Siebenbürger Bote" veröffentlichte einen langen Leitartikel "Über den Einmarsch der Russen in Hermannstadt und Kronstadt". Die russischen Truppen waren aus der Walachei

¹¹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 266.

¹² Ebenda, S. 266; G. Bariþiu, *a.a.O.*, S. 425.

¹³ G. Bariþiu, *a.a.O.*, S. 425. Die sächsische Presse besprach die Rekrutierungsgesetze und ihre Durchführung. 1848 hatten in Siebenbürgen zwei Rekrutierungen stattgefunden, eine der Österreicher (im Januar), die andere der Ungarn im September. Am 24. August 1849 erließen die Österreicher ein neues Rekrutierungsgesetz.

¹⁴ G. Bariþiu, *a.a.O.*, S. 426. Aber Fr. Teutsch, in: *Hundert Jahre...*, S. 199, gibt andere Angaben an: am 1. Februar 1849 zog Engelhardt in Kronstadt und am 2. Februar Skariatin in Hermannstadt ein. Teutsch gibt 450 Ulanen in Engelhardts Truppen (Bariþiu: 430) und 1.690 Mann Infanterie und 160 Kosaken unter Skariatins Leitung (Bariþiu: 1.696, respectiv 120) an. Bariþius Angaben können als genauer angesehen werden, in dessen Eigenschaft als Augenzeuge.

eingerrückt "um die Beschützung dieser beiden Städte gegen Raub- und Vernichtungszüge der darauf ausgehenden rebellischen Ungarn und Szekler auf jene Zeit zu übernehmen". Ihr Erscheinen hatte in Siebenbürgen Aufsehen erregt. Man sollte aber nicht besorgt sein, weil "weder politische Triebfedern noch diplomatische Conjunktoren diesem Einrücken russischer Truppen zum Grunde liegt, sondern daß es bloß ein Akt von Humanität sei". Deshalb war es wichtig, ein der Wahrheit gemäßes Bild zu bieten. Die Sachsen und Rumänen hatten sich entschieden gegen das "terroristische untreue magyarische Element" erhoben. Der Artikel bot einen Rückblick auf den Bürgerkrieg in Siebenbürgen, infolge dessen bis zu jenem Zeitpunkt 20.000 Mann den Auseinandersetzungen zum Opfer gefallen waren. Die russische Hilfe war ein Akt von "nachbarlicher Humanität", keineswegs eine politisch begründete Intervention eines fremden Staates.¹⁵

In einer der folgenden Nummern kritisierte der "Bote" die "Lügen", die in zwei Briefen eines Rumänen (vom 24. und vom 27. Januar 1849) enthalten waren. Die in der "Ost-Deutschen Post" veröffentlichten Briefe behaupteten, daß das rumänische Komitee von aller Anfang an gegen den russischen Einmarsch gewesen war und daß die Rumänen "gegen ihren Willen" das Protokoll wegen russischer Hilfe unterzeichnet hätten. Die sächsische Zeitung kommentierte: Wer konnte die Rumänen je zu etwas zwingen? Weil die Rumänen "gar keiner gesetzlichen Civilbehörde im Lande " Gehorsam leisten. Eine andere "Lüge" war jene, daß die k.k. Truppen - welche mit 20.000 Mann und 40 Kanonen konzentriert bei Hermannstadt standen - keiner russischen Hilfe bedürft hätten. Der "Bote" berichtigte: Es waren lediglich 8.000 Mann mit 20 Kanonen.¹⁶

Weder Barițiu, noch Teutsch zeigen den Stand der österreichischen Armee im Augenblick des Einmarsches der Russen in Hermannstadt an. Eugen von Friedenfels gibt jedoch einen Generalstand der k.k. Truppen von 8.000 Mann an. Der schwach ausgestattete und schwach verpflegte Korps war außer Stande, die von der Revolution veranlaßte außerordentliche Kriegslage zu bestehen.¹⁷

Dieselbe Zeitung nahm die Erklärung des rumänischen Komitees über den Inhalt der zwei Briefe eines rumänischen Schreibers

¹⁵ "Sb. Bote", Nr. 19, 12. Februar 1849, S. 71-73.

¹⁶ Ebenda, Nr. 26, 28. Februar 1849, S. 99.

¹⁷ Joseph Bedeus von Scharberg, *Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert von Eugen von Friedenfels*, Wien 1877, Bd. II, S. 420; Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Bd. 24, Wien 1872, S. 50.

auf. Was die Hauptursache betraf, nämlich die Einberufung der russischen Truppen, "so hat das rumänische Komitee zwar am 2. Dezember v.J., wenn gleich ungen, so doch durch die hilflose Lage und Noth unseres Vaterlandes gedrungen, seine Unterschriften auf die diesfällige Vollmacht, wegen derartiger Rettung der rumänischen so wie der sächsischen Nation freiwillig hergegeben, ohne jedoch bei den weitern Verhandlungen über diesen Gegenstand, und den späterhin über Beschluß des Hermannstädter Militär-Kriegsrathes wirklich erfolgten Einmarsch dieser k. russischen Schutztruppen mehr betheilt worden zu sein". Es unterzeichnete Simion Bărnuțiu, Präsident des Pazifikationsausschusses.¹⁸ Diese Erklärung über den Anteil der rumänischen Seite an der Herbeiführung der russischen Intervention ist wahrheitsgemäß. Auch Barițiu schreibt, daß nach Unterzeichnung des Protokolls das rumänische Komitee nicht mehr weiter in diesem Sinne gewirkt hat.

Das Kronstädter "Siebenbürger Wochenblatt", in einer seiner letzten Nummern¹⁹, beschrieb ebenfalls das Ereignis. Der "Ueber den Einmarsch der kaiserlich russischen Truppen in Siebenbürgen" betitelt Aufsatz gab einen Artikel der offiziellen Wiener Regierungszeitung vom 21. Februar 1849 wieder. Die amtliche österreichische Version lautete folgendermaßen: Das Argument der Nothwendigkeit des russischen Eingriffs war die Verteidigung der "blühenden Hauptstädte des treuen Sachsenlandes". Als die Verbindung mit der in Ungarn operierenden k.k. Armee verschwand, wurde Puchner von allen Seiten mit Bitten bestürmt. "Von der Nothwendigkeit durchdrungen..., das Sachsenlande vor den Verheerungen der Szekler zu schützen, glaubte FML von Puchner, der Stimme der Menschlichkeit Gehör geben und die vereinten Bitten der romanischen und sächsischen Nation um Herbeirufung russischer Hilfe, obgleich er hierzu von der k.k. Regierung nicht ermächtigt war, in Berathung ziehen zu müssen." Inmitten des am 1. Februar versammelten Kriegsrates brachte ein Kurier von Kronstadt die Nachricht, daß "die bewaffneten Szeklerhorden, 15.000 an der Zahl" jenes "reine Handelsemporium" mit dem Untergang bedrohten. Infolge des Ansuchens von Puchner waren am 1. Februar 6.000 russische Soldaten in Kronstadt, am 4. Februar aber 4.000 Mann in Hermannstadt eingerückt! Puchner hatte seinen ohne Ermächtigung der k.k. Regierung erfolgten Schritt dadurch motiviert, "daß die Hülfeleistung der russischen Truppen nur auf den

¹⁸ "Sb. Bote", Nr. 30, 9. März 1849, S. 115.

¹⁹ Die Zeitung hat ihr Erscheinen mit Nr. 21 vom 22. März 1849 eingestellt.

momentanen Schutz der sächsischen Städte berechnet ist, und daß von einer aktiven Theilnahme dieser Truppen an der weitem Bekämpfung der Rebellion keine Rede sein kann.“²⁰

Mit einer anderen Gelegenheit hob dieselbe Zeitung die bedeutende Rolle der Russen bei der Verteidigung der zwei Städte hervor. Kronstadt hätte sich selbst vor den 9.000 Szeklern (nicht 15.000) nicht verteidigen können. Die „auf *unser* Ansuchen und *unsere* Kosten“ herbeigerufenen Russen haben den Einmarsch „für keine politische Interventionsfrage angesehen“. „*Unsere politischen Absichten sind die vom Fürsten anerkannt, die von der Mehrheit der Staatsbürger gehegten.*“ In Siebenbürgen wurde nämlich - „mit Schamröthe im Antlitz müssen wir es gestehen“ - nicht bloß Krieg geführt, sondern „es wird hier von den Nationen, die sich gegenüber stehen, mit dem Krieg ausdrücklich die gegenseitige Ausrottung betrieben“. Aus einer „schauerlichen Verirrung für sein Volksthum“ verfielen unschuldige Greise, Weiber und Kinder. Die Mahnungen des k.k. Ministeriums fanden kein Ohr, weder bei den Rumänen noch bei den Ungarn. Die Sachsen standen in der Mitte, im „Strudel des Untergangs..., in welchem roher Fanatismus und viehischer Räubersinn wüthend dahin treiben“. „Das Bild unserer Schwesterstadt Sächsisch-Reen schwebte uns vor. Man nenne uns den Vortheil und die Ehre, die zu erwarten gewesen, wenn wir diesem Schicksal blind entgegengegangen wären.“ Die Russen hatten sich in den außerhalb der zwei sächsischen Städte geführten Kämpfe nicht eingemischt und sollten sich ehebaldigst zurückziehen, „wenn das wilde Tier erlegt ist und der Räuber vor seinem Richter steht“.²¹

Die obigen Vorstellungen schrieben dem Ereignis eine kleinere Bedeutung zu als es wirklich hatte. Der Einmarsch der Russen wurde als eine Maßnahme auf örtlicher Ebene und ohne jedwelche politische Konsequenzen angesehen. Die Rechtfertigung widerspiegelt aber das Schuldgefühl und die Besorgnis hinsichtlich der Reaktion der öffentlichen Meinung. Diese ließ nicht lange auf sich warten. Gustav Freytag schrieb im Leipziger „Grenzboten“, dem Vorposten des deutschen Liberalismus:

„Krieg im Innern, so fürchterlich er wüthet, ist immer einem Familienhader vergleichbar, man haßt sich bitterlich, aber man kann sich auch brüderlich lieben. Ein Fremder der dazwischen kommt, Ordnung zu stiften, vernichtet den Rest der Familienpietät, die in einem Winkel der Seelen auch beim heißesten Zorn zurückgetrieben

²⁰ „Sb. Wochenblatt“, Nr. 19, 8. März 1849, S. 73.

²¹ Ebenda, Nr. 20, 12. März 1849, S. 77.

dauert.“ Und in bezug auf die Sachsen weiter: “Leider ist es gleichgültig, ob der Einzug (der Russen) mit oder ohne euren Willen geschah, an dem, was bei diesem Freundschaftsdienst tragisch ist, seid ihr doch schuld. Ich tadle die Sachsen nicht, welche riefen; aber es war ein Unglück, daß sie es taten und daß die Russen so geneigt sein durften zu kommen, ist das größte Unglück, ist eure Schuld. Und doch ward ihr ehrlich und euer Wille gut.”²²

Am 11. März fand der zweite Zusammenstoß bei Hermannstadt statt. Das Gefecht war kurz. Skariatina verließ die Stadt und flüchtete in die Walachei. Es begann die ungarische Herrschaft in Hermannstadt. Der “Siebenbürger Bote” beschuldigte die Russen des Desinteresses an der Verteidigung. “Waren die Generale doch gehörig auf den Füßen, um zur Verteidigung das Möglichste zu thun, um im Falle der Noth zu retten, was zu retten war? Nein... General Bem sah, daß er den Kampf in die Nacht hinein zu forcieren habe. Sein Sieg war entschieden.”²³

Der “Bote” gab (am 12., 13. und 14. März) mehrere Proklamationen Bems an die Bewohner Siebenbürgens wieder: “Euere einzige Rettung ist die Anerkennung und Wahrhaftmachung der Union mit Ungarn. Die Wahl kann euch nicht schwer fallen, zwischen bürgerlicher Freiheit und der Knute, denn was der russische Schutz will, das werdet ihr nun erfahren haben.”²⁴ Bem brachte den Hermannstädtern in Erinnerung: “Ihr habt russische Hilfe angesprochen. Das brandmarkt euch in den Augen von ganz Europa und drückt unserer Sache den Stempel der Rechtmäßigkeit auf. Es kann dies unmöglich der Wunsch aller siebenbürgischer Sachsen sein, die vor kurzem noch so russenfeindlich waren. Ihr könnt euch nur durch einen öffentlichen Widerruf von dieser Schmach reinigen.”²⁵

Bem gewährte allgemeine Amnestie. Kossuth aber erklärte durch den Regierungskommissär Csányi die Amnestie für ungültig und stellte Kriegengerichte auf.

Die Presse gab die festliche und feierliche Protesterklärung der Stadtbürgerschaft von Hermannstadt gegen jede russische Intervention wieder.²⁶

²² Quotiert von Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 270.

²³ “Sb. Bote”, Nr. 33, 23. März 1849, S. 127.

²⁴ Ebenda, Nr. 31, 17. März 1849, S. 119.

²⁵ Die “Kronstädter Zeitung”, Nr. 1, 26. März 1849, S. 2, wiedergab eine Nachricht aus Hermannstadt mit Bems Proklamation vom 17. März 1849.

²⁶ “Sb. Bote”, Nr. 35, 30. März 1849, S. 133.

Am 17. März 1849 schrieb Kossuth an Bem: "Erlauben Sie mir die Bitte im Interesse der heiligen Sache, für die Sie so glorreich kämpfen, mit den verräterischen Sachsen nicht zu großmütig zu verfahren... Trauen Sie den Sachsen nicht... Ich bin nicht Terrorist, denke nicht an Repressalien, aber ich will Sicherheit haben gegen neuen Verrat dieser verbrecherischen, undankbaren Sachsen. Ich bitte Sie demnach den Sachsen nichts zu versprechen, sondern bloß zu sagen, daß ihr künftiges Schicksal von ihrem Benehmen abhängen wird, und da sie sich erfrecht haben, die Russen völkerrechtswidrig in das Land zu rufen und dadurch sich des gottlosesten Landesverrates tausendfach schuldig gemacht, so erkläre ich, daß, wenn die Sachsen nicht bis auf den letzten Mann die Russen aus dem Lande entfernen, werde ich keinen Sachsen auf dem Gebiet der ungarischen Krone dulden, sondern sie aus dem Lande jagen, oder allen Schutzes, aller Freiheiten des Gesetzes verlustig erklären und all ihr Hab und Gut zum Erlaß des unendlichen Raubens, Plündern und der Kriegskosten sequestrieren. Ich erteile dem Herrn General die positive Weisung, die vorzüglichen Leiter des sächsischen Aufruhrs arretieren zu lassen und selbe dem Regierungs-Commissär Csányi zu überliefern, mit der Weisung, daß selbe als Geiseln für die alsbaldige Entfernung der Russen und friedliches Verhalten ihrer Mitbürger dienen sollen und falls die Russen sich nicht alsogleich aus dem Lande entfernen oder die mindeste Widersetzlichkeit unter den Sachsen sich offenbart, werden selbe als des ärgsten Landesverrats schuldig vor ein Kriegsgericht gestellt und unabweislich mit dem Tode bestraft..."²⁷ Dieser Weisung Kossuths schenkte Bem keine Aufmerksamkeit noch dem Befehl, "Hermannstadt dem Erdboden gleich zu machen". Oberst Kiss erklärte er: "Ich habe eine Stadt erobert und will auch eine Stadt behaupten, keinen Schutt und Trümmerhaufen."²⁸

Am 20. März 1849 begab sich Kronstadt freiwillig in die Hände Bems. In seiner letzten Nummer vor dem Einstellen seines Erscheinens (22. März) übernahm das "Wochenblatt" Bems Proklamation: "Endlich ist nach so vielen Drangsalen der glückliche und große Tag erschienen, an welchem ich euch mit wahrer Freude verkünden kann, daß der gemeinschaftliche Feind, das russische und österreichische Militär, besiegt und in die Walachei entflohen, daß der Friede im ganzen Lande erkämpft sei." Bem befahl für den folgenden Sonntag feierliche Dankgebete vom Altar aller Religionskulte. Das Volk sollte zu seinen

²⁷ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 274.

²⁸ C. Göllner, *a. a.O.*, S. 201.

gewöhnlichen Beschäftigungen zurückkehren und sich "unter den Segnungen des Friedens und der bürgerlichen Freiheiten" erholen. "Bewohner Siebenbürgens! Erwacht einmal aus dem eure Sinne verrückenden Taumel, mit welchem euch eine gewissenlose Schlaueit umstrickt hielt, erschreckt vor der Genossenschaft der Russen, so wie ganz Europa darüber erschrocken ist und macht einmal Gebrauch von den constitutionellen Wohltaten, welche euch die freisinnigste aller Regierungen, die ungarische, bietet... Magyaren, Sachsen und Rumänen, reicht euch brüderlich die Hände, verbannt jeden Nationalhaß und werdet glücklich. Kronstadt, am 21. März 1849."²⁹

Johann Gött änderte den Titel seines Hauptblattes in "Kronstädter Zeitung" und verkündete programmatisch, daß er alle Fehler der Vergangenheit wiedergutmachen werde. Er trat entschlossen auf die Seite der ungarischen "revolutionären Errungenschaften" über.

Das österreichische Kabinett sandte die erste öffentliche Forderung um russische Hilfe am 15. April 1849. Es handelte sich um 30.000 Mann, die zur Wiedergewinnung Siebenbürgens bestimmt waren.³⁰

Am 11. Mai erließ der Zar ein Manifest, in welchem er seinen Willen behauptete, die ungarische Revolution, welche den Frieden seines Reiches bedrohte, zu ersticken. Einige Tage vorher waren russische Truppen in Galizien eingedrungen, ohne das Abkommen zwischen den zwei Kaisern abzuwarten. Der Zar erteilte am 13. Mai (14. Juni) seinen Truppen den Befehl zum Abmarsch. Am 16. Mai fand der von General Sass geführte erste russische Eingriff im Komitat Arva in Ungarn statt. Auch die Generäle Paskievics und Rüdiger rückten in Ungarn ein. Die Generäle Grabbe und Sacken blieben weiterhin in Galizien. Am 21.-23. Mai 1849 setzten sich Zar Nikolaus und Kaiser Franz Joseph in Warschau über die Bedingungen, unter welchen die russische Hilfe zur Niederschlagung der ungarischen Revolution erfolgen sollte, ins Einvernehmen.³¹

Der ungarische Kommandant von Kronstadt, Oberst Kiss, beruhigte die Stadtbürger durch eine Note, in welcher er das Gerücht der Rückkehr der Russen und Österreicher abwies: "Es kommen weder Russen noch viel weniger die Brüder ähnlichen Gelichters, die

²⁹ "Sb. Wochenblatt", Nr. 21, 22. März 1849, S. 85.

³⁰ G. Barițiu, *a.a.O.*, S. 584.

³¹ Ebenda, S. 585.

Oestreicher.“³² Ende des Monats aber machte die “Kronstädter Zeitung” einen Bericht des ungarischen Ministerrates an den kaiserlichen Gouverneur Kossuth bekannt. Der Innenminister Bertalan Szemere verkündete die Gefahr der russischen Intervention. Wie ernst die Bedrohung war, geht aus den beanspruchten Maßnahmen hervor: “Allein ist es nöthig, daß außer unseren Heeren das gesammte Volk am Kampfe theilnehme. *Vaterland, Nazionalität, Religion, Freiheit, Leben* sind in Gefahr; Alles dies zu retten, möge im ganzen Lande ein Kreuzzug verkündigt werden.” Die allgemeine Mobilmachung, kein neuer Gedanke, war das einzige Mittel, um die Russen aus dem Land zu verjagen, bevor sie alles vernichteten, was ihnen im Wege stand. Der Bericht enthielt 7 Verordnungen, deren Durchführung die dem Kreuzzug notwendige psychologische Vorbereitung geschaffen hätte. Und zwar sollte das ganze Volk gegen die russische Intervention “im Angesichte Europas” feierlich Protest erheben. Vom 27. Mai angefangen sollten drei Wochen hindurch an jedem Feiertage und Donnerstage Messen, Gebete und Predigten zur Abwendung der Gefahr gehalten werden und zweimal des Tages in allen Kirchen die Glocken geläutet werden. Alle Bürger waren verpflichtet, am 6. Juni zu fasten. Der Klerus mußte das Volk im Namen des Erlösers Jesus Christus zu heldenmutigem Kampfe anfeuern. Anstalten sollten getroffen werden, um vor den einrückenden russischen Truppen alle Lebensmittel und andere Bedürfnisse wegzuschaffen.³³ (*Anhang, Dok. Nr. 9.*)

Kronstadts Bürgerschaft legte einen feierlichen Protest gegen jede fremde Intervention, somit auch gegen die russische ein. Der Kronstädter Magistrat und die Stadtkommunität erklärten erneut, “ihre Ehre stets in der, theils der Annäherung der siegreichen ungarischen Armee, deren hochherzigen Generalen, dermaligen Feldmarschalllieutenant Bem, theils durch ihre der h. ungarischen Regierung, aus reiner und innerer Ueberzeugung dargebrachte Huldigung bereits bewährten unerschütterlichen Treue und Anhänglichkeit gegenüber der belobten Regierung emporzuhalten”.³⁴

Am 1. Juni 1849 machte die “Kronstädter Zeitung” die “Zirkulardepesche der kaiserlichen russischen Regierung an ihre Vertreter im Auslande” vom 27. April kund. Der Eingriff der Russen wurde durch die Notwendigkeit erklärt, die Ausbreitung der

³² “Kronstädter Zeitung”, Nr. 15, 14. Mai 1849, S. 68.

³³ Ebenda, Nr. 20, 31. Mai 1849, S. 89. Der Bericht wurde am 18. Mai 1849 datiert.

³⁴ Ebenda, Nr. 20, 31. Mai 1849, S. 90.

Revolution in den polnischen Gebieten zu verhindern. Bem, Dembinski und andere in Siebenbürgen teilnehmenden "polnischen Emigranten" äußerten einen unglückseligen Einfluß. Das siebenbürgische Beispiel wirkte sich negativ auf die Ruhe in den Donaufürstentümern aus, die Rußland im Einvernehmen mit der Türkei zu wahren bestrebt sei. Der Zar zeigte, daß er seinen früheren Erklärungen treu blieb, und zwar erkannte er allen Staaten der Welt das Recht zu, über ihre politische Verfassung zu entscheiden, trotzdem behielt er sich jederzeit die Freiheit vor, einzuschreiten, "sobald der Rückschlag der benachbarten Revolutionen zu Ihrem /Sr. Majestät/ Nachtheil die Ruhe stören würde". Der Zar handelte gleichzeitig "nicht nur in Seinem eigenen Interesse, sondern auch in demjenigen der Ordnung und Ruhe Europas". Ein unabhängiges Ungarn bedeutete Anarchie.

Dem zaristischen Rundschreiben folgte der Kommentar der Redaktion: "Zweierlei lernen wir aus dieser höchst pfiffig abgefassten Depesche, erstens: daß die russische Regierung auch Interessen hat, welche sie ihre *theuersten* nennt, und zweitens: daß nicht nur die *schönen* Geister, sondern auch diejenigen, von welchen die Kabinette des österreichischen und russischen Autokraten besessen sind, sich manchmal begegnen. /.../ Also die *Ordnung und Ruhe Europas* will der russische Czar wiederherstellen; d.i. eine Ordnung, wie sie in den von Sklaven bestellten Pflanzungen, eine Ruhe, wie sie im Grabe herrscht. Auch die Völker wollen Ruhe und Ordnung; aber nicht die Ordnung der Unfreiheit und nicht die Ruhe des Todes, sondern die Ordnung als geregelte Bewegung und die Ruhe als Ungestörtheit der ewigen Menschenrechte. Lieber durch Wind und Regen im Freien wandeln, als bei mäßiger Helle und Stille im Kerker sitzen; lieber soll der Sturm der Revolution den Boden eines Welttheiles fegen, als daß Millionen Menschen wie Puppen in einem Marionettentheater an den Drähten einiger Willkürherrscher nach den Gesetzen einer Ordnung, wie diese sie verstehen, bewegt werden." Die Zeitung forderte die Bürger zu dem von der ungarischen Regierung vorgeschriebenen Kirchengebete auf, welches folgendermaßen anfang: "Gott, mächtiger Gott der Völker!"³⁵ Erst am 7. Juni übernahm die "Kronstädter Zeitung" aus dem Petersburger Amtsblatt das Manifest des Zaren vom 11. Mai.³⁶

Die russische Offensive wurde Anfang Juni 1849 eingeleitet. General Lüders rückte aus der Walachei durch die Pässe Predeal und

³⁵ Ebenda, Nr. 21, 1. Juni 1849, S. 93. Die Zarendepeche wurde aus dem "Hirvivö" übernommen.

³⁶ Ebenda, Nr. 23, 7. Juni 1849, S. 107.

Törzburg mit 26.000 Mann (26 Bataillons Infanterie, 16 Eskadronen regelmäßige Reiterei, 18 unregelmäßige Kosakenkompagnien, 56 Kanonen) ein.

Aus der Bukowina drangen durch Bistritz die Generäle Grotenhielm und Pavlov mit einem Stand von 7.500 Mann Infanterie und 1.100 Mann Kavallerie (6 Eskadronen Reiterei, 1 Eskadron Kosaken, 24 Geschützen) ein. Ihnen stellten sich die von Oberst Urban angeführten 2.300 Mann mit 7 Kanonen zur Seite.

Puchners Armee hatte sich zu 10.000 Mann ergänzt (12 1/2 Bataillone Infanterie, 15 Eskadronen Kavallerie, 33 Kanonen, 1/2 Batterie Raketen). Die Gesamtanzahl der für die Rückeroberung Siebenbürgens bestimmten Truppen betrug 47.730 Mann und 131 Geschütze.

Die Revolutionsarmee setzte sich Anfang Juni 1849 aus 42.000 Mann Infanterie, 4.000 Mann Kavallerie, 140 Geschützen zusammen, zu denen die in den letzten Monaten rekrutierten Lanzenwerfer hinzukamen. Barițiu, der die Ziffern schätzte, erwähnt auch Kövári, der nur 27.090 Soldaten und 65 Kanonen ungarischerseits nennt, da 10.000 Mann auf dem Banater Kriegsschauplatz standen.³⁷

Am 18. Juni gestattete sich der "Siebenbürger Bote" in Hermannstadt noch antirussische Erwägungen: "Der 'heiligen Alliance', d.i. den Höfen von Petersburg, Wien und Berlin steht das übrige Europa entgegen. Schon haben England und Frankreich ihre Verwahrung gegen ein rusisches Intervenieren ausgesprochen. Der türkische Sultan - ob er auch kein Freund von freiheitlichen Prinzipien sein kann - ist dennoch der natürliche Gegner des um sich greifenden russischen Einflusses an der Donau... So viel ist gewiß, daß die russische Intervention in Ungarn keine bloße ungarische oder österreichische, sondern eine europäische Frage ist."³⁸ Die jener von Februar desselben Jahres entgegengesetzte Haltung der Zeitung sowie ihre liberale Anschauung über die Weltpolitik sind zu bemerken.

Lüders besetzte Kronstadt und das Burzenland am 2. Juni 1849. Er rückte ins Szeklerland ein, ohne es völlig zu besetzen. Ein Teil der Russen marschierte nach Hermannstadt, ein Teil über Reps nach Schäßburg.³⁹

Als er in Kronstadt einzog, erklärte Lüders alle von der ungarischen Regierung getroffenen Maßnahmen für null und nichtig.

³⁷ G. Barițiu, *a.a.O.*, S. 586.

³⁸ "Sb. Bote", Nr. 74, 18. Juni 1849, S. 274.

³⁹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 283; C. Göllner, *a.a.O.*, S. 227.

Die "Kronstädter Zeitung" gab Schwarzenbergs Proklamation an die Bewohner Ungarns wieder. Der Übertritt zum anderen Lager ist auch in der Publikation des Geldkurses der russischen Münzen ersichtlich: "1 russischer Rubel neuer Gattung gilt 10 1/2 Piaster à 90 Para oder 4 1/2 Silberzwanziger und 3 kr. C.M." usw.⁴⁰

Im Norden Siebenbürgens rückte der russische General Grotenhielm am 21. Juni in Bistritz ein. Der damals in Klausenburg befindliche General Bem wandte sich erneut (24. Juni) mit dem Verbot an die Bewohner Siebenbürgens, auf die österreichisch-russische Seite zu treten: "Die gegen die ungarische Freiheit und Unabhängigkeit feindlich gesinnten Bewohner dieses Landes - nämlich die Sachsen und Walachen - aber fordere ich ernstlich auf, sich auf keine Weise bei diesem Kampf zu betheiligen." Andernfalls drohte die Todesstrafe.⁴¹ Ein Armeebefehl von Bem zeigte, daß die Deserteure erschossen werden sollten.⁴² Ein weiterer Tagesbefehl beschrieb die Umstände, unter welchen einige Hunderte Szeklersoldaten vor dem Einmarsch der Russen die Flucht ergriffen hatten (27.-28. Juni); Bem begnadigte sie.⁴³

Die Ungarn verließen Hermannstadt am 19. Juli 1849.⁴⁴ Lüders besetzte die Stadt am 22. Juli. Der "Siebenbürger Bote" veröffentlichte die neuen von der österreichischen Regierung empfohlenen Maßnahmen. Alle von der revolutionären Regierung erlassenen Anordnungen traten außer Kraft. Das Großfürstentum Siebenbürgen blieb bis zur vollendeten Pazifikation des Landes unter Kriegsrecht.⁴⁵ Nun wurde die Wahrheit über den Heldenmut der Russen im Gefecht vor Hermannstadt am 11. März 1849 "wiederhergestellt"; gerade der "Bote" hatte damals die Russen des Desinteresses an der Stadtverteidigung beschuldigt. Auf der letzten Seite des Blattes tauchten Anzeigen wie Folgende auf:

"Der schnelle Russe. Billigster und praktischer Dolmetscher für Deutsche, binnen 25 Minuten sich in russischer Sprache verständlich zu machen, ohne solche früher zu kennen. Von Wratislaw Stojanovitsch. Preis 20 kr. C.M."⁴⁶

⁴⁰ "Kr. Zeitung", Nr. 27, 25. Juni 1849, S. 127-130.

⁴¹ "Sb. Bote", Nr. 80, 29. Juni 1849, S. 293.

⁴² Ebenda, Nr. 86, 9. Juli 1849, S. 313.

⁴³ Ebenda, Nr. 90, 16. Juli 1849, S. 323.

⁴⁴ Ebenda, Nr. 92, 20. Juli 1849, S. 331.

⁴⁵ Ebenda, Nr. 93, 23. Juli 1849, S. 335-336.

⁴⁶ Ebenda.

In einer Verordnung vom 24. Juli machte der Oberst und k.k. Kommissär Franz von Dorsner die allgemeine Entwaffnung, die Entfernung aller von der revolutionären Regierung getroffenen Verfügungen, die Beschlagnahme der ungarischen Banknoten sowie die Aufhebung der die Suprematie der ungarischen Sprache begründenden Gesetze in Bezirken mit gemischter Bevölkerung bekannt. Die österreichische Regierung erkannte die Aufhebung der Urbarialleistungen und Frondienste an.⁴⁷ (*Anhang*, Dok. Nr. 10, 11.)

General-Leutnant von Hasford, Kommandant der russischen Truppen in Kronstadt, versicherte am 30. Juli die friedlichen Bewohner Siebenbürgens seines Schutzes; andererseits konnten die Ruhestörer und Aufwiegler sowie "die geheimen Agenten der Rebellen" überzeugt sein, daß sie dem Standgerichte und der verdienten Strafe überantwortet sein werden.⁴⁸

Am selben Tage wurde Reps von den Russen besetzt.

Am 31. Juli griff Bem Lüders unvermutet an. Der Kampf fand zwischen Schäßburg und Weißkirch statt. Eine Kanonenkugel tötete General Skariatin. Bem schritt zu einem Bajonettangriff auf die russische Infanterie. Lüders beordnete einen Gegenangriff seiner Ulanen. Bei Weißkirch starben der Publizist Anton Kurz und der Dichter Sándor Petöfi, beide als Bems Adjutanten. Letzterer wurde besiegt.

Bem eilte nach Hermannstadt, das er erneut am 5. August besetzte. Am 6. August stand auch Lüders mit seinen Russen auf der Höhe von Großscheuern, in der Nähe der Stadt. Beim Vorrücken der Russen soll Bem gesagt haben: "Da kommt mein alter Freund Lüders. Er war in der Schule immer vor mir, er wird mich auch heute überwinden." Teutsch kommentiert: Die ehemaligen russischen Schulkameraden trafen sich zum letztenmal in Siebenbürgen. Bem kam mit dem Leben davon und floh nach Temeswar.⁴⁹

Der "Siebenbürger Bote" berichtete kaum über die dritte Schlacht bei Hermannstadt. Er verteidigte bloß seine Bürger. Die Hermannstädter Sachsen hätten während des "mörderischen Straßenkampfes" vom 5. August den Ungarn keine Hilfe geleistet und hätten auch keine Russen erschossen.⁵⁰ Unangenehme Vorfälle gaben Anlaß zu Zwistigkeiten zwischen den Rumänen und Sachsen. Ein

⁴⁷ Ebenda, Nr. 93, 23. Juli 1849, S. 335-336; Nr. 94, 25. Juli 1849, S. 339.

⁴⁸ "Sb. Bote", Nr. 97, 30. Juli 1849, S. 349.

⁴⁹ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 286.

⁵⁰ "Sb. Bote", Nr. 102, 10. August 1849, S. 367.

Rumäne hätte russischen Soldaten erklärt, daß die Hermannstädter auf die kämpfenden Russen aus den Fenstern geschossen und siedendes Wasser und Öl über sie gegossen hätten. In den rumänischen Dörfern zu Hermannstadt hätten einige Popen die Russen gegen die Hermannstädter aufgehetzt. Ein solcher "Apostel des Völkerhasses" wurde festgenommen. Die Redaktion der Zeitung verurteilte diese Übeltaten, aber sie zeigte, daß solche Fälle nicht der gesamten rumänischen Nation zugeschrieben werden könnten, um so weniger "als der sittigende Einfluß nicht zu verkennen ist, den die sächsische Atmosphäre auf dieselben /Rumänen des Sachsenbodens/ ausgeübt" hat.⁵¹

Am 11. August zwang der ungarische Kriegsrat Kossuth zur Abdankung und ernannte General Görgei zum Diktator. Görgei war Anhänger eines österreichisch-ungarischen Dualismus und Antirepublikaner. Am selben Tage schrieb Görgei dem russischen General Rüdiger: "Beeilen Sie sich, wenn Sie fernem unnützem Blutvergießen Einhalt tun wollen, den traurigen Akt der Waffenstreckung in der kürzesten Zeit, jedoch derart möglich zu machen, daß er nur vor den Truppen Seiner Majestät des Kaisers von Rußland stattfinde, denn ich erkläre feierlich, lieber mein ganzes Korps in einer verzweifelten Schlacht gegen welche Übermacht immer vernichten zu lassen, als die Waffen von österreichischen Truppen unbedingt zu strecken."⁵² Die endgültige Bezwingung der ungarischen Revolution fand am 13. August 1849 bei Világos (Şiria) neben Arad statt. General Paskiewics meldete nach Petersburg: "Ungarn liegt zu den Füßen Eurer kaiserlichen Majestät."⁵³

Die "Kronstädter Zeitung" gab ihren Lesern bekannt, daß auf die Siegesnachricht von Schäßburg Zar Nikolaus und der russische Thronfolger dem siegreichen Lüders Handbilette des Lobes und Dankes gesendet hatten.⁵⁴ Der Zar erließ ein Handschreiben an Paskiewics, worin er diesen für die Leitung des Feldzugs in Ungarn belobte.⁵⁵

13 ungarische Generäle fanden am 6. Oktober 1849 ihren Tod durch den Strang oder Pulver und Blei. Vor das Kriegsgericht zu Arad kamen 409 ehemalige kaiserliche Offiziere. Ein einziger, General

⁵¹ Ebenda, Nr. 105, 14. August 1849, S. 377.

⁵² Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 283.

⁵³ Ebenda.

⁵⁴ "Kr. Zeitung", Nr. 46, 4. September 1849, S. 204.

⁵⁵ Ebenda, Nr. 49, 13. September 1849, S. 217.

Arthur Görgei, wurde sofort begnadigt. Für ihn hatte der Zar "ausdrücklich und persönlich" Fürsprache eingelegt. Paskievics und der russische Thronfolger hatten vergeblich versucht, die Begnadigung weiterer ungarischer Offiziere zu bewirken.⁵⁶

"Mehrere Offiziere" unterzeichneten im "Boten" ein Gespräch, welches angeblich nach dem Einmarsch der Russen in Sächsisch-Reen am 27. Juli 1849 stattgefunden habe: "Zum Beweise der da obwaltenden Gesinnungen, und daß die Insurgenten den Haß dieser Unglücklichen in vollem Umfange des Worts verdienen, diene folgendes zwischen einem russischen Offizier und einem liebenswürdigen 12jährigen Mädchen gepflogene Zwiegespräch:

Mädchen: Haben Sie bei Ihnen auch Ungarn?

Offizier: Nein.

M.: Sie sind glücklicher als wir.

O.: Warum?

M.: Weil Sie Niemanden haben, der Ihre Eltern mißhandelt, und außer diesem haben Sie auch noch einen so guten Kaiser, wie wir.

O.: Warum ist denn unser Kaiser gut?

M.: Weil er unserm Kaiser zu Hilfe gekommen ist. Werden Sie nun immer bei uns bleiben?

O.: Nein.

M. (ganz erblassend): Also wieder fort?

O.: Ja. Aber warum sind Sie nun so traurig?

M.: O, lieber Herr, bleiben Sie bei uns, sehen Sie nicht, wie meine Eltern seit Ihrer Ankunft fröhlich und guter Laune sind.

O.: Waren sie es denn bis dato nicht?

M.: Wie konnten sie das? Sehen Sie, die Eltern sind jetzt so arm, daß sie hart arbeiten müssen, um uns Brod zu verschaffen, und doch mußten sie den Ungarn Alles geben, was sie nur verlangten, wofür sie jedoch nur gestoßen, geschlagen, geschimpft und geflucht wurden u.s.w."⁵⁷ Dieses romantische und ungläubhafte Gespräch verfolgte den Zweck, die Sympathie der "befreiten" Bevölkerung zu den russischen Soldaten sowie deren Edelmut zu beweisen.

Dasselbe wollte auch die von General Pavlov Barițiu erzählte Anekdote hervorheben. Als der russische General im September 1849 in Klausenburg einrückte, versprach ihm eine verwitwete alte Gräfin ihr ganzes Vermögen, wenn er ihr Leben schonen werde. Pavlov lud sich selbst zum Abendtee bei der Gräfin ein, um die Sache zu

⁵⁶ Fr. Teutsch, *Geschichte...*, S. 287.

⁵⁷ "Sb. Bote", Nr. 129, 26. September 1849, S. 462.

verhandeln. Die Gräfin empfing ihn in Gemäßheit ihrer Würde. Sie berief auch andere "magyarische Damen". Pavlov und andere russische Offiziere nahmen an zahlreichen solchen Klausenburger Teeabenden teil.⁵⁸

Der russische Kommandant von Kronstadt, FML von Hasford, ließ am 24. Oktober 1849 auf der Spitze der Zinne ein Denkmal in Pyramidenform setzen "als Andenken für die glor- und folgenreiche Union zwischen Rußland und Österreich". Das Denkmal trug die Inschrift: "Russia et Austria unita. MDCCCXLIX."⁵⁹

Anfang November zogen die russischen Truppen aus Siebenbürgen aus. Die "Kronstädter Zeitung" dergab die Bedankungen von Hasfords an den Stadtmagistrat für die "ehrenvolle und gastliche Aufnahme" wieder.⁶⁰ Der Magistrat sandte seinerseits, in seinem und im Namen der Kronstädter Bürgerschaft, eine Dankadresse an von Hasford.⁶¹ Der russische Stadtkommandant von Güldenschantz teilte seinen Dank an Oberrichter von Albrichsfeld, an den Quartiersinspektor Senator von Dillmont und an Frau Johanna Closius, Vorsteherin des Frauenvereins für das von diesem gegründeten Offizierspital, wo 76 kranke russische Offiziere verpflegt wurden, mit.⁶²

Der russische Platzkommandant von Hermannstadt Major Polealog und die russischen Offiziere verabschiedeten sich ebenfalls mit warmen Worten des Dankes. "Dieser unser Dank wird um so nachhaltiger sein, da er verschmilzt mit der Erinnerung an die wiederholten Kämpfe, welche die k. russischen Truppen um Hermannstadt bestanden haben".⁶³

*

Der russische Eingriff in Siebenbürgen 1849 verlief in mehreren Etappen.

1) Die Voranstalten (1833-1848) zeigen, daß der Einmarsch zur Niederwerfung der Revolution keine spontane, von der unmittelbaren Notwendigkeit der Versicherung der Interessen des russischen Reiches erforderliche Aktion war, wie es die Manifeste des Zaren vorgaben. Der russische Kaiser Nikolaus förderte fortlaufend eine Einmischungspolitik in die Angelegenheiten der Rußland umgebenden

⁵⁸ G. Barițiu, *a.a.O.*, S. 618.

⁵⁹ "Kr. Zeitung", Nr. 61, 25. Oktober 1849, S. 263.

⁶⁰ Ebenda, Nr. 65, 8. November 1849, S. 279.

⁶¹ Ebenda, Nr. 66, 12. November 1849, S. 283.

⁶² Ebenda, Nr. 67, 15. November 1849, S. 287.

⁶³ "Sb. Bote", Nr. 154, 9. November 1849, S. 553.

Staaten. Aus seinem Antrieb entstand auch die russisch-österreichische Militärkollaboration.

2) Die Ereignisse im Februar 1849 stellten das Vorspiel der Juniintervention dar. Das österreichische Kabinett wies noch Anfang 1849 eine öffentliche bewaffnete Hilfe seitens Rußland ab. Jedoch wandte sich der kommandierende General der kaiserlichen Truppen aus Siebenbürgen, Puchner, an Lüders, Kommandant der russischen Truppen in der Walachei (1. Februar 1849). Das ungefähr 4.000 Mann starke russische Militär, welches die Verteidigung von Hermannstadt und Kronstadt besorgen sollte, zog sich nur einen Monat später südlich der Karpaten zurück (März 1849). Obwohl erfolglos, bediente sich Puchner der Zivilisteninitiativen, die er in einem bestimmten Maße auch veranlaßt hatte, um den Eindruck zu erwecken, daß die zwei Nationen, die Rumänen und die Sachsen, eine legitime Verteidigungshilfe benötigt hätten. Die falsche Anschauung setzte sich durch, die Sachsen seien für den Russeneinmarsch verantwortlich. Die Sachsen selber betrachteten sich auch so, was aus den wiederholten Rechtfertigungen der sächsischen Presse hervorgeht.

3) Erst nach Verhandlungen auf hoher Ebene (15. April 1849 - die erste offizielle Hilfsanforderung seitens Österreichs; 21.-23. Mai 1849 - das Zusammentreffen der zwei Kaiser in Warschau) wurde der russische Feldzug nach Siebenbürgen ausgelöst. Die Russen rückten aus zwei Richtungen, aus der Walachei und der Bukowina, mit 37.000 Mann ein. Die russische Intervention trug zur Niederwerfung der ungarischen Revolution binnen zwei Monaten entscheidend bei (13. August 1849).

4) Die zaristischen Truppen zogen sich im November 1849 aus Siebenbürgen zurück. Mittlerweile trugen die gastgebenden Städte alle Proviant- und Einquartierungskosten.

Der Zar förderte eine Expansionspolitik, die im Gegensatz zu seinen humanitären Erklärungen stand. Der österreichische Kaiser verhielt sich stets als zweite Geige der russischen Intervention.

Die Sachsen bezahlten ihren Wunsch zur Einberufung der Russen durch eine Schuld, für die sie keine Verantwortung trugen. Sie übertrieben die moralische Dimension des Aktes. Das rumänische Komitee, welches das Protokoll vom Dezember 1848 mitunterzeichnet hatte, hatte keine nachträgliche Gewissensbisse, da es bald das von General Puchner gespielte "Unschuldigkeitsspiel" erkannte. Später verurteilten die rumänischen Anführer den russischen Eingriff. Die sächsische Presse war bis Februar 1849 und während der ungarischen

Herrschaft (März - Juli 1849) antirussisch und nach der Wiedereinsetzung der österreichischen Regierung (Juli - November 1849) prorussisch.

Liberalismus und Konservatismus. Ein Wettstreit - Mit einem Überblick auf den deutschen und österreichischen Liberalismus -

Der Liberalismus¹, als politische Theorie und Handlung, entstand in Mitteleuropa in der ersten Hälfte des 19. Jh. Die liberalen

¹ *Encyclopedia Britannica*, William Benton Publisher, Chicago-London-Toronto 1960, Bd. 13, S. 999, definiert den Liberalismus als "Glauben, Philosophie und Bewegung, welche die Freiheit als Regierungsmittel und -form, als organisatorisches Prinzip der Gesellschaft und als Lebensweise für das Individuum und die Gemeinschaft fördern". Man betrachtet die Freiheit als "einen der großen fruchtbaren und revolutionären Gedanken der Weltgeschichte". Dieselbe Enzyklopädie läßt eine Definition des Konservatismus als eigenständige politische Doktrin vermissen und beschränkt sich bloß auf die Besprechung der Konservativen Partei (Torries) in England.

Aus der Masse der die politischen Doktrinen behandelnden Werke haben wir noch eine Definition ausgewählt. Ein *Ghid de idei politice* (Wegweiser der politischen Ideen), Hg. Mihaela und Adrian Miron, Verlag Pan-Terra, Bukarest 1991, S. 56-58, schreibt: Der moderne Liberalismus fand unterschiedliche Erscheinungen. Die Revolution in Amerika setzte einen republikanischen Liberalismus durch. Die französische Revolution brachte liberale, aber auch demokratische, nationalistische und sozialistische Gedanken mit sich. Im Bildungsprozeß der einheitlichen Staaten in Italien und Deutschland widersetzten sich die Vertreter des Liberalismus der Zentralisierung und Stärkung der Staatsmacht in geringerem Maße, als viele ihrer Zeitgenossen aus Amerika, England, welche sich im 19. Jh. mehr von der antistaatlichen Politik des *laissez-faire* angezogen fühlten. Der Liberalismus verteidigte allgemeine Gedanken, wie: die Politik ist künstlich und die politische Obrigkeit eine Konvention; obwohl nicht natürlich, ist die Regierung nicht minder notwendig; Freiheit ist eine natürliche menschliche Gegebenheit. Die Schwierigkeit der Thematisierung des Liberalismus rührt daher, daß "die konservativen und radikalen Gegner des Liberalismus von den Voraussetzungen des Liberalismus zu ihrer nicht-liberalen Stellung gelangten: die Konservativen konservieren den Liberalismus, während die Radikalen ihn radikalieren."

Der Konservatismus äußert jene "politische Darstellung, die aus dem Wunsch der Konservierung (Beibehaltung) der schon gegebenen Sachlage - die als gut in sich oder besser als die Alternativen, oder wenigstens als sicher, vertraut, angesehen wird -, sowie aus dem Wunsch nach Wahrheit, Zuneigung entspringt." Als soziale Haltung betrachtet der Konservatismus die Gesellschaft als den Individuen, welche diese zusammensetzen, vorangehend; das Individuum ist ein künstliches Erzeugnis der Bedingungen, unter welchen es sein Leben führt, der

Ideen verbreiteten sich allmählich nach Osten, wo sie mit spezifischen Akzenten gegen Mitte des Jahrhunderts Siebenbürgen erreichten. Sowohl der Konservatismus als auch der Kommunismus definierten sich aus dem Gegensatz zum Liberalismus. Im Unterschied zur Neuen Welt, zu England und Frankreich kann der Liberalismus in Mittel- und Osteuropa in dieser Zeitspanne nicht abgekoppelt vom begleitenden Nationalismus und den Tendenzen zur Zentralisation und Errichtung von Staatsgebilden begriffen werden.

Im deutschsprachigen Raum bildete der Bund der deutschen Staaten, einschließlich dem Preußen Friedrich Wilhelms IV., den Vorposten des Liberalismus. Infolge der Revolution von 1848 wurden die deutschen Liberalen aus einer Oppositionspartei zur Regierungspartei. Am entgegengesetzten Pol, dem Konservatismus, befand sich Österreich. Die Sachsen nahmen die liberalen Einflüsse auf; sie gaben aktive Kämpfer für das Feld des Liberalismus und machten auch Versuche, die liberalen Gedanken zu theoretisieren. Vorwiegend unter den Sachsen war aber die konservative Haltung, obwohl theorielos. Nennenswert ist die Tatsache, daß bei den Siebenbürger Sachsen weder der Liberalismus noch der Konservatismus extreme Formen annahmen. Oft ist die die beiden politischen Doktrinen trennende Grenze schwer zu bestimmen. Das entscheidende und gemeinschaftliche Element der Denkweise der Vertreter beider Strömungen stellte die Aufrechterhaltung der sächsischen Selbstverwaltung und der Sachsenrechte dar, nur die praktische Handlung war unterschiedlich.

Um die ideologischen Optionen der Siebenbürger Sachsen während der Jahre 1848 und 1849 sowie ihre Verwirklichung verstehen zu können, wenden wir unseren Blick zunächst in die Ferne, auf die Ausstrahlungsgebiete der die Zeit beherrschenden Gedanken, nämlich nach Deutschland und Österreich.

Die Fallstudie der sächsischen Welt im Sturm der Revolution wird uns manche Überraschungen bieten, welche das heute übliche Klischee, das den Liberalismus dem Fortschritt, der Wohlfahrt und den

gesellschaftlichen Gewohnheiten und Erwartungen. Der Konservatismus gewährleistet die traditionellen Werte und ist üblicherweise Träger einer Religionsdoktrin. Die höchste Institution, der Staat, muß auf objektiven und autonomen Institutionen fußen. Vermittels der Theorie der "objektiven Institutionen" gerät der Konservatismus in Widerspruch zu allen totalitären Doktrinen. Der Konservatismus ist pragmatisch, aber er widersetzt sich den radikalen Lösungen, er weist jedwelche Lösung der Konflikte außerhalb des gesetzlichen und verfassungsmäßigen Rahmens ab. (A.a.O., S. 18-19.)

Konservatismus der Reaktion angleicht, ins Schwanken bringen. Vom Standpunkt der Geschichte "so wie sie eigentlich gewesen ist" (Ranke), bleibt eine solche Sichtweise unvollständig und manchmal auch unrichtig.

*

Die Anfänge der liberalen Bewegung in Deutschland, der sogenannte Frühliberalismus, wurden um 1830 gelegt.² Dem politischen Liberalismus ging die Romantik in der Literatur voran. In der Dichtkunst (Poesie) entwickelte sich die Strömung des "Jungen Deutschland", die den Kampf gegen die anachronischen Anschauungen und die mittelalterlichen Zustände begann, das Aufgeben des infolge der französischen Revolution und insbesondere der napoleonischen Feldzüge ausgebrochenen Franzosenhasses predigte, aber in gleichem Maße auch den deutschen Nationalismus förderte.

Die deutschen Historiker und Rechtswissenschaftler führten den Gedanken der politischen Gleichheit, ein Gedanke französischer Inspiration, ein. Einer der Theoretiker des Frühliberalismus, Karl Rotteck, Professor der Geschichte und Staatswissenschaften an der Freiburger Universität und hochrangiges Mitglied der badischen Kammer, gab eine in vielen tausend Exemplaren verbreitete Weltgeschichte heraus, die zur Erweckung des politischen Bewußtseins breiter Kreise beitrug.³

Nach dem Plan von Friedrich List, "die politische Bildung der Deutschen durch eine alphabetisch geordnete Enzyklopädie zu fördern", unterzeichneten Rotteck und ein anderer Führer der liberalen Opposition aus Baden, Welcker, 1833 einen Vertrag. So entstand das berühmte *Staatslexikon*. Es wurde gesagt, daß das Lexikon von Rotteck und Welcker in der frühliberalen Bewegung Deutschlands einen Platz besetzte, der mit jenem von Diderots und d'Alemberts Enzyklopädie in der französischen Aufklärung vergleichbar ist.⁴ Das *Staatslexikon* nahm sich vor, die liberale Lehre darzustellen und die Entwicklung der Geschichte von der Despotie zum Staatsideal der Freiheit und Gleichheit zu verfolgen. Es erschien in einer ersten Auflage von 15 Bände zwischen 1834 und 1843. Die zweite verbesserte und erweiterte

² *Britannica*, Bd. 10, "Germany", S. 263.

³ Wilhelm Müller, *Politische Geschichte der neuesten Zeit 1816-1868 mit besonderer Berücksichtigung Deutschlands*, Verlag von Paul Neff, Stuttgart 1869, S. 24.

⁴ Hans Zehntner, *Das Staatslexikon von Rotteck und Welcker. Eine Studie zur Geschichte des deutschen Frühliberalismus*, Verlag von Gustav Fischer, Jena 1929, S. V.

Auflage wurde in 12 Bänden zwischen 1845 und 1848 gedruckt. Die dritte 14bändige Auflage kam 1856-1866 zustande.

Die hier erklärten Begriffe sind von hoher Bedeutung, da es sich um das den theoretischen Grundsätzen des Liberalismus gewidmete höchste wissenschaftliche Werk des deutschsprachigen Raumes handelt. In Rottecks Meinung bildete die konstitutionelle Monarchie die ideale Staatsform. Das Naturrecht und der Gesellschaftsvertrag für die Sicherung des Menschenrechts wurden ausgerufen. Der Gesamtwillen wurde höher gestellt als der Eigenwillen. Die Aufgabe des Staates war die Gewährung des Rechtszustandes und der Sicherheit. Kirche und Schule hatten der Staatsaufsicht zu unterstehen. Das Recht auf Bildung war ein selbstverständlicher Teil der persönlichen Freiheit. Der Hauptwert, dem sich alle anderen unterordneten, bildete die "Volkssouveränität".

In Welckers Auffassung stellte der Staat ein lebendiges Ganzes dar. Die Stufen der Staatsentwicklung entsprachen jenen des Menschenlebens. Welcker unterschied vier Perioden dieser parallelen Entwicklung. Die erste, das Keimen und Wachsen des Staates, entsprach der Kindheit. Die zweite, das Erblühen des Staates, erinnerte an das Jünglingsalter. Das Reifen des Staates war dem Mannesalter, das "Zurücksinken und Verwelken" des Staates aber dem Greisenalter gleich.⁵

Das *Staatslexikon* erlangte keine Inhaltseinheit. Es war eine treue Widerspiegelung des deutschen Liberalismus zur Zeit des Vormärz und der Revolution. Seine Staatstheorien waren ebenso verschiedenartig wie seine politischen Handlungen und Forderungen. Während die Theoretiker Universitätsprofessoren wie Rotteck und Welcker waren, so gehörten die Führer der liberalen Bewegung der aus Industrie- und Handelsleuten gebildeten neuen Mittelklasse an, deren Vertreter aus dem Rheinland (Ludolf Camphausen, David Hansemann, Gustav von Mevissen)⁶ sowie aus anderen Gegenden Deutschlands stammten. Die deutsche liberale Bewegung war auch geographisch kaum einheitlich. Es gab große Widersprüche zwischen Nord und Süd und sogar innerhalb verschiedener Länder. Das Gemeinsame bestand im Kampf gegen den Absolutismus und das Ständeregime und nicht in den aufgestellten positiven Forderungen. Freiheit, Rechtsgleichheit, Volkssouveränität hießen für die einzelnen Vertreter des Liberalismus etwas verschiedenes.

⁵ Ebenda, S. 69,73.

⁶ *Britannica*, Bd. 10, S. 264.

Je mehr in den vierziger Jahren der Liberalismus an Boden gewann, wurde er aus einer Oppositionspartei zu einer Regierungspartei. 1848/1849 fiel die Herrschaft der Liberalen Partei zu. Dabei wandelte sich das *Staatslexikon* aus einem "Katechismus einer oppositionellen in das Bekenntnis einer regierenden Partei". Es äußerte einen klärenden Einfluß und eine große Wirkung auf die Revolution. Es galt "in weitem Kreise fast als ein politisches Orakel". Man berichtet, daß in der konstituierenden deutschen Nationalversammlung das Lexikon "beinahe in jedes Abgeordneten Hand war" und sein Inhalt bei den Debatten über die "Grundrechte" oft wörtlich von der Rednerbühne laut wurde.⁷

In dieser Zeit nahmen die inneren Gegensätze des Liberalismus zu. Das Jahr 1848 mußte eben seine Zersetzung bringen. In diesem Jahre erschien das kommunistische Manifest. Die Parole der Proletarier hieß: "Hütet euch vor der liberalen Partei!", denn statt menschlicher Rechte kennen die Liberalen nur politische Rechte. Es entstand also eine erste Spaltung zwischen Kommunisten und Liberalen. Auf der Offenburger Versammlung (1847) löste sich innerhalb der liberalen Partei der linke Flügel der badischen Liberalen unter Hecker und Struve von den Altliberalen. Im Vorparlament von 1848 kam es zu einer offenen Scheidung zwischen Altliberalen und Radikalen oder Demokraten. Die Altliberalen spalteten sich ihrerseits in Rechtsliberale und Liberale, und die Radikalen in Demokraten und Linksdemokraten. Die Begriffe waren damals nicht feststehend; von eigentlichen Parteien darf man überhaupt noch nicht sprechen. Die Meinungen stimmten nicht überein: die Radikalen wollten eine Republik während die Restliberalen Anhänger der Monarchie waren. Nachdem sie die Macht ergriffen hatten, wurden die Rechtsliberalen aus Opportunismus zu Vertretern der neuen Ordnung, welche die besitzende Klasse des Großbürgertums begünstigte.⁸

Ein Sprechsaal moderner Ideen, das liberalste aller deutschen Blätter des Vormärz, war die "Allgemeine Zeitung", die damals in Augsburg erschien. Mit einer außerordentlichen Auflage von 11.500 Exemplaren war diese Zeitung auch der österreichischen und siebenbürgischen Leserschaft sehr bekannt. Sie erhielt aus

⁷ H. Zehntner, *a.a.O.*, S. 94 sq führt Mohl, *Preußische Jahrbücher*, 1858, S. 249; W. Wichmann, *Denkwürdigkeiten aus der Paulskirche*, 1888, S. 11 an.

⁸ H. Zehntner, *a.a.O.*, S. 95-97.

Siebenbürgen Korrespondenzen von den sächsischen Publizisten Anton Kurz, Friedrich Schreiber, Daniel Roth.⁹

Deutschland war 1848 ein Bund von 35 selbstständigen Ländern, darunter 31 Monarchien, davon zwei Großmächte. Die Reformisten wollten aus einem Staatenbund einen einzigen Bundesstaat machen. Da der Bundestag als abgelebt galt, wollten sie ein vom Volk gewähltes und als Vertretung des Volkes geltendes Parlament haben.¹⁰

Am 18. März 1848 brach die Revolte in Berlin aus. Unter dem Druck der Volksmassen und der Bürgerdeputationen bewilligte Friedrich Wilhelm IV. (der den Thron von Preußen 1840 bestiegen hatte) die Einberufung des Vereinigten Landtags und eines aus Rheinliberalen (Camphausen, Hansemann) zusammengesetzten Ministeriums. Drei Tage später zog der König sein Militär zurück und richtete die berühmten Grußworte an seine "Lieben Berliner"; er erklärte sich bereit an der Vereinigung Deutschlands mitzuwirken und Preußen in Deutschland auflösen zu lassen. Auch in anderen deutschen Ländern wurden die Führer der liberalen Opposition in Ministerien berufen (Römer in Württemberg, Wippermann in Kurhessen, Stüve in Hanover, Heinrich von Gagern in Hessen-Darmstadt). In Bayern fand ein Thronwechsel statt. Der von Lola Montez kompromittierte König Ludwig dankte zugunsten seines Sohns Maximilian II. (1848-1864) ab. Im Südwesten Deutschlands befand sich die liberale Partei an der Führung der Revolutionsbewegung.

Am 5. März 1848 fand in Heidelberg die berühmte programmatische Versammlung der Liberalen und Akademiker statt, welche die Einberufung eines Vorparlaments in Frankfurt a.M. zur Vorbereitung einer verfassungsgebenden deutschen Nationalversammlung beschloß.

Das Vorparlament tagte in der Paulskirche zu Frankfurt a.M. zwischen dem 31. März und dem 4. April 1848. Den Vorsitz führte Professor Mittelmeier aus Heidelberg. Die Mehrheit der Vertreter, die konstitutionell-monarchistische Sympathien hegten, beschloß im Monat Mai zu Wahlen zur verfassungsgebenden Nationalversammlung zu schreiten. Die Nationalversammlung hatte die neue Reichsverfassung zu beraten und sollte sich aus Abgeordneten zusammensetzen, welche

⁹ Grigore Ploesteanu, *Imaginea țărilor române în Allgemeine Zeitung (1821-1848)* (Das Bild der rumänischen Fürstentümer in der Allgemeinen Zeitung, 1821-1848), Vortrag am Symposium des Institutes für Geschichte aus Klausenburg, 20. November 1996.

¹⁰ W. Müller, *a.a.O.*, S. 221-225.

durch direkte, gleiche und allgemeine Wahlen gewählt werden sollten. Ein 50er Ausschuß sollte die Überwachung der gefaßten Beschlüsse und ihrer genauen Durchführung seitens der Regierungen einzelner deutschen Ländern sichern.

Die von Hecker und Struve geführte radikale republikanische Partei verließ höchst unzufrieden die Stadt. Die republikanischen Freiwilligen wurden im Gefecht bei Kandern von einem unter dem Kommando des gemäßigten Liberalen Friedrich von Gagern stehenden Korps aus Hessen-Darmstadt besiegt.

Am 18. Mai wurde die deutsche Nationalversammlung in der Frankfurter Paulskirche eröffnet. Dabei waren 320 Vertreter anwesend. Sowohl die Republikaner als auch die "Reaktionäre" befanden sich in der Minderheit; die Mehrheit bildeten die Liberalen. Das Parlament wählte den Erzherzog Johann von Österreich als Reichsverweser (29. Juni). Der sich auflösende Bundestag übertrug dem Reichsverweser die Macht am 12. Juli.

Die Frankfurter Nationalversammlung behandelte grundsätzliche Fragen im Zusammenhang mit der künftigen deutschen Verfassung. Zwischen April und August 1848 übernahm das Parlament die Führung des wegen den Königreichen Schleswig und Holstein ausgebrochenen Krieges mit Dänemark und verlor diesen.

Die wegen der theoretischen Debatten des Parlaments unzufriedenen Radikalen wollten die Republik gewaltsam durchsetzen. Sie griffen die Paulskirche, Sitz der Nationalversammlung, an. Die ganze Stadt geriet unter Belagerungszustand. Struve rief die Republik in Baden am 21. September aus; drei Tage später wurde er verhaftet.

Am 28. März 1849 wählte die Frankfurter Nationalversammlung den König von Preußen zum deutschen Kaiser. Friedrich Wilhelm wies den Vorschlag ab. Nun wurde es offensichtlich, daß das Parlament nur eine Scheinmacht innehatte. Die deutschen Kleinkönigreiche waren nicht bereit, die Beschlüsse des Parlaments umzusetzen, und Preußen schlug eine solche Initiative, die Österreich zu einer Stellungnahme gezwungen hätte, zurück.

Österreich zog seine Abgeordneten aus dem Frankfurter Parlament zurück. Der Reichsverweser Johann, der langen Revolution müde, dankte ab. Weitere 100 Mitglieder der Nationalversammlung (dazu zählten auch Gagern, Dahlmann, Arndt, Welcker u.a.) gaben ihre Mandate zwischen dem 21. und 23. Mai 1849 ab. Mehrere deutsche Länder riefen ihre Abgeordneten zurück.

Das lediglich 100 Mann zählende Rumpfparlament zog nach Stuttgart um (6. Juni). Die Stadtbehörden jagten das Rumpfparlament aber durch württembergische Fuß- und Reitertruppen am 18. Juni 1849 auseinander. Es bedeutete das Ende der deutschen Nationalversammlung.¹¹

*

Im Unterschied zur Vielfalt der deutschen Kleinstaaten (mit Ausnahme Preußens), bekleidete Österreich den Rang einer von einem berühmten Kaiserhaus geführten Großmacht. Die Deutschen setzten sich für politische Zentralisation ein; hingegen war Österreich ein zentralisierter Staat, aber auch ein Vielvölkerstaat mit gegenüber Deutschland abweichenden Entwicklungen und Aussichten. "Dem absolutistischen Einheitsstaat als Träger des dynastischen Staatsgedankens Oesterreichs tritt der Gedanke der freien Einigung durch historisches Recht oder nationale Einheit gebildeten Völkergruppen und territorialen Einheiten, die Idee des Foederalismus, werbend gegenüber."¹² Die Nationalitätenfrage bildet das Hauptmerkmal, das Österreichs Geschichte von jener der anderen deutschen Gebiete unterscheidet. Der nationale Faktor wirkte entscheidend insbesondere während der 1848er Revolutionen. Im Folgenden werden wir uns aber vorzüglich dem *deutschen Nationalismus in Österreich* wenden, indem die nationalen Bewegungen der Ungarn, Slaven und der übrigen Völker des Habsburgerreiches unberücksichtigt bleiben. Was die Liberalen der Monarchie betrifft, ob Deutsche, Tschechen oder Ungarn, so war der Nationalismus ihr gemeinsamer Nenner.

Die konservative Politik bildete die Grundlage der habsburgischen Regierung während des 19. Jh. Erschrocken vom Mißerfolg der von Joseph II. geförderten Reformpolitik und entschlossen, nichts zu ändern, begründete Kaiser Franz I. (1815-1835) sein Reich auf die zwei Pfeiler der Bürokratie und der Polizei. Sein Nachfolger, Ferdinand I. (1835-1848), war eine Marionette, in dessen Rücken drei Männer den Staat regierten (Metternich, Erzherzog Ludwig, der Onkel des Kaisers, und der Finanzminister Kolowrat).

¹¹ Für die Chronologie der Ereignisse in Deutschland 1848/1849, vgl. z. B. *Deutsche Geschichte in Daten*, Hg. vom Institut für Geschichte der Akademie der Wissenschaften zu (Ost)Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1969, S. 419-435.

¹² J. Redlich, *Das österreichische Staats- und Reichsproblem*, Leipzig 1920, Bd. I, S. 269-270.

Während Österreich in seiner Außenpolitik bloß die Aufrechterhaltung des Friedens und des *Status quo* verfolgte, da es zu einer zulänglichen Territorialexpansion gelangt war - und Metternich war äußerst geschickt in der Herausbildung eines Bündnisnetzes, so nahm die Unzufriedenheit innerhalb des Reiches fortwährend zu, um am Vorabend der Revolution alle sozialen Schichten zu erfassen.

Der Adel verweigerte die zentralisierte bürokratische Kontrolle und wünschte sich eine Provinzialautonomie. Die bürgerlichen Mittelklassen wollten einen zentralisierten und liberalen Parlamentsstaat deutscher Prägung haben. Die Lage der Bauernschaft war durch die andauernde Fronherrschaft unerträglich geworden, die Wiener Proletarier aber hofften auf bessere Lebensbedingungen. Die Studenten träumten von einer radikalen Zukunft.

Die Wortführer der Vormärzenttäuschungen war die Gruppe der von der Regierung unter dem Begriff "Malkontenten" Erfassten. Sie gründeten in Wien eine Bewegung der Künstler, Literaten und Politiker, das "Junge Österreich". (Eine Parallele zu der poetischen Bewegung des "Jungen Deutschland" ist leicht erkennbar.) Diese Intellektuellen vertraten verschiedene politische Theorien; das Gemeinsame war das Ideal eines fortschrittlichen Österreich. In ihren Reihen befanden sich Schriftsteller, Journalisten, Ärzte wie der Staatsbeamte Baron Andrian, der Publizist Ignaz Kuranda, Wiesner, Möring, Schuselka, Anton Graf Auersperg (welcher unter dem Pseudonym Anastasius Grün veröffentlichte), die Schriftsteller Bauernfeld und Moritz Hartmann, Karl Beck, Hermann Rollet, Alfred Meissner, Albert Knoll, der Banater Dichter Nikolaus Lenau.

Das wichtigste und einflußreichste Organ des "Jungen Österreich" war die von Ignaz Kuranda zunächst in Brüssel, dann in Leipzig herausgegebene Zeitschrift "Grenzbote". Diese "informierte, klärte, enthüllte", berichtete über die politischen und geistigen Bewegungen im Inn- und Ausland. Der "Grenzbote" gewann solchen Erfolg, daß es geradezu modern war, ihn zu lesen, sonst galt man als ungebildet. Nach einigen Nummern wurde das Erscheinen der Zeitschrift eingestellt. Auch die Schriften Andrians, Grüns u.a. wurden verboten.¹³

Welches das Bild der liberalen Führer im metternichschen Österreich und später war, zeigt uns das Schicksal des Grafen Anton Alexander von Auersperg (geboren 1806 in Laibach, gestorben 1876 in

¹³ Eva Priester, *Kurze Geschichte Österreichs. Aufstieg und Untergang des Habsburgerreiches*, Globus Verlag, Wien 1949, S. 312-313.

Graz), der unter dem literarischen Pseudonym Anastasius Grün bekannt ist. In den zwanziger Jahren des 19. Jh. kam er in Kontakt mit der österreichischen liberalen Opposition. Während seiner Reisen durch Italien, England, Frankreich, aber auch nach Schwaben, Sachsen, Thüringen oder nach Leipzig, erweiterte er seinen politischen Horizont. Ein berühmtes Dichterpaa bildeten in Wien vor 1830 Grün und Nikolaus Lenau, sein guter Freund aus dem Banat. Eine enge Freundschaft entwickelte sich später zwischen Anastasius Grün und Heinrich Heine. Nach seiner Erstveröffentlichung, dem Gedichtband "Sparziergänge eines Wiener Poeten" - der gleichzeitig auch das bekannteste seiner Werke ist -, wurde der Dichter vor Metternich gerufen, der ihn vor ein Ultimatum stellte: entweder zu schweigen oder die Monarchie zu verlassen. Er flüchtete aus dem Lande und wurde jahrzehntelang verfolgt. Mittlerweile nahm er an der 1848er Revolution als Abgeordneter von Krain, seiner Heimatgegend, im Parlament sowie an den Sitzungen der deutschen Nationalversammlung in der Paulskirche teil. Er freundete sich ebenfalls mit Eduard von Bauernfeld an, mit dessen Hilfe er einen gewissen Einfluß auf den Kaiser ausüben konnte, um diesen zur Anerkennung der oktroyierten Verfassung zu bewegen. Nach 1859 war Grün wieder in der österreichischen Politik tätig und vertrat Krain und Steiermark im Herrenhaus.¹⁴

1846 fand in Galizien der erste offene Aufstand mit polnischem Charakter statt. Um die aufständischen Adligen niederzuschlagen, versprachen die kaiserlichen Behörden den Bauern die Aufhebung der Frondienste als Gegenleistung für ihre Hilfe. "So kam der erste revolutionäre Akt gerade von der Regierung selbst."¹⁵

Am 13. März 1848 gab die niederösterreichische Ständeversammlung das Signal zur Revolution in Wien. Metternichs Demission wurde erwirkt, die Pressefreiheit verkündet, die Frage einer

¹⁴ Wolfgang Beutin, *Ein österreichischer Liberaler des Vormärz, Dichter und Literaturvermittler im 19. Jh.: Anastasius Grün, 1806-1876*, Vortrag am Symposium "Das Bild Rumäniens und Deutschlands im Donauraum im 19. und 20. Jh.", "Avram Iancu" Universität Klausenburg und Universität Lüneburg, 3. Oktober 2001. A. Grüns Werk ist vorwiegend lyrisch, in Herders Tradition. Der Dichter gab das Gesamtwerk und eine Biographie von Nikolaus Lenau im Nachlaß heraus (gestorben 1850), er übersetzte (serbische u.a.) Volksgedichte, sowie eine englische Sammlung unter dem Titel "Robin Hood" (1864). Er unterstützte den kranken Heine in seinen letzten Lebensjahren. Gerade Grün ist der Held der Novelle "Ein Spätgeborener", die der berühmtesten österreichischen Dichterin, Marie von Ebner-Eschenbach, gehört.

¹⁵ *Britannica*, Bd. 2, "Austria", S. 765.

neuen Verfassung besprochen. Aus den Reihen der Aufständischen wurde eine Nationalgarde und aus jenen der Studenten der Universität die Akademische Legion gebildet. Aus den Vertretern der beiden Korporationen entstand ein Zentralkomitee, das die Macht in Händen hatte.

Eine neue Regierung, mit Kolowrat - der etwas liberaler als Metternich war, jedoch kaum als liberal betrachtet werden kann - als Ministerpräsident, wurde gebildet. An Kolowrats Namen ist auch die am 25. April nach belgischem Vorbild oktroyierte Verfassung gebunden. Diese sah einen Reichstag aus einer Kammer und einer dem Parlament verantwortliche Regierung vor. Die Verfassung galt nur für die Erblände, denn Ungarn hatte schon seine eigene verantwortliche Regierung. Dadurch wurde Österreich zu einer konstitutionellen Monarchie, mit einer Volksvertretung als Parlament und eine dem Parlament unterordnete Regierung. Die Verfassung beschloß die vollständige Gleichheit aller in Österreich lebenden Nationalitäten, ohne jedoch die heikle Frage der Monarchiedeutschen zu lösen.

Die Bewegung der Österreichdeutschen war nicht einheitlich. Im revolutionären Wien flatterte die schwarzrotgoldene Fahne als Symbol der deutschen Einheit. Der Hof, die Regierung, das Heer, aber auch die Nationalitäten des Reiches (mit Ausnahme der Italiener und Ungarn) standen unter den schwarzgelben habsburgischen Farben.

Die deutschen Revolutionäre der Gesamtmonarchie gruppieren sich in zwei Strömungen. Die Linke forderte die Lösung der gesellschaftlichen Probleme und ein einheitliches Deutschland, in dem Österreich aufgehen sollte. Für sie war es unwichtig, ob das mit den Habsburgern oder ohne sie stattfinden sollte.

Auch die bürgerlich-gemäßigten Reformer wünschten die deutsche Einheit, aber mit Beibehaltung der führenden Rolle Österreichs und der Habsburgerherrschaft. Sie wollten ein Kaisertum, wie es vor 1806 gewesen war.

Der Wiener Hof wollte die Erhaltung der Gesamtmonarchie um jeden Preis, gleichgültig ob mit oder ohne ein vereinigtes Deutschland, welches freilich Österreich unterstehen sollte.

Die Regierung befand sich in der Mitte, zwischen dem Hof und der Revolution.

Auf den Versuch der Regierung den Wirkungsbereich der Nationalgarde und der Akademischen Legion beziehungsweise des Zentralausschusses zu beschränken, brachen am 15. Mai 1848 neue bewaffnete Zusammenstöße in Wien aus. Die Revolution trug den Sieg

davon und übernahm die Macht am 26. Mai. Der Hof flüchtete nach Innsbruck.

Österreich schickte seine Abgeordneten zum Frankfurter Parlament. Ebenfalls im Monat Mai fanden die Wahlen für den Reichstag statt. Es gab eine schwache Beteiligung der Monarchiedeutschen an den Wahlen. Erzherzog Johann eröffnete die erste Sitzung des konstituierenden Reichstags am 22. Juli. Die deutschen Abgeordneten waren in der Minderheit im Vergleich zu den Vertretern der übrigen Nationalitäten des Habsburgerreiches. Der Präses war ein Tscheche, der Vicepräsident ein Pole. Unter den Abgeordneten der Nationalitäten befanden sich zahlreiche Bauern, die weder schreiben und lesen noch Deutsch sprechen konnten. Dem Reichstag gelang es kaum, sich auf eine Verhandlungssprache zu einigen. Diese Vielvölkerversammlung wies die in Frankfurt beantragte Frage der deutschen Einheit entschieden ab.

Auf den Vorschlag des radikalen Studenten Kundlich, der einen Bauerndistrikt vertrat, nahm der konstituierende Reichstag am 7. September 1848 auch in Wien das Agrargesetz der Bauernbefreiung an. (Die Aufhebung der Fronverhältnisse war von dem ungarischen Reichstag schon im April und vom Siebenbürger Landtag am 10. Juni ausgesprochen worden.) Kaiser Ferdinand bestätigte das Gesetz durch die Proklamation vom 9. September. Am 11. September erklärte der konstituierende Reichstag die Permanenz (so wie früher die zentralen Organe der französischen Revolution).

Am 25. August erhielt der Oberbefehlshaber sämtlicher kaiserlichen Truppen, Windischgraetz, eine Bevollmächtigung, kraft derer er unbeschränkt über die Armee, ja auch über die Zivilbevölkerung verfügen konnte.

Am 6. September kam es in Wien zu neuen Kämpfen zwischen dem Militär und der Nationalgarde. Dieser hatte sich ein Teil meuternden Soldaten angeschlossen die sich weigerten, nach Ungarn auszubrechen. Der österreichische Kriegsminister Latour wurde ermordet; der Hof flüchtete nach Olmütz. Die gemäßigten Abgeordneten verließen Wien, indem die Radikalen die Macht ergriffen.

Die einzigen Verbündeten des revolutionären Wien waren bloß die ungarische Revolution und das Frankfurter Parlament. Das Lager der Radikalen war praktisch isoliert. Mittlerweile stärkte sich das Lager der Gemäßigten, die mehr oder weniger von den Auswüchsen und Übergriffen der Revolution erschrocken auf radikale Ideale

verzichteten. Somit stärkte der Hof bald seine Stellung, die durch die Anhänglichkeit der Armee sowie der Völker des Reiches noch fester wurde. Insbesondere die Nationalitäten Ungarns hatten den Weg des offenen Kampfes gegen die ungarische Revolution eingeschlagen und verteidigten die Sache der Gesamtmonarchie. Die ungarischen radikalen Liberalen waren tatsächlich entschlossen, soziale Reformen und individuelle Bürgerrechte zu gewähren; andererseits war die von ihnen geförderte Nationalpolitik unheilbringend, und dies wegen Verletzung der Nationalrechte der übrigen Völkerschaften. Die Wahl zwischen den Magyarisierungstendenzen und der Treue zum habsburgischen Herrscherhaus war nicht schwer; die politischen Führer der in Ungarn lebenden Nationalitäten traten gegen die ungarische Revolution ein, um ihre eigenen Ziele zu verwirklichen. "Gewöhnlich wird das so eingeschätzt, daß sie damit objektiv tatsächlich die Gegenrevolution unterstützten, obwohl sie subjektiv nicht der Reaktion dienen wollten", meinen Gonda und Niederhausen¹⁶ in einer Geschichte des Habsburgerreiches. Diese Interpretation zieht die Hierarchie der Prioritäten kaum in Betracht. Ohne ein eigenes Nationalleben ist der gesellschaftliche Fortschritt wert- und zwecklos. Das "gegenrevolutionäre" Österreich gewährleistete die Nationalrechte wenigstens *de jure*; das revolutionäre Ungarn aber verletzte sie *de facto*.

Eine neue österreichische Regierung wurde am 21. November 1848 ernannt. Fürst Felix von Schwarzenberg, der neue Ministerpräsident, hielt seine erste Rede im Reichstag (der seit Oktober bei Kremsier in Mähren stattfand). Er verteidigte die Grundsätze einer liberalen Regierung: wahre Verfassungsmäßigkeit, wahre Freiheit gegen die Übertreibungen der Revolution, liberale Freiheitsrechte, Gleichberechtigung aller Nationalitäten, freie Entfaltung des Kapitalismus; er blieb bei der Abschaffung der Leibeigenschaft. Keinesfalls würde Österreich einem geeinten Deutschland beitreten. Die unbeschränkte Souveranität und Großmachtstellung Österreichs war im europäischen und deutschen Interesse. Die freie Entwicklung der Deutschen könne am besten durch ein starkes Österreich gewährleistet werden. Die Rede Schwarzenbergs klang wie eine Kriegserklärung an das Frankfurter Parlament.

Nun brauchte das Reich vereinheitlicht zu werden, und zwar unter einem neuen Kaiser. Am 2. Dezember 1848 dankte Ferdinand

¹⁶ Imre Gonda, Emil Niederhauser, *Die Habsburger. Ein europäisches Phänomen*, Corvina Kiadó, zweite Auflage, (Budapest) 1978, S. 210.

zugunsten seines Neffen Franz Joseph ab. Die von Schwarzenberg geführte Regierung löste am 7. März 1849 den Reichstag auf, bevor dieser die Ausarbeitung der Verfassung beendet hatte.

Die österreichische oktroyierte Verfassung wurde am 4. März 1849 veröffentlicht. Die Hauptrolle in ihrer Bearbeitung kam dem Innenminister Graf Stadion zu. Die Verfassung stärkte die Rechte des Großbürgertums, sah die Zentralisation der Reichsfinanzen und -wirtschaft und eine Autonomie der Provinzen vor, die sich später als illusorisch erwies.

Mit der entscheidenden Hilfe der zaristischen Truppen, welche in Ungarn im Monat Mai einrückten, wurde die ungarische Revolution am 13. August 1849 endgültig niedergeschlagen.¹⁷

*

Bei den Siebenbürger Sachsen folgte der sogenannten Zeitspanne der "stillen Jahre" (1805-1830) ein Schwung eines "neuen Lebens" (1830-1848).¹⁸ Aus dem Westen drangen moderne Gedanken ein, die Geister er wachten, das konstitutionelle Leben wurde wiederaufgenommen. Von auswärtigen Einflüssen durchgedrungen, gingen die den gebildeten, aber auch vornehmen Kreisen zugehörenden sächsischen Geistesleute an die Aufklärung des Sachsenvolkes. Ihr Streben widerspiegelte ähnliche Bemühungen in Ungarn, wo, insbesondere auf wirtschaftlicher Ebene, die liberale Anschauung Szechényis über die Stärkung der politischen Macht des Volkes durch seinen Wohlstand Bedeutung gewonnen hatte. Die Erneuerungen umfaßten alle Bereiche des sächsischen Nationallebens. Zwei Vorgänge sind aufgrund ihrer Wichtigkeit kennzeichnend.

Der erste von ihnen betrifft das Vereinswesen. Die Bildung von Vereinen und Anstalten hatte den Zweck, den Reformtendenzen den passenden Rahmen zu schaffen. In Siebenbürgen waren die Sachsen die Begründer des Sparkassenwesens. 1835 entstand in Kronstadt die von Peter T. Lange gegründete erste Sparkasse, "das erste derartige

¹⁷ Über Österreich in den Jahren 1848/1849, vgl.: Gonda, Niederhauser, a.a.O., S. 193-245; W. Müller, S. 220-262; E. Priester, S. 310-325; *Britannica*, Bd. 2, S. 764-766.

¹⁸ Die Benennung der Periode 1805-1830 als jene der "stillen Jahre" gehört Friedrich Teutsch. Vgl. dessen Aufsatz, *Stille Jahre 1805-1830*, im Bd.: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert*, Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt 1896. Die Jahre 1830-1848 wurden von A. Schuller als "neues Leben" charakterisiert. A. Schuller, *Neues Leben 1830-1848*, im angegebenen Band. Friedrich Teutsch nimmt beide Benennungen in seiner *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Druck und Verlag von W. Krafft, Bd. III, Hermannstadt 1910, wieder auf.

Institut im gesamten Umfang der Länder der ungarischen Krone, das nicht die Bereicherung der Gründe, sondern Förderung humaner Zwecke und des öffentlichen Wohls sich zum Ziel setzte".¹⁹ M. Herbert errichtete in Hermannstadt 1841 eine andere Sparkasse. Bei beiden Instituten verzichteten Gründer und Mitglieder auf den Gewinn und widmeten den Reingewinn allgemeinen Zwecken.

Hinsichtlich der Verbesserung des Unterrichtswesens wurde in Hermannstadt 1840 ein pädagogischer Verein ins Leben gerufen. 1843 entstand in Kronstadt eine Pensionsanstalt. Die in dieser Zeitspanne geschaffenen Gewerbevereine (1840 in Hermannstadt, 1841 in Kronstadt, 1844 in Bistritz und Mediasch, 1847 gegründet und 1849 bestätigt in Schäßburg) wollten Gewerbe und Handel heben, Arbeitsamkeit und Sparsamkeit beleben, den Kredit vermehren und die Verbindungen einer modernen Wirtschaft schaffen. 1845 wurde der siebenbürgisch-sächsische Landwirtschaftsverein gegründet.

Einen Sonderplatz nahm der Verein für siebenbürgische Landeskunde ein. Benigni und Neugeboren machten 1830 den Vorschlag zur Gründung einer Gesellschaft zur Herausgabe von Arbeiten über die vaterländische Geschichte. Ihre Einladung blieb bis 1839 ohne Erfolg, als G. Binder einen neuen Vorschlag eines "deutschen Vereins für die Kunde Siebenbürgens", für die Erforschung der Geschichte, Statistik und Naturwissenschaften machte. J.K. Schuller stimmte zu, jedoch wollte er nicht nur einen deutschen und rein wissenschaftlichen, sondern einen breiteren Verein ins Leben rufen. Der am 14. September 1840 von den Mediascher Senatoren D. und G. Gräser und von J. Fabini, Pfarrer in Waldhütten, unterfertigte Aufruf berief eine Versammlung für den 8. Oktober nach Mediasch ein. Diese konstituierende Versammlung fand tatsächlich statt und führte zur Gründung des Vereins für siebenbürgische Landeskunde und zur Feststellung des Statutes. Die Regierung bestätigte den Verein durch das Dekret vom 11. Mai 1841, in dem betont wurde, daß die Publikationen der vorgeschriebenen Zensur zu unterbreiten seien und keine ungeeigneten Stücke veröffentlicht werden sollten. In der Tat trug der Verein zur Steigerung des Bewußtseins der sächsischen kulturellen Einheit bei, indem es den Verzicht auf lokale Vorurteile und den Gedanken der Zugehörigkeit der Sachsen zu einem einzigen Volk förderte. Die Tätigkeit des Vereins hatte einen größeren Erfolg durch seine Generalversammlungen als durch seine Schriften. Die ersteren waren Wanderversammlungen, die jährlich den Ort wechselten, so daß

¹⁹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, S. 169.

sie allmählich das ganze Sachsenland erreichten. Die Generalversammlungen fanden 1842 in Schäßburg, 1843 in Kronstadt, 1844 in Hermannstadt, 1845 in Bistritz, 1846 in Mühlbach, 1847 in Großschenk statt. Den Vorstand führte der Hofrat Bedeus von Scharberg. Das romantische Ideal, das die Bestrebungen des Vereins belebte, geht am besten aus dem Grußwort des stellvertretenden Vorsitzers, Königsrichter Schmidt, gelegentlich der Eröffnung der Versammlung 1847 hervor: "Der Städter reicht dem Dorfbewohner, der Hochgebildete dem schlichten Feldbauer die Hand. In der bescheidenen Hütte des Landmanns werden die innigsten Verbindungen geschlossen, die wichtigsten Angelegenheiten besprochen, und unsre Kinder merken mit ebenso bewegten Herzen wie ihre Väter, daß die Beglückung und Ausbildung des Volkes das gemeinsame Ziel aller Bestrebungen sei."²⁰

Das andere Phänomen, das eine hervorragende Rolle in der Ausbildung des Geschmacks und des Bewußtseins in breiteren Schichten spielte, war die Presse. Der Vormärz brachte den Sachsen die Zunahme der Anzahl der Zeitungen. Zum "Siebenbürger Boten" (1792-1862) und dessen Beiblättern, "Transsilvania" (1840-1849) und "Amts- und Intelligenzblatt" (1843-1860?), kam in Hermannstadt der "Siebenbürgische Volksfreund" (gegründet 1844 und geleitet bis 1849 von Johann Michaelis) hinzu. Josef Benigni von Mildenberg gab von 1839 bis 1844 die "Unterhaltungen aus der Gegenwart", eine den heißen Fragen der Gegenwart gewidmete Zeitschrift, heraus. - In Kronstadt veröffentlichte der Buchdrucker Johann Gött die "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" (1833-1858) und ab 1837 das "Siebenbürger Wochenblatt", welches bald sein Hauptblatt wurde und mit einer großen Abonnentenzahl Erfolg erwarb. Als Beiblatt des "Wochenblatts" erschien der "Satellit" (1840-1848, 1849-1858). Anton Kurz gab ebenfalls in Kronstadt das "Magazin für Geschichte, Litteratur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens" heraus.²¹

Die siebenbürgisch-sächsische Presse förderte den Gedanken des allgemeinen Fortschritts, der durch Gleichberechtigung aller Nationen, Umgestaltung des Gemeinschaftslebens, Reformen der Landwirtschaft, des Handels und der Gewerbe erzielt werden konnte.

²⁰ Ebenda, S. 179; auch über das sächsische Vereinswesen S. 169-180.

²¹ Über Gött und die Redakteure der Kronstädter Blätter gibt es zahlreiche, aber zerstreute Angaben, die wir im Kapitel "Chronik der Kronstädter Presse" zusammengeführt haben.

Die Gedanken der "Mündlichkeit" und "Öffentlichkeit" bewegten die Gemüter und erregten Aufsehen und Stellungnahmen der Beamten, die dadurch einen Druck und eine Gefahr empfanden. Im "Siebenbürger Wochenblatt" erschien 1844 ein Artikel über die Sünden der Bürokratie. Der Orator in Hermannstadt versuchte die Kommunität zu bewegen, einen Prozeß gegen Gött anzustrengen. Zimmermanns Eintreten war es zu verdanken, daß der Antrag nicht angenommen wurde. Die Kommunität wünschte dieselbe freie Bewegung für die deutsche Presse im Lande wie die ungarische Presse sie habe, und sehe es als eine Pflicht an, sogar den Schein von Einschüchterungsmaßnahmen, die von Beamten oder Behörden ausgehen, zu vermeiden.

Die Hauptbremse in der Entwicklung der Presse war die Zensur. Der Komes der sächsischen Nation Franz Salmen beschwerte sich öfters vergebens darüber. "Wenn es sich um politische Erörterungen handelte, ließ die Regierung den magyarischen Zeitungen, z. B. dem Erdély Hiradó ganz andere Freiheiten als der sächsischen Publizistik" (Friedrich Teutsch).²² In Hermannstadt besorgte Benigni, der Redakteur des "Boten", "in patriarchalischer Weise" die Zensur der "Transsilvania". Schuller redigierte die "Transsilvania" und zensierte den "Boten". Aber nach 1844, als die politischen Reibungen ärger wurden, bestellte Gouverneur Teleki für die Hermannstädter Blätter den Thesaurariatssekretär Gyergyai zum Zensor. Gyergyai war "ein unwissender, taktloser Mann, der noch dazu kaum deutsch verstand". Er strich willkürlich Artikel, die nichts staatsgefährliches enthielten, sogar solche, welche die Regierung verteidigten, auch Übersetzungen aus dem "Erdély Hiradó". (*Anhang*, Dok. Nr. 3.) Die sächsischen Zeitungen durften aus dem Landtag nur mitteilen, was die Klausenburger ungarischen Blätter brachten. Am 1. Dezember 1845 wurde in Hermannstadt Eugen Sues' "Ewiger Jude" verboten.

Die Hermannstädter sächsischen Zeitungen standen in Fragen der Reform und des Fortschritts im Gegensatz zu den Kronstädter Zeitungen. Das "Wochenblatt" wollte die Aufhebung der Zünfte, der "Bote" war für ihre Beibehaltung. Das "Wochenblatt" bekämpfte die Bürokratie, der "Bote" leugnete sie. Das "Wochenblatt" förderte die bürgerlichen Rechte, hingegen meinte der "Bote", es sei gefährlich, die Kommunität durch die gesamte Bürgerschaft wählen zu lassen und wehrte die Zulassung der Lehrer in die Kommunität ab, denn die städtischen Verhältnisse lägen außerhalb ihres Gesichtskreises.

²² Fr. Teutsch, *a.a.O.*, S. 186-187.

Was aber die Verteidigung des Deutschtums betraf, fehlte es nie an Eintracht. Der gemeinsame Gegner der Zeitungen beider Städte war das "Erdély Hiradó", "in dem der unsinnige Haß des ungebildeten Kleinadels gegen das Deutschtum in der Verfolgung der Sachsen sich verkörperte" (Fr. Teutsch).²³ Das Auftreten des sächsischen Selbstbewußtseins war eine Gegebenheit jener Jahre und drückte sich in der romantischen Poesie mancher Dichter wie Josef Marlin, Verfasser der "Politischen Kreuzzüge im Sachsenlande" (1847), aus. Die Vereine und die Presse dienten ein und derselben Sache.

In den 40er Jahren fand auch die Anreihung der Sachsen an den Idealen des Deutschtums statt. Die Isolierung schadete dem sächsischen Nationalleben, welches nur in Übereinstimmung mit dem deutschen Geistesleben fortgedeihen konnte. Die sächsische Nation war die natürliche Trägerin des deutschen Elements in Siebenbürgen. Der deutsche Glauben, die deutsche Treue und die Erhaltung des Volkstums bildeten den Ausdruck der Zugehörigkeit zur deutschen Kultur und der patriotischen Begeisterung. Auf praktischer, politischer Ebene aber entstand nie der Gedanke der Verwirklichung dieses Zugehörigkeitsgefühls; kein Sachsenpolitiker hat je davon geträumt, Siebenbürgen zu einem Bestandteil Deutschlands zu machen. Friedrich Teutsch meinte, die Solidarität mit Deutschland sei eine Antwort und ein Verteidigungsmittel gewesen. Nach 1840 versuchte Ungarn mit Erfolg, Deutschland für seine liberalen Ziele zu gewinnen. Leipzig war der Mittelpunkt, von wo aus die Broschürenliteratur zu diesem Zweck hinausflog. Die Sachsen konnten nicht zurückstehen. Im allgemeinen aber wußte die deutsche öffentliche Meinung fast nichts über das sächsische Nationalleben, "und was sie wußte, floß zum Teil aus den Quellen, die uns nicht wohl wollten" (Fr. Teutsch). So erschienen die Sachsen als Vertreter veralteter Privilegien, die von der neuen Zeit nichts wissen wollten.²⁴

Der Konkurrenzgeist zwischen den zwei Hauptstädten der Siebenbürger Sachsen, Hermannstadt und Kronstadt, erreichte am Vorabend des Jahres 1848 den Höhepunkt. In Hermannstadt war der Sitz des Sachsengrafen; hier fanden die Sitzungen der Nationsuniversität statt. Das Universitätsvermögen und das Aerarhaus befanden sich ebenfalls in Hermannstadt sowie das von General Anton Puchner geführte kaiserliche Militär-Generalkommando. Die Stadt behaute eine Reihe von österreichischen (Josef Benigni von

²³ Ebenda, S. 188.

²⁴ Ebenda, S. 191, 196-199.

Mildenberg) oder sächsischen hohen Beamten. In Hermannstadt lebten auch alte Patriziergeschlechter.

Die führende Schicht der Sachsen, die "vornehme Gesellschaft", bildeten die Juristen. Sie waren überall anwesend, in Städten, Märkten, Vororten der kleineren Stühle; sie konnten bis in die höheren Kreise hinauffragen, sogar Gubernial- und Hofräte werden. Hermannstadt bedeutete den Gipfel ihrer beruflichen Laufbahn in Siebenbürgen. Bis dahin hatten sie als Verteidiger der Verfassung das Wort auf den Landtagen und bei Deputationen an den Hof geführt; sie waren öfters Verfasser wissenschaftlicher Forschungen. Die neue Zeit war ihnen aber nicht gewogen, denn der bürokratische Geist war die Verkörperung des Widerstands gegenüber dem Fortschritt. Die jungen Leute des Standes umarmten die Reformbewegung. Am 2. November 1844 fand die feierliche Eröffnung der sächsischen Rechtsakademie in Hermannstadt statt, deren Rektor Gottfried Müller wurde und die unter ihren ersten Professoren J.A. Zimmermann, Glatz, Hann zählte. Das Oberkonsistorium - welches neben der Nationsuniversität ein gewichtiges Wort bei der Errichtung der Akademie gesprochen hatte - bezeichnete als Ziel der Fakultät: "Es sollten sich die sächsischen Jünglinge, nebst gründlicher Kenntnisse des allgemeinen Rechts, zu Schirmern und Pflegern der besondern Rechte ihres Volkes heranbilden."²⁵

Die Hermannstädter Blätter widerspiegelten die gesellschaftliche Gestaltung und die in der Stadt vorherrschende Stimmung. Die meisten Mitarbeiter dieser Zeitungen waren Juristen, zugleich hohe Beamte oder Professoren an der Rechtsakademie: Benigni, Bedeus, Ludwig von Rosenfeld, Eugen von Friedenfels, J.K. Schuller. Als Redakteure wirkten auch junge Mitglieder, die keine Beamten und gemäßigte Reformer waren: Johann Andreas Zimmermann, Jakob Rannicher, Heinrich Schmidt.²⁶ Der gemäßigte Konservatismus, den sie förderten, hieß auf politischer Ebene österreichischer Einheitsstaat und Treue gegenüber dem herrschenden Habsburgerhaus, Aufrechterhaltung der sächsischen Rechte und Gleichberechtigung der Rumänen, auf gesellschaftlicher Ebene aber die

²⁵ Das Zitat wurde aus Fr. Teutsch, *a.a.O.*, S. 165 übernommen.

²⁶ Walter Dausch, *Die Nationalitäten Siebenbürgens im Spiegel deutschsprachiger Zeitungen und Zeitschriften des Vormärz*, in: *Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jh. in Mittel- und Osteuropa*, Hg. István Fried, Hans Lemberg, Edith Rosenstrauch-Königsberg, Berlin 1986, S. 190.

vom Zeitgeist geforderten Reformen, welche gesetzmäßig von oben nach unten angewandt werden sollten.

Kronstadt war hingegen ein blühendes Handelsemporium, wo reiche sächsische Bürger und Kaufleute lebten. Patrizierfamilien, wie Draudt und Plecker, besetzten zwar Schlüsselstellungen in der Stadtverwaltung, aber sie hatten keinen Zugang zu der öffentlichen Meinung vermittels der Presse. Die Kronstädter Publizistik lag in den Händen junger Talente, die sich von der offenen Art und zugleich von dem radikalen Ton der Zeitungen Gött's angezogen fühlten: G.D. Teutsch, St.L. Roth, Elias Roth, Peter T. Lange, Martin Schnell, Carl Maager. Als junge Theologen oder Gymnasiallehrer waren sie von einer Beamtenlaufbahn ausgeschlossen, so daß sie insbesondere radikale Reformen anstrebten. Bei Gött arbeitete auch der Dichter Marlin, der erste siebenbürgische Journalist im modernen Sinn des Wortes, der aus der Leidenschaft zum Schreiben seinen Beruf machte und aus dem Beruf ein Unterhaltsmittel. Die beiden Literaten Leopold Maximilian Moltke und Anton Kurz gewannen durch ihren liberalen Geist die Gemüter für die von Gött's Presse eingeschlagene Richtung.²⁷ Somit wurde Kronstadt zum Mittelpunkt des sächsischen Liberalismus.

Im März 1848 brach die Revolution in Wien und Pest aus. Die im Pester Manifest beanspruchte Union Siebenbürgens mit Ungarn rückte von April bis Juni 1848 in den Vordergrund der sächsischen Debatten vor. Der Brennpunkt der sächsischen Zwistigkeiten war die Annahme oder Zurückweisung der Union. Man kann behaupten, daß die konservative Partei von Anfang an auf festen unionsfeindlichen Füßen stand, während sich die Liberalen für die Union begeisterten.

Der Ruf "Union oder Tod!" wiederhallte im "Erdély Híradó" (Nr. 340 vom 30. März 1848). Dieselbe Klausenburger Zeitung veröffentlichte heftige Manifeste, wie jenes, das die "Schreckliche Verschwörung der Nationsuniversität" brandmarkte. Solche Manifeste wurden massenhaft nach Deutschland gesandt. Sie waren nicht wirkungslos; die "Neue Rheinische Zeitung" und andere deutsche Zeitungen äußerten sich in scharfen Worten über die "reaktionären siebenbürgischen Deutschritter" (NRZ, Nr. 180, 28. Dezember 1848). Diese Zeitungen wandten die Gleichung Union = Fortschritt, Opposition zur Union = Reaktion an und hatten eine falsche Einstellung über die Sachlage in Siebenbürgen. Denn die sogenannte

²⁷ Carl Göllner, *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1849*, Verlag der Rumänischen Akademie, Bukarest 1967, S. 69.

sächsische "Reaktion" hatte mit der Hermannstädter Bürokratie nichts zu tun, hingegen sie kämpfte gegen die Magyarisierungsgefahr.²⁸

Die österreichische Verfassung vom 25. April 1848 brachte die Stellung der sächsischen Liberalen leicht ins Schwanken, da sie die gleichen Rechte für alle Nationalitäten der Gesamtmonarchie vorsah. Eine solche anziehende Perspektive erweckte in Stephan Ludwig Roth ein größeres Vertrauen in ein sich erneuerndes Österreich als in das vom Sturm der Revolution ergriffene Ungarn. Roth schrieb am 5. Mai: "Es ist wahr, die Wiener Regierung hat bisher nicht freisinnig regieret - war etwa der ungarische Adel freisinniger gegen seine Untertanen, oder freisinniger gegen diejenigen, welche nicht Magyaren waren?"²⁹

Die Revolution belebte die Hoffnungen auf Erneuerungen sowohl in der Mitte der Liberalen als auch bei den Konservativen. Die Nationsuniversität hatte am 29. März 1848 den Beschluß zur Errichtung der Nationalgarde (Bürgerwehr) gefaßt. Die Eidesformel beim Eintritt in die Bürgerwehr enthielt eine Treueerklärung zum Habsburgerhaus. Eine von der Sächsischen Nationsuniversität ernannte Kommission machte einen Vorschlag über die "Grundsätzliche Revision der Municipal-Verfassung der Deutschen in Siebenbürgen". Reformen der Verwaltung, der Gewerbe, des Unterrichts wurden beantragt. Die Studenten der Hermannstädter Rechtsakademie forderten in einer dem Universitätssenat eingereichten Denkschrift die Modernisierung der Anstalt.³⁰

Der siebenbürgische Landtag in Klausenburg stimmte am 29. Mai der Union Siebenbürgens mit Ungarn zu. Am 10. Juni wurde die Union vom Kaiser sanktioniert.

Eine sächsische Delegation fuhr nach Innsbruck, um dem Kaiser die die Union zurückweisende Denkschrift vom 20. Juni einzureichen; die Delegation wurde entlassen, bevor der Kaiser die Denkschrift zur Kenntnis genommen hatte.³¹

²⁸ *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848-1918*, S. 5.

²⁹ Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, Hg. Otto Folberth, Bd. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849*, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1964, S. 51.

³⁰ "Transilvania", Hermannstadt, Nr. 27, 3. April 1848, S. 105-107 und Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 153-154; "Sb. Volksfreund", Hermannstadt, Nr. 15, 4. April 1848, S. 112-114; "Satellit", Kronstadt, Nr. 39, 15. Mai 1848, S. 195-197.

³¹ Über die Denkschrift der Nationsuniversität vom 20. Juni 1848, vgl. Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, S. 229. Dieselbe Denkschrift ist angegeben in *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, gesammelt und bearbeitet von Ernst

Unter diesen Umständen ist das Interesse der Sachsen für Deutschland leicht zu verstehen. Die Nationsuniversität sandte am 19. Juni 1848 eine Adresse an die Frankfurter Nationalversammlung. Darin wurde dem Gefühl Ausdruck gegeben, die Sachsen seien mit Stolz ein Glied des deutschen Volkes, von welchem sie Hilfe und Unterstützung erwarteten. Der siebenbürgische Hofagent in Wien, Sachsenheim, suchte einzelne Vertreter der deutschen Nationalversammlung für die Sache der Siebenbürger Sachsen zu gewinnen. Der Brooser Rektor Friedrich Geltch reiste nach Frankfurt, um eine neue Denkschrift der Sächsischen Nationsuniversität, in welcher die Bedingungen der Union mit Ungarn enthalten waren, dem Parlament einzureichen (3. Juli). Geltch, der im Juli zum zweiten Mal nach Frankfurt fuhr, hielt auch eine kurze Rede vor den deutschen Abgeordneten (7. August). Darin betonte er noch einmal die Bereitwilligkeit der Sachsen, mit den Ungarn friedlich zusammenzuleben, doch die Grundbedingung dafür sei die Gewährleistung der alten sächsischen Autonomie. Indem er sich auf die Bemühungen der Ungarn, in Frankfurt ein Bündnis mit Deutschland zu schließen, bezog, bat Geltch die Abgeordneten, die Sache der Sachsen in keinem Staatsvertrag oder -bündnis, das auch auf die Sachsen Bezug haben könnte, zu vergessen. Diese Entsendung hatte keine praktische Bedeutung. Aber dadurch kam das Gefühl der inneren Verbundenheit der Sachsen mit dem großen Deutschland zum Ausdruck.³²

Der in Mediasch gegründete siebenbürgisch-deutsche Jugendbund sandte im August 1848 zwei Adressen an die Frankfurter Nationalversammlung und an die akademische Jugend in Deutschland. Im Grußwort stand: "Alle Welt ist deutscher Kinder voll. Auch wir sind Sprößlinge dieser Wurzeln. Geographisch getrennt und auf die Oberfläche des Bodens ohne sichtbare Verbindung mit dem Mutterlande leben wir doch durch die Presse, durch die Universität, durch Wanderungen unserer Gewerbsleute, durch Erinnerungen der Vergangenheit und Hoffnungen der Zukunft - mit und durch Deutschland. Unser Stolz ist dahin, wenn Deutschland zerbröckelt wird - wir werden stark, wenn Deutschland es ist... Wir wollen sein und

Wagner, 2. Auflage, Böhlau Verlag Köln Wien 1981, S. 205; *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, Bd. VII, unter Druck.

³² Über die Bemühungen der Nationsuniversität bei der Frankfurter Nationalversammlung, vgl. Ebenda, und Irmgard Martius, *Großösterreich und die Siebenbürger Sachsen 1848-1859*, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München 1957, S. 23-24.

bleiben, was wir immer gewesen sind, ein ehrliches deutsches Volk und auch ehrliche treue Bürger desjenigen Staates, dem wir angehören.“³³

Aus all den Handlungen und Haltungen geht die gemeinsame Bestrebung zur Bewahrung des sächsischen Gemeinwesens hervor. Die Sächsische Nationsuniversität übernahm in vollem Maße ihre leitende Rolle als politische Macht, welche das Einverständnis der Mehrheit der Sachsen für sich gewann. Gegenüber der Nationalfrage war die Debatte zwischen Liberalismus und Konservatismus überflüssig.

Im Spätherbst 1848 brach der Bürgerkrieg in Siebenbürgen aus. Viele liberale Vertreter der Sachsen, welche zunächst die ungarische Revolution umarmt hatten, erlebten eine Enttäuschung. Carl Gooß, der als sächsischer Abgeordneter aus voller Überzeugung die Union im siebenbürgischen Landtag am 29. Mai angenommen hatte, mußte "die große Lüge des Jahres 1848" bekennen. Der Ausbruch des Bürgerkrieges und die blutigen Kämpfe zwischen den Völkerschaften Siebenbürgens führten ihn zur Verzweiflung und am 30. Dezember desselben Jahres setzte er seinem Leben eigenhändig ein Ende. Auch Josef Marlin erkannte mit Bitterkeit, es sei das Unglück der ungarischen Nationalität, daß sie sich den Nationalitäten gegenüber maßlos benahm. Marlin verließ Siebenbürgen nach der Niederschlagung der Revolution; er erlag der Cholera.³⁴ Hingegen war Anton Kurz ein aktiver Mitkämpfer für die Kossuthrevolution; er wurde zum Adjutanten und zum persönlichen Sekretär Bems ernannt und am 29. Januar 1849 zum Hauptmann erhoben. Konsequenterweise bis zum Ende starb er in der Schlacht bei Weißkirch (31. Juli 1849). Max Moltke blieb in Kronstadt und während der ungarischen Herrschaft übernahm er die Leitung der "Kronstädter Zeitung". Er kämpfte ebenfalls in Bems Truppen, kam dann in österreichische Gefangenschaft und wurde aus der Monarchie ausgewiesen. Bis zu seinem Tode (1894) lebte er in Deutschland.

G.D. Teutsch wurde im Oktober 1848 Hauptmann des sächsischen Jägerbataillons. Er kämpfte mit der Waffe in der Hand auf

³³ Es ist ein Fragment des *Grußwortes des deutschen Jugendbundes in Siebenbürgen an die deutsche Nationalversammlung in der Frankfurter Paulskirche im Jahre 1848*, erschienen in: "Klingsor", Jg. 16 / 1939, Heft 11-12, S. 319. Vgl. auch Gustav Gündisch, *Deutsches Volkswesen in Siebenbürgen (1141-1849). Entwicklungsgeschichtliche Durchblicke*, Verlag Kraftt & Drotleff, Hermannstadt 1944, S. 88.

³⁴ Michael Kroner, *Ein Sprechsaal des Volkswillens*, in: *Die Zeit in der Zeitung*, Klausenburg 1977, S. 67.

der Seite der Kaiserlichen, wie übrigens auch Theodor Fabini. Der letztere wurde im Kampf von Simeria (Piski) bei Broos am 9. Februar 1849 verwundet und starb einen Tag später im Alter von 21 Jahren. Obwohl er einen von General Bem unterschriebenen Freipaß besaß, wurde Stephan Ludwig Roth am 21. April verhaftet, wegen Landesverrats zum Tode verurteilt und am 11. Mai 1849 in Klausenburg erschossen.³⁵

Die sächsische Presse sah sich durch die obwaltenden Umstände genötigt, ein Kampforgan zu werden. Die konservative Partei der Hermannstädter Presse bewies während der Revolution eine mutige Meinungsfreiheit und eine bewunderswerte Prinzipientreue. Die veröffentlichten Berichte, die kritischen Kommentare und die ernste Verurteilung der Vorfälle in Mihaltz (Juni 1848), Sächsisch-Reen (November 1848) und des Bürgerkrieges verursachten dem "Siebenbürger Boten" zahlreiche Reibungen mit der Zensur. Vergebens protestierte Benigni gegen die willkürlichen Maßnahmen des Zensors Gyergyai.³⁶ Die Redakteure der Hermannstädter Blätter wurden öfters mit dem Tode bedroht. Anfang 1849 behauptete der "Bote" erneut seine Haltung und Losung: "Alles für Fürst, Wahrheit und Unparteilichkeit!"³⁷ Gegen Mitte März 1849, als Hermannstadt von den Bemschen Truppen erobert wurde, mußte Benigni seine Entschlossenheit mit dem Leben bezahlen, da er von Kossuthusaren ermordet wurde.³⁸ Aus unklaren Gründen (entweder, um keine Mitarbeit mit der revolutionären Herrschaft einzugehen, oder weil sie möglicherweise verboten wurden), stellten die "Transilvania" und der "Siebenbürgische Volksfreund" ihr Erscheinen ein. Der "Bote" führte seine Tätigkeit unter einem neuen Redaktionsleiter, Johann Hintz, fort. Hintz erklärte seine Entschlossenheit, keine "politischen Agitationen" vermittle der Presse zu treiben, ohne jedoch seine "treuen und offenen politischen Absichten" zu verleugnen.³⁹ Trotz

³⁵ W. Dausch, *a.a.O.*, S. 190 über Anton Kurz. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, Hg. Walter Myß, Kraft Verlag, Thaur bei Innsbruck 1993, S. 343 über Leopold Maximilian Moltke. *Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848/1849*, S. 23 über den Tod Carl Gooß'.

³⁶ Das Dokument vom 20. Juni 1848, Joseph Benigni von Mildeberg an das Militär Kommando Präsidium, Original: Staatsarchiven Budapest, Bestand Gr. Pr., Nr. 1724 / 1848, Foto: 26.054-26.056 / 1848; vgl. *Documente privind istoria revoluției de la 1848. C. Transilvania*, Bd. VII, unter Druck.

³⁷ "Siebenbürger Bote", Hermannstadt, Nr. 1, 1. Januar 1849, S. 1.

³⁸ Carl Göllner, *a.a.O.*, S. 201.

³⁹ "Sb. Bote", Nr. 34, 27. März 1849, S. 131.

seiner journalistischen Begabung wurden die kossuthfreundlichen Sympathien von Hintz von der späteren sächsischen Geschichtsschreibung streng verurteilt (Oskar Wittstock, Friedrich Teutsch).⁴⁰ Freilich hat der "Bote" in seinen Spalten auch Proklamationen und Verordnungen der ungarischen Regierung sowie Treuerklärungen der Stadtkommunität aufgenommen. Der gemäßigte Ton der Hermannstädter Zeitungen, der Verzicht auf Leidenschaft und Schmeicheleien an die Adresse der jeweiligen Machthaber können aber nicht genügend hervorgehoben werden. Die Wiedereinsetzung der habsburgischen Herrschaft veranlaßte Veränderungen der Redaktion. Heinrich Schmidt, der neue Redaktionsleiter des "Siebenbürger Boten", schrieb der Zeitung die Rolle eines "Organs für sächsische Nationalinteressen" und die Verpflichtung, ein österreichisches Staatsbürgerbewußtsein zu verbreiten, zu.⁴¹

Die Entwicklung der liberalen Kronstädter Presse war schwankender. In ihrer Neujahrserklärung an die Leser behauptete die Redaktion des "Siebenbürger Wochenblatts": "So wie es nur vor zwölf Monden in Europa war, wird's und kann's nicht wieder werden, namentlich stehen wir auch in unserem Siebenbürgen am Vorabende neuer großartiger politischen Entwicklungen. Darum erhalten besonders auch die Zeitungen, welche über diese fortschreitenden Bewegungen Tagesberichte mittheilen, jetzt einen noch bedeutend höhern Werth, als dies früher der Fall war."⁴² Die Zeitung bekannte sich entschieden zum Fortschritt. Weniger klar waren die politischen Optionen des Begründers der Kronstädter Presse, Johann Gött, die mit dem Auftreten neuer Herrscher jedesmal ihre Farbe änderten. In einem offenen Brief aus dem Januar 1849 zeigte Gött, daß ihn einige "Önkéntes" (Freiwillige) aus dem Kronstädter Distrikt mit dem Tod bedroht hatten. Andererseits wußte man in Hermannstadt, die Kaiserlichen hätten Gött wegen seines Bündnisses mit den Szeklern zum Nachteil der Sachsen verhaftet. Gött gab sowohl seinen Freunden als auch seinen Feinden die Zusicherung, daß er "selbst um den Preis der deutschen Kaiserkrone" zu keinem Verräther an seinem Volke und der Stadt Kronstadt werden wollte.⁴³ Im Monat Januar 1849 hatte das "Wochenblatt" eine entgegengesetzte, antiungarische und

⁴⁰ Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben der 40er Jahre*, in: *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe*, S. 122; Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen...*, III, S. 188.

⁴¹ "Sb. Bote", Nr. 99, 3. August 1849, S. 357.

⁴² "Siebenbürger Wochenblatt", Kronstadt, Nr. 1, 1. Januar 1849, S. 1.

⁴³ Ebenda, Nr. 3, 7. Januar 1849, S. 16.

unionsfeindliche Stellung - im Vergleich zu seiner ursprünglichen unionsfreundlichen Haltung im Frühjahr 1848. Am 20. März 1849 begab sich Kronstadt freiwillig in die Hände Bems. Im neuen Zusammenhang änderte Gött die Richtung sowie den Titel seines Hauptblattes, welches von nun an als "Kronstädter Zeitung" erscheinen sollte. Es ist offenbar, daß nach der Vertreibung der ungarischen Regierung durch den gemeinschaftlichen russisch-österreichischen Feldzug auch Gött zu Gedanken der Treue gegenüber dem Habsburger Herrscherhaus zurückkehrte. Er rechtfertigte sich am 23. Juli 1849: "Der Unterfertigte bittet /.../ kein Urtheil über ihn zu fällen, indem der seit dem 20. März l.J. viel geprüfte Herausgeber dieser Zeitung in der Lage ist zu beweisen, daß er der gerechten Sache, auch nicht einen Augenblick untreu geworden, so sehr auch der Schein gegen ihn ist."⁴⁴

Wenn sich Gött nicht besonders durch seine moralischen Eigenschaften auszeichnete, so steht es außer Zweifel, daß die von ihm geförderte Linie kennzeichnend für den Inhalt des sächsischen Liberalismus war. Gött war der eigentliche Theoretiker, der diese politische Richtung thematisierte und unter den Sachsen verbreitete. Um seine Anschauung bekannt zu machen, bediente er sich insbesondere der "Kronstädter Zeitung". Die erste Nummer des Blattes vom 26. März 1849 war äußerst radikal und eindeutig. In seinem "Einleitenden Vorwort" schätzte der Buchdrucker das "Wochenblatt" als "eine liberale, ja wir sagen nicht zu viel: die liberalste deutsche Zeitung in der österreichischen Monarchie" (!) unter dem Metternichschen Regime. Gött beklagte die damaligen Umstände und die Zensur, welche den Zeitungen nur "einen naivliberalen Anlauf" gestattet hatte. Das "Siebenbürger Wochenblatt" war "unbeschadet seiner liberalen Grundsätze, ein Sprechsaal für alle Parteien" gewesen, und diese Taktik war damals zu loben. Da die Redaktion aber auch "im Besitz der Märzerrungenschaften" (1848) dieselbe Taktik beibehalten hatte, beging sie einen großen Fehler. Sie hätte sich für eine einzige Partei, für die revolutionäre, zu entscheiden. Daraus folgte die Notwendigkeit einer Neuherausgabe der Zeitung, mit einem neuen Titel und einem neuen Redaktionsleiter (Max Moltke). Es galt gleichzeitig, die Fehler der Vergangenheit wiedergutzumachen und entschlossen auf die Seite der ungarischen Revolution zu treten.⁴⁵ Unbeachtet der opportunistischen Treueerklärung, finden wir in

⁴⁴ "Kronstädter Zeitung", Nr. 34, 23. Juli 1849, S. 158.

⁴⁵ Ebenda, Nr. 1, 26. März 1849, S. 1.

diesem Text eine befriedigende Definition der von Johann Gött in Umlauf gesetzten Begriffe: der "Konservatismus" der Metternich-Regierung, der "naive Liberalismus" bestimmter Zeitzeitungen und insbesondere des "Wochenblatts", der von der Kossuthrevolution geförderte radikale "Liberalismus".

Die Redaktion unterzeichnete in den Nummern 2 und 3 derselben Zeitung einen Leitartikel unter dem Titel "Ein politisches Glaubensbekenntnis", eine regelrechte politologische Theorie. Ohne sich unmittelbar auf die Gegebenheiten Siebenbürgens zu beziehen, wird hier trotzdem eine einheitliche Anschauung des Parteilebens und des Idealstaates entwickelt. Der "Zeitgeist", der für Gött und seine Anhänger die Modernität synthetisierte, bedeutete "Freiheit, Gemeinsinn und Fortschritt" und war eine Bewegungskraft, ein Träger der dynamischen Geschichte. Im größten Teil Europas standen sich 1849 zwei Parteien gegenüber. Die eine von ihnen war der Ausdruck des Einzelwillens, die zweite jener des kollektiven "Volkswillens". "... Jene betrachtet das Volk als Mittel, diese als Zweck; jene ist die Partei fürstlicher Willkürherrschaft, diese die Partei volklicher Selbstbestimmung." Die Redaktion hob die Bedeutung des zweiten Parteytypus hervor, der im Einklang mit dem Zeitgeist stand. Beide Parteien manövrierten jedoch eine blinde, rohe Volksmasse. Die Pflicht eines jeden "Menschenfreundes" war eine auflärerische: zur Ausbildung und Aufklärung des Volkes beizutragen. Zweck des Staates war die Einsetzung des Volkswillens, und dieses konnte nur in einem "Ordnungsstaat" geschehen, sonst ging es lediglich um ein "raffiniertes Ausbeutungs- und Knechtungssystem". Nur "unentwickelte, feige oder schwache" Völker gehorchten Despoten unbedingt. Ein "gebildetes, wenn auch starkes Volk hilft kein anderes, wenn auch schwaches, knechten." Wenn ein Volk seinen Willen geltend macht, so ist es ein politisch reifes Volk und bildet einen Staat. - Man behauptete, daß ein Staat natürliche Grenzen (Gewässer, Gebirge) oder Sprachgrenzen haben muß. Eine auf einem breiten Gebiet "ungemischt" lebende Nation wird aufgrund ihrer Muttersprache einen "nationellen Staat" bilden. Die Nation umfaßt also die Sprecher derselben Sprache. Wenn ein Staat Bewohner verschiedener Sprachen umfaßt, so handelt es sich um einen "geographischen Staat" mit natürlichen Grenzen. Die Redaktion führte folgende Beispiele an: "Frankreich ist ein nationeller Staat, Italien und Deutschland müssen es werden; die Schweiz ist ein geographischer Staat, Ungarn und Siebenbürgen müssen es werden". Was für einen Unterschied gibt es

zwischen "Nation" und "Volk"? Wenn man über ein nordamerikanisches oder schweizerisches "Volk" sprechen kann, so gibt es keine nordamerikanische oder schweizerische "Nation". Die föderalistische Betonung der Bemerkung ist offenbar. "In nationalen Staaten fallen die Begriffe Volk und Nation zusammen; während in gemischt bevölkerten Staaten, alle Nationen zusammen das Volk bilden, ohne daß eine Verschmelzung der verschiedenen Nationalitäten zu erfolgen braucht." Findet eine solche Verschmelzung dennoch statt, so sind daran entweder die erloschene Nation, die sich selbst aufgegeben hat, oder der despotische Staat schuld. "Als Bruchteile des Volkes im Staate haben alle Nationen gleiche Rechte." Niemand darf aufgrund "des geschichtlichen, noch des numerischen Vorranges seiner Nation persönliche Vorrechte beanspruchen..., denn die Devise eines vernünftigen Staates ist 'Freiheit und Gleichheit', nämlich Gleichheit Aller vor dem Gesetz, das die Freiheit Aller schützt." - "Gesetz ist, was die Mehrheit des Volkes will." In einem despotischen Staat gibt es nur Gebote und Verbote. Ein Ordnungsstaat besitzt eine Verfassung, welche "die Art und Weise der Ermittlung des Volkswillens" vorschreibt und von den Vertretern des Volkes entworfen wird. "Für die Beobachtung der Gesetze sorgen die Beamten des Volkes." Der ganze Staat muß dem Volk untergeordnet werden. "*Außer dem Volke und über dem Volk steht Niemand*, und an die Geltendmachung des Volkswillens, als den Zweck des Staates, an die Gewährleistung der unveräußerlichen Menschenrechte für alle Bürger des Staates als des Volkes Ersten und Letzten Willen glauben wir."⁴⁶ (*Anhang, Dok. Nr. 8.*)

In der obigen grundsätzlichen Vorstellung sind Lieblingsgedanken des deutschen Liberalismus erkennbar. Der "Volkswille" hat den "Ordnungsstaat" mit der Devise "Freiheit und Gleichheit" einzusetzen; das Gesetz als Ausdruck des Willens der Mehrheit, nicht als Willen einer "Willkürherrschaft". Gött und seine Redakteure definierten moderne Begriffe ihrer Zeit, welche bis heute Schwerpunkte der politologischen Debatten darstellen: "Staat", "Volk", "Nation". Sie unterschieden zwischen Nationalstaaten und den "geographisch" genannten Vielvölkerstaaten. Nach Gött's Meinung umfaßte das "Volk" die Gesamtheit der Staatseinwohner, manchmal mehrere "Nationen". Das Erkennungsmerkmal der "Nation" (im heutigen Sinne: der Nationalität) war das Sprachelement. Im Siebenbürgen des Jahres 1848 war auch der Begriff "Nationalität" in

⁴⁶ "Kronstädter Zeitung", Nr. 2, 29. März 1849, S. 5 und Nr. 3, 2. April 1849, S. 9.

Umlauf, so wie er im erwähnten Text von Marlin erscheint. Die Definitionen des Kronstädter Verlegers behalten in großen Zügen ihre Gültigkeit. Ohne die Umorganisation Siebenbürgens in einem Bundsystem nach schweizerischem oder nordamerikanischem Vorbild zu beanspruchen, schlug Gött jedoch vor, daß Ungarn und Siebenbürgen "geographische Staaten", selbstverständlich mit gleichberechtigten Nationen, werden sollten.

*

Als Schlußfolgerung wollen wir noch einige Bemerkungen hinzufügen. Der 48er Liberalismus war Träger der radikalsten Reformen. Während der Revolution äußerte sich der Liberalismus in Deutschland intensiv und nahm nach Osten allmählich ab. Die wirtschaftliche Grundlage und die Sozialstruktur spielten eine wichtige Rolle. Und zwar stützte sich Deutschland auf ein kräftiges Bürgertum während Österreich und Siebenbürgen zunächst die mittelalterlichen Verhältnisse aus der Landwirtschaft wegfeigen mußten. Das deutsche Bürgertum, dessen liberale Doktrin theoretische Grundlagen erworben hatte, ergriff 1848 die Macht durch die liberale Partei, was gleichzeitig die Auflösung des Liberalismus und die Herausbildung radikalerer Strömungen, wie die der Republikaner, mit sich brachte. - Die radikalen Revolutionäre in Österreich können als liberal mehr durch ihre Anhänglichkeit zur Nationalbewegung in Deutschland und durch ihre rege Haltung als durch eine programmatische Thematisierung betrachtet werden. - Wegen ihrer territorialen Isolierung von der deutschen Welt, haben die in ihrer Wesensart traditionellen Siebenbürger Sachsen ihre Bereitschaft für Reformen gezeigt, dieses aber nicht innerhalb politischer Parteien. Aus der Mitte der Sachsen haben sich konservative und liberale Reformer herausgebildet. Beide Gruppen haben extreme Tendenzen vermieden. Während der sächsische Konservatismus keine "reaktionäre" Note erreichte, wie man es ihm manchmal vorgeworfen hat, erhielt auch der sächsische Liberalismus keine radikalen Akzente. Die Republik hat weder 1848 noch später Anhänger auf dem Königsboden gewonnen.

Die junge Generation, und insbesondere die Studenten, nahmen an der Revolution aktiv teil, indem sie sich in wahre Kampforganisationen gruppierten (die deutsche akademische Jugend, der siebenbürgisch-deutsche Jugendbund). Ein paar Monate vor dem Ausbruch der Revolution litographierten die Studenten der

Hermannstädter Rechtsakademie im Geheimen die Fakultistenzeitung "Der junge Sachse" (15. Dezember 1847 - 8. März 1848).⁴⁷

Die nationale Ideologie, welche den Liberalismus unmittelbar begleitete, fand von Land zu Land verschiedene Ausdrucksformen. Der Nationalismus der deutschen Gebiete wirkte irgendwie autarchisch, da er sich mit der Frage der staatlich zentralisierten Einigung auseinandersetzte. In Österreich mußte das beste Gleichgewicht zwischen dem politisch herrschenden, aber in numerischer Minderheit befindlichen deutschen Element und einer aus den übrigen Nationalitäten gebildete Mehrheit hergestellt werden. In Siebenbürgen stand der sächsische Nationalismus dem aggressiven ungarischen Nationalismus gegenüber; auf der anderen Seite mußte es mit dem frisch aufgetretenen rumänischen Nationalismus eine gemeinsame Front bilden. Das sächsische Nationalbewußtsein erhielt einen neuen Bestandteil, von hohem emotionellem Wert: den Gedanken der Angehörigkeit der Sachsen zum Deutschtum. Die Solidarität mit ihren deutschen Brüdern hatte mehr eine kulturelle und theoretische Prägung als einen praktischen Wert. Als treue Bürger des Staates, dem sie angehörten, erfreuten sich die Siebenbürger Sachsen während der Revolution keiner konkreten Unterstützung seitens Deutschland.

⁴⁷ Michael Kroner, *Ein Sprechsaal des Volkswillens*, a.a.O., S. 44.

PRESA CA IZVOR DOCUMENTAR
ANEXE

DIE PRESSE ALS QUELLE
ANHANG

1. Programul unioniștilor sași.

Das Programm der sächsischen Unionisten.

Articolul: "Politisches Programm an die siebenbürger Sachsen", semnat: "Marlin, Nationalgardist", urmat de riposta: "Eine Antwort auf das politische Programm an die Siebenbürger Sachsen, in Nro. 644 der Pesther Zeitung", semnată de: "Marlin, National-Garde-Hauptmann", publicat în: "Satellit", nr. 34, 27 aprilie 1848, p. 170-173.

Das von "Marlin, Nationalgardist" unterschriebene "Politische Programm an die siebenbürger Sachsen", gefolgt von "Einer Antwort auf das politische Programm an die siebenbürger Sachsen", welche von "Marlin, National-Garde-Hauptmann" unterzeichnet wurde. Beide erschienen im "Satellit", Nr. 34, 27. April 1848, S. 170-173.

Politisches Programm an die siebenbürger Sachsen ° (Aus der Pesther Zeitung No.644)

Ihr habt Alle gehört was geschehen ist in Europa, in Oestreich, in Ungarn. Was in Ungarn und insbesondere in Pesth geschah, das bedenket, das beurtheilt nicht von euerm engherzigen, spießbürgerlichen Standpunkte aus, sondern, laßt euer Herz einmal hochschlagen für die große, die göttliche Freiheit aller Nationen. - Ich kenn euch wohl, ich kenne eure Sitte, die bedächtige, immer zufriedene, lederne Sitte, den Patriotismus ohne nachhaltiges Feuer, das engherzige Interesse desselben. Ihr zögert den Arm zu erheben, noch reibt ihr die Augen und versteht nicht die Bewegung der Zeit. O //, // seid einmal rasch, seid einmal edel, seid einmal scharfsichtig und schließt euch begeistert an die Erhebung des gesammten Reiches! Setzt euer Volk, setzt die Ehre eures deutschen Namens nicht länger aufs Spiel! Schon nennt man euch unwürdig der großen Zeit, denn ihr steht und - staunt!

Von Norden sind zahllose Scharen an die Grenzen der Monarchie gerückt. Das ungarische Reich ist bedroht, auch ihr seid bedroht in allen euern Interessen und Rechten. So sehet zu, daß ihr in diesem Augenblicke nicht die Liebe und Achtung aller Völker Ungarns verscherzt, denn euch thut Bruderhilfe, euch thut der Enthusiasmus noth. So mäkelt nicht lange an den Bedingungen der Union, sondern reicht die Hand offen und ehrlich dem Ungar herüber, denn in der Einigkeit werden wir stark und in der Freiheit tapfer sein.

Die Zeit wäre schlecht gewählt, Urtheile abzuwägen und eigennützig zu wählen. Der Tag, die Minute entscheidet jetzt über große Völker. Der Weltgeist fordert rasche That von den Söhnen der Zeit. Ihr allein, ihr Sachsen, zögert und gedenkt nicht des welt-historischen, zu spät! dessen Wehe auch über euch kommen könnte.

Sachsenbrüder! an euch wendet sich ein Bruder der euch früh seine Begeisterung zugesungen hat in mittelmäßigen Liedern aber mit ehrlicher, offener Gesinnung! Nicht an die Beamten wend' ich mich, die ich verspottet und gehaßt habe, nicht an die Philister auf Katheder und Kanzel, die jeden großen Gedanken des Volkes mit ihrem / ihren ! / Servilismen und ihrem Eigennutz lähmen, ich wende mich an Dich, du besser gewordene Jugend, die mit Grimm und Wehmut dem Verfall des Volkes sich entgegenstellt, ich wende mich an Dich, du ursprüngliche Kraft des Bürgers und des Landmannes!

Unberufen zwar, aber mit reinem Herzen nenn' ich euch in kurzer Zusammenstellung die Hauptumrisse der Reform, deren euer entmuthigtes Volk bedürftig ist. Auf Grundlage der Pesther Punkte welche das Reich in seiner Gesamtheit wieder herstellen, und ihm die edelste Freiheit garantiren, auf Grundlage dieser 12 Punkte dürfte eure abgesonderte Reform Folgendes nothwendig machen:

1) Union mit den Ungarn, Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit.
2) Einreihung der Sachsenstühle und Distrikte unter Bewahrung volksthümlicher, jedoch der Reform unterworfenen Institutionen.

3) Gesetzliche Garantie für den nationalen und politischen Verband der Sachsen, wie für die Unverletzbarkeit unseres Gebietes.

4) Gesetzliche Garantie für den Gebrauch der deutschen Sprache in den innern Angelegenheiten der Sachsen, während die ungarische Sprache die diplomatische bleibt in allen unsern Beziehungen zu den Comitaten, zu dem Ministerium, zum König.

5) Im Verhältniß der Bevölkerung des Sachsenlandes und nach dem zu schaffenden ungarischen Wahlcensus schicken wir Deputirte zum Reichstag nach Budapest.

6) Die jährlichen sächsischen Nationalconfluxe berathen die innern und äußern Verhältnisse der Sachsen, stehen aber unter dem Ministerium.

7) Der Graf der Nation ist Präsident des Confluges und Befehlshaber der sächsischen Volksbewaffnung.

8) Die Reform sächsischer Institutionen kann unter ministerieller Beihilfe und Bestätigung *einzig* und *allein* vom Nationalconflux ausgehen.

9) Die walachisch sprechenden Bewohner des Sachsenlandes müssen in politischer wie in konfessioneller Hinsicht emancipirt werden und werden zu allen Aemtern, Würden und Handwerken zugelassen.

10) Dies möglich zu machen, ohne der deutschen Geschäftssprache im Sachsenlande zu schaden, Sorge die Nation dafür, daß jede walachische Ortschaft eine deutsche Schule erhalte.

11) Abschaffung des Zehntens, Abschaffung der protestantischen Pfarrer auf walachischen Dörfern, Salarirung der Geistlichkeit von der Nation aus nach Altersstufen, Besteuerung alles kirchlichen Gutes.

12) Rückgabe jener Zehentquarten an die Nation, welche ihr ehemals entrissen und bis heute durch den Fiscus vorenthalten wurden.

13) Gründliche Reform, oder nach Umständen, Auflösung aller Zünftigkeit^{oo}.

14) Oeffentlichkeit und Mündlichkeit, Rechnungsablegung unserer Beamten; Säuberung der Magistrate. Licht soll fallen auf die Sünden unserer Bureaukratie, welche wir, nächst unsern Lehrern, alles elend der Nation zu verdanken haben.

15) Aufnahme aller der Nation unterworfenen Ortschaften in die Reihen der freien, sich selbst regierenden Gemeinden.

16) Reform, freie Gestaltung, Lehr- und Lernfreiheit der juridischen Facultät zu Hermannstadt.

17) Gründliche Reform der Gymnasien: a) Vereinfachung der Studien; b) Abschaffung der lateinischen Sprache für die untern Schulen; c) Lehrstuhl für ungarische Sprache; d) Lehrstuhl für Naturwissenschaften; e) Abschaffung des die Humanitätsstudien begleitenden theologischen Curses. Dafür: f) Schullehrer-Seminar; g) Abschaffung der "Privatstunden" der Professoren; h) fixe Professorstühle; i) Einberufung von Männern, welche der Jugend nicht nur das Aleph und Gimel, sondern auch von der Zeit und vom Vaterlande zu sagen wissen.

Der Gott der Freiheit und der Liebe helfe uns dies Alles zu vollbringen!

Marlin, Nationalgardist

° (Anmerkung der Redaktion.) Das heilige Feuer des Vaterlandssohnes, welches ihn zu diesem Aufrufe begeistert, wissen wir zu ehren und dankbar aufzunehmen, denn eine kleine Dosis Begeisterung für politische Freiheit und Selbstständigkeit thut unserem Volke selbst in seinen gebildeteren Schichten noth, wie wir leider uns davon zu überzeugen gar oft die traurige Gelegenheit haben. Dieser Aufruf enthält aber vielleicht eben aus zu glühender Freiheitsliebe der Ungerechtigkeiten manche, die wir rügen und zur Gewinnung von einer bessern öffentlichen Meinung für uns vor Ungarn und Deutschland berichtigen müssen. Unsere Beamten verdienen den Vorwurf nicht mehr, den ihnen der geehrte Herr Verfasser gemacht hat, sie stehen in den Reihen unserer sich eben bildenden Bürgerwehr, wenn auch ihr Führer ein Bürgerlicher ist, sie huldigen dem Geiste der Zeit, der Oeffentlichkeit und Rechtsgleichheit, wie dies die vollständige Emancipation der Walachen durch Universitätsbeschluß beweiset. Wenn nicht Jeder und Alles so ist, wie es eben die Neuzeit fordert, so muß man nachsichtig sein und auch Etwas auf das Conto der alten Gewohnheit und nicht gleich auf den einer schlechten Gesinnung schreiben. Für Kirche und Schule geschehen gar manche heilsame Verbesserungen und besonders ist es der Lehrstand, der für bürgerliche Freiheiten erglüht. Die Bürgermasse beschuldigt Hr. Marlin mit Unrecht der politischen Trägheit, denn ihre Petitionen zur Vornahme von Verfassungsreform haben das Gegentheil dargethan. Auch der Union mit Ungarn ist der größere, und das ist eben der freisinnigere Theil, nicht abhold. Sie manifestiren diese ihre Gesinnung durch äußere Abzeichen. Es gibt freilich noch Viele, welche gerade in diesem Punkte entgegengesetzter Meinung sind; allein wir können sie nur als Werkzeuge einer reactionären Bewegung betrachten, die den alten Beamtenzwang und das Bevormundungssystem wieder eingeführt sehen möchten. Wir sind auch aus dem Grunde unserer Seele für Ein und einig mächtig Oestreich aber zunächst gehören wir zu Ungarn und gehörten dazu bevor noch Ungarn zum Verband der österreichischen Monarchie gehörte. Ein mächtig Oestreich durch den innigsten Anschluß eines geeinigten Ungarreichs!

°° (Anmerkung der Redaktion.) Wohl eine radikale Reform aber durchaus keine Aufhebung der Zünfte ist zu erstreben, wenn die Nation nicht mit Sturmschritt dem Grabe zugeführt werden soll.

D. Red.

“Eine Antwort auf das politische Programm an die Siebenbürger Sachsen, in Nro. 644 der Pesther Zeitung”

Mühlbach, 21. April 1848

Mein Sohn! Ich bin weit entfernt, deine Begeisterung für eine Sache zu tadeln, welche mit ihrer Großartigkeit in der Welt Aufsehen macht. Frei möge immerhin dein Urtheil sich bewegen, - du magst immer den Forderungen der Zeit das geschichtliche Recht unterordnen, - ich habe dich ja selbst gelehrt hinter der Zeit nicht zurückzubleiben, die Geschichte soll und wird richten.

Du hast aber in deinem Aufsatz öffentlich deine Nation und ihren Beamten-, Lehrer- und Geistlichen Stand unverzeihlich gebrandmarkt, und so wie du in der errungenen Pressefreiheit die Berechtigung zu dieser Sprache fandst, fühle ich als Vater mich berechtigt und verpflichtet, eben auch öffentlich dich zurechtzuweisen und dich zu mahnen, die scharfe Waffe behutsam zu gebrauchen, nicht ungerecht zu sein.

Schon daß du die einzelnen Stimmen, die in unsern Zeitschriften, gegen die Union, sich erhoben haben als Urtheil der Nation annimmst, beurkundet einen Fehlschluß in deiner Logik. Wisse, daß der Willen der Nation, in solchen Dingen, mittelbar durch die Nationsuniversität ausgesprochen wird und daß diese wahrlich nicht unthätig war.

Doch zur Sache! Du schimpfst unsere Nation engherzig, spießbürgerlich, - mahnst sie einmal edel zu sein, als wenn sie dies nie gewesen wäre - nennst unser Verfahren eine Mäckelei an der Union u.s.w. Warum? - Weil wir über eine Reform nicht mit derselben Betäubung, welcher andere sich hingeben, Hosiana, schreien, bevor sie im Landtag erwogen und beschlossen werden.

Ich will das Heil der Völker nicht bestreiten, welches der Union entblühen soll. - Die Sachsen werden und wollen sie auch nicht hindern. Bedenke aber, daß sie Geysa, aus ihrem schönen Vaterland in die nunmehr zu blühenden Auen umgewandelten Wälder Siebenbürgens herein berief, /ihnen/ die Freiheiten, auf die wir heute noch Anspruch machen, /schenkte/ und garantierte, daß wir demnach auf Grundlage eines auch durch die Union mit unseren Schwester-Nationen bekräftigten, Vertrages im Lande sind, und jener Municipalität uns erfreuen, durch die unsere Nationalität, so entfernt vom Mutterstamme, 700 Jahre, sich erhalten hat, - schlage auf das Buch der Geschichte und sieh: haben wir nicht vor, wie nach der Schlacht bei

Mohatsch, unsere vertragsmäßigen Pflichten treu erfüllt? Ist die ungarische Erde minder mit unserem als mit dem Blute anderer gedünt? Wer kann einer Untreue uns zeihn? Bedenke dann die Heiligkeit des Vertrages und sage, ob wir nicht Recht haben, wenn wir in der zurückgerufenen alten staatlichen Einrichtung unsere Stellung auch behaupten wollen, die wir in derselben vor der Schlacht bei Mohacs hatten? - wenn wir, ein gleichberechtigter Landesstand und zum Schutz des Reiches berufen, unserer Rechte nicht ungehört beraubt, sondern auf dem Felde der Gesetzgebung, im Landtag, befragt werden wollen, was wir auf den Altar des auch von uns nicht überhörten Zeitgeistes opfern wollen.

Oder zweifelst du an unserer Bereitwilligkeit zu opfern? Das wäre ungerecht, denn die Geschichte lehrt das Gegentheil, und während wir freiwillig unzähligen Rechten entsagten, opfert die ungarische Nation jetzt zum erstenmal und vielleicht größtentheils unfreiwillig.

Aber fern sei jedes Wort von mir, das wie Vorwurf klingt. Wir reichen Euch, Ungarische Brüder! gewiß vertrauensvoll die treue Bruderhand, aber wir fordern von Euch, daß Ihr den Unionseid uns haltet. Im Landtag werde die Sache abgethan, wie auch der Kaiser es wünscht, mit Ruhe und ohne Beschränkung des Stimmrechtes!

Du brandmarkst ferner den sächsischen Beamtenstand, indem du sagst, du habest ihn gehaßt und verspottet. Woher dieser Haß? Du hast ja keine Gelegenheit gehabt, die sächsischen Beamten, außer mir, in ihrer amtlichen Wirksamkeit kennen zu lernen, und mich hast du selbst in einem Blatte der Pesther Zeitung gerühmt. Sieh, wenn ich ohne Erröthen es thun könnte, so wollte ich mit dir einen Gang machen, durch meine 25jährige amtliche Laufbahn, und du würdest sehen, daß der sächsische Beamte ein Grundpfeiler unseres Volksthums ist. Aber ich überlasse es der Zukunft, unsere Rechtfertigung zu Tage zu fördern und begnüge mich, nur auf einen Umstand zum Nachdenken dich aufmerksam zu machen. Sieh! überall in Europa sind die Völker in voller Aufregung; in unserem Sachsenlande aber, wo die zwischen uns wohnenden vielen Walachen so grausam tyrannisirt werden sollen, herrscht tiefer Frieden und das Volk hat nur einen Wunsch: Gott schütze unsere Ordnung der Dinge!

Ob wohl der Bürokratismus der Beamten, die Quelle dieser Zufriedenheit sein mag? - Endlich aber muß ich noch bemerken, daß du in der Wahl derer, die in der Förderung der Union, dich unterstützen sollen, nicht glücklich warst, denn sieh! die Jugend pflanzt die

deutschen Nationalfarben auf, - singt Lieder mit dem Refrain "keine Union!" und verlacht den besonnenen Beamten, der an den Unionseid und daran mahnt, die beantragte Reform nicht ungeprüft zu verwerfen.

Wenn du aber durch Nachdenken, zu der Besinnung gekommen bist, die ich in meinem Sohne höchst ungerne vermisse; so wirst du gewiß in Zukunft das einzelne Glied wohl antasten, und das magst du thun, denn die Maschine soll vollkommen werden, - aber du wirst das Ganze nicht mehr begreifen, sondern eben lernen, um so mehr, als du wohl einsehen wirst, daß auch bei der neuen Einrichtung, nicht alle Individualitäten gleich sein werden, - ebenso ungerecht bist du gegen unsern Lehrer- und Geistlichenstand - um so ungerechter, als du ihm deine Bildung zu danken hast.

Greife auch aus seiner Mitte immerhin das fehlerhafte Glied an, aber lasse den ehrenwerthen Stand unangetastet, denn er verdient Achtung, weil er seinen Beruf erfüllt und eben in unserer Zeit auch auf dem Felde der politischen Einrichtung in der Förderung des Volkswohles hilfreich uns die Hand bietet.

Der Gott der Freiheit, den auch ich und mein Volk anbetet und der unsern Muth auch nicht sinken läßt, schirme unsere Ordnung und lasse auch das Gute nur im gesetzlichen Weg zu uns kommen! -

Marlin,
National-Garde-Hauptmann

*

Program politic către saşii transilvani°
(Din Pesther Zeitung nr.644)

Aţi auzit cu toţii ce s-a întâmplat în Europa, în Austria, în Ungaria. Cugetaţi la ceea ce s-a întâmplat în Ungaria, şi mai ales la Pesta, şi nu judecaţi din punctul vostru de vedere meschin, mic burghez, ci lăsaţi-vă o dată inima să bată pentru marea, dumnezeiasca libertate a popoarelor. - Eu vă cunosc prea bine, vă cunosc obiceiul cel calculat, mereu mulţumit şi plictisitor, patriotismul fără foc durabil, interesul meschin. Ezitaţi să vă ridicaţi mâna, încă vă mai frecaţi la ochi şi nu pricepeţi mişcarea timpului. O, fiţi o dată iuţi, fiţi o dată nobili, fiţi o dată clarvăzători, şi alăturaţi-vă entuziaşti la ridicarea întregului imperiu! Nu mai puneţi în joc poporul, nici onoarea numelui vostru german! Deja sunteţi consideraţi nevrednici de timpul măreţ, căci voi staţi şi - vă minunaţi!

Dinspre nord s-au apropiat de granițele monarhiei mulțimi nesfârșite. Imperiul ungar e amenințat, și împreună cu el și voi sunteți amenințați în toate interesele și drepturile voastre. Așa că vegheați, ca în acest moment să nu pierdeți dragostea și prețuirea tuturor popoarelor Ungariei, căci aveți nevoie de ajutor prietenesc, aveți nevoie de entuziasm. Așa că nu mai cărcotiți atâta cu privire la condițiile uniunii, ci întindeți-i mâna deschis și cinstit unгурului, fiindcă prin unire devenim puternici și prin libertate devenim viteji.

Nu este timpul potrivit pentru a judeca și a cântări lucrurile, nici pentru a alege în mod egoist. Ziua, minutul decid acum asupra unor mari popoare. Spiritul lumii le cere faptă rapidă fiilor timpului. Numai voi, sașii, ezitați și nu vă gândiți la istoria lumii! Prea târziu! Suflul său s-ar putea abate și asupra voastră.

Frați sași! vi se adresează un frate care v-a cântat odinioară încântarea sa în cântece măsurate, dar cu cugetul cinstit, deschis! Nu mă adresez funcționarilor, pe care i-am batjocorit și urât, nici filistenilor de la catedră sau din cancelarie, care paralizează orice idee măreață a poporului cu servilismele și egoismul lor, ci mă adresez ție, tineret devenit mai bun, care te opui cu furie și tristețe adâncă decăderii poporului, mă îndrept către tine, tu forță primară a cetățeanului și a țaranului!

Deși nechemat, dar cu inima curată vă voi arăta aici, într-o prezentare scurtă, contururile principale ale reformei, de care poporul vostru are atâta nevoie. Pe baza punctelor din Pesta, care refac imperiul în integritatea sa și care îi garantează cea mai nobilă dintre libertăți, pe baza acestor 12 puncte, deci, reforma voastră aparte face necesare următoarele:

- 1) Uniune cu ungurii, libertate, egalitate, fraternitate.
- 2) Alinierea scaunelor și districtelor săsești la instituții tradiționale dar supuse reformei.
- 3) Garanție legală pentru uniunea națională și politică a sașilor, precum și pentru inviolabilitatea teritoriului nostru.
- 4) Garanție legală pentru folosirea limbii germane în afacerile interne ale sașilor, în timp ce limba maghiară va rămâne limba diplomatică în toate relațiile noastre cu comitatele, cu guvernul, cu regele.
- 5) În raport cu populația Pământului Săsesc și în conformitate cu cenzul electoral ce va fi stabilit, vom trimite deputați în Parlamentul de la Budapesta.

6) Adunările naționale săsești anuale vor dezbate relațiile interne și externe ale sașilor, dar se vor afla sub /puterea/ Guvernului /ungar/.

7) Comitele națiunii este președintele adunării și comandantul militar al înarmării populare săsești.

8) Reforma instituțiilor săsești poate porni cu ajutor și confirmare ministerială *numai și numai* de la adunarea națională.

9) Locuitorii Pământului Săsesc vorbitori de limbă valahă trebuie emancipați atât sub aspect politic, cât și confesional, și trebuie să li se permită accesul la toate funcțiile, rangurile și meseriile.

10) Pentru a face posibil acestea, fără a dăuna limbii de circulație germane pe Pământul Săsesc, națiunea să se îngrijească astfel încât fiecare localitate valahă să obțină o școală germană.

11) Desființarea dijmei, desființarea preoților protestanți din satele valahe, salarizarea clerului de către națiune după trepte de vârstă, impozitarea tuturor bunurilor bisericești.

12) Să se înapoieze națiunii sferturile de dijmă ce i-au fost răpitate odinioară și pe care fiscul i le-a reținut până astăzi.

13) Reformarea temeinică sau, după împrejurări, desființarea tuturor breslelor.^{oo}

14) Publicitate și oralitate, dări de seama din partea tuturor funcționarilor; purificarea Magistratelor, să cadă lumina asupra păcatelor birocrăției noastre, căreia, precum și învățătorilor noștri avem a le mulțumi pentru mizeria națiunii.

15) Includerea tuturor localităților supuse națiunii în rândul comunelor libere, autogouvernate.

16) Reforma, libera organizare, libertatea de a preda și de a învăța pentru facultatea de drept din Sibiu.

17) Reforma temeinică a gimnaziilor: a) simplificarea studiilor; b) desființarea limbii latine în școlile primare; c) catedră de limba maghiară; d) catedre pentru științele naturii; e) desființarea cursului de teologie ce însoțește studiile umaniste. În schimb: f) seminar pedagogic; g) desființarea "orelor private" ale profesorilor; h) catedre profesionale fixe; i) angajarea de oameni, care să predea tineretului nu numai alef și ghimel, ci care să știe și a le spune despre timp și despre patrie.

Dumnezeul libertății și al dragostei să ne ajute să ducem toate acestea la îndeplinire!

Marlin, membru al gărzii naționale.

° (Nota redacției) Știm să cinstim și să primim cu recunoștință focul sacru al fiului patriei noastre, care îl însuflețește în această chemare, căci poporul nostru, chiar în straturile sale cele mai educate, are nevoie de o mică doză de entuziasm pentru libertate politică și independență, așa cum din păcate am avut tristul prilej de a ne convinge. Dar această chemare cuprinde, poate tocmai dintr-o prea arzătoare dragoste de libertate, unele judecăți nedrepte, pe care le dojenim și pe care trebuie să le corectăm pentru a câștiga o mai bună imagine publică a noastră în fața Ungariei și a Germaniei. Funcționarii noștri nu mai merită reproșul pe care li-l aduce onoratul domn autor, căci și ei se numără în rândurile gărzii cetățenești aflată în formare. Deși conducătorul lor este un burghez, ei proslăvesc spiritul timpului, publicitatea și egalitatea în drepturi, așa cum o dovedește decizia Universității /naționale săsești/ asupra emancipării depline a valahilor. Dacă nu sunt toate așa cum le cere era modernă, trebuie să fim indulgenți și să mai lăsăm câte ceva pe seama vechilor obiceiuri, și nu neapărat pe seama unei reavoințe. Biserica și școala cunosc îmbunătățiri vindecătoare, și mai cu seamă tagma învățătorilor se înflăcărează pentru libertate burgheză. Domnul Marlin învinovățește pe nedrept burghezia de lene politică, pe când petițiile ei pentru adoptarea reformei au dovedit contrariul. Nici de uniunea cu Ungaria nu stau deoparte cei mai mulți, care sunt tocmai și cei mai liberali. Ei își manifestă această stare de spirit prin semne exterioare. Sigur că sunt de asemenea mulți, care în acest punct sunt de părere opusă, iar noi nu putem să-i considerăm altceva decât unelte ale unei mișcări reacționare, care voiește reintroducerea constrângerii funcționărești și a sistemului de tutelaj. Din străfundul sufletului nostru suntem de partea unei Austrii unice și puternice, dar mai întâi aparținem de Ungaria, și i-am aparținut înainte ca Ungaria să intre în uniunea monarhiei austriece. O Austrie puternică prin cea mai intimă alipire la regatul ungar unit!

°° (Nota redacției) Trebuie să năzuim la o reformă radicală, dar nu și la desființarea breslelor, altminteri națiunea va fi condusă cu pași grabnici spre mormânt.

Redacția

Un răspuns la Programul politic către sașii ardeleni
din nr. 644 al "Pesther Zeitung"
Sebeș, 21 aprilie 1848

Fiul meu! Departe de mine gândul de a te muștra pentru entuziasmul tău, care în măreția lui face senzație în lume. Să fie veșnic liber cugetul tău, - să supui mereu dreptul istoric cerințelor timpului, - doar eu însumi te-am învățat să nu rămâi în urma timpului; istoria va judeca și trebuie să judece.

Dar în articolul tău ți-ai înfierat public, într-un mod de neiertat, națiunea și pe funcționarii, învățătorii și clericii ei, și, așa cum tu ai fost îndreptățit de libertatea presei să folosești cuvântul, tot astfel și eu ca tată mă simt îndreptățit și obligat, să-ți dau riposta public și să-ți atrag atenția să uzezi cu grijă de arma cea tăioasă și să nu fii nedrept.

Însuși faptul că tu consideri vocile izolate ce s-au ridicat în ziarele noastre împotriva uniunii ca pe o judecată a națiunii, arată o concluzie greșită a logicii tale. E bine să știi, că în asemenea chestiuni voința națiunii se exprimă indirect prin Universitatea națională, și că aceasta nu a fost deloc inactivă.

Dar să trecem la subiect! Ocărăști națiunea noastră că e meschină, mic burgheză, o avertizezi să fie o dată nobilă - ca și cum n-ar fi fost niciodată -, numești demersurile noastre o codeală în fața uniunii, ș.a.m.d. De ce? - Pentru că nu ridicăm osanale unei reforme, cu aceeași orbire cu care o fac alții, mai înainte ca aceasta să fie dezbătută și adoptată în Dietă.

Nu contest mântuirea popoarelor ce ar decurge din uniune. Sașii nu voiesc să o împiedece și nu o vor împiedeca. Dar gândește-te, că atunci când Géza i-a chemat din țara lor frumoasă în Transilvania, unde pădurile fuseseră deja transformate în câmpii roditoare, /le-a dat/ libertățile, pe care și astăzi le cerem, și le-a garantat că suntem în țară pe baza unui contract întărit de națiunile-surori și că ne bucurăm de acea municipalitate, care ne-a menținut în viață timp de 700 de ani, atât de departe de neamul nostru de origine. Deschide cartea istoriei și citește: nu ne-am îndeplinit noi oare cu cinste sarcinile contractuale înainte ca și după bătălia de la Mohács? Pământul unguresc s-a hrănit mai puțin cu sângele nostru decât cu sângele altora? Cine ne poate acuza de infidelitate? Mai gândește-te la sfințenia contractului, și spune dacă nu avem dreptate, atunci când vrem să ne afirmăm poziția prin reînnoirea vechii forme statale, pe care o aveam înainte de bătălia de la Mohács? Fiindcă noi, o Stare egal îndreptățită chemată aici pentru paza

imperiului, nu vrem să fim furați pe neașteptate de drepturile noastre, ci dorim să fim întrebați pe calea legislației, în Dietă, ce vrem să jertfim pe altarul spiritului timpului ignorat de noi.

Ori poate te îndoiești de dorința noastră de a ne jertfi? Ar fi nedrept, căci istoria ne învață contrariul, și, pe când noi renunțăm de bună voie la nenumărate drepturi, acum națiunea ungară aduce sacrificii pentru prima oară și, poate, în cea mai mare parte, nu de bună voie.

Dar departe de mine orice cuvânt care să sune a reproș. Frați unguri, vă întindem mâna frățească încrezători, dar vă cerem să vă respectați jurământul de uniune încheiat cu noi. În Dietă să se rezolve chestiunea, așa cum o dorește și împăratul, în liniște și fără limitarea dreptului de vot! Apoi tu îi înfieri pe funcționarii sași, zicând că i-ai urât și i-ai batjocorit. De unde atâta ură? Doar n-ai avut nici un prilej de a-i cunoaște în activitatea lor publică pe funcționarii sași, în afară de mine, iar pe mine m-ai lăudat într-o foaie a ziarului pestan. Uite, dacă aș putea s-o fac fără să mă înroșesc, aș vrea să te port cu mine pe calea celor 25 de ani de carieră funcționărească, și ai vedea că funcționarul sas este un pilon de bază al spiritului nostru popular. Dar las în seama viitorului reabilitarea noastră, și mă mulțumesc să-ți atrag atenția asupra unui singur prilej de meditație. Iată! Peste tot în Europa popoarele se află în miezul tulburării; dar pe Pământul nostru Săsesc, unde se spune că numeroșii valahi ce trăiesc în mijlocul nostru ar fi atât de tiranizați, domnește o pace profundă și poporul nu are decât o singură dorință: ca Dumnezeu să apere starea noastră de fapt!

Oare birocrăția funcționarilor să fie cauza acestei mulțumiri? - În fine, mai trebuie să observ că n-ai avut noroc în alegerea celor care să te sprijine în promovarea uniunii, căci privește! - tineretul înalță culorile naționale germane, cântă cântece cu refrenul "Nu uniunii!" și își râde de funcționarul circumspect care avertizează asupra jurământului uniunii și împotriva respingerii reformei fără a fi verificată.

Dar dacă tu cugetând ai ajuns la o conștiință, pe care cu neplăcere o deplâng la fiul meu, atunci cu siguranță vei descoperi în viitor elementele în parte, și o vei face, fiindcă mecanismul trebuie să fie desăvârșit, - dar nu vei mai cuprinde întregul, ci vei învăța, ba mai mult, vei ajunge la convingerea că și în noua organizare nu toți indivizii vor fi egali. Și ești la fel de nedrept față de învățătorii și clericii noștri, cu atât mai nedrept, cu cât lor trebuie să le fii recunoscător pentru formarea ta.

Atacă mereu elementul greșit din sânul ei, dar lasă neatinsă tagma cea demnă de onoare, căci ea merită a fi prețuită fiindcă și-a îndeplinit meseria, și, chiar în timpurile noastre, ne întinde o mână de ajutor pe tărâmul organizării politice a promovării poporului.

Dumnezeul libertății, pe care îl implor și eu și poporul meu, și care nu ne va lăsa curajul să piară, să ne ocrotească ordinea și să ne aduca binele numai pe calea legii!

Marlin,
Căpitan al gărzii naționale.

2. Programul antiunioniștilor sași.

Das Programm der sächsischen Unionsgegner.

Theodor Fabini: "Nu uniunii!", în: "Satellit", nr. 37, 18 mai 1848, p. 186-188.

Theodor Fabini, "Keine Union!", in: "Satellit", Nr. 37, 18. Mai 1848, S. 186-188.

Keine Union!

"Videant Consules nequid respublica detrimenti capiat!" so lautete der Senatsbeschluss wenn dem römischen Staate eine Gefahr drohte, das heißt zu deutsch: Gehet zu ihr Leiter des Gemeinwesens, daß es keinen Schaden nehme! und diese Worte rufe ich und rufen mit mir gewiß viele Gleichgesinnte gegenwärtig unsern Volksvertretern zu. Gehet zu ihr die ihr berufen seid, von eurem Volke berufen seid, für seine Wohlfahrt zu machen, zu ringen, zu sterben, daß ihr an diesem eurem Volke so handelt, wie es sein wahres Wohl erheischt, daß ihr nach Pflicht und Gewissen handelt, damit ihr zu jeder Zeit vor dem Richtersthule der Geschichte von eurem Haushalte mit eures Volkes Gerechtsamen Rechenschaft ablegen könnet, damit nicht euer Sohn sein Unglück euch auf die Seele binde, damit nicht euer Enkel schon in fremder Sprache euch seinen Fluch in die Gruft nachschleudere!

Union! Union! Union! hört man auf vielen Seiten schreien, doch ich donnere dazwischen: *Keine Union! Keine Union! Keine Union!* und Jeder, der noch ein Tröpfchen von dem reinen Blute unserer Väter geerbt, Jeder, dem der Name "Deutscher" das Blut schneller durch die Pulse jagt, Jeder der den Fluch eines Volksverräthers nicht auf sich laden will, spreche mir nach: *Keine Union!* - Wißt ihr was diese 5 Buchstaben (Union) heißen? Sie heißen nichts Geringeres als: Das Sachsenvolk ergibt sich vermöge derselben auf Gnade und Ungnade an die Ungarn, und zwar ohne Schwertstreich, es erwartet von der Großmuth der Ungarn alles das, was es Jahrhunderte hindurch besessen hat, was es gegenwärtig factisch und rechtmäßig besitzt, was es für alle Ewigkeit mit Recht besitzen soll, was ihm kein Ungar, kein Walache mit Gewalt rauben kann, wenn wir nicht selbst unsere Hand zum Selbstmorde erheben. Jene Buchstaben bedeuten nichts Geringeres als: wir helfen mit, daß nach 50 Jahren schon kein deutscher Laut in diesen Gauen ertönen, daß in kurzer Zeit kein deutsches Lied seine süßen geweihten Klänge zum blauen Himmel emporsenden, daß

deutsche Sitte, Kunst, Wissenschaft verkümmern und verschwinden, daß der Siebenbürger Deutsche zum Ungarn oder Walachen werden und die Früchte seines Fleißes auf Fremde vererben soll - und das Alles vermöge der Union. Das sind Kleinigkeiten, nicht wahr? Ich frage Euch alle, die ihr von "Union" sprecht, habt ihr überlegt, mit wem ihr die Union eingehen wollt? mit dem Ungarn? Geht hin auf die Geschichte vergangener Jahrhunderte, wie auch nur auf die der zwei letzten Landtage! Haben sie euch nicht tief die Warnung eingätzt: Trau, schau, wem? - Wenn hat wohl der Ungar dem Sachsen von Herzen wohlgewollt, wenn war seine Freundschaft gegen den Sachsen eine aufrichtige selbst dann, wenn er in Gefahr war, wenn er sich hinter die festen Mauern sächsischer Städte und Burgen flüchtete? Wem haben wir es /zu/ verdanken, daß der Schatz unserer Freiheiten und Gerechtsame sich um vieles leichter auf uns vererbt hat? Wem anders als der Union und den freundschaftlichen Gesinnungen unserer Mitnationen, und doch hatten wir damals ein gewichtiges Wort mit zu sprechen. Wahrlich wir dürfen nicht hoffen, daß sich diese 700jährige Freundschaft der Ungarn gegen die Sachsen über Nacht geändert haben sollte. Wenn auch die Beschlüsse des letzten ungarischen Reichstages sehr hochherzig klingen, wenn sie die Aufrechthaltung der Nationalitäten und Sprachen versprechen, in wie weit sie nämlich einer engern!! Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn nicht hinderlich seien, so dürfen wir uns dadurch doch nicht zur Union ködern lassen; denn wo bleibt die Garantie für solche Versprechungen? ist Ungarn nicht gerade gegenwärtig noch in der größten Verwirrung? Wer kann voraussagen welches die nächste Zukunft Ungarns sein werde, wer kann sagen, ob nicht die Ungarn schon gegenwärtig Reactionen, oder durch schwindelnde Ideen und Intentionen der Losreißung von Oestreich, an ihrem eigenen Grabe graben? und würde ihr Fall nicht auch uns durch die Union in den Abgrund reißen? Wer dem Gange der Ereignisse in Ungarn gefolgt ist, wird errathen, wohin die Bestrebungen und Errungenschaften der Fortstürmenden zielen: Eigenes Ministerium, besonders Verlangen nach eigenem Finanz- und Kriegsministerium, Ausweisung alles nicht-ungrischen Militärs und Zurückverlegung alles ungrischen Militärs nach Ungarn, Stellung der Grenzsoldaten Ungarns und Siebenbürgens unter den Palatin - merkt ihr, wo das hinaus will? Erinnert euch des Eides den ihr geschworen! In dem Falle sogar, wenn der ungar. Reichstag durch ein Staatsgrundgesetz uns unsere jetzige Verfassung verbürgerte, so ist diese Bürgschaft nicht genügend, denn sie stellt uns noch immer nicht

sicher, daß nicht bei einer ähnlichen Umwälzung der Verfassung, wie die jetzige in Ungarn ist, eben jenes Gesetz nicht aufgehoben würde. Von einem und demselben ungarischen Könige haben die Ungarn ihre *bullă aurea* und die Sachsen ihren "goldenen Freiheitsbrief" erhalten, ein und derselbe Reichstag, der die *bullă aurea* aufgehoben hat, kann über kurz oder lang auch unser Andreanum nicht mehr für zeitgemäß erklären und demselben unsere ganze Vewrfassung aufheben. Deshalb dürfen wir uns nicht in die Gefahr begeben, daß Fremde, Unberufene über das Wohl und Wehe unserer Nation berathen und verfügen können; drum *keine Union!* Die Ungarn und Szekler mögen sich immerhin uniren, hiedurch wird der *trinationale* Verband aufgelöst, wir erklären unsere Nation für selbstständig und stellen uns unmittelbar unter dem ungarischen König, welcher kein anderer sein darf, als der östr. Kaiser. - Nehmt euch ein Beispiel an unsern Schicksalsgenossen, den Croaten, wie selbstständig, eines freien Volkes würdig ist ihre Haltung den Ungarn gegenüber! Sie haben erkannt, daß ihnen aus ihrer Vereinigung mit Ungarn kein Heil blühe, sie wollen in den alten Stand zurückkehren, von welchem sie durch die beharrlichen Agitationen der Ungarn verdrängt und nahe zur Verzweiflung gebracht worden waren. - Eine Union unter den Bedingungen der Aufrechthaltung unserer Nationalität, Municipalverfassung und Sprache ist ein Unsinn, denn das ist keine Union. Dem Ungarn ist es lediglich darum zu thun, daß wir in die Union einwilligen, eine Würdigung jener Bedingungen liegt gar nicht in seinen Absichten und ist bei seinem rücksichtslosen Verfahren gar nicht zu erwarten; denn er verlangte eine enge Union. Drum eben von unserer Seite keine Union! Wehe über die feigen Memmen die da sagen: "unser Widerstreben fruchtet nichts, wir müssen in die Union einwilligen!" Wer muß? Der Slave, der keinen freien Willen hat; ein freier Mann hat das schmachvolle Wort "muß" gewiß nicht erfunden. Warum müssen wir? Sind wir nicht freie Leute? Wer will, wer kann ein freies Volk zwingen? -

Ich frage weiter: Bedürfen wir denn überhaupt der Union? Ist denn die physische und moralische Kraft unseres Volkes schon so tief gesunken, daß wir zur Aufrechthaltung unserer Verfassung, unserer Nationalität, fremden Schutzes, ungarischer Hülfe bedürften? Sollten wir nicht mehr im Stande sein, unser Gemeinwesen, daß sich 7 Jahrhunderte hindurch beim Andrange unzähliger innerer und äußerer Anfechtungen unter Gottes Beistand

und dem kräftigen Steuer unserer Vorfahren erhalten hat, mit eigener Kraft auch fernerhin zu leiten? Ja, wenn dies letztere der Fall ist, wenn wir aus eigener innerer Schwäche die Vereinigung mit Ungarn suchen - dann ist es freilich um unser Volk geschehen, denn dann sind wir der Freiheiten und Errungenschaften, für welche unsere Väter Gut und Leben eingesetzt haben um sie uns unverzehrt zu übergeben, nicht mehr werth, dann geschieht uns eine Wohlthat, wenn wir vernichtet werden. - Doch dem ist Gott sei Dank nicht also; der Kern unsers Volkes ist noch immer frisch und edel, er hat seine schaffende Kraft nicht verloren. Unsere äußere Verfassung steht seit Jahrhunderten in einem solchen Stande, daß wir durch unsern Anschluß an Ungarn nichts gewinnen, ich meine das Gebäude an sich, die Mängel die sich ins Innere dieses Gebäudes eingeschlichen haben, können und werden wir aus eigener Machtvollkommenheit beheben, denn unser Volk hat die Forderungen der Zeit erkannt und wird ihnen folgen; wir brauchen dabei keinen ungar. Reichstag.

An Euch aber, denen die Sorge für eures Volkes Wohlfahrt anvertraut wurde, an Euch ihr Vertreter dieses Volkes ergeht mein Aufruf und der jedes ächten sächs. Patriot: spricht nicht von Union, sondern seht zu, wie ihr das geschwächte um nicht zu sagen vernichtete Vertrauen eurers Volkes wieder erwerbet! Wäret ihr Zeugen davon, wie unser Landvolk über Euch urtheilet, wie sie es unverholen aussprechen, da und da und hier sind wir von unsern Beamten hintergangen, betrogen worden, ihr würdet zur Besinnung kommen und euch selbst von euerm Thun und Lassen strengere Rechenschaft geben. Wer ist Schuld daran, daß man sich an manchen Orten der Errichtung der Bürgerwehr widersetzt. - Ihr allein tragt die Schuld davon, das Landvolk fürchtet einen neuen Betrug hinter dieser Einrichtung; die heiligsten Versicherungen, die Einrichtung der Bürgerwehr sei von den Vertretern des Volkes bloß zum Wohle dieses Volkes zum Schutz und Schirm des eigenen Heerdes angeordnet worden, fruchten nichts, das Vertrauen des Volkes zu seinen Vertretern ist verschwunden - "man hat uns oft betrogen" heißt es auf allen Seiten. - Darum ihr Volksvertreter sprecht nicht von Union, ihr habt Besseres und Nothwendigeres zu thun, häufet nicht dadurch zu Euren vielen Sünden noch die größte, deren ihr fähig seid, die Sünde des Nationsmordes! -

Könnte ich doch meinen Worten Kraft verleihen, daß sie von allen Söhnen meines geliebten Volkes vernommen würden, damit es

von jedem Bergrücken, aus jeder Thalschlucht unserer Gauen, wo noch deutsche Laute tönen widerklänge: *Keine Union! Keine Union!* sei die Parole der Bürgerwehr, *Keine Union!* der Gruß unter den Turnern unsers sächsischen Vaterlandes!! -

Theodor Fabini

*

Nu uniunii!

"Videant Consules nequid respublica detrimenti capiat!" - așa suna decizia senatului, atunci când statul roman era amenințat de vreo primejdie, ceea ce înseamnă în germană: Vegheați, consuli, ca afacerile publice obștești să nu sufere vreo daună! Același lucru îl strig și eu acum reprezentanților poporului, și împreună cu mine o fac cu siguranță mulți alții întru același cuget. Voi cei chemați, pe care v-a numit poporul vostru, vegheați la bunăstarea lui, fiți gata să luptați, să muriți, să acționați așa cum o cere binele adevărat al poporului vostru. Să acționați din datorie și din conștiință, ca în orice clipă să puteți da socoteală în fața scaunului de judecată al istoriei de felul în care ați chivernisit drepturile poporului vostru, pentru ca nu cumva fiul vostru să vă împovăreze sufletul cu nefericirea sa, pentru ca nu cumva nepotul vostru să arunce în mormânt după voi cu ocări într-o limbă străină.

Uniune! Uniune! Uniune! se aud strigăte din mai multe părți. Însă eu, în mijlocul lor, strig cu glas de tunet: *Nu uniunii! Nu uniunii! Nu uniunii!*, și oricine a moștenit un strop din sângele curat al taților noștri, oricine căruia numele de "german" îi face sângele să curgă mai repede prin vine, oricine nu vrea să ia asupra-și blestemul de a fi trădător al poporului va spune odată cu mine: *Nu uniunii!* - Știți voi oare ce înseamnă aceste 5 litere Union - uniune)? Ele înseamnă nici mai mult, nici mai puțin, decât că poporul săsesc se lasă pe baza lor în voia milei și a neîndurării ungurilor, fără o singură lovitură de sabie, că așteaptă de la mărinimia ungurilor tot ceea ce a deținut de-a lungul secolelor, tot ceea ce astăzi posedă de fapt și de drept, tot ceea ce va poseda pe bună dreptate pe vecie, și care nu poate să-i fie răpit cu forța de nici un ungar, de nici un valah, dacă nu cumva noi singuri ne vom ridica mâna - pentru a ne sinucide. Acele litere înseamnă nu altceva, decât că punem umărul, ca în 50 de ani să nu mai răsune în ținuturile acestea nici un sunet german, ca în scurtă vreme nici un cântec german să nu-și mai trimită spre zările albastre dulcile sale acorduri, ca obiceiul, arta, știința

germană să se ofilească și să dispară, ca germanul din Transilvania să devină ungar sau valah și să lase moștenire străinilor rodul trudei sale - și toate acestea prin uniune. Acestea sunt fleacuri, nu-i așa? Vă întreb pe toți cei care vorbiți despre "uniune": ați cugetat cu cine vreți să faceți uniunea? Cu ungurul? Priviți istoria secolelor trecute, sau numai a ultimelor două Diete! Nu v-a scrijelit adânc amenințarea: - Să te încrezi, dar în cine? Când a vrut vreodată din inimă ungurul binele sasului, când a fost prietenia lui față de sas sinceră? Nici chiar atunci când era în pericol și se ascundea în spatele zidurilor solide ale orașelor și cetăților sasești. Cui trebuie să-i mulțumim pentru faptul că tezaurul libertăților și al privilegiilor noastre a fost lăsat moștenire mai împușinat? Cui altcuiva decât uniunii și intențiilor prietenești ale conașionilor noastre, și totuși pe atunci mai aveam un cuvânt greu de spus. Cu adevărat, nu trebuie să sperăm că prietenia de 700 de ani a ungurului față de sas s-ar fi schimbat. Chiar dacă hotărârile ultimului parlament ungar sună foarte mărinimos, atunci când promit menținerea naționalităților și a limbilor, și chiar dacă ele nu ar deveni obstacole în calea unei mai strânse uniri a Transilvaniei cu Ungaria, tot n-ar trebui să ne tocim la uniune; căci unde rămâne garanția acestor promisiuni? Oare nu se află tocmai acum Ungaria într-o mare încurcătură? Cine poate prevedea care va fi viitorul apropiat al Ungariei, cine poate spune dacă nu cumva ungurii urzesc reacțiuni acum, sau prin idei și intenții înșelătoare de rupere de Austria își sapă singuri propriul mormânt? Iar prăbușirea lor nu ne-ar târî oare și pe noi în abis? Cine a urmărit cursul evenimentelor din Ungaria, va ghici încotro țintesc strădaniile și realizările năvalnicilor: guvern propriu, apoi în special minister de finanțe și minister de război proprii, eliminarea tuturor militarilor neunguri și readucerea întregii armate ungare în Ungaria, subordonarea soldaților-grăniceri ordinilor palatinului - observați unde doresc să ajungă? Amintiți-vă de jurământul pe care l-ați făcut! Chiar și în cazul în care parlamentul ungar ar încetățeni printr-o lege fundamentală a statului actuala noastră constituție, această încetățenire nu ar fi suficientă, căci nu ne-ar da asigurări, că la o transformare asemănătoare a constituției, așa cum este cea actuală în Ungaria, nu s-ar anula tocmai acea lege. De la unul și același rege au obținut ungurii *bullă aurea* a lor, iar sașii "Andreanum" al lor; unul și același parlament care a anulat *bullă aurea* ar putea declara, mai devreme sau mai târziu, ca anacronic și Andreanum al nostru și ne-ar putea abroga constituția. De aceea nu trebuie să ne expunem primejdiei, ca străinii, nechemații să poată dezbate și dispune asupra binelui și răului națiunii noastre; de aceea:

Nu uniunii! Ungurii și secuii pot să se tot unească, prin aceasta se dizolvă uniunea *trinațională*, ne declarăm națiunea de sine-stătătoare și ne supunem nemijlocit regelui ungar, care nu are voie să fie altcineva decât împăratul austriac. - Luați aminte la pilda tovarășilor noștri de soartă, croații. Cât de autonomă, cât de demnă este atitudinea lor față de unguri! Ei și-au dat seama că din uniunea lor cu Ungaria nu le vine mântuirea, și vor să se întoarcă la vechea stare, din care au fost alungați de neconținutele agitații ale ungarilor, fiind aduși până la limita disperării. - O uniune în condițiile menținerii naționalității, a constituției municipale și a limbii noastre este un nonsens, căci nu mai este uniune. Pe ungar nu-l interesează decât ca noi să acceptăm uniunea; nu are deloc intenția de a onora acele condiții, și aceasta nici nu este de așteptat din partea comportamentului său ce nu ține cont de nimic; căci el ne cere o uniune intimă. Tocmai de aceea, dinspre partea noastră nici o uniune! Vai de lașii care vor spune: "împotrivirea noastră nu ne folosește la nimic, trebuie să acceptăm uniunea!" Cine trebuie? Sclavul, care nu are voință liberă; un om liber cu siguranță nu a inventat infamul cuvânt "trebuie". De ce să trebuiască /să acceptăm/? Nu suntem noi oare oameni liberi? Cine vrea, cine poate să silească un popor liber? -

Și vă mai întreb: Avem de fapt cu adevărat nevoie de uniune? Oare puterea fizică și moarală a poporului nostru a scăzut atât de mult, încât avem nevoie de apărare străină, de ajutor maghiar pentru menținerea constituției și a naționalității noastre? Oare să nu mai fim capabili de a conduce prin forță proprie și pe mai departe afacerile noastre obștești, care, cu ajutorul lui Dumnezeu și a cârmei sigure a strămoșilor noștri, s-au menținut timp de 7 secole, în pofida presiunii numeroaselor atacuri interne și externe? Da, dacă aceasta din urmă este realitatea, dacă noi căutăm uniunea cu Ungaria din slăbiciune internă, - atunci s-a zis cu poporul nostru, fiindcă atunci nu mai merităm libertățile și realizările, pentru care tații noștri și-au riscat averea și viața, atunci ni se întâmplă o binecuvântare dacă nu suntem distruși. - Dar, slavă lui Dumnezeu, nu este așa; sâmburele poporului nostru este încă proaspăt și nobil, și nu și-a pierdut puterea creatoare. Constituția noastră externă este de secole de așa natură, încât prin alipirea noastră la Ungaria nu am câștiga nimic. Mă refer la teritoriul în sine, iar lipsurile care s-au strecurat înlăuntrul așezământului putem să le înlăturăm și le vom înlătura prin forță proprie, deoarece poporul nostru a înțeles cerințele timpului și le va urma. Pentru aceasta nu avem nevoie de parlamentul ungar.

Chemarea mea și a oricărui patriot adevărat se îndreaptă către voi, cei cărora v-a fost încredințată bunăstarea poporului vostru, către voi, reprezentanți ai acestui popor! Nu mai vorbiți de uniune, ci căutați să redobândiți încrederea slăbită, ca să nu spun pierdută a poporului vostru! Dacă ați ști cum vă judecă țărani noștri, cum spun pe șleau: "aici și aici am fost trași pe sfoară, am fost înșelați de funcționarii noștri", v-ați veni în fire și v-ați trage singuri aspru la răspundere asupra celor înfăptuite și neînfăptuite de voi. Cine e vinovat că în unele locuri există împotrivire la organizarea gărzii cetățenești? - Voi singuri sunteți vinovați că poporul se teme că în spatele acestei organizări se află o nouă înșelătorie; cele mai sfinte asigurări că organizarea gărzii naționale ar fi fost poruncită numai pentru binele acestui popor, numai pentru paza și apărarea propriei vetre, nu au nici o valoare, căci încrederea poporului în reprezentanții săi a pierit. - "Am fost adesea înșelați", se aude din toate părțile. - De aceea, voi reprezentanți ai poporului, nu vorbiți de uniune, avem altele mai bune și mai necesare de întreprins. Nu mai adăugați la multele voastre păcate și pe cel mai mare de care sunteți în stare, păcatul genocidului național. -

O, de-aș putea conferi cuvintelor mele puterea de a fi ascultate de toți fiii iubitului meu popor, de a răsună de pe toate crestele munților și din toate văile ținuturilor noastre: *Nu uniunii! Nu uniunii!* Aceasta să fie parola gărzii naționale. *Nu uniunii!* să fie salutul gimnaștilor patriei noastre săsești.

Theodor Fabini

3. Necazuri cu cenzura.

Plagen mit der Zensur.

20 iunie 1848. Joseph Mildenberg von Benigni către prezidiul Comandamentului militar general.

20. Juni 1848. Joseph Benigni von Mildenberg an das Präsidium des Militär-Generalkommandos.

(Original: Arhivele Statului Budapesta, Fond Gr.Pr., nr. 1724/1848;

Foto: 26.054-26.056/1848.)

1724 / 848 E

An Ein Hohes k.k. General-Commando Praesidium

Allhier

Ueber die mir zur Beantwortung mitgetheilte Beschwerde des gewesenen Censors des von mir redigirten "Siebenbürger Boten", - Thesaurariats-Secretairs Gyergyai, welche ich im Anschluße zurückzustellen nicht ermangle, erlaube ich mir mich mit Folgendem pflichtschuldigst zu äußern:

Der Herr Beschwerdeführer ist der deutschen Sprache weder in Rede noch Schrift hinlänglich mächtig, um über eine schriftstellerische Arbeit kompetent aburtheilen zu können.

Gleich bei Uebernahme seiner diesfälligen Amtirung erklärte er seine Absicht, den - einen wesentlichen Theil meines stets im gemäßigten konservativen Sinne gehaltenen Blattes bildenden - "leitenden Artikel" zu unterdrücken, und strich in dieser Gemäßheit gleich im ersten Blatte den Anfang eines die Rechte der Regierung vertheidigenden Artikels, ließ jedoch im folgenden Blatte, - wahrscheinlich durch vernünftige Vorstellungen über seine Inconsequenz bewogen, - die zweite, nun beinahe ganz unverständliche Hälfte stehen.

Artikel *gegen* die Regierung, ließ er stehen, - strich aber die dieselben erläuternden und widerlegenden Bemerkungen;

Er versagte selbst wörtlich aus ungarischen und deutschen inländischen Zeitungen übernommenen Artikeln das "Imprimatur", sobald selbe gegen das Interesse des Ultra-Magyarismus verstoßen. -

Gleiches Schicksal wiederfuhr Übersetzungen aus ungarischen Schriften namentlich aus jenen von Ignaz Nagy's sobald irgend eine

Thorheit der Ultra-Magyaren darinn gebührend ans Licht gestellt war. -

Er nöthigte durch fortwährende Neckereien dieser Art, den würdigen Professor Schuller, die Redaktion der beliebten "Transsilvania" aufzugeben.

Er behelligte die hohe Landesstelle mit Beschwerden gegen die Redaktion, die sich stets als unbegründet auswiesen.

Alle diese Angaben sind in den diesfälligen Beschwerden an die löblich sächsische Nations-Universität und die hohen Landesbehörden actenmäßig erwiesen.

Ob hiernach Herr von Gyergyai die von ihm beschwersam aufgenommene Bezeichnung seiner Eigenschaften als Censor nicht verdienen: überlasse ich höherem Ermessen. - Sein Charakter als Individuum und als Thesaurariats Beamter werden dadurch keineswegs angegriffen; denn man kann recht wohl ein gerechter Mann, ein brauchbarer Beamter und zugleich ein unfähiger, parteiischer Censor sein.

Hermannstadt am 20ten Juni 848

*

1724 / 1848 E

Către înaltul prezidiu al Comandamentului general c/ezaro/
c/răiesc/

Loco

Vă înapoiez în anexă plângerea secretarului tezaurarial Gyergyai, fost cenzor al lui "Siebenbürger Bote", a cărui redacție o conduc, și în răspunsul meu îmi permit să fac următoarele remarci:

Domnul reclamant nu stăpânește suficient de bine limba germană nici oral, nici în scris, pentru a putea aprecia competent o lucrare scriitoricească.

Deîndată ce a preluat această slujbă, el și-a declarat intenția de a suprima "articolul de fond", parte însemnată a foii mele care a păstrat întotdeauna un spirit moderat conservator. În conformitate cu intenția sa, a tăiat chiar pe prima pagina începutul unui articol care apăra drepturile guvernului; însă în pagina următoare, - probabil impresionat de reproșurile justificate la adresa incompetenței sale - a lăsat neatinsă partea a doua /care a devenit astfel/ neinteligibilă.

A lăsat: "articol *împotriva* guvernului", dar a tăiat observațiile explicative și combative.

El a refuzat textual "imprimatura" articolelor preluate din ziarele interne maghiare și germane, dacă acestea se îndreptau împotriva intereselor ultra-maghiarismului.

Aceași soartă au împărtășit-o traducerile din opere ungare, respectiv din cea a lui Ignaz Nagy, dacă acestea aduceau la lumină vreo tâmpenie a ultra-maghiarilor.

El l-a obligat prin permanente agasări de soiul acesta pe onoratul profesor Schuller să părăsească redacția iubitei "Transsilvania".

A deranjat înaltele foruri cu plângeri împotriva redacției, ce s-au dovedit a fi neîntemeiate.

Toate aceste informații au fost făcute cunoscute ad acta onoratei Universității naționale și autorităților țării.

Las pe seama unei mai înalte judecăți dacă, în urma celor de mai sus, domnul von Gyergyai nu mai merită penibila autodenunțare a calităților sale ca cenzor. Caracterul său ca individ și ca funcționar tezaurarial nu este atacat prin acestea; căci cineva poate fi un om drept, un funcționar folositor și în același timp un cenzor incapabil și partinic.

Sibiu, 20 iunie 1848

/Joseph Benigni von Mildeberg/

4. Despre relația personală a lui Metternich cu Rusia.

Zum Privatverhältnis Metternichs zu Rußland.

"Satellit", nr. 53, 3 iulie 1848: "Relația personală a lui Metternich cu Rusia" (fără autor, fără menționarea ziarului din care a fost preluat articolul).

"Satellit", Nr. 53, 3. Juli 1848: "Metternich's Privatverhältnis zu Rußland" (ohne Verfasser, ohne weiteren Angaben).

Metternich's Privatverhältnis zu Rußland

Als Kaiser Alexander sich zur Abreise vom Kongresse anschickte, machte er dem österreichischen Staatskanzler den Anlaß, nebst dem Kourrierwechsel der Kabinete auch eine freundschaftliche, nicht politische Privatkorrespondenz zwischen ihnen beiden in Gang zu setzen, zu deren Kostbedeckung der Fürst jährlich 50.000 Dukaten annehmen möge. Metternich dankte für diese Herablassung und Gnade, meinte jedoch, er könne in ein ähnliches Verhältnis ohne Vorwissen seines Monarchen nicht treten. Auf seine Anzeige schien Kaiser Franz anfangs betroffen und antwortete trocken, er wolle über den Gegenstand schlafen; am andern Tage jedoch sagte er: "Hören Sie, Metternich, ich habe mir die Sache überlegt. Verbieten könnte ich Ihnen die Korrespondenz am Ende doch nicht, und bei der freundschaftlichen Beziehung unserer Kabinete könnte eine solche Korrelation eher nützlich als schädlich sein, denn ich halte Sie für einen ehrlichen Mann. Nehmen Sie also den Antrag an." - In diesem Verhältnis stand Metternich bis zu Alexanders Tode. Nach der Thronbesteigung des Kaisers Nikolaus ward dieses Verhältnisses keiner Erwähnung gethan. Es trat zwischen den beiden Kabinetten eine ziemliche Kälte ein, welche so weit ging, daß den mit der Bekomplementirung beauftragten Erzherzog Ferdinand unter Weges eine diplomatische Krankheit überfiel. Die Spannung nahm immer zu. Da erhielt Metternich ein Schreiben vom Czaar, in welchem er sich entschuldigt, erst jüngst zur Kenntniß jenes freundschaftlichen Verhältnisses gelangt zu sein, welches zwischen dem Fürsten und seinem sel. Bruder bestanden. Es sei sein innigster Wunsch, daß der Fürst jene Anhänglichkeit auch auf ihn übertrage, und ersuche ihn um Fortsetzung jener Korrespondenz, zu deren Deckung Metternich 75.000 Dukaten genehmigen möge. - Diesen Sold bezog Metternich bis zum 12. März l.J.. Er liefert den Schlüssel zur österreichisch-russischen Politik in Bezug auf die

Donaufürstenthümer, Serbien und Kroatien, den türkischen Krieg und Friedensschluß, vorzüglich aber auf die Donaumündungen. Was Metternich für jeden einzelnen Hochverrath als Sündenlohn bekommen, ist eher zu vermuthen, als zu berechnen; er mag wohl nicht geringer gewesen sein, als die systematische Prozentuation bei jedem Staatslehen und jede endlose Reihe von Unterschlagungen öffentlicher Gelder, die nebst der heillosen /.../ in allen Weltgegenden endlich jene Finanznoth herbeiführte, die Oesterreich zu erdrücken droht, nachdem dessen politischer Einfluß im Orient vollkommen vernichtet ist, durch einen Hochverräther, der größeres Uebel über die Monarchie gebracht, als die Türken, Gustav Adolf und Napoleon zusammengenommen.

*

Relația personală a lui Metternich cu Rusia

Când împăratul Alexandru se pregătea de călătoria de întoarcere de la congres, îi propuse cancelarului de stat austriac, ca, alături de schimbul de curieri între cabinete, să inițieze și o corespondență privată prietenească, și nicidecum politică între ei doi, iar pentru acoperirea costurilor acesteia prințul să binevoiască a primi anual 50.000 de ducăți. Metternich mulțumi pentru bunăvoință și favoare, însă fu de părere că nu se poate angaja într-o asemenea relație fără pre-știința monarhului său. Împăratul Ferdinand păru șocat la început de înștiințarea lui și îi răspunse sec, că nu vrea să știe nimic despre un asemenea subiect; dar în ziua următoare îi spuse: "Ascultați, Metternich, am mai cugetat asupra chestiunii. În ultimă instanță tot nu vă pot interzice corespondența, și o astfel de corelație poate mai degrabă servi, decât dăuna relației de prietenie dintre cabinetele noastre, căci vă consider un om onest. Așa că acceptați propunerea." - În aceste raporturi s-a aflat Metternich până la moartea lui Alexandru. După urcarea pe tron a împăratului Nicolaie nici măcar nu s-a mai amintit de acea relație. Între cele două cabinete s-a instalat o oarecare răceală, care a mers atât de departe, încât arhiducele Ferdinand însărcinat cu transmiterea protocolară a felicitărilor s-a îmbolnăvit pe traseu de o boală diplomatică. La un moment dat, Metternich primi o scrisoare din partea țarului, în care acesta se scuza că luase la cunoștință abia recent de relația prietenească ce existase între prinț și răposatul său frate. Dorința sa intimă era aceea ca prințul să transfere asupra sa același devotament, și îl ruga să reia corespondența, pentru acoperirea căreia Metternich să binevoiască a primi 75.000 de ducăți. - Metternich obținu această soldă până la 12 martie a.c.. Ea constituie

cheia politicii austro-ruse cu privire la principatele dunărene, Serbia și Croația, la războiul și la acordul de pace turcesc, dar mai ales cu privire la gurile Dunării. Ceea ce a încasat Metternich pentru fiecare înaltă trădare în parte ca răsplată a păcatului poate fi mai degrabă presupus, decât socotit; probabil înseamnă nu mai puțin decât un procent sistematic din fiecare împrumut de stat și dintr-un șir nesfârșit de deturnări ale banilor publici, care, împreună cu deplorablele /.../ în toate colțurile lumii, au provocat în cele din urmă acea nevoie financiară ce amenință să strivească Austria, după ce influența politică a acesteia în Orient a fost complet nimicită, printr-un înalt trădător de țară, ce i-a făcut monarhiei un rău mai mare decât turcii, Gustav Adolf și Napoleon luați împreună.

5. Poziția Universității naționale săsești (26 iunie - 2 iulie 1848).

Der Standpunkt der Sächsischen Nationsuniversität (26. Juni - 2. Juli 1848).

"Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", nr. 56, 13 iulie 1848, p. 275-276; nr. 57, 17 iulie 1848, p. 281-283; nr. 58, 20 iulie 1848, p. 287-289.

"Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", No. 56, 13 Juli 1848, S. 275-276; Nr. 57, 17. Juli 1848, S. 281-283; Nr. 58, 20. Juli 1848, S. 287-289.

("Satellit", Nr. 56)

Die sächsische Nationsuniversitätsversammlung
vom 26. Juni bis 2. Juli 1848.

Es sind im Siebenb. Wochenblatte über diese Universitätsversammlung bereits einige abgerissene Referate und Bemerkungen aber noch kein zusammenhängender und wenn auch nur einigermaßen, umständlicher Bericht mitgeteilt worden. Wir wollen dies nun, uns genau an einige Protokollsauszüge, die uns vorliegen, haltend versuchen.

Am 26. Juni versammelte sich im sächsischen Nationsgebäude zu Hermannstadt unter dem Vorsitz des Nationalgrafen Franz Salmen diese außerordentliche Nationsuniversität und es waren von den einzelnen sächsischen Kreisen gegenwärtig:

1) von Hermannstadt: Benigni, Feldkriegssecretär; Binder, Tuchmacher; Groß, Geschwornen in Heltau; Reuer, Notär in Hahnebach; Roth, Pfarrer in Kastenholz; Schmidt, Professor; Schuller, Professor; Zay, Senator.

2) von Schäßburg: Binder, Pfarrer in Wolkendorf; Lang, Notär in Großalisch; Miller, Senator; Rether, Notär in Laßeln; Sternheim, Bürgermeister.

3) von Kronstadt: Giesel, Pfarrer in Wolkendorf; Maager, Kaufmann; Myß, Senator; Plecker, Fiskal; Roth, Senator; Schiel, Concrektor; Schnell, Gerichtssecretär; Trausch, Polizeidirektor.

4) von Mediasch: Biedersfeld, Polizeidirektor; Fabini, Pfarrer in Reichesdorf; Folbert, Apotheker; Gierling, Magistratssecretär; Keßler,

Communitätsorator; Lupini, Vicenotär; Roth, Pfarrer in Meschen¹; Schnell, Gerichtssecretär.

5) von Bistritz: Göbbel, Landmann; Klein, Vicenotär; Kondert, Landmann; Textoris, Communitätsorator; Theil, Pfarrer in Treppen.

6) von Mühlbach: Hahn, Ingenieur; Meister, Königsrichter; Seiverth, Notär.

7) von Großschenk: Bruckner, Assessor; Capesius, Gerichtssecretär; Melzer, Assessor; Schmidt, Königsrichter; Schmidt, Officiolatssecretär.

8) von Reps: Conrad, Perceptor; Krauß, Prediger; Modjer, Pfarrer in Sommerburg; Pildner, Pfarrer in Homrod; Schuster, Ingenieur; Steinburg, Officiolatssecretär.

9) von Reußmarkt: Filtsch, Königsrichter; Löw, Stuhlsrichter.

10) von Leschkirch: Conrad, Königsrichter; Friedenfels, Hofconcipist; Herberth, Stuhlsrichter; Simonis, Stuhlsfiskal. °

Nachdem der Herr Nationsgraf mit einer auf die jetzigen Zeitumstände passenden und die verschiedenartige Stimmung, welche jetzt in den verschiedenen Kreisen der Nation herrscht, berührenden Rede, worin hauptsächlich darauf hingedeutet wurde, daß es eben jetzt nothwendiger als je sei, sich gegenseitig zu verständigen und einig und fest an einander zu halten, die Nationsversammlung eröffnet und für constituirt erklärt hatte, legte derselbe ein unter seiner Leitung verfaßtes Programm über die von dieser Universitätsversammlung zu verhandelnden Gegenstände vor, um eben auf Grundlage dieses Programms die Arbeit zweckmäßig zu ordnen und die Verhandlungen zu beschleunigen.

Das Programm wurde angenommen und mit Zustimmung der Versammlung wurden die einzelnen Punkte desselben den in fünf Sektionen vertheilten Mitgliedern der Universität zur Vorbereitung und zum schriftlichen Vortrage übergeben. Zugleich wurde festgesetzt, an den Vormittagen sollten immer gemeinsame und an dem Nachmittage Sektionssitzungen stattfinden, und die Sektionen sollten ihre Arbeiten schon am Nachmittage desselben Tages beginnen, damit schon am nächsten Tage die Arbeit der Sektion zur Verhandlung kommen könne.

Hierauf wurde auf den Vortrag des Präses, daß einer der dringendsten Gegenstände zur Verhandlung in der auch an die sächsischen Kreise ergangenen Aufforderung zu dem auf den 2. Juli nach Pesth ausgeschriebenen vereinigten ungarischen Reichstag ihre

¹ Es handelt sich um Stephan Ludwig Roth.

Abgeordneten zu entsenden, vorliege, nach längerer Debatte der Beschluß gefaßt: die h. k. Landesregierung geziemend zu ersuchen, es wolle Hochdieselbe in Erwägung dessen, daß der zur Eröffnung des Reichstags in Pesth anberaumte Termin bereits so nahe herangerückt, und die allerh. Sanktion und Verlautbarung des I. und II. diesjährigen Landtagsartikel/s/ noch nicht erfolgt ist, mithin schon zum gedachten Termin die Reichstagsabgeordneten zu wählen und im entfernten Orte des Reichstags eintreffen zu machen, für einen angemessenen Aufschub der Reichstagsöffnung im geeigneten Wege sich verwenden, oder doch das ohne eigne Schuld durch die Kürze der Zeit verspätete Eintreffen der Abgeordneten aus den entfernteren Siebenbürger Kreisen entschuldigen. Als hierauf noch beschlossen worden von diesem Beschlusse sämtliche sächsische Kreisbehörden in Kenntniß zu setzen, wurde diese erste Sitzung der Universitätsversammlung beendet.

Dienstag, den 27. Juni war die 2. Sitzung. Die erste Sektion legte ihr Operat vor, welches den Entwurf zur Feststellung der Bedingungen enthält, unter denen und auf deren förmliche vertragsmäßig und gesetzlich sanktionirte Gewährleistung die sächsische Nation die Wirksamkeit und Wahrheit der Union mit dem Königreiche Ungarn in Bezug auf sich anerkennen kann. Zur Grundlage ihres Operates hatte diese Sektion die beiden Denkschriften der Nationsuniversität und insonderheit die der Klausenburger Nationalversammlung, dann der Instruktionsskizze Kronstadts für die sächsischen Deputationsmitglieder genommen.

Nach vielseitigen Debatten über diesen Entwurf ward endlich zum Beschlusse erhoben: die Unionsbedingungen der sächsischen Nation sollten sein:

1) Unveränderte Aufrechthaltung des sächsischen Territorialgebietes und dessen Zusammenhanges in seiner jetzigen Gestalt, bestehend aus 9 Stühlen und 2 Distrikten, sammt den entweder in judicialer oder administrativer Hinsicht dazu gehörigen Theilen.

2) Die sächsische Nationsuniversität hat auch in Zukunft als Grundlage des sächsischen Nationalverbandes, unter dem ^{oo} selbstgewählten sächsischen Nationalgrafen zu stehen. Der Wirkungskreis derselben ist:

a. Die Justiz als Appellationsgericht.

b. Die Verwaltung des Nationalvermögens.

c. Entwerfung von Statuten in Absicht auf die innern Verhältnisse.

3) Die freie Communalverwaltung und das Recht der freien Kreis- und Communalbeamten wird garantirt.

4) In allen ämtlichen Verhandlungen in Correspondenzen im Innern sowohl als nach Außen soll die deutsche Sprache die Geschäftssprache sein. Die Landesgesetze sollen den sächsischen Kreisen in deutscher Sprache authentisch mitgetheilt werden.

5) Unabhängige freie Stellung der Kirchen und der Schulen aller Glaubensgenossen, freie Verwaltung ihres Vermögens, die Synodalverfassung und geistliche Gerichtsbarkeit der Augsb. Conf. Verwandten, freie Wahl der Geistlichen, das Recht der freien Einrichtung und Beaufsichtigung des öffentlichen Unterrichts, Lehr- und Lernfreiheit, der ungeschmälerter Gebrauch der Muttersprache in Kirchen und Schulen, und die Unterstellung aller zu einem und demselben Glaubensbekenntnisse Gehörigen unter die Leitung und Aufsicht der eigenen höhern sowohl, als niedern Kirchen- und Schulbehörden, wobei das höchste Aufsichtsrecht über die Kirchen und Schulen der A.C.V. in Siebenbürgen unmittelbar dem ^{ooo} Könige zukommt.

6) Beibehaltung der sächs. Municipalgesetze (Statuten) mit Vorbehalt der Autonomie und der vermöge derselben vorzunehmenden, zeitgemäßen Reformen in den verschiedenen Beziehungen des Nationallebens im Allgemeinen sowohl, als auch insbesondere in Bezug der Regelung der Gewerbs- und Zunftverhältnisse und der Einrichtung und Verwaltung der Nationalbürgerwehr.

Nach Verhandlungen dieses Gegenstandes trugen die Abgeordneten von Kronstadt im Auftrage ihrer Sender auf die baldige Absendung einer zahlreichen, aus allen Classen des Volkes zu wählenden Nationaldeputirten /Nationaldeputation!!!/ nach Pesth an, zur Aeüßerung des wahren Volkswillens und zur künftigen Beruhigung des sächsischen Volkes. Es wurde beschlossen diesen Antrag in Verbindung mit zwei andern von der zweiten Sektion verhandelten Anträgen in der nächsten Sitzung zu erledigen. Hierauf erfolgte der Schluß der zweiten Sitzung.

(Forts. folgt)

°) Schon aus diesem Namensverzeichnisse ist ersichtlich, daß diese Nationsuniversität eine außergewöhnliche war, und daß endlich auch für unsere Innerverhältnisse der langersehnte und langversäumte Entwicklungsprozeß begonnen hat. Wir finden nämlich gegen die bisherige und durch den langen Schlendrian beinahe geheiligte

Gepflogenheit nicht nur politische Verwaltungsbeamte oder Juristen sondern auch andere Männer des Vertrauens gewählt. Nach welchem Verhältniß die Zahl der Deputirten bestimmt wurde, ist nicht klar!

Die Red.

°°) Ich weiß nicht genau ob sich im Original des Universitätsprotokolls der Ausdruck: "auf Lebenszeit" findet oder nicht. Möglich ist es; nach meiner und vieler Andern subjektiven Ansicht wäre es jedenfalls vernünftiger, wenn er sich nicht dort fände.

Der Eins.

°°°) Hier fehlt, wenn ich nicht irre, das Wort: "constitutionellen".

Der Eins.

("Satellit", No. 57)

In der *dritten Sitzung* am 28. Juni überreichte die zweite Sektion ihr Operat zur Verhandlung. Es enthielt daselbe ein Gutachten über die Fragpunkte des Programs in welcher Art und Weise den Unionsbedingungen bei der Reichstagdeputation Eingang und Aufnahme verschafft werden solle? wie die von den sächsischen Kreisen zum ungarischen Reichstag zu entsendenden Deputirten gewählt werden sollen? ob auch Mitglieder der vorarbeitenden Regnicolardeputation gewählt werden können, indem die Arbeiten jener auch nach Eröffnung des Reichstages fort dauern werden? und ob die sächsische Nation durch ihre Abgeordneten an den Reichstagsverhandlungen theilnehmen könne, bevor die Unionsbedingungen derselben gehörig garantirt sind? In Verbindung mit diesem Fragepunkt waren zugleich drei Anträge von der Klausenburger Nationalversammlung, von Mediasch und Kronstadt auf Absendung von Deputirten nach Pesth in dem Gutachten berücksichtigt und verhandelt.

Auf Grundlage des Sektionsoperates wurde beschlossen:

1. Die vier sächsischen Mitglieder der Regnicolardeputation sind dazu berufen, jene Bedingungen, welche die Nation bei der Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn für ihren selbstständig nationalen Fortbestand zu fordern berechtigt ist, der gesammten Regnicolardeputation einzureihen, sie daselbst zu vertreten und darauf zu dringen, daß selbe im Reichstage verhandelt und günstig entschieden werden.

2. Es soll eine von der versammelten Nationsuniversität durch freie Wahl mit Rücksicht bloß auf persönliche Tüchtigkeit gewählte Deputation aus Sieben Mitgliedern mit der Weisung nach Pesth entsendet werden, die festgesetzten Unionsbedingungen sowohl bei'm Erzherzog Palatin und königl. Statthalter Stephan, als auch bei'm ungarischen Ministerium und der Regnicolardeputation und allen Orten, wo es für zweckmäßig erachtet werden wird, als den Volkswillen der Sachsen sowohl schriftlich in Form einer nach dem diesfälligen Entwurf der Nationsuniversität abgefaßten Denkschrift einzureichen, als auch mündlich auszusprechen und nach allen Kräften für die Annahme und gesetzliche Sicherstellung dieser Bedingungen hinzuwirken; ferner mit der Weisung den Zweck ihrer Sendung zwar nebst Mittheilung des Inhalts der berührten Bedingungen als Wille und gerechte Forderungen des Sachsenvolkes insbesondere auch den sächsischen Mitgliedern der Regnicolardeputation bekannt zu geben und sich mit ihnen ins Einvernehmen zu setzen, und endlich mit dem Auftrag, gleich nach ihrem Eintreffen in Pesth auf die in Wien befindliche Nationaldeputation über alle von den Beschlüssen dieser Universitätsversammlung durch eine persönliche Besprechung in Wien oder Pesth in genaue Kenntniss zu setzen, damit dieselbe auch nur im Sinne der jetzigen Beschlüsse an den höchsten Stellen so viel möglich für die Durchführung und Garantirung der Unionsbedingungen Einleitungen möge treffen können. Zur Deckung der mit dieser Sendung verbundenen Kosten wird den Mitgliedern der zu wählenden Pesther Deputation gleich den Reichsabgeordneten nebst dem Taggeld per 5 fl. C.M., die Quartiersbonifikation zu 400 fl. C.M. auf's ganze Jahr für die Zeit ihres Aufenthaltes am Orte ihrer Sendung und der Ersatz der Reisekosten aus der Hauptnationalkassa zugesichert.

3. Hinsichtlich der Frage: wie die von Seiten der sächsischen Kreise zum ungarischen Reichstag zu sendenden Deputirten gewählt werden sollen; ist eine weitere Bestimmung für überflüssig zu erachten, da hierüber schon ein Landtagsgesetz entschieden ist.

4. Betreff der Frage: ob zu solchen Abgeordneten auch Mitglieder der Regnicolardeputation gewählt werden können? - findet die Nationsuniversität gleichfalls jede Beschränkung und Weisung für unangemessen, um so mehr, da jeder Kreis selbst zu erwägen sich verpflichtet fühlen muß, welchen Männern er die Vertretung der heiligsten Interessen des Kreises und der Nation mit Zuversicht anvertrauen kann.

In Bezug auf die fünfte Frage: ob die sächsische Nation durch ihre Abgeordneten an den Reichstagverhandlungen Theil nehmen könne, bevor die Unionsbedingungen derselben gehörig garantirt sind, wird nach langen Debatten durch Abstimmung beschlossen: Die sächsischen Abgeordneten sollen zwar, da die von der sächsischen Nation gestellten Unionsbedingungen eben im Wege der reichstäigigen Verhandlungen in Vertrags- und Gesetzesform zur Geltung gebracht und garantirt werden müssen, und hiebei deren Vertretung grade die Sache der die sächsische Nation vertretenden sächsischen Kreisdeputirten ist, an den Reichstagsverhandlungen von Anfang des Reichstages theilnehmen; sie haben jedoch gleich bei ihrem Eintritt und bei Eröffnung der Verhandlungen mündlich auszusprechen und schriftlich zu Protokoll zu geben, daß in dem Falle, wenn etwa gegen jede gerechte und billige Erwartung die erwähnten Bedingungen nicht gewährt und garantirt werden sollten, aus ihrem Erscheinen im Reichstage und ihrer Theilnahme an den Verhandlungen irgend eine Folge für faktisches Eingehen der sächsischen Nation auf eine unbedingte Union nicht solle gezogen werden können. -

Zur Leitung der beschlossenen Wahl der nach Pesth zu entsendenden Deputation wurde vom Präsidium eine Commission ernannt, mit dem Auftrage die Wahlzettel vor Eröffnung der nächstfolgenden Sitzung in Empfang zu nehmen und das Ergebnis der Wahl an die Universität zu berichten. -

Am 29. Juni fand die *vierte Sitzung* statt. Sogleich beim Beginn derselben erklärte ein Abgeordneter: Vor Eröffnung des ihm noch völlig unbekanntes Ergebnisses der Wahl zur beschlossenen Deputation halte er es für seine Pflicht den Antrag zu stellen: daß die betreffenden Deputirten zur strengen und unverbrüchlichen Beobachtung der ihnen ertheilten Instruktion durch einen feierlichen Eid sich verpflichten mögen.

Hierauf beschloß die Versammlung: Die Nationsuniversität traut auf die Ehrenhaftigkeit der von ihr zur erwähnten Deputation aus Männern des Vertrauens mit vollem Vertrauen gewählten Mitglieder und hält es für überflüssig, dieselben durch einen Eid auf die gewissenhafte Erfüllung ihrer Sendung, an der sie gar nicht zweifeln, noch besonders zu verpflichten.

Der Austrag der Wahl war folgender: Polizeidirektor Joseph Trausch mit 52 Stimmen, Professor Carl Schuller mit 42 Stimmen, Professor Heinrich Schmidt 31 Stimmen, Polizeidirektor Friedrich Biedersfeld 25 Stimmen, Stuhlsrichter Simon Schreiber 25 Stimmen,

Senator August Roth 24 Stimmen, Pfarrer Joseph Fabini 19 Stimmen, Senator Johann Schwarz 19 Stimmen, Hofkonzipist Eugen Friedenfels 19 Stimmen. Der nicht gegenwärtige Hermannstädter Stuhlsrichter Simon Schreiber erklärte der an ihn abgeschickten Deputation, seiner Kränklichkeit wegen die Wahl nicht annehmen zu können. Von den drei letzten unter den Gewählten, welche eine gleiche Stimmenzahl hatten, erklärte Friedenfels seinen Rücktritt, und es ward eine neue Wahl in die Stelle des die Deputirtenschaft ablehnenden Simon Schreiber und unter den mit gleicher Stimmenzahl Begabten für überflüssig erachtet. - Zugleich wurde beschlossen den sieben Gewählten die nöthigen Schriften, Vollmachten und Instruktionen mit dem Auftrag zu zustellen, die Reise nach Pesth sobald als möglich anzutreten.

Ferner unterbreitete die *dritte Sektion* der Nationsuniversität ihr Gutachten über den ihr zur Bearbeitung zugewiesenen Gegenstand, betreffend das Verhältnis und die Beziehungen, in welchen die Nation mit garantirter eigener Municipalverfassung, Nationalität und Autonomie nach Außen zum Königreich Ungarn, zu dessen allgemeiner Verwaltung und zu den Mitnationen zu stehen hat.

Das Gutachten ward der Prüfung und Berathung unterzogen und demselben gemäß beschlossen:

Das Verhältnis stellt sich in Folgendem dar:

A. Zur allgemeinen Landesgesetzgebung.

Allgemeine jeden Staatsbürger verbindende Gesetze werden auch die sächsische Nation verpflichtet, während die Entwerfung der bloß ihre eigenthümlichen innern Verhältnisse betreffenden Gesetze der sächsischen Nation als zum Municipium gehörig vorbehalten ist.

1. Rücksichtlich ihrer Vertretung am Reichstag.

Im Ganzen wird sich die Nation den allgemeinen Landesgesetzen fügen, und verlangt nur:

a) daß der Nationsgraf Sitz und Stimme in der Magnatentafel erhalte;

b) daß die sächsischen Kreisen nie mit andern Wahlkreisen vermischt werden mögen;

c) daß, wenn die landtägliche Repräsentation nach der Volkszahl eingeleitet werden sollte, keiner der sächsischen Kreise weniger als einen Deputirten zum Reichstag sende;

d) daß nach der dormalen bestehenden Eintheilung der Kreise der Vorort (Städte, Märkte) von den übrigen zum Kreise gehörigen Ortschaften nicht getrennt werden soll.

2. Rücksichtlich der Betheilung an den Steuern, Landeslasten und den entsprechenden Vortheilen.

Allgemeine nach der aus dem Grundsatz der Gleichberechtigung fließenden gleichmäßigen Verpflichtung hervorgehende Steuern und öffentliche Lasten wird die sächsische Nation in dem sie betreffenden Verhältnis tragen, nur behält sie sich die Eintreibung und Administrirung der Steuer, so wie die Vertheilung der Lasten durch ihre eignen Beamten vor; in gleichem Verhältnisse hat sie auch die aus diesen Steuern entspringenden Vortheile sowie den gleichmäßigen Antheil an den Landeseinkünften anzusprechen.

Die Regulirung, Einhebung und Verwendung der Domestikal- und Lokal-Abgaben und Lasten wird die Nation selbstständig bestimmen.

3. Rücksichtlich der Wehrpflicht. Nach dem Grundsatz der Gleichberechtigung wird auch die Nation sich der verhältnismäßigen Antheilnahme an der allgemeinen Wehrpflicht nicht entziehen.

B. Rücksichtlich des höchsten Centrums in der politischen Verwaltung.

Das höchste Centrum ist der konstitutionelle König mit seinem verantwortlichen Ministerium, welchen jedoch für die sächsischen Angelegenheiten eine eigne aus einer hinlänglichen Anzahl von Sachsen bestehende Sektion beizugeben ist, mit dem Beisatz, daß zwischen der Nation und diesem Centrum keine Mittelstelle zu bestehen habe.

C. Rücksichtlich eines höchsten Justizforums am Hofe des Königs gelten die Bestimmungen des vorigen Punktes.

(Fortsetzung folgt.)

(“Satellit”, No. 58.)

Fünfte Sitzung am 30. Juni.

Die fünfte Sitzung überreichte ihr Operat über die durch einen Gesetzesvorschlag vom jetzigen Siebenbürger Landtag ausgesprochene Aufhebung der Zehntabgabe auf dem Sachsenboden mit Rücksicht sowohl auf die durch königliche Verleihung vertragsmäßig der sächsischen Geistlichkeit zur Begründung ihrer Subsistenz zugesicherten Zehnten und auf die Nothwendigkeit, dem geistlichen Stande seine der Volksbildung zur vorzüglichsten Grundlage dienende bessere Subsistenz zu sichern, als auch auf die an sächsische

Communen zu gemeinnützigen Zwecken verliehene Zehnten und den vom Staate anzusprechenden Ersatz für die durch Aufhebung der Zehntabgabe jenen und diesen erwachsenden Verluste.

Zugleich unterlegte dieselbe Sektion das von der hochwürdigen Synode verfaßte Gutachten, dem von Seite der Sektion ganz beigestimmt worden.

Auf Grundlage dieses Operates nun ward Folgendes beschlossen:

1) Die sächsische Geistlichkeit nimmt in Verbindung mit der gesammten Nation, da die Zehnten der sächsischen Geistlichkeit nach dem Vorgang auf dem Ungerländer Reichstag auch durch die siebenbürgischen Landesstände durch Art. 4 und 5 1848 schlechtweg als aufgehoben erklärt worden, eben auch nach Analogie des Ablösungsvorschlags abgeschaffter adeliger Privilegialrechte, eine angemessene Entschädigung für die der sächs. Geistlichkeit wegzunehmenden Zehnten in Anspruch; weil nach allen denkbaren Rechtsprinzipien nicht die eine, zumal vertragsmäßig verpflichtete Volksklasse (wie dies urkundlich bei den Zehntabgaben der Fall ist) auf Kosten der andern rechtskräftig contrahirenden Partei begünstigt werden darf.

2) Die sächsische Nation verlangt, daß, wieder nach dem Vorgang in der Ablösungsangelegenheit bezüglich der abgeschafften Adelsprerogative, der Staatsschatz die Entschädigung für die sächsischen geistlichen Zehnten in der Weise übernehmen, daß von demselben der nach einer 9jährigen Durchschnittsberechnung der gesammten reinen sächsischen Zehnteinkünfte zu ermittelnde jährliche Zehntbetrag als jährliche Rente eine Kapitalsumme als eine immerwährende nominelle Staatsschuld anerkannt werden und fortbestehen soll.

3) Die sächs. Nation glaubt sich berechtigt, weiter zu verlangen, daß die von den Sachsen erhobene und in die öffentlichen sächs. Perceptoratscassen eingeflossene und von diesen an die Superintendentur abzuliefernde Contribution unter den anderweitigen Staatseinkünften, namentlich als derjenige Fond bestimmt werde, woraus die in Rentenbezüge verwandelten bisherigen Naturalzehnteinkünfte der sächs. Geistlichkeit präferenter auszuzahlen sind, weil es ganz billig und folgerichtig ist, daß die aus der Mitte der sächsischen Nation fließenden Staatseinkünfte zunächst zur Erfüllung der für die Nation stipulirten Staatsobligationen verwendet werden, wozu

hauptsächlich die Bezahlung der geistlichen Renten inmitten der sächs. Nation ohne Zweifel gehört.

4) Die sächsische Nation fordert endlich in sofern die bisherigen Zehnteinkünfte der sächs. Geistlichkeit durch die festesten und unantastbarsten Verträge mit ihren Zehntpflichtigen über alle willkürliche Beeinträchtigung Seitens dieser gestellt waren, daß auch für die Zukunft für ihre gesetzlich zu beziehende Einkünfte, sowie für die stipulirten Adelsentschädigungen, die stärksten Garantien und Hypotheken aufgestellt werden mögen; indem vom Verfall der geistlichen Revenüen, woran alle Bildungs- und kirchlichen Anstalten der sächsischen Nation mehr oder weniger geknüpft sind, der Verfall der sächsischen Nation selbst ganz und gar abhängig ist.

Diese Garantie findet die sächsische Nation außer den vom siebenbürgischen Landtag im Allgemeinen für die Bonifikation der Zehnten verpfändeten Cameralgütern und Proventen vorzugsweise in der gesammten vom Sachsenboden eingehenden Steuer, so daß die Geistlichkeit den unmittelbaren Regreß an den Steuerfond der Sachsen habe.

Die Forderungen der sächsischen Nation betreff der Geistlichkeit sollen

1) Grundbedingungen der Union mit Ungarn sein.

2) Soll in so lange, bis die angesuchte Entschädigung der sächs. Geistlichkeit flüssig gemacht wird, der Fortbestand der Naturalzehnten erwirkt werden.

3) Um die Verarmung der Seelsorger kleinerer sächs. Gemeinden zu verhüten, die dann erfolgen könnte, wenn bezüglich der einzelnen Seelsorger nicht eine Regelung der Zehnteinkünfte veranlaßt würde, soll diese Regelung der Synode überlassen sein.

4) Bezüglich der an sächs. Communen zu gemeinnützigen Zwecken verliehenen Zehnten sollen dieselben Grundsätze festgehalten werden, wie bei den geistlichen Zehnten.

Hierauf wurde ein Gesuch der Mediascher Bürgerwehr um einen Unterstützungsbeitrag aus der Nationalcasse von 1.000 fl. C.M. zur Anschaffung der nöthigen Armatur für die ärmern Wehrmänner verhandelt und beschlossen:

Da bereits zur Anschaffung von bestellten Feuergewehren für die sächsischen Bürgergarden 12.000 fl. C.M. bestimmt seien und der Nationalcassestand der Art ist, daß er zur Deckung der sich häufenden laufenden Bedürfnisse kaum zureicht, so kann dem Gesuche der Mediascher Bürgerwehr nicht willfahrt werden. Weil aber in einzelnen

Kreisen an rückständigen Interessen eine sehr bedeutende Summe aushaftet, durch deren Eingehenmachung sowohl diesem als auch dem von allen Kreisen bei dieser Gelegenheit ausgesprochenen Wunsche genügt werden könnte; so wird beschlossen: sämmtliche Kreise in denen Interessenrückstände aushaften, nachmals dringend aufzufordern, durch die Fiskale diese Interessen mit Energie austreiben zu lassen, und sodann zur Unterstützung der unbemittelten Bürgergarden in den einzelnen Kreisen nach Verhältnis des Standes derselben die eingehenden Beiträge zu vertheilen.

In Verbindung des verhandelten Operates der 5. Sektion wurde ferner beschlossen, sämmtliche Kreisoberbeamte aufzufordern, die einzelnen Kreisinspektoren unverzüglich zu beauftragen, die sächsischen Feldbauer in Stadt und Land darüber zu unterrichten, daß wenn auch die Aufhebung der Zehnten der sächsischen Geistlichkeit für die Zukunft gleichfalls beantragt ist, der diesfällige Antrag nur nach Erfolg der allerhöchsten Genehmigung Seiner Majestät in Vollzug gesetzt werden kann, unterdessen aber zunächst die Gemeinden verpflichtet bleiben, ihre Seelsorger zu unterhalten, rücksichtlich bei Verweigerung des Zehntens mit Geld zu besolden, für das heurige Jahr aber ausdrücklich von den Landständen beschlossen worden ist, daß die sächsischen Geistlichen ihre Zehnten wie bisher beiziehen sollen.

Durch verständliche Darstellung dieser Umstände und Verpflichtung wird daher jeder Inspektor sich zu befleißigen haben, um den sächsischen Geistlichen den ihnen gebührenden Zehnten zu bewahren.

Sechste Sitzung am 1. Juli.

Der Magistrat und die Communität des freien Marktes Sächsisch Reen brachte vor die Nationsuniversität die heißeste Bitte, es möchte dieselbe ihren zum ungarischen Reichstag abzusendenden Abgeordneten die Instruktion ertheilen, bei Verfassung der Traktate über die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn und bei Sicherung des sächsischen Nationalfortbestandes seiner Sprache und Selbstverwaltung bei den betreffenden Orten zu bewirken, daß auch Sächsisch Reen und wo möglich auch alle umliegenden Ortschaften dem sächsischen Nationalkörper einverleibt werden mögen.

Die Nationsuniversität nahm dies Gesuch mit der wärmsten und brüderlichsten Theilnahme auf und beschloß sowohl der nach Pesth zur Unterhandlung gewählten Nationaldeputation und den sächs. Mitgliedern der siebenbürgischen Regnicolardeputation, als

auch den zum Reichstag nach Pesth abzuschickenden Kreisabgeordneten die Weisung zu geben, das beim ungarischen Reichstag vorkommende Gesuch von S. Reen und andern in den Comitaten liegenden sächs. Ortschaften kräftig zu unterstützen.

Hierauf ward die Instruktion für die nach Pesth abzuschickenden Deputirten aufgegeben und festgesetzt, selbe sämtlichen Kreisen, der Regnicolar- und der Nationaldeputation, letzterer mit dem Beifügen mitzutheilen, daß sie ihre Funktionen am Orte ihrer Sendung nicht früher beginnen dürfe, bis der Unionsartikel nicht sanctionirt sei.

Ferner legte auf die Aufforderung des Präses der Brooser Rektor Geltch einen interessanten Bericht ab über seine im Auftrage der Bürger der sächs. Rechtsakademie an die deutschen Hochschulen und nach Frankfurt gemachten Reise, um in Deutschland Sympathien für die Siebenbürger Sachsen zu erregen. Der mit Begeisterung erstattete Bericht ward mit Begeisterung aufgenommen und dem Berichtsteller die Vergütung seiner Reisekosten aus der Nationalkasse beschlossen.

Am Schluß der Sitzung ward auf den Vortrag des Präses, daß der vom vorigen Nationsconfluxe zum Deputirten nach Frankfurt, um daselbst bei der deutschen Nationalversammlung eine Adresse im Namen der Siebenbürger Sachsen niederzulegen, ernannte Hofsecretär Miller den Wunsch geäußert, es wolle ihm in der Person des Professor Zimmermann noch ein Mitdeputirter mitgegeben werden, wurde durch Acclamation Rektor Geltch zum zweiten Deputirten nach Frankfurt gewählt und demselben der Auftrag ertheilt sich je eher je besser an den Ort seiner Bestimmung zu begeben.

Siebente Sitzung am 2. Juli.

Die vierte Sektion legte ihr Gutachten bezüglich der Bürgerwehr auf Sachsenboden und Erneuerung des Sachsenbundes vor. Die Mittheilung des rektificirten Operates betreff der Bürgerwehr an die Kreise wurde festgesetzt und in Bezug auf den zweiten Theil desselben wegen Erneuerung des alten Schutz- und Trutzbündnisses unter den Sachsen der Beschluß gefaßt, es solle vor der Hand die Eingehung eines solchen schriftlichen Bedüngnisses aufgeschoben werden, jedoch wurde in erhebender Weise von den einzelnen Mitgliedern der Universität folgendes Gelöbniß in die Hände des Nationsgrafen gelegt und durch gegenseitigen Handschlag bekräftigt:

„Ich verspreche hier, als ein ehrlicher Mann und Sachse in meinem Namen sowohl, als im Namen aller derer, auf die ich einen

Einfluß habe und dazu bestimmen kann, daß ich nicht nur selbst meine persönlichen Vortheile dem allgemeinen sächsischen Interesse unterzuordnen, sondern auch dahin zu wirken bemüht sein werde, die besondern Cantönl-Interessen der gemeinschaftlichen Wohlfahrt der ganzen Nation und des Vaterlandes jederzeit nachgesetzt und aufgeopfert werden möge, also zwar, daß kein Theil absonderlich handeln, sondern wie ein Mann Einer für Alle und Alle für Einen eintreten wollen. Hierauf gebe ich mein Manneswort und diesen Handschlag.“

Ferner ward auf den Vortrag einer Deputation von Brooser Sachsen, daß der nach Pesth zu entsendenden Nationaldeputation auch aus ihrer, der Brooser Sachsen Mitte ein Mitglied beigegeben werden wolle, durch Acclamation der Brooser Gerichtssecretär Friedrich Wagner hierzu ernannt.

In der letzten, oder 8. Sitzung am 3. Juli ward die von einer Commission verfaßte Denkschrift, welche allerh. Se. Majestät, dem Erzherzoge Palatin, dem ungarischen Ministerium und den Reichsständen durch die Nationaldeputation eingereicht werden soll, abgelesen, gut geheißten und beschlossen, es solle dieselbe durch die Zeitungen und durch mehre in Pesth deutsch und ungarisch zu druckende Exemplare veröffentlicht werden.

Ferner ward auf den Vortrag eines Kronstädter Deputirten, es solle die in Wien befindliche Deputation der Pesther Deputation untergeordnet werden, beschlossen, daß keine Deputation der andern untergeordnet, wohl aber zur Erzielung gemeinschaftlichen Handelns auch die Wiener Deputation mit der für die Pesther Deputation verfaßten Instruktion versehen werden.

Hierauf wurden noch einige Anträge einzelner Deputirten und Kreise verhandelt und durch die Beschlüsse der früheren Sitzungen als erledigt erklärt, und auch diese Sitzung geschlossen.

Am Schlusse derselben erklärte der Herr Nationsgraf diese Universitätsversammlung nicht als aufgelöst, sondern nur als vertagt, und gab den Deputirten die Weisung, vor der Hand in ihre Heimath reisen zu können, sich aber jederzeit fertig und bereit zu halten, auf den ersten Ruf sich wieder in Hermannstadt zu versammeln.

("Satellit", nr. 56)

*Adunarea Universității naționale săsești
din 26 iunie - 2 iulie 1848*

Despre această adunare a Universității naționale au apărut deja în *Siebenbürger Wochenblatt* câteva referate și observații rupte din context, dar până acum nici o relatare completă sau măcar parțial amănunțită. Dorim acum să ne referim la câteva extrase de protocol care ne stau în față.

La 26 iunie Universitatea națională extraordinară s-a întrunit în clădirea națională săsească din Sibiu sub președenția comitelui națiunii Franz Salmen, iar din cercurile săsești au fost prezenți:

1) din Sibiu: Benigni, secretar de război; Binder, postăvar; Groß, jurat în Cisnădie; Reuer, notar în Hamba; Roth, preot în Cașolt; Schmidt, profesor; Schuller, profesor; Zay, senator.

2) din Sighișoara: Binder, preot în Vulcan; Lang, notar în Seleuș; Miller, senator; Rether, notar în Laslea (Sibiu); Sternheim, primar.

3) din Brașov: Giesel, preot în Vulcan; Maager, negustor; Plecker, /funcționar/ fiscal; Roth, senator; Schiel, conrector; Schnell, secretar de judecătorie; Trausch, directorul poliției.

4) din Mediaș: Biedersfeld, directorul poliției; Fabini, preot în Richiș; Folbert, farmacist; Gierling, secretar al Magistratului; Kessler, orator al comunității; Lupini, vicenotar; Roth, preot în Moșna²; Schnell, secretar de judecătorie.

5) din Bistrița: Göbbel, țaran; Klein, vicenotar; Kondert, țaran; Textoris, orator al comunității; Theil, preot în Târpiu.

6) din Sebeș: Hahn, inginer; Meister, jude regal; Seiverth, notar.

7) din Cincu Mare: Bruckner, asesor; Capesius, secretar de judecătorie; Schmidt, jude regal; Schmidt, secretar dregătoresc.

8) din Rupea: Conrad, perceptor; Krauß, predicator; Modjer, preot în Jimbor; Pildner, preot în Homorod; Schuster, inginer; Steinburg, secretar dregătoresc.

9) din Miercurea Sibiului: Filtsch, jude regal; Löw, jude scăunal.

10) din Nocrich: Conrad, jude regal; Friedenfels, concipist de curte; Herberth, jude scăunal; Simonis, /funcționar/ fiscal scăunal.^o

² E ste vorba despre Stephan Ludwig Roth.

Domnul comite al națiunii a declarat adunarea națională deschisă și constituită, prezentând o cuvântare referitoare la împrejurările timpului și la diversele stări de spirit ce domnesc în momentul de față în cercurile /săsești/, arătând că acum este mai necesar ca oricând să existe înțelegere reciprocă și unitate trainică. S-a prezentat programul redactat sub coordonarea comitelui despre problemele ce vor fi dezbătute în această adunare a Universității, pentru ca, pe baza programului, să se ordoneze lucrările și să se ușureze dezbaterile.

Programul a fost adoptat, iar punctele sale au fost preluate cu acordul adunării de membrii Universității împărțiți în 5 secțiuni, pentru a le prelucra și a pregăti raportul scris. De asemenea s-a stabilit ca ședințele comune să se desfășoare dimineața, iar cele pe secțiuni după-masa, urmând ca în aceeași după-masă să înceapă lucrările pe secțiuni, pentru ca în ziua următoare să se poată ajunge la dezbateri.

Președintele a prezentat unul din cele mai stringente obiecte de discuție, respectiv trimiterea deputaților cercurilor săsești în Parlamentul maghiar reunit de la Pesta din 2 iulie. După îndelungate dezbateri, a fost adoptată următoarea decizie: Luând în considerare faptul că termenul stabilit pentru deschiderea Parlamentului din Pesta este atât de apropiat, în vreme ce încă nu a survenit preînalta sancțiune și anunțare oficială a articolelor I și II ale Dietei, și, având în vedere că lipsa timpului fizic face imposibilă alegerea, precum și deplasarea spre îndepărtatul loc a delegaților pentru parlament până la termenul precizat, înalta conducere imperială este rugată să găsească o cale potrivită pentru a amâna deschiderea Parlamentului sau pentru a scuza sosirea întârziată, dar nu din vină proprie a deputaților din cercurile mai îndepărtate ale Transilvaniei. S-a mai hotărât ca această decizie să se aducă la cunoștința autorităților cercuale săsești. Apoi s-a încheiat prima ședință a adunării Universității.

Marți 27 iulie s-a desfășurat cea de-a doua ședință. Prima secțiune și-a prezentat operatul, care conține proiectul de stabilire a condițiilor formale, prin a căror îndeplinire contractuală și legală națiunea săsească poate recunoaște intrarea în vigoare și realitatea uniunii cu regatul Ungariei. Ca suport al operatului ei, această primă secțiune a folosit cele două memorii ale Universității naționale, și în special memoriul adunării naționale din Cluj, apoi proiectul de instrucțiune pentru membrii deputați din partea Brașovului.

După multiple discuții asupra proiectului, acesta a fost adoptat în cele din urmă ca decizie. Condițiile /acceptării/ uniunii de către Universitatea săsească sunt următoarele:

1) Menținerea neschimbată a teritoriului săsesc și a contextului său politic în actuala înfățișare; /teritoriul/ fiind format din 9 scaune și 2 districte împreună cu părțile lor aparținătoare din punct de vedere juridic sau administrativ.

2) Ca bază a asocierii națiunii săsești, Universitatea națională săsească se va afla și pe viitor în subordinea comitelui națiunii săsești ales de ea însăși.^{oo} Raza de acțiune a Universității naționale este:

- a) justiția, ca instanță de apel;
- b) administrarea averii naționale;
- c) realizarea de statute referitoare la relațiile interne.

3) Se garantează administrarea comunală liberă și dreptul funcționarilor cercuali și comunali liberi.

4) Limba germană să fie limba de circulație în toate dezbaterile oficiale, atât în corespondența internă, cât și în cea externă. Legile țării să fie comunicate cercurilor săsești în limba germană.

5) Libertate și independența de atitudine a școlilor și a bisericilor tuturor celor de aceeași confesiune, libera administrare a avutului acestora, constituție sinodală și jurisdicție religioasă pentru adepții confesiunii augsburgice, dreptul de organizare și supraveghere liberă a învățământului public, libertatea de a preda și de a învăța, folosirea neîngrădită a limbii materne în biserici și școli, subordonarea tuturor credincioșilor de aceeași credință sub conducerea și controlul propriilor autorități bisericesti și școlare, fie ele de rang inferior sau superior. Cel mai înalt drept de control asupra bisericilor și școlilor adepților confesiunii augsburgice revine nemijlocit regelui.^{ooo}

6) Păstrarea legilor municipale săsești (a statutelor) sub rezerva autonomiei și a reformelor corespunzătoare timpului ce vor fi adoptate, atât în privința vieții naționale în general, cât mai ales în privința reglementării relațiilor din cadrul meșteșugurilor și breslelor, și a organizării și administrării gărzilor cetățenești naționale.

După dezbaterea acestei chestiuni, în numele emitenților lor, deputații din Brașov au propus apropiata trimitere la Pesta a unei numeroase delegații naționale alese, formate din toate clasele poporului, pentru exprimarea adevăratei voințe populare și pentru liniștea viitoare a poporului săsesc. S-a hotărât ca această propunere să fie soluționată în legătură cu alte două propuneri, dezbătute de

secțiunea a doua în următoarea ședință. Astfel s-a consemnat încheierea celei de-a doua ședințe.

(Va continua)

° Deja din lista de nume reiese că aceasta fost o /adunare/ extraordinară a Universității naționale, și că în relațiile noastre interne a început mult doritul și mult visatul proces de dezvoltare. Găsim aici printre aleși nu numai funcționari din administrația politică sau juriști, ci și alți bărbați de încredere, în pofida obișnuinței de până acum, aproape consacrate prin îndelungata rutină. Nu ne este limpede după ce criteriu s-a stabilit numărul deputaților!

Redacția

°° Nu știu dacă în originalul protocolului /adunării/ Universității se află sau nu expresia: "pe viață". Este posibil să fie; după părerea subiectivă a mea și a multor altora ar fi totuși mult mai înțelept să nu fie cuprinsă.

Emitentul

°°° Dacă nu mă înșel, aici lipsește cuvântul "constituțional".

Emitentul

("Satellit", nr. 57)

În cea de-a treia ședință din 28 iunie secțiunea a doua și-a înaintat operatul spre dezbateri. Acesta conține un aviz al următoarelor puncte problematice ale programului: cum să se obțină acceptul condițiilor uniunii pe lângă delegația parlamentară? cum să fie aleși deputații cercurilor săsești ce vor fi trimiși în Parlamentul ungar? pot fi aleși și membri ai delegației pregătitoare regnicolare, chiar dacă lucrările acesteia vor continua și după deschiderea Parlamentului? națiunea săsească va putea participa prin reprezentanții ei la dezbaterile Parlamentului mai înainte de a obține garantarea condițiilor uniunii? În legătură cu această ultimă chestiune, imediat au fost luate în considerare și dezbătute trei propuneri ale adunării naționale din Cluj, din Mediaș și Brașov, referitoare la trimiterea deputaților la Pesta.

Pe baza operatului de secțiune s-a hotărât:

I. Cei patru membri sași ai delegației regnicolare au datoria de a impune întregii delegații regnicolare acele condiții, pe care națiunea este îndreptățită să le ceară pentru asigurarea autonomiei ei naționale în cadrul unirii Transilvaniei cu Ungaria, să reprezinte aceste condiții și să insiste ca ele să fie dezbătute și acceptate favorabil în Parlament.

2. Să fie trimisă la Pesta o delegație formată din șapte membri, aleși prin alegeri libere și luându-se în considerare numai vrednicia lor personală, cu misiunea de a înainta arhiducelui palatin și loctiitorului regal Ștefan, Guvernului ungar și delegației regnicolare, precum și tuturor forurilor, unde se consideră de cuviință, condițiile uniunii exprimând voința populară săsească, așa cum au fost ele stabilite, atât în forma scrisă a unui memoriu - redactat după acest proiect al Universității naționale - cât și oral. Delegația să depună toate eforturile pentru a obține acceptarea și garantarea legală a acestor condiții. Ea mai are misiunea de a aduce la cunoștința în special a membrilor sași ai delegației regnicolare scopul în care a fost trimis /memoriul/, comunicându-le acestora conținutul amintitelor condiții ca reprezentând voința și cererile îndreptățite ale poporului săsesc, pentru a acționa în consens cu aceștia. În fine, delegația mai are sarcina ca, de îndată după sosirea la Pesta, să comunice imediat delegației naționale aflate la Viena toate deciziile adoptate de această adunare a Universității, prin convorbiri personale la Viena sau Pesta, pentru ca delegația națională să poate întreprinde maximum posibil pentru îndeplinirea și garantarea condițiilor uniunii pe lângă cele mai înalte foruri în sensul actualelor decizii. Pentru acoperirea costurilor legate de trimiterea delegației de la Pesta ce urmează a fi aleasă, membrilor ei li se va asigura, asemenea deputaților parlamentari, o diurnă de 5 fl. m.c. și o bonificație anuală de cazare de 400 fl. m.c. pentru întreaga perioadă de ședere în locul misiunii lor, precum și decontarea cheltuielilor de drum din casieria națională principală.

3. Referitor la întrebarea: cum să fie aleși deputații cercurilor săsești care vor fi trimiși în Parlamentul ungar? -, este superfluă orice altă precizare, deoarece a fost deja adoptată o lege a Dietei în acest sens.

4. Cu privire la întrebarea: dacă între acești deputați pot fi aleși și membri ai delegației regnicolare? -, Universitatea națională consideră inoportună orice limitare și orice indicație, cu atât mai mult cu cât fiecare cerc trebuie să decidă singur căror bărbați le poate încredința cu încredere reprezentarea celor mai sfinte interese ale cercului și ale națiunii.

Referitor la a cincea întrebare: dacă națiunea săsească prin reprezentanții ei poate lua parte la dezbaterile Parlamentului, mai înainte de garantarea condițiilor uniunii, după îndelungi dezbateri s-a hotărât prin votare: Deputații sași să participe la dezbaterile Parlamentului, încă de la deschiderea acestuia, întrucât condițiile uniunii stabilite de națiunea săsească trebuie să fie adoptate în formă de

contracte și legi și trebuie să fie garantate tocmai pe calea legală a dezbaterilor parlamentare, iar sarcina deputaților cercuali sași este tocmai aceea de a reprezenta națiunea săsească. Ei însă trebuie să declare imediat după sosirea lor și la deschiderea dezbaterilor, atât verbal cât și în scris, cu menționarea în protocol, că în cazul în care - în pofida așteptărilor îndreptățite și corecte - amintitele condiții nu sunt acordate și garantate, participarea lor în Parlament și la dezbateri nu atrage după sine nicidecum consecința faptică a acceptării unei uniuni necondiționate de către națiunea săsească. -

Prezidiul /adunării Universității/ a numit o comisie însărcinată cu conducerea desfășurării alegerii delegației ce urmează a fi trimisă la Pesta. Ea are obligația de a citi biletele de vot înainte de deschiderea următoarei ședințe și de a raporta Universității rezultatul alegerii. -

La 29 iunie a avut loc a patra ședință. Încă de la începutul acesteia, un delegat a raportat: Mai înainte de a se comunica rezultatul alegerii menționatei delegații - rezultat care lui îi este complet necunoscut -, consideră de datoria sa de a face propunerea ca respectivii deputați să își asume printr-un jurământ solemn respectarea strictă și inviolabilă a instrucțiunii ce li se va comunica.

În legătură cu aceasta, adunarea a decis: Universitatea națională se bazează pe corectitudinea membrilor amintitei delegații, aleși de ea din rândul unor bărbați de încredere, investiți cu deplina încredere; de aceea consideră superfluă obligarea suplimentară a acestora printr-un jurământ de îndeplinire conștiințioasă a misiunii lor, lucru de care /adunarea/ nu se îndoiește.

Rezultatul alegerii a fost următorul: directorul poliției Joseph Trausch cu 52 voturi, profesorul Carl Schuller cu 42 voturi, profesorul Heinrich Schmidt cu 31 voturi, directorul poliției Friedrich Biedersfeld cu 25 voturi, judele scăunal Simon Schreiber cu 25 voturi, senatorul August Roth cu 24 voturi, preotul Joseph Fabini cu 19 voturi, senatorul Johann Schwarz cu 19 voturi, concipistul aulic Eugen Friedenfels cu 19 voturi. Judele scăunal Simon Schreiber, care nu a fost prezent, a declarat delegației trimise la el că nu poate accepta alegerea din motive de boală. Dintre ultimii trei aleși, care au avut același număr de voturi, Friedenfels a declarat că se retrage. S-a considerat inutilă alegerea altor /persoane/ în locul lui Simon Schreiber și al celui care avusese același număr de voturi /Friedenfels/. - Totodată s-a decis să li se acorde celor șapte aleși toate actele, împuternicirile și instrucțiunile necesare, cu însărcinarea de a purcede la Pesta cât mai curând posibil.

Apoi a treia secțiune a Universității naționale și-a prezentat avizul asupra obiectului pe care îl prelucrase, referitor la raporturile și relațiile în care trebuie să se afle națiunea /săsească/, având condiția garantării constituției ei municipale, a naționalității și autonomiei ei, în exterior cu regatul Ungariei, respectiv cu administrația generală a acestuia, precum și cu națiunile conlocuitoare.

Avizul a fost supus verificării și consfătuirii. În conformitate cu acesta s-a hotărât:

Raporturile se constituie în felul următor:

A. Vizavi de jurisdicția generală a țării.

Legile generale, obligatorii pentru fiecare cetățean al statului, sunt obligatorii și pentru națiunea săsească, în timp ce *municipium* își rezervă dreptul de elaborare a legilor națiunii săsești referitoare strict la raporturile ei interne.

1. Cu privire la reprezentarea ei în Parlament.

În ansamblu, națiunea se va conforma legilor generale ale țării, având numai următoarele cereri:

a) comitele națiunii să aibă drept de loc și de vot în Tabla magnaților;

b) cercurile săsești să nu fie niciodată amestecate cu alte circumscripții electorale;

c) în cazul în care se va introduce reprezentarea în Dietă pe baza numărului populației, nici unul din cercurile săsești să nu trimită mai puțin decât un deputat în Parlament;

d) conform actualei împărțiri administrative a cercurilor, centrele (orașe, târguri) să nu fie despărțite de restul localităților aparținătoare cercului.

2. Cu privire la participarea la impozitele și sarcinile țării, precum și la beneficiile corespunzând acestora.

Impozitele generale și sarcinile publice, izvorând din principiul egalei îndreptățiri și al egalei obligativități, vor fi preluate de națiunea săsească în raportul care îi revine, însă ea își menține dreptul de încasare și administrare a impozitelor, ca și pe cel de repartizare a sarcinilor de către propriii ei funcționari. În aceeași măsură ea solicită să participe la beneficiile rezultate din aceste impozite și la veniturile țării în raportul corespunzător.

Națiunea singură va dispune asupra regulării, perceperii și utilizării dărilor domestice, locale și a sarcinilor.

În ceea ce privește obligația serviciului militar, conform principiului egalei îndreptățiri, nici națiunea /săsească/ nu se va

sustrage obligației generale de satisfacere a serviciului militar în raportul care îi corespunde.

B. Privitor la cel mai înalt centru al administrației politice.

Cel mai înalt centru este regele constituțional cu guvernul său responsabil. În afacerile săsești, însă, regele trebuie să fie secondat de o secțiune, compusă dintr-un număr suficient de sași, cu mențiunea ca între națiune și acest centru să nu ființeze nici o instituție intermediară.

C. Privitor la cel mai înalt for de justiție la Curtea regală, sunt valabile precizările de la punctul anterior.

(Va continua)

("Satellit", nr. 58)

A cincea ședință din 30 iunie.

A cincea ședință și-a prezentat operatul referitor la desființarea dijmei pe Pământul Săsesc, conform proiectului de lege emis de actuala Dietă transilvană, în condițiile în care trebuie luate în considerare asigurarea subzistenței clerului săsesc prin încasarea dijmei, în baza /vechilor/ contracte regale, dar și necesitatea asigurării unei subzistențe mai bune Stării clericilor, ca fundament al activității acestora în slujba educării poporului; de asemenea, în condițiile creșterii pierderilor cauzate de deființarea dijmei atât comunelor săsești - din pricina dijmei care folosea unor scopuri comunitare - cât și statului - prin despăgubirile corespunzătoare dijmelor desființate.

Aceeași secțiune a prezentat avizul redactat de onoratul sinod, care a obținut acordul unanim din partea secțiunii.

Pe baza acestui operat s-au decis următoarele:

1) Deoarece, în urma procedurii uzate în Parlamentul ungar, și Stările transilvane prin articolele 4 și 5 din 1848 au declarat desființarea zeciuiei clerului săsesc, de asemenea prin analogie cu propunerea acceptată de desființare a privilegiilor nobiliare, clerul săsesc împreună cu întreaga națiune solicită o despăgubire corespunzătoare pentru dijma care i se va lua. Și aceasta fiindcă toate principiile juridice arată că nici o clasă populară, obligată prin contract (cum este cazul zeciuiei atestate documentar), nu poate fi favorizată pe spezele partidei aflate pe poziții juridice contrare ei.

2) Națiunea săsească cere, tot prin comparație cu procedeul urmat în chestiunea desființării prerogativelor nobiliare, ca despăgubirea dijmei clericale săsești să fie preluată de trezoreria statului într-o asemenea manieră, încât - după ce se va socoti media pe

9 ani a tuturor veniturilor curat săsești rezultate din dijmă - să se considere contribuția anuală a dijmei ca o rentă anuală, care să constituie o sumă de capital ce va fi recunoscută și va exista ca o perpetuă datorie nominală de stat.

3) Națiunea săsească se crede îndreptățită să mai ceară ca acea contribuție percepută de la sași și vărsată în casieriile perceptorale publice săsești, iar de aici predată Superintendenței, să fie destinată constituirii unui fond, din care să se efectueze plăți ale fostelor venituri în natură, rezultate până acum din dijma acordată clericilor săsești, transformate în salarii. Este foarte cinstit și corect ca veniturile de stat realizate din sânul națiunii săsești să fie utilizate în primul rând pentru îndeplinirea obligațiilor asumate de stat față de națiune, între acestea numărându-se neîndoielnic îndeosebi plata rentelor /salariilor/ clericale ai membrilor națiunii săsești.

4) În fine, națiunea săsească cere ca - așa cum veniturile clericilor sași rezultate până acum din dijmă erau asigurate prin cele mai sigure și mai inviolabile contracte de orice prejudiciere arbitrară din partea celor care le prestau obligațiile dijmei - și pe viitor să se constituie cele mai puternice garanții și ipoteci atât pentru veniturile pe care /clericii/ le vor încasa legal, cât și pentru despăgubirile nobiliare stipulate; deoarece decăderea veniturilor clericale, de care sunt legate mai mult sau mai puțin toate instituțiile școlare și bisericești ale națiunii săsești, ar atrage după sine decăderea însăși națiunii săsești.

Națiunea săsească consideră drept garanție bunurile camerale și provențele ipotecate de Dieta transilvană ca bonificație generală de dijmă, dar mai ales impozitul global încasat de pe Pământul Săsesc, astfel încât clerul să aibă regres nemijlocit în garanție /despăgubire/ din fondul săsesc rezultat din impozite.

Cererile națiunii săsești referitoare la clerul ei trebuie să fie

1) Condiții de bază ale uniunii cu Ungaria.

2) Să se mențină dijma în natură până la realizarea în practică a solicitatei despăgubiri a clerului săsesc.

3) Pentru prevenirea sărăcirii păstorilor duhovnicești ai comunelor săsești mai mici, - sărăcire care ar surveni dacă nu s-ar determina o reglementare a veniturilor din dijmă a păstorilor duhovnicești individuali, sinodul să se ocupe de această reglementare.

4) Referitor la dijmele acordate comunelor săsești în scopuri obștești, să se respecte aceleași principii ca și în cazul dijmelor clericale.

Apoi s-a dezbătut o cerere a gărzii cetățenești din Mediaș de acordare a unui sprijin din casieria națională, în valoare de 1.000 fl.

m.c., în scopul procurării echipamentului necesar membrilor mai săraci ai gărzii. S-a decis:

Pentru procurarea unor arme de foc comandate pentru gărzile cetățenești săsești s-au alocat deja 12.000 fl. m.c., iar casieria națională se află într-o asemenea stare, încât nu reușește să acopere nevoile curente sporite, de aceea nu se poate răspunde favorabil cererii gărzii cetățenești din Mediaș. Totuși în diferite circumscripții există o sumă însemnată sub formă de restanțe, a căror recuperare ar putea duce la îndeplinirea dorinței exprimate acum dar și altădată în acest sens. Astfel că se hotărăște să se solicite încă o dată insistent tuturor cercurilor care au restanțe, să achite fiscului aceste restanțe, iar sumele încasate în fiecare cerc în parte să fie repartizate imediat în scopul susținerii gărzilor cetățenești lipsite de mijloace materiale în funcție de starea acestora.

În legătură cu operatul dezbătut de secțiunea a cincea s-a mai decis să se transmită funcționarilor cercuali îndemnul de a-i însărcina neîntârziat pe inspectorii cercuali să le explice cultivatorilor câmpului, de la țară și de la oraș, că - deși s-a propus desființarea dijmei clericale săsești în viitor - această propunere nu poate fi pusă în aplicare decât după sosirea prealabilei aprobări a maiestății sale; între timp însă comunele au obligația de a-și întreține păstorii spirituali, iar în cazul refuzului de prestare a dijmei de a-i plăti în bani. Pentru anul în curs Stările țării au hotărât expres ca clericii sași să beneficieze ca și până acum de dijmele lor.

Prin explicarea pe înțelesul tuturor a acestor împrejurări și obligații, fiecare inspector se va strădui să mențină achitarea dijmelor convenite clericilor sași.

A șasea ședință din 1 iulie.

Magistratul și comunitatea târgului liber Reghinul Săsesc au prezentat Universității naționale dorința lor cea mai fierbinte ca aceasta să le acorde deputaților lor în Parlamentul ungar instrucțiunea ca, la elaborarea tratatelor despre unirea Transilvaniei cu Ungaria și la asigurarea existenței națiunii săsești, a limbii și autoadministrației sale, ei să acționeze pe lângă forurile respective în sensul încorporării Reghinului Săsesc și, pe cât posibil, și a localităților din împrejurimi în corpul național săsesc.

Universitatea națională a primit această rugămintă cu cea mai caldă și mai fraternă participare, hotărând să dea indicație atât delegației naționale, alese pentru a participa la dezbaterile de la Pesta,

cât și membrilor sași ai delegației regnicolare transilvane, precum și deputaților cercuali ce vor fi trimiși la Parlamentul din Pesta, de a sprijini din răspuțeri în Parlamentul ungar cererea Reghinului Săsesc și a localităților săsești aflate pe Pământul comitatens.

Apoi s-a dat citire instrucțiunii către deputații ce vor pleca la Pesta și s-a stabilit ca aceasta să fie comunicată tuturor cercurilor săsești, delegației regnicolare și celei naționale, acesteia din urmă cu precizarea ca ea să nu își înceapă funcționarea la locul stabilit mai înainte de sancționarea articolului uniunii.

La îndemnul președintelui, rectorul din Orăștie, Geltch, a prezentat un raport interesant asupra călătoriei sale întreprinse din însărcinarea cetățenilor Academiei juridice săsești la universitățile germane și la Frankfurt, în scopul câștigării de simpatii în Germania pentru cauza sașilor transilvăneni. Raportul prezentat cu entuziasm a fost întâmpinat cu entuziasm, iar referentului i s-a decis decontarea cheltuielilor de călătorie din casieria națională.

La sfârșitul ședinței, președintele a anunțat că secretarul aulic Miller - cel care la conflusul național anterior fusese numit deputat la Frankfurt, pentru a depune acolo în cadrul adunării naționale germane o adresă în numele sașilor din Transilvania - își exprimase dorința de a se aproba numirea unui codeputat în persoana profesorului Zimmermann. La acestea, a fost ales în aclamații rectorul Geltch ca al doilea deputat pentru Frankfurt, el fiind însărcinat să se îndrepte cât de repede posibil spre locul misiunii sale.

A șaptea ședință din 2 iulie.

A patra secțiune și-a depus avizul referitor la /organizarea/ gărzii cetățenești pe Pământul Săsesc și la înnoirea uniunii sașilor. S-a stabilit ca operatul rectificat cu privire la gărzile cetățenești să fie comunicat cercurilor. În ceea ce privește a doua parte a avizului, respectiv înnoirea alianței ofensive și defensive a sașilor, s-a adoptat hotărârea ca momentan să se amâne realizarea unei făgăduințe scrise, dar din partea membrilor individuali ai Universității s-a înmănat în mod festiv comitelui națiunii următoarea promisiune solemnă, întărită prin strângeri reciproce de mână:

“Promit aici, ca om de onoare și ca sas, atât în numele meu cât și în numele tuturor celor asupra cărora am influență și putere de decizie, nu numai că voi subordona avantajele mele personale interesului general săsesc, ci și că mă voi strădui să acționez pentru a pune oricând mai presus de interesele particulare ale cantoanelor

/cercurilor/ binele întregii națiuni și binele patriei, astfel ca nici un mădular să nu acționeze de sine stătător, ci toți să fie ca un singur om, unul pentru toți și toți pentru unul. Îmi dau cuvântul meu de bărbat și această strângere de mână.”

Apoi, la cererea unei delegații de sași din Orăștie ca delegației naționale ce va fi trimisă la Pesta să i se alătore și un membru din mijlocul lor, adică al sașilor din Orăștie, prin aclamații a fost numit în această calitate secretarul de tribunal Friedrich Wagner din Orăștie.

În ultima sau a opta ședință din 3 iulie s-a dat citire memoriului redactat de o comisie, ce va fi înaintat de către delegația națională preainalt maiestății sale, arhiducelui palatin, Guvernului ungar și Stărilor Parlamentului central. Memoriul a fost aprobat și s-a decis să fie publicat atât în ziare, cât și în mai multe exemplare la Pesta în limbile germană și maghiară.

Ca răspuns la referatul unui deputat brașovean, în care se propunea ca delegația aflată la Viena să fie pusă în subordinea celei de la Pesta, s-a hotărât ca nici o delegație să nu fie subordonată alteia, dar pentru realizarea unității de acțiune și delegația vieneză să fie prevăzută cu aceeași instrucțiune ca și delegația de la Pesta.

S-au mai dezbătut câteva propuneri ale unor deputați și cercuri, declarându-se soluționate prin deciziile ședințelor anterioare. Cu aceasta a fost închisă ședința.

În final, domnul comite al națiunii a declarat că această adunare a Universității nu își suspendă ci își amână lucrările, dând deputaților indicația de a călători deocamdată spre casele lor, fiind însă pregătiți în orice clipă ca la primul apel să se întrunească din nou la Sibiu.

6. Reforme ale națiunii săsești ("Ce dorim și pretindem?").

Reformen der sächsischen Nation ("Was wünschen und verlangen wir?").

"Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", nr. 84 (corect: 83), 16 octombrie 1848, p. 395-396.

"Siebenbürger Wochenblatt", Nr. 84 (richtig: 83), 16. Oktober 1848, S. 395-396.

Was wünschen und verlangen wir? °

Unter diesem Tittel hat die Hermannstädter Bürgerversammlung am 1. Oktober die unten folgenden 12 Punkte in der Transsilvania und dem Volksfreund zur Oeffentlichkeit gebracht:

- Am 29. Sept. l.J., am bedeutungsvollen Tage Michaels des uralten Schutzheiligen der katholisch-siebenbürgischen Diöcese hat die gesammte Hermannstädter Kreisversammlung einstimmig und mit Begeisterung ausgesprochen, was schon längst aus dem Herzen der Einzelnen heraus auf die Lippen wollte: daß sie von dem gegen unsern Willen mit Ungarn geknüpften Bande einer unnatürlichen, das schwächere Volk nur knechtenden Union seitens der sächsischen Nation durchaus nichts wissen wolle, und das sie ihre Blicke unabwendbarer als je dahin gerichtet, wo der Doppelaar in einer neuen Bahn seinen Sonnenflug begonnen hat. Dieser Ausspruch ist unser aller Ausspruch. Was sie nicht will, wollen auch wir nicht; wohin sie gerichtet ist, sind auch wir gerichtet.

Was wollen wir denn also? wird man mit Recht fragen; was ist es, was wir wünschen und verlangen?

Was wir wünschen und verlangen möge die Welt hier vernehmen und uns nicht mißverstehen.

I. Wir wünschen und verlangen vor Allem, daß die von dem ewigen Rechtsgesetze geforderten und von unserm constitutionellen Kaiser und Könige zugestandenen Errungenschaften, als: wahre bürgerliche Freiheit und Rechtsgleichheit sowohl aller Völker, als auch der einzelnen Bewohner der österreichischen Gesamtmonarchie; Abschaffung aller Feudallasten und des Zehntzwanges; durch weise Preßgesetze geregelte Preßfreiheit; Volkswehr und constitutionelle Regierung für immer ihre Gültigkeit behalten mögen.

II. Wir wünschen und verlangen, daß unser Vaterland Siebenbürgen in der Reihe der, durch die pragmatische Sanction unter

der Souveranität des nunmehr constitutionellen Kaisers von Oestreich zu einem untheilbaren politischen Ganzen verbundenen Länder, mit dem Königreiche Ungarn und den durch ein engeres Band unter sich vereinigten drei Königreichen Dalmatien, Kroatien und Slavonien außer der erwähnten pragmatischen Sanction, bloß durch die gemeinschaftliche ungarische Krone verbunden, als ein unmittelbares, für die innern Verhältnisse selbstständiges Königreich erklärt werde. °°

III. Wir wünschen und verlangen, daß dieses Königreich Siebenbürgen als integrierender Theil der österreichischen Gesamtmonarchie in Allem, was die gemeinsamen Interessen dieser Gesamtmonarchie betrifft, an der Verfassung des Kaiserreiches Theil nehme, und zu diesem Zwecke möglichst bald das Recht erhalte in Betreff solcher allgemeiner Gegenstände den Centralreichstag zu beschicken; für die innern Angelegenheiten jedoch seine eigne Specialverfassung und seinen eignen Landtag habe.

IV. Wir wünschen und verlangen, daß die Grundlage dieser Specialverfassung ein Föderativsystem, eine wahre politische Union (nicht Verschmelzung, wie man dieses Wort mißbraucht hat) aller im Lande lebenden Völker sei, namentlich der Ungarn, Szekler, Sachsen und Romanen; oder im Falle der beiden erstern Völker nur Eine Nation vorstellen wollten, der Ungarn, Sachsen und Romanen.

V. Da aber nur die drei Erstern der genannten vier Völker ein bestimmtes Gebiet haben, so wünschen wir, daß auch für das Vierte ein solches besonders politisches Gebiet ausgeschieden werde.

VI. Da diese Territoriaausscheidung zu einigen Veränderungen im jetzigen politischen Territorialbesitz der siebenbürgischen Nationen führen muß, so wünschen wir, daß dieselbe mit Rücksicht auf die geographische Lage der Landestheile nach Grundsätzen des Rechts und der Billigkeit von den betreffenden Partheien verhandelt und in den Fällen schwieriger Ausgleichung vom österreichischen Centralreichstage entschieden werde.

VII. Wir wünschen und verlangen ferner, daß jede Bevorzugung irgend eines christlichen Glaubensbekenntnisses auch in diesem Lande aufhöre.

VIII. Wir wünschen und verlangen, daß die Specialgesetzgebung Siebenbürgens durch den König und den nach Anforderungen der Jetztzeit und mit völlig gleicher Betheiligung aller vier Landesnationen neu zu constituirenden Landtag gemeinschaftlich geübt werde. Auf diesem Landtage gelte die Sprache eines jeden

Volkes, weil von jedem Gebildeten verlangt werden kann, daß er die Sprachen seines Vaterlandes verstehe.

IX. Wir wünschen und verlangen, daß die Landesregierung, so wie die übrigen Landes-Verwaltungskörper, aus gleichviel Mitgliedern der föderirten Völker bestehe, und selbst noch vor der Beendigung des neuen Verfassungswerkes möglichst bald ihren Antheil auch an romanischen Mitgliedern erhalte. Diese Landesregierung verkehre so, wie die übrigen Landesverwaltungskörper mit jedem Volke in dessen eigener Sprache.

X. Wir wünschen und verlangen, daß die oberste Regierungsbehörde Siebenbürgens dem gesetzgebenden Körper dieses Landes verantwortlich gemacht werde.

XI. Wir tragen darauf an, Se Majestät den Kaiser und König zu bitten in der möglichst kürzesten Zeit eine nach dem im Punkte VIII. ausgesprochenen Grundsätze zu wählende constituirende Versammlung der Vertreter der unirten Völker zur Ausarbeitung der Special-Landesverfassung zu berufen. Wenn bei diesem Werke die Meinungen und Wünsche der Vertreter des Einen Volkes von denen des Andern bleibend divergiren, so entscheide der Kaiser und König in Verbindung mit dem Centralreichstage.

XII. Endlich wünschen und verlangen wir, daß es jedem Volke erlaubt sei, sich in seinem Innern zu reformiren, und daß die so entstehenden Reformen, in soferne die gleiche Freiheit der übrigen Völker im Lande damit bestehen kann, vom König bestätigt werden. -

Auf Grundlage dieser zwölf Punkte, die, wie es offen vorliegt, allen Völkern des Landes eine gleichmäßige Freiheit zuerkennen, ohne die Kraft der Gesamtmonarchie zu vernichten oder auch nur zu verringern, glauben wir zuversichtlich, wie auf zwölf ehernen Säulen, einen Tempel des Friedens, dauerhafter Ordnung und zunehmender Blüthe der Völker und des ganzen Landes, wenn auch nicht für die Ewigkeit, auf die wohl kein Menschenwerk Anspruch machen kann, so doch für die lange Zeit der gegenwärtig bestehenden historischen Grundverhältnisse der Völker unseres Vaterlandes und der Gesamtmonarchie bald aufgebaut sehen zu können: darum wünschen und verlangen wir ihre Gewährung. Hört es Brudervölker unsers gemeinschaftlichen, uns Allen theuren Vaterlandes, wir sind keine Herrschsüchtigen, hört es Bundesvölker des großen Kaiserreiches, wir sind keine Reaktionäre rechtlicher Errungenschaften. Wir sind freie Männer, die wir die ächte Freiheit und Rechtsgleichheit für Andere so gut, wie für uns ansprechen und dafür Gut und Blut,

und was noch mehr ist, unsere Ehre einzusetzen bereit sind. Hört es Alle! Mit der Einen Hand bieten wir Euch diese zwölf Punkte, die Andere reichen wir Euch büderlich zum ersehnten Frieden. Schlagt ein! das Vertrauen kehrt zurück, und Alle sind wir glücklich.

°) Mitbürger! Indem wir diese Erklärung an Euch aussenden, haben wir durchaus nicht die Absicht Euch Wünsche gegen Eure Ueberzeugung aufzubringen; wir sehen sie bloß für das an, was sie wirklich ist, für das einstimmige Votum eines bedeutenden Theils des Hermannstädter Kreises in der hochwichtigen Angelegenheit der künftigen staatlichen Ordnung unsers Vaterlandes und zum Theil auch des Kaiserreiches, dessen Glied wir zu sein das nicht genug zu würdigende Glück haben; ein Votum, mit dem wir wirklich den Glauben verbinden, daß durch seine allgemeine Annahme unser aller Glück, in so ferne dies von politischen Einrichtungen abhängt, gegründet werden könnte, wobei wir jedoch keineswegs die von Andern kommende Belehrung zurückweisen. Wir fordern daher bei dem heiligen Zwecke des Gemeinwohles nicht nur die sächsischen Kreise, sondern auch die uns durch das gemeinschaftliche Heimathsland verbrüdernten ungarischen, szeklerischen und romanischen Volksvereine, ja alle Vaterlandsfreunde auf, sich auf ähnliche Art mittelst Presse zu erklären: ob sie diesen Punkten beipflichten? oder ob sie von andern Bedingungen? von welchen? und aus welchem Grunde das Heil erwarten? Deswegen ersuchen wir auch die Redaktionen aller in unsern verschiedenen Landessprachen erscheinenden öffentlichen Blätter, sowohl diese unsere Erklärung, als ihre Gegenerklärungen aufzunehmen.

°°) Es wäre wahrhaft lächerlich zu einer Zeit, in der Alles darnach strebt, der Sprache die verlorene Wahrheit und Einfachheit zurückzugeben und die abgeschmackteste Form der Eitelkeit, die Jagd nach leeren Titeln, von sich weiset, zu verlangen, daß Siebenbürgen ein Königreich genannt werde, weil dieser Name nach der alten Volksmeinung prächtiger klinge als der eines Großfürstenthums; da es ja immer auf Monarchie hindeutet. Aber unser Verlangen beruht auf Andern Gründen. Und zwar erstlich auf dem, daß aus dem Umstande, vermöge welchem im Kanzleistyle die siebenbürgischen landesfürstlichen Behörden mit Hinweisung auf die ungarische Königskrone, königliche genannt werden, ohne daß Siebenbürgen selbst ein Königreich hieße, zum Nachtheil der Stellung dieses Landes leicht - wie es wohl mit unter schon geschehen ist - ein Unterordnungsverhältnis desselben in Beziehung auf Ungarn gefolgert

werden kann. Zwar wissen wir wohl, daß nach Art. VI. 1791 unsere Regenten aus dem erlauchten österreichischen Hause in Siebenbürgen nur "als rechtmäßige Könige von Ungarn" zur Regierung kommen; da aber in demselben Artikel gegen jede, ersterem Lande nachtheilige Auslegung dieser Beschränkung durch die Worte gesorgt worden, daß sie es "als ein mit eigner Verfassung versehenes, keinem andern Reiche unterworfenen Land, nach eigenen Gesetzen und gesetzlich angenommenen Verordnungen regieren werden"; so daß also Siebenbürgen nur "dieselbe Oberhoheit, dieselbe Erbfolgeordnung" und dieselbe Krone mit Ungarn gemein hat: so kann hieraus jene Deutung des angeführten Kanzleistyls nicht vertheidigt werden, und es wäre der auch aus dem genannten Artikel VI. 1791 klar hervorgehenden politischen Freiheit Siebenbürgens angemessen, wenn der erwähnte Ausdruck des Kanzleistyls auf eine siebenbürgische Königswürde hinweisen könnte. Ferner scheint auch die völkerrechtliche Gleichheit diese Benennung für das Oberherrschaftsverhältnis dieses Landes zu fordern, da sonst alle zur ungarischen Krone gehörigen Länder Königreiche heißen, nur Siebenbürgen nicht, obgleich dies Land unter allen diesen Ländern nicht das kleinste und unbedeutendste, sondern sowohl an Größe wie an sonstiger Wichtigkeit den zweiten Platz einnimmt, ja unter allen Ländern des Kaiserstaates unter welchen neun den Tittel eines Königreiches führen an geographischer Größe das Dritte ist.

*

Ce dorim și pretindem? °

Sub acest titlu adunarea cetățenească din Sibiu din 1 octombrie a făcut publice în Transsilvania și Volksfreund următoarele 12 puncte:

- La 29 septembrie, în însemnata zi a Sf. Mihail, străvechiul sfânt protector al diocezei catolice transilvane, întreaga adunare cercuală din Sibiu a exprimat într-un glas și cu entuziasm, ceea ce se afla demult în inimile și pe buzele fiecăruia în parte: faptul că națiunea săsească nu vrea să știe absolut nimic despre legătura unei uniuni nenaturale, înrobitoare pentru poporul mai slab, încheiată cu Ungaria împotriva voinței noastre, și că aceasta își îndreaptă privirile mai neabătută ca oricând acolo unde pajura dublă și-a început zborul solar pe un nou drum. Acest crez este crezul nostru al tuturor. Ce nu dorește /națiunea săsească/ nu dorim nici noi; încotro se îndreaptă ea, ne îndreptăm și noi.

Așadar ce dorim? se va întreba cineva pe bună dreptate; ce este ceea ce dorim și cerem?

Ceea ce dorim și cerem facem aici cunoscut lumii, și vrem să nu fim înțeleși greșit.

I. Dorim și cerem mai întâi de toate să-și păstreze valabilitatea pentru totdeauna realizările cerute de eternele legi ale dreptății și recunoscute de împăratul și regele nostru constituțional: adevărata libertate cetățenească și egalitate în drepturi a popoarelor, dar și a fiecărui locuitor al monarhiei austriece în parte; desființarea tuturor sarcinilor feudale și a chinuitoarei zeciuiei; libertatea presei reglementată prin înțelepte legi ale presei; armată populară și guvern constituțional.

II. Dorim și cerem ca patria noastră Transilvania - /aflată/ în rândul țărilor unite prin pragmatica sancțiune într-un întreg politic indivizibil sub suveranitatea de-acum înainte constituțională a împăratului Austriei - să fie legată numai prin intermediul coroanei ungare comune de regatul Ungariei și de cele trei regate Dalmația, Croația și Slavonia - /acestea din urmă fiind/ unite mai strâns între ele, în afara menționatei pragmatice sancțiuni. /Transilvania/ să fie declarată nemijlocit regat de sine stătător în relațiile sale interne. °°

III. Dorim și cerem ca acest regat al Transilvaniei, ca parte integrantă a monarhiei austriece, să participe la tot ceea ce privește interesele comune ale monarhiei și constituția imperiului, iar în acest scop să obțină cât mai curând dreptul de a trimite reprezentanți în Parlamentul central pentru astfel de chestiuni comune; cât privește însă afacerile sale interne să beneficieze de o constituție specială și de o Dietă proprie.

IV. Dorim și cerem ca fundamentul acestei constituții speciale să îl reprezinte un sistem federativ, o uniune politică reală (nu o contopire, cum s-a înțeles greșit acest cuvânt) a tuturor popoarelor ce trăiesc în țară, și anume a ungarilor, secuilor, sașilor și românilor; sau în cazul în care primele două popoare vor să se considere doar o singură națiune, a ungarilor, sașilor și românilor.

V. Dar fiindcă numai primele trei din cele patru popoare menționate dețin un anumit teritoriu, dorim ca și celui de-al patrulea popor să i se adjuce un teritoriu politic aparte.

VI. Deoarece adjudecarea teritorială trebuie să conducă la unele modificări ale actualei posesiuni teritoriale a națiunilor ardelenene, dorim ca aceasta să țină cont de situația geografică a părților de țară, să se negocieze de către respectivele partide conform principiilor dreptății

și echității, iar cazurile dificile de compensat să fie judecate de Parlamentul central austriac.

VII. Apoi dorim și cerem să înceteze și în această țară privilegierea oricărei confesiuni creștine.

VIII. Dorim și cerem ca puterea legislativă specială să se exercite în comun de către rege și Dieta pe cale a se constitui, conform cerințelor actualității și prin complet egală participare a tusaltru națiunilor țării. În această Dietă să conteze limba fiecărui popor în parte, deoarece se poate cere fiecărui om cultivat să înțeleagă limbile patriei sale.

IX. Dorim și cerem ca guvernul țării, precum și celelalte corpuri administrative ale țării să fie formate dintr-un număr egal de membri ai popoarelor federate, și să obțină cât mai curând, chiar înainte de încheierea noii opere constituționale, partea lor de membri români. Guvernul țării și restul corpurilor administrative ale țării să trateze cu fiecare popor în limba acestuia.

X. Dorim și cerem ca cea mai înaltă autoritate guvernamentală a Transilvaniei să răspundă în fața corpului legiuitor al țării.

XI. Propunem a ruga pe maiestatea sa împăratul și regele ca, în cel mai scurt timp posibil, să convoace adunarea constituantă aleasă din reprezentanții popoarelor unite pentru elaborarea constituției țării, după principiul expus la punctul VIII. Dacă în această lucrare opiniile și dorințele unui popor se vor afla în divergență cu acelea ale celorlalte popoare, să decidă împăratul și regele împreună cu Parlamentul central.

XII. În fine, dorim și pretindem ca fiecărui popor să i se permită să se reformeze în interiorul său, și ca reformele astfel zămislite să fie aprobate de rege, în măsura respectării libertății celorlalte popoare din țară.

Pe baza acestor douăsprezece puncte, care - așa cum se vede limpede - recunosc tuturor popoarelor țării o libertate egală, fără a distruge sau diminua tăria întregii monarhii, suntem încrezători că vom putea vedea construindu-se în curând, ca pe douăsprezece coloane de bronz, un templu al păcii, al ordinii trainice și al înfloririi continue a popoarelor și a întregii țări - chiar dacă nu pentru vecie, asupra căreia nici o operă omenească nu poate ridica pretenții, dar cel puțin pentru timpul îndelungat în care vor exista actualele relații istorice fundamentale ale popoarelor din patria noastră și din întreaga monarhie. De aceea dorim și pretindem garantarea lor. Ascultați, popoare înfrățite ale patriei noastre comune și îndrăgite de toți, noi nu

suntem avizi de mărire, ascultați popoare federate ale marelui imperiu, noi nu suntem reacționari față de realizările legale. Suntem oameni liberi, care pretindem libertatea adevărată și egalitatea în drepturi pentru ceilalți, la fel de mult cât o pretindem pentru noi, și pentru acestea suntem pregătiți să ne punem în joc averea și sângele, și mai mult decât atât, cinstea. Ascultați cu toții! Cu o mână vă oferim aceste douăsprezece puncte, iar pe cealaltă v-o întindem frățeste într-o mult-visată pace. Dați mâna cu noi! Încrederea revine și suntem cu toții fericiți.

° Concetățeni! Trimițându-vă această declarație nu intenționăm defel să vă impunem dorințe împotriva convingerii voastre; noi le considerăm doar ca ceea ce sunt, un vot unanim al unei însemnate părți a cercului Sibiu în chestiunea de maximă însemnătate a viitoarei ordini statale a patriei noastre și, parțial, și a imperiului, de care aparținem printr-un noroc niciodată îndeajuns meritat. Este un vot căruia îi alăturăm credința reală, că prin adoptarea sa poate fi întemeiată fericirea noastră a tuturor, în măsura în care ea depinde de instituțiile politice, fără însă a respinge învățămintele oferite de alții. Pentru scopul sacru al binelui obștesc îndemnăm de aceea nu numai cercurile săsești, ci și uniunile popoarelor ungar, secuiesc și român, înfrățite datorită patriei comune, îi îndemnăm și pe toți prietenii patriei, ca prin intermediul presei să declare în chip asemănător, dacă sunt de acord cu aceste puncte? sau dacă își așteaptă mântuirea de la alte condiții? de la care? și din ce motiv? De aceea rugăm redacțiile tuturor foilor oficiale, apărute în diferitele limbi ale țării, să preia în coloanele lor atât declarația noastră, cât și replicile la aceasta.

°° În timpuri în care toată lumea năzuiește a-i reda limbii adevărul și simplitatea, respingând anacronica formă de vanitate care este vânătoarea de titluri goale, ar fi de-a dreptul ridicol să pretindem ca Transilvania să fie numită regat, fiindcă, după părerea poporului, acest nume sună mai falnic decât acela de mare voievodat, deoarece face trimitere la monarhie, indiferent dacă monarhul este numit rege sau mare voievod. Dar dorința noastră se întemeiază pe alte motive, și anume mai ales pe acela, că, din împrejurarea conform căreia în stilul de cancelarie autoritățile voievodale transilvane sunt numite regale, făcând trimitere la coroana regală ungară, fără ca Transilvania însăși să se cheme regat, în dezavantajul poziției acestei țări, rezultă cu ușurință - așa cum s-a întâmplat deja - relația de subordonare a acesteia în raport cu Ungaria. Chiar dacă știm, pe baza articolului VI din 1791, că regenții

noștri din onorata Casă austriacă ajung la guvernarea Transilvaniei numai "ca regi legali ai Ungariei", - însă deoarece același articol se îngrijește să excludă orice interpretare dezavantajoasă pentru Transilvania a acestei restricții, prin cuvintele: (regenții) "o vor governa ca pe o țară prevăzută cu constituție proprie și nesupusă altui imperiu, în conformitate cu propriile-i legi și cu ordonanțe adoptate legal"; că astfel Transilvania are în comun cu Ungaria doar "aceeași putere suverană, aceeași ordine ereditară" și aceeași coroană, - din toate acestea rezultă că stilul de cancelarie citat nu poate fi justificat. Ar fi potrivit și pentru libertatea politică a Transilvaniei, care reiese limpede din numitul articol VI din 1791, ca amintita expresie a stilului de cancelarie să poată trimite la o demnitate regală transilvană. În plus, și egalitatea popoarelor pare a cere această denumire pentru raportul puterii suverane a acestei țări, fiindcă dealfel toate țările aparținătoare de coroana Ungariei se numesc regate, numai Transilvania nu, cu toate că, între celelalte țări, această țară nu este nici cea mai mică, nici cea mai neînsemnată, ci în general atât ca mărime, cât și ca importanță ocupă locul al doilea, iar între celelalte țări ale imperiului, dintre care nouă poartă numele de regate, Transilvania este ca mărime geografică a treia.

7. O mărturie de credință a editorului Johann Gött (29 martie 1849).

Ein Glaubensbekenntnis des Verlegers Johann Gött (29. März 1849).

Johann Gött, în "Kronstädter Zeitung", nr. 2, 29 martie 1849, p. 5 și nr. 3, 2 aprilie 1849, p. 9.

Johann Gött, în: "Kronstädter Zeitung", Nr. 2, 29. März 1849, S. 5 und Nr. 3, 2. April 1849, S. 9.

Ein politisches Glaubensbekenntniß

Wie die Religion ihre Sekten, so hat die Politik ihre Parteien. Das sogenannte "über den Parteien Stehen" ist eine leere Redensart ohne Sinn und Verstand; diejenigen, welche dennoch über den Parteien zu stehen wähnen, sind in einem beklagenswerthen Irrthum befangen: sie stehen einzeln zwischen den Parteien mitteninne und laufen Gefahr, von den Parteigruppen, sobald dieselben in Kampf mit einander gerathen, erdrückt und zerquetscht zu werden. Darum hatten schon die alten Griechen ein Gesetz, das jeden Staatsbürger verpflichtete, in Zeiten des Zerwürfnisses für *eine* Partei sich entschieden zu bekennen. Wir nun leben in einer zerwürfnißvolleren Zeit, als je zuvor eine da gewesen war, und wehe denen, welche gleichgültige un theilnamlose Zuschauer abgeben wollen; der allgemeine Strudel wird sie gegen ihren Willen mit sich reißen, und sie werden moralisch und physisch untergehen. Wer daher vor solchem Untergange sich bewahren will, der schließe dieser oder jener Partei, deren hauptsächliche Grundsätze er theilt, sich persönlich an, und wer vor der Verstärkung, vor der Kräftigung und Festigung einer Partei mit Erfolg wirken will, der spreche offen und freimüthig, aber verständlich sein politisches Glaubensbekenntniß aus. Und in der That, es gehört ein unerschütterlicher politischer Glaube dazu, um an dem Fortbestande der gebildeten Gesellschaft, an dem Frieden der Welt, an der staatlichen Ordnung der Dinge angesichts der einreißenden Barbarei nicht zu verzweifeln: es ist der Glaube an den Sieg des *Zeitgeistes*, welcher ist der Geist der Freiheit, des Gemeinsinnes und des Fortschrittes.

Abgesehen von den untergeordneten Parteigruppen sind es zwei geschlossene Hauptparteien, welche in dem größten Theile von Europa mit bewaffneter Hand einander gegenüberstehen und sich gegenseitig zerfleischen. Die eine kämpft für die Geltung des

Einzelwillens gegenüber dem Volkswillen; die andere für die Geltung des Volkswillens gegenüber dem Einzelwillen; jene betrachtet das Volk als Mittel, diese als Zweck; jene ist die Partei fürstlicher Willkürherrschaft, diese die Partei volklicher Selbstbestimmung; und beide Parteien haben leider in ihrem Dienste eine ungeheure theils blinde, theils rohe Masse, deren Blindheit und Roheit eben auf dem Gewissen der Willkürherrscher lastet. Jedem Menschenfreunde muß daran liegen, diesen unseligen Kampf mittelst der geistigen Waffe des lebendigen Wortes zur Ermittlung des geläuterten Volkswillens, zu Sehendmachung der Blinden, zur Bildung der rohen Masse wieder aufzunehmen.

(Fortsetzung in No.3.) Dem Willen des Volkes Geltung zu verschaffen, ist der Zweck des Staates; wo Land und Leute den Besitzstand eines Einzelnen ausmachen, seiner Willkür zur Verfügung stehen und in seiner Familie forterben, da kann von keinem geordneten Staate, sondern nur von einem raffinierten Ausbeutungs- und Knechtungssystem die Rede sein. Wie nun der einzelne Mensch nur im Kindes- und Jugendalter unbedingten Gehorsam leistet, sobald er aber zum vollen Bewußtsein seiner Menschenwürde gelangt ist, sein Thun und Lassen nach Grundsätzen regelt, die im Einklang mit seinem Gewissen stehen; so gehorcht auch nur ein unterentwickeltes, feiges oder schwaches Volk blind und unbedingt. Unentwickelt ist ein Volk, wenn die Mehrsten seiner Angehörigen noch nicht vom Bewußtsein ihrer Menschenwürde durchdrungen sind; feig ist es, wenn es aus physischer Bequemlichkeit oder geistiger Trägheit der Willkürherrschaft und ihren gedungenen Stützern nicht den machtvollen Widerstand des gesamtwillens entgegenzusetzen sich getraut; schwach ist es, wenn es unter der Fremdherrschaft der Machthaber eines andern, noch unentwickelten Volkes seufzt: denn ein *gebildetes, wenn auch starkes Volk hilft kein anderes, wenn auch schwaches knechten*. Sobald ein Volk auftritt, um seinen Willen geltend zu machen, ist es, wie man zu sagen pflegt, politisch reif und bildet einen Staat. Die Grenzen eines Staates müssen natürliche sein; d.h.: Sprach-, Wasser- oder Gebirgsgrenzen. Ist eine Nation so stark an Seelenzahl, daß sie eine bedeutende Landfläche unvermischt bewohnt, so bildet sie ohne Rücksicht auf Wasser- und Gebirgsgrenzen einen nationalen Staat einzig nach Maßgabe der Sprachscheide; hat die Geschichte mehrere Nationen so geführt, daß sie vermischt und einander durchdringend nach verschiedenen Richtungen hin eine größere Bodenfläche einnehmen, so bilden sie gemeinschaftlich einen geographischen Staat

nach Maßgabe der Wasserscheiden und Gebirgszüge. Frankreich z.B. ist ein nationeller Staat, Italien und Deutschland müssen es werden; die Schweiz ist ein geographischer Staat, Ungarn und Siebenbürgen müssen es werden. Unter Volk ist die Gesamtheit der Angehörigen eines Staates zu verstehen; es gibt ein nordamerikanisches, ein schweizerisches Volk, aber keine unvermischt gedachte nordamerikanische oder schweizerische Nation. In nationellen Staaten fallen die Begriffe Volk und Nation zusammen; während in gemischt bevölkerten Staaten, alle Nationen zusammen das Volk bilden, ohne daß eine Verschmelzung der verschiedenen Nationalitäten zu erfolgen braucht. Findet solche Verschmelzung dennoch statt, so hatte entweder die erloschene Nation sich selbst aufgegeben, oder der Staat, dem sie angehörte, war ein despotischer; und auch in einem solchen despotischen Staate ist nicht sowohl Entkleidung eines Volkstammes von einer Nationalität, als Vertilgung derselben durch leibliche Ausrottung der ganzen Rasse denkbar. Als Bruchtheile des Volkes im Staate haben alle Nationen gleiche Rechte; der einzelne Staatsbürger darf weder auf Grund des geschichtlichen, noch des numerischen Vorranges seiner Nation persönliche Vorrechte beanspruchen oder sich herausnehmen, denn die Devise eines vernünftigen Staates ist "Freiheit und Gleichheit", nämlich Gleichheit Aller vor dem Gesetz, das die Freiheit aller schützt. Gesetz ist was die Mehrheit des Volkes will; in einem despotischen Staate gibt es keine Gesetze, sondern nur Gebote und Verbote, die nach Willkür eines Einzelnen oder seiner Kreaturen unter dem milderem Namen Hofverordnungen oder Kabinetts-Ordres ohne Einverständniß und Dazuthun des Volkes, und höchst selten zu dessen wahren Besten erfließen. Die Staatsverfassung schreibt die Art und Weise der Ermittlung des Volkswillens vor und wird von den Vertretern des Volkes entworfen, die es unter den einsichtvollsten und aufrichtigsten seiner Freunde wählt. Sie darf nicht so zu sagen für Zeit und Ewigkeit binden wollen; das lebende Geschlecht hat kein Recht, dem nachfolgenden die Grundsätze seines Volkslebens vorzuschreiben, ebensowenig wie die Völker der Gegenwart in den zeitgeistwidrigsten Staatsformen ihrer Alvordern sich fortzubewegen brauchen. Diplomatische Verträge, die ohne Wissen und Willen, aber dennoch im Namen des Volkes zu Stande gekommen, mögen verpflichtende Kraft für die Vertragschmiede haben, so lange dieselben am Ruder sind, aber nicht für die in solchen Verträgen meist verkauften und verrathenen Völker, deren ehrlicher Name dazu gemißbraucht wurde. Für die Beobachtung der Gesetze sorgen die Beamten des Volkes, die es, wie

seine Verfassung- und gesetzgebenden Vertreter, ebenfalls aus seiner Mitte wählt; unter Beamten des Volkes sind also alle Vollstrecker des Volkswillens vom letzten Schaffer bis hinauf zum Staatsoberhaupt zu verstehen. *Außer dem Volke und über dem Volke steht Niemand*, und an die Geltendmachung des Volkswillens als den Zweck des Staates, an die Gewährleistung der unveräußerlichen Menschenrechte für alle Bürger des Staates als des Volkes Ersten und Letzten Willen glauben wir.

*

O mărturie politică de credință

După cum are religia sectele ei, așa are și politica partidele ei. Așa-numitul fapt de "a sta deasupra partidelor" exprimă niște cuvinte goale de sens și rațiune. Cei care totuși își închipuie că stau deasupra partidelor cad într-o jalnică eroare: ei stau doar în mijlocul grupărilor de partid, de îndată ce acestea intră în conflict unele cu altele, și ajung în pericolul de a fi striviți de ele. De aceea, încă vechii greci aveau o lege ce impunea, în vremuri de restriște, fiecărui cetățean să-și recunoască deschis apartenența la un partid. Noi trăim acum vremuri de restriște, și vai celor care vor să rămână spectatori indiferenți și neparticipanți. Vâltoarea generală îi va smulge cu ea în pofida voinței lor, și vor pieri moral și fizic. Cine vrea să scape de la distrugere, să se alăture personal acelui partid ale cărui principale linii de conduită le împărtășește; și cine vrea să se manifeste cu succes pentru întărirea unui partid, să își exprime deschis, curajos și pe înțeles propriul crez politic. De fapt, îți trebuie o credință politică de nezdruccinat pentru a nu dispera și a nu te îndoii de supraviețuirea societății culte, de pacea lumii, de ordinea statală confruntate cu barbaria dezlănțuită: este credința în victoria *spiritului timpului*, care este spiritul libertății, spiritul obștesc și al progresului.

Exceptând grupările de partid subordonate, există două partide principale care stau față în față, cu arma în mână, în cea mai mare parte a Europei și care se sfâșie reciproc. Unul dintre ele luptă pentru impunerea voinței individuale asupra voinței poporului; celălalt pentru impunerea voinței poporului asupra voinței individuale. Primul vede în popor mijlocul, al doilea scopul; primul este partidul domniei princiare a bunului plac, al doilea este partidul autodeterminării popoarelor. Și, din păcate, ambele partide au în slujba lor o masă

imensă, în parte oarbă, în parte brută, a cărei orbire și grosolănie se sprijină tocmai pe conștiința domnitorilor bunului plac. Fiecare prieten al oamenilor trebuie să se angajeze în această luptă fatală înarmat cu cuvântul viu ce mijlocește voința populară, pentru a-i lumina pe orbi, pentru a cultiva masa brută.

(Continuare în nr.3) Scopul statului este de a impune voința poporului. Acolo unde țara și oamenii sunt proprietatea unuia singur, și îi stau la dispoziție lui și familiei sale, acolo nu poate fi vorba despre un stat de ordine, ci numai despre un sistem rafinat de exploatare și aservire. Așa cum orice om ascultă doar la vârsta copilăriei și adolescenței, de îndată însă ce a ajuns la deplina conștiință de sine își aranjează treburile în acord cu conștiința sa; tot astfel numai un popor nedezvoltat, laș sau slab dă ascultare orbește și necondiționat. Un popor este nedezvoltat atunci când cei mai mulți dintre ai săi nu sunt pătrunși de conștiința demnității lor umane; este laș dacă nu îndrăznește, fie din comoditate fizică, fie din lene spirituală, să opună domniei bunului plac și proptelilor ei rezistența puternică a voinței generale; este slab dacă îndură dominația străină a potențailor unui alt popor, și el încă nedezvoltat. Căci *un popor educat, fie el puternic, nu ajută la aservirea altuia, chiar dacă acesta este slab*. Când apare un popor dornic să-și impună voința, el este, cum se spune, copt din punct de vedere politic, și formează un stat.

Granițele statului trebuie să fie naturale, adică granițe de limbă, de ape sau de munți. Dacă o națiune cuprinde un număr atât de mare de suflete, încât locuiește neamestecat o suprafață importantă, atunci, indiferent de granițele apelor sau munților, ea formează un stat național, exclusiv pe baza criteriului de limbă. Dacă istoria a amestecat și a întrepătruns mai multe națiuni, și le-a făcut să ocupe o suprafață mai mare, ele formează împreună un stat geografic, delimitat de ape și lanțuri muntoase. De pildă Franța este un stat național, Italia și Germania trebuie să devină. Elveția este un stat geografic, Ungaria și Transilvania trebuie să devină astfel.

Prin popor se înțelege totalitatea supușilor unui stat; există un popor nordamerican, un popor elvețian, dar nu se poate concepe o națiune nordamericană sau elvețiană. În statul național, conceptele de națiune și popor se confundă; pe când în state populate amestecat toate națiunile împreunate formează poporul, fără să fie necesară o contopire a diverselor naționalități. Dacă totuși are loc o astfel de contopire, atunci națiunea stinsă fie a renunțat singură la sine, fie statul căreia îi aparține a fost despot. Și nici măcar într-un asemenea stat despot nu

se poate imagina despuierea unui neam de către o altă naționalitate, decât prin stărpirea acestuia prin nimicirea corporală a rasei întregi. Ca părți ale poporului în stat, toate naționalitățile au aceleași drepturi. Nu se permite nici unui cetățean al statului ca, pe baza întâietății istorice sau politice a națiunii sale, să aibă pretenția unor privilegii personale, fiindcă deviza unui stat înțelept este "libertate și egalitate", anume egalitatea tuturor în fața legii, ce apără libertatea tuturor. Legea este ceea ce dorește majoritatea poporului. Un stat despotice nu are legi, ci doar porunci și interdicții emise după bunul plac al unuia și al acoliților săi, în numele blând al dispozițiilor de curte sau al ordinelor de cabinet, fără acordul și participarea poporului, și arareori spre binele real al acestuia. Constituția statului prescrie felul în care se aplică voința poporului, și este elaborată de reprezentanții poporului, aleși dintre cei mai inteligenți și mai corecți prieteni ai săi. Ea nu trebuie să lege pe vecie, ca să ne exprimăm astfel; cei vii nu au dreptul să impună generațiilor următoare principiile lor de viață, și cu atât mai puțin popoarele prezentului nu au a se mișca în cadrul formelor de stat opuse spiritului timpului ale strămoșilor lor. Acorduri diplomatice, încheiate fără știrea și fără voia poporului, dar în numele său, pot avea valabilitate obligatorie doar pentru făuritorii lor, atâta timp cât aceștia sunt la cârmă, nu și pentru popoarele vândute și trădate, al căror nume onest a fost rău folosit. De observarea legilor se îngrijesc funcționarii poporului, care, ca reprezentanți dătători de lege și constituție, sunt aleși de asemenea din mijlocul poporului. Prin funcționari ai poporului se înțeleg complinatorii voinței populare, de la ultimul oier până sus la șeful statului. *În afara poporului și deasupra poporului nu stă nimeni*, iar noi credem în impunerea voinței poporului ca scop al statului, în înfăptuirea drepturilor umane inalienabile ale tuturor cetățenilor statului ca *primă și ultimă* voință a poporului.

8. Prima etatizare a averii Universității naționale săsești.

Die erste Verstaatlichung des Vermögens der Sächsischen Nationsuniversität.

"Siebenbürger Bote", nr. 38, 9 aprilie 1849, p. 145. Decretul lui Csányi de etatizare a averii Universității naționale săsești.

"Siebenbürger Bote", Nr. 38, 9. April 1849. Csánys Verordnung hinsichtlich der Verstaatlichung des Vermögens der Sächsischen Nationsuniversität.

Verordnung

In Folge heute erhaltener höherer Weisung betreff des sächsischen Nationalvermögens, welches die sächs. Nations-Universität, gegen das eigene Interesse des sächsischen Volkes, zur Störung der Einheit und Freiheit im Lande und des Friedens in Siebenbürgen verwendet hat - damit das sächsische Nationalvermögen nicht mehr gegen seine Bestimmung und besonders zum Nachtheil der sächsischen Nation selbst durch feindselig gesinnte Individuen zu Aufreizungen und Umtrieben benützt und dadurch seiner eigentlichen Bestimmung entzogen werde - verordne ich hiemit: daß alles Eigenthum der sächsischen Nation und alle seine Stiftungen, welche unter der Verwaltung der sächsischen Universität und deren Zivil-Administration stehen, und nicht kirchlicher Natur sind, indem ich sie für Staatsgüter erkläre, von der durch den Staat zu diesem Zweck ernannten Kommission alsogleich zu übernehmen sind. -

Zur Beruhigung der sächsischen Nation erkläre ich jedoch, daß diese meine Anordnung keine andere Absicht habe, als die Stiftungen und das Nationaleigenthum den Zwecken seiner eigentlichen Bestimmungen zuzuführen und die Verwendung des Gemeingutes zur Ausführung landesverräterischen Plane unmöglich zu machen.

Der Staat übernimmt mit dem sächsischen Nations-Vermögen zugleich alle jene Lasten, welche sich an dasselbe knüpfen - und wird auch die Erträgnisse der Stiftungen ausschließlich den Zwecken derselben gemäß verwenden, zugleich auch, wie von den anderen Stateinkünften, dem Landtag Rechenschaft ablegen.

Ladislaus Csány,
bevollmächtigter oberster Landescommissär

Decret

Conform înaltei dispoziții primite astăzi cu privire la averea națională săsească, pe care Universitatea națională săsească a folosit-o împotriva propriului interes al poporului săsesc, în scopul distrugerii unității și libertății țării și a păcii în Transilvania, - pentru ca averea națională săsească să nu mai fie utilizată contrar destinației sale și în detrimentul înseși națiunii săsești, prin intermediul unor indivizi cu intenții dușmănoase /înclinați/ spre instigări și uneltiri, - prin prezenta ordon: ca întreaga proprietate a națiunii săsești și toate așezămintele sale, care nu sunt de natură bisericească și se află sub administrația civilă a Universității săsești, și pe care le declar drept proprietate a statului, să fie preluate neîntârziat de către comisii numite de stat în acest scop.

Spre liniștirea națiunii săsești mai declar că această poruncă a mea nu are altă intenție, decât aceea de a restitui fundațiile și proprietatea națională destinației lor propriu-zise și de a împiedica folosirea bunurilor obștești pentru îndeplinirea unor planuri trădătoare de țară.

Statul preia odată cu averea națională toate sarcinile legate de aceasta - și va folosi veniturile așezămintelor exclusiv conform destinației lor; în același timp va da socoteală Dietei de ele și de toate încasările statului.

Ladislau Csány,
comisar suprem
plenipotențiar al țării

9. O cruciadă împotriva rușilor "păgâni".

Ein Kreuzzug gegen die "haidnischen" Russen.

"Kronstädter Zeitung", nr. 20, 31. V. 1849, p. 89-90.

"Kronstädter Zeitung", Nr. 20, 21. Mai 1849, S. 89-90.

Vortrag des Ministerrathes an den Reichsgouverneur

Das Land wird von der Gefahr einer Intervention fremder Kriegsheere bedroht. Eine Schaar russischer Soldaten hat vielleicht die ungarische Grenze bis jetzt schon überschritten.

Wir glauben nicht, daß die konstitutionellen Regierungen Europas diese beispiellose Frechheit der Despotenmacht unthätig hingehen lassen werden. Wir glauben nicht, daß, wenn auch die Regierungen sie unthätig hingehen lassen sollten, Europas *freie* Völker auf diese tödtliche Verletzung der ewigen Volksrechte sich nicht zum Kampfe erheben werden. Wir glauben nicht, daß es in Europa eine freie Regierung und ein freies Volk gebe, dessen Rechtsgefühl und Interessen nicht verletzt würden durch die Unterdrückung eines Volkes, welches einstmals die Schuzwehr der Christenheit gegen den morgenländischen Gözendienst war und gegenwärtig der Vorkämpfer der Freiheit gegen die Finsternis und Knechtschaft ist, - eines Volkes, welches ohne fremde Hilfe und ohne Verletzung der nachbarlichen Volksrechte im Stande war, sich zur rechtmäßigen Selbstständigkeit und Unabhängigkeit in der Reihe der freien Völker Europas zu erheben.

Wir glauben es niemals, daß die Völker ein Volk verlassen werden, und daß Gott den ruhmvollen Triumph der ewigen Grundsätze der Freiheit und Menschlichkeit zu nichte lassen sollte.

Wir erwarten im Namen der Unverletzlichkeit der von Europa, ja von der ganzen gebildeten Welt festgestellten und bekannten Volksrechte, daß Europas Völker ihre Pflicht thun werden.

Unterdessen wird auch das ungarische Volk seine Pflicht thun, um durch Beschüzung seiner eigenen Unabhängigkeit die Kraft zu haben, für die Sicherung der gefährdeten Freiheit aller Völker Europas thätig zu sein.

Gott, der Gerechte und Allmächtige, hat bisher unsere Waffen gesegnet, die Waffen der heiligen Freiheit, indem wir die österreichischen Heere bezwangen. Das russische Hilfsheer floh vor dem Flammenschwert unserer Krieger schwächlich aus dem Lande. Muthig

wollen wir den Kampf fortsetzen; unsere Heere sind des Sieges gewohnt; Europas Völker erwachen, die Waffen in der Hand; Gott aber, mag er auch die gerechte Sache in Versuchung führen, hat ihr doch nie den Segen versagt.

Es ist zwar beruhigend, zu wissen, daß über das Schicksal der Nation ein mächtiges Kriegsheer wacht, und wir können, wenn wir seine Anzahl, seine Begeisterung und Tapferkeit erwägen, an der Erkämpfung des gerechten Sieges keinen Augenblick zweifeln, besonders da dasselbe binnen wenigen Wochen an Zahl verdoppelt sein wird.

Allein es ist nöthig, daß außer unseren Heeren das gesammte Volk am Kampfe theilnehme. *Vaterland, Nazionalität, Religion, Freiheit, Leben* sind in Gefahr; /um/ Alles dies zu retten, möge im ganzen Lande ein Kreuzzug verkündigt werden.

Durch die das Recht mit Füßen tretende Intervention der Russen ist Alles gefährdet, was Jeder besitzt.

Die Russen werden uns die Freiheit rauben; denn die Russen kennen nur Sklaven und Knechte.

Die Russen werden unser Vaterland zur Kolonie erniedrigen, denn die Russen dulden in ihrer Nähe kein selbstständiges, von ihnen unabhängiges Reich.

Die Russen werden unsere Nazionalität ertöden, die des Ungarn, des Deutschen, des Walachen, des Rätzen, des Slowaken ohne Unterschied, denn sie hassen Alles, was nicht russisch ist. In jenes Grab, welches sie ihren Brüdern, den Polen, gegraben, werden sie auch alle andern Nazionalitäten und noch grausameren Herzens hineinstürzen.

Die Russen werden unsere Religion verbieten, wie sie in Polen den Katholizismus verfolgten, in Liefland und Esthland die Protestanten quälen, den Altgläubigen ihre eigenen Formen und ihren Patriarchen aufdringen, die Israeliten aber durch schreckliche Leiden martern.

Und mit ihnen nahet, gleich einer dunklen Wolke, die lange Herrschaft der Wildheit und Rohheit.

Es gibt daher kein Recht, kein Interesse, keine Religion, keine Nazionalität in diesem Vaterlande, welche von der russischen Intervention statt des Schutzes nicht Vernichtung und Untergang zu erwarten hätte.

Daher wird und muß jede Religion, jede Nazionalität, die Freiheit und Unabhängigkeit sich vereinigen, um an den *allgemeinen Kreuzzug des Landes* theilzunehmen. Auf diese Art werden sich

Millionen unserm Kriegsheere anschließen. Einzelne werden untergehen, aber das Volk wird leben und fortbestehen, und durch seine Kraft und sein Beispiel Europa selbst retten. Dieser *Kreuzzug der Freiheit* ist nach unserer Meinung für Oberungarn allsogleich auszusprechen, damit, wenn die Stunde der Erhebung schlägt, das Volk zum Landeskrieg bereit sei.

Insbesondere halten wir es für nothwendig:

1.) Daß gegen die russische Intervention im Angesichte Europas im Namen des Volkes feierlich Protest erhoben werde.

2.) Daß das Volk durch Aufrufe zur allgemeinen Erhebung angefeuert werde.

3.) Daß vom 27. d.M. angefangen drei Wochen hindurch an jedem Feiertage und Donnerstage Messen, Gebete und Predigten gehalten werden zur Abwendung der furchtbaren Gefahr, welche die Freiheit der europäischen Völker, und besonders die theuersten Schätze des ungarischen Volkes bedroht.

4.) Daß alle Bürger verpflichtet werden, am 6. Juni l.J. zu fasten.

5.) Daß an dem im zweiten Punkt bestimmten Tagen zweimal des Tages in allen Kirchen alle Glocken geläutet werden.

6.) Daß zu seiner Zeit die Bischöfe und der Klerus in ihrem geistlichen Ornat sammt dem aufgestandenen Volk erscheinen, und das Volk im Namen des für die Freiheit des menschlichen Geschlechts verbluteten Erlösers zu heldenmuthigem Kampfe anfeuern mögen.

Daß Anstalten getroffen werden, um vor den einrückenden russischen Truppen alle Lebensmittel und andere Bedürfnisse von den Grenzen auf ganze Meilen weit wegzuschaffen, indem der Staat allen Denen, welche hierdurch Schaden leiden, vollständigen Ersatz verspricht.

7.) Mit dem Vollzug dieser Anordnungen möge der Unterrichtsminister und der Minister des Innern beauftragt werden.

Diese unerhörte, despotische und widerrechtliche Invasion zwingt die Regierung zu solchen außerordentlichen Mitteln, jene Regierung, welche den von der Nation festgestellten Grundzug der *Volkssouveränität*, die Heiligkeit der Volksrechte und die Ehre des ungarischen Namens um jeden Preis erhalten will.

Der Ministerrath wünscht Ihre Zustimmung und Ihren Namen auch hier zu sehen und sehen zu lassen, nachdem das Volk gewohnt ist, unter der erfolgreichen Führung und Leuchte dieses Namens zu kämpfen, und den Triumph der Freiheit zu erkämpfen.

Debrezin, am 18. Mai 1849

Unterschrift sämtlicher Minister

Den obigen Vortrag des Ministerrathes billige, genehmige und bestätige ich im Vertrauen auf die Hilfe Gottes und voll Zuversicht des guten Erfolges, und beauftrage mit dem Vollzuge desselben die Minister des Innern und des Kultus in der Ueberzeugung, daß das Volk dieser Verordnung mit religiöser Begeisterung entsprechen und eine unerschütterliche Säule unseres staatlichen Seins, unserer bürgerlichen und religiösen Freiheit sein wird, - denn unter dem Schilde Gottes, der Religion und der Vaterlandsliebe ist ein begeistertes Volk unüberwindlich. Debrezin, am 18. Mai 1849.

Ludwig Kossuth,
Reichsgouverneur.

Bartholomäus Szemere,
Minister des Innern.

*

Raportul Consiliului de miniștri către guvernatorul imperial

Țara este amenințată de pericolul unei intervenții a armatelor de război străine. Poate o armată de soldați ruși a trecut deja granița ungară.

Noi nu credem că guvernele constituționale ale Europei vor permite această obrăznicie fără seamăn fără să facă nimic. Nu credem că, și dacă guvernele ar permite-o fără să facă nimic, popoarele libere ale Europei nu s-ar ridica la luptă împotriva acestei lezări mortale a drepturilor eterne ale popoarelor. Nu credem că există în Europa un guvern sau un popor liber, al cărui simț al dreptății și ale cărui interese să nu fie lezate prin asuprirea unui popor, care era odinioară scutul de apărare al creștinătății împotriva idolatriei de la soare-răsare, iar astăzi este bastionul libertății împotriva întunericului și a robiei, - a unui popor, care, fără ajutor străin și fără lezarea drepturilor popoarelor vecine, a fost în stare să se ridice prin autonomie și independență legală în rândul popoarelor libere ale Europei.

Noi nu vom crede niciodată că popoarele vor părăsi un popor, și că Dumnezeu va lăsa să piară gloriosul triumf al eternelor principii ale libertății și omeniei.

În numele inviolabilității drepturilor popoarelor stabilite și recunoscute de Europa, ba mai mult de întreaga lume cultivată, așteptăm ca toate popoarele Europei să-și facă datoria.

Între timp și poporul ungar își va face datoria, și, prin apărarea propriei sale independențe, va avea puterea să activeze pentru asigurarea libertății periclitată a popoarelor Europei.

Dumnezeu cel drept și atotputernic ne-a binecuvântat până acum armele, armele sfintei libertăți, cu care am înfrânt armatele austriece. Armata de ajutor rusă a fugit din țară, sleită de săbiile de pară ale războinicilor noștri. Plini de curaj vom continua lupta; armatele noastre sunt obișnuite cu victoria; popoarele Europei se deșteaptă, luând armele în mâini; însă Dumnezeu, chiar dacă duce în ispită cauza cea dreaptă, n-a încetat s-o binecuvânteze.

Este liniștitor să știm că asupra națiunii veghează o armată puternică de luptători, și nu ne putem îndoi nici o clipă de obținerea victoriei drepte, atunci când luăm în considerare mărimea, entuziasmul și vitejia acestei armate, mai ales că în puține săptămâni numărul ei se va dubla.

Numai că este nevoie ca, în afară de armatele noastre, întregul popor să participe la luptă. *Patria, naționalitatea, religia, libertatea, viața* sunt în pericol; pentru a le salva *să se vestească în toată țara o cruciadă*.

Intervenția rușilor, ce calcă în picioare dreptatea, amenință tot ceea ce deține fiecare.

Rușii ne vor răpi libertatea; căci rușii cunosc doar sclavi și robi.

Rușii ne vor umili patria, transformând-o în colonie, căci rușii nu suportă în apropierea lor nici un imperiu de sine stătător, independent de ei.

Rușii ne vor ucide naționalitatea, pe aceea a ungurului, a germanului, a valahului, a sârbului, a slovacului fără deosebire, fiindcă ei urăsc tot ceea ce nu este rusesc. În aceeași groapă, pe care au săpat-o fraților lor, polonezii, vor azvârli pe toate celelalte naționalități, cu inimă și mai crudă.

Rușii ne vor interzice religia, așa cum au persecutat catolicismul în Polonia, cum îi chinuie pe protestanți în Letonia și Estonia, cum le impun propriile lor forme și propriul lor patriarh celor de credință /ortodoxă/ pe stil vechi, iar pe israeliți îi martirizează prin suferințe înspăimântătoare.

Și împreună cu ei se apropie, ca un nor negru, lunga domnie a sălbăticiiei și brutalității.

Prin urmare nu există nici un drept, nici un interes, nici o religie, nici o naționalitate în această patrie, pe care să nu le aștepte din partea intervenției ruse, în loc de apărare, distrugerea și pieirea.

De aceea toate religiile, toate naționalitățile trebuie să-și unească libertatea și independența, pentru a lua parte la *cruciada generală a țării*. În acest fel armatei luptătorilor noștri li se vor alătura milioane. Câțiva vor fi nimiciți, dar poporul va trăi și va continua să existe, și va salva însăși Europa prin forța și exemplul său. După părerea noastră, această *cruciadă a libertății* trebuie să se declare imediat în Ungaria Superioară, ca poporul să fie gata de războiul pentru țară, atunci când va bate ceasul ridicării.

Mai cu seamă considerăm necesar:

1.) Ca în fața Europei și în numele poporului să se protesteze solemn împotriva intervenției ruse.

2.) Ca poporul să fie îndemnat prin chemări la ridicarea generală.

3.) Ca, începând din data de 27 l.c., timp de trei săptămâni la rând, în fiecare zi de sărbătoare și de joi, să se țină slujbe, rugăciuni și predici, pentru îndepărtarea groaznicului pericol, ce amenință libertatea popoarelor europene, și mai ales cele mai prețioase comori ale poporului ungar.

4.) Ca toți cetățenii să fie obligați să postească în data de 6 iunie a.c..

5.) Ca în zilele precizate la punctul doi în toate bisericile să se tragă clopotele de două ori pe zi.

6.) Ca, la timpul potrivit, episcopii și clerul în odăjdiile lor să apară în mijlocul poporului și să-l îndemne la luptă eroică, în numele Mântuitorului ce a sângerat pentru libertatea stirpei omenești.

Să fie luate măsuri de retragere, la mile întregi de graniță, a alimentelor și a altor necesități din fața trupelor rusești care înaintează, statul promițând compensații complete tuturor celor afectați prin acestea.

7.) Cu îndeplinirea acestor porunci să fie însărcinați ministrul Învățămintului și ministrul de Interne.

Această invazie neamaiauzită, despotică și contrară legii silește conducerea la asemenea mijloace extraordinare, conducere ce vrea să mențină cu orice preț principiul stabilit de națiune al *suveranității*

poporului, al sfințeniei drepturilor poporului și al onoarei numelui ungar.

Consiliul de miniștri dorește acordul dumneavoastră și dorește să vadă și să lase să fie văzut și aici numele Dumneavoastră, când poporul s-a obișnuit să lupte pentru triumful libertății, sub glorioasa conducere și strălucire a acestui nume.

Debrețin, 18 mai 1849.

Semnătura mai multor miniștri.

Sanționez și confirm raportul de mai sus al Consiliului de miniștri, plin de încredere în ajutorul lui Dumnezeu și în bunul succes, și însărcinez cu îndeplinirea acestuia pe ministrul de Interne și pe cel al Cultelor, nutrind convingerea că poporul se va conforma acestei dispoziții cu ferveare religioasă și va rămâne stâlpul de neclătinat al ființării noastre statale, al libertății noastre cetățenești și religioase. - Căci, sub scutul lui Dumnezeu, al religiei și al patriei, un popor entuziast este invincibil. Debrețin, 18 mai 1849.

Ludovic Kossuth,
Guvernator imperial.
Bartolomeu Szemere,
Ministru de Interne.

10. Siebenbürger Bote", nr. 93, 23 iulie 1849, p. 335-336. Franz von Dorsner, "Înștiințare".

"Siebenbürger Bote", Nr. 93, 23. Juli 1849, S. 335-336. Franz von Dorsner, "Bekanntmachung".

Bekanntmachung

1. Alle seit der Entfernung der gesetzlichen Oberbehörden aus Siebenbürgen, von der revolutionären Regierung erlassenen Anordnungen und getroffenen Verfügungen, so wie unter ihrem Einflusse stattgefundenen Beamtenwahlen, sind null und nichtig.

2. Die früheren gesetzlichen Beamten treten wieder in ihr Wirken ein.

3. Da wo diese Beamten landesabwesend sind, werden ihre Stellen provisorisch durch Andere ersetzt, und jeder seinem Monarchen treue Staatsbürger ist verpflichtet, eine solche Ernennung ohne Weigerung anzunehmen und seine Dienste, in so lange, als es gefordert wird, dem Staate zu weihen.

4. Die frühere Ordnung der Dinge, so weit es mit den gegenwärtigen Lokal- und Landesverhältnissen vereinbarlich, so wie sie vor dem, im Monat März d.J. sich ergebenden Abzug der k.k. Truppen stattgefunden hat, tritt wieder in das Leben; - woraus folgt, daß:

5. Das Großfürstenthum Siebenbürgen bis zur vollendeten Pacification unter das Kriegsgesetz gestellt bleibt.

Kronstadt am 19. Juni 1849.

Franz v. Dorsner,
Oberst und kaiserl. königl. Kommissär.

*

Înștiințare

1. Toate poruncile și dispozițiile emise de conducere revoluționară după înlăturarea autorității supreme legale din Transilvania, ca și alegerile de funcționari desfășurate sub influența ei sunt considerate nule și neavenite.

2. Foștii funcționari legali reintră în activitate.

3. Acolo unde acești funcționari lipsesc din țară, locurile lor vor fi ocupate provizoriu de alții, și fiecare cetățean al statului, loial monarhului său, este obligat să accepte fără codeală asemenea numiri și să aducă statului serviciile sale, atâta timp cât i se cere.

4. Starea de fapt anterioară, așa cum se afla ea înainte de plecarea trupelor imperiale c.c. din luna mai a a.c. și în măsura în care se aplică actualelor condiții locale și ale țării, reintră în vigoare; de aici rezultând că:

5. Până la pacificarea completă marele principat al Transilvaniei rămâne sub legea de război.

Brașov la 19 iunie 1849.

Franz v. Dorsner,
Colonel și comisar chezaro-crăiesc.

11. "Siebenbürger Bote", nr. 94, 25 iulie 1849, p. 339. Franz von Dorsner, "Dispoziție".

"Siebenbürger Bote", No. 94, 25. Juli 1849, S. 339. Franz von Dorsner, "Verordnung".

Verordnung

In Folge der mir ertheilten Instruktion finde ich Nachstehendes kund zu machen und anzuordnen:

1. Alle von der revolutionären Regierung ausgelassenen Kundmachungen und Proklamationen sind zu konfiszieren, und es wird gegen Jeden, welcher solche Kundmachungen noch ferner verbreitet, oder die Veröffentlichung und Vertheilung der von Seiner Majestät und den k.k. Behörden ausgegangenen Proklamationen und Kundmachungen zu hintertreiben und auf was immer für eine Art unwirksam zu machen sucht, die kriegsrechtliche oder nöthigenfalls standrechtliche Behandlung verhängt werden.

2. Behufs der vollständigen Durchführung der angeordneten allgemeinen Bewaffung, werden die Gemeinden und Jurisdiktionen für die Ablieferung aller Waffen hiermit verantwortlich gemacht. - Gegen die Verheimlichung von Waffen werden nicht nur angemessene Geldstrafen, sondern selbst die kriegsrechtliche und nöthigenfalls die standrechtliche Behandlung gegen ganze Gemeinden und Jurisdiktionen sowohl, als auch gegen Einzelne in Anwendung gebracht werden.

3. Die ungarischen Banknoten werden in Folge der diesfalls erflossenen k.k. Verordnung für null und nichtig erklärt, und sind von den Behörden allenthalben, wo sie zum Vorschein kommen, zu konfiszieren. Alle, welche dem Verbote derselben zuwider, mit solchen Banknoten betroffen werden, werden deshalb allein schon als Beförderer der Empörung der kriegsrechtlichen Behandlung unterzogen.

Die konfiszierten Banknoten sind dem Militär-Distrikts-Kommandanten zur Vernichtung einzusenden.

4. Im Namen Seiner k.k. Majestät werden alle, die Suprematie der magyarischen Sprache begründenden Gesetze in den Bezirken von gemischter Bevölkerung, ausdrücklich für aufgehoben erklärt, und im Sinne der Reichsverfassung vom 4. März 1849 den einzelnen Nationen

Schutz und Pflege ihrer nationalen Entwicklung und Gleichberechtigung ihrer Sprache zugesichert.

Insbesondere hat:

a) Jeder Sprachzwang in Kirche und Schule sogleich aufzuhören, und ist sofort die Gleichstellung der Landessprachen praktisch durchzuführen.

b) Bei allen untern Behörden, bis einschließlich der Komitatsbehörden hat die in ihren Landestheilen übliche Sprache als Geschäftssprache zu dienen. - Jedermann ist es gestattet, Bitten und Beschwerden bei diesen Behörden in seiner Landessprache anzubringen, und diesen Behörden obliegt es, auch die Bescheide an die Partheien in eben dieser Sprache zu erlassen.

c) Alle von den untern Behörden ausgehenden Kundmachungen und Erlässe, sind in den in ihrem Bezirke üblichen Landessprachen zu veröffentlichen.

5. Die dem Landvolk abgenommenen Urbarial-Leistungen und die ihm diesfalls gewordenen Erleichterungen werden von der k.k. Regierung vollständig aufrecht erhalten werden.

Hermannstadt am 24. Juli 1849.

Franz v. Dorsner,
Oberst und kaiserl. königl. Kommissär.

*

Dispoziție

Ca urmare a instrucțiunii primite găesc de cuviință a comunica și a porunci următoarele:

1. Toate comunicatele și proclamațiile emise de conducerea revoluționară trebuie confiscate, iar oricine va răspândi în continuare asemenea comunicate sau va împiedica și va încerca pe orice cale să scoată din circulație publicarea și răspândirea proclamațiilor și comunicatelor emise de autoritățile c.c. ale Maiestății Sale, va fi deferit tribunalului de război sau la nevoie curții marțiale.

2. Pentru îndeplinirea deplină a poruncitei dezarmări generale, prin prezenta se trece în răspunderea comunelor și jurisdicțiilor predarea tuturor armelor. - Tăinuirea de arme atrage după sine nu numai amenzi bănești pe măsură, ci chiar pedeapsa tribunalului de război sau în caz de nevoie a curții marțiale, atât împotriva unor întregi comune și jurisdicții, cât și împotriva indivizilor izolați.

3. Bancnotele ungare sunt declarate nule și neavenite, ca urmare a dispoziției c.c emise în acest sens, și trebuie confiscate de autorități acolo unde vor ieși la iveală. Toți cei care în pofida interdicției vor fi aflați cu asemenea bancnote asupra lor, vor fi supuși tribunalului de război ca promotori ai revoltei.

Bancnotele confiscate vor fi trimise comandantului militar districtual.

4. În numele maiestății Sale, toate legile întemeiate pe supremația limbii maghiare în districtele cu populație mixtă se declară explicit anulate, și în sensul Constituției imperiale din 4 martie 1849 se asigură paza și grija dezvoltării naționale, precum și egala îndreptățire a limbii tuturor națiunilor în parte.

În special:

a) Trebuie să înceteze pe dată orice constrângere de limbă în biserică și școală, și să se pună imediat în aplicare practică egalitatea limbilor țării.

b) Toate autoritățile inferioare, inclusiv autoritățile comitatense, trebuie să se slujească ca limbă oficială de limba obișnuită în partea locului. - Se permite oricui a aduce acestor autorități rugăminți și plângeri în limba sa, iar autoritățile sunt obligate să emită deciziile către cei implicați tocmai în acea limbă.

c) Toate comunicatele și actele emise de autoritățile inferioare trebuie publicate în limba țării uzuală în circumscripția lor.

5. Desființarea sarcinilor urbariale ale populației sătești și ușurarea adusă acesteia sunt menținute în totalitate de către conducerea c.c..

Sibiu la 24 iulie 1849

Franz v. Dorsner,
Colonel și comisar chezaro-crăiesc.

12. Personalul forurilor oficiale transilvane și al națiunii săsești (1849).

Der Personalstand der siebenbürgischen Landesstellen und der sächsischen Nation (1849).

(“Siebenbürgischer Volkskalender”, Sibiu 1849, cap. VI, p. 81-97.)

(“Siebenbürgischer Volksfreund”, Hermannstadt 1849, Kap. VI, S. 81-97.)

**PERSONALSTAND
der hohen siebenb.
Landesstellen und der Behörden
der löbl. sächsischen Nation**

**1. Kais. kön. Milit.-General-
Commando.**

(In Hermannstadt)

Commandirender General.
Seine Excellenz Herr Anton
Freiherr von Puchner,
k.k. wirklicher geheimer
Rath, Kommandeur des österr.
Leopold- und Ritter des Milit.
Maria Theresien-Ordens, dann
des russischen St. Georg- und
Wladimir-Ordens vierter Klasse,
Großkreuz des päpstlichen St.
Georg- und Kommandeur des
sicilianischen Militär-St. Georg-
Ordens der Wieder-Vereinigung,
k.k. Feldmarschall-Lieutenant und
zweiter Inhaber des Linien-
Infanterie-Regiments Erzherzog
Karl Nro.3.

**PERSONALUL
înantelor foruri oficiale
transilvane
și al onoratei națiuni săsești**

**1. Comandamentul militar
general cezaro-crăiesc.**

(La Sibiu)

Generalul comandant.
Excelența sa domnul baron Anton
von Puchner,
adevărat consilier secret
c.c., comandor al ordinului
austriac Leopold și cavaler al
ordinului militar Maria Tereza,
apoi al ordinului rusesc Sf.
Gheorghe și al ordinului Sf.
Vladimir clasa a patra, Marea
Cruce a ordinului papal Sf.
George și comandor al ordinului
militar sicilian Sf. George al
reunificării, locotenent-
feldmareșal c.c. și comandant
adjunct al regimentului infanterist
de linie Arhiducele Karl nr.3.

Divisionäre.

Herr Alois Pfersmann von
Eichthal,

Ritter des kais. russischen
St. Wladimir-Ordens vierter und
St. Stanislaus-Ordens erster
Klasse, k.k. Feldmarschall-
Lieutenant und zweiter Inhaber
des Linien-Inf.-Regiments
Großfürst Michael Nro.37.
Herr Joseph von Gedeon, k.k.
Feldmarschall-Lieutenant.

Brigadiere.

Herr Joseph Kalliany de Kallian.

Herr Joseph Schurtter,
Generalmajor.

Herr Michael Gräser.

Militär-Departement.

Herr Rudolph Reichetzer, Major
des Rumänen Grenz-Infanterie-
Regiments Nro.16, Referent.

Herr Carl Freißler,
Capitainlieutenant des Prinz von
Preußen Infanterie-
Regiments, **Adlatus.**

Politisches Departement.

Herr Joseph Florian Glanz,
Feldkriegssekretär,
Kanzleidirektor, Referent.

Herr Joseph Schwaiger,
Feldkriegs-Koncipist.

Comandanți ai diviziilor de infanterie.

Domnul Alois Pfersmann von
Eichthal,

cavaler al ordinelor
rusești țariste Sf. Vladimir clasa a
patra și Sf. Stanislav clasa întâi,
locotenent-feldmareșal c.c. și
comandant adjunct al
regimentului infanterist de linie
Marele prinț Michael nr.37.
Domnul Joseph von Gedeon,
locotenent-feldmareșal c.c..

Comandanți ai brigăzilor de cavalerie.

Domnul Joseph Kalliany de
Kallian.

Domnul Joseph Schurtter,
general-maior.

Domnul Michael Gräser.

Departamentul militar.

Domnul Rudolph Reichetzer,
maior al regimentului românesc
infanterist de graniță nr.16,
referent.

Domnul Carl Freißler, locotenent-
căpitan al regimentului de
infanterie Prințul Prusiei, **Adlatus.**

Departamentul politic.

Domnul Joseph Florian Glanz,
secretar militar, director de
cancelarie, referent.

Domnul Joseph Schwaiger,
concipist militar.

Herr Michael Gerstner, Feldkriegs-Koncipist.

Oekonomisches Departement.

Herr Heinrich Froon v. Fronius, Ober-Feldkriegs-Kommissär und Referent.

Herr Anton Reichsel, Feldkriegs-Kommissär, **Adlatus.**

Verpflegs-Departement.

Herr Franz Edler v. Stock, Ober-Verpflegs-Verwalter und Referent.

Justiz-Departement.

Herr Carl Clima, General-Auditor-Lieutenant, Referent.

Kriegs-Kanzlei-Status.

Herr Ferdinand Püchelberger, Protokollist.

" Gustav Schiffmeter, Protokollist.

" Rudolph Vogl, Registrant.

" Alois v. Engel, Registrant.

" Johann Groß, Kanzlist.

" Ludwig v. Baußnern, Kanzlist.

" Anton Krauß, Kanzlist.

" Franz Hoehmayer, Kanzlist.

Herr Joseph Prohaska,*

" Johann Rakier,*

" Joseph Gál,*

* Kanzlei-Adjunkten.

Judicium delegatum militare.

Präsident: der commandirende General.

Herr Carl Clima, General-Auditor-Lieutenant, Referent.

Domnul Michael Gerstner, concipist militar.

Departamentul economic.

Domnul Heinrich Froon v. Fronius, comisar militar suprem și referent.

Domnul Anton Reichsel, comisar militar, **Adlatus.**

Departamentul de intendență.

Domnul Franz Edler v. Stock, administrator suprem de intendență și referent.

Departamentul de justiție.

Domnul Carl Clima, locotenent-general auditor, referent.

Cancelaria de război.

Domnul Ferdinand Püchelberger, protocolist.

" Gustav Schiffmeter, protocolist.

" Rudolph Vogl, registrant.

" Alois v. Engel, registrant.

" Johann Groß, cancelist.

" Ludwig v. Baußnern, cancelist

" Anton Krauß, cancelist.

" Franz Hochmayer, cancelist.

Herr Joseph Prohaska,*

" Johann Rakier,*

" Joseph Gál,*

* adjuncți de cancelarie.

Judicium delegatum militare.

Președinte: generalul comandant.

Domnul Carl Clima, locotenent-general auditor, referent.

- " Wenzel Meder, Stabs-Auditor-Lieutenant, Referent.
- " Ludwig v. Hardt, Aktuar.
- " Gottfried Melas, Kanzlist.

Kriegs-Kommissariat.

- Herr Alexander v. Tolnay,
- " Anton Reischel,
 - " Alois v. Schopf,
- Feldkriegs-Commissäre.
- " Kaspar Horst,
 - " Ferdinand Tschedul v. Gutenau,
 - " Robert Schlesinger,
 - " Anton v. Fillenbaum,
 - " Leopold König,
 - " Joseph Luksich,
 - " Ludwig von Khloyber,
- Feldkriegs-Comm.-Adjunkten.

Verpflegs-Branche.

- Herr Carl Pöckh, Verwalter.
- " Franz Karraß, Adjunkt.
 - " Friedrich Wankhely von Seeberg, Adjunkt.
 - " Carl Wonner, Adjunkt.
 - " Ferd. Schmatzer, Adjunkt.
 - " Franz Schieder, Adjunkt.
 - " Bernhard Fichtner,
 - " Anton Saifert,
 - " Joseph Schulz,
 - " Ferdinand Oberkamp,
 - " Pokorni,
- Assistenten.

Kriegs-Kasse.

- Herr Joseph Rausch, Kassier.
- " Paschalis von Prati,
- kontrollirender Kassa-Officier.
- " Franz Krzizek, Kanzlist.

- " Wenzel Meder, locotenent auditor de stat-major, referent.
- " Ludwig v. Hardt, actuar.
- " Gottfried Melas, cancelist.

Comisariatul militar.

- Domnul Alexander v. Tolnay,
- " Anton Reischel,
 - " Alois v. Schopf,
- comisari militari.
- " Kaspar Horst,
 - " Ferdinand Tschedul v. Gutenau,
 - " Robert Schlesinger,
 - " Anton v. Fillenbaum,
 - " Leopold König,
 - " Joseph Luksich,
 - " Ludwig von Khloyber,
- comisari militari adjuncți.

Branșa de intențență.

- Domnul Carl Pöckh, administrator.
- " Franz Karraß, adjunct.
 - " Friedrich Wankhely von Seeberg, adjunct.
 - " Carl Wonner, adjunct.
 - " Ferd. Schmatzer, adjunct.
 - " Franz Schieder, adjunct.
 - " Bernhard Fichtner,
 - " Anton Saifert,
 - " Joseph Schulz,
 - " Ferdinand Oberkamp,
 - " Pokorni,
- asistenți.

Casieria militară.

- Domnul Joseph Rausch, casier.
- " Paschalis von Prati, ofițer controlor de casă.
 - " Franz Krzizek, cancelist.

Platz-Commando.

Herr Georg Edler von
Wernekingh, Major, Commandant.
" Joseph von Dinges,
Oberlieutenant.

**Fortifikations-Distrikts-
Direktion.**

Herr Joseph Gläser, Ingenieur-
Oberlieutenant, Distrikts-Direktor.
" Joseph Czeschka, Ingenieur-
Kapitain-Lieutenant.
" Joseph Rünndorffer,
Rechnungsführer.
" Ludwig Dolny, Rechnungs-
Adjunkt.
" Mathias Richter, Schanz-
Corporal.

Herr Johann Martini, **Dr.** k.k. Rath,
dirigirender Stabsarzt.

" Ignaz Hilarius Wayda, Feld-
Superior, Ehren-Domherr.

**2. Königlich siebenbürgisches
Thesaurariat.**

(In Hermannstadt)

Thesaurarius.

Sr. Excell. Herr Graf Emerich Miko
von Hidvég, geheimer Rath und
Gubernial-Rath.

Präsident.

Herr Georg Graf Béldi von Uzon,
k.k. Kämmerer.

Platz Commando (?).

Domnul Georg Edler von
Wernekingh, maior, comandant.
" Joseph von Dinges, locotenent
major.

**Direcția districtuală a
fortificațiilor.**

Domnul Joseph Gläser, inginer
locotenent major, director
districtual.
" Joseph Czeschka, inginer
locotenent căpitan.
" Joseph Rünndorffer, contabil.
" Ludwig Dolny, contabil
adjunct.
" Mathias Richter, Caporal.

Domnul Johann Martini, **Dr.**,
consilier c.c., medic-șef de stat-
major

" Ignaz Hilarius Wayda, Feld-
Superior, canonic onorific.

**2. Tezaurariatul cezaro-crăiesc.
(La Sibiu)****Tezaurar.**

Excelența sa, domnul conte Mikó
Imre von Hidvég, consilier secret și
consilier gubernial.

Președinte.

Domnul conte Georg Béldi von
Uzon (Ozun), contabil c.c..

Wirkliche Thesaurariats-Räthe.

Herr Franz von Fillenbaum

" Martin Debrezeni

" Carl Eder

" Alexander Donath von Pálos,

k. Fiskal-Director.

" Otto von Honnamon

" Friedrich Müller.

Eine Stelle unbesetzt.

Sekretäre.Herr Alex. Sofalvi **de eadem.**

" Samuel Gyergyai von K.

Solymos

" Joseph Melzer

" Georg Conrad

" Joh. Mezei v. N. Enyed

" Albert Biró von Polyán,

Präsidial-Sekretär

" Johann Benedek von K. Bazon

(überzählig).

Conzipisten.

Herr Johann Eduard Rehland von

Ringimfeld

" Friedrich Bell

" Ferdinand Kittler

" Peter Mann

" Paul Dunka von Sajo

Eine Stelle unbesetzt.

Conzepts-Praktikanten.

Herr Ant. Buzgo v. Körtvlényes

" Joseph Fink

" Joseph Schuster

" Carl Csipkés

" G. Jantsó v. N. Nyujtód

" Franz Mark v. Egerpatak

" Jos. Sándor v. Sz.-Lélek

" Joseph von Kollersi.

Adevărați consilieri tezaurariali.

Domnul Franz von Fillenbaum

" Martin Debrezeni

" Carl Eder

" Alexander Donath von Pálos,

director fiscal c.c..

" Otto von Honnamon

" Friedrich Müller.

Un loc neocupat.

Secretari.Domnul Alex. Sofalvi **de eadem.**

" Samuel Gyergyai von K.

Solymos

" Joseph Melzer

" Georg Conrad

" Joh. Mezei v. N. Enyed

" Albert Biró von Polyán,

secretar prezidial.

" Johann Benedek von K. Bazon

(supranumerar).

Concipiști.

Domnul Johann Eduard Rehland

von Ringimfeld

" Friedrich Bell

" Ferdinand Kittler

" Peter Mann

" Paul Dunka von Sajo

Un loc neocupat.

Concipiști practicanți.

Domnul Ant. Buzgo v. Körtvlényes

" Joseph Fink

" Joseph Schuster

" Carl Csipkés

" G. Jantsó v. N. Nyujtód

" Franz Mark v. Egerpatak

" Jos. Sándor v. Sz.-Lélek

" Joseph von Kollersi.

Protokoll.

Herr Joseph Ponori **de eadem**,
 Protokollist.
 " Franz Benrad von Alpenfeld,
 Adjunkt.

Registratur.

Herr Johann Farkas von Illyen,
 Registrator.
 " Ignaz Karaßek von Thurna,
 Adjunkt.
 " Franz Bálinth von Lemhény,
 Registrant.
 " Franz Pelikan, Registrant.

Fiskal-Archiv.

Herr Paul Szebeni von
 Csikpálfalva, Registrator.
 " Johann Tibád von
 Kadicsfalva, Registrant.
 " Joseph von Solymósi,
 Kanzlist.
 " Joseph Kalman,
 Kanzleidiener.

Expedit.

Herr Elias Dunka von Sajo,
 Expeditor.

Kanzlisten:

Herr Franz Vass von Droßhegy
 " Franz Mark v. Egerpataka
 " Joseph Denk
 " Peter Pintye
 " Carl von Reißenfels
 " Gregor Riss von S. Szt.-
 György
 " Ant. Botár v. Csik-Taplotza

Protocoale (processe-verbale).

Domnul Joseph Ponori **de eadem**,
 protocolist.
 " Franz Benrad von Alpenfeld,
 adjunct.

Registratură.

Domnul Johann Farkas von Illyen,
 registrator.
 " Ignaz Karaßek von Thurna,
 adjunct.
 " Franz Bálinth von Lemhény,
 registrant.
 " Franz Pelikan, registrant.

Arhiva fiscală.

Domnul Paul Szebeni von
 Csikpálfalva, registrator.
 " Johann Tibád von
 Kadicsfalva, registrant.
 " Joseph von Solymósi,
 cancelist.
 " Joseph Kalman, servitor de
 cancelarie.

Expedieri.

Domnul Elias Dunka von Sajo,
 expeditor.

Canceliști:

Domnul Franz Vass von Droßhegy
 " Franz Mark v. Egerpataka
 " Joseph Denk
 " Peter Pintye
 " Carl von Reißenfels
 " Gregor Riss von S. Szt.-
 György
 " Ant. Botár v. Csik-Taplotza

" Alex. Pataki v. Déesfalva
" Samuel Száß von Szt.-

Kereßtur

" Johann Popovics
" Demeter Follyovics
" Gabriel Szalántzi v. Szt.-

Tamás

Accessisten:

Herr Sigmund Kenderesi von
Kiskend

" K. Waldhütter v.

Adlershausen

" Albert Sándor

" Joseph Denk

" Johann Décsei

" Carl Solymosi von Szt.-

Udvarhely.

3. Königl. Cameral-Buchhaltung. (In Hermannstadt)

Herr Friedrich Lutsch, Buchhalter.

Rechnungs-Räthe.

Herr Adolph Edler von Chinetti

" Anton Strohmaier von

Kleeberg

" Carl Hartmeyer

" Friedrich Royko.

Rechnungs-Offiziale.

Herr Carl Wagner

" Salomon Szallo v. Kézdi-

Polyán

" Johann Purpriger

" Joseph Wachsmann

" Ignaz Daniel von Berzéte

" Daniel Czekelius

" Alex. Pataki v. Déesfalva

" Samuel Száß von Szt.-

Kereßtur

" Johann Popovics

" Demeter Follyovics

" Gabriel Szalántzi v. Szt.-

Tamás

Accesişti:

Domnul Sigmund Kenderesi von
Kiskend

" K. Waldhütter v.

Adlershausen

" Albert Sándor

" Joseph Denk

" Johann Décsei

" Carl Solymosi von Szt.-

Udvarhely.

3. Contabilitatea camerală regală. (La Sibiu)

Domnul Friedrich Lutsch, contabil.

Consilieri contabili.

Domnul Adolph Edler von
Chinetti

" Anton Strohmaier von

Kleeberg

" Carl Hartmeyer

" Friedrich Royko.

Oficiali contabili.

Domnul Carl Wagner

" Salomon Szallo v. Kézdi-

Polyán

" Johann Purpriger

" Joseph Wachsmann

" Ignaz Daniel von Berzéte

" Daniel Czekelius

- " Carl Heyser
- " Ferdinand Kein
- " Carl Csath v. Kozmatelke
- " Andreas Czillmann.

- " Carl Heyser
- " Ferdinand Kein
- " Carl Csath v. Kozmatelke
- " Andreas Czillmann.

Ingrossisten.

Herr Friedrich Gräf

- " Anton Mone von Also-Venicze
- " Samuel Koller
- " Ferd. Poncet de la Riv
- " Carl Römer v. Ravenstein
- " Georg Filep von Remete
- " Friedrich Mehrbrod.

Angrosişti.

Domnul Friedrich Gräf

- " Anton Mone von Also-Venicze
- " Samuel Koller
- " Ferd. Poncet de la Riv
- " Carl Römer v. Ravenstein
- " Georg Filep von Remete
- " Friedrich Mehrbrod.

Accessisten.

Herr Joseph Hintz

- " Theodor Láßlo
- " Anton Czillich
- " Sam. Wallya v. Szaßakna
- " Martin Bogdanfi
- " Johann Hertel
- " Niklas Czinthe, Diurnist.

Accesişti.

Domnul Joseph Hintz

- " Theodor Láßlo
- " Anton Czillich
- " Sam. Wallya v. Szaßakna
- " Martin Bogdanfi
- " Johann Hertel
- " Niklas Czinthe, diurnist.

4. Königl. Berg-Buchhaltung.

(In Hermannstadt)

Herr Friedrich Rünagel,
Buchhalter.

- " Johann von Best, Rechnungs-Official.
- " Ignaz Ertl, Rechnungs-Official
- " Carl Klein, Rechnungs-Official.
- " Michael Fleischer, Ingrossist.
- " Ferdinand Kuchler, Ingrossist.
- " Anton Samern von

Frankenegg, Accessist.

- " Anton Tribus, Stipend.-Praktikant.

4. Contabilitatea montană regală.

(La Sibiu)

Domnul Friedrich Rünagel,
contabil.

- " Johann von Best, funcţionar contabil.
- " Ignaz Ertl, funcţionar contabil.
- " Carl Klein, funcţionar contabil.
- " Michael Fleischer, angrosist.
- " Ferdinand Kuchler, engrosist.
- " Anton Samern von

Frankenegg, accesist.

- " Anton Tribus, practicant ştipendiat.

" Joseph Müller, Anschlag-
Revisor in Zalatna.

" Friedrich May.

5. Königl. Cameral-Zahlamt. (In Hermannstadt)

Herr Carl Czillich, Zahlmeister.

" Emerich Rendl, Ritter von
Heintzenberg, Controllor.

" Carl von Baußnern, Cassier.

" G. Mike von Altorja,

Liquidator.

" Johann Pfaff, Cassa-Official.

" Eduard Laborda,

" Joseph Kozak,

" Johann Popovits,

" Anton Kratzer,

Cassa-Kanzlisten.

6. Bank- und Einlösungsschein- Casse.

(In Hermannstadt)

Herr Joseph Gaudi, Cassier.

" Franz Gelinek, kontroll.

Official.

" Johann Beischlag, Cassa-

Official.

7. Königl. Salinen-Direktion. (In Hermannstadt)

Herr Carl Zehentmayer,
dirigirender königl. Bergrath.

" Ludwig Gyuitó von
Martonós, Adjunkt.

" Anton Dobák von
Kunßentmárton, Aktuar.

" Joseph Müller, revizor de
evaluare în Zlatna.

" Friedrich May.

5. Casieria camerală regală. (La Sibiu)

Domnul Carl Czillich, casier plătitor

" Emerich Rendl, cavalier von
Heintzenberg, controlor.

" Carl von Baußnern, casier.

" G. Mike von Altorja,
lichidator.

" Johann Pfaff, funcționar de
casierie

" Eduard Laborda,

" Joseph Kozak,

" Johann Popovits,

" Anton Kratzer,

canceliști de casierie.

6. Casieria bancară și a polițelor de răscumpărare.

(La Sibiu)

Domnul Joseph Gaudi, casier.

" Franz Gelinek, funcționar
controlor.

" Johann Beischlag, funcționar
casier.

7. Direcția regală a salinelor. (La Sibiu)

Domnul Carl Zehentmayer,
consilier-șef montan regal.

" Ludwig Gyuitó von
Martonós, adjunct.

" Anton Dobák von
Kunßentmárton, actuar.

" Adolph Czieck, Kanzlist.
" Wilhelm Weiß, Accessist..
" Anton Albert, stipendirter
Praktikant.
" Leopold Berényi,
stipendirter Praktikant.

8. Königl. Ober-Waldamt. (In Hermannstadt)

Herr Gabriel von Blagoevich,
Ober-Waldmeister.
" Johann Schulze, Aktuar.
" Joseph Kozma,
" Anton Schemmel,
" Anton Riedl,
" Gustav Eibl,
stipendirte Cameral-Praktikanten
" Joahann Pakej, stipendirter
Provinzial-Praktikant.

9. Königl. Lottoamt. (In Hermannstadt)

Vorsteher, unbesetzt.
Herr Joh. Baptist Kozak v. Kaylich,
kontroll. Rechnungsführer
" Joseph Jank,
" Johann Malle,
Officiolanten.
" Wenzel Urban, Assistent.

10. Königl. Oberpost-Verwaltung. (In Hermannstadt)

Herr Friedrich von Schobeln,
Oberpost-Verwalter.
" Ignaz Behnel, Kontrollor.

" Adolph Czieck, cancelist.
" Wilhelm Weiß, accesist.
" Anton Albert, practicant
știpendiat.
" Leopold Berényi, practicant
știpendiat.

8. Administrația regală a pădurilor (La Sibiu)

Domnul Gabriel von Blagoevich,
inspector silvic suprem.
" Johann Schulze, actuar.
" Joseph Kozma,
" Anton Schemmel,
" Anton Riedl,
" Gustav Eibl,
practicanți camerali știpendiați
" Joahann Pakej, practicant
provincial știpendiat.

9. Loteria regală. (La Sibiu)

Președinte, neocupat.
Domnul Joh. Baptist Kozak v.
Kaylich, contabil controlor.
" Joseph Jank,
" Johann Malle,
funcționari.
" Wenzel Urban, asistent.

10. Administrația regală a poștelor (La Sibiu)

Domnul Friedrich von Schobeln,
administrator suprem al poștelor.
" Ignaz Behnel, controlor.

Post-Offiziere.

Herr Melchior Kowarzik
" Johann Waldhütter
" Friedrich Gunesch, Praktikant.
Michael Dengel,
Briefträger und Amtsdienner.

11. Postwagens-Expedition. (In Hermannstadt)

Herr Johann Kovacs, Expeditor.
" Ignaz Behnel, Kontrollor.
Johann Porr,
Briefträger.

12. Königl. Dreißigst-Inspektorat. (In Hermannstadt)

Herr Samuel Linz, Inspektor.
" F. Enyetter, erster Adjunkt.
" Wolfgang Sala, zweiter
Adjunkt.
" Ludwig Gast, Official.
" Carl Gräf, prov. Official.
" Ferdinand Rauß, Kanzlist.
" Anton Kucher, Accessist.
" Carl Rieß, Accessist.

13. Königl. Ober-Dreißigst-Amt. (In Hermannstadt)

Herr Martin Hoffinger, Ober-
Dreißiger.
" Michael Sill, Kontrollor.
" Ignaz Wotsch, Waaren-
Revisor.
" Martin Friedsam,
Amtsschreiber.

Ofițeri poștali.

Domnul Melchior Kowarzik
" Johann Waldhütter
" Friedrich Gunesch, practicanț.
Michael Dengel,
poștaș și servitor de oficiu poștal.

11. Expedieri cu poștalionul. (La Sibiu)

Domnul Johann Kovacs, expeditor.
" Ignaz Behnel, controlor.
Johann Porr,
poștaș.

12. Inspectoratul regal al tricesimei (La Sibiu)

Domnul Samuel Linz, inspector.
" F. Enyetter, primul adjunct.
" Wolfgang Sala, al doilea
adjunct.
" Ludwig Gast, oficial.
" Carl Gräf, oficial provincial.
" Ferdinand Rauß, cancelist.
" Anton Kucher, accesist.
" Carl Rieß, accesist.

13. Administrația regală a tricesimei (La Sibiu)

Domnul Martin Hoffinger,
administrator-șef.
" Michael Sill, controlor.
" Ignaz Wotsch, revizor de
mărfuri.
" Martin Friedsam, copist.

14. Königl. Zehentamt in Hermannstädter und Leschkircher Kreise.
(In Hermannstadt)

Herr Michael Fabrizious, Ober-Zehntner.

" Michael Teleki, Adjunkt.

15. Personalstand der löblichen sächsischen Nations-Universität.
(In Hermannstadt)

Präses oder Graf der sächsischen Nation.

Herr Franz von Salmen, Hermannstädter Königsrichter, Graf der sächsischen Nation und königl. sieb. Gubernialrath.

Herr Johann Fabritius, Comitial-Sekretär.

" Moriz Waller, Accessist.

" Joseph Schneider, Accessist.

" Carl Schneider, Comitial-

Kanzlist.

" J. Rannicher, Comitial-Kanzlist.

Die löbliche sächsische Nations-Universität

besteht aus 22 durch freie Wahl der Kreis-Behörden abgeordneten Beisitzern.

Herr Friedrich Arz, Notär.

" Carl Sigerus, Registrant.

" Martin Haupt, Archivar.

" J. Bergleiter, Univ.-Kanzl.

" Franz Simonis, hon. Univ.-

14. Administrația regală a dijmei în scaunele Sibiu și Nocrich.
(La Sibiu)

Domnul Michael Fabrizious, administrator-șef.

" Michael Teleki, adjunct.

15. Personalul onoratei Universității naționale săsești.
(La Sibiu)

Președintele sau comitele națiunii săsești.

Domnul Franz von Salmen, jude regal în Sibiu, comite al națiunii săsești și consilier gubernial transilvan regal.

Domnul Johann Fabritius, secretar comițial.

" Moriz Waller, accesist.

" Joseph Schneider, accesist.

" Carl Schneider, cancelist

comițial.

" J. Rannicher, cancelist comițial.

Onorata Universitate națională săsească

se compune din 22 de asesori delegați prin alegeri libere ale autorităților cercuale.

Domnul Friedrich Arz, notar.

" Carl Sigerus, registrant.

" Martin Haupt, arhivar.

" J. Bergleiter, cancelist al

Universității.

" Franz Simonis, cancelist

Kanzlist.

Comitial-Revisorat.

Herr Andreas Schiwert, Revisor.

" Friedrich v. Huttern,

Calculator.

" Ad. Dietrich, Calculator.

" Johann Hintz, Ingrossist.

" Carl Reschner, Accessist.

National-Casse.

Herr Carl Kißling von Kißlingstein,
Perzeptor.

" Friedrich Leonard, Kontrollor.

National-Leihhaus.

Verwalter: Herr Adolph

Schochterus.

Pfänderbesorger: Herr Mathias

Pilder.

Cassier: Herr Carl Theil.

Schätzmeister: Herr Johann Georg
Henrich.

dto. " Johann Georg

Wellmann.

16. Oberbeamte der übrigen königl. freien Städte und Stühle.

Schäßburger-Stuhl.

Herr Carl von Sternheim,

Bürgermeister.

" Michael Mätz, Stuhlsrichter.

" Martin Wenrich, Stadthann.

Kronstädter-Distrikt.

Herr Johann von Albrichsfeld,

onorific al Universităţii.

Revizoratul comiţial (contabilitatea naţiunii săşeşti).

Domnul Andreas Schiwert,
revizor.

" Friedrich v. Huttern, socotitor.

" Ad. Dietrich, socotitor.

" Johann Hintz, engrosist.

" Carl Reschner, accesist.

Casieria naţională.

Domnul Carl Kißling von
Kißlingstein, perceptor.

" Friedrich Leonard, controlor.

Casa naţională de amanet.

Administrator: domnul Adolph
Schochterus.

Administrator de amaneturi:
domnul Mathias Pilder.

Casier: domnul Carl Theil.

Trezorier: domnul Johann Georg
Henrich.

Trezorier: " Johann Georg
Wellmann.

16. Funcţionari superiori ai celorlalte oraşe libere regale şi scaune.

Scaunul Sighişoarei.

Domnul Carl von Sternheim,
primar (Bürgermeister).

" Michael Mätz, jude scăunal.

" Martin Wenrich, primar
(Stadthann).

Districtul Braşovului.

Domnul Johann von Albrichsfeld,

Oberrichter.
" Joseph Gräf, Distriktsrichter.
" Mathias Lassel, Stadthann.

" Joseph Franz Trausch,
Polizeidirektor.

Mediascher-Stuhl.

Herr Michael Conrad von
Heidendorf, Bürgermeister.

" Daniel Gräser, Stuhlsrichter.
" Friedrich von Biedersfeld,
Stadthann.

Bistritzer-Distrikt.

Herr Georg Filkeni, Oberrichter.

" Daniel Stebriger,
Distriktsrichter.
" Michael Carl Decani,
Stadthann.

Mühlbacher-Stuhl.

Herr Samuel Meister,
Königsrichter.
" Johann Wachsmann,
Stuhlsrichter.
" Andreas Thalmann,
Stadthann.

Großschenker-Stuhl.

Herr Michael Schmidt,
Königsrichter.
" Friedrich Balthes,
Bürgermeister.
" Martin Melzer, Stuhlsrichter.

Reußmärkter-Stuhl.

Herr Michael Filtsch,

jude suprem.

" Joseph Gräf, jude districtual.
" Mathias Lassel, primar
(Stadthann).
" Joseph Franz Trausch,
directorul poliției.

Scaunul Mediașului.

Domnul Michael Conrad von
Heidendorf, primar
(Bürgermeister).

" Daniel Gräser, jude scăunal.
" Friedrich von Biedersfeld,
primar (Stadthann).

Districtul Bistriței.

Domnul Georg Filkeni, jude
suprem.

" Daniel Stebriger, jude
districtual.
" Michael Carl Decani, primar
(Stadthann).

Scaunul Sebeșului.

Domnul Samuel Meister, jude
regesc.

" Johann Wachsmann, jude
scăunal.
" Andreas Thalmann, primar
(Stadthann).

Scaunul Șeica Mare.

Domnul Michael Schmidt, jude
regesc.

" Friedrich Balthes, primar
(Bürgermeister).
" Martin Melzer, jude scăunal.

Scaunul Miercurea Sibiului.

Domnul Michael Filtsch, jude

Königsrichter.

" Johann Löw, Stuhlsrichter.

Repser-Stuhl.

Herr Daniel Sift, Königsrichter.

" Friedrich Krauß von

Ehrenfeld, Bürgermeister.

" Johann Jakobi, Stuhlsrichter.

Leschkircher-Stuhl.

Herr Friedrich Conrad,

Königsrichter.

" Samuel Herbert, Stuhlsrichter.

Broser-Stuhl.

Königsrichter, (unbesetzt).

Herr Friedrich Kirchner,

Stuhlsrichter.

" Friedrich Wellmann,

Polizeidirektor.

**17. Magistrat der königl. freien
Stadt und Stuhls Hermannstadt.**

Oberbeamte.

Herr Johann Daniel Ziegler,

Bürgermeister.

" Simon Schreiber, Stadt- und

Stuhlsrichter.

Magistratsräthe.

Herr Samuel Soterius, Kirchen-
und Armenfonds-Inspektor.

" Michael von Huttern,
Szelistjer Herrschafts-Inspektor,
Präses des Unterstadt-Theilamtes
und Commissär bei der
griechischen Compagnie.

" Johann Georg Bachner,

regesc.

" Johann Löw, jude scăunal.

Scaunul Rupea.

Domnul Daniel Sift, jude regesc.

" Friedrich Krauß von

Ehrenfeld, primar (Bürgermeister).

" Johann Jakobi, jude scăunal.

Scaunul Nocrich.

Domnul Friedrich Conrad, jude

regesc.

" Samuel Herbert, jude scăunal.

Scaunul Orăştie.

Jude regesc, (neocupat).

Domnul Friedrich Kirchner, jude

scăunal.

" Friedrich Wellmann,

directorul poliţiei.

**17. Magistratul oraşului regesc
liber şi al scaunului Sibiu.**

Funcţionari superiori.

Domnul Johann Daniel Ziegler,

primar (Bürgermeister).

" Simon Schreiber, jude

orăşenesc şi scăunal.

Consilierii Magistratului.

Domnul Samuel Soterius,
inspectorul fondului bisericilor şi
săracilor.

" Michael von Huttern,
inspectorul domeniului Sălişte,
preşedinte al dregătoriei partajelor
Oraşului de jos şi comisar al
Companiei greceşti.

" Johann Georg Bachner, primar

Stadthann und Polizeidirektor, mit der mittlern goldenen Medaille geziert,

" Carl Neugeboren, Kreis-Inspektor und Präses des Oberstadt-Theilamtes

" Joseph Mathias, Herrschafts- und Zunft-Inspektor

" Samuel Capp, Dominal-Inspektor

" Wilhelm Conrad von Conradsheim, Kreis-Inspektor

" Michael Friedrich Herbert, Quartiers-Inspektor und Kasernen-Requisiten-Anschaffungs-Commissions-Präses

" Daniel Adolph Zay, Kreis-Inspektor

" Joseph Arz, Dominal-Inspektor

" Adolph Gibel, Ober-Notär

" Friedrich Schelker, Vice-Notär.

Magistrats-Unterbeamte.

Herr Joh. Georg Bayer, Vormund der städtischen Communität

" Friedrich Hertel, Grundbuchs-Verwalter und Pupillar-Inspektor

" Joseph Bergleiter, Fiskal

" Gustav Dietrich, Communitäts-Aktuar.

Magistrats-Sekretäre.

Herr Friedrich Hoch

" Georg Schiller

(Stadthann) și directorul poliției, decorat cu medalia mijlocie de aur.

" Carl Neugeboren, inspectorul cercual și președinte al dregătoriei partajelor Orașului de sus.

" Joseph Mathias, inspectorul domenial și al breslelor.

" Samuel Capp, inspectorul domenial.

" Wilhelm Conrad von Conradsheim, inspectorul cercual.

" Michael Friedrich Herbert, inspectorul responsabil cu încartiruirile și președintele comisiei cazarmelor, rechizitelor și achizițiilor.

" Daniel Adolph Zay, inspector cercual.

" Joseph Arz, inspector domenial.

" Adolph Gibel, prim notar.

" Friedrich Schelker, vicenotar.

Funcționari inferiori ai Magistratului.

Domnul Joh. Georg Bayer, președ. al comunității orașenești

" Friedrich Hertel, administrator al cărții funciare și inspector pupilar (al sedriei orfanale)

" Joseph Bergleiter, (funcționar) fiscal

" Gustav Dietrich, actuar al comunității.

Secretari ai Magistratului.

Domnul Friedrich Hoch

" Georg Schiller

" Friedrich Wolf, Präsidial-Sekretär
" Michael Mös, Archivar
" Michael Heinrich, Szelistjer Herrschafts-Gerichts-Sekretär
" Gottfried Rosenthal, Protokollist.

Magistrats-Kanzlisten.

Herr Friedrich Schuster
" Albert Haas
" Wilhelm Wolf.

Stadt- und Stuhlsgericht.

Herr Simon Schreiber, Stuhlsrichter (siehe unter den Oberbeamten)
" Friedrich Göbbel, Gerichts-Sekretär
" Jakob Henning, Gerichts-Sekretär
" Ludwig Benigni von Mildeberg, Gerichts-Sekretär
" Johann Georg Klein, Stadt-Hopner.

Stadthannen-Amt und Polizei-Direktion.

Herr Johann Georg Bachner, Stadthann und Polizei-Direktor (siehe unter den Magistratsräthen)
" Dietrich, Kreis-Ingenieur
" Joseph Kirchner, Polizei-Commissär
" Johann Schreiber, Stadthauptmann
" Johann Haupt, erster Marktrichter

" Friedrich Wolf, secretar prezidial
" Michael Mös, arhivar
" Michael Heinrich, secretar judecătoresc al domeniului Săliște
" Gottfried Rosenthal, protocolist.

Canceliști ai Magistratului.

Domnul Friedrich Schuster
" Albert Haas
" Wilhelm Wolf.

Tribunalul orășenesc și scăunal.

Domnul Simon Schreiber, jude scăunal (v. la funcționarii superiori)
" Friedrich Göbbel, secretar judecătoresc
" Jakob Henning, secretar judecătoresc
" Ludwig Benigni von Mildeberg, secretar judecătoresc
" Johann Georg Klein, Hopner al orașului (responsabil cu caii de înhamat).

Dregătoria primăriei (Stadthannenamt) și direcția poliției.

Domnul Johann Georg Bachner, primar (Stadthann) și director al poliției (v. între consilierii Magistratului)
" Dietrich, inginer cercual
" Joseph Kirchner, comisar al poliției
" Johann Schreiber, căpitan orășenesc
" Johann Haupt, prim jude al târgului

" Andreas Göbbel, zweiter
Marktrichter

" Franz Steiner,
Nachtswachtmeister

" Peter Platz, Stadt-Bau-
Besorger.

Sanitäts-Anstalt.

Herr Johann Schuster, Doktor der
Medicin, erster Physikus

" Franz Roth, Doktor der
Medicin, zweiter Physikus

" Paul Theiß, Stadt- und Stuhls-
Wundarzt

Drei Stadt-Hebammen.

Steuer-Einnehmer-Aemter.

Herr Friedrich Gerger, königl.
Steuer-Einnehmer

" Joseph Capp, königl. Steuer-
Einnehmer

" Samuel Schuster, Allodial-
Gefäll-Einnehmer

" Carl Gundhardt,
Gegenhändler

" Johann Theil,
Weinthorlösungs-Einnehmer

" Johann Möß,

" Johann Schnell,

" Andreas Böbel,

" H. Traugott Binder,

" Samuel Filtsch,

Steuer-Einsammler.

Steuer-Rektifikations- Commissäre.

Herr Gottlieb Kaiser

" Carl Simonis

" Andreas Göbbel, al doilea
jude al târgului

" Franz Steiner, sergent major
(vagmistru) al serviciului de
noapte.

" Peter Platz, responsabil al
construcțiilor orășenești.

Instituția sanitară.

Domnul Johann Schuster, doctor în
medicină, prim physicus

" Franz Roth, doctor în
medicină, al doilea physicus

" Paul Theiß, medicul orășenesc
și scăunal al răniților

Trei moașe orășenești.

Administrația percepției impozitelor.

Domnul Friedrich Gerger,
perceptor regesc

" Joseph Capp, perceptor regesc

" Samuel Schuster, perceptorul
dărilor alodiale

" Carl Gundhardt,
contranegustor (Gegenhändler)

" Johann Theil, perceptor al
Weinthorlösung (?)

" Johann Möß,

" Johann Schnell,

" Andreas Böbel,

" H. Traugott Binder,

" Samuel Filtsch,

colectori de impozite.

Comisari ai rectificării impozitelor.

Domnul Gottlieb Kaiser

" Carl Simonis

Theilamts-Assessor	al dregătoriei partajelor
" Joseph Benigni von	" Joseph Benigni von
Mildenberg, k.k. Feldkriegs-	Mildenberg, secretar militar c.c.
Sekretär	
" Friedrich Arzt, Operateur	" Friedrich Arzt, operator
" Johann Schuster, Physikus	" Johann Schuster, physicus
" Johann Primeß, Kaufmann	" Johann Primeß, negustor
" Johann Conrad, Fleischhauer	" Johann Conrad, măcelar
" Andreas Hochmeister, Riemer	" Andreas Hochmeister, curelar
" Michael Orendt, Nat.-Mag.-	" Michael Orendt, comisar al
Commissär	depozitelor naționale / săsești /
" Johann Haupt, Marktrichter	" Johann Haupt, jude al târgului
" Gottlieb Kayser,	" Gottlieb Kayser, comisar al
Rektifikations-Commissär	rectificărilor impozitelor
" Johann Schreiber,	" Johann Schreiber, căpitan
Stadthauptmann	orășenesc
" J. Georg Hertel, Tuchmacher	" J. Georg Hertel, postăvar
" J. Georg Klein, Stadt-Hopner	" J. Georg Klein, Hopner
	orășenes (responsabil cu îngrijirea
" Samuel Goeckel,	cailor de înhămat)
Waisenhausfonds-Curator	" Samuel Goeckel, curator al
" Heinrich Stähler, Theilamts-	fondului orfanilor
Beisitzer	" Heinrich Stähler, asesor al
" Friedrich Royko, Kameral-	dregătoriei partajelor
Buchhaltungs-Rechnungsrath	" Friedrich Royko, consilier
" Johann Thalmayer, Vorsteher	contabil al Contabilității camerale
der privilegirten Handlungs-	" Johann Thalmayer, președinte
Societät	al Societății comerciale privilegiate
" Benjamin Pilder, Silberarbeiter	" Benjamin Pilder, argintar
" Samuel Filtsch, priv.	" Samuel Filtsch, tipograf
Buchdrucker, Contrib.-Exakt.	privat, contribuabil al
	Exactoratului
" Carl Simonis, Rektifikations-	" Carl Simonis, comisar de
Commissär	rectificare a impozitelor
" Joseph Bergleiter, Stadt- und	" Joseph Bergleiter,
Stuhlsfiskal	/funcționar/ fiscal orășenesc și
	scaună
" Michael Reinerth, Lederer	" Michael Reinerth, pielar
" Samuel Schüler, Buchdrucker	" Samuel Schüler, tipograf

" Andreas Sonntag, Riemer	" Andreas Sonntag, curelar
" Johann Georg Wolff,	" Johann Georg Wolff, măcelar
Fleischhauer	
" Andreas Göbel, Provisor	" Andreas Göbel, provizor
" Johann Göllner, Tuchscheerer	" Johann Göllner, tăietor de
	pânzeturi
" Samuel Schuster, Allodial-	" Samuel Schuster, perceptor
Perzeptor	alodial
" Johann Schnell, k. Steuer-	" Johann Schnell, colector al
Einsammler	impozitelor c.c.
" Peter Platz, Stadtbau-Besorger	" Peter Platz, administrator al
	construcțiilor orășenești
" Johann Möß, k. Steuer-	" Johann Möß, colector de
Einsammler	impozite
" Michael Sebastian,	" Michael Sebastian, căldărar
Kupferschmied	(lucrător în cupru)
" Peter Görigk, Papiermacher	" Peter Görigk, fabricant de
	hârtie
" Caspar Hummel, Oekonom	" Caspar Hummel, economist
" Samuel Czill, Weißbäcker	" Samuel Czill, brutar de pâine
	albă
" Franz Tomeck, Kleidermacher	" Franz Tomeck, fabricant de
	haine
" Johann v. Vest, Mont.	" Johann v. Vest, oficial al
Buchhaltungs-Rechnungs-Official	Contabilității montane
" Johann Georg Henrich,	" Johann Georg Henrich, aurar
Goldarbeiter	
" Michael Sonntag, Weißbäcker	" Michael Sonntag, brutar de
	pâine albă
" Johann Bordan, Lederer	" Johann Bordan, pielar
" Joseph Edy, Oekonom	" Joseph Edy, economist
" Samuel Zacharias,	" Samuel Zacharias, postăvar
Tuchmacher	
" Traugott Binder, k. Steuer-	" Traugott Binder, colector de
Einsammler	impozite
" Daniel Melzer, Seifensieder	" Daniel Melzer, săpunar
" Samuel Untch, Fleischhauer	" Samuel Untch, măcelar
" Andreas Müller, Faßbinder	" Andreas Müller, dogar
" Tobias Felleitner,	" Tobias Felleitner, pantofar
Schuhmacher	

" Daniel Schmidt, dto.	" Daniel Schmidt, idem
" Ludwig Thiering, Kaufmann	" Ludwig Thiering, negustor
" Friedrich Gebbel, Gerichts-	" Friedrich Gebbel, secretar
Sekretär	judecătoresc
" Friedrich Leonhardt,	" Friedrich Leonhardt, controlor
National-Cassa-Kontrollor	al Casieriei naționale /săsești/
" Conrad Schmidt, Landes-	" Conrad Schmidt, avocat
Advokat	săunal
" Joseph Meister, Seifensieder	" Joseph Meister, săpunar
" Johann Georg Hirling, Riemer	" Johann Georg Hirling, curelar
" J. Georg Reßler, Hutmacher	" J. Georg Reßler, pălărier
" Andreas Niedlich, dto.	" Andreas Niedlich, idem
" Ignaz Schikowsky,	" Ignaz Schikowsky, fabricant
Kleidermacher	de haine
" Michael Theil,	" Michael Theil, casier al
Weinthorlösungs-Cassier	Weinthorlösung (?)
" Franz Hößler, k. Postmeister	" Franz Hößler, diriginte poștal
" Samuel Czay, Weber	c.c.
" Michael Czek, sächsischer	" Samuel Czay, țesător
Schuster	" Michael Czek, cizmar săsesc
" Samuel Friedrich Setz,	" Samuel Friedrich Setz, arhitect
Baumeister	" Andreas Singer, postăvar
" Andreas Singer, Tuchmacher	" Georg Spek, țesător de lână
" Georg Spek, Wollenweber	" Petrus Bell, fabricant de cizme
" Petrus Bell, Tschismenmacher	" Petrus Schnell, dogar
" Petrus Schnell, Faßbinder	" Friedrich Bell, concipist
" Friedrich Bell, k.	tezararial c.c.
Thesaurariats-Conzipist	" Carl Gunhard, controlor al
" Carl Gunhard, Allodial-Cassa-	Casieriei alodiale
Kontrollor	" Gustav Dietrich, actuar al
" Gustav Dietrich,	Comunității /orășenești/
Communitäts-Aktuar	" Joseph Zimmermann,
" Joseph Zimmermann, Juris	profesor de drept
Professor	" Johann Georg Zacharides,
" Johann Georg Zacharides,	tâmplar
Tischler	" Johann Seiler, dulgher
" Johann Seiler, Zimmermann	" Georg Engber, brutar de pâine
" Georg Engber, Weißbäcker	albă

" Simon Rockel, Kleidermacher	" Simon Rockel, fabricant de haine
" Samuel Baldbierer, Hutmacher	" Samuel Baldbierer, pălărier
" Simon Schramm, Kunstweber	" Simon Schramm, țesător artistic
" Johann Krauß, Weißbäcker	" Johann Krauß, brutar de pâine albă
" Michael Gottschling, Kürschner	" Michael Gottschling, cojocar
" Johann Jickeli, Tischler	" Johann Jickeli, tâmplar
" Friedrich Reißenberger, Mousselin-Weber	" Friedrich Reißenberger, țesător de muselină
" Joseph Thot, Schlosser.	" Joseph Thot, lăcătuș.

Isbn 973-610-086-3
Isbn 3-929848-26-0

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>